

પચ્ચક્ષુખાણુનો કોઠો.

પચ્ચક્ષુખાણુ પારવાનો સમય સ્પષ્ટ રીતે સૂર્યના ઉદયાસ્ત ઉપર અવલંબે છે. આ ઉદયાસ્તની ગતિમાં ચાલુ ફેરફાર થયા ક્ષરે છે, આ ફેરફાર થવાનું કારણ સૂર્યની ઉત્તરાયન દક્ષિણાયન ગતિ છે. તા. ૧થી ૧૬ વચ્ચેનું અંતર કાઢીને પચ્ચક્ષુખાણુનો સમય ગણવો.

માસ	સૂર્ય ઉ. મ. ક.	અ. મ. ક.	નવકાર ક. મ. ક.	પોરસી ક. મ. ક.	સાઠપોર ક. મ. ક.	પૂરિમઠું ક. મ. ક.	અવઠું ક. મ. ક.
જાન્યુ.	૧ ૭-૨૨	૬-૫	૮-૧૦	૧૦-૩	૧૧-૨૪	૧૨-૪૪	૩-૨૫
„	૧૬ ૭-૨૫	૬-૧૫	૮-૧૩	૧૦-૮	૧૧-૨૯	૧૨-૫૦	૩-૩૩
ફેબ્રુ.	૧ ૭-૨૧	૬-૨૭	૮-૯	૧૦-૮	૧૧-૩૧	૧૨-૫૪	૩-૪૧
„	૧૬ ૭-૧૩	૬-૩૬	૮-૧	૧૦-૪	૧૧-૩૦	૧૨-૫૫	૩-૪૬
માર્ચ	૧ ૭-૪	૬-૪૨	૭-૫૨	૯-૫૯	૧૧-૨૬	૧૨-૫૩	૩-૪૮
„	૧૬ ૬-૫૦	૬-૪૮	૭-૩૮	૯-૫૦	૧૧-૨૦	૧૨-૪૯	૩-૪૯
એપ્રિલ	૧ ૬-૩૪	૬-૫૪	૭-૨૨	૯-૩૯	૧૧-૧૨	૧૨-૪૪	૩-૪૯
„	૧૬ ૬-૨૦	૭-૦	૭-૮	૯-૩૦	૧૧-૫	૧૨-૪૦	૩-૫૦
મે	૧ ૬-૮	૭-૬	૬-૫૬	૯-૨૩	૧૧-૦	૧૨-૩૭	૩-૫૨
„	૧૬ ૬-૦	૭-૧૩	૬-૪૮	૯-૧૯	૧૦-૫૮	૧૨-૩૭	૩-૫૫
જુન	૧ ૫-૫૫	૭-૨૦	૬-૪૩	૯-૧૭	૧૦-૫૮	૧૨-૩૮	૩-૫૯
„	૧૬ ૫-૫૪	૭-૨૬	૬-૪૨	૯-૧૭	૧૦-૫૯	૧૨-૪૦	૪-૩
જુલાઈ	૧ ૫-૫૮	૭-૨૯	૬-૪૩	૯-૨૧	૧૧-૩	૧૨-૪૪	૪-૭
„	૧૬ ૬-૪	૭-૨૭	૬-૫૨	૯-૨૫	૧૧-૬	૧૨-૪૬	૪-૭
ઓગસ્ટ	૧ ૬-૧૧	૭-૨૧	૬-૫૯	૯-૨૯	૧૧-૮	૧૨-૪૬	૪-૪
„	૧૬ ૬-૧૭	૭-૧૧	૭-૫૯	૯-૩૧	૧૧-૮	૧૨-૪૪	૩-૫૮
સપ્ટે.	૧ ૬-૨૩	૬-૫૭	૭-૧૧	૯-૩૨	૧૧-૬	૧૨-૪૦	૩-૪૯
„	૧૬ ૬-૨૭	૬-૪૨	૭-૧૫	૯-૩૧	૧૧-૩	૧૨-૩૫	૩-૩૯
ઓક્ટો.	૧ ૬-૩૩	૬-૨૭	૭-૨૧	૯-૩૨	૧૧-૧	૧૨-૩૦	૩-૨૯
„	૧૬ ૬-૩૮	૬-૧૩	૭-૨૬	૯-૩૨	૧૦-૫૯	૧૨-૨૬	૩-૨૦
નવે.	૧ ૬-૪૬	૬-૧	૭-૩૪	૯-૩૫	૧૧-૦	૧૨-૨૪	૩-૧૩
„	૧૬ ૬-૫૫	૫-૫૪	૭-૪૩	૯-૪૦	૧૧-૩	૧૨-૨૫	૩-૧૦
ડીસે.	૧ ૭-૫	૫-૫૨	૭-૫૩	૯-૪૭	૧૧-૮	૧૨-૨૯	૩-૧૧
„	૧૬ ૭-૧૫	૫-૫૬	૮-૩	૯-૫૬	૧૧-૧૬	૧૨-૩૬	૩-૧૬

સૂચના- આ પચ્ચક્ષ્માણુનો કોઠો ફક્ત અમદાવાદની ગણતરીનો છે. જેથી વડોદરા, ભરૂચ, સુરત, ભાવનગર, પાલીતણા, મહુણા, મેસાણા, પાટણ, રાધનપુર, પાલણપુર, માઉન્ટઆણુ, શીરોહી, ઉદેપુર; હુંગરપુર, ગોધરા વિગેરે ગામોવાળાઓએ તેમજ તે તે ગામોની મર્યાદામાં આવતાં દરેક ગામોવાળાઓએ ઉપરોક્ત કોઠાના વખતથી પાંચ મિનિટ વધારીને પચ્ચક્ષ્માણુનો સમય ગણવો.

પ્રસ્તાવના.

દરેક મનુષ્યે જીવનું સ્વરૂપ જાણવુંજ જોઈએ, કારણ કે તે જાણ્યાથીજ જીવોને અભયદાન આપી શકાય છે, અભયદાન આપનારનું શરીર પણ નિરોગી રહે છે, તેથી તે તત્ત્વોનું જ્ઞાન મેળવી શકે છે, તથા તત્ત્વોને જાણવાથી જીવને હેય, રોય, અને ઉપાદેયનું જ્ઞાન થાય છે અને તેના ઉપર શ્રદ્ધા રાખવાથી સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે. તથા સમ્યક્ત્વને લીધે જીવ સમ્યગ્જ્ઞાન મેળવે છે અને તે બંનેને લીધે અહિંસાદિ મહાવ્રતરૂપ સમ્યક્ચારિત્રનું આરાધન કરી આત્મા મોક્ષમાર્ગ સાધી શકે છે.

જીવવિચાર, નવતત્ત્વ, ઠંડક, લઘુસંગ્રહણી અને ચૈત્ય-વંદનાદિ ત્રણ ભાષ્યનાં પુસ્તકો ધણાંજ છપાયાં છે. પરંતુ બહુ મોટા પ્રમાણમાં વિવેચન હોવાથી અને પ્રાથમિક અભ્યાસાગ્રાંથોને અત્યંત સરલ પડે તેવું શુદ્ધ પુસ્તક એકે છપાએલ નહિ હોવાથી તેઓ જલદીથી જ્ઞાન મેળવે અને સંભાળી શકે, એ હેતુથી, અમોએ ચાર પ્રકરણ અને ત્રણ ભાષ્યની પ્રેસકોપી તૈયાર કરી, વિદ્વાન મુનિરાજોને વંચાવી આ પુસ્તક છપાવ્યું છે કે જેમાં સંપૂર્ણ શબ્દાર્થ, ગાથાર્થ, ઉપયોગી વિવેચન, તેમજ અત્યારસુધી નહિ છપાએલ એવાં કોષ્ટકો, પ્રશ્નો, શ્રી તત્ત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર સાર્થ, અઢીઢીપનો નકશો એકેદ્રિયાદિ જીવોનાં ચિત્રો, મૂકવામાં આવ્યાં છે, બીજાઓ તરફથી પ્રગટ થએલ જીવવિચારાદિ પુસ્તકો કરતાં આ પુસ્તકની કીંમત

કાગળ વિગેરેની ચારગણી મોંઘવારી હોવા છતાં ઓછી રાખી છે, આ કામને ખાસ કરીને ઉત્તેજન આપવા જેવું છે કે જેથી કરીને તેના પ્રગટ કર્તાને ખીજાં પણ આવાં સરળ અને શુદ્ધ પુસ્તકો તૈયાર કરી પ્રસિદ્ધ કરવાની ઉત્કંઠા વધે.

શ્રી અરિહંત પરમાત્માએ જીવવિચારાદિ પ્રકરણોના અર્થની પ્રરૂપણા કરેલી છે અને તેમના શિષ્ય ગણધર મહારાજ શ્રી સુધર્માસ્વામીએ દ્વાદશાંગીમાં રચેલ છે. તેમાંથી ઉદ્ધરીને જીવવિચારને શ્રી શાંતિસૂરિજી મહારાજે રચ્યો છે અને નવતત્ત્વને ગણધર મહારાજ પછીના પૂજ્ય મહર્ષિઓએ ન્યાં જે ગાથાની જરૂરીઆત હોય, ત્યાં તે ગાથાઓને મૂકીને ટુંકમાં પણ સરળ રીતે લોકો તત્ત્વનો બોધ પામી પોતાના આત્માનું હિત સાધી શકે તે માટે કર્યો છે. દંડક પ્રકરણને ગજસાર મુનિએ, લઘુસંગ્રહણી પ્રકરણને શ્રીમાન હરિભદ્રસૂરિએ, ત્રણ લાખ્યને શ્રીમાન દેવેન્દ્રસૂરિએ અને શ્રીતત્ત્વાર્થાવિગમ સૂત્રને પૂર્વધર ઉમાસ્વાતિ વાચકે રચ્યાં છે.

મને ધાર્મિક આદિ જ્ઞાન આપવામાં તથા પ્રકરણાદિ પુસ્તકો સરળ રીતે તૈયાર કરવા માટે સંવત ૧૯૯૦ ની સાલમાં પ્રેરણા કરનાર થરા નિવાસી મારા પિતાશ્રી પુરુષોત્તમદાસ નથુભાઈ છે તથા ધાર્મિકાદિ જ્ઞાન આપવામાં ઉપકારી તરીકે મેસાણા શ્રી યશોવિજયજી જૈન સંસ્કૃત પાઠશાળા છે, તેથી તે બંનેનો ઉપકાર માનું છું.

મતિમંદતાથી કે પ્રેસ દોષથી કાંઈપણ ભૂલચૂક કે અશુદ્ધિ રહી હોય તે માટે ત્રિકરણ યોગે મિથ્યા દુષ્કૃત દઉં છું. તથા સાથે આપેલા શુદ્ધ પત્રકમાં જોઈને વાંચવા ભલામણ કરું છું.

તા. ૬-૯-૫૦
દોશીવાડાની પોળ,
અમદાવાદ. }

પ્રસિદ્ધકર્તા
શ્રાવક અમૃતલાલ પુરુષોત્તમદાસ.

અલ્હાબાદ ગવર્નમેન્ટ પ્રેસમાં છપાયેલ સિંધ 'પદાર્થ વિજ્ઞાન' નામના પુસ્તકમાં કેપ્ટન સ્કોર્સની સાહેબે સૂક્ષ્મદર્શક ચંત્રથી એક પાણીના ઢિંદુમાં હાલતા ચાલતા ત્રસ ભવો ૩૬૪૫૦ જોયા છે માટે સર્વજ્ઞના કહ્યા મુજબ પાણીમાં અસંખ્યાતા-ભવો હોઈ શકે એમ સિદ્ધ થાય છે.

બે ઈંદ્રિય જીવો

શંખ

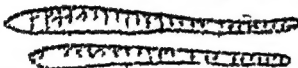

કોડા

કરમીયા
મોરા

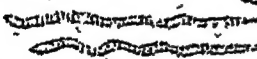
જળો

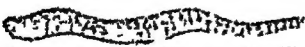
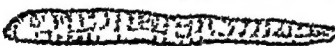
ચંદનક

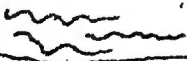
અખશીયા

લાકડાનાકોડા

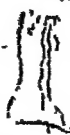
કરમીયા

પોરા

છીપ

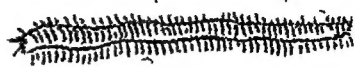
વાળા

મા.અ.પ

તે ઈંદ્રિય જીવો

કાનખજુરા

મોંકણ

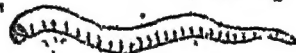

મોં લીખ
જે જે

હોડી ઉધેઈ મંજોડા

ઈયજ

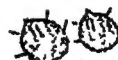
સવા

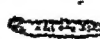
જે જે

ગીંગોડા

વીષ્ટો નાકોડા

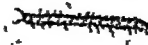
છાણના
કોડા

ધનેડા કનથવા ખાડની ઈયજ

ભરવાડ (મુમેલ)

ચાંચડ

મેનર રાવલ

વીંછી

ચઉરિંદિય જીવો .

ઠાંસ

બગાઈ

મચ્છર

ભમરો

કંસારી

કસોળીયો

ભમરી

ખડમાંકડી

તીડ

પતંગીયું

માંખી

PTR
RAVAL

મકાણક.
શ્રાવ્યમૃતલાલ. પુરુષોત્તમદાસ.

- ૫ માલ રહે ઘર સ્ત્રી વળે, પોળે વળાવી કંથ;
સ્વજન વળે શમશાનથી, પ્રાણ ચલે પર પંથ.
- ૬ ક્ષમા સાર અંદન રસે, સિંચો ચિત્ત પવિત્ર;
દયા વેલ મંડપ તળે, રહો લહો સુખ મિત્ર.
- ૭ ઉદય સમો રાતો રવિ, અંત સમય ન ફરંત;
સુખમાં જેવા હોય તે; દુઃખમાં રહે મહંત.
- ૮ કોણ સુતકોણ માતાએ ભાવથી, લહે કેવળ માર્ગદેવારે;
કોણ વીર કોણ ગાયમ એ ભાવથી,
ગૌતમ જ્ઞાન સ્વયમેવા રે.

૫ જ્યારે આ શરીરમાંથી આત્મા બીજી ગતિમાં ચાલ્યો જાય છે ત્યારે ધન તો ઘરમાં જ રહે છે. અને સ્ત્રી પોણ સુધી પોતાના ભર્તારને વળાવીને પાછી ઘેર આવતી રહે છે. અને સગા સંબંધી સ્મશાન સુધી વળાવીને પાછા પોતાના સ્થાને જાય છે.

૬ શ્રેષ્ઠ ક્ષમા રૂપ અંદનના રસે પવિત્ર એવા ચિત્તનું સિંચન કરે. કે જેથી ક્ષમાને લીધે દયા રૂપ વેલના મંડપની નીચે રહો અને હે આત્મા રૂપ મિત્ર! તમે સુખને પામે.

૭ જેમ સૂર્ય ઉગતી વખતે રાતો થાય છે તેવીજ રીતે અસ્ત થતી વખતે પણ રક્ત થાય છે પણ બદલાતો નથી તેવીજ રીતે મોટા ઉત્તમ પુરુષો સુખ અને દુઃખમાં સમાન સ્થિતિવાળા રહે છે પણ સ્વભાવમાં બદલાતા નથી.

૮ આ સંસારમાં કોણ કોનો પુત્ર છે અને કોણ કોની માતા છે એમ જ્યારે મરેદેવા માતાએ ચિત્તથી વિચાર કર્યો ત્યારે કેવળજ્ઞાન પામ્યા તેવીજ રીતે ગૌતમ સ્વા-

૯ કોણ છું ને ક્યાંથી આવ્યો, અહિં હું એકલો;
કોણે કરી આ વળગણ; એ રાખું કે હું શું કરું.
વિવેકથી વિચાર એનો, શાન્ત ભાવે જો કર્યો;
નિશ્ચય થકી એ ઊર્ધ્વ ગતિએ, વીજળીક વેગે સંચર્યો.

૧૦ લક્ષ્મી અને અધિકાર વધતાં, શું વધ્યું તે તો કહો;
શું કુટુંબ કે પરિવાર વધતાં, વધવાપણું એને કહો.
વધવાપણું સંસારનું, નર દેહને હારી જશે;

એનો વિચાર નહિ અહોહો, પણ એક પણ તમને થયો.

મીએ પણ અન્યત્ર ભાવનાથી એવું વિચાર્યું કે ભગવાન
વીર પરમાત્મા કોણ અને હું ગૌતમ તેમનો શિષ્ય કેવી
રીતે ? કારણ કે નિશ્ચય નયથી તો આ આત્મા કોઈનો ગુરુ
કે શિષ્ય નથી. એમ વિચારતાં પોતાની મેળે કેવળ
જ્ઞાન પામ્યા.

૯ હું કોણ છું અને હું કઈ ગતિમાંથી એકલો અહીં
આવ્યો છું. આ કાર્મણ વર્ગણા ભવ સાથે વળગેલી છે
તેને કોણે બાંધી છે ? એને હું રાખું કે તેનો ત્યાગ કરું ?
વિવેકથી એનો વિચાર શાન્ત ભાવથી જો કર્યો હોત તો
નિશ્ચયથી એ વિજળીના કરતાં પણ અધિક ઝડપથી
૧ સમયમાં મોક્ષે જાત.

૧૦ ધન અને ઠકુરાઈ વધતાં શું વધ્યું તે તમે કહો. કુટુંબ
અને પરિવાર વધવાથી પણ શું ? એને તમે શું વધવાપણું
કહો છો ? ધન ઠકુરાઈ કુટુંબ અને પરિવાર વધવાથી
સંસારનીજ વૃદ્ધિ થશે અને મનુષ્ય ભવ નકામો
થશે. આશ્ચર્ય થાય છે કે આ બાબતમાં વિચાર તમને
એકપણ પણ શું થયો ? મતલબ કે નથી જ થયો.

નારકી

પંચેદિયજીવો

ગાય (ચતુષ્પદ)

(જલચર)
સુસુમાર

મત્સ્ય

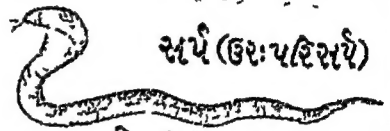
કાચબો

ઝૂંડ

મગર

સર્પ (ઉચ્ચસર્પ)

નોળીઓ (લુજ પાસર્પ)

પોપટ (ખેચર) પામચીડીયું

મનુષ્ય

દેવ

- ૧ ફેરા ફરતાં પુન્યથી, પામ્યો નરભવ દ્વાર;
ખોધિ વીણ ચિંતામણી, હાર્યો રતન જુગાર.
- ૨ પુન્ય પુરા જળ હોત હે, ઉદય હોત હે પાપ;
હાઝે વનકી લાકડી, પ્રગટે આપોઆપ.
- ૩ પુત્ર મિત્ર તુજ દેખતાં, થયા લાખ જન રાખ;
ચેતન એક દિન આ સ્થળે, બળી થવું છે ખાખ.
- ૪ લોક કહે લખપતિ થયો, પણ શું પામ્યો ખેલ;
તુજ સાથે શું આવશે, તપાસ તારો મેળ.
- ૧ પુણ્યથી સંસારમાં રખડતાં મનુષ્ય ભવ રૂપ દ્વાર મળ્યું.
પરંતુ સમક્ષિત વિના જેમ જુગારી માણસ જુગારમાં
ચિંતામણિ રતન હારી જાય તેમ મનુષ્યભવ નકામો ગયો.
- ૨ જ્યારે પુણ્ય ખવાઈ જાય છે અને પાપનો ઉદય થાય
છે ત્યારે જેમ વનમાં પોતાની મેળે વાંસના પરસ્પર
ઘસાવાથી અગ્નિ ઉત્પન્ન થાય છે અને વનમાં રહેલાં
વાંસ વિગેરેનાં લાકડાંને અગ્નિ બાળીને ભસ્મ કરે છે તેની
જેમ પાપી માણસને પોતાનું પાપજ ઉદયમાં આવે છે અને
તેને લીધે તેનું પોતાનું જ મૃત્યુ થાય છે
- ૩ તારા જોતાં છતાં પણ પુત્ર મિત્ર વિગેરે લાખો માણસો
મરી ગયા અને તેમની રાખ થઈ ગઈ તેવીજ રીતે આ
સંસારમાં તું પણ એક દીવસ મળી જઈશ, અને તારા
શરીરને લોકો બાળી નાખશે. એમ હે આત્મા તું સમજ.
- ૪ લોકો કહે છે કે આ માણસ લક્ષાધિપતિ થયો પરંતુ
બળદ રૂપ એ માણસ શું પામ્યો ? પરંતુ તારી સાથે
શું આવશે તેનો હિસાબ તું કાઢ.

- ૫ માલ રહે ઘર સ્ત્રી વળે, પોળે વળાવી કંથ;
સ્વજન વળે શમશાનથી, પ્રાણ ચલે પર પંથ.
- ૬ ક્ષમા સાર ચંદન રસે, સિંચો ચિત્ત પવિત્ર;
દયા વેલ મંડપ તળે, રહો લહો સુખ મિત્ર.
- ૭ ઉદય સમો રાતો રવિ, અંત સમય ન ફરંત;
સુખમાં જેવા હોય તે; દુખમાં રહે મહંત.
- ૮ કોણ સુતકોણ માતાએ ભાવથી, લહે કેવળ માર્ગદેવારે;
કોણ વીર કોણ ગોચમ એ ભાવથી,
ગૌતમ જ્ઞાન સ્વયમેવા રે.

૫ જ્યારે આ શરીરમાંથી આત્મા બીજી ગતિમાં ચાલ્યો જાય છે ત્યારે ઘન તો ઘરમાં જ રહે છે. અને સ્ત્રી પોણ સુધી પોતાના કાર્તારને વળાવીને પાછી ઘેર આવતી રહે છે. અને સગા સંબંધી સ્મશાન સુધી વળાવીને પાછા પોતાના સ્થાને જાય છે

૬ શ્રેષ્ઠ ક્ષમા રૂપ ચંદનના રસે પવિત્ર એવા ચિત્તનું સિંચન કરો કે જેથી ક્ષમાને લીધે દયા રૂપ વેલના મંડપની નીચે રહો અને હે આત્મા રૂપ મિત્ર તમે સુખને પામો.

૭ જેમ સૂર્ય ઉગતી વખતે રાતો થાય છે તેવીજ રીતે અસ્ત થતી વખતે પણ રક્ત થાય છે પણ બદલાતો નથી તેવીજ રીતે મોટા ઉત્તમ પુરૂષો સુખ અને દુઃખમાં સમાન સ્થિતિવાળા રહે છે પણ સ્વભાવમાં બદલાતા નથી.

૮ આ સંસારમાં કોણ કોનો પુત્ર છે અને કોણ કોની માતા છે એમ જ્યારે મરદેવા માતાએ ચિત્તથી વિચાર કર્યો ત્યારે કેવળજ્ઞાન પામ્યા તેવીજ રીતે ગૌતમ સ્વા-

૯ કાણુ છું ને ક્યાંથી આઠ્યો, અહિં હું એકલો;
કાણુ કરી આ વળગણા; એ રાખું કે હું શું કરું.
વિવેકથી વિચાર એનો, શાન્ત ભાવે જો કર્યો;
નિશ્ચય થકી એ ઊર્ધ્વ ગતિએ, વીજળીક વેગે સંચર્યો.

૧૦ લક્ષ્મી અને અધિકાર વધતાં, શું વધ્યું તે તો કહો;
શું કુટુંબ કે પરિવાર વધતાં, વધવાપણું એને કહો.
વધવાપણું સંસારનું, નર દેહને હારી જશે;
એનો વિચાર નહિ અહોહો, પણ એક પણ તમને થયો.
મીઝે પણ અન્યત્વ ભાવનાથી એવું વિચાર્યું કે ભગવાન
વીર પરમાત્મા કાણુ અને હું ગૌતમ તેમનો શિષ્ય કેવી
રીતે ? કારણ કે નિશ્ચય નયથી તો આ આત્મા કોઈનો ગુરુ
કે શિષ્ય નથી. એમ વિચારતાં પોતાની મેળે કેવળ
જ્ઞાન પામ્યા.

૯ હું કાણુ છું અને હું કઈ ગતિમાંથી એકલો અહીં
આઠ્યો છું. આ કાર્મણુ વર્ગણુ જીવ સાથે વળગેલી છે
તેને કાણુ બાંધી છે ? એને હું રાખું કે તેનો ત્યાગ કરું ?
વિવેકથી એનો વિચાર શાન્ત ભાવથી જો કર્યો હોત તો
નિશ્ચયથી એ વિજગીના કરતા પણ અધિક ઝડપથી
૧ સમયમાં મોક્ષે જાત.

૧૦ ધન અને ઠકુરાઈ વધતાં શું વધ્યું તે તમે કહો. કુટુંબ
અને પરિવાર વધવાથી પણ શું ? એને તમે શું વધવાપણું
કહો છો. ? ધન ઠકુરાઈ કુટુંબ અને પરિવાર વધવાથી
સંસારનીજ વૃદ્ધિ થશે અને મનુષ્ય ભવ નકામો
થશે. આશ્ચર્ય થાય છે કે આ બાબતમાં વિચાર તમને
એકપણ પણ શું થયો ? મતલબ કે નથી જ થયો.

૧૧ સમય વિષે નહિં કરી શકે, અંત સમય પરતાય;
વાત પિત્ત કફ વેદના, કંઠ દ્વાર રૂંધાય.

૧૧ જે મનુષ્ય જે કાળે ધર્મ કરવાનો હોય તે કરે નહિ તે
મનુષ્ય જ્યારે વાત પિત્ત અને કફની વેદનાને લીધે
શ્વાસ રોકાય ત્યારે મરતી વખતે ઘણો જ અકસોસ કરે
છે કે મેં કાંઈ ધર્મ કયો નહિ મારે ખાલી હાથે જવું
પડશે. મારી ગતિ પણ ખરાબ થશે એમ વિચારે છે.

શુદ્ધિ પત્રક.

પૃષ્ઠ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ	પૃષ્ઠ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૩૦	વિગાલંદિ	વિગલિંદી	૨૫૭	કારિક	કારિકા
૪૮	છાપય	છપિય	૨૬૪	ચડે	વડે
૫૧	તવોહ	તવેહિ	૨૬૭	નિમિચત	નિમિત
૫૩	ધમ	ધર્મ	૨૭૬	અથને	અર્થને
૭૩	વૈતારણુકી	વૈતારણિકી	૨૮૨	વક્રિયા	વૈક્રિયા
૧૦૦	ગસિક્ક	હગસિક્ક	૨૯૦	પર્વતા	પર્વતાઃ
૧૦૬	પ્રશ્ન	પ્રશ્ન	૨૯૬	નીલવર્ણુ	નીલવર્ણુ
૧૧૯	આદારિક	ઔદારિક	૩૦૫	વારૂ મ	વારૂ મનઃ
૧૩૨	ડા	ફેડા	૩૦૯	પારિણામિકા	પારિણામિક
૧૫૮	અંજાલ	અંજલિ	૩૧૦	વત્સાદિ - શુ	વત્સાદિ-શુદ્ધ
૧૬૨	પાચ્છમચો	પચ્છિમચો	"	વર્જિના	વૃજિના
૧૭૭	૦૪૦	૧૪૦	"	કાવ્યયાપાર	કાવ્યયાપારો
૧૮૬	સમકિત	સમકિત	૩૧૧	અમ્રત	અમ્રત
૧૮૯	"	ખંને	"	આક્રથી	આક્રથી
૨૧૦	નિર્જરા	નિર્જરા	"	ધારણા	ધારણુ
૨૧૭	વણુચો	વિણુચો,	૩૧૩	કારણુ	કરણુ
૨૨૮	પચ્ચક્ષુ	પચ્ચક્ષુ	૩૧૫	સપન્નતા	સપન્નતા
"	અ - તદ્દકે	અલતદ્દકે	૩૧૬	રેદકની	રેદકની
"	ચમિ	ચરિમે	૩૨૦	દ્વિગ્નતાદિ	દ્વિગ્નતાદિ
૨૩૬	ચોારાસ	ચોારિસિ	૩૨૬	વિંશતિઃ	વિંશતિઃ
૨૫૧	ખલ	ખગ	૩૩૩	કથાયનો	કથાયનો
૨૫૩	તરિય	તિરિય	૩૩૫	નિર્જરા	નિર્જરા

શ્રી જીવવિચાર પ્રકરણ સાર્થ.

ભુવણ-(તણ)ભુવ-
નર્મા.

પદ્મવં-દીવા સમાન.

વીરં-વીર પ્રભુને.

નમિઉણુ-નમસ્કાર
કરીને.

ભણામિ-કહું છું.

અબુહુ-અચાની
જીવોને.

બોહુત્યં-બોધના
અર્થે.

જીવ-જીવનું.

મંગલાચરણુ.

સરૂવં-સ્વરૂપ.

કિંચિવિ-કાંઈક પણ.

જહુ-જેમ.

ભણિયં-કહું છે.

પુવ્વ-પૂર્વના.

સૂરીહિં-આચાર્યોએ.

ભુવણ પદ્મવં વીરં—તણ ભુવન (સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળ)માં
દીવા સમાન શ્રી વીર પ્રભુને.

નમિઉણુ ભણામિ અબુહુ બોહુત્યં—નમસ્કાર કરીને અચાની
જીવોને બોધ (જાણવા) ને અર્થે કહું છું. (શું?)

જીવ સરૂવં કિંચિ વિ—જીવનું કિંચિત્ સ્વરૂપ (જ્ઞાનાદિ લક્ષણવાળો
અને પ્રાણોને ધારણ કરે તે જીવ કહેવાય.)

જહુ ભણિયં પુવ્વ સુરીહિં ॥ ૧ ॥—જેમ પૂર્વના આચાર્યોએ
કહું છે તેમ.

જીવા-જીવો.

મુક્તા-મુક્ત.

સંસારિણો-સંસારી.

ય-અને.

તસ-તસ.

થાવરા-સ્થાવર.

સંસારી-સંસારી.

પૃથ્વી-પૃથ્વીકાય.

જલ-અપૂકાય.

જલણુ-તેહકાય.

વાઉ-વાયુકાય.

વણુસંસારનરૂપતિકાય

થાવરા-સ્થિર રહેનાર.

નેયા-જાણવા.

જીવોના મુખ્ય ભેદો.

જીવા મુક્તા સંસારિણો ય-જીવો મુક્ત (કર્મ રહિત) અને સંસારી
(કર્મ સહિત) એમ બે ભેદ છે.

તસ થાવરા ય સંસારી—તસ (જાય દેખી કરે તથા ચાલે, તેના ચાર ભેદ. બેદ્રિયાદિ) અને સ્થાવર એ બે સંસારીના ભેદ છે.

પુઠવી જલ જલણુ વાઉ—પૃથ્વીકાય (માટીના જીવ), અપ્કાય (પાણીના જીવ), તેલિકાય (અગ્નિના જીવ), વાઉકાય (વાયરાના જીવ) અને

વણુસ્સઈ થાવરા નેયા ॥૨૧॥—વનસ્પતિકાય (જાડ પાલાદિકના જીવ) એ પ સ્થાવર (સ્થિર રહેનાર) જણવા.

ફલિહુ—સ્ફટિક.

મણિ—મણિ.

રથણુ—રત્ન.

વિદ્દુમ—પરવાળા.

હિંગુલ—હિંગલોક.

હરિયાલ—હડતાલ.

મણુસિલ—મનશિલ.

રસિંદા—પારો.

કણુગા—સોનું.

આઈ—વિગેર.

ધાઉ—ધાતુ

સેઠી—ખડી.

વન્નિય—લાલ માટી.

અરણુદૃય—ધોળી

માટી.

પલેવા—પારેવો

પાપાણુ.

અખલય—અખરખ,

તુરી—તૂરી માટી.

ઉસ—ઉસ, ખારી માટી.

મદ્દો—માટી.

પાહુણુ—પત્થરની.

જાધુઓ—જાતિઓ.

જુગા—અનેક.

સોપીર—સુરમો.

અંજણુ—આજવાનો.

લુણાઈ—મીઠું વિગેર.

પુઠવી—પૃથ્વીકાયના.

લેયા—ભેદો.

ધન્યાઈ—એ વિગેર.

પૃથ્વીકાય જીવો

ફલિહુ મણિ રથણુ વિદ્દુમ—સ્ફટિક રત્ન, મણિ, રત્ન, પરવાળા. હિંગુલ હરિયાલ મણુસિલ રસિંદા—હિંગલોક, હડતાલ, મણુશિલ, પારો. કણુગાઈ ધાઉ સેઠી—સોનું આદિ ૭ ધાતુ (સોનું-રૂપ-તાંબુ-લોહું—જસત (તરવું)—સીસું ને કલાઈ) ખડી, (એ ધાતુ અગ્નિનો સંયોગ થયા પહેલાં પૃથ્વીકાય છે, અને અગ્નિના સંયોગે અગ્નિકાય છે, પછી અજીવ છે.)

વન્નિય અરણુદૃય પલેવા ॥ ૩ ॥—લાલ માટી, ધોળી માટી અને પારેવો પાપાણુ.

અખલય તૂરી ઉસ—અખરખ, તૂરી (કાપકને પાશ દેવામાં આવે તે માટી), ઉસ.

મટ્ટી પાહાણુ જાઈઓ જુગા—માટી અને પથરની અનેક જાતિઓ.
સોવીરંજણુ લુણાઈ—આંખમાં આંજવાનો સુરમો, મીઠું વિગેરે
(સીંધવ-સાજખાર)

પુઠવી લેયા ઈ ઈચ્ચાઈ ॥ ૪ ॥—એ વિગેરે (આદિ પદ્ધતી રેતી-મરડીઆ વિગેરે) પૃથ્વીકાયના બેદો છે.

સોમ-પૃથ્વીનું.	કરગ-કરા.	ઘણોદહિ—બનોદધિ.
અંતરિક્ષ—આકાશનું.	હરિતાણુ-શીલા ધાસ ઉપરનું પાણી.	આઈ-વિગેરે.
ઉદ્ધા—પાણી.	મહિઆ-ધૂમસ, વરસાદની ફરફર.	લેયા-બેદો.
ઓસા-કાર, ઝાકળ.	હુન્તિ-હોય છે.	જુગા-અનેક.
હિમ-ખરફ.		આઉરસ-અપ્કાયના.

અપ્કાય જીવો.

સોમ—તરિક્ષ—મુદ્ધા—ભૂમિનું (કુવા વિગેરેનું) પાણી, આકાશનું (વરસાદનું) પાણી.

ઓસા હિમ કરગ હરિતાણુ મહિઆ—કાર, ખરફ, કરા, શીલા ધાસ ઉપરનું પાણી. તથા ધૂમસ (વરસાદની ફરફર).

હુન્તિ ઘણોદહિમાઈ-બનોદધિ (ચીજ્યા ઘી જેવું પાણી) આદિ (દરીયાનું પાણી વિગેરે)

લેયા જુગા ય આઉરસ ॥૫॥—અપ્કાયના અનેક બેદો છે.

ઈંગાલ-અંજારા.	:અસણિ-વજીથી	જિયાણુ—જીવોના.
જાલ-જાલા. અગ્નિની શિખા.	ચનો અગ્નિ.	લેયા-બેદો.
મુમ્મુર-ભરસાડ.	કણુગ-કણિઆનોઅગ્નિ	નાયવ્વા-જાણવા.
ભાઠો.	વિજ્જુ—વિજળી.	નિઉણુ-શાહો.
ઉક્કા-ઉક્કાપાત.	આઈઆ-વિગેરે.	નિપુણુ.
	અગણિ-અગ્નિકાય.	શુદ્ધીએ-શુદ્ધિ વડે.

અગ્નિકાય જીવો.

દેગાલ જાલ સુસ્મર-અંગારા, જ્વાલા (અગ્નિની શિખા), ભરસાક (ઉની રાખોડી કે ભાકો).

ઉક્કાસણિ કણુગ વિજળુમાઈઆ-ઉલ્કાપાત (ઉત્પાતના કારણરૂપ અગ્નિ), વજનો અગ્નિ, આકાશમોથી ખરતા તારા જેવા અગ્નિના કણ, વિજળી વિગેરે (સૂર્યકાન્ત, ચક્રમક, અરણી અને વાસના ધસારાથી ઉત્પન્ન થયેલ અગ્નિ).

અગાણિ જિયાણું લેયા—અગ્નિકાય જીવોના બેદો.

નાયબ્વા નિઉણ બુદ્ધીએ ॥૬૧॥—નિપુણ (કાલી) બુદ્ધિએ કરીને જાણવા.

ઉજ્જ્વામગ-ઉદ્ભ્રામક.	સુદ્ધ-શુદ્ધવાયુ.	આઈઆ-આદિ.
ઉક્કાલયા-ઉત્કલિક.	ગુંજવાયા-ગુંજરવ કરતો વાયુ.	લેયા-બેદો.
મંડલિ-વટોળીઓ.	ઘણું-ધનવાત.	ખલુ-નિશ્ચે.
મહુ-મહાવાયુ.	તાણુવાય-તનવાત.	વાઉકાયસ્સ-વાયુ-કાયના.

વાયુકાય જીવો.

ઉજ્જ્વામગ ઉક્કાલયા—ઉદ્ભ્રામક (ઉંચો લખાવે તે) વાયુ, ઉત્કલિત (રહી રહોને ધૂળમાં આંકળીઓ પાડે તે) વાયુ.

મંડલિ મહુ સુદ્ધ ગુંજવાયા ય—મંડલિક (વટોળીઓ) વાયુ, મહા-વાયુ, શુદ્ધ વાયુ અને ગુંજરવ કરતો વાયુ.

ઘણુ તાણુ વાયાઈઆ—ધનવાત અને તનવાત (જેને આધારે નરક દેવલોકાદિ રહ્યા છે તે) આદિ (પંખાનો વાયરો).

લેયા ખલુ વાઉકાયસ્સ ॥૬૧॥—નિશ્ચે વાયુકાયના બેદો છે.

સાહારણુ-સાધારણ.	દુહા-એ પ્રકારે	અણુંતાણું-અનંત જીવોનું.
પત્તેયા-પ્રત્યેક.	સુએ-સૂત્રને વિષે.	તાણુ-શરીર.
વાણુસ્સઈ-વનસ્પતિ.	ભણિયા-કહ્યા છે.	એગા-એક.
જીવા-જીવો.	જેસિં-જે.	

સાહારણુ-સાધારણુ.
તે ઉ-તે તો.

કંઠા-કંઠમૂળ.
અંકુર-અંકુરો.
ફણગા.

કિસલય-કુંપલો
દીશીઓ.

પણુગા-પાંચ વર્ણુની
લીલકુંલ.

સેવાલ-સેવાલ.

ભૂમિક્ષેડા-મિલાડી-
ના ટોપ.

અદલયતિય-આદુ
વિગેરે ત્રણ.

ગાજર-ગાજર.

મોત્ય-મોત્ય.

વત્યુલા-એક જાતનું
શાક.

થેગ-થેગ.

પદલકા-પાલખું
શાક.

કોમલ-કુમળાં, કુમળાં.
ફલ-ફલ.

સવ્ય-સર્વ;
ગૂઠ-ઝાની.

સિરાઇ-નસ વગેરે.

સિણાઈ-શિણુ વિગે-
રનાં.

પતાઇ-પાંદડાં.

થોહુરિ-થોરની જાત.

કુંઆરિ-કુંવારનું
પાકું.

ગુગુલી-ગુગળનું વૃક્ષ.

ગલો-ગલો.

પમુહા-પ્રમુખ, વિગેરે

છિન્નરહા-છેદીને વાવ

વાથી હગે તે.

ધન્યાપ્રણુ-ધન્યાદિ.

અણુગે-અનેક.

હવતિ-હોય છે.

ભેયા-ભેદો.

અણુતકાયાણુ-અ-

નંતકાચના.

તેસિં-તેઓને.

પરિ-વિશેષ

જાણુણુત્ય-જાણુવાને
અર્થે.

લક્ષણુ-લક્ષણુ.

એઅ-આ.

સુએ-સૂત્રને વિષે.

ભણિઅ-કહું છે.

ગૂઠ-ગુમ.

સિર-નસ.

સંધિ-સાધા.

પવ્ય-પર્વ. માંડા.

સમ-સરખા જે ભાગ.

ભંગ-ભાગવાથી થાય.

અહીરુગ-તાંતણુ

રહિત.

છિન્નરહુ-છેદીને વા-

વવાથી ફરીથી હગે તે.

સાહારણુ-સાધારણુ.

સરીર-શરીર.

તવિવરીઅ-તેથી

વિપરીત.

પત્તેય-પ્રત્યેક.

વનસ્પતિકાયના ભેદ તથા સાધારણુ વનસ્પતિકાયનું લક્ષણુ

અને ભેદ.

સાહારણુ પત્તેયા-સાધારણુ (૧ શરીરમાં અનંતા જીવવાળી) અને

પ્રત્યેક (૧ શરીરમાં ૧ જીવવાળી).

વણરસઈ જવા દુહા સુએ ભણિયા—(એમ) વનસ્પતિકાયના જીવે
એ પ્રકારે સૂત્રને વિષે કહ્યા છે.

જેસિ-મણુંતાણું તણુ, એગા સાહારણા તે ઉ ॥૮॥ જે અનંત
જીવોનું શરીર એક હોય, તે તો સાધારણ વનસ્પતિકાય
(નિગોદ-અનંતકાય) કહેવાય.

કંઠા અંકુર કિસલય—કંઠ (સુરણાદિ), ફણગા, કુંપલો (ટીશીઓ).
પૂણગા સેવાલ ભૂમિદ્રોડા ય—પાંચ વર્ષની લીલ કુલ, સેવાલ અને
ખિલાડીના ટોપ.

અદલયતિય ગજજર મોત્ય—આદુ આદિ ત્રણ (લીલું આદુ, લીલી
હળદર, લીલો કચુરો) ગાજર, મોત્ય.

વત્યુલા થેગ પલ્લંકા ॥૯॥—વત્યુલો (એક જાતનું શાક), થેગ,
પાલખું (એક જાતનું શાક).

કોમલ ફેલં ચ સંવં—સર્વ જાતિનાં ફુલો ફેલ, (જેમાં ખીજ ન
થયા હોય તે.)

ગૂઠ સિરાઈ સિણાઈ પત્તાઈ—જેની કણસલો નસો વિગેરે છાની હોય
તે, શિણુ (પીલુડીનું વૃક્ષ) વિગેરેનાં પાંદડાં.

થોહરિ કુંઆરિ ગુગુલી—(૧) થોરની જાત, (૨) કુંવરનું પાકું,
(૩) ગુમલનું વૃક્ષ.

ગલો ય પમુહા ઈછિન્નરહા ॥૧૦॥—અને (૪) ગલો પ્રમુખ ઉપર
કહેલ ૪) જેને છેદીને વાવવાથી ફરી ઉગે તે.

ઈચ્છાઈણિ અણુજે—ઈત્યાદિ (ખટાટાં, શકરીયાં, મૂળા, કોમલ આમલી
વિગેરે) અનેક.

હવંતિ લેયા અણુંતકાયાણું—અનંતકાયના બેદો છે.

તેસિં પરિજાણુત્ય—તેઓને વિશેષ જાણવાને અર્થે.

લહખણુ—મેઝમં સુએ ભણિયં ॥૧૧॥—આ લક્ષણુ સૂત્રને વિષે
કહ્યું છે.

ગૂઠસિર-સંધિ-પંવં—જેની નસો, સાંધા અને ગાંઠા ગુપ્ત હોય.

સમલંગ—મહિરંગ' ચ છિન્નરૂપ—ભાગવાથી જેનાં સરખા જે-
લાગ થાય. તાતણા રહિન હોય અને જેને છેદીને વાવીએ તો
ફરીથી ઉગે.

સાહારણુ' સરીર'—તેને સાધારણુ વનસ્પતિકાયનું શરીર કહીએ.
તવિવરિઅં ચ પત્તેય' ॥૧૨॥ અને તેથી વિપરીત (લક્ષણવાળા
તે) પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય કહેવાય.

એગ-એક.	તુ તે-તે જ.	કંઠા-કાષ્ટ.
સરીરે-શરીરમાં.	પત્તેયા-પ્રત્યેક.	મૂલગ-મૂળ.
એગો-એક.	ફલ-ફલ.	પત્તાણિ-પાંદડાં.
જીવો-જીવ.	ફુલ-ફુલ.	ખીયાણિ-ખીજ.
જેસિં-જે (વૃક્ષ)ને.	છલ્લિ-છાલ.	

પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયનું લક્ષણ અને તેના ઉપસ્થાનમાં રહેલા જીવો.
એગ સરીરે એગો—૧ શરીરને વિષે એક.

જીવો જેસિં તુ તે ચ પત્તેયા-જીવ જે (વૃક્ષ) ને હોય, તે જ પ્રત્યેક
વનસ્પતિકાય કહેવાય.

ફલ ફુલ છલ્લિ કંઠા—ફળ, ફુલ, છાલ, લાકડું (યક).

મૂલગ પત્તાણિ ખીયાણિ ॥૧૩॥—મૂલ, પાંદડાં ને ખીજ. (એ ૭
સ્થાનમાં જુદા જુદા પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયના જીવો હોય છે.)

પત્તેય-પ્રત્યેક.	સયલ-સકલ.	નિયમા-નિયમે.
તરું-વનસ્પતિકાયને.	લોએ-(૧૪) રાજ-	અંતમુહુત્ત-અંત-
મુતું-મૂકીને.	લોકમાં.	મુદ્દર્ત.
પંચવિ-પાંચે પશુ.		
પુઠવાઈણિ-પૃથ્વીકા-	મુહુમા-મુક્તમ.	આઉ-આયુષ્યવાળા.
યાદિ	હવંતિ-હોય છે.	અદિસ્સા-અદશ્ય.

સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય જીવોનું વર્ણન.

પત્તેય તરું મુતું—પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયને મૂકીને.

પંચ વિ પુઠવાઈણા સયલ લોએ—પાચે પશુ પૃથ્વીકાયાદિ સકલ
(૧૪) રાજલોકને ત્રિષે.

સુહુમા હવતિ નિયમા—નિચે સક્ષમ હોય છે.

અંતમુહુતાઉ અદિસ્સા ॥૧૪॥—(તે સક્ષમ જીવો) અંતમુહૂર્તના
આયુષ્યવાળા અને અદસ્ય (આંખથી ન દેખાય તેવા) હોય છે.

જો શરીરમાં જીવ હોય, તો શરીર વધે, ઉતું રહે, અને ગમન
કરે. જેમકે:—પૃથ્વીકાય ખાણમાં વધે છે. કુવાનું પાણી શિયાળામાં
ઉતું હોય છે. અગ્નિ ઉષ્ણ છે વાયુ ગમન કરે છે અને વનસ્પતિ
વધે છે. સાધારણ વનસ્પતિ (આદુ વિગેરે)ના જોટલા દુકા કરીને
વાવીએ તો તે દરેક વધે છે, માટે તેમાં અનંત જીવો છે.

સંખ-શંખ.	અલસ-અલશીઆં.	પૂઅરગા-પોરા.
કવડુય-કોડા, કોડી.	લહુગાઈ-લાળીઆ	બેઇદિય-બે ઇદિય-
ગંડુલ-મોટા કરમીયા.	જીવ.	વાળા જીવો.
જલો-જળો.	મેહુરિ-લાકડાના	માઈવાહુઈ-ચૂડલ
ચંદણુગ-અક્ષ, સ્થા	કીડા.	વિગેરે.
પનાચાર્ય.	કિમિ-કરમીઆ.	

બેઇદિય જીવો

સંખ કવડુય ગંડુલ-શંખ, કોડા, ગંડોલા (પેટમાં મોટા કરમીયા
થાય તે.)

જલોચ ચંદણુગ અલસ લહુગાઈ—જલો, અંદનક (જે સ્થાપના-
ચાર્ય તરીકે વપરાય છે), અલશીઆં, લાળીઆ જીવ (રંધિત
વાશી અન્નમાં ઉપજે તે)

મેહુરિ કિમિ પૂઅરગા—મેર (લાકડાના કીડા), કરમીયા, પોરા.

બેઇદિય માઈવાહુઈ ॥૧૫॥—ચૂડલ વિગેરે (છીપ. વાળા) બેઇદિય
(આમડી અને જીવવાળા) જીવો છે.

ગામી-કાનખજૂરા.	સાવય-સવા.	ધન્નકીડા-ધાન્યના
મંકણુ-માંકણુ.	ગોકીડ-ગંગાકાની.	કીડા.
જુઆ-જૂ લીખ.	જાઈઆ-જાતિઆ.	કુંથુ-કુંથુઆ.
પિપીલિ-કીડીઆ.	ગદહુય-ગધૈયા.	ગોવાલિય-ગોપાલિક.
ઉદેહિઆ-ઉધેઈ.	ઉત્તિંગા.	ઈલિયા-ઈયલ.
મક્કોડા-મંકોડા.	ચારકીડા-વિષાના	(ખાંડની).
ઈલિય-ધાન્યની.	કીડા.	તેઈદિય-ત્રણુ ઈદિય
ધયન.	ગોમય-જાણુના.	વાળા.
ઘયમિદ્દીઆ-ઘી-	કીડા-કીડા.	ઈદિગોવાઈ-ઈદિગોપ
મેલો.		આદિ.

તેઈદિય જીવો.

ગામી મંકણુ જુઆ-કાનખજૂરા, માંકણુ, જુ (લીખ).
 પિપીલિ ઉદેહિયા ય મક્કોડા-કીડી, ઉધેઈ અને મંકોડા.
 ઈલિય ઘયમિદ્દીઆ-ધાન્યની ઈયન (અને) ઘીમેલો (ખરાખ ઘીમાં
 ઉપજે તે).

સાવય ગોકીડ જાઈઆ ॥૧૬॥ સવા (વાળના મૂળમાં ઉપજે તે),
 ગંગાકાની જાતિઆ.

ગદહુય ચારકીડા-ઉત્તિંગા (ગાયના વાંડામાં થાય તે), વિષાના કીડા.
 ગોમય કીડા ય ધન્નકીડા ય-જાણુના કીડા અને ધનેરિયા (ધનેડા).

કુંથુ ગોવાલિય ઈલિયા-કુંથુઆ, ગોપાલિક, ઈયન (ખાંડની)

તેઈદિય ઈદિગોવાઈ ॥૧૭॥-ઈદિગોપ આદિ (ચાંચડ વિગેરે) તેઈદિય
 (ચામડી, જીભ ને નાકવાળા) જીવો છે.

ચઉરિદિયા-ચાર	ભમરિયા-ભમરી.	કંસારી-કંસારી.
ઈદિયવાળા.	તિફા-તોડ.	કવિલ-કરોળીયા.
વિચ્છુ-વીંછી.	મચ્છિય-માખી.	ડાલાઈ-ખંડમાંકરી.
દિંકુણુ-ખમાઈ.	ડંસા-ડાંસ.	વિગેર.
ભમરા-ભમરા.	મસગા-મચ્છર	

ચતુર્વિદ્ય ળવો.

ચતુર્વિદ્યા ય વિચ્છુ—ચતુર્વિદ્ય ળવો (ચામડી, જીભ, નાક ને આંખવાળા) વીંછી અને

દિંકુણુ ભમરા ય ભમરિયા તિર્હા—ખગાઈ, ભમરા. ભમરી અને તીંડ. મચ્છિય ડંસા મસગા—માખી, ડાંસ, મચ્છર.

કંસારી કવિલ ડોલાઈ ॥૧૮॥—કંસારી, કરોળીયા, ખડમાંકડી વિગેરે (પતંગીયા) છે.

બેઈદ્રિયને પગ ન હોય. તેઈદ્રિયને ૪-૬ કે વધુ પગ (કાન-ખજુરાને) હોય. ચતુર્વિદ્યને ૬ કે ૮ પગ હોય. પંચેદ્રિયને ૨, ૪, અને ૮ પગ (અષ્ટાપદ ચતુષ્પદને) હોય અથવા (સર્પને) પગ ન હોય.

પંચિદ્રિયા-પાંચ	તિરિય-તિયંચ	સત્ત-સાત.
ઈદ્રિયવાળા.	મણ્ડસ્સ-મનુષ્ય.	વિહા-પ્રકારે.
ચતુહા-ચાર પ્રકારે.	દેવા-દેવતા.	નાયવ્વા-જાણવા.
નારય-નારકી.	નેરઈયા-નારકી ળવો.	પુઠવી-પૃથ્વીના.
		લેએણું-ભેદ વડે.

પંચેદ્રિય ળવોના ભેદો.

પંચિદ્રિયા ય ચતુહા—પંચેદ્રિય ળવો (ચામડી, જીભ, નાક, આંખ ને કાનવાળા) ૪ પ્રકારે છે.

નારય તિરિયા મણ્ડસ્સ દેવા ય—નારકી, તિયંચ, મનુષ્ય અને દેવતા. નેરઈયા સત્તવિહા—નારકી ળવો ૭ પ્રકારે છે. (ધમ્મા, વંશા, સેલા, અંજણા, રિક્કા. મમા ને માંધવતી.)

નાયવ્વા પુઠવી લેએણું ॥૧૯॥—તે (રત્નપ્રભાદિ) પૃથ્વીના ભેદ વડે જાણવા. (રત્નપ્રભા, શકરાપ્રભા, વાલુકાપ્રભા, પંકપ્રભા, ધૂમપ્રભા, તમઃપ્રભા ને તમસ્તમઃપ્રભા. એ ૭ ગોત્ર-ગુણુ ઉપરથી બનેલાં નામ) જાણવા.)

નારકીનાં ૧૪ ભેદો.

નંબર	નામ	ગોત્ર (ગુણ ઉપરથી બનેલાં નામ).	કયો ગુણ ?
૧	ધમ્મા	રત્નપ્રભા	રત્ન ધણી હોય,
૨	વંશા	કાંકરા પ્રભા	કાંકરા ધણી હોય.
૩	સેલા	વાલુકા પ્રભા	રેતી ધણી હોય.
૪	અંબણા	પંક પ્રભા	કાદવ ધણી હોય.
૫	રિટૂંકા	ધૂમ પ્રભા	ધૂમાડો ધણી હોય.
૬	મધા	તમઃ પ્રભા	અધકાર ધણી હોય.
૭	માધવતી	તમસ્તમઃ પ્રભા	અત્યંત ધણીજ અધકાર હોય.

એ ૭ અપર્યાપ્ત ને ૭ પર્યાપ્ત મળી ૧૪ ભેદ નારકીના થયા.

જલચર-પાણીમાં ચાલનારા.	મન્થ-માછલાં. કુન્થવ-કાચખા.	સપ્થ-સર્પ, સાપ. નઉલ-નોળીયા.
થલચર-જમીન ઉપર ચાલનારા.	ગાહા-ઝૂંક જળજંતુ. મગરા-મગરો.	પમુહ-પ્રમુખ, વિગેરે. ખેધવ્યા-મથુવા.
ખચર-આકાશમાં ઉડનારા.	જલચારી-જળચર જીવો.	સમાસેણ-સંક્ષેપથી. ખચર-ખેચર.
તિવિહા-ત્રણ પ્રકારે. પાંચિદિયા-પાંચ ઈંદ્રિયવાળા.	અઉપચ-ચાર પગવાળા. ઉર પરિસપ્થા-પેટ ચાલનારા.	રોમચ-રૂવાટાની. પફૂખી-પાંખવાળા પક્ષી.
તિરિક્ષા-તિર્યંચો. સુસુમાર-પાકાના. આકારના મત્સ્યો.	ભુચ પરિસપ્થા- જુગએ ચાલનારા. ગો-ગાય.	અમચ પફૂખી- ચામડાની પાંખ. વાળા પક્ષી.

પાયડા-પ્રગટ.	વિચય પદ્મી-	ગાખલયા-મર્મજ.
ચેવ-નિચે.	વિસ્તારેલી પાંખ- વાળાં પક્ષી.	દુહા-ખે પ્રકારે.
નરલોગાઓ-મનુષ્ય લોકની.	સઁવે-સર્વ.	હુન્તિ-હોય છે.
બાહિ-મહાર.	જલ-જલચર.	કર્મ-કર્મભૂમિના.
સમુગ્ગ પદ્મી-	થલ-સ્થલચર.	અકર્મભૂમિ- અકર્મભૂમિના.
સંકોચેલી પાંખવાળાં પક્ષી.	ખયરા-ખેચર.	અંતરદીવા-અંત- ર્દીપના.
	સમુચ્છિમા-સમૂ- ચ્છિમ.	મણુરસા-મનુષ્યો.

પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ જીવોના લેદા.

જલચર થલચર ખયરા—જલચર (પાણીમાં રહેનાર), સ્થલચર
(જમીન ઉપર ચાલનાર), અને ખેચર (આકાશમાં ઉડનાર.)
તિવિહા પંચેન્દ્રિયા તિરિદ્ધ્યા ય—તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય જીવો
૩ પ્રકારે છે.

મુસુમાર મચ્છ કચ્છવ—મુસુમાર (પાકાના જેવા મત્સ્ય), માછલી,
કાચબા,

ગાહા મગરા ય જલચારી ॥ ૨૦ ॥—ઝૂંડા અને મગરા એ જલ-
ચર જીવો છે.

ચઉપય ઉરપરિસંખ્યા—ચતુષ્પદ (ચાર પગવાળા)—ઉર: પરિસંખં
(પેટે ચાલનારા.)

ભુય પરિસંખ્યા ય થલચરા તિવિહા—અને ભુજપરિસંખં (ભુજથી
ચાલનાર) એમ સ્થલચર જીવો ૩ પ્રકારે છે.

ગા સંખ નઉલ પમુહા—ગાય, સાપ. અને તોળીયા પ્રમુખ (અનુક્રમે)
ખોદ્યવા તે સમાસેણ ॥ ૨૧ ॥—તે સંક્ષેપથી જાણવા.

ખયરા રોમય પદ્મી—ખેચર જીવો રોમજ પક્ષી (રૂવાંટાંતી પાંખ-
વાળાં પોપટ, મોર વિગેરે.)

ચમ્મય પદ્મી ય પાયડા ચેવ—અને ચર્મજ પક્ષી (ચામડાંતી
પાંખવાળાં વડવાગુલી, ચામાચીડીયાં વિગેરે) નિચે પ્રસિદ્ધ છે.

નરલોગાઓ બાહિ—મનુષ્ય લોક (મહાદ્વીપ)ની બહાર.

સમુદ્ગ પદ્મી વિચય પદ્મી ॥ ૨૨ ॥—(એસે અને ઉડે ત્યારે)

સંકાયેલી પાંખવાળાં અને વિસ્તારેલી પાંખવાળાં પક્ષી છે.

જંબુદ્વીપ, ધાતકીપદ્મ અને પુષ્કરવર દ્વીપ અઠધો એ ૨॥

દ્વીપ. તેની વચ્ચે અનુક્રમે લવણ સમુદ્રને કાલોદધિ છે, એ ૪૫ લાખ જોજનનું ક્ષેત્ર તે મનુષ્યલોક કહેવાય છે, કારણ કે તેની જ અંદર મનુષ્યનાં જન્મ-મરણ થાય છે.

સુવે જલ થલ ખંચરા—સર્વ જલચર, સ્થલચર અને ખેચર.

સમુચ્છિન્ના ગબ્ભયા દુહા હુંતિ—સમૂચ્છિન્ન (માતા-પિતાના સંબંધ

વિના ઉપજે તે) અને મર્જન (એમ) બે પ્રકારે છે. (એકેન્દ્રિય અને વિકલેન્દ્રિય સમૂચ્છિન્ન છે.)

કમ્ભા-કમ્ભગ ભૂમિ—કર્મભૂમિના, અકર્મભૂમિના.

અંતરદીવા મણુસ્સા ય ॥ ૨૩ ॥—અને અંતર્દીપના (એમ ૩ બેઠે) મનુષ્યો છે.

તિર્યંચ ગતિના ૪૮ ભેદ.

સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયના ભેદ. ૫	બાહર એકેન્દ્રિયના ભેદ. ૬	વિકલેન્દ્રિય ના ભેદ. ૩	સમૂચ્છિન્ન પં- ચેન્દ્રિય તિર્યંચ ના ભેદ. ૫	ગર્ભજપંચે- ન્દ્રિય તિર્યંચ ના ભેદ. ૫
પૃથ્વીકાય	પૃથ્વીકાય	બેઈન્દ્રિય	જલચર	જલચર
અપ્કાય	અપ્કાય	તેઈન્દ્રિય	સ્થલચર (ચતુષ્પદ)	સ્થલચર
તેઉકાય	તેઉકાય	ચઉરિન્દ્રિય	ખેચર	ખેચર
વાઉકાય	વાઉકાય		ઉર: પરિસપ્	ઉર: પરિસપ્
સાધારણુવન- સ્પતિકચ	સાધારણુ વ૦ પ્રત્યેક-વન૦		ભુજ પરિસપ્	ભુજ પરિસપ્

એકેન્દ્રિયના, ૧૧ અપર્યાપ્તા ને ૧૧ પર્યાપ્તા મળી ૨૨. વિકલેન્દ્રિયના, ૩ અપર્યાપ્તા ને ૩ પર્યાપ્તા મળી ૬. પંચેન્દ્રિય તિર્થના, ૧૦ અપર્યાપ્તા ને ૧૦ પર્યાપ્તા મળી ૨૦ ભેદ.

કુલ (૨૨+૬+૨૦=૪૮)

મનુષ્યોના ૩૦૩ ભેદ

કર્મભૂમિ—^૧અસિ- ૨મસી અને ૩કૃષિનો વેપાર આલે તે. ક્ષેત્ર ૧૫ છે. ૫ ભરત, ૫ ઐરવત અને ૫ મહાવિદેહ.

અકર્મભૂમિ—(અસિ-મસી ને કૃષિનો વેપાર ન હોય તે.) ક્ષેત્ર ૩૦ છે. ૫ હૈમવત, ૫ ઐરવત, ૫ હરિવર્ષ, ૫ રમ્યક, ૫ દેવકુર ને ૫ ઉત્તરકુર. તેમાં યુગલિયા એટલે ભાઈ-બેન સાથે જન્મે, યોગ્ય ઉંમરે ધણી ધણીયાણી તરીકે રહે અને સાથે મરીને દેવગતિમાં હોય, તે રહે છે.

અંતર્દ્વીપ—૫૬ છે. તેમાં યુગલિયા મનુષ્ય અને તિર્થંચ રહે છે. આ જંબૂદ્વીપમાં પૂર્વ-પશ્ચિમ લાંબા એવા હિમવત અને શિખરી ૨ પર્વતો છે. તે ૨ પર્વતોની ૨ દિશાના ચારે છેદામાંથી અબ્રમે ગજદંત લવણુ સમુદ્રમાં મથેલા છે. એ આઠે દાઢા (ગજદંત) ઉપર ૭-૭ અંતર્દ્વીપ હોવાથી ૮ x ૭=૫૬ અંતર્દ્વીપ છે.

૧૫ કર્મભૂમિ, ૩૦ અકર્મભૂમિ ને ૫૬ અંતર્દ્વીપ મળી ૧૦૧ ક્ષેત્રોના ગર્ભજ અપર્યાપ્તા અને ગર્ભજ પર્યાપ્તા મળી ૨૦૨ અને ગર્ભજ મનુષ્યોના મલ મૂત્ર વિગેરે ૧૪ અશુચિ પદાર્થોમાં ઉત્પન્ન થનારા ૧૦૧ સમૂહિર્મ અપર્યાપ્તા મનુષ્ય મળી કુલ ૩૦૩ ભેદ. (તેમાંથી આપણે જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રના ગર્ભજ પર્યાપ્તા મનુષ્ય કહેવાઈએ.)

દસહા-દશ પ્રકારે.

લવણાહિવર્ષ-અવનપતિ.

અદૃવિહા-આઠપ્રકારે.

વાણમંતરા-વાણ-વ્યંતર.

હુન્તિ-છે.

જોઈસિયા-જ્યોતિષી.

પંચ વિહા-પાંચ પ્રકારે.

દુ વિહા-એ પ્રકારે. વૈમાણિયા-વૈમાનિક. દેવા-દેવો.

દેવતાના લેદો.

કસહા ભવણાહિવર્ધ-૧૦ પ્રકારે ભવનપતિ દેવો છે.
અરૂઢવિહા વાણુમંતરો હુતિ-૮ પ્રકારે વાણુવ્યંતર દેવો છે.
જ્યેષ્ઠસિયા પંચવિહા—૫ પ્રકારે જ્યેષ્ઠિયી દેવો છે.
હુવિહા વેમાણિયા દેવા ૥૨૪૥ ૨ પ્રકારે વૈમાનિક દેવો છે.

દેવતાના ૧૬૮ લેદ.

ભવનપતિના ૧૦ લેદ.

૧ અમુરકુમાર, ૨ નાગકુમાર, ૩ સુવર્ણકુમાર, ૪ વિદ્યુતકુમાર,
૫ અસિકુમાર, ૬ દ્વીપકુમાર, ૭ ઉદ્ધિકુમાર ૮ દ્વિશિકુમાર, ૯ પવન-
કુમાર અને ૧૦ સ્તનિત (મેધ) કુમાર.

પરમાધામીના ૧૫ લેદ.

૧ અંબ, ૨ અંબરીશ, ૩ શ્યામ, ૪ શ્યાલ,
૫ રૂદ્ર, ૬ ઉપદ્રવ, ૭ કાળ, ૮ મહાકાળ,
૯ અસિપત્ર, ૧૦ વન, ૧૧ કુંભી, ૧૨ વાલુકા,
૧૩ વૈતરણી, ૧૪ ખરસ્વર અને ૧૫ મહાધૌષ.

વ્યંતરના એ લેદ. ૧ વ્યંતર અને ૨ વાણુવ્યંતર. તે બંનેના
૮-૮ લેદ છે.

૧ પિશાચ, ૨ ભૂત, ૩ વક્ષ, ૪ રાક્ષસ, ૫ કિંનર,
૬ કિંપુરુષ, ૭ મહોરગ, ને ૮ ગંધર્વ. એ ૮ વ્યંતર.
૧ અણુપત્ની, ૨ પણુપત્ની, ૩ ધૃસિવાદી, ૪ ભૂતવાદી, ૫ કંદિત,
૬ મહાકંદિત, ૭ કોહંડ ને ૮ પતંગ એ આઠ વાણુવ્યંતર.

તિર્યંગ જાંભડાના ૧૦ લેદ.

૧ અન્ન જાંભડા, ૨ પાન જાંભડા, ૩ વસ્ત્ર જાંભડા,
૪ લેણુ (ધર) જાંભડા, ૫ પુષ્પ જાંભડા, ૬ ફલ જાંભડા,
૭ પુષ્પફલ જાંભડા, ૮ શયન જાંભડા, ૯ વિદ્યા જાંભડા,
અને ૧૦ મા અવિયત્ત (અવ્યક્ત) જાંભડા.

જ્યોતિષી દેવતાના ૨ ભેદ.

મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં ચર, અને તેની બહાર સ્થિર. ચર અને ૨ સ્થિર જ્યોતિષી (એ દરેકના)ના ૫ ભેદ—ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહ, નક્ષત્ર ને તારા (કુલ ૧૦)

વૈમાનિક દેવતાના ૨ ભેદ. ૧ પદ્મોપપન્ન અને ૨ કલ્પાતીત.

કલ્પોપપન્ન—સ્વામી સેવક આદિ મર્યાદાવાળા ૧૨ દેવલોક મુખીના.

૯ લોકાંતિક દેવતાનાં નામ—૧ સારસ્વત, ૨ આદિત્ય, ૩ વૃહદિ, અરુણ, ૫ ગદંતોય, ૬ દુષિત, ૭ અબ્યાયાધ, ૮ મરૂત, અને ૯ અરિષ્ટ.

૩ કિલ્ખીષિયા—પહેલા કિલ્ખીષિયા ૧-૨ જો દેવલોક નીચે, બીજા કિલ્ખીષિયા ત્રીજા દેવલોક નીચે, અને ત્રીજા કિલ્ખીષિયા ૬જા દેવલોક નીચે ઉત્પન્ન થાય છે.

૧૨ દેવલોકનાં નામ—૧ સૌધર્મ, ૨ ઇશાન, ૩ સનતકુમાર, ૪ માહેન્દ્ર, ૫ બ્રહ્મલોક, ૬ લાંતક, ૭ મહાશુક, ૮ સહસ્રાર ૯ આનંત, ૧૦ પ્રાણુત, ૧૧ આરણ્ય અને ૧૨ અમ્યુત.

કલ્પાતીત—સ્વામી સેવક આદિ આચાર વિનાના. સર્વે અહમિન્દ્ર છે. તેના ૨ ભેદ. ૯ ઐવેયક અને ૫ અનુત્તર વિમાનના.

૯ ઐવેયકનાં નામ—૧ સુદર્શન, ૨ સુપ્રતિબદ્ધ, ૩ મનોરમ, ૪ સર્વતોભદ્ર, ૫ વિશાલ, ૬ સુમન, ૭ સૌમનસ, ૮ પ્રીતિકર અને ૯ આદિત્ય

૫ અનુત્તરનાં નામ—૧ વિજય, ૨ વિજયંત, ૩ જયંત, ૪ અપરાજિત ને ૫ સર્વાર્થસિદ્ધ.

ભવનપતિ $૧૦ + ૧૫ = ૨૫$ ભેદ.

વ્યંતરના $૮ + ૮ + ૧૦ = ૨૬$ ભેદ.

જ્યોતિષીના $૫ + ૫ = ૧૦$ ભેદ.

વૈમાનિકના $૯ + ૩ + ૧૨ + ૯ + ૫ = ૩૮$ ભેદ.

૯૯ ભેદ અપર્યાપ્તા

અને ૯૯ બેદે પ્રમાણતા મળી કુલ ૧૯૮ બેદ દેવતાના.

એ રીતે નારકીના ૧૪ બેદ, તિર્યંચગતિના ૪૮, મનુષ્યગતિના ૩૦૩ અને દેવગતિના ૧૯૮ મળી ૫૬૩ બેદ સંસારી જીવના થાય છે.

સક્ષમ એકેન્દ્રિય અને બાહર વાયુકાયતું ઉત્પત્તિસ્થાન ૧૪ રાજ-
લોકમાં, બાહર પૃથ્વી અપ્ અને વનસ્પતિકાયતું બાર દેવલોક સુધી,
પ્રાયઃ વિકલેન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય તિર્યંચતું તિર્ચ્છલોકમાં, વ્યંતર અને
જ્યોતિષીતું તિર્ચ્છલોકમાંજ, નારકી અને ભવનપતિતું અધોલોકમાં,
મનુષ્ય અને બાહર તેલિકાયતું અદીક્ષીપમાં જ, અને વૈમાનિક દેવોતું
ઉચ્ચલોકમાં હોય છે.

સિદ્ધા-સિદ્ધના.

પનરસ-પનર.

લેયા-બેદો.

તિત્થ-જિન સિદ્ધ.

અતિત્થ-અજિનસિદ્ધ

આઈ-વિગેર.

સિદ્ધ લેએણું-સિદ્ધ

ના બેદ વડે.

એએ-એ.

સંખેવેણું-સંક્ષેપથી.

જીવ-જીવોના.

વિગમ્યા-બેદો.

સમઙ્ખાયા-૩ડી

રીતે કલા.

સિદ્ધના (પૂર્વ અવસ્થાને લીધે થયેલ) ૧૫ સેદ.

સિદ્ધા પનરસ લેયા, તિત્થા-તિત્થાઈ સિદ્ધ લેએણું-જિન સિદ્ધ

અને અજિન સિદ્ધ આદિ સિદ્ધના બેદ વડે સિદ્ધના ૧૫ બેદો છે.

એએ સંખેવેણું, જીવ વિગમ્યા સમઙ્ખાયા ૥૨૫૥-એ સંક્ષેપથી

જીવોના બેદો ૩૩૦ પ્રકારે કલા.

પહેલાં જિનસિદ્ધ, ૨. અજિનસિદ્ધ. ૩ તીર્થસિદ્ધ, ૪ અતીર્થસિદ્ધ.

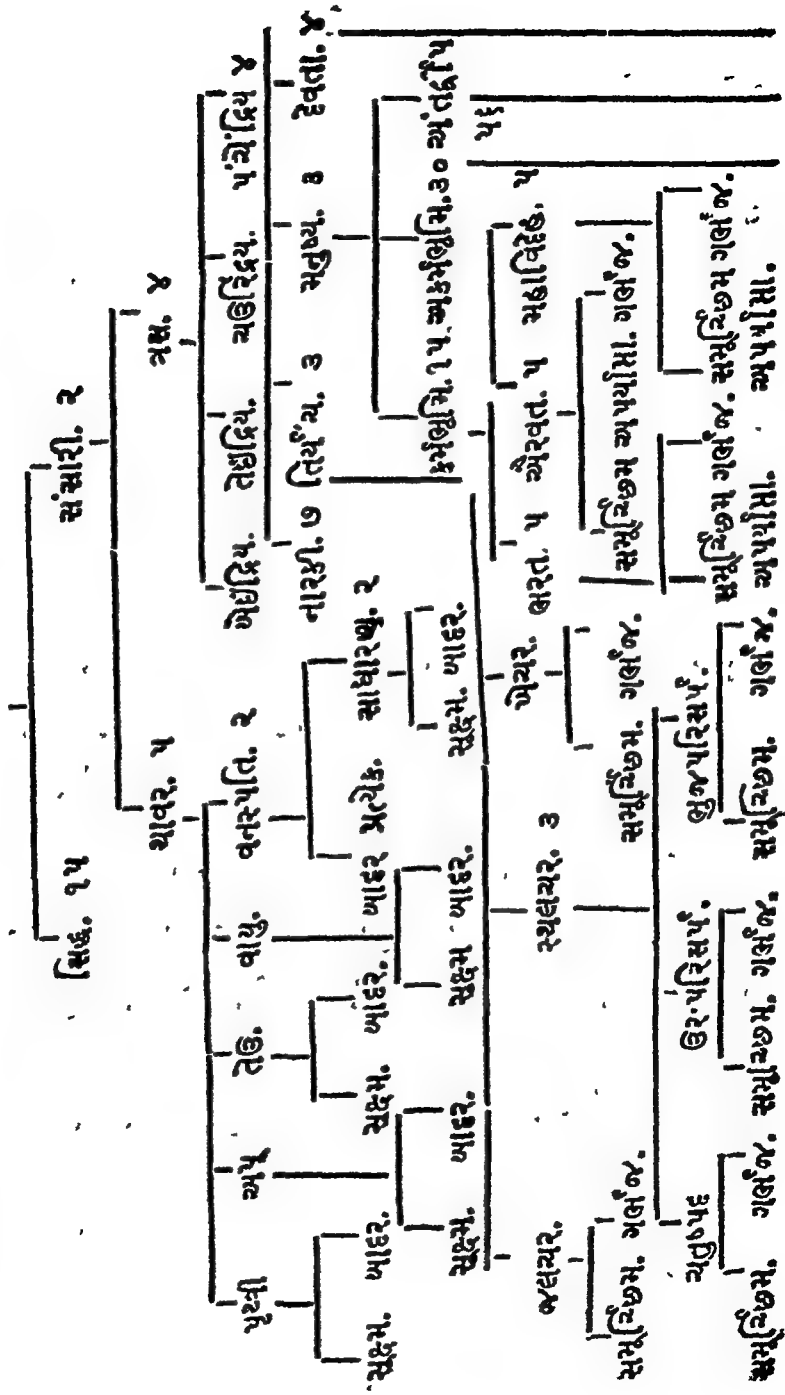
૫ ગૃહસ્થલિંગ સિદ્ધ, ૬ અન્યલિંગ સિદ્ધ, ૭ સ્વલિંગ સિદ્ધ. ૮. આલિંગ સિદ્ધ,

૯ પુરુષલિંગ સિદ્ધ, ૧૦ નપુંસકલિંગ સિદ્ધ ૧૧ પ્રત્યેકબુદ્ધ સિદ્ધ, ૧૨

સ્વયંબુદ્ધ સિદ્ધ, ૧૩ બુદ્ધબોધિત સિદ્ધ. ૧૪ એકસિદ્ધ અને ૧૫ અનેક સિદ્ધ.

(2)

३३

સમૃદ્ધિમ અપર્મામા મનુષ્ય વિના એ દેહના અપર્મારતા અને પર્માતા કરતાં સંસારી જીવના પદ્મ લેહ નીચે પ્રમાણે થાય છે.

અકુદ્રિયના	૧૧૪૨=૨૨	કર્મભૂમિના	અર્ભજ	મનુષ્યોનાં	૧૫૪૨=૩૦
વિકલોદ્રિયના.	૩૪૨=૬	"	સમૃદ્ધિમ	"	૧૫૪૧=૧૫
તિર્યંચ પચોદ્રિયના.	૧૦૪૨=૨૦	અકર્મભૂમિના	ગર્ભજ	"	૩૦૪૨=૬૦
	—	"	સમૃદ્ધિમ	"	૩૦૪૧=૩૦
	૪૮	અંતર્દોષના	ગર્ભજ	"	૫૬૪૨=૧૧૨
નારહીના	૭૪૨=૧૪	"	સમૃદ્ધિમ	"	૫૬૪૧=૫૬

૩૦૩

જીવનપતિના.	૧૦+૧૫=૨૫	૧૦+૧૫=૨૫	૧૪
અંતરના.	૮+૮+૧૦=૨૬	૮+૮+૧૦=૨૬	૪૮
અંતોતિથીના.	૫+૫=૧૦	૫+૫=૧૦	૩૦૩
વૈમાનિક ક્ષયોપપન્નના.	૧૨+૩+૮+૨૪	૧૨+૩+૮+૨૪	૧૬૮
" ક્ષપાતીતના.	૮+૫=૧૩	૮+૫=૧૩	

ભેદ. ૫૬૩

૧૬૮

એએસિં-એ.	હિં-સ્થિતિ.	જેસિં-જેઓનું.
જીવાણું-જીવોનું.	સકાયમિ-પોતાની.	જ-જેટલું.
સરીર-શરીરનું	પાણી-પ્રાણ. [કાયમાં]	અત્થિ-છે.
પ્રમાણ	જોણિ-ચોનિનું.	ત-તેટલું.
આઉ-આયુષ્યનું.	પ્રમાણ-પ્રમાણ.	ભણિમો-કહીશું.

પાંચ દ્વારના નામ.

એએસિં જીવાણું-એ જીવોનું,		
સરીર-માઉ હિં સકાયમિ-શરીરનું પ્રમાણ, આયુષ્યનું પ્રમાણ,		
સ્વકાય (પોતાની કાયને વિષે) સ્થિતિ (રહેવાના કાળ)નું પ્રમાણ.		
પાણી જોણિ, 'પ્રમાણ-પ્રાણનું પ્રમાણ અને ચોનિનું પ્રમાણ.		
જેસિં જ-અત્થિ ત ભણિમો ॥૨૬॥-જેઓનું જેટલું છે, તેટલું કહીશું.		
અંગુલ-આંગળનો.	એગિંદ્રિયાણુ-એકે-	અહિય-અધિક.
અસખ-અસખ્યા-	ન્દ્રિય જીવોનું.	નવર-વિશેષ.
તમો.	સંવેસિં-સર્વે.	પત્તેય-પ્રત્યેક.
ભાગો-ભાગ.	જોયણ-જોજન.	રૂખાણું-વનસ્પતિ-
સરીર-શરીર.	સહસ્સ-હજાર.	કાયનું.

પહેલા શરીર દ્વારની ઉત્કૃષ્ટ લખાઈ કે ઉચાઈ.

એકેન્દ્રિય જીવોના શરીરનું પ્રમાણ.

અંગુલ અસખ ભાગો, સરીર-એગિંદ્રિયાણુ સંવેસિં-આંગળના અસખ્યાતમા ભાગનું સર્વે એકેન્દ્રિય જીવોનું શરીર હોય છે. જોયણ સહસ્સ-મહિય, નવર પત્તેય રૂખાણું ॥૨૭॥-૧ હજાર જોજનથી અધિક પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયનું શરીર હોય છે, એટલું વિશેષ છે.

ખારસ-ખાર.	જોયણ-જોજન.	ચઉરિંદ્રિય-ચઉરિં-
જોયણ-જોજન.	અણુક્રમસો-અનુક્રમે.	દ્રિયના.
તિન્નેવ-તણજ.	એઈંદ્રિય-એઈંદ્રિય.	દેહ-શરીરનું.
ગાઉઆ-ગાઉ.	તેઈંદ્રિય-તેઈંદ્રિય.	ઉચ્ચત-ઉચ્ચપણું.
		લખાઈ.

૧ અહીં પ્રમાણ શબ્દ દરેક સ્થળે લેડવો. એમ અવશ્યરીમાં કહેવું છે.

વિકલેન્દ્રિય જીવોના શરીરની લંબાઈ.

આરસ જોયણુ તિન્નેવ, ગાઉઆ જોયણુ ચ આણુકમસો-૧૨
જોજન, ત્રણ જ ગાઉ અને ૧ જોજન અનુક્રમે.

જેઈદ્રિય તે ઈદ્રિય, ચઉરિન્દ્રિય જેહુ-મુચ્ચત્ત ॥૨૮॥—જેઈદ્રિય,
તેઈદ્રિય (અને) ચઉરિન્દ્રિય જીવોના શરીરની લંબાઈ છે.
(અઢી દીપની બહાર).

જેઈદ્રિયના શરીરની લંબાઈ ૧૨ જોજન, તેઈદ્રિયના શરીરની
લંબાઈ ૩ ગાઉ અને ચઉરિન્દ્રિયના શરીરની લંબાઈ ૧ જોજન છે.

ધણુ-ધનુષ્યના.	સત્તમાઈ-સાતમી.	ઉણા-ઓછા.
સય પંચ-પાંચ સો.	પુઠવીએ-પૃથ્વીમાં.	નેયા-નળુવા.
પમાણા-પ્રમાણવાળા	તત્તો-તેથી.	ચણુચ્પહા-રત્નપ્રભા.
નેરધ્યા-નારકીઓ.	અઢઢ-અઢધા અડધા.	જાવ-જ્યાં સુધી.

નારકી જીવોના શરીરનું પ્રમાણ.

ધણુ સય પંચ પમાણા, નેરધ્યા સત્તમાઈ પુઠવીએ-૫૦૦ ધનુષ્યના
પ્રમાણવાળા નારકીઓ ૭મી પૃથ્વીમાં હોય છે.

તત્તો અઢઢધુણા, નેયા ચણુચ્પહા જાવ ॥૨૯॥—તેથી અર્ધ
અર્ધ ઓછા પ્રમાણવાળા (નારકીઓ) રત્નપ્રભા સુધી જાણવા.
૨૪ આંગળનો ૧ હાથ. ૪ હાથનું ૧ ધનુષ્ય.

૭મીનું શરીર ૫૦૦ ધનુષ્ય; ૬ઠીનું ૨૫૦ ધનુષ્ય; ૫મીનું
૧૨૫ ધનુષ્ય, ૪થીનું ૬૨૫ ધનુષ્ય, ૩જીનું ૩૧૫ ધનુષ્ય, ૨જીનું ૧૫૫
ધનુષ્ય અને ૧૨ આંગળ, ૧લીનું ૭૫૫ ધનુષ્ય અને ૬ આંગળ.

જોયણુ-જોજન.	ઉરગા-ઉરપરિસર્પ.	પુહુત્ત-જે થી નવ.
સહુરસ-હજાર.	ગપલયા-ગર્ભજ.	પક્ષીસુ-પક્ષીઓનું.
આણા-પ્રમાણવાળા.	હુન્તિ-હોય છે.	ભુચચારી-ભુજપરિ-
મચ્છા-મત્સ્ય. માછલાં	ધણુહુ-ધનુષ્ય.	સર્પનું.

ગાઉચ્ચ પુહુત્ત-૨ થી	ઉરગા-ઉરપરિ	મિત્તા-પ્રમાણવાળા
૬ ગાઉ	સર્પનું.	સમુચ્છિમા-સંમુ-
ખચરા-ખેચરનું.	જોયણ પુહુત્ત-૨ થી	ચિર્મ.
લુચગા-લુજપરિસર્પનું.	૬ જોજન.	ચઉપ્પયા-ચતુષ્પદ.
ધણહુ પુહુત્ત-૨ થી	ગાઉચ્ચ પુહુત્ત-૨	ચોપગા.
૬ ધનુષ્ય.	થી ૬ ગાઉ.	લાણિયા-કલા છે.

ગર્ભજ તિર્થચ પંચેન્દ્રિય જીવોના શરીરનું પ્રમાણ.
જોયણ સહસ્ત્ર માણા, મચ્છા ઉરગા ય ગજસયા હુંતિ—હજર
જોજનના પ્રમાણવાળા ગર્ભજ કે સમુચ્છિમ મત્સ્ય અને ગર્ભજ
ઉરપરિસર્પ હોય છે.

ધણહુ પુહુત્ત પક્ષીસુ—ગર્ભજ પક્ષીનું શરીર ૨ થી ૬ ધનુષ્ય હોય છે.
લુચચારી ગાઉચ્ચ પુહુત્ત ૧૩૦૧—ગર્ભજ લુજપરિસર્પનું શરીર
૨ થી ૬ ગાઉ હોય છે.

સમુચ્છિમ પંચેન્દ્રિય તિર્થચોના શરીરનું પ્રમાણ.

ખચરા ધણહુ પુહુત્ત, લુચગા-ખેચર અને લુજપરિસર્પનું ૨ થી ૬ ધનુષ્ય.
ઉરગા ય જોયણ પુહુત્ત—અને ઉરપરિસર્પનું શરીર ૨ થી ૬
જોજન હોય છે.

ગાઉચ્ચ પુહુત્ત મિત્તા, સમુચ્છિમા ચઉપ્પયા લાણિયા ૧૩૧૧—
૨ થી ૬ ગાઉ પ્રમાણવાળા સમુચ્છિમ ચતુષ્પદ કલા છે.

છચ્ચેવ-નિચ્ચે છ	ગજસયા-ગર્ભજ.	મણ્ડસા-મનુષ્યો.
ગાઉચ્ચાઇ-ગાઉના	મુણેયવ્વા-માનવા	ઉકકોસ-ઉત્કૃષ્ઠી.
પ્રમાણવાળા.	જાણવા.	સરીર-શરીરનાં.
ચઉપ્પયા-ચતુષ્પદ	કોસતિગ-ત્રણ ગાઉ.	માણેણ-પ્રમાણ વડે.

ગર્ભજ ચતુષ્પદ અને મનુષ્યના શરીરનું પ્રમાણ.

છચ્ચેવ ગાઉચ્ચાઇ, ચઉપ્પયા ગજસયા મુણેયવ્વા—નિચ્ચે ૬
ગાઉના શરીરવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ માનવા.

કેસ તિગં ચ માણસા, ઉક્કેસ સરીર માણુણું ॥૩૨૧॥-અને
ગર્ભજ મનુષ્યો ઉત્કૃષ્ટી શરીરના પ્રમાણ વડે ૩ ગાઉ છે.

ધસાણુ-ધશાન દેવ- લોકના.	સત્ત-સાત. હુન્તિ-હોય છે.	ગેવિન્જ-ઐવેયક. અણુતરે-અનુતરને વિષે.
અંત-અંત સુધી.	ઉચ્ચત્ત-ઉંચાઈ.	ધક્કિ-એક એક.
સુરાણુ-દેવતાઓની.	દુગ દુગ-બે બે.	પરિહાણી-ઓછી કરવી.
ચણીઓ-હાથ.	દુગ ચઉ-બે ચાર.	

દેવોના શરીરનું પ્રમાણ.

ધસાણુંત સુરાણુ-ધશાન દેવલોકના અંત સુધી દેવોની (ભવનપતિ
-પરમાધામી-વ્યંતર-વાણવ્યંતર-તિર્યગ્નૃલક-ન્યોતિષી-પહેલો
કિલ્બીષિક-સૌધર્મને ધશાન દેવોની)

ચણીઓ સત્ત હુન્તિ ઉચ્ચત્ત-ઉંચાઈ ૭ હાથ હોય છે.
દુગ દુગ દુગ ચઉ ગેવિન્જ, છુતરે ધક્કિ પરિહાણી ॥૩૩॥
બે, બે, બે અને ચાર (દેવલોકે) ઐવેયકે (અને) અનુતરને
વિષે ઉંચાઈ ૧-૧ હાથ ઓછી કરવી.

૩-૪મા દેવલોકના દેવોનું ૬ હાથ, ૫-૬કાનું ૫ હાથ, ૭-૮
માનું ૪ હાથ, ૯-૧૦-૧૧-૧૨માનું ૩ હાથ, ૯ ઐવેયકનું ૨ હાથ
અને ૫ અનુતર દેવોની ઉંચાઈ ૧ હાથ હોય છે.

બાવીસા-બાવીશ.	વાઉસ્સ-વાઉકાયનું.	ગણાણુ-સમુહનું.
પુઠવીએ-પૃથ્વીકાયનું	વાસ-વર્ષ	તેઉ-તેઉકાયનું.
સત્ત ચ-સાત અને	સહસ્સા-હજાર.	તિ-ત્રણ.
આઉસ્સ-અપ્કાયનું.	દસ-દશ.	રતાઉ-રાત્રિ દિવસ
તિન્નિ-ત્રણ	તર-પ્રત્યેક વનસ્પ- તિના.	આયુષ્ય.

૨ જી ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય દ્વાર.

એકેદ્રિય જીવોનું આયુષ્ય.

બાવીસા પુઠવીએ-પૃથ્વીકાયનું ૨૨ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય.

સત્ત ય આઉસ્સ તિન્નિ વાઉસ્સ—અપ્પકાયનું ૭ હજાર વર્ષ અને
વાયુકાયનું ૩ હજાર વર્ષ.

વાસ સહસ્સા દસ તરુ, ગણાણુ—પ્રત્યેક વનસ્પતિકાંચના સમુહનું
૧૦ હજાર વર્ષ (અને)

તેઉ તિ રત્તાઉ ॥૩૪॥—તેઉકાયનું ૩ અહોરાત્રિ આયુષ્ય હોય છે.

વાસાણિ-વર્ષ.	તેઇદિયાણુ—તેઇદ્રિ- યોનું	દિણાઇ—દિવસ.
બારસ—બાર.	તુ—તો. નિશ્ચે.	ચઉરિંદીણુ—ચઉરિં- દ્રિયોનું.
આઉ—આયુષ્ય.	અઉણાપન્ન—ઓગણુ- પચાશ.	તુ—નિશ્ચે.
એઇદિયાણુ—એઇ- દ્રિયોનું.		છ મ્માસા—છ માસ.

વિક્કલેદ્રિય જીવોનું આયુષ્ય.

વાસાણિ બારસાઉ—૧૨ વર્ષનું આયુષ્ય.

એઇદિયાણુ તેઇદિયાણુ તુ—એઇદ્રિય જીવોનું હોય છે. તેઇદ્રિય
જીવોનું (આયુષ્ય) તો.

અઉણાપન્ન દિણાઇ—૪૬ દિવસ હોય છે.

ચઉરિંદીણુ તુ છમ્માસા ॥૩૫॥—ચઉરિંદ્રિય જીવોનું નિશ્ચે
(આયુષ્ય) છ માસ હોય છે.

સુર—દેવતા.	તિન્નિ—ત્રણ	હોઇ—હોય છે.
નેરધ્યાણુ—નારકીની.	પલિઆવમા—પલ્યો- પમ.	પુન્ન—પૂર્વ.
ઠિઇ—સ્થિતિ, આયુષ્ય.	હુન્તિ—હોય છે.	કોડીઆ—કોડ (વર્ષ)
ઉક્કોસા—ઉત્કૃષ્ટી.	જલયર—જલયર	પક્કીણુ—પક્ષીઓનું.
સાગરાણિ—સામરો- પમ.	ઉર—ઉર:પરિસર્પ.	પુણુ—વળી.
તિત્તિસં—તેત્રીશ.	ભુયગાણુ—ભુજપરિ- સર્પનું.	ભણિઆ—કહું છે.
ચઉપય—ચોપગાં.	પરમાઉ—ઉત્કૃષ્ટ	અસંખ્ય ભાગો—
તિરિય—તિર્થંચ.	આયુષ્ય.	અસંખ્યાતમો ભાગ.
મણ્ડસા—મનુષ્યોનું.		પલિયસ્સ—પલ્યો- પમતો.

દેવતા નારકી મનુષ્ય અને તિર્યચ્યનું આયુષ્ય.
સુર નેરઘ્યાણ કિંઈ, ઉક્લોસા સાગરાણિ તિત્તીસ—દેવતા અને
નારકીનું આયુષ્ય ઉત્કૃષ્ટી ૩૩ સાગરોપમ હોય છે.

અઉપય તિરિય મણુસ્સા, તિન્નિ ય પલિઓવમા હુંતિ ॥૩૬॥
અતુપ્પદ (તર્યચ અને મનુષ્યોનું) (આયુષ્ય) ૩ પથ્યોપમ હોય છે.
અસંખ્યાત વર્ષે ૧ પથ્યોપમ અને ૧૦ કોઠકોડી પથ્યોપમે
૧ સાગરોપમ થાય છે.

જલચર ઉર ભુયગાણુ, પરમાઉ હોમ પુવ્વ કોડીઓ—(ગર્ભજ કે
સમૂચ્છિમ) જલચર, (ગર્ભજ) ઉર:પરિસર્પ, અને ભુજપરિ-
સર્પનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પૂર્વ કોઠ (વર્ષનું) હોય છે.

૭૦ લાખ ૫૬ હજાર કોઠ વર્ષે ૧ પૂર્વ થાય છે.

પક્ષીણુ પુણુ ભણિઓ, અસંખ ભાગો ય પાલયસ્સ ॥૩૭॥—
વળી પક્ષીઓનું (આયુષ્ય) પથ્યોપમતો અસંખ્યાતમો ભાગ હલું છે.

સંવે-સર્વે.	મણુસ્સા-મનુષ્યો.	અંતમુહુત્ત-અંત-
મુહુમા-સૂક્ષ્મ જીવો.	ઉક્લોસ-ઉત્કૃષ્ટી.	મુહૂત્ત.
સાહારણા-સાધારણ	જહુન્નેણુ-જઘન્યથી.	ચિય-માત્ર. નિચે.
સમુચ્છિમા-સમૂ		નિયન્તિ-જીવે છે.
ચ્છિમ:		

સૂક્ષ્મ એકેદ્રિય, બાહર સાધારણ અને સમૂચ્છિમ
મનુષ્યોનું આયુષ્ય.

સંવે મુહુમા સાહારણા ય—સર્વે સૂક્ષ્મ જીવો અને બાહર સાધારણ
વનસ્પતિકાય.

સમુચ્છિમા મણુસ્સા ય—અને સમૂચ્છિમ મનુષ્યો.

ઉક્લોસ જહુન્નેણુ—ઉત્કૃષ્ટી (વધારેમાં વધારે) અને જઘન્યથી
(ઓછામાં ઓછું)

અંતમુહુત્ત ચિય નિયન્તિ ॥૩૮॥—અંતમુહૂત્ (ઉત્કૃષ્ટી જે
ધડીમાં ૧ સમય ઓછો અને જઘન્યથી ૨૫૬ આવલિકા પ્રમાણ.)
માત્ર જીવે છે.

ઝાગાહણા-અવ- ગાહના.	સંખેવઝા-સંક્ષેપથી.	વિસેસા-વિશેષ.
ઝાઉ-આયુષ્યવું.	સમક્ષખાયં-રૂડી રીતે.	વિસેસ સુતાઉ-
માણું-પ્રમાણ.	જે પુણુ-જે વળી.	વિશેષ સૂત્રથી જ.
ઝેવં-ઝે પ્રમાણે.	ધત્થિ-અહીં.	તે નેયા-તે જાણવું.

ઝાગાહણાઉ માણું—અવગાહના (શરીરની ઉંચાઈ) અને આયુ-
ષ્યવું પ્રમાણ.

ઝેવં સંખેવઝા સમક્ષખાયં—ઝે પ્રમાણે સંક્ષેપથી રૂડી રીતે કહ્યું.
જે પુણુ ધત્થિ વિસેસા—જે વળી અહીં (આ જે દ્વારમાં) વિશેષ છે.
વિસેસ સુતાઉ તે નેયા ॥ ૩૯ ॥—તે વિશેષ સૂત્ર થકી જ જાણવું.

ઝેગિંદ્રિયા-ઝેકેંદ્રિય જીવો.	ચયંતિ ય-અને મરે છે.	ભવા-ભવ સુધી.
સંવે-સર્વે.	ઝાણું તકાયા-અનંત કાય.	પણિંદ્રિ-પંચેંદ્રિય.
અસંખ-અસંખ્યાત.	ઝાણું તાઝા-અનંતી ઉત્સર્પિણી સુધી.	તિરિં-તિર્થંચ.
ઉત્સર્પિણી-ઉત્સ- ર્પિણી.		મણુઝા-મનુષ્યો.
સકાયંમિ-પોતાની કાયમાં.	સંખિજ્જ-સંખ્યાતા, સમા-વર્ષ સુધી.	ઉવવજ્જંતિ-ઉપજે છે.
ઉવવજ્જંતિ-ઉપજે છે.	વિગલા-વિકસેદ્રિય. સત્તરું-સાત આઠ.	સકાયે-પોતાની કાયમાં.
		નારય દેવા-નારકી તે દેવા.
		નો ઝેવ-ન જ.

૩ જી : ઉત્કૃષ્ટ સ્વકાય સ્થિતિ દ્વાર.

ઝેકેંદ્રિય જીવોની સ્વકાય સ્થિતિ.

ઝેગિંદ્રિયા ય સંવે—સર્વે ઝેકેંદ્રિય જીવો.

અસંખ-ઉત્સર્પિણી સકાયંમિ—અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી.
કાલ સુધી પોતાની કાયને વિષે.

ઉવવજ્જતિ ચયતિ ય—ઉપજે છે અને મરે છે.

અણુતકાયા અણુતાઓ ॥ ૪૦ ॥—(અને) અનંતકાય જીવો અનંતી ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી સુધી ઉપજે છે અને મરે છે. મનુષ્યોનાં શરીર, આયુષ્ય, બુદ્ધિ, બળ વિગેરે વધે, તે ઉત્સર્પિણી કાળ, અને ઓછાં થાય તે અવસર્પિણી કાળ.

વિકલેન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય જીવોની સ્વકાય સ્થિતિ.

સંખિજ્જ સમા વિગલા—સંખ્યાતા (હજાર) વર્ષ સુધી વિકલેન્દ્રિય જીવો (ખેદદ્રિય. તેદ્રિય અને ચહરિન્દ્રિય)

સત્તકું ભવા પણિદિ તિરિ માણ્યા—(તથા) પંચેન્દ્રિય તિર્થંચ અને મનુષ્યો સાત કે આઠ ભવ સુધી;

પૂર્વ કોઠ વર્ષના આયુવાળા મનુષ્યના ૭ ભવ : અને આઠમો ભવ યુગલિયાનો ઉત્કૃષ્ટથી ૩ પદ્યોપમનો કરે તો ૮ ભવ.

ઉવવજ્જતિ સકાએ—પોતાની કાયમાં ઉપજે છે.

નારય દેવા ય નો એવ ॥ ૪૧ ॥—નારકી અને દેવો પોતાની કાયમાં ઉપજતા નથી જ.

(એટલે નારકી મરીને નારકી કે દેવ ન થાય અને દેવ મરીને દેવ કે નારકી ન થાય.)

દસહા—દશ પ્રકારે.

જિયાણુ—જીવોને.

પાણુ—પ્રાણુ.

ઈદ્રિય-ઈદ્રિયો (પાંચ).

ઉસાસ-આસોઆસ.

આઉ-આયુષ્ય.

બલરૂવા-તણ બલ-રૂપ, બળ.

એગિન્દ્રિયોસુ-એકેન્દ્રિયને વિષે.

ન્દ્રિયને વિષે.

ચહરો-ચાર.

વિગલેસુ-વિકલેન્દ્રિયને વિષે.

છ સત્ત અટ્ટેવ-છ સાત આઠજ.

સાત આઠજ.

૧ તેમની (નારકી અને દેવોની) સ્વકાય સ્થિતિ પોતાના આયુષ્ય પ્રમાણે જાણવી. એમ ઉત્તરાખ્યન સૂત્રમાં કહ્યું છે.

અસન્નિ-અસંઝી.
 સન્નિ-મન સંઝા
 સહિત.
 પંચિન્દ્રિયેસુ-પંચે-
 દ્રિયને વિષે.
 નવ દસ-નવ દશ.
 ક્રમેણુ-અનુક્રમે.
 યોધવ્યા-જણવા.
 તેહિ-તે પ્રાણો.

સહુ-સાથે.
 વિષ્ણુઓગો-વિયોગ.
 જીવાણુ-જીવોનું.
 ભન્નએ-કહેવાય છે.
 મરણુ-મરણ.
 એવં-એ પ્રમાણે.
 અણુરપારે-અપાર.
 સંસારે-સંસાર.

સાયરંભિ-સાગરમે
 વિષે.
 લીમંભિ-ભયંકર.
 પત્તો-પ્રાપ્ત કર્યો.
 અણુત-અનંતી.
 ખુત્તો-વાર.
 જીવેહિ-જીવોએ.
 અપતંધએહિ-
 ધર્મને નહિ પામેલા.

૪થુ દ્રવ્ય પ્રાણુ દ્વાર.

દસહા જિયાણુ પાણુ-જીવોને ૧૦ પ્રકારે પ્રાણુ હોય છે.
 ઈન્દ્રિય ઉસાસ આઉ બલક્રમા-(પાંચ) ઇન્દ્રિયો, શ્વાસોશ્વાસ,
 આયુષ્ય ને ૩ બળ. (મનબળ, વચનબળ ને કાયબળ.)
 અગિન્દ્રિયેસુ ચઉરો-એકદ્રિયને વિષે ૪ પ્રાણુ. (સ્પર્શેન્દ્રિય,
 શ્વાસોશ્વાસ, આયુષ્ય ને કાયબળ.)
 વિગલેસુ છ સત્ત અટૂંવ ૧૪૨૧૧ વિકલેન્દ્રિયને વિષે ૬૭ ને ૮૦
 પ્રાણુ હોય છે.

એકદ્રિયને રસનેન્દ્રિય અને વચનબળ સહિત ૬, તેજદ્રિયને
 ધ્રાણુદ્રિય સહિત ૭ અને ચઉરિન્દ્રિયને ચક્ષુ સહિત ૮.
 અસન્નિ સન્નિ પંચિન્દ્રિયેસુ-અસંઝી (તિર્યંચ) પંચેન્દ્રિય અને
 સંઝી (મનવાળા નારકી આદિ ૪) પંચેન્દ્રિયને વિષે.
 નવ દસ ક્રમેણુ યોધવ્યા-અનુક્રમે ૯ પ્રાણુ (અસંઝીને મન બળ
 વિના) અને ૧૦ પ્રાણુ (સંઝીને) હોય છે.
 તેહિ સહુ વિષ્ણુઓગો-તે (પ્રાણો) સાથે (જે) વિયોગ.
 જીવાણુ ભન્નએ મરણુ ૧૪૩૧૧-તે જીવોનું મરણુ કહેવાય છે.
 એવં અણુરપારે-એ પ્રમાણે અપાર (અને)

સંસારે સાયરંભિ લીમંભિ—ભયંકર સંસાર સમુદ્રને વિષે.
 પત્તો અણુત ખુતો—અનંતીવારં (મરણ રૂપ વિયોગ) પ્રાપ્ત કર્યો.
 (કાણે ?)

જીવેહિં અપત્ત-ધમ્મેહિં ॥૪૪॥—ધર્મ નહિ પામેલા જીવોએ.

તહુ-તથા.	દસ-દશ (લાખ.)	તિરિયાણુ-તિયંચોની.
ચઉરાસી-ચોરાસી.	પત્તેય-પ્રત્યેક.	ચઉરો ચઉરો-૪-૪
લકંખા-લાખ.	તરણુ-વનસ્પતિકાયની.	(લાખ.)
સંખા-સંખ્યા.	ચઉદસ લંકંખા-૧૪.	નારય-નારકી.
જોણીણુ-ચોનિની.	લાખ.	સુરેસુ-દેવાને વિષે.
હોઈ-હોય છે.	હવંતિ-હોય છે.	મણુઆણુ-મનુષ્યોની.
જીવાણુ-જીવોની.	ધયરેસુ-ઈતર (સાધા-	ચઉદસ-૧૪ (લાખ.)
પુઠવાઈણુ-પૃથ્વી	રણુ)ને વિષે.	હવંતિ-હોય છે.
આદિ.	વિગલિંદિએસુ-વિ.	સંપિંડિયા-એકઠી
ચઉણહુ-ચારની.	કલેંદ્રિયને વિષે.	કરતાં.
પત્તેય-દરેક (ની)	દો દો-એ એ (લાખ.)	સંવે-સર્વે.
સત્ત સત્તેવ-સાત	ચઉરો-ચાર (લાખ.)	ચુલસી-ચોરાસી.
સાતજ (લાખ.)	પંચિંદિ-પંચેંદ્રિય.	લકંખા-લાખ.
		જોણીણુ-ચોનિઓ.

૫ મું ચોનિ દ્વાર.

તહુ ચઉરાસી લકંખા—તથા ૮૪ લાખ.
 સંખા જોણીણુ હોઈ જીવાણુ—ચોનિની સંખ્યા જીવોની છે.
 પુઠવાઈણુ ચઉણહુ—પૃથ્વીકાયાદિ ૪ (પૃથ્વી, અપ, તેડ ને વાયુ.)ની
 ચત્તેય સત્ત સત્તેવ ॥૪૫॥—દરેકની ૭-૭ લાખ જ ચોનિ-હોય છે.
 દસ પત્તેય તરણુ—૧૦ લાખ (ચોનિ) પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયની.
 ચઉદસ લકંખા હવંતિ ધયરેસુ—ઈતર (સાધારણ વનસ્પતિ)ની
 ૧૪ લાખ (ચોનિ)
 વિગલિંદિએસુ દો દો—૧૪ કલેંદ્રિય (ત્રણે) ને વિષે ૨-૨ લાખ (ચોનિ)

ચઉરે પાંચિંદિ તિરિયાણુ ॥ ૪૬ ॥—પચેંદ્રિય તિર્ચ્ચોની ૪
લાખ યોનિ.

ચઉરે ચઉરે નારય, સુરેસુ-૪ લાખ નારકીની અને ૪ લાખ દેવતાની.
મણ્ણ્યાણુ ચઉદસ હવંતિ—(તથા) ૧૪ લાખ યોનિ મનુષ્યોની હોય છે.
સંપિંડિયા ય સવે—અને તે સર્વે એકઠી કરતાં.

ચુલસી લક્ષ્મી ઉ જોણીણુ ॥ ૪૭ ॥—૮૪ લાખ યોનિ થાય છે.
યોનિ=ઉત્પત્તિ સ્થાન. જેમાં વર્ણ, ગંધ, રસ તે સ્પર્શ એક
સરખો હોય તે ૧ યોનિ અને બિન્ન હોય તે જુદી યોનિ.

સિદ્ધાણુ-સિદ્ધોને.	તેસિં-તેઓની.	લીસણુ-ભયંકર.
નત્થિ-નથી.	કિંધ-સ્થિતિ.	ધત્થ-આ(સંસાર)માં.
દેહો-શરીર.	જિણિંદા-જિનેંદના.	ભમિયા-ભમ્યા.
ન-નથી.	આગમે-આગમમાં.	ભમિહિંતિ-ભમશે.
આઉ-આયુષ્ય.	ભણિયા-કહી છે.	ચિર-ધણા કાળસુધી.
કમ્મ-કર્મ.	કાલે-કાલને વિષે.	જીવા-જીવો.
પાણુ-પ્રાણુ.	અણાધ-અનાદિ.	જિણુ વયણુ-જિન- વચનને.
જોણીઓ-યોનિ.	નિહણુ-નાશ, અંત.	અલહંતા-નહિ
સાધ-સાદિ.	જોણિ-યોનિ વડે.	પામેલા.
અણુતા-અનંત.	ગહણુમિ-દુઃખદેનાર.	

સિદ્ધાણુ નત્થિ દેહો—સિદ્ધોને દેહ નથી. (એથી કરીને)
ન આઉ કમ્મ ન પાણુ જોણીઓ—આયુષ્ય અને કર્મ નથી.
પ્રાણુ અને યોનિ નથી.

સાધ અણુતા તેસિં, કિંધ—તેમની સાંદિ અનંત સ્થિતિ (૧ સિદ્ધને
આશ્રયીને)

જિણિંદાગમે-ભણિયા ॥ ૪૮ ॥—જિનેંદના આગમમાં કહી છે.
સિદ્ધ પરમાત્માને અનંતજ્ઞાન-અનંતદક્ષિણ-અનંત ચારિત્ર
અને અનંતવીર્ય એ ૪ લાવ પ્રાણુ-હોય છે. સર્વ સિદ્ધોને આશ્રયીને
અનાદિ અનંત સ્થિતિ છે.

કાલે અણાઈ-નિહણે—અનાદિ અનંત (આદિ અને અંત રહિત) કાળને વિષે.

જોણિ-ગહણાંભિ લીસણે ઈત્ય—યોનિવડે દુઃખ દેનાર, લયંકર આ' સંસારને વિષે.

ભમિયા ભમિહિતિ ચિર—પ્રણા કાળ સુધી-ભમ્યા, અને ભમશે, (કાણ ?)

જીવા જિણુ-વયણુ-મલહંતા ॥ ૪૯ ॥—જિન વચનને નહિ પામેલા જીવો.

તા-તે (કારણ)થી.	વિ-પણ.	સિદ્ધે-કહેલા.
સંપદિ-વર્તમાનકાળે.	સમ્મતે-સમ્યક્ત્વ.	કરેહુ-કરો.
સંપત્તે-પામે છતે.	સિરિ-શ્રી. લક્ષ્મી.	લો-હે લભ્યજનો !
મણુઅત્તે-મનુષ્યપણું.	સતિસૂરિ-શાંતિસૂરિ	ઉજ્જમ-ઉદ્ધમ.
દુલ્લહે-દુર્લભ.	એ. શાંતિ વડે પૂજ્ય.	ધમ્મે-ધર્મને વિષે.

તા સંપદિ-સંપત્તે—તે માટે હમણાં પામે છતે. (શું ?)
મણુઅત્તે દુલ્લહે વિ સમ્મતે—દુર્લભ મનુષ્યપણું અને વિશેષ દુર્લભ સમ્યક્ત્વ પણ.

સિરિ-સંતિ-સૂરિ-સિદ્ધે—શ્રી શાંતિસૂરિએ કહેલા.
(અથવા જ્ઞાનાદિ લક્ષ્મી અને શાંતિએ કરી પૂજ્ય એવા સ્તીર્થંકર તથા મણુધરોએ ઉપદેશ કરેલાં.)

કરેહુ લો ઉજ્જમ ધમ્મે ॥ ૫૦ ॥—ધર્મને વિષે હે લભ્ય પ્રાણીઓ ! તમે ઉદ્ધમ કરો.

એસો-આ. એ.	જાણુણા હેઉ-જાણુ-વાંના હેતુએ.	રૂદાઓ-પણા વિ-સ્તારવાળા.
જીવ વિચારો-જીવ વિચાર.	સંખિત્તો-સંક્ષેપથી.	સુય સમુદાઓ—
સંખેવ-સંક્ષેપ.	ઉદ્ધરિઓ-ઉદ્ધર્યો. રચ્યો.	અત રૂપ સમુદ્રથી.
રૂઢિણુ-રચિવાળાજીવોને.		

એસો. જીવ વિચારો—આ જીવ વિચાર.

સંખેવ-રૂઢિ જાણુણા હેડી—સંક્ષેપ રૂચિ (થોડી શુદ્ધિ) વાળા
જીવોને જાણવાને અર્થે.

અખિતો ઉદ્ધરિઓ—સંક્ષેપથી ઉદ્ધર્યો છે. (શેમાંથી ?)

રૂઢાઓ સુય-સમુદાઓ ૥૫૧૥—ધણા વિસ્તારવાળા એવા શ્રુતરૂપ
સમુદ્રમાંથી.

શ્રી જીવવિચાર પ્રકરણ સાર્થ સમાપ્ત.

શ્રી જીવવિચાર પ્રકરણના છૂટા ભાગ.

જ્ઞાનાદિ લક્ષણવાળો અને પ્રાણને ધારણ કરે તે જીવ. તેના બે
ભેદ ૧ સિદ્ધ (કર્મ રહિત) અને ૨ સંસારી (કર્મ સહિત.)

સંસારીના બે ભેદ. ૧ થાવર અને ૨ ત્રસ. સ્થાવર=સ્થિર રહે
તે. અને ત્રસ=ભય દેખી ત્રાસ પામે તે.

સ્થાવરના ૫ ભેદ. ૧ પૃથ્વીકાય (માટીના જીવ), ૨ અપ્-
કાય (પાણીના જીવ), ૩ તેડિકાય (અગ્નિના જીવ), ૪ વાઉકાય
(વાયરાના જીવ) અને ૫ વનસ્પતિકાય (ઝાડ પાલાદિકના જીવ).

વનસ્પતિકાયના બે ભેદ. ૧ સાધારણ અને ૨ પ્રત્યેક. સાધા-
રણ=એક શરીરમાં અનંતા જીવ હોય તે, અને પ્રત્યેક=એક શરીરમાં
એક જીવ હોય તે, તેના ૭ ભેદ. રૂળ, કુલ, જાલ, લાકડું, મૂળ,
પાંદડાં ને ખીજ.

ત્રસકાયના ૪ ભેદ. ૧ બેઇન્દ્રિય, ૨ તેઇન્દ્રિય, ૩ અઉરિન્દ્રિય
ને ૪ પંચેન્દ્રિય.

એકેન્દ્રિય (સ્થાવર) = ચામડીવાળા. બેઈન્દ્રિય = ચામડી અને જીભ
વાળા. તેઈન્દ્રિય = ચામડી જીભ અને નાકવાળા. ત્ર્યઈન્દ્રિય = ચામડી જીભ
નાક ને આંખવાળા. પંચેન્દ્રિય = ચામડી જીભ નાક આંખ ને કાનવાળા.

પંચેન્દ્રિય ૪ ભેદ. ૧ નારકી, ૨ તિર્થંચ, ૩ મનુષ્ય ને ૪ દેવ.

નારકીના ૭ ભેદ. ધર્મા વંશા સેવા અંજલ્યા રિક્તા મુદ્ધા ને
આધવતી. અનુક્રમે તેનાં ૭ ગોત્ર. રત્નપ્રભા શર્કરાપ્રભા વાલુકાપ્રભા
પંકપ્રભા ધૂમપ્રભા. તમઃપ્રભા અને તમસ્તમઃ પ્રભા.

પંચેન્દ્રિય તિર્થંચના ૩ ભેદ. ૧ જલચર, ૨. સ્થલચર, અને
૩ ખેચર. જલચર = પાણીમાં રહેનાર. તેના પાંચ ભેદ. સુસમાર
(પાકાના જેવા મત્સ્ય.) માછલાં, કાચળા, ઝૂંડ અને મગર.

સ્થલચર = જમીન ઉપર ચાલનાર. તેના ૩ ભેદ. ૧ ચતુષ્પદ (ચાર
પગવાળાં), તેના ચાર ભેદ. ૧. એક ખરીવાળાં (ઘોડા વિગેરે.)
૨. બે ખરીવાળાં (ગાય વિગેરે) ૩. ત્રણવાળાં (વાઘ વિગેરે.)
૪. ચારવાળાં (ચાપા જેવા પગવાળાં. હાથી વિગેરે.) ૨. ઉરઃપરિસર્પ
(પેટે ચાલનાર. સર્પ વિગેરે.) અને ૩. ભુજપરિસર્પ (ભુજથી
ચાલનાર. નાળીયા વિગેરે.)

ખેચર = આકાશમાં ઉડનાર પક્ષી. તેના બે ભેદ. ૧ રવાઈની
પાંખવાળાં, મોર વિગેરે અને ૨ ચામડાની પાંખવાળાં. ચામાચીટીયા
વિગેરે. અહીંદ્રીપતી બહાર બેસે અને ઉડે ત્યારે સંકોચેલી અને
વિસ્તારેલી પાંખવાળાં એમ બે પ્રકારનાં પક્ષી છે.

મનુષ્યના ૩ ભેદ. ૧ કર્મભૂમિના, ૨ અકર્મભૂમિના અને
૩ અતર્કીયના. કર્મભૂમિ (અસિ મસી અને કૃષિને વેપાર ચાલે તે)
ક્ષેત્ર ૧૫ છે. ૫ ભરત, ૫ ઐરવત અને ૫ મહાવિદેહ.

અકર્મભૂમિ (અસિ મસી અને કૃષિને વેપાર ન હોય તે)
ક્ષેત્ર ૩૦ છે. ૫ હિમવત, ૫ ઐરણ્યવત, ૫ હરિવર્ષ ૫ રમ્યક.
૫ દેવકુર ને ૫ ઉત્તરકુર.

અંતદ્વીપ (એક દ્વીપથી બીજા દ્વીપને અંતર [છેદ] હોય તે.) ક્ષેત્ર ૫૬ છે. આ બ'બંદીપમાં પૂર્વ પશ્ચિમ લાંબા એવા હિમવંત અને શીખરી એ બે પર્વતો છે. તે બે પર્વતોની ૨ દિશાના ચારે છેડામાંથી બબે ગજદંત લવણ સમુદ્રમાં ગયેલા છે. એ આઠે ગજદંતે ઉપર ૭-૭ અંતદ્વીપ હોવાથી ૫૬ અંતદ્વીપ લવણ સમુદ્રમાં છે.

દેવતાના ૪ ભેદ, ૧ ભવનપતિ, ૨ વ્યંતર, ૩ બ્યોતિષી ને ૪ વૈમાનિક.

ભવનપતિના ૧૦ ભેદ.

૧ અસુરકુમાર, ૨ નાગકુમાર, ૩ સુવર્ણકુમાર, ૪ વિદ્યુતકુમાર, ૫ અગ્નિકુમાર, ૬ દ્વીપકુમાર, ૭ ઉદધિકુમાર, ૮ દિશિકુમાર, ૯ ધવનકુમાર અને ૧૦ સ્તનિત (મેધ) કુમાર.

પરમાધામીના ૧૫ ભેદ.

૧ અંબ,	૨ અંબરીષ,	૩ શ્યામ,	૪ શબ્દ,
૫ રૂદ્ર,	૬ ઉપરૂદ્ર,	૭ કાળ,	૮ મહાકાળ,
૯ અસિપત્ર,	૧૦ વન,	૧૧ કુંભી,	૧૨ વાલુકા,
૧૩ વૈતરણી,	૧૪ ખરસ્વર, ને	૧૫ મહાધોષ.	

વ્યંતરના ૨ ભેદ. ૧ વ્યંતર ને ૨ વાણુવ્યંતર. તે બંનેના

૮-૮ ભેદ છે.

૧ પિશાચ,	૨ ભૂત,	૩ યક્ષ,	૪ રાક્ષસ,	૫ કિંનર,
૬ કિપુરૂપ,	૭ મહોરગ ને	૮ ગંધર્વ,	એ આઠ વ્યંતર.	
૧ અણુપત્ની,	૨ પણુપત્ની,	૩ ઈસીવાદી,	૪ ભૂતવાદી,	૫ કંદિત
૬ મહાકંદિત,	૭ કાઢકં અને	૮ પતંગ. એ આઠ વાણુવ્યંતર.		

તિર્યંગ જૂંભકના ૧૦ ભેદ.

૧ અન્ન જૂંભગા,	૨ પાન જૂંભગા,	૩ વસ્ત્ર જૂંભગા.
૪ લેણુ (ધર) જૂંભગા	૫ પ્રુપ જૂંભગા,	૬ રૂક્ષ જૂંભગા,
૭ પ્રુપકૂલ જૂંભગા,	૮ શયન જૂંભગા,	૯ વિદ્યા જૂંભગા.
અને ૧૦ અવિયત (અવ્યકત) જૂંભગા.		

જ્યોતિષી દેવતાના ૨ લેહ.

મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં ચર, અને તેની બહાર સ્થિર. ૧ ચર અને ૨ સ્થિર જ્યોતિષી (એ દરેક)ના ૫ ભેદ—ચંદ્ર, સૂર્ય, મહા, નક્ષત્ર ને તારા (કુલ ૧૦)

વૈમાનિક દેવતાના ૨ લેહ. ૧. કંદ્યોપપન્ન અને ૨ કંદ્યાતીત.

કંદ્યોપપન્ન—સ્વામિ સેવક આદિ મર્યાદાવાળા ૧૨ દેવલોક સુધીના.

૯ લોકાંતિક દેવતાનાં નામ—૧ સારસ્વત, ૨ આદિત્ય, ૩ વહ્નિ, ૪ અરુણ, ૫ ગર્દતોય, ૬ તુષિત, ૭ અબ્યાબાધ, ૮ મરૂત, ને ૯ અરિષ્ટ.

૩ કિંદ્રીપિયા—પહેલા કિંદ્રીપિયા ૧-૨જ દેવલોક નીચે, બીજા કિંદ્રીપિયા ૩જ દેવલોક નીચે, અને ત્રીજા કિંદ્રીપિયા ૬ છા દેવલોક નીચે ઉત્પન્ન થાય છે.

૧૨ દેવલોકનાં નામ—૧ સૌધર્મ, ૨ ઈશ્વાન, ૩ સનતકુમાર, ૪ આર્હેંદ્ર, ૫ વ્રજલોક, ૬ લાંતક ૭ મહાશુક, ૮ સહસ્રાર, ૯ આનત, ૧૦ પ્રાણુત, ૧૧ આરણુ અને ૧૨ અચ્યુત.

કંદ્યાતીત—સ્વામિ સેવક આદિ આચાર વિનાનાં. સર્વે અદ્ભિન્દ્ર છે. તેના ૨ ભેદ. ૯ ઐવેયક અને ૫ અનુત્તર વિમાનના.

૯ ઐવેયકનાં નામ—૧ સુંદર્શન, ૨ સુપ્રતિબિંદ, ૩ મનોરમ, ૪ સર્વતોભદ્ર, ૫ વિશ્વાલ, ૬ સુમન, ૭ સૌમનસ, ૮ પ્રીતિકર ને ૯ આદિત્ય.

૫ અનુત્તરનાં નામ—૧ વિજય, ૨ વિજયંત, ૩ જયંત, ૪ અપરાજિત, ને ૫ સર્વાર્થસિદ્ધ.

સિદ્ધનાં (પૂર્વ અવસ્થાને લીધે થયેલ) ૧૫ ભેદ. જિનસિદ્ધ, અજિનસિદ્ધ. તીર્થસિદ્ધ, અતીર્થસિદ્ધ. ગૃહસ્થલિંગસિદ્ધ, અન્નલિંગસિદ્ધ, સ્વલિંગસિદ્ધ, ઔલિંગસિદ્ધ, પુરુષલિંગસિદ્ધ, નપુંસકલિંગસિદ્ધ. પ્રત્યેક-શુદ્ધસિદ્ધ, સ્વયંશુદ્ધસિદ્ધ, શુદ્ધબોધિતસિદ્ધ. એકસિદ્ધ અને અનેક સિદ્ધ.

જીવ વિચારના પ્રશ્નો.

૧. નીચેના શબ્દોના અર્થ કહો. જલણ, કણ, ઉક્લિષ્ઠા, વનિષ, અહિરૂપ, લલગાઇ, પિપીલિ, દિકુણ, મુતું, પ્રહર, રયણીઓ, સંભા, નો, ખુતો. અણોરપારે, નિહણે, સિટ્ટે.
૨. જીવનું લક્ષણ શું ? પૃથ્વી, અપ્, તેઉ, વાયુ, વનસ્પતિ અને ત્રસમાં જીવની સાખીતિ કરો.
૩. જીવોના પદ્ધતિ બેઠ વિસ્તારપૂર્વક ગણાવો.
૪. નીચેના જીવો કયા બેઠમાં છે, તે જણાવો.
અખરખ, વટાણીઓ, કરા, આકળ, ઉલ્કાપાત, બલો, ચાંચક, તીક, અળસીયાં, ખીસકાલી; દેડકાં, મગર, અજગર, કુકડા, ખચ્ચર, વાધ, હાથી, વાદરો, અંજણા, વિદ્યુત્કુમાર, રાક્ષસ, સૂર્ય, અમ્યુત, અને આપણે.
૫. જીવ વિચારના કર્તા કોણ ? પૂર્વ અને પશ્ચોપમ કેમ થાય ?
૬. નીચેના જીવોની અવગાહના અને આયુષ્ય એ બે દ્વાર કહો.
સમૂર્ધિમ અને મર્જા જલચર, ચતુષ્પદ, ખેચર, ઉરઃપરિસર્પ, જુજ પરિસર્પ અને મનુષ્ય.
૭. નીચેના જીવોની સ્વકાય સ્થિતિ, દ્રવ્ય પ્રાણ અને યોનિનું પ્રમાણ કહો.
પૃથ્વીકાય, અપૂકાય, તેઉકાય, વાઉકાય, પ્રત્યેક અને સાધારણ વનસ્પતિ, ત્રિકલેન્દ્રિય, દેવતા નારકી અને મનુષ્ય.
૮. સ્વકાય સ્થિતિ અને યોનિનો અર્થ સમજાવો.
૯. સિદ્ધતા જીવોનું વર્ણન કરો.
૧૦. જીવ વિચાર જાણવાનું કળ શું ? જીવોની રક્ષા કરવી.

ખાત્ર ૨)

સમગ્ર વિસ્તાર
પ્રાંતિકાલેખ

સમગ્ર વિસ્તાર
પ્રાંતિકાલેખ

૧૦૦૦ જોજના પૂર્વકોટ વર્ષ
૨ થી ૬ ગાઉ ૮૪૦૦૦ વર્ષ
૨ થી ૬ ધતુબ ૭૨૦૦૦ વર્ષ
૨ થી ૬ જોજના ૫૩૦૦૦ વર્ષ
૨ થી ૬ ધતુબ ૪૨૦૦૦ વર્ષ

મનુષ્યગતિને વિષે ૫ કોર.

મનુષ્યના લેકા

મનુષ્ય

સમગ્ર વિસ્તાર

૭૬૮ ભવ સુધી
૭ ભવ
અંતર્યુદ્ધર્તના

૭૬૮ ભવ સુધી
૭ ભવ
અંતર્યુદ્ધર્તના

૩ પલ્લોપમ
અંતર્યુદ્ધર્ત

૩ ગાઉ
અંગુલો
અસંખ્યાતમો
ભાગ

૩ ગાઉ
અંગુલો
અસંખ્યાતમો
ભાગ

૩ ગાઉ
અંગુલો
અસંખ્યાતમો
ભાગ

મનુષ્યગતિને વિષે ૫ કોર.

મારકોના લેકા

ગાત્ર.

૧ ધમ્મા. રત્નપ્રભા
૨ વંશા. શક્તિપ્રભા
૩ સેલા. વાલિકાપ્રભા
૪ અંજણા. પંક્રપ્રભા
૫ રિક્ષા. ધુમપ્રભા
૬ મધા. તમઃપ્રભા
૭ માધવતી તમસ્તમપ્રભા

૧ સાગરોપમ

૧૦૦૦૦

૧૦૦૦૦

૧૦૦૦૦

ખાત્ર ૨ પ્રાંતિકાલેખ

શ્રી મોહ મોહ દોલ મુલ દુલોલ પુલોલપર કલે

શ્રી સિદ્ધિ ૦૬ દાહાપર કલે

૫	છાલ દેવલોક વાસી	૫ હાથ	૧૦ સામરોપમ	૭ સામરોપમ	નથી
૬	લાતક	૧૪	"	૧૦	"
૭	મહાશુક	૧૫	"	૧૪	"
૮	સહસ્રાર	૧૮	"	૧૭	"
૯	આનત	૧૯	"	૧૮	"
૧૦	પ્રાણત	૨૦	"	૧૯	"
૧૧	આરણ્ય	૨૧	"	૨૦	"
૧૨	આચ્યુત	૨૨	"	૨૧	"
(૯ ક્રેવેયક)					
૧	સુદર્શન.	૨૩	સામરોપમ	૨૨	સામરોપમ
૨	સુપ્રતિભક્.	૨૪	"	૨૩	"
૩	મતોરમ.	૨૫	"	૨૪	"
૪	સર્વતો ભદ્ર.	૨૬	"	૨૫	"
૫	વિશાલ.	૨૭	"	૨૬	"
૬	સુમન.	૨૮	"	૨૭	"
૭	સોમનસ.	૨૯	"	૨૮	"
૮	પ્રીતિકર.	૩૦	"	૨૯	"
૯	આદિત્ય	૩૧	"	૩૦	"
(૫ અનુતર)					
વિજય-વિજયંત		૧ હાથ	૩૩ સામરોપમ	૩૧	સામરોપમ
અયંત-અપરાજિત		"	"	૩૩	"
સર્વથા સિદ્ધ		"	"	"	"

સિદ્ધિને શરીર-આયુષ્ય-કર્મ-દ્રવ્યપ્રાણ ને યોગિ નથી. ૧ સિદ્ધિની આંદ અનંત અને સર્વ સિદ્ધિની અનાદિ અનંત સ્થિતિ છે.

કલે મુલપર-કલેમુલપર શ્રી મોહ મોહ દોલ મુલ દુલોલ પુલોલપર કલે મુલપર-પ્રાણપર

શ્રી નવતત્ત્વ પ્રકરણ સાર્થ.

જીવા-જીવતત્ત્વ.	આસવ-આશ્રવતત્ત્વ.	તહા-તેમજ.
અજીવા-અજીવ- તત્ત્વ.	સંવરો-સંવર તત્ત્વ.	નવ-નવ.
પુણ્ય-પુણ્ય તત્ત્વ.	નિજ્જરણા-નિજ્જરા.	તત્તા-તત્ત્વો.
પાપ-પાપ તત્ત્વ.	અધો-અધતત્ત્વ.	હુન્તિ-છે.
	મુક્ષો-મોક્ષતત્ત્વ.	નાયન્વા-જાણવાથોગ્ય.
નવતત્ત્વનાં નામ		

જીવા-જીવા પુણ્ય-જીવ તત્ત્વ-અજીવ તત્ત્વ-પુણ્ય તત્ત્વ.

પાવા-સવ સંવરો ય નિજ્જરણા-પાપ તત્ત્વ-આશ્રવ તત્ત્વ-સંવર તત્ત્વ-નિજ્જરા તત્ત્વ.

અધો મુક્ષો ય તહા-અધ તત્ત્વ તેમજ મોક્ષ તત્ત્વ.

નવ તત્તા હુન્તિ નાયન્વા ॥૧॥-એ ૯ તત્ત્વો (સત્યસ્વરૂપે) જાણવા થોગ્ય છે.

૧. પ્રાણી ધારણ કરે તે જીવતત્ત્વ.
૨. તેથી વિપરીત જ સ્વભાવવાળો તે અજીવતત્ત્વ.
૩. શુભ કર્મના ઉદયથી સુખનો અનુભવ થાય તે પુણ્યતત્ત્વ.
૪. અશુભ કર્મના ઉદયથી દુઃખનો અનુભવ થાય તે પાપતત્ત્વ.
૫. મિથ્યાત્વાદિક હેતુએ કર્મનું આવવું તે આશ્રવતત્ત્વ.
૬. આવર્તા કર્મને રોકવા તે સંવરતત્ત્વ.
૭. આવર્તા કર્મને રોકવા અને પૂર્વનાં કર્મનો ધીમે ધીમે ક્ષય કરવો તે નિજ્જરાતત્ત્વ.
૮. નવાં કર્મ પરમાણુઓનું આત્મપ્રદેશ સાથે ક્ષીરનીરની પેઠે મળવું તે અધતત્ત્વ.
૯. સર્વથા કર્મનો ક્ષય થવો તે મોક્ષતત્ત્વ.

૧. પ્રાણ જે પ્રકારે છે. ૧. દ્રવ્ય પ્રાણ, અને ૨. ભાવ પ્રાણ. સંસારીને દ્રવ્ય અને ભાવ પ્રાણ તથા સિદ્ધના જીવોને ભાવ પ્રાણ જ હોય છે.

પુણ્ય પાપની ચતુર્લિંગી (૪ ભાગા.)

પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય—જે પુણ્ય ભોગવતાં ખીજું નવું પુણ્ય બંધાય તે. એના ઉદયથી આ ભવમાં સુખ ભોગવી, આવતા ભવમાં પણ શાંતિભક્તિની જેમ સુખજ ભોગવે.

પાપાનુબંધી પુણ્ય—જે પુણ્ય ભોગવતાં ખીજું નવું પાપ બંધાય તે. એના ઉદયથી આ ભવમાં સુખ ભોગવી, આગામી ભવમાં પ્રહાદત ચક્રવર્તિની જેમ નરક ગતિનાં દુઃખ ભોગવે.

પુણ્યાનુબંધી પાપ—જે પાપ ભોગવતાં ખીજું નવું પુણ્ય બંધાય તે. એના ઉદયથી પૂર્વે કરેલાં પાપકર્મોથી આ ભવમાં દુઃખ ભોગવી અને આગામી ભવમાં ચંડકૌશિક સર્પની જેમ દેવગતિમાં સુખ ભોગવે.

પાપાનુબંધી પાપ—જે પાપ ભોગવતાં ખીજું નવું પાપ બંધાય તે. એના ઉદયથી પૂર્વે કરેલાં પાપકર્મોથી આ ભવમાં દુઃખ ભોગવી, અને આ ભવમાં પણ ધર્મકૃત્ય નહિ કરવાથી, આગામી ભવમાં કાલિક કસાઈની જેમ નરકગતિનાં દુઃખ ભોગવે.

સાત પાંચ અને એ તત્ત્વો.

પુણ્ય અને પાપ એ બન્ને તત્ત્વોનો સમાવેશ આશ્રવતત્ત્વમાં થવાથી ૭ તત્ત્વો થાય છે, કારણ કે શુભ અને અશુભ કર્મોનું આવવું તે આશ્રવતત્ત્વ છે.

કર્મ આબ્યા કે તે જ સમયે આત્માની સાથે બંધ થાય છે, માટે આશ્રવતત્ત્વનો સમાવેશ બંધ તત્ત્વમાં થાય છે અને નિર્જરા કરનાર અવશ્ય સંવર કરે જ છે, માટે તે એ તત્ત્વ વિના જીવ અજીવ, બંધ, નિર્જરા અને મોક્ષ એ પાંચ તત્ત્વો છે.

નિર્જરા અને મોક્ષ એ બંને આત્માના ગુણોને પ્રગટ કરનાર હોવાથી તેનો સમાવેશ જીવતત્ત્વમાં થાય છે, તેમજ દ્રવ્ય બંધ કર્મનો થાય છે અને કર્મ અજીવ હોવાથી તેનો સમાવેશ અજીવતત્ત્વમાં થાય છે, એ પ્રમાણે જીવ અને અજીવ એમ બે તત્ત્વ પણ થાય છે. એ સવામ લોકમાં કાંઈ પણ અધિક તત્ત્વ નથી.

અઉદસ-ચૈદ.	આયાલા-એતાલીશ.	નવ-નવ.
આયાલીસા-એતાલીશ.	સત્તાવન્ન-સત્તાવન.	લેયા-ભેદો.
આસી-આશી.	આરસ-આર.	ક્રમેણુ-અનુક્રમે.
હુન્તિ-ઝે.	ચઉ-ચાર.	એસિ-એઓના.

નવે તત્ત્વના ભેદો.

અઉદસ અઉદસ આયાલીસા—જીવના ૧૪, અજીવના ૧૪, પ્રુણના ૪૨.

આસી ય હુન્તિ આયાલા—પાપના ૮૨ અને આશ્રવના ૪૨.

સત્તાવન્ન આરસ—સંવરના ૫૭, નિર્જરાના ૧૨.

અઉ નવ લેયા ક્રમેણુસિં ॥ ૨ ॥—અંધના ૪, મોક્ષ તત્ત્વના ૬

એમ અનુક્રમે એઓ (જીવાદિ ૬ તત્ત્વો) ના (૨૭૬) ભેદો છે.

એગવિહુ-૧ પ્રકારે.	છવિહુ-૬ પ્રકારે.	ધયરેહિં-ધતર (સ્થાવર) વડે.
દુવિહુ-૨ પ્રકારે.	જીવા-જીવો.	વેય-વેદ.
તિવિહુ-૩ પ્રકારે.	એયણુ-એતન્ય.	ગઈ-ગતિ.
અઉવિહુ-૪ પ્રકારે.	તસ-તસ.	કરણુ-ઈન્દ્રિયો.
પંચ-પાંચ પ્રકારે.		કાએહિં-કાય વડે.

જીવની જાતિ.

એગવિહુ દુવિહુ તિવિહુ—૧ પ્રકારે-૨ પ્રકારે-૩ પ્રકારે.

અઉવિહુ પંચ છવિહુ જીવા—૪ પ્રકારે-૫ પ્રકારે ને ૬ પ્રકારે જીવો છે.

એયણુ તસ ધયરેહિં—(સર્વ જીવો) એતન્ય (ઉપયોગ) વડે ૧ પ્રકારે; તસ અને સ્થાવર વડે ૨ પ્રકારે.

વેય ગઈ કરણુ કાએહિં ॥ ૩ ॥—(ઓ-પુરુષ ને નપુંસક) વેદ વડે ૩ પ્રકારે, (નરકાદિ) ગતિવડે ૪ પ્રકારે, (એકંદ્રિયાદિ) ઈન્દ્રિયવડે ૫ પ્રકારે, અને (પૃથ્વી-અપ્-તેહિ-વાયુ-વનસ્પતિ ને તસ) કાય વડે ૬ પ્રકારે છે.

નવતત્ત્વના જીવાદિ ભેદોનું કૌણ્ટક.

૯ તત્ત્વના	૨૭૬ ભેદમાં		૨૭૬ ભેદમાં		૨૭૬ ભેદમાં		
તત્ત્વનાં નામ	જીવ	અજીવ	રૂપી	અરૂપી	હેય ^૧	જેય ^૨	ઉપાદેય ^૩
જીવ તત્ત્વના.	૧૪	૦	૧૪	૦	૦	૧૪	૦
અજીવ તત્ત્વના	૦	૧૪	૪	૧૦	૦	૧૪	૦
પ્રુણ્ય તત્ત્વના	૦	૪૨	૪૨	૦	૦	૦	૪૨
પાપ તત્ત્વના.	૦	૮૨	૮૨	૦	૮૨	૦	૦
આશ્રિત તત્ત્વના	૦	૪૨	૪૨	૦	૪૨	૦	૦
સંવર તત્ત્વના	૫૭	૦	૦	૫૭	૦	૦	૫૭
નિર્જરા તત્ત્વના	૧૨	૦	૦	૧૨	૦	૦	૧૨
બંધ તત્ત્વના.	૦	૪	૪	૦	૪	૦	૦
મોક્ષ તત્ત્વના	૬	૦	૦	૬	૦	૦	૬
કુલ સંખ્યા	૮૨	૧૮૪	૧૮૮	૮૮	૧૨૮	૨૮	૧૨૦

૧. તજવા યોગ્ય. ૨. નાજીવા યોગ્ય. ૩. અહણુ કરવા યોગ્ય.

પ્રુણ્યતત્ત્વ આવકને વ્યવહારથી અહણુ કરવા યોગ્ય છે અને નિશ્ચયથી ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે, મુનિને મુખ્યતાએ ત્યાગ કરવા યોગ્ય અને અપવાદે અહણુ કરવા યોગ્ય છે.

એગિંદ્રિય-એકેંદ્રિય.	સ-સહિત.	પગજતા-પર્યાપ્તા.
સુહુમ-સૂક્ષ્મ.	ભિ-બેષદ્રિય.	ક્રમેણુ-અનુક્રમે.
ઇયરા-ઇતર (આદર).	તિ-તેષદ્રિય.	ચઉદસ-ચૌદ.
સન્નિ-સંઘી.	ચઉ-ચઉરિંદ્રિય	જીવમદ્ગાણા-જીવના
ઇયર-ઇતર (અસંઘી)	અપગજતા-અપર્યાપ્તા.	ભેદ.
પણિંદ્રિયા-પંચેંદ્રિય		

જીવના ૧૪ ભેદ.

એગિંદ્રિય સુહુમિયરા—સૂક્ષ્મ એકેંદ્રિય—આદર એકેંદ્રિય.
સન્નીયર પણિંદ્રિયા ય સખિતિચઉ—સંઘી પંચેંદ્રિય અને અસંઘી
પંચેંદ્રિય, બેષદ્રિય-તેષદ્રિય અને ચઉરિંદ્રિય સહિત ૭ ભેદ થયા.

અપગજતા પગજતા—એ ૭ અપર્યાપ્તા (પોતાને યોગ્ય પર્યાપ્તિ
પૂરી ન કરે તે) અને ૭ પર્યાપ્તા. (પોતાને યોગ્ય પર્યાપ્તિ
પૂરી કરે તે.

ક્રમેણુ ચઉદસ જિય-દ્ગાણા ॥૪॥—એમ અનુક્રમે ૧૪ જીવના ભેદ છે.

અપર્યાપ્તાના બે ભેદ—૧. લગ્નિષ્ઠ અપર્યાપ્તા (અધૂરી પર્યાપ્તિએ મરે)
૨. કરણુ અપર્યાપ્તા. (આરંભેલી પર્યાપ્તિ પૂરી કરી નથી
પણુ કરશે. આની વિવક્ષા ઈંદ્રિય પર્યાપ્તિ સુધી થાય છે.)
પર્યાપ્તાના બે ભેદ ૧ લગ્નિષ્ઠ પર્યાપ્તા (આરંભેલી પર્યાપ્તિ પૂરી
કરી નથી પણુ કરશે.)

૨. કરણુ પર્યાપ્તા (પોતાને યોગ્ય પર્યાપ્તિઓ જીણે પૂરી કરી હોય
તેવા જીવો.)

૧. સૂક્ષ્મ એકેંદ્રિય અપર્યાપ્તા,	૨. સૂક્ષ્મ એકેંદ્રિય પર્યાપ્તા.
૩. આદર એકેંદ્રિય અપર્યાપ્તા,	૪. આદર એકેંદ્રિય પર્યાપ્તા.
૫. બેષદ્રિય અપર્યાપ્તા,	૬. બેષદ્રિય પર્યાપ્તા.
૭. તેષદ્રિય અપર્યાપ્તા,	૮. તેષદ્રિય પર્યાપ્તા.
૯. ચઉરિંદ્રિય અપર્યાપ્તા,	૧૦. ચઉરિંદ્રિય પર્યાપ્તા.

૧૧. અસંજી પંચેન્દ્રિય અપમાપ્તા, ૧૨. અસંજી પંચેન્દ્રિય પમાપ્તા, ..
૧૩. સંજી પંચેન્દ્રિય અપમાપ્તા, ૧૪. સંજી પંચેન્દ્રિય પમાપ્તા.

નાણું—જ્ઞાન.	તવો—તપ.	એઅમ્—એ, આ.
દંસણું—દર્શન.	તહા—તેમજ.	જીવસ્સ—જીવનું(ને.)
ચેવ—અને નિશ્ચે.	વિરિય—વીર્ય.	લક્ખણું—લક્ષણ.
ચરિત્ત—ચારિત્ર.	ઉવઝોગો—ઉપયોગ.	

જીવનું લક્ષણ.

નાણું ચ દંસણું ચેવ—જ્ઞાન (૮ પ્રકારે) અને નિશ્ચે દર્શન
(૪ પ્રકારે.)

ચરિત્ત ચ તવો તહા—ચારિત્ર (૭ પ્રકારે) અને તેમજ તપ
(૧૨ પ્રકારે.)

વીરિય ઉવઝોગો ચ—વીર્ય (૨ પ્રકારે) અને ઉપયોગ (૧૨ પ્રકારે)
એઅમ્ જીવસ્સ લક્ખણું ॥ ૫ ॥—એ (૭) લક્ષણ (દરેક) જીવને
હોય છે.

જ્ઞાન—મતિ—શ્રુત—અવધિ—મનઃપર્યવ—કેવલજ્ઞાન—મતિ અજ્ઞાન,
શ્રુત અજ્ઞાન ને વિભાંગ જ્ઞાન. એ ૮ માંથી ૧ કે વધુ જેમાં હોય તે જીવ.
દર્શન—ચક્ષુ—અચુક્ષુ—અવધિ ને કેવલ દર્શન. એ ૪ માંથી ૧
કે વધુ જેમાં હોય તે જીવ.

ચારિત્ર—સામાયિક—છેદોપસ્થાપનીય—પરિહાર વિશુદ્ધિ—સૂક્ષ્મ
સંપરાય—યથાખ્યાત—દેશવિરતિ ને અવિરતિ. એ ૭માંથી ૧ કે વધુ
જેમાં હોય તે જીવ.

તપ—૬ બાલ અને ૬ અભ્યંતર તપમાંથી ૧ કે વધુ જેમાં
હોય તે જીવ.

વીર્ય—લબ્ધિ (આત્માનું બળ) અને કરણ (ઇન્દ્રિયોનું) બળ.
એ ૨ બેદમાંથી ૧ કે વધુ જેમાં હોય તે જીવ.

ઉપયોગ—૫ જ્ઞાન—૩ અજ્ઞાન ને ૪ દર્શન મળી ૧૨ ઉપયોગ
યોગમાંથી ઝોઝામાં ઝોઝા ૨ કે વધુ જેને હોય તે જીવ.

આહાર-આહાર.

સરીર-શરીર.

ઇન્દ્રિય-ઇન્દ્રિય.

પ્રજ્જતી-પર્યાપ્તિ.

આણુપાણુ-આસો.

શ્વાસ.

ભાસ-ભાષા.

મણુ-મન.

ચઉ-ચાર.

પંચ-પાંચ.

પંચ-પાંચ.

છપ્પિ-છ.

ધગ-એકેન્દ્રિયને.

વિગલા-વિકલેન્દ્રિયને.

અસન્નિ-અસંજીને.

સન્નીણુ-સંજીને.

એકેન્દ્રિયાદિ જીવોની પર્યાપ્તિ.

આહાર સરીર ઇન્દ્રિય—આહાર પર્યાપ્તિ-શરીર પર્યાપ્તિ-ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ.

પ્રજ્જતી આણુપાણુ ભાસ મણુ—આસોશ્વાસ પર્યાપ્તિ-ભાષાપર્યાપ્તિ

અને મન પર્યાપ્તિ એ ૬ પર્યાપ્તિ છે.

ચઉ પંચ પંચ છાપ્પય—(તેમાંથી પ્રથમની (૪-૫-૫ ને ૬ પર્યાપ્તિ અનુક્રમે.

ધગ વિગલાસન્નિ-સન્નીણુ ॥ ૬ ॥—એકેન્દ્રિયને (૪), વિકલેન્દ્રિયને (૫), અસંજીને (૫), અને સંજીને (૬ પર્યાપ્તિ) હોય છે.

પર્યાપ્તિ=આહારાદિક પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને પરિણુમાવવાની શક્તિ વિશેષ.

૧. આહાર પર્યાપ્તિ—ખીજી ભવમાં ઉત્પત્તિ સમયે આહાર ગ્રહણ કરીને રસ અને ખણ (કચરા) રૂપે જીવું કરવાની શક્તિ વિશેષ.

૨. શરીર પર્યાપ્તિ—રસરૂપ આહારમાંથી રસ, રૂષિર; માંસ, મેદ (ચરબી), અરિય (હાડકા), મજ્જા (હાડકામાં રહેલ ચિકાચ) અને શુક્ર (વીર્ય) એ સાત ધાતુરૂપે પરિણુમાવવાની શક્તિ વિશેષ.

૩. ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ—સાત ધાતુમાંથી જેને જેટલાં દ્રવ્ય ઇન્દ્રિય ભેદીએ, તેને તેટલાં ઇન્દ્રિયપણે પરિણુમાવવાની શક્તિ વિશેષ.

આ ત્રણ પર્યાપ્તિ પૂરી કર્યા વિના કોઈ જીવ મરે નહિ. તથા સમૂચ્છિન્ન મનુષ્યને પણ પ્રથમની ત્રણ પર્યાપ્તિ હોય છે.

૪. શ્વાસોચ્છવાસ પર્યાપ્તિ—શ્વાસોશ્વાસ વર્ગણનાં દલિક ગ્રહણ કરી, શ્વાસોશ્વાસપણે પરિણુમાવી, અવલંબી મૂકવાની શક્તિ વિશેષ.

૫. ભાષાપર્યાપ્તિ—ભાષા વર્ગણનાં દલિક ગ્રહણ કરી, ભાષાપણે

પરિણામી, અવલંબી મૂકવાની શક્તિ વિશેષ.

૬. મનઃ પર્યાપ્તિ—મનોવર્ગણનાં દલિક ગ્રહણ કરી, મનપણે પરિણામી, અવલંબી મૂકવાની શક્તિ વિશેષ.

પરિણિદિય-પ ઇંદ્રિયો	પાણુ-પ્રાણુ.	તિ-તેઈંદ્રિયને.
તિ બલ-ત્રણ બલ.	ચઉ છ-ચાર, છ.	ચઉરિંદીણુ-ચઉ-
હિસાસ-શ્વાસોશ્વાસ	સગ અઠુ-સાત, આઠ.	રિંદ્રિયને.
આઉ-આયુષ્ય.	છગ-એકેંદ્રિયને.	અસન્નિ-અસંસીને.
દસ-દશ.	દુ-બેઈંદ્રિયને.	સન્નીણુ-સંસીને.

એકેંદ્રિયાદિ જીવોને દ્રવ્ય પ્રાણુ.

પરિણિદિય તિ બલુસા—પ ઇંદ્રિયો, ૩ બળ (યોગ) ૧ શ્વાસોશ્વાસ.
સાઉ દસ પાણુ ચઉ છ સગ અઠુ—૧ આયુષ્ય. એ ૧૦ પ્રાણો
છે. તેમાંથી ૪-૬-૭ ને ૮ પ્રાણો અનુક્રમે.

છગ દુતિ ચઉરિંદીણુ—એકેંદ્રિયને [૪] બેઈંદ્રિયને [૬], તેઈંદ્રિયને
[૭] અને ચઉરિંદ્રિયને [૮].

અસન્નિ સન્નીણુ નવ દસ ય ॥૭॥—અસંસી તિયંચને ૬ અને
સંસીને ૧૦ પ્રાણ હોય છે,

નવતત્ત્વના પ્રશ્નો.

૧. નવે તત્ત્વના અર્થ અને ભેદ તથા રૂપી, અરૂપી, હેય, જોય, અને ઉપાદેયની સંખ્યા કહો.
૨. પ્રુણ અને પાપની ચીકમંગી.
૩. જીવની જાતિ, ભેદો અને લક્ષણનું વિસ્તારથી વિવેચન કરો.
૪. પર્યાપ્તિ એટલે શું ? તે દરેક પર્યાપ્તિની વ્યાખ્યા કહો.
૫. પૃથ્વી, અપ્, તેડ, વાઉ, વનસ્પતિ, બેઈંદ્રિય, તેઈંદ્રિય, ચઉરિંદ્રિય, દેવતા, નરકી, સમર્ચિમ અને ગર્ભજ તિયંચ અને મનુષ્યને કેટલી પર્યાપ્તિ અને કેટલા પ્રાણ છે ? તે કહો.

૨ જી અજીવતત્ત્વ.

ધર્મમા-ધર્માસ્તિકાય.	તિય તિય-ત્રણ ત્રણ.	દેસ-દેશ.
અધર્મમા-અધર્માસ્તિકાય.	લેયા-ભેદો.	પએસા-પ્રદેશ.
આગાસા-આકાશાસ્તિકાય	તહેવ-તેમજ.	પરમાણુ-પરમાણુ.
	અદ્ધા-કાળ.	અજીવ-અજીવતત્ત્વ.
	અધા-સ્કંધ.	અઉદસહા-૧૪ પ્રકારે.

અજીવતત્ત્વના ૧૪ ભેદ.

ધર્મમાઅધર્મમા ગાસા—ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને આકાશાસ્તિકાય.

તિય તિય લેયા તહેવ અદ્ધા ય—એ ત્રણ ત્રણ ભેદવાળા છે. તેમજ કાળ અને

અધા દેસ પએસા—(પુદ્ગલાસ્તિકાયના) સ્કંધ-દેશ-પ્રદેશ (અને) પરમાણુ અજીવ અઉદસહા ॥ ૮ ॥—પરમાણુ. એ સર્વ મળી અજીવ તત્ત્વ ૧૪ પ્રકારે (ભેદે) છે.

સ્કંધ=આખો ભાગ.

દેસ=સ્કંધની સાથે સંબંધવાળો બુદ્ધિથી કંઈપણો કેટલોક ભાગ.

પ્રદેશ=સ્કંધની સાથે મળેલો અને જેને કેવળીની બુદ્ધિ વડે ભાગવાથી એ ભાગ ન થાય તે.

પરમાણુ=સ્કંધથી છુટો પડેલો અને જેને કેવળીની બુદ્ધિ વડે ભાગવાથી એ ભાગ ન થાય તે

અસ્તિકાય=પ્રદેશનો સમૂહ.

દ્રવ્ય=ગુણ અને પર્યાય જેને હોય તે.

ધર્મમા-ધર્માસ્તિકાય.	નહુ-આકાશાસ્તિકાય.	ચલણ સહાવો-
અધર્મમા-અધર્માસ્તિકાય.	કાલો-કાલ.	ચલન સ્વભાવવાળો.
	પંચ-પાંચ.	ધર્મમા-ધર્માસ્તિકાય.
પુગાલ-પુદ્ગલાસ્તિકાય.	હુન્તિ-છે.	થિર સંઠાણો-સ્થિર
	અજીવવા-અજીવદ્રવ્ય.	સ્વભાવવાળો.

અહુમ્મો-અધર્માસ્તિ કાય.	પુગ્ગલ-પુદ્ગલોને. જીવાણુ-જીવોને.	દેસ-દેશ. પએસા-પ્રદેશ
અવગાહો-અવકાશ	પુગ્ગલા-પુદ્ગલદ્રવ્ય.	પરમાણુ-પરમાણુ.
આગાસ-આકાશ- સ્તિકાય.	ચઉહા-૪ પ્રકારે.	ચેવ-અને નિષ્કે.
	અધા-રકંધ.	નાયવ્યા-જાણવા યોગ્ય.

અજીવદ્રવ્ય અને તેના ગુણ.

ધર્મમા-ધર્મમા પુગ્ગલ-ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય.
નહ કાલો પંચ હુંતિ અજીવો-આકાશસ્તિકાય અને કાળ એ
પ અજીવદ્રવ્ય છે.

ચલણ સહાવો ધર્મમા-(જીવ અને પુદ્ગલને) ચાલવામાં સહાય
આપવાના સ્વભાવવાળો ધર્માસ્તિકાય છે.

થિર સંઠાણો અહુમ્મો ય ॥૮૧॥-અને સ્થિર રહેવામાં સહાય
આપવાના સ્વભાવવાળો અધર્માસ્તિકાય છે.

અવગાહો આગાસ-અવકાશ (જગ્યા) આપવાના સ્વભાવવાળો
આકાશસ્તિકાય છે. (કાને આપે છે ?)

પુગ્ગલ જીવાણુ પુગ્ગલા ચઉહા-પુદ્ગલો અને જીવોને. પુદ્ગલ
દ્રવ્ય ૪ પ્રકારે છે.

અધા દેસ પએસા, પરમાણુ ચેવ નાયવ્યા ॥૮૦॥-રકંધ, દેશ,
પ્રદેશ અને પરમાણુ નિષ્કે જાણવા યોગ્ય છે.

સદ્-શબ્દ.	આતવેહિ-તકકારડે.	કાસા-રપજ્ઞ.
અધ્યાર-અધકાર.	આ-અથવા.	પુગ્ગલાણુ-પુદ્ગલોનું
ઉજ્જેઅ-પ્રકાશ.	વત્ત-વર્ણ.	તુ-વળી.
પલા-પ્રભા. જ્યોતિ.	ગધ-મધ.	લક્ખણુ-લક્ષણ.
છાયા-પ્રતિબિંબ.	રસા-રસ.	

પુદ્ગલનું લક્ષણ.

સદ્ધ્યાર ઉજ્જેઅ-શબ્દ, અધકાર, (ચંદ્રાદિકનો કંડો) પ્રકાશ.
પલા છાયા તવોહ આ-(દિવા વિગેરેની) જ્યોત, છાયા (પ્રતિબિંબ)
અને તકકા વડે પુદ્ગલો જણાય છે, અથવા

વણુ ગંધ રસા ફાસા—વણું, ગંધ, રસ, અને રપથ્થું.

પુગ્ગલાણું તુ લક્ષ્મણું ॥૧૧॥—એ વળી પુદ્ગલોતું લક્ષણ (ગુણ) છે.

એગાકોડી—૧ કોડ.

સત્સદ્ધિ—સડસઠ.

લક્ષ્મી—લાખ.

સત્તહતરી—સત્તોતેર.

સહસ્સા—હજાર.

દાય સયા—અસો.

સોલહિયા—૧૬ અ-

ધિક.

આવલિયા—આવ-

લિંકા.

ધગિ—એક.

મુહુત્તરિમિ—મુહૂર્તમાં.

સમય—સમય.

આવલી—આવલી.

મુહુતા—મુહૂર્ત.

દીહા—દિવસ.

પદ્મ—પખવાડીયું.

માસ—મહિનો.

વરિસા—વર્ષ.

લણિઆ—કલું છે.

પલિઆ—પલ્લોપમ.

સાગર—સાગરોપમ.

ઉત્સર્પિણી—ઉત્સર્પિણી.

સર્પિણી—અવસર્પિણી.

કાલો—કાલચક્ર.

કાળનાં લેહો.

એગા કોડિ સત્ત સદ્ધિ—૧ કોડ ૬૭ લાખ.

લક્ષ્મી સત્તહતરી સહસ્સા ય—૭૭ હજાર.

દાય સયા સોલહિઆ—અસો ને (અધિક) સોળ.

આવલિઆ ધગિ મુહુત્તરિમિ ॥ ૧૨ ॥—આવલિઆ ૧ મુહૂર્તમાં થાય છે.

સમયાવલિ મુહુતા—સમય (અતિ સુદ્ધમકાળ), (અસંખ્યાત સમયની) આવલી, (૧,૬૭,૭૭,૨૧૬ આવલીનું) ૧ મુહૂર્ત.

દીહા પદ્મ ય માસ વરિસા ય—(૩૦ મુહૂર્તનો) દિવસ, (૧૫ દિવસનું) પખવાડીયું, (૨ પખવાડીયે) માસ અને (૧૨ માસે) વર્ષ.

લણિઆ પલિઆ સાગર—(અસંખ્યાત વર્ષે) પલ્લોપમ, (૧૦ કોડકોડી પલ્લોપમે) સાગરોપમ કલું છે.

ઉત્સર્પિણી સર્પિણી કાલો ॥ ૧૩ ॥—(૧૦ કોડકોડી સાગરોપમે) ઉત્સર્પિણી, (૧૦ કોડકોડી સાગરોપમે) અવસર્પિણી, (૧ ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી મળીને) કાળચક્ર થાય છે.

પરિણામિ-પરિણામી	ખિત્ત-ક્ષેત્ર.	સાંવગાય-સર્વગત.
જીવ-જીવ.	કિરિઆ-સક્રિય.	ધૃર-ખીજાં, આકીનાં.
મુત્ત-મૂર્તિ મંત.	નિચ્ચ-નિત્ય.	અપ્પવેસે-પ્રવેશ
સપએસા-સપ્રદેશી.	કારણ-કારણ.	રહિત.
એગ-એક.	કર્તા-કર્તા.	

૬ દ્રવ્યોનાું વિશેષ સ્વરૂપ.

પરિણામિ જીવ મુત્ત—જીવ અને પુદ્ગલ એ બે પરિણામી, જીવદ્રવ્ય એ જીવ, પુદ્ગલ એ મૂર્તિ મંત (રૂપી)

સપએસા એગ ખિત્ત કિરિઆ ય—કાળ સિવાય ૫ દ્રવ્ય સપ્રદેશી. ધર્મ, અધર્મ અને આકાશસ્તિકાય એ ૩ એક. આકાશ એ ક્ષેત્ર, જીવ ને પુદ્ગલ એ બે સક્રિય.

નિચ્ચ કારણ કર્તા—ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને કાળ એ ૪ નિત્ય; જીવ વિના ૫ દ્રવ્ય કારણ, જીવ એ કર્તા.

સાંવગાય ધૃર અપ્પવેસે ॥ ૧૪ ॥—આકાશ સર્વગત (લોક અને અલોકમાં છે.) આકીનાં ૫ લોકમાં છે. ૬ એ દ્રવ્ય પ્રવેશરહિત છે. (એક દ્રવ્ય ખીજા દ્રવ્યરૂપે થતું નથી.)

૬ દ્રવ્યનાં નામ.	પરિણામી.	જીવ.	મૂર્તિ.	સપ્રદેશ.	એક. અનેક.	ક્ષેત્ર.	સક્રિય.	નિત્ય.	કારણ.	કર્તા.	સર્વગત.	અપ્રવેશી.
જીવાસ્તિકાય.	૧	૧	૦	૧	અનંત	૦	૧	૦	૦	૧	૦	૧
ધર્માસ્તિકાય.	૦	૦	૦	૧	૧	૦	૦	૧	૧	૦	૦	૧
અધર્માસ્તિકાય.	૦	૦	૦	૧	૧	૦	૦	૧	૧	૦	૦	૧
આકાશસ્તિકાય.	૦	૦	૦	૧	૧	૧	૦	૧	૧	૦	૧	૧
પુદ્ગલાસ્તિકાય.	૧	૦	૧	૧	અનંત	૦	૧	૦	૧	૦	૦	૧
કાલ.	૦	૦	૦	૦	અનેક	૦	૦	૧	૧	૦	૦	૧
કુલ સંખ્યા.	૨	૧	૧	૫	૩	૧	૨	૪	૫	૧	૧	૬

ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય એ બંને વર્ણ, મધ, રસ, સ્પર્શ, શબ્દ અને રૂપરહિત; ચૌદ રાજ્યલોક બ્યાપી, અસંખ્ય પ્રદેશી; શૂન્ય, લવિષ્ય અને વર્તમાન એ ત્રણ કાળે શાશ્વતપણે રહેનાર છે.

ધર્માસ્તિકાય—આલવામાં સહાય આપવાના સ્વભાવવાળો છે.

અધર્માસ્તિકાય — સ્થિર રહેવામાં સહાય આપવાના સ્વભાવવાળો છે.

આકાશાસ્તિકાય—વર્ણ, મધ, રસ, સ્પર્શ અને રૂપ રહિત, લોકઅલોક બ્યાપી, અનંત પ્રદેશી; જીવ અને પુદ્ગલને અવકાશ (જગ્યા) આપનાર, ત્રણે કાલે શાશ્વતપણે રહેનાર છે.

કાળી—સમ્યાદિરૂપ છે. વર્ણ, મધ, રસ, સ્પર્શ, શબ્દ અને રૂપ રહિત, વ્યવહારથી અઢીઢીપ બ્યાપી, અપ્રદેશી; ત્રિકાળ એક સમય-રૂપ દ્રવ્યપણે રહેનાર છે.

પુદ્ગલાસ્તિકાય—વર્ણ, મધ, રસ, સ્પર્શ શબ્દ ને રૂપ સહિત; ચૌદ રાજ્યલોક બ્યાપી, બે પરમાણુથી માંડીને સંખ્ય, અસંખ્ય, અને અનંત પ્રદેશી સંધવાળો અને પૂરણુ મલન (પુદ્ગલોના મળવાથી શ્રદ્ધિ થવાના અને ઘટવાથી હાનિ થવાના) સ્વભાવવાળો છે.

અજીવતત્ત્વના પ્રશ્નો.

૧. દ્રવ્ય એટલે શું? અને તે કેટલાં અને કયાં રહેલાં છે?
૨. અજીવ દ્રવ્યોના ભેદ, અને ગુણ કહો.
૩. સંધ, દેશ અને અસ્તિકાય કેને કહે.
૪. પ્રદેશ અને પરમાણુમાં શું ફેર? આવહી અને પદ્યોપમ શી રીતે થાય.
૫. જીવે દ્રવ્યનું પરિણામી આદિ વિશેષ સ્વરૂપ કહો.

૩ જી પુણ્ય તત્ત્વ.

સા-શાતા. વેદનીય.	પંચિદિગ્ધ-પંચે	તિતજ્જણુ-૩ શરીરનાં.
ઉચ્ચગોત્ર-ઉચ્ચગોત્ર	દ્રિય જાતિ.	ઉવંગા-ઉપાંગ.
મણુ દુગ-મનુષ્યદિક.	પણુ દેહા-૫ શરીર.	આધમિ-પહેલું.
મુર દુગ-દેવદિક.	આધ-આદિનાં.	સંધયણુ-સંધયણુ.

સંઠાણા-સંસ્થાન.	ડીસાસ-શ્વાસોશ્વાસ.	નિમિષુ-નિર્માણ.
વન્નચરિકા-વર્ણ	આયવ-આતપ.	તસ દસ-તસ દશક.
ચતુષ્ક.	ઉન્નમેચ્ચ-ઉદ્યોત.	સુર-દેવનું (આયુષ્ય.)
અગુરુલહુ અગુરુલધુ.	સુભખગર્ધ-શુભ.	નર-મનુષ્યનું (આયુષ્ય.)
પરધા-પરાધાત.	ખગતિ. (વિહાયોગતિ).	તિરિચ્ચાઉ-તિર્થ-ચાયુ.
		તિત્થયર-તિર્થ-કર.

પુણ્ય તત્ત્વના ૪૨ ભેદ.

સા ઉચ્ચગોચ્ર માણુદુગ-શાતા વેદનીય, ઉચ્ચ ગોત્ર, મનુષ્યાદિક (મનુષ્ય ગતિ ને મનુષ્યાનુપૂર્વા.)

સુરદુગ પર્ચિદ્દિગ્ધ પણુદેહા-દેવદિક (દેવગતિ-દેવાનુપૂર્વા.), પર્ચે-દ્વિય ગતિ, ૫ શરીર (ઔદારિક-વૈક્રિય-આદારક-તૈજસ ને કાર્મણ.)

આર્ધતિતલુષુ-વંગા-પ્રથમનાં ૩ શરીરનાં ઉપાંગ (ઔદારિક ઉપાંગ-વૈક્રિય ઉપાંગ ને આદારક ઉપાંગ.)

આર્ધમ સંઘયણ સંઠાણા ॥ ૧૫ ॥-પહેલું સંઘયણ (વન્નચરણ નારાય) ને પહેલું સંસ્થાન (સમચતુરસ.)

વન્ન ચરિકા-ગુરુલહુ-વર્ણ ચતુષ્ક (શુભવર્ણ, શુભગર્ધ, શુભરસ, શુભરપર્શ) અગુરુલધુ.

પરધા ડીસાસ આય-પુન્નમેચ્ચ-પરાધાત, શ્વાસોશ્વાસ, આતપ (અને) ઉદ્યોત.

સુભખગર્ધ નિમિષુ તસદસ-શુભ વિહાયોગતિ, નિર્માણ અને તસ વિગેરે-૧૦.

સુર-નર-તિરિચ્ચાઉ તિત્થયર ॥ ૧૬ ॥-દેવનું આયુષ્ય, મનુષ્યનું આયુષ્ય, તિર્થ-ચનું આયુષ્ય ને તીર્થ-કર નામકર્મ.

(એ સર્વ ૪૨ ભેદ પુણ્યના ઉદ્દેશથી મળે છે.)

પુણ્ય બાંધવાના નવ પ્રકાર.

—૧. સાધુ પ્રમુખને-અન્ન આપવાથી, ૨ પાણી આપવાથી,

દિક હોય ત્યાં ગતિ અને આનુપૂર્વી જે સમજવા.

ત્રિક હોય ત્યાં ગતિ આનુપૂર્વી ને આયુષ્ય એ ત્રણ સમજવા.

૩. રહેવાને સ્થાનક આપવાથી, ૪. સુવાને પાટ પ્રમુખ આપવાથી,
 ૫. પહેરવા-ઓઢવા માટે વસ્ત્ર વિગેરે આપવાથી, ૬. તેમને વિષે
 મનમાં શુભ વિચારો કર્યાથી, ૭. વચને કરીને સ્તુતિ વિગેરે કર્યાથી,
 ૮. કાયાએ કરીને સેવા કર્યાથી, અને ૯. નમસ્કારાદિક કર્યાથી.

પુણ્ય ભોગવવાના બેતાલીશ પ્રકાર.

૧. સાતાવેદનીય—જે (કર્મ)ના ઉદ્યથી શરીરે સુખનો અનુભવ થાય તે.
૨. ઉચ્ચ ગોત્ર—જેના ઉદ્યથી ઉચ્ચ કુળમાં જન્મ ધારણ કરીને પૂજા પ્રતિષ્ઠાદિક પામે.
૩. મનુષ્ય ગતિ નામ—જેના ઉદ્યથી મનુષ્ય ગતિ પામે.
૪. મનુષ્યાનુપૂર્વી નામ—જેના ઉદ્યથી અન્ય ગતિમાં વાંકા જતા જીવને મનુષ્ય ગતિમાં લાવે તે.
 આનુપૂર્વી—ખીજા ભવમાં વક્ર (વાંકી) ગતિએ જતા જીવને બ્રહ્મના નાથની પેઠે સીધો ઉત્પત્તિ સ્થાને લઈ જાય તે.
૫. દેવગતિ નામ—જેના ઉદ્યથી દેવગતિ પામે તે.
૬. દેવાનુપૂર્વી નામ—ખીજી ગતિમાં વાંકા જતા જીવને દેવ-ગતિમાં લાવે તે.
૭. પંચેન્દ્રિય જાતિ નામ—જેના ઉદ્યથી પંચેન્દ્રિયપણું પામે તે.
૮. ઔદારિક શરીર નામ—જેના ઉદ્યથી ઔદારિક શરીર યોગ્ય પુદ્ગલો ગ્રહણ કરીને, તેને તેજ શરીરપણે પરિણુમાવીને, જીવ પોતાના આત્મપ્રદેશ સાથે મેળવે તે.
૯. વૈકિંચ શરીર^x નામ—જેના ઉદ્યથી વિવિધ ક્રિયા કરવાને સમર્થ એવા શરીરની પ્રાપ્તિ થાય તે.
૧૦. આહારક શરીર નામ—જેના ઉદ્યથી ચૌદ પૂર્વધર સાધુ, તીર્થ કરની ઋષિ જેવા માટે અથવા તો સૂક્ષ્મ અર્થનો

^x વૈકિંચ શરીરના બે ભેદ છે. ૧ ભવ પ્રત્યયિક. ને ૨ લઘ્વિ પ્રત્ય-યિક. ભવપ્રત્યયિક નારકી તથા દેવને હોય છે, અને લઘ્વિ (ગુણ) પ્રત્યયિક મનુષ્ય તથા તિર્થ અને હોય છે.

સદેહ ટાળવા માટે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જવાને એક હાથના પ્રમાણનું વિશિષ્ટ રૂપવાળું શરીર કરે તે.

૧૧. તૈજસ શરીર નામ૦—જેના ઉદયથી આહાર પચાવવાના અને તેનેલેશ્યાના હેતુભૂત શરીરની પ્રાપ્તિ થાય તે.

૧૨. કાર્મણ શરીર નામ૦—જેના ઉદયથી સર્વ પ્રકારના શરીરના મૂલ કારણરૂપ અને ૮ કર્મના વિકારરૂપ એવા કાર્મણ શરીરની પ્રાપ્તિ થાય તે.

૧૩. ઔદારિક* અંગોપાંગ નામ૦—જેના ઉદયથી ઔદારિક શરીરના અંગ તથા ઉપાંગની પ્રાપ્તિ થાય તે.

૧૪. વૈક્રિય અંગોપાંગ નામ૦—જેના ઉદયથી વૈક્રિય શરીરના અંગ ઉપાંગની પ્રાપ્તિ થાય તે.

૧૫. આહારક અંગોપાંગ નામ૦—જેના ઉદયથી આહારક શરીરના અંગ ઉપાંગની પ્રાપ્તિ થાય તે.

૧૬. વજ્રકપલનારાય સંઘયણ નામ૦—(વજ્ર=ખીલી, કપલ= પાટો, નારાય=મે પાસે મક્કટખંધ, સંઘયણ=શરીરને વિષે હાડકાનો દ્રઢ ખંધ). જેના ઉદયથી મે પાસે મક્કટ ખંધ, ઉપર પાટો અને તેની ઉપર ખીલી જેવો મજબૂત ખંધ હોય તે.

૧૭. સંમત્યતુરસ* સંસ્થાન નામ૦—જેના ઉદયથી પર્મકાસને બેસતાં જેની ચારે બાજુ સરખી હોય એવા સંસ્થાન (શરીરની આકૃતિ)ની પ્રાપ્તિ થાય તે.

૧૮. શુભવર્ણ નામ૦—જેના ઉદયથી શ્વેત, પીત, અને રક્તરૂપ શુભ વર્ણની પ્રાપ્તિ થાય તે.

* જે ભુજ, જે સાયળ, પીઠ, મસ્તક છાતી અને પેટ એ આઠ અંગ છે. અંગુલી પ્રમુખ તે ઉપાંગ, ને રેખાદિ તે અંગોપાંગ. પહેલાં ત્રણ શરીરને અંગોપાંગ છે, શેષ તૈજસ અને કાર્મણ એ બે શરીરને અંગોપાંગ હોતાં નથી.

* ૧. જે ઠીંચણું અંતર ૧. જમણા ઠીંચણું અને ડાબા ખસાનું અંતર. ૩. ડાબા ઠીંચણું અને જમણા ખસાનું અંતર. અને ૪. પલાંઠી અને લલાટના મધ્યભાગનું અંતર.

૧૯. શુભગંધ નામ૦—જેના ઉદયથી સુગંધની પ્રાપ્તિ થાય તે.
૨૦. શુભરસ નામ૦—જેના ઉદયથી આમ્લ, કષાયેલા અને માંઠારસ રૂપ રસની પ્રાપ્તિ થાય તે.
૨૧. શુભસ્પર્શ નામ૦—જેના ઉદયથી હળવો, ચીકણો, સુંવાળો, અને ઉષ્ણ સ્પર્શરૂપ શુભ સ્પર્શની પ્રાપ્તિ થાય તે.
૨૨. અગુરુલઘુ નામ૦—જેના ઉદયથી લોઠાના ગોળા પેઠે અત્યંત ભારે નહિ, તેમજ આકાના રૂની પેઠે અત્યંત હલકું પણ નહિ, એવા મધ્યમ વજનદાર (પોતે પોતાના શરીરથી ગમનાદિ કરી શકે તેવા) શરીરની પ્રાપ્તિ થાય તે.
૨૩. પરાઘાત નામ૦—જેના ઉદયથી ગમે તેવા બળવાનને પણ જીતવા સમર્થ થાય તે.
૨૪. શ્વાસોશ્વાસ નામ૦—જેના ઉદયથી શ્વાસોશ્વાસ લઘ્વિવાળો હોય તે.
૨૫. આતપ* નામ૦—જેના ઉદયથી પોતે શીતળ જીતાં અન્યને તાપ કરનાર થાય તે.
૨૬. ઉદ્યોત નામ૦—જેના ઉદયથી ચંદ્રાદિની પેઠે શીતળ અને પ્રકાશ યુક્ત શરીરની પ્રાપ્તિ થાય તે.
૨૭. શુભ ખગતિ નામ૦—જેના ઉદયથી વૃષભ તથા હંસની પેઠે સારી ચાલવાની ગતિ પ્રાપ્ત થાય તે.
૨૮. નિર્માણ નામ૦—જેના ઉદયથી સુચારે ઘડેલ પુતળીની પેઠે અંગોપાંગ યોગ્ય સ્થળે ગોઠવાય તે.
- ૨૯ થી ૩૮. ત્રસ દશક—જેના ઉદયથી ત્રસ આદિ દશકની પ્રાપ્તિ થાય તે.
૩૯. સુરાયુ—જેના ઉદયથી દેવતાનું આયુષ્ય પામે તે.
૪૦. મનુષ્યાયુ—જેના ઉદયથી મનુષ્યનું આયુષ્ય પામે તે.
૪૧. તિર્થંચાયા—જેના ઉદયથી તિર્થંચનું આયુષ્ય પામે તે.

* સૂર્યના વિમાનમાં રહેલા બાહર પર્યાપ્ત પૃથ્વીકાય એકેન્દ્રિયને જ આતપ નામ કર્મિનો ઉદય હોય છે.

૪૨. તીર્થંકર નામ૦—જેના ઉદયથી ત્રિભુવનના જીવોને પૂજવા યોગ્ય થાય તે. તેનો ઉદય તીર્થંકર કેવળીને બાણવો.

આઠકર્મનાં નામ	જ્ઞાના૦	દર્શના૦	વેદનીય૦	શ્રોત્રનીય.	આયુષ્ય.	નામ.	ગાત્ર.	અંતરાય.	ફલ.
પુણ્યતત્ત્વમાં	૦	૦	૧	૦	૩	૩૭	૧	૦	૪૨

તસ-તસ.

બાયર-બાદર.

પજ્જત-પર્યાપ્ત.

પત્તેઅ-પ્રત્યેક.

થિર-સ્થિર.

સુભ-શુભ.

સુભગ-સૌભાગ્ય.

સુરસર-સુસ્વર.

આઘજ્જ-આદેય.

જસ-યશ, કીર્તિ.

તસાધ-તસાદિ.

દસગ-૧૦ પ્રકૃતિઓ.

ધમ-એ. આ.

હોઈ-છે.

ત્રસ દર્શક

તસ બાયર પજ્જત-તસ, બાદર, પર્યાપ્ત.

પત્તેઅ થિર સુભ ચ સુભગ ચ-પ્રત્યેક-સ્થિર-શુભ અને સૌભાગ્ય.

સુરસર આઘજ્જ જસ-સુસ્વર, આદેય અને યશ.

તસાધ દસગ ધમ હોઈ ॥ ૧૭ ॥—એ ત્રસ વિગેરે ૧૦ પ્રકૃતિઓ (બેદો. નામકર્મના) છે.

૧. ત્રસ નામ૦—જેના ઉદયથી બેઘદ્રિયાદિ જીવપણાની પ્રાપ્તિ થાય તે.

૨. બાદર નામ૦—જેના ઉદયથી એક કે વધુ જીવોનો સમુહ ભેગો થવાથી ચર્મચક્ષુએ દેખાય તે.

૩. પર્યાપ્ત નામ૦—જેના ઉદયથી જીવ પોતાને યોગ્ય પર્યાપ્ત પૂર્ણ કરે તે.

૪. પ્રત્યેક નામ૦—જેના ઉદયથી એક શરીરને વિષે ૧. જીવ-પણું હોય તે.

૫. સ્થિર નામ૦—જેના ઉદયથી હાલ, હાલ, વિગેરે અવયવો સ્થિર હોય તે.
૬. શુભ નામ૦—જેના ઉદયથી નાભિના ઉપરનું અંત્ર અંગે અડવાથી ખીજાને સારું લાગે તે.
૭. સૌભાગ્ય નામ૦—જેના ઉદયથી સર્વ માણસોને પ્રિય લાગે તે.
૮. સુસ્વર નામ૦—જેના ઉદયથી વાણીમાં ક્રોધલના જેવી મધુરતા પામે તે.
૯. આદેય નામ૦—જેના ઉદયથી લોકમાં તેનું વચન માનનીય થાય તે.

૧૦. યશ નામ૦—જેના ઉદયથી લોકમાં યશસ્વર્ત્તિ ફેલાય તે.

પુણ્ય તત્ત્વના પ્રશ્નો.

૧. પુણ્ય કેટલા પ્રકાર વડે અને કયા કયા પ્રકારો વડે બંધાય ?
૨. પુણ્ય તત્ત્વમાં કયા કયા કર્મની કેટલી પ્રકૃતિ છે તે સંખ્યામાં કહો.
૩. નીચેની પ્રકૃતિનો અર્થ કહો.
ઔદારિક શરીર, વળ રૂપલનારાય, સમચતુરસ, શુભ વર્ણ, ચતુષ્ક, પરાધાત, આતપ, નિર્માણ, તીર્થંકર, બાહર અને સૌભાગ્ય નામકર્મ.
૪. સંધ્યણુ, સંસ્થાન અને આનુપૂર્વીનો અર્થ કહો.
૫. પુણ્ય ભોગવવાના ૪૨ બેદોનાં ફક્ત નામ ગાથા ઉપરથી કહો.

૪ થું પાપતત્ત્વ.

નાણુ-જ્ઞાનાવરણીય.	અસાય-અશાતા.	ત્રિક.
અંતરાય-અંતરાય.	વેદનીય.	કસાય-કષાય.
દસગં-દસ.	મિચ્છત્ત-મિથ્યાત્ત્વ.	પણુ વીસ-પચીસ.
નવ-નવ.	થાવર દસ-સ્થાવર	તિરિય દુગં-તિર્થંચ
બીએ-બીજ(કર્મ)ના	દસક.	દિક.
નીઅ-નીચ ગોત્ર.	નરય તિગં-નરક-	છગ-એકંદ્રિય.

ખિ-એઈદ્રિય.	વિહાયોગતિ.	વૈત્તેચ્છ-વર્ણીદ ૪૨
તિ-તેઈદ્રિય.	ઉવઘાય-ઉપધાત.	અપદમ-પ્રથમ
ચઉ-ચઉરિદ્રિય.	હુન્તિ-છે.	વિના.
જાઈઓ-જાતિઓ.	પાવસ્સ-પાપના(બેદ)	સંઘયણ-સંઘયણ
કુખગઈ-અશુભ	અપસત્થ-અશુભ.	સંઠાણા-સંસ્થાન.

પાપતત્વના ૮૨ ભેદ.

નાણુંતરાય દસગાં—૫ જ્ઞાનાવરણીય અને ૫ અંતરાય (એ એ) મળીને ૧૦ ભેદ.

મતિ જ્ઞાનાવરણીય-શ્રુત જ્ઞાનાવરણીય-અવધિ જ્ઞાનાવરણીય-મનઃપર્યવ જ્ઞાનાવરણીય-અને કેવલ જ્ઞાનાવરણીય, દાનાંતરાય—લાભાંતરાય—લોગાંતરાય—ઉપલોગાંતરાય અને વીર્યાંતરાય.

નવ ળીએ નીચ સાય મિચ્છત્ત—મીઞ દર્શનાવરણીયના ૯ ભેદ-નીચ ગોત્ર-અઘાતા વેદનીય-મિથ્યાત્વ મોહનીય.

ચક્ષુ દર્શનાવરણીય, અચક્ષુ દર્શનાવરણીય, અવધિ દર્શનાવરણીય, કેવલદર્શનાવરણીય, નિદ્રા, નિદ્રાનિદ્રા, પ્રચલા, પ્રચલા પ્રચલા ને થીણદ્ધિ.

થાવર દસ નરયતિગાં—સ્થાવર વિગેરે ૧૦ ભેદ-નરકત્રિક [નરકગતિ-નરકાનુપૂર્વી ને નરકાયુષ્ય.]

હસાય પાણવીસ તિરિયદ્ધગાં ॥૧૮॥—૨૫ કષાય ને તિર્યાચદ્ધિક [તિર્યાચગતિ-તિર્યાચાનુપૂર્વી.]

છગ ખિ તિ ચઉ જાઈઓ—એકેદ્રિય જાતિ-એઈદ્રિય જાતિ-તેઈદ્રિય જાતિ ને ચઉરિદ્રિય જાતિ.

કુખગઈ ઉવઘાય હુન્તિ પાવસ્સ—અશુભ વિહાયોગતિ ને ઉપધાતનામં એ પાપના ભેદ છે.

અપસંત્ય વન્નચણી—અશુભ વર્ણાદિ ૪ (અશુભવર્ણ-મંધ-રસ
ને સ્પર્શ.)

અપઠમ સંઘયણ સંઠાણા ॥૧૮॥—પહેલા વિના ૫ સંઘયણ ને
પહેલા વિના ૫ સંસ્થાન.

રૂપભનારાય-નારાય-અર્ધનારાય-કીલિકા ને છેવટું એ
૫ સંઘયણ. ન્યગ્રોધ પરિમંડલ—સાદિ-વામન-કુબ્જ ને હુંડક એ
૫ સંસ્થાન. (એ સર્વ ૮૨ લેહ પાપના ઉદયથી મળે છે.)

પાપ બાંધવાના ૧૮ પ્રકાર.

૧ ગ્રાણાતિપાત, ૨ મૃષાવાદ, ૩ અદત્તાદાન, ૪ મૈથુન, ૫
પરિગ્રહ, ૬ ક્રોધ, ૭ માન, ૮ માયા, ૯ લોભ, ૧૦ રાગ, ૧૧ દ્વેષ,
૧૨ કલહ, ૧૩ અબ્યાખ્યાન (બુદ્ધિઆળ) ૧૪ વૈશુન્ન, (ચાડી) ૧૫
રતિઅરતિ, (સુખમાં આનંદ અને દુઃખમાં અભુગમો) ૧૬ પરપરિવાદ,
(પારકી નિંદા) ૧૭ માયામૃષાવાદ (કપટ સહિત બુદ્ધિ બોલવું.) અને
૧૮ મિથ્યાત્વ શબ્દ.

પાપ લોભવવાના બ્યાસી પ્રકાર.

૧. મતિ જ્ઞાનાવરણીય—જેના ઉદયથી પાંચ ઇન્દ્રિય તથા મનવડે
જે નિયત વસ્તુનું જ્ઞાન થાય એવા મતિજ્ઞાનનું આચ્છાદન થાય તે.
૨. શ્રુત જ્ઞાનાવરણીય—જેના ઉદયથી શાસ્ત્રાનુસારે જે જ્ઞાન થાય
એવા શ્રુતજ્ઞાનનું આચ્છાદન થાય તે.
૩. અવધિ જ્ઞાનાવરણીય—જેના ઉદયથી ઇન્દ્રિયાદિકની અપેક્ષા
વિના આત્માવડે, મર્માદિપૂર્વક જે રૂપી દ્રવ્યનું જ્ઞાન થાય એવા
અવધિજ્ઞાનનું આચ્છાદન થાય તે.
૪. મનઃપર્ચવ જ્ઞાનાવરણીય—જેના ઉદયથી સાધુ અઢીઢીપમાં
રહેલા સંઝી પંચેન્દ્રિયના મનમાં રહેલા વિચારો બાણી શ્રેકે એવા
મનઃપર્ચવજ્ઞાનનું આચ્છાદન થાય તે.
૫. કેવળ જ્ઞાનાવરણીય—જેના ઉદયથી લોકલોકમાં રહેલા રૂપી

- અરૂપી પદાર્થોનું ત્રણે કાલનું જ્ઞાન થાય એવા કેવળજ્ઞાનનું આચ્છાદન થાય તે.
૬. દાનાંતરાય—જેના ઉદયથી પોતાના ધરમાં દેવા યોગ્ય વસ્તુ છતાં, યોગ્ય પાત્રનો સમાગમ થયા છતાં, તથા દાનનું રૂળ જાણવા છતાં, પણ દાન આપી શકાય નહિ તે.
૭. લાભાંતરાય—જેના ઉદયથી સામે દાતાર છતાં, દાતારના ધરમાં વસ્તુ છતાં, અને માગનાર પોતે પાત્ર છતાં, પોતાને ઈચ્છિત વસ્તુ મળી શકે નહિ તે.
૮. ભોગાંતરાય*—જેના ઉદયથી પોતે યુવાન અને સુરૂપ છતાં, તથા આહારાદિ ભોગ્ય વસ્તુની પ્રાપ્તિ થયા છતાં, પણ ભોગવી ન શકે તે.
૯. ઉપભોગાંતરાય*—જેના ઉદયથી પોતે યુવાન અને સુરૂપ છતાં તથા આભૂષણાદિ ઉપભોગ્ય વસ્તુ પ્રાપ્ત થયા છતાં, પણ ભોગવી ન શકે તે.
૧૦. વીર્યાંતરાય—જેના ઉદયથી પોતે યુવાન અને નિરોગી છતાં યજ્ઞહીન થાય તે.
૧૧. ચક્ષુ દર્શનાવરણીય—જેના ઉદયથી આંખે કરી રૂપનું સામાન્યપણે જ્ઞાન થાય એવા ચક્ષુદર્શનનું આચ્છાદન થાય તે.
૧૨. અચક્ષુ દર્શનાવરણીય—જેના ઉદયથી ચક્ષુ વિના બાકીની ચાર ઇન્દ્રિયે કરીને જે પોતપોતાના વિષયનું સામાન્યપણે જ્ઞાન થાય એવા અચક્ષુદર્શનનું આચ્છાદન થાય તે.
૧૩. અવધિદર્શનાવરણીય—જેના ઉદયથી ઇન્દ્રિયાદિકની અપેક્ષા વિના મર્મોદ પૂર્વક રૂપી દ્રવ્યનું સામાન્યપણે જ્ઞાન થાય એવા અવધિદર્શનનું આચ્છાદન થાય તે.

* એકવાર ભોગવાય એવા આહારાદિક ભોગ કહેવાય છે.

* વારંવાર ભોગવાય એવા વસ્ત્ર આભૂષણ આદિ ઉપભોગ કહેવાય છે.

૧૪. કેવળદર્શનાવરણીય—જેના ઉદયથી લોકાલોકમાં રહેલા રૂપી અરૂપી પદાર્થનું સામાન્યપણે જ્ઞાન થાય એવા કેવળદર્શનનું આચ્છાદન થાય તે.
૧૫. નિદ્રા—જેના ઉદયથી નિદ્રાવસ્થામાંથી સુષ્પે કરીને જાગવું થાય તે.
૧૬. નિદ્રાનિદ્રા—જેના ઉદયથી નિદ્રાવસ્થામાંથી દુઃષ્પે કરીને જાગવું થાય તે.
૧૭. પ્રચલા—જેના ઉદયથી ઉભા અને બેઠા ચક્રાં નિદ્રા આવે તે.
૧૮. પ્રચલાપ્રચલા—જેના ઉદયથી ચાલતાં ચાલતાં પણ નિદ્રા આવે તે.
૧૯. થીલુદ્ધિ*—જેના ઉદયથી જાગૃત અવસ્થામાં ચિંતવેલું કાર્ય રાત્રિએ નિદ્રાવસ્થામાં કરે તે.
૨૦. નિચ્છોત્ર—જેના ઉદયથી હૃદયકા કુલમાં જન્મ થાય તે.
૨૧. અશાતા વેદનીય—જેના ઉદયથી શરીરે દુઃખનો અનુભવ થાય તે.
૨૨. મિથ્યાત્વ મોહનીય—જેના ઉદયથી વીતરાગના વચનથી વિપરીત શ્રદ્ધા થાય તે.
- ૨૩-૨૨. સ્થાવર દશક—જેના ઉદયથી સ્થાવર આદિ ૧૦ ની પ્રાપ્તિ થાય તે. (તેનું વર્ણન આગળ કહેવાશે.)
૨૩. નરકગતિ નામ૦—જેના ઉદયથી નરકમાં ઉત્પન્ન થાય તે.
૨૪. નરકાનુપૂર્વીક નામ૦—જેના ઉદયથી અન્ય ગતિમાં જતા જીવને નરકની સન્મુખ લઈ જાય તે.
૨૫. નરકાયુ—જેના ઉદયથી નરકનું આયુષ્ય પામે તે.

* વજ્રક્રમસનારાચ સંઘયણુવાળાને થીલુદ્ધિ નિદ્રાના સમયે વાસુદેવથી અર્ધજાગૃત જેટલું બળ હોય છે. ચક્રવર્તિ અને વાસુદેવને તે નિદ્રા ન હોય, કારણ કે તેઓનું બળ અધિક છે. બાકીના સંઘયણુવાળાને પોતાના સહજ બળથી બમણું ત્રમણું બળ હોય છે. થીલુદ્ધિ નિદ્રાના ઉદયે સ્વાભાવિક બળથી ૭ કે ૮ ગણું બળ થાય છે. આ નિદ્રા તે જીવને ૬ માસે ૧ વખત આવે છે. તેના ઉદયે મરનાર જીવ નરકગામી બન્યો. દેવ અને નારકી મરીને નરક ગતિમાં ઉત્પન્ન થતા નથી, તેથી તેઓને તે નિદ્રા ન હોય.

૩૬-૩૯. *અનંતાનુબંધી ૪—ક્રોધ, માન માયા ને લોભ. જેના ઉદયથી સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત ન થાય, ઉત્કૃષ્ટપણે ચાવજીવ* (જીંદગી) સુધી રહે, મરીને તે જીવ નરકગતિ પામે. તેનો ક્રોધ પર્વતની રેખા સમાન, માન પાષાણના સ્તંભ (થાંભલા) સમાન, માયા વંશના મૂલ સમાન અને લોભ કીરમજી રંગ સમાન છે.

૪૦-૪૩. +અપ્રત્યાખ્યાનીય ૪—ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ. જેના ઉદયથી દેશવિરતિપણું ન પામે, એક વર્ષ સુધી કાયમ રહે. મરીને તિર્થંચની ગતિમાં જાય તેનો ક્રોધ સુકાયેલા તળાવની રેખા સમાન, માન હાકકાના સ્તંભ સમાન, માયા ઘેટાના શીંગડા સમાન, અને લોભ ગાકાની મળી સમાન છે.

૪૪-૪૭. xપ્રત્યાખ્યાનીય ૪—ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ. જેના ઉદયથી સર્વવિરતિપણું ન પામે, ચાર માસ સુધી રહે. મરીને મનુષ્યક્રતિમાં જાય. તેનો ક્રોધ રેતીની રેખા સરખો, માન કાષ્ટના સ્તંભ સરખો, માયા બળદના મૂત્ર સરખો, અને લોભ કાબળના રંગ સરખો જાણવો.

૪૮-૫૧. *સંબલન ૪—ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ. જેના ઉદયથી મયાખ્યાત ચારિત્ર ન પામે, પંદર દિવસ સુધી રહે. મરીને દેવગતિમાં જાય. તેનો ક્રોધ બલરેખા સમાન છે, માન નેતરની લતા સમાન છે, માયા વંશની છાલ સમાન છે, ને લોભ હંબરના રંગ સમાન છે.

(એવી રીતે સોળ ક્ષાય થયા, હવે નવ રોગકષાયનું વર્ણન કરે છે.)

* અનંત સંસારની પરંપરાના હેતુ ભૂત.

x ચાવજીવ અને નરકાદિ ગતિ એ પ્રાથિક વચન છે.

+ જેના ઉદયથી થોડું પણ પ્રત્યાખ્યાન ન પામે.

x જેના ઉદયથી સર્વ વિરતિપ્ર પ્રત્યાખ્યાન ન પામે.

* જેના ઉદયથી ચારિત્ર ધારણ કરનારને પણ થોડો ક્ષાય થાય.

૧. ક્ષય=સંસાર+આય=લાભ=સંસારની પરંપરા જેનાથી મળે તે.

૨. ક્ષાયના સહચારી, ક્ષાયની ઉત્પત્તિમાં મદદ કરનાર.

- ૫૨-૫૭. હાસ્યપટ્ટક—જેના ઉદયથી કાઈ પણ નિમિત્તે અથવા તે નિમિત્ત વિના (ચિંતવવાથી) હાસ્ય, રતિ, અરતિ, શોક, લામ અને જુગુપ્સા (કુગંછા) થાય તે.
૫૮. પુરુષવેદ—જેના ઉદયથી સ્ત્રી ભોગવવાની ઈચ્છા થાય તે. આ વેદનો ઉદય તૃણના અગ્નિ સરખો જાણવો.
૫૯. સ્ત્રીવેદ—જેના ઉદયથી પુરુષ ભોગવવાની ઈચ્છા થાય તે. આ વેદનો ઉદય બકરીની લીંડીઓના અગ્નિ સરખો જાણવો.
૬૦. નપુંસકવેદ—જેના ઉદયથી સ્ત્રી પુરુષ બન્નેને ભોગવવાની ઈચ્છા થાય તે. આ વેદનો ઉદય નગરના દાહ સમાન જાણવો.
૬૧. તિર્થચગતિ નામ૦—જેના ઉદયથી તિર્થચમાં ઉત્પન્ન થાય તે.
૬૨. તિર્થચાનુપૂર્વી નામ૦—જેના ઉદયથી અન્ય ગતિમાં વાંકા જતા જીવને તિર્થચ ગતિમાં લઈ જાય તે.
૬૩. એકેન્દ્રિયજાતિ નામ૦—જેના ઉદયથી એકેન્દ્રિયપાણું પામે તે.
૬૪. બેદંદ્રિયજાતિ નામ૦—જેના ઉદયથી બેદંદ્રિયપાણું પામે.
૬૫. તેદંદ્રિયજાતિ નામ૦—જેના ઉદયથી તેદંદ્રિયપાણું પામે.
૬૬. ચત્વરિન્દ્રિયજાતિ નામ૦—જેના ઉદયથી ચત્વરિન્દ્રિયપાણું પામે.
૬૭. અશુભ વિહાયાગતિ નામ૦—જેના ઉદયથી ઉંટ તથા ગધેદાની પેઠે અશુભ ચાલવાની ગતિ પ્રાપ્ત થાય તે.
૬૮. ઉપઘાત નામ૦—જેના ઉદયથી રસોળી, પડજીભી આદિ પોતાના અવયવો વડે પોતેજ હણાય.
૬૯. અપ્રશસ્ત વર્ણ નામ૦—જેના ઉદયથી નીલ તથા કૃષ્ણરૂપ અશુભ વર્ણની પ્રાપ્તિ થાય તે.
૭૦. અપ્રશસ્ત ગંધ નામ૦—જેના ઉદયથી દુરભિગંધરૂપ અશુભ ગંધની પ્રાપ્તિ થાય તે.
૭૧. અપ્રશસ્ત રસ નામ૦—જેના ઉદયથી તિક્ત (કડવા) તથા કટુક (તીખા) રૂપ અશુભ રસની પ્રાપ્તિ થાય તે.

૭૨. અપ્રશસ્ત સ્પર્શ નામ૦—જેના ઉદયથી ભારે, લુખો, ખડખડો અને શીત સ્પર્શરૂપ અશુભ સ્પર્શની પ્રાપ્તિ થાય તે.
૭૩. ઋષભનારાય સંઘયણુ નામ૦—જેના ઉદયથી ખે પાસે મર્કટબંધ અને તેની ઉપર પાટો હોય, એવો હાડકાનો બંધ પ્રાપ્ત થાય તે.
૭૪. નારાય સંઘયણુ નામ૦—જેના ઉદયથી બન્ને પાસે મર્કટબંધ હોય, એવો હાડકાનો બંધ પ્રાપ્ત થાય તે.
૭૫. અર્ધનારાય સંઘયણુ નામ૦—જેના ઉદયથી એક પાસે મર્કટબંધ હોય અને બીજે પાસે ખીલી હોય, એવો હાડકાનો બંધ પ્રાપ્ત થાય તે.
૭૬. કીલિકા સંઘયણુ નામ૦—જેના ઉદયથી મહોમાહે મળેલા હાડકાને ફક્ત ખીલીનો બંધ હોય તે.
૭૭. છેવટું સંઘયણુ નામ૦—જેના ઉદયથી હાડકાં પરસ્પર અડીને રહેલાં હોય તે, અથવા તેજ ચોળવા વિગેરે સેવાની જરૂરીયાત રાખે તે સેવાત.
૭૮. ન્યગ્રોધ પરિમંડલ સંસ્થાન નામ૦—જેના ઉદયથી વડની પેઠે નાભિની ઉપરનું અંગ લક્ષણવાળું હોય તે.
૭૯. સાદિ સંસ્થાન નામ૦—જેના ઉદયથી નાભિની નીચેનું અંગ લક્ષણવાળું હોય અને ઉપરનું અંગ હીન હોય તે.
૮૦. વામન સંસ્થાન નામ૦—જેના ઉદયથી ઉદર, હૃદય, ને પીઠ લક્ષણોપેત હોય અને હાથ, પગ, માથું ને ડોક પ્રમાણ હીન હોય તે.
૮૧. કુખજ સંસ્થાન નામ૦—જેના ઉદયથી હાથ, પગ, માથું ને ડોક પ્રમાણવાળું હોય અને ઉદર, હૃદય ને પીઠ પ્રમાણ હીન હોય તે.
૮૨. હુંડક સંસ્થાન નામ૦—જેના ઉદયથી સર્વ અવયવો પ્રમાણ વિનાના હોય તે.

સ્થાવર-સ્થાવર.

સુહુમ-સૂક્ષ્મ.

અપજ્ઞ-અપર્યાપ્ત.

સાહારણ-સાધારણ.

અસ્થિર-અસ્થિર.

અસુભ-અશુભ.

દુભગાણિ-દૌર્ભાગ્ય.

દુસ્સર-દુસ્વર.

અણાઈજ્ઞ-અનાદેય.

અજ્ઞસ-અયશ.

સ્થાવર-સ્થાવર.

દસગ-દશક.

વિવજ્ઞત્ય-વિપ-
રીતાર્થ.

સ્થાવર દશક.

સ્થાવર સુહુમ અપજ્ઞ-સ્થાવર-સૂક્ષ્મ-અપર્યાપ્ત.

સાહારણ-અસ્થિર-અસુભ-દુભગાણિ-સાધારણ-અસ્થિર-અશુભ
-દૌર્ભાગ્ય.

દુસ્સર-ણાઈજ્ઞ-જ્ઞસ-દુસ્વર-અનાદેય ને અપયશ નામ.

સ્થાવર દસગ વિવજ્ઞત્ય ॥ ૨૦ ॥—એ સ્થાવર દશક (ત્રસ દશકથી)
વિપરીત અર્થવાળો છે.

૧. સ્થાવર નામ૦—જેના ઉદયથી સ્થાવરપણું પ્રાપ્ત થાય તે.

૨. સૂક્ષ્મ નામ૦—જેના ઉદયથી ચર્મચક્ષુને અદૃશ્ય એવા સૂક્ષ્મ
દેહપણની પ્રાપ્તિ થાય તે.

૩. અપર્યાપ્ત નામ૦—જેના ઉદયથી પોતાને યોગ્ય પર્યાપ્તિ પૂર્ણ
ન કરે તે.

૪. સાધારણ નામ૦—જેના ઉદયથી અનંતાં જીવં વચ્ચે એક શરીરની
પ્રાપ્તિ થાય તે.

૫. અસ્થિર નામ૦—જેના ઉદયથી ક્ષાંત આદિ અવયવો અસ્થિર
હોય તે.

૬. અશુભ નામ૦—જેના ઉદયથી નાભિની નીચેનું અંગ અંગે
અડવાથી ખીજને અશુભ લાગે તે.

૭. દૌર્ભાગ્ય નામ૦—જેના ઉદયથી સર્વ લોકોને અપ્રિય લાગે તે.

૮. દુસ્વર નામ૦—જેના ઉદયથી કામડા અને ગધેડાની પેઠે ખરાબ
સ્વરની પ્રાપ્તિ થાય તે.

૯. અનાદેય નામ૦—જેના ઉદયથી લોકમાં વચન માન્ય ન થાય તે.

૧૦. અયશ નામ૦—જેના ઉદયથી લોકમાં અપકીર્તિ ફેલાય તે.

આઠકર્મનાં નામ	જ્ઞાનાં	દર્શનાં	વેદનીયં	મોહનીયં	આયુષ્યં	નામં	ગતિં	અંતરાયં	કુલં
પાપતત્ત્વમાં	૫	૯	૧	૨૬	૧	૩૪	૧	૫	૮૨

નામકર્મમાં વર્ણાદિ ૪ પુણ્ય અને પાપ એ બંને તત્ત્વમાં ગણેલા છે.

પાપ તત્ત્વના પ્રશ્નો.

૧. પાપ શાથી બંધાય ?
૨. પાપ તત્ત્વમાં કયા કયા કર્મની કેટલી પ્રકૃતિ છે ? તે સંખ્યામાં કહો.
૩. થીણુદ્ધિ નિદ્રા કોને કહે ? નારકી, દેવતા. ચક્રવર્તિ અને મુનિરાજને તે નિદ્રા હોય કે નહિ ? તે કારણ સાથે કહો.
૪. તિર્થચતુર્આયુષ્ય અને ગતિ કયા તત્ત્વમાં છે તે કારણ સહિત જણાવો.
ઉં તિર્થચતુર્ પુણ્યતત્ત્વમાં છે કારણ કે તિર્થચો આયુષ્યને ઇચ્છે છે અને ગતિ પાપતત્ત્વમાં છે કારણ કે તે ગતિમાં કષ્ટ સહન કરવું પડે છે માટે ગતિ ઇચ્છતા નથી.
૫. ન્યગ્રોધ અને શુભ, સાદિ અને અશુભ નામકર્મ તથા ભોગાંતરાય અને ઉપભોગાંતરાયમાં તફાવત કહો.
૬. નીચેના શબ્દોનું વિવેચન કરો.

અવધિ જ્ઞાનાવરણીય-પ્રયલા-નરકાયુ-અપ્રત્યાખ્યાનીય ૪-શુશ્રુષા
ઉપધાત-અર્ધનારાય-હુંકક-દૌર્ભાગ્ય-સૂક્ષ્મ ને અનાદેય.

૫ મું આશ્રવ તત્ત્વ.

ઈન્દ્રિય-ઈન્દ્રિયો. (૫)	પંચ તિન્નિ-પાંચ.	ધર્મા-આ.
કસાય-કષાયો. (૪)	વશ.	તાઓ-તે
અબંધય-અપ્રતો (૫)	કર્મા-અનુક્રમે.	(૨૫ ક્રિયાઓ)
જોગા-થોજો. (૩)	કિરિઆઓ-ક્રિયાઓ.	આણુક્રમસો-અનુક્રમે.
પંચ ચઉ-પાંચ. ચાર.	પણુવીસ-પચીસ.	

દ્વિતીય કસાય અવ્યય, જોગા પંચ ચઉ પંચ તિન્નિ કમા—
 અનુક્રમે ૫ ઇન્દ્રિયો, ૪ કષાયો, ૫ અવતો (અને) ૩ યોગો.
 [મળી ૧૭ ભેદ અને]

કિરિઆઓ પાણુવીસ—૨૫ ક્રિયાઓ. (મળીને ૪૨ ભેદ થયા.)
 ઈમા ઉ તાઓ આણુક્રમસો ૥૨૧૥—તે આ [આગળ: કહેવાતી]
 ૨૫ ક્રિયાઓ અનુક્રમે છે.

મિથ્યાત્વાદિક હેતુએ કરીને કર્મનું આવવું તેને આશ્રવ તત્ત્વ
 કહે છે. જીવના શુભાશુભ પરિણામ તે ભાવાશ્રવ, અને તેને લીધે
 કર્મનું આવવું તે દ્રવ્યાશ્રવ.

૫. સ્પર્શનેન્દ્રિય, રસનેન્દ્રિય, ઘ્રાણેન્દ્રિય, ચક્ષુરિન્દ્રિય, અને શ્રોત્રેન્દ્રિય,
 એ પાંચ ઈન્દ્રિયની અવિરતિ.

૬-૯, ક્રોધ^૧ માન^૨ માયા^૩ અને લોભ^૪ એ ચાર કષાય.

૧૦-૧૪. પ્રાણુતિપાત,^૫ મૃષાવાદ,^૬ અદ્વતાદાન,^૭ મૈથુન,^૮ અને
 પરિગ્રહ,^૯ એ પાંચ અવત.

૧૫-૧૭. મનયોગ,^{૧૦} વચનયોગ,^{૧૧} અને કાયયોગ,^{૧૨} એ ત્રણ યોગ.

કાઈઅ-કાચિકી.	તિપાતિકી.	અપચ્ચકુખાણાય-
અહિગરણીઆ-	રંભિય-આરંભિકી.	અપ્રત્યાખ્યાનિકી.
આધકરણિકી.	પરિગ્રહિયા-પરિગ્ર-	દ્વિદ્વિ-દ્વિષ્ટિકી.
પાઉસિયા-પ્રાદેષિકી.	હકી.	પુર્ણાઅ-સ્પૃષ્ટિકી કે
પારિતાવણી-પારિ-	માયવત્તી ય-અને	પૃચ્છિકી.
તાપનિકી.	માયા પ્રત્યયિકી.	પાડુઅઅ-પ્રાતિ-
કિરિયા-ક્રિયા.	મિચ્છા દસણવત્તી-	ત્ત્વિકી.
પાણુધિવાય-પ્રાણુ-	મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયિકી	સામંતોવણીઅ-

૧. ગુસ્સો. ૨. અહંકાર. ૩. કપટ. ૪. ધનાદિ વધારે મેળવવાની ઇચ્છા.
 ૫. પ્રાણનો નાશ. ૬. જુઠું. ૭. ચોરી. ૮. કામલોગ. ૯. વસ્તુના સંગ્રહ
 ઉપર મમત્વ લાવ. ૧૦. શુભ અશુભ કાર્યમાં મનને જોડવું. ૧૧. શુભ
 અશુભ કાર્યમાં વચનને જોડવું. ૧૨. શુભ અશુભ કાર્યમાં કાયને જોડવી.

સામંતોપનિપાતિકી.	દારણિકી.	પચ્ચોગ-પ્રાયોગિકી.
નેસત્થિ-નૈશ્ચિકી.	અણુલોગા અનાભો	સમુદાણ-સમાદાનિકી.
સાહુત્થી-સ્વાહસ્તિકી.	ગિકી.	પિન્ન - પ્રેમિકી.
આણુવણિ-આગ્રાપ-	અણુવક્ર-પૃથ્વ્ય-	દોસ-દેષિકી.
નિકી. આનયનિકી.	ધર્મ્યા-	ધરિયાવહિર્મ્યા—
વિચ્ચારણિર્મ્યા-વિ	અનવકાક્ષા પ્રત્યયિકી.	ધર્મ્યા પથિકી.
	અન્ના-ખીજ.	

કાઠમ્ અહિગરણીઆ—કામિકી-અધિકરણિકી.
 પાઉસિયા પારિતાવણી કિરિયા—પ્રાદેષિકી-પારિતાપનિકી ક્રિયા.
 પાણાધવાય રંભિઅ—પ્રાણાતિપાતિકી-આરંભિકી.
 પરિગ્રહિયા માયવત્તી ય ॥ ૨૨ ॥—પરિગ્રહિકી ને માયા પ્રત્યયિકી.
 મિચ્છા-દસણ-વત્તી—મિચ્છાદર્શન પ્રત્યયિકી.
 અપચ્ચક્રપાણા ય દિદ્ધિ પુદ્ધી અ—અપ્રત્યાખ્યાનિકી-દષ્ટિકી ને
 રપ્પટિકી.

પાહુચ્ચિઅ સામંતો, વણીઅ—પ્રાતિત્યકી-સામંતોપનિપાતિકી
 નેસત્થિ સાહુત્થી ॥ ૨૩ ॥—નૈશ્ચિકી અને સ્વાહસ્તિકી.
 આણુવણિ વિચ્ચારણિર્મ્યા—આનયનિકી [આગ્રાપનિકી], વિદ્યારણિકી.
 અણુલોગા અણુવક્ર-પૃથ્વ્યધર્મ્યા—અનાભોગિકી-અનવકાક્ષા
 પ્રત્યયિકી.

અન્ના પચ્ચોગ સમુદાણ—ખીજ પ્રાયોગિકી-સમાદાનિકી.
 પિન્ન દોસેરિયાવહિર્મ્યા ॥ ૨૪ ॥—પ્રેમિકી, દેષિકી, ધર્મ્યાપથિકી.

પચ્ચીશ ક્રિયાઓ.

૧. કામિકી ક્રિયા—કાયાને જ્યણા વિના પ્રવર્તોવર્તા ને ક્રિયા લાગે તે.
૨. અધિકરણિકી ક્રિયા—ઘંટી આદિ અધિકરણ (સાધને) કરી
 જીવોને હણવાથી ને ક્રિયા લાગે તે.
૩. પ્રાદેષિકી ક્રિયા—જીવ અને અજીવ ઉપર દેષ કરવાથી ને ક્રિયા
 લાગે તે.

૪. પારિતાપનિકી ક્રિયા—પોતાને અને પરને પરિતાપ (દુઃખ) ઉપજાવવાથી જે ક્રિયા લાગે તે.
૫. પ્રાણાતિપાતિકી ક્રિયા—એકેદ્રિયાદિક જીવને હણવા હણાવવાથી જે ક્રિયા લાગે તે.
૬. આરંભિકી ક્રિયા—ખેતી આદિના આરંભ કરવા કરાવવાથી જે ક્રિયા લાગે તે.
૭. પરિશ્રદિકી ક્રિયા—ધન ધાન્યાદિક મેળવતાં અને તેના ઉપર મૂર્છા રાખતાં જે ક્રિયા લાગે તે.
૮. માયાપ્રત્યયિકી ક્રિયા—કપટ વડે અન્યને છેતરવાથી જે ક્રિયા લાગે તે.
૯. મિથ્યાદર્શનપ્રત્યયિકી ક્રિયા—જન વચનની અશ્રદ્ધા કરવાથી તથા વિપરીત પ્રશ્નપણા કરવાથી જે ક્રિયા લાગે તે.
૧૦. અપ્રત્યાખ્યાનિકી ક્રિયા—અવિરતિએ કરી (પચ્ચક્ષુખાણુ નહિ કરવાથી) જે સર્વ વસ્તુની ક્રિયા લાગે તે.
૧૧. દષ્ટિકી ક્રિયા—ઘૌતુકે કરીને અથ પ્રમુખ જોવાથી જે ક્રિયા લાગે તે.
૧૨. સ્પૃષ્ટિકી કે પૃચ્છિકી ક્રિયા—રાગાદિકના વશે કરી, સ્ત્રી પુરુષ, સુકુમાળ વસ્તુ વિગેરેને સ્પર્શ કરવાથી જે ક્રિયા લાગે તે. અથવા રાગાદિથી પૂછવા વડે જે ક્રિયા લાગે તે પૃચ્છિકી ક્રિયા.
૧૩. પ્રાતિત્યકી ક્રિયા—ખીજાને ઘેર હસ્તી ઘોડા વિગેરે દેખી ઈર્ષા કરવાથી જે ક્રિયા લાગે તે.
૧૪. સામંતોપનિપાતિકી ક્રિયા—પોતાના ઘોડા પ્રમુખને જોવા આવેલા લોકોને પ્રશંસા કરતા સાલણી હર્ષ ધારણ કરવાથી જે ક્રિયા લાગે તે, અથવા ઘી તેલ વિગેરેનાં ભાજન ઉપાડાં મૂકવાથી જે ક્રિયા લાગે તે.
૧૫. નૈશસ્ત્રિકી ક્રિયા—રાગાદિકના આદેશે કરી યંત્ર, શસ્ત્રાદિ ધરાવવાથી જે ક્રિયા લાગે તે.

૧૬. સ્વાહુસ્તિકી ક્રિયા—નોકરને કરવા યોગ્ય કાર્ય અભિમાનથી પોતાના હાથે કરવાથી જે ક્રિયા હાજે તે.
૧૭. આનયનિકી કે આજ્ઞાપનિકી ક્રિયા—જીવ પાસે કાંઈ મંગાવવાથી જે ક્રિયા હાજે તે. અથવા જીવ અજીવને આજ્ઞા કરવાથી જે ક્રિયા હાજે તે આજ્ઞાપનિકી ક્રિયા.
૧૮. વિદારણિકી ક્રિયા—જીવ અજીવને દ્વેષથી વિદારણ કરવાથી (ચીરવાથી) જે ક્રિયા હાજે તે, અથવા તે કાંઈનાં અજીવ દ્વેષ પ્રકાશ કરી તેની માન પૂર્ણનો નાશ કરવાથી જે ક્રિયા હાજે તે. (અને અન્યને ઠગવાથી જે ક્રિયા હાજે તે વૈતારણિકી ક્રિયા.)
૧૯. અનાલોગિકી ક્રિયા—ઉપયોગ વિના શૂન્યપણાથી ઉઠતાં, ખેસતાં, કે ગમનાદિક કરતાં જે ક્રિયા હાજે તે.
૨૦. અનવકાંક્ષા પ્રત્યયિકી ક્રિયા—આલોક અને પરલોક વિરૂદ્ધ કાર્ય કરવું. (અથવા વીતરાગે કહેલી વિધિમાં અનાદર કરવાથી જે ક્રિયા હાજે તે.)
૨૧. પ્રાયોગિકી ક્રિયા—મન, વચન અને કાયાના અશુભ વ્યાપારથી જે ક્રિયા હાજે તે.
૨૨. સમાદાનિકી ક્રિયા—કોઈપણ એવી પાપરૂપ ક્રિયા કરે, કે જેથી આઠે કર્મનું સમુદાયપણું ગ્રહણ થાય તે. (અથવા ફાંસીના લાકડે ચઢાવાતા માણસને જોવા જનારા તમામને જે ક્રિયા હાજે તે.)
૨૩. પ્રેમિકી ક્રિયા—માયા તથા લોભ વડે પરને પ્રેમ ઉપજાવવાથી જે ક્રિયા હાજે તે.
૨૪. દ્વેષિકી ક્રિયા—ક્રોધ અને માનથી એવા ગર્વિત વચન બોલે કે જેથી અન્યને દ્વેષ ઉત્પન્ન થાય તે.
૨૫. ધર્મપથિકી ક્રિયા—ચાલતાં પાપ હાજે તે.

આશ્રવ તત્ત્વના પ્રશ્નો.

૧. આશ્રવ તત્ત્વના ૪૨ ભેદ સંક્ષેપથી ગાયા ઉપરથી કહો.
૨. દ્રવ્યાશ્રવ અને ભાવાશ્રવ એટલે શું ?

૩. નીચેની ક્રિયાઓનો અર્થ કહો.

પ્રાદેષિકી, આરંભિકી, પૃચ્છિકી, પ્રાતિત્યકી, સામંતો પનિપાતિકી,
સ્વાદસ્તિકી, વિદારણિકી, અનાભોગિકી, અનવકાંક્ષા પ્રત્યયિકી,
સમાદાનિકી, ધર્માપયિકી.

૪. આ ૨૫ ક્રિયાઓમાં જેની બે કે ત્રણ રીતે વ્યાખ્યા કહી હોય તેવી
ક્રિયાઓ કહો.

૬ દુહું સંવર તત્ત્વ.

સમિર્થ-સમિતિ.	ભાવણા-ભાવના.	દસ બાર-દશ. આર.
શુત્તિ-શુપ્તિ.	ચરિતાણિ-ચારિત્ર.	પંચ-પાંચ.
પરિસહ-પરિષદ	પણુ તિ-પાંચ. ત્રણ.	લેએહિં-ભેદો વડે.
જઠ્ઠિભ્રમે-યતિધર્મ.	દુવીસ-આવીશ.	સગવત્તા-સત્તાવન.

સંવર તત્ત્વના ૫૭ ભેદ.

સમિર્થ શુત્તિ પરિસહ—સમિતિ, શુપ્તિ, પરિષદ.

જઠ્ઠિભ્રમે ભાવણા ચરિતાણિ—યતિધર્મ, ભાવના ને ચારિત્ર [એના
અનુક્રમે].

પણુ તિ દુવીસ દસ બાર—૫ (સમિતિ), ૩ (શુપ્તિ), ૨૨ [પરિષદ],
૧૦ [યતિધર્મ], ૧૨ [ભાવના], અને

પંચ લેએહિં સગવત્તા ॥ ૨૫ ॥—૫ [ચારિત્રના] ભેદો વડે સંવરના
૫૭ ભેદ થાય છે.

આવર્તા કર્મને રોકવા, તેને સંવરતત્ત્વ કહે છે. તે બે પ્રકારે છે
ભાવસંવર અને દ્રવ્યસંવર. તેમાં કર્મને રોકવા સમર્થ આત્માના જે
શુદ્ધ પરિણામ તે ભાવસંવર અને તે નિમિત્તે કર્મદલનું રોકાવું તેને
દ્રવ્યસંવર કહે છે.

૧. સમિતિ—અરિદંતના કર્મને અનુસારે સમ્યક્ ઉપયોગ થ્રાંક પ્રવૃત્તિ
કરતો તે.

૨. શુપ્તિ—જદ્વાળ મન, વચન અને કાપયોગોને રોકવા, અને શુદ્ધ
મન વચન ને કાપયોગોને પ્રવર્તાવવા.

૩. પરિપહ—સમ્યગ્દર્શનાદિ માર્ગમાં રહેવા માટે અને કર્મની નિર્જ-
રાને માટે સમલાવે સહન કરવું તે.

૪. યતિ ધર્મ—ઢપાયમાં પડતા જીવને શુદ્ધ આત્મદશામાં ધારણ કરવા તે.

૫. ભાવના—સંવેગ (મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા) અને વૈરાગ્ય
(સંસાર ઉપર રાગ ન કરવો તે) ને માટે વિચારણા કરવી તે.

૬. ચારિત્ર—હિંસાદિ થકી વિરમી, શુદ્ધ આત્મદશામાં સ્થિરતા કરવી તે.

ધરિયા-ધર્મી સમિતિ.	ક્ષેપણા સમિતિ.	મણુગુપ્તિ-મનગુપ્તિ.
ભાસા-ભાષાસમિતિ.	ઉચ્ચારે-પારિષ્કા-	વચગુપ્તિ-વચનગુપ્તિ.
એસણા-એષણા સ-	પાનકા.	કાયગુપ્તિ-કાયગુપ્તિ.
મિતિ	સમિધ-સમિતિ.	તહેવ-તેમજ.
આદાણુ-આદાન નિ-	સુ-સારી. બલી.	

પાંચ સમિતિ ત્રણ ગુપ્તિ.

ધરિયા-ભાસે-સણા-દાણુ-ધર્મીસમિતિ-ભાષાસમિતિ-એષણા સમિતિ-
આદાનભંડમત નિદ્રએવણા સમિતિ.

ઉચ્ચારે સમિધ સુ અ—પારિષ્કાપનિકા (એ પાંચે) સમિતિ સારી છે.
મણુગુપ્તિ વચગુપ્તિ, કાયગુપ્તિ તહેવ ય ॥ ૨૬ ॥—મનગુપ્તિ-વચનગુપ્તિ
અને તેમજ કાયગુપ્તિ. [એ આઠ પ્રવચન માતા કહેવાય છે.]

૧. ધર્મી સમિતિ—ધુંસરા પ્રમાણ ભૂમિકા જોધને આલવું તે.

૨. ભાષા સમિતિ—હિત, મિત, સંશય રહિત અને દોષ રહિત વચન-
ખોલવું તે.

૩. એષણા સમિતિ—૪૨ દોષ દાહીને અન્ન, વસ્ત્ર, પાત્ર આદિ
ગ્રહણ કરવા તે.

૪. આદાન નિદ્રેષણા સમિતિ—વસ્ત્ર પાત્ર વિગેરે જોધ, તે પછી
રજેહરણથી પ્રમાણને લેવું તથા મૂકવું તે.

૫. પારિષ્કાપનિકા સમિતિ—જીવોથી રહિત ભૂમિ જોધને મળ મૂત્ર-
આદિકને ત્યાગ કરવો તે.

૬. મનગુપ્તિ—અશુભ સંકલ્પનો ત્યાગ કરવો ને શુભ સંકલ્પ (વિચાર)
કરવા. અથવા શુભ કે અશુભ બન્ને પ્રકારના સંકલ્પનો ત્યાગ કરવો તે.

૨. વચનગુપ્તિ—અપ પૂરતું પાપ રહિત વચન બોલવું તે. અથવા તો સર્વથા મૌન ધારણ કરવું તે.

૩. કાયગુપ્તિ—સૂવું, ખેસવું, જવું, આવવું, ઇત્યાદિ ક્રિયાને વિષે કાયાના વ્યાપારનો નિયમ કરવો અથવા સર્વથા કામયોગનો રોધ કરવો તે. આ આઠે, ચારિત્રનો નિર્વાહ કરવામાં માતા સમાન હોવાથી તેને અષ્ટ પ્રવચન માતા કહેવામાં આવે છે.

ખુહા-હુધા. ભૂખ.	ચરિઆ-ચર્યા.	મલ-મલ. મેલ.
પિવાસા-પિપાસા.	નિસીહિયા-નૈષેધિકી	સકાર-સત્કાર.
તરસ.	સિજ્જા-શય્યા.	પરિસહા-પરિષદ.
સી-શીત. ટાઢ.	અક્કોસ-આકોશ.	પન્ના-પ્રજ્ઞા.
ઉણહું-ઉણ્ણ. તાપ.	વહુ-વધ.	અન્નાણુ-અન્નાન.
દંસા-દંશ.	જાચણા-ચાચના.	સન્મત્ત-સમ્યક્ત્વ.
અચેલ-અચેલક.	અલાલ-અલાલ.	ધમ્મ-એ પ્રમાણિ.
અરઈ-અરતિ.	રોગ-રોગ.	આવીસ-આવીશ.
ઇતિઓ-ઓ.	તણકાસા-તણરૂપશં.	પરિસહા-પરિષદ.

આવીસ પરિષદ.

ખુહા પિવાસા સી ઉણહું—હુધા [ભૂખ] પરિષદ-તૃષા (તરસ) પરિષદ-શીત પરિષદ-ઉણ્ણ પરિષદ.

દંસા-ચેલા-રઈ-તિઓ—દંશ (કંખ) પરિષદ-અચેલક (જીર્ણ વસ્ત્ર) પરિષદ-અરતિ પરિષદ-ઓ પરિષદ.

ચરિઆ નિસીહિયા સિજ્જા—ચર્યા (ચાલવાનો) પરિષદ, નૈષેધિકી (જવા આવવાના નિષેધરૂપ) પરિષદ-શય્યા પરિષદ.

અક્કોસ વહુ જાચણા ॥ ૨૭ ॥—આકોશ પરિષદ, વધ પરિષદ, ચાચના પરિષદ.

અલાલ રોગ તણકાસા—અલાલ પરિષદ, રોગ પરિષદ, તણ રૂપશં પરિષદ.

મલ સકાર પરિસહા—મલ (મેલ) પરિષદ, સત્કાર પરિષદ.

પંજા અન્નાણુ સમ્મત્ત—પ્રજ્ઞા (જ્ઞાન) પરિષદ, અજ્ઞાન પરિષદ,
સમ્યક્ત્વ પરિષદ.

ધંચ ખાવીસ પરિસહા ॥ ૨૮ ॥—એ પ્રમાણે ખાવીસ પરિષદો છે.

૧. ક્ષુધા પરિષદ—જમે તેવી ભૂખ લાગે, તો પશુ દોષવાળા આહારની
ધંચા ન કરતાં ભૂખથી ઉત્પન્ન થતી વેદનાને સમભાવે સહન
કરવી તે.

૨. પિપાસા પરિષદ—જમે તેવી તૃષા લાગે તો પશુ દોષવાળા સચિત્ત
જલની ધંચા ન કરતાં તૃષાને સહન કરવી તે

૩. શીત પરિષદ—ઠાઢથી થતી વેદનાને સહન કરવી તે.

૪. ઉષ્ણ પરિષદ—તાપથી થતી વેદનાને સહન કરવી તે.

૫. દંશ પરિષદ—જૂ, માંકડ આદિના કંખને સમભાવે સહન કરવો તે.

૬. અચ્ચેલક પરિષદ—નર્વા અને સારાં વસ્ત્રને અભાવે, જુનાં અને
મેલાં વસ્ત્રથી મનમાં ખેદ ન કરવો તે.

૭. અરતિ પરિષદ—રોગાદિકના સદ્ભાવે મનમાં અરતિ ધારણ
ન કરતાં, એ પૂર્વકૃત કર્મનું ફળ છે, એમ જાણી સમ પરિણામમાં
રહેવું તે.

૮. સ્ત્રી પરિષદ—ઝીના હાવભાવ જોઈને તેના ઉપર મોહ ન
કરતાં તે દુર્ગતિની હેતુ છે, એમ ચિંતવી મનને સ્થિર કરવું તે.

૯. અર્થા પરિષદ—ગામોગામ અપ્રતિબદ્ધ વિહાર કરવો તે.

૧૦. નૈષેધિકી પરિષદ—જમશાન પ્રમુખમાં કાઉરસગ્ગ ખાને રહેતાં
વ્યાઘ્રાદિકના ભયથી કરવું નહિ તે.

૧૧. શય્યા પરિષદ—ઉંચી નીચી ભૂમિ ઉપર સંચારો કરવાથી
ઉત્પન્ન થતા દુઃખને સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરવું તે.

૧૨. આકોશ પરિષદ—કોઈ આકોશનાં વચન કહે, તો તેના ઉપર
દ્વેષ ન કરતાં સમ પરિણામમાં રહેવું તે. (દ્રઢ પ્રહારીની જેમ.)

૧૩. વધ પરિષદ—કોઈ વધ કરે તો તે કરનાર ઉપર દ્વેષ ન કરતાં
સમ પરિણામમાં રહેવું તે. (સ્કંધક સૂરિનાં શિષ્યોની જેમ.)

૧૪. યાચના પરિષદ—ચક્રવર્ત્યાદિ પણ સંયમ લઈને બિલ્લા લેવા જતાં લજ્જા ન પામે તે.
૧૫. અલાભ પરિષદ—ગૃહસ્થને ત્યાં લેવા જતાં કંઈ પણ ચીજ મળે નહિ તો તેથી ખેદ ન કરે તે. (દંઢણકુમારની જેમ.)
૧૬. રોગ પરિષદ—રોગ થકી ઉત્પન્ન થયેલી વેદનાને સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરે તે (સનતકુમારની જેમ.)
૧૭. તૃણ સ્પર્શ પરિષદ—કાલની શય્યાએ સૂતાં, તેના અગ્ર ભાગ લાગવાથી ખેદ ધારણ ન કરે તે.
૧૮. મલ પરિષદ—પરસેવો મૈત્ર વિગેરે શરીર ઉપર ચક્રવાથી બંધાવ, તેથી ખેદ ધારણ ન કરે તે.
૧૯. સત્કાર પરિષદ—માન સત્કાર થવાથી મનમાં અભિમાન ન લાવે તે.
૨૦. પ્રજ્ઞા પરિષદ—વિશેષ શ્રુતનો જાણ હોય, તેથી પૂછેલા પ્રશ્નનો જવાબ દેવાની શક્તિ હોવાથી, લોકો અહુમાન કરે, તે દેખી ગર્વ ધારણ ન કરે તે.
૨૧. અજ્ઞાન પરિષદ—પોતે ભણે પણ ન આવડે, તેથી મનમાં હીનતા ધારણ ન કરે, પણ એમ વિચારે કે મને જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ઉદય છે, તે તપ અને ક્રિયાથી દૂર થશે.
૨૨. સમ્યક્ત્વ પરિષદ—શાસ્ત્રની સૂક્ષ્મ વાતની સમજણ ન પડવાથી એ સાચું હશે? કે ભુલું હશે? એવી શંકા ન લાવે તે. (એટલે કે વીતરાગે કહેલ તે સાચું જ છે, એ પ્રકારે શ્રદ્ધા રાખે તે.

એક સમયે વધુમાં વધુ પરિષદો.

એ ૨૨ પરિષદોમાંથી એક મનુષ્યને સ્ત્રીત અને ઉંચ્છમાંથી એક હોય અને ચર્ચા, નિષદા (નૈષેધિકા) તથા શય્યા એ ત્રણમાંથી એક પરિષદ ૧ સમયે હોય, કારણ કે એક બીજાથી પરસ્પર વિરોધી છે, માટે એમાંથી ૩ પરિષદો ઝોઝા કરતાં ૧૬ પરિષદો ૧ સમયે ૧ મનુષ્યને વધુમાં વધુ હોય.

૨૨ પરિપહો કયા કર્મના ઉદયથી થાય.

સમ્યક્ત્વ પરિપહ દર્શન મોહનીય કર્મના ઉદયથી, અચ્ચેલકં જુગુપ્સા મોહનીયથી, અરતિ પરિપહ અરતિ મોહનીયથી, સ્ત્રી પરિપહ પુરુષ વેદના ઉદયથી, નૈષેધિકી ભય મોહનીયથી, આક્રોશ ક્રોધના ઉદયથી, યાચના માનના ઉદયથી, સત્કાર લોભના ઉદયથી, પ્રજ્ઞા અને અજ્ઞાન જ્ઞાનાવરણીયના ઉદયથી, અલાભ લાભાતરાયના ઉદયથી, અને બાકીના ૧૧ પરિપહો (ક્ષુધા પીપાસા શીત ઉષ્ણ દંશ ચર્ચા શય્યા મલ વધ રોગ તુલુસ્પર્શ) અસાતા વેદનીય કર્મના ઉદયથી થાય છે.

પરિપહોમાં અનુકુલ પ્રતિકુલ શીત અને ઉષ્ણ.

શ્રી સત્કાર અને પ્રજ્ઞા એ ૩ પરિપહો અનુકુલ છે અને બાકીના ૧૯ પરિપહો પ્રતિકુલ છે. શ્રી અને સત્કાર એ બે પરિપહો શીત છે અને બાકીના ૨૦ પરિપહો ઉષ્ણ છે. અનુકુલ-આત્માને સુખરૂપે વેદાય (કષ્ટ ન પડે). પ્રતિકુલ-આત્માને દુઃખરૂપે વેદાય. શીત-જીવને શાંતિ ઉત્પન્ન કરનાર. ઉષ્ણ-જીવને અશાંતિ ઉત્પન્ન કરનાર.

ખંતી-ક્ષમા.	તપ-તપ.	આકિંચણું-અકિંચ-
મદ્વ-માદ્વ. નમ્રતા.	સંજમે-સંયમ.	નત્વ.
અજજવ-સરળતા.	બોધવે-જાણવા.	ખંભ-પ્રહાર્ય.
મુત્તી-મુક્તિ. નિર્લો-	સચ્ચ-સત્ય.	જઘધરમે-યતિધર્મ.
ભતા.	સોઅ-શૌચ.	

૧૦ પ્રકારનો યતિ ધર્મ.

ખંતી મદ્વ અજજવ-ક્ષમા, માદ્વ (નમ્રતા), આજ્વ (સરળતા) ધર્મ.

મુત્તી તપ સંજમે અ બોધવે-મુક્તિ (નિર્લોભતા), તપ અને સંયમ ધર્મ જાણવો.

સચ્ચ સોઅ આકિંચણું ચ-સત્ય, શૌચ (પવિત્રતા), અકિંચનત્વ (પરિગ્રહ રહિતપણું) અને

ખંભા' ચ જથધર્મો ॥૨૯॥—અહાયર્થ એ ૧૦ પ્રકારે સાધુ ધર્મ છે.

૧. ક્ષમા ધર્મ—ક્રોધનો અભાવ (ક્ષમા.)
૨. આર્દ્ર વ ધર્મ—માનનો અભાવ (નમ્રતા.)
૩. આર્જવ ધર્મ—માયાનો અભાવ (સરળતા.)
૪. મુક્તિ ધર્મ—લોભનો અભાવ (નિર્લોભતા.)
૫. તપ ધર્મ—ધ્વજાનો રોષ કરવો.
૬. સંયમ ધર્મ—પ્રાણાતિપાતાદિ પાંચનું વિરમણ, પાંચ ઇન્દ્રિયોનો જય, ચાર કષાયનો જય, અને ત્રણ દંડની વિરતિ એ સત્તર પ્રકારે સંયમ ધર્મ જણવો.
૭. સત્ય ધર્મ—સાચું બોલવું.
૮. શૌચ ધર્મ—પગ વિગેરે અવયવ શુદ્ધ રાખવા તથા ખેંતાલીશ દોષ રહિત આહાર પાણી લેવો તે દ્રવ્યશૌચ, અને આત્માના શુદ્ધ પરિણામ રાખવા તે ભાવશૌચ.
૯. અકિંચનત્વ ધર્મ—સમગ્ર પરિગ્રહ ઉપરથી મૂર્છાનો ત્યાગ કરવો.
૧૦. અહાયર્થ ધર્મ—નવ પ્રકારે ઔદારિક અને નવ પ્રકારે વૈકિંચ સંબંધી મૈથુનનો ત્યાગ કરવો તે

પદ્ધતિ—પ્રથમ.

અણિચ્ચ—અનિત્ય.

અસરણુ—અશરણુ.

સંસારો—સંસાર.

એગયા—એકત્વ.

અત્તત્ત—અન્યત્વ.

અસુધત્તિ—અશુચિત્વ.

આસવ—આશ્રવ.

સંવરો—સંવર.

તહુ—તેમજ.

નિજજરા—નિર્જરા.

નવમી—નવમી.

લોગસહાવો—લોકસ્વભાવ.

ખોહી—ખોધિ.

દુલ્લહા—દુલ્લભ.

ધમ્મસ્સ—ધર્મના.

સાહુગા—સાધક.

અરિહા—અરિહંત.

એઆઓ—એ.

ભાવણાઓ—ભાવનાઓ.

ભાવેયંવા—ભાવંવી.

પયત્તેણુ—પ્રયત્ન વડે.

બાર ભાવના.

પ્રથમ—મણિમય-મસરણું—પહેલી અનિત્ય ભાવના, ૨ જી અશરણુ ભાવના.

સંસારો એગયા ય અન્નત્—૩ જી સંસારભાવના, ૪ થી એકત્વ [એકલાપણાની] ભાવના અને ૫ મી અન્યત્વ (બુદ્ધાપણાની) ભાવના.

અસુધર્ત્ત આસવ—૬ થી અશુચિત્ત્વ ભાવના, ૭ મી આશ્રવ ભાવના. સંવરો ય તહ નિજ્જરા નવમી ॥ ૩૦ ॥—૮ મી સંવર ભાવના અને તેમજ ૯ મી નિર્જરા ભાવના.

લોગસહાવો બોહી—૧૦ મી લોક (૧૪ રાજલોકનો) સ્વભાવ, ૧૧ મી બોધિ (સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિ) દુર્લભ.

દુદ્ધહા ધમ્મસ સાહુગા અરિહા—૧૨ મી ધર્મના સાધક અરિહંત પામવા દુર્લભ (ધર્મ ભાવના),

એઆએ ભાવણાએ—એ (૧૨) ભાવનાએ.

ભાવેઅવ્વા પયત્તેણું ॥ ૩૧ ॥ —પ્રયત્ન વડે ભાવવી.

૧. અનિત્ય ભાવના—આ સંસારમાં શરીર, ધન, ધાન્ય, કુટુંબ, આદિ સર્વ વસ્તુઓ અનિત્ય છે, એવું ચિન્તવવું તે.

૨. અશરણુ ભાવના—જન્મ, મરણ આદિ બ્યાધિએ પીડિત જીવને આ સંસારમાં ધર્મ સિવાય કોઈનું શરણુ નથી, એવું ચિન્તવવું તે.

૩. સંસાર ભાવના—આ અનાદિ અનંત સંસારમાં સ્વજન અને પરજનની કાઈ પણ પ્રકારની વ્યવસ્થા નથી. માતા મરીને સ્ત્રી થાય; સ્ત્રી મરીને માતા થાય; પિતા મરીને પુત્ર થાય; પુત્ર મરીને પિતા થાય; એવી રીતે સંસારની વિચિત્રતા ભાવવી તે.

૪. એકત્વ ભાવના—જીવ એકલો જ હોતપણ યાય છે, ને એકલો જ મૃત્યુ પામે છે; એકલો જ કર્મ બાધે છે અને એકલો જ કર્મ ભોગવે છે. ઇત્યાદિ ચિન્તવવું તે.

૫. અન્યત્વ ભાવના—હું (આત્મા) શરીર થકી બિન્ન

હું, શરીર અનિત્ય છે, ને હું નિત્ય છું; શરીર જક છે, ને હું ચેતન છું. એવું ચિન્તવવું તે.

૬. અશુચિત્વ ભાવના—આ શરીર અપવિત્ર છે, કારણ કે આ શરીરનું આદિ કારણ શુદ્ધ છે, ને પછીનું કારણ આહારાદિકનો પરિણામ છે. તે બંને અત્યંત અપવિત્ર છે; નગરના ખાળની પેઠે પુરૂષના નવ દારમાંથી ને સ્ત્રીના બાર દારમાંથી નિરંતર અશુચિ વધ્યા કરે છે, એવું ચિન્તવવું તે.

૭. આશ્રય ભાવના—મિથ્યાત્વાદિકે કરીને કર્મનું આવવું થાય છે, તેથી આત્મા મલિન થાય છે; દયા દાનાદિકે શુભ કર્મ બંધાય છે, અને વિષય કષાયોદિકે અશુભ કર્મ બંધાય છે; એવું ચિન્તવવું તે.

૮. સંવર ભાવના—સમિતિ શુષ્કિ આદિ પાળવાથી આશ્રવનો રોધ થાય છે, એવું ચિન્તવવું તે.

૯. નિર્જરા ભાવના—બાર પ્રકારના તપ વડે કર્મનો ધીમે ધીમે ક્ષય થાય છે, એવું ચિન્તવવું તે.

૧૦. લોક સ્વભાવ ભાવના—કેક ઉપર બે હાથ મૂકી, પાંચ પહોળા કરી, ઉભા રહેલ પુરૂષના આકારે ધર્માસ્તિકાયાદિ છ દ્રવ્યથી ચૂર્ણ, એવા આ ચૌદ રાજલોકનું ઉત્પત્તિ સ્થિતિ અને નાશના સ્વભાવનાનું સ્વરૂપ વિચારવું તે.

૧૧. યોધિ દુર્લભ ભાવના—આ અનાદિ સંસારને વિષે નરકાદિક ગતિમાં ભ્રમણ કરતાં, અકામ નિર્જરા વડે, પુન્યના ઉદયથી મનુષ્ય જન્મ, આર્ષ દેશ, ઉત્તમ કુળ, નિરોગી કાયા, ધર્મ શ્રવણની સામગ્રી ઈત્યાદિ પામી શકાય છે, પરંતુ જીવને સમ્યગ્ દર્શન પામવું અતિ દુર્લભ છે; એવું ચિન્તવવું તે.

૧૨. ધર્મ ભાવના—દુસ્તર સંસાર સમુદ્રમાં તારવાને વહાણ સમાન શ્રી વીતરાગે પ્રરૂપેલ શુદ્ધ ધર્મ પામવો અતિ દુર્લભ છે, તથા ધર્મના સાધક અરિહંતાદિનો યોગ પશ્ચ પામવો અતિ દુર્લભ છે, એવું ચિન્તવવું તે.

આ બાર ભાવના ઉપરાંત મૈત્રી, પ્રમોદ, કારુણ્ય અને માધ્ય-
સ્થ એ ૪ ભાવનાઓ તથા દરેક મહાવ્રતની ૫-૫ ભાવનાઓ હોવાથી
૨૫ ભાવનાઓ છે.

૧. મૈત્રી—સર્વ જીવોની સાથે મિત્રતા રાખવી.

૨. પ્રમોદ—ગુણી જનોના ગુણ દેખી હર્ષિત થવું.

૩. કારુણ્ય—દુઃખી જીવો ઉપર દયા રાખવી.

૪. માધ્યસ્થ—નહિ સમજી શકે લેવા મૂઠ પ્રાણિઓ ઉપર મધ્ય-
સ્થપણું રાખવું.

સામાધ્યમ-સામાયિક

અત્ય-અહીંયાં.

પદમ-પહેલું.

છેઓવડાવણું-છે-
દોષસ્થાપનીય.

ભવે-છે.

બીઅ-બીજું.

પરિહારવિસુદ્ધિઅ-
-પરિહાર વિશુદ્ધિ.

સુહુમ-સૂક્ષ્મ.

તહુ-તેમજ.

સંપરાય-સંપરાય.

તત્તો-તે પછી.

અહુક્યાય-અથા-
ખ્યાત.

ખ્યાય-પ્રસિદ્ધ.

સંવંમિ-સર્વ.

જીવલોગમિ-જગ-
તમા.

જ-જેને.

ચરિતીણુ-આચરીને.

સુવિહિઆ-સુવિ-
હિત સાધુ.

વચ્યંતિ-પામે છે.

અચરામર-મોક્ષ.

ઠાણું-સ્થાનકને.

પાંચ ચારિત્ર. -

સામાધ અત્ય પદમ-અહીંયાં પહેલું સામાયિક ચારિત્ર.

છેઓવડાવણું ભવે બીઅ-બીજું છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર
[વડી દીક્ષા લેવી તે] છે.

પરિહાર વિસુદ્ધિઅ-૩ જીં પરિહાર (તપ વડે) વિશુદ્ધિ ચારિત્ર.
સુહુમ તહુ સંપરાય અ ॥ ૩૨ ॥-અને તેમજ ૪થું સૂક્ષ્મ
સંપરાય [થોડા લોભવાળું] ચારિત્ર.

તત્તો અ અહુક્યાય-અને તે પછી ૫ મું અથાખ્યાત (કષાય
વિનાશ) ચારિત્ર.

ખાત્ર સંવર્તિ જીવલોગમિ—એ સર્વ જગતમાં પ્રસિદ્ધ છે. (શાથી?)
જે ચરિત્રિણ સુવિહિત્યા, વચ્ચતિ અચરામર ઠાણું ॥ ૩૩ ॥

જે ચારિત્ર આચરીને સુવિહિત (સારી વિધિ પ્રમાણે પાળનારા) સાધુઓ અચરામર સ્થાન (મોક્ષ) ને પામે છે.

૧. સામાયિક ચારિત્ર—સમ=રામ દેષ રહિતપણું. આય=લાભ. જેમાં રાગદ્વેષના રહિતપણાનો લાભ થાય છે, તેને સામાયિક ચારિત્ર કહે છે. તે બે પ્રકારે છે, દેશવિરતિ અને સર્વ વિરતિ. સાંવદ્ય યોગની કટલેક અંશે વિરાત હોય તેને દેશવિરતિ, અને સર્વ પ્રકારે વિરતિ હોય તેને 'સર્વ' વિરતિ કહે છે.

૨. છેદાપસ્થાપનીય—પૂર્વના સદોષ કે નિર્દોષ પર્યાય (કાચી દીક્ષા)ને છેદીને, બણાધપે આપેલું પાત્ર મહાવ્રતરૂપ ચારિત્ર (વડીદીક્ષા) લેવું તે.

તેના બે—૧. સાતિચાર અને ૨. નિરતિચાર. તેમાં જણે મહાવ્રતોનો મૂળથી ભંગ કર્યો હોય, તેને ફરીથી દીક્ષા આપવી તે સાતિચાર. તથા નવ દીક્ષિત શિષ્ય જીવજીવણીયા અખ્યમન ભણ્યા પછી વડી દીક્ષા લે તે, અથવા પાશ્વનાથના તીર્થના સાધુ કેશીની જેમ ચાર મહાવ્રત રૂપ ધર્મને છોડીને, મહાવીર સ્વામીના તીર્થે આવી પાત્ર મહાવ્રત રૂપ ધર્મને અંગીકાર કરે તે નિરતિચાર.

૩. પરિહાર વિશુદ્ધિ—તપ વિશેષે કરીને શુદ્ધિ કરવી તે. તપ ઉનાળામાં જઘન્યથી ૧ ઉપવાસ, મધ્યમથી ૨ અને ઉત્કૃષ્ઠથી ૩, શિયાળામાં ૨-૩-૪ ઉપવાસ અને ચૈત્રમાસમાં ૩-૪-૫ ઉપવાસ કરે, પારણે આયંબીલ કરે. વેયાવચ્ચ કરનાર નિત્ય આયંબીલ કરે. નવ જણાનો ગચ્છ નિકળે, તેમાંથી ચાર જણ તપસ્યા કરે અને ચાર જણ વેયાવચ્ચ કરે ને એકને આચાર્ય તરીકે સ્થાપે, એ પ્રકારે છ માસ સુધી તપસ્યા કરે; પછીથી વેયાવચ્ચ કરનાર ચાર જણ તપસ્યા કરે ને તપસ્યા કરનાર વેયાવચ્ચ કરે, તે પણ પૂર્વોક્ત છ માસ સુધી. પછીથી આચાર્ય છ માસ સુધી તપસ્યા કરે, સાત જણ વેયાવચ્ચ કરે ને એકને

આચાર્ય સ્થાપે. એ પ્રકારે અદાર માસ સુધી તપસ્યા કરે તે પરિહાર વિશુદ્ધિ ચારિત્ર મળ્યું.

૪. સૂક્ષ્મ સંપરાય—જ્યાં સૂક્ષ્મ [થોડો] કષાયનો ઉદય હોય છે તે ચારિત્રને તથા ૧૦ મા ગુણુકાણીને સૂક્ષ્મ સંપરાય કહે છે. ઉપશમ શ્રેણીએ ચક્રતાં વિશુદ્ધ મનવાળા અને પક્તિ સંકલ્પ મનવાળા મનુષ્ય હોય છે.

૫. યથાખ્યાત—જ્યાં સર્વથા કષાયના ઉદયનો અભાવ હોય તે. ઔપશમિકને અગ્યારમે ગુણુકાણી, ક્ષાયિક હ્રસ્વસ્થને આરમે ગુણુકાણી ને કેવલીને તેરમે—ચૌદમે ગુણુકાણી યથાખ્યાત ચારિત્ર હોય છે. હાલે ભરત અને અરવત ક્ષેત્રમાં પ્રથમનાં એ ચારિત્ર હોય છે. પછીનાં ૩ ચારિત્ર વિચ્છેદ ગયાં છે.

સંવર તત્ત્વના પ્રશ્નો.

૧. સંવર તત્ત્વના ભેદ સંક્ષેપથી ગાથા, સાથે કહેા.

૨. સમિતિ, ગુપ્તિ, પરિષદ, ચતિધર્મ ભાવના અને ચારિત્ર કોને કહેા?

૩. નીચેના શબ્દોની વ્યાખ્યા કરો.

અચેતક, નૈષેધિકી, મલ, પ્રજા, સમ્યક્ત્વ પરિષદ, માર્દવ, શૌચ અને ષ્ણચર્ય ધર્મ.

૪. એક સમયે વધુમાં વધુ કેટલા પરિષદ હોય ? તે સમજવો. તથા કયા કર્મના ઉદયથી કયો પરિષદ થાય તે કહેા.

૫. નીચેના શબ્દોનો ભાવાર્થ કહેા.

અનિત્ય, અશુચિત્વ, ધર્મ ભાવના, સામાયિક, પરિહાર વિશુદ્ધિ અને યથાખ્યાત ચારિત્ર.

૬. પુણ્ય સંવર અને નિર્જરા સાથી થાય ? ઉં શુભ કાર્યમાં રાગ થવાથી પુણ્ય, ચારિત્ર પાળવાથી સંવર અને ચારિત્રમાં વીતરાગદ્વેષ થવાથી નિર્જરા થાય છે.

૭ મું નિર્જરા તત્ત્વ.

૬ પ્રકારના બાહ્ય અને ૭ પ્રકારના અભ્યંતર તપ વડે કર્મની નિર્જરા થાય છે.

અણુસણું—અનશન.	રસન્યાઓ—રસત્યાગ.	બળઓ—બાલ.
ઉણાઅરિયા—ઉણા દરિકા.	કાયકિલેસો—કાય કલેશ.	તવો—તપ.
વિત્તીસંખેવણું—વૃત્તિ- સંક્ષેપ.	સંલીણુયા—સંલીનતા.	હોઈ—છે.

અણુસણું—મૂણાઅરિયા—અનશન તપ (ઉપવાસાદિ કરવો), ઉતો-
દરિકા તપ [૨-૪ કાળીયા ઉણા રહેવું.]

વિત્તીસંખેવણું રસન્યાઓ—વૃત્તિ સંક્ષેપ (આજીવિકાનો સંક્ષેપ
કરવો), રસત્યાગ (વિગઈનો ત્યાગ કરવો.)

કાયકિલેસો સંલીણુયા—કાયકલેશ (લોચાદિ કષ્ટ સહન કરવા),
સંલીનતા (અંગોપાંગ સંકાચવા.)

થ બળઓ તવો હોઈ ॥ ૩૪ ॥—એ છ પ્રકારે બાલ તપ છે.

છ પ્રકારનો બાલ તપ.

૧. અનશન તપ—થોડા કાલને માટે અથવા યાવજીવ સુધી આહાર-
રાદિકનો ત્યાગ કરવો તે.

૨. ઉણાદરિકા તપ—પાંચ સાત કાલીઆ ઉણું રહેવું તે.

૩. વૃત્તિ સંક્ષેપ—આજીવિકાનો સંક્ષેપ કરવો તે. તથા અભિગ્રહ
કરવો અને ૧૪ નિમમ ધારવા તે.

૪. રસ ત્યાગ—દૂધ, દહીં ઘી તેલ, ગોળ અને પફવાન એ ૬ વિગ-
ઈમાંથી એક કે અધિક વિગઈનો ત્યાગ કરવો તે.

૫. કાય કલેશ—લોચ, કાઉસગગ આદિ વડે કાયાને કષ્ટ આપવું તે.

૬. સંલીનતા—અંગોપાંગ સંકાચી રાખવા, તેના ૪ ભેદ. ઇંદ્રિય
સંલીનતા, કષાય સંલીનતા, યોગ સંલીનતા, ને વિવિદ્તચર્યા
સંલીનતા (એકાંતસ્થાને વસવું તે).

પાયપિષ્ઠાં—પ્રાયશ્ચિત્ત.	સળાઓ—સ્વાધ્યાય.	અપિષ્ઠાંતરઓ—
વિણુઓ—વિનય.	હાણું—ધ્યાન.	અબ્યંતર.
વેયાવચ્ચં—વૈયાવૃત્ય.	ઉરસઓ—કાયોત્સર્ગ.	તવો—તપ.
તહેવ—તેમજ.	વિ-પણ.	હોઈ—છે.

પાયશ્ચિત્તં વિણુઓ—પ્રાયશ્ચિત્ત (આલોચનુ લેવી.) [વિનય [ગુરુ-
વિગેરે પ્રત્યે નમ્રતા રાખવી.]

વૈયાવચ્ચં તહેવ સજ્જાઓ—વૈયાવૃત્ય [ગુરુ વિગેરેની સેવા કરવી],
તેમજ સ્વાધ્યાય [જાણવું જણાવવું તે.]

ઝાણું ઉરસઓ વિ અ—ધ્યાન અને વળી કાઉરસગ.

અગ્નિહંતરઓ તવો હેઈ ॥ ૩૫ ॥—એ ૭ પ્રકારે અભ્યંતર તપ છે.

૭ પ્રકારે અભ્યંતર તપ.

૧. પ્રાયશ્ચિત્ત—કરેલા અપરાધની શુદ્ધિ માટે ગુરુએ કરવા કહેલું
તપ પ્રમુખ કરવું તે.

તેના ૧૦ ભેદ—૧. આલોચના—ગુરુ પાસે કપટ વિના પોતાનો
દોષ કહેવો તે. ૨. પ્રતિક્રમણ—ફરીથી તેવું પાપ ન કરવાની ઇચ્છાથી
મિચ્છામિ દુઃકં દેવું. ૩. મિશ્ર—ગુરુ સમક્ષ પાપ કહેવું અને
મિચ્છામિ દુઃકં દેવું તે. ૪. વિવેક—દોષવાળા અતપાનાદિનો ત્યાગ
કરવો તે. ૫. કાર્યોત્સર્ગ—કાર્યાના વ્યાપારને રોકવો તે. ૬. તપ—
પૃથ્વી આદિનો સંધક થવાથી ૬ માસ સુધી તપ કરવો. ૭. છદ્—
દોષને લીધે દીક્ષાના વર્ષોની ન્યૂનતા કરવી તે. ૮. મૂલ—મહાવ્રતનો
ભંગ કરનાર સાધુને ફરીથી દીક્ષા આપી શુદ્ધિ કરવી. ૯. અનવ-
સ્થાપ્ય—મોટા દોષની શુદ્ધિ માટે કરવા કહેલ તપ ન કરે ત્યાં સુધી
દીક્ષામાં ન સ્થાપવો. ૧૦. પારંચિત—રાજનો વધ, સાધ્વીના શીલનો
ભંગ ઇત્યાદિ મોટા દોષ કરવા વડે વેશ અને ક્ષેત્રાદિથી બહાર થયેલ
સાધુ અમુક પ્રકારનો તપ શાસન પ્રભાવના વિગેરે કરી દોષની
શુદ્ધિ કરે તે.

૨. વિનય તપ—જ્ઞાની અને જ્ઞાનાદિકનો વિનય કરવો તે.

૩. વૈયાવૃત્ય તપ—આચાર્યાદિક ૧૦ ની સેવા કરવી તે.

૧. આચાર્ય, ૨. ઉપાધ્યાય, ૩. તપસ્વી, ૪. નવદીક્ષિત શિષ્ય,
૫. રોગી, ૬. કુલ (૧ આચાર્યનો શિષ્ય સમુદાય.) ૭. ગણ (ધણા

આચાર્યનો પરિવાર.) ૮. સંધ. ૯. સાધુ. ને ૧૦. સમનોત્ત (જ્ઞાનાદિ ગુણો વડે સમાન.)

૪. સ્વાધ્યાય તપ—તપના^૧ પૃથ્ઠના^૨ પરાવર્તના^૩ અનુપ્રેક્ષા^૪ અને ધર્મકથા^૫ એ પાંચ પ્રકારે ભાણવો.

૫. ધ્યાન *—આર્ત અને રૌદ્ર ધ્યાન તથાને ધર્મ ધ્યાન અને શુદ્ધધ્યાન ધ્યાવવાં તે.

ધર્મધ્યાનના ૪ ભેદ. ૧. આજ્ઞા વિચય—જિનેશ્વરની આજ્ઞા સાચી છે, એવી શ્રદ્ધા કરવી. ૨. અપાયવિચય—આ લોક અને પરલોકમાં રાગ-દ્વેષાદિ અનર્થ કરનાર છે એવો વિચાર કરવો. ૩. વિપાક વિચય—કર્મના ફલનો વિચાર કરવો. ૪. સંસ્થાન વિચય—છ દ્રવ્યનાં લક્ષણ અને સંસ્થાનાદિનો વિચાર કરવો.

શુદ્ધ ધ્યાનના ૪ ભેદ. ૧. પૃથક્ત્વ વિતર્ક સવિચાર—શ્રુત-જ્ઞાનને અનુસારે, એક યોગમાંથી અન્ય યોગે, દ્રવ્યના શબ્દ અર્થમાંથી અન્ય દ્રવ્યના શબ્દ અર્થનો વિચાર કરવો. ૨. એકત્વ વિતર્ક અવિચાર—શ્રુતજ્ઞાનને અનુસારે, ત્રણ યોગમાંથી ૧ યોગે, એકજ દ્રવ્યના શબ્દ અર્થનો વિચાર કરવો. ૩. સૂક્ષ્મ ક્રિયા અપ્રતિપાતિ—

૧ ભણવું. ૨ પૂછીને સંદેહ દૂર કરવો. ૩ ભણેલું સંભારવું. ૪ અર્થનું ચિંતવન કરવું. ૫ ધર્મોપદેશ કરવો.

* કમ બધનો હેતુ હોવાથી આર્ત અને રૌદ્ર ધ્યાન તળવા યોગ્ય છે. આર્ત ધ્યાનના ૪ ભેદ. ૧. ઈષ્ટ વિયોગ—સ્વજન કે ઈષ્ટ વસ્તુના વિયોગને લીધે ચિંતા કરવી તે. ૨. અનિષ્ટ સંયોગ—અનિષ્ટ સંયોગના વિયોગ માટે ચિંતા કરવી તે. ૩. રોગ ચિંતા—શરીરે રોગ થવાથી ચિંતા કર્યા કરવી. ૪. અશ્વશૌચ—ભવિષ્ય માટે ચિંતા કરવી. અથવા ધર્મ કરી નિચાણું કરવું.

રૌદ્ર ધ્યાનના ૪ ભેદ. ૧. હિંસાનુબંધી—સ્વાર્થ કે દ્વેષને લીધે નિરંતર હિંસાની વિચારણા કરવી. ૨. મૃષાનુબંધી—ભૂલે બોલવાની નિરંતર વિચારણા કરવી. ૩. સ્તેયાનુબંધી—ચોરીની નિરંતર વિચારણા કરવી. ૪. સંરક્ષણાનુબંધી—ધનાદિના રક્ષણની નિરંતર વિચારણા કરવી.

ચોજાના શેષ પછી સૂક્ષ્મ કાયયોગની ક્રિયા હોય તે વખતે નહિ પડનાર પરિણામ. ૪. વ્યુપરતક્રિયા નિવૃત્તિ—જે ધ્યાનમાં સૂક્ષ્મ કાયયોગની ક્રિયા ન હોય તે.

૬. કાચોત્સર્ગ—કર્મના ક્ષય નિમિત્તે કાઉત્સર્ગ કરવો તે.

ઉત્સર્ગ—ત્યાગ. તેના બે ભેદ. ૧. દ્રવ્ય ઉત્સર્ગ—ગચ્છ દેહ. અધિક વસ્ત્ર અને અશુદ્ધ અશ્વનાદિકનો ત્યાગ કરવો. ૨. ભાવ ઉત્સર્ગ—મિથ્યાત્વ કષાયોદ્ધનો ત્યાગ કરવો.

નિર્જરાના ૨ ભેદ—૧ સકામ અને ૨ અકામ. અથવા ૨.

૧ દ્રવ્ય અને ૨ ભાવ.

૧. સકામ—ઈચ્છા પૂર્વક કષ્ટ સહન કરવું તે.

૨. અકામ—ઈચ્છા વિના તિર્થંત્રાદિકનો માફક કષ્ટ સહન કરવું તે.

૧. દ્રવ્ય નિર્જરા—જેમાં કષ્ટ ધણું અને લાલ થોડો તથા જે શરીરને કૃશ કરે અને જેને ખીજ લોકો તપ કરી માને તે.

૨. ભાવ નિર્જરા—જેમાં કષ્ટ થોડું અને આત્માના શુદ્ધ અધ્યવસાય હોવાથી લાલ ધણો થાય તે.

નિર્જરા તત્ત્વના પ્રશ્નો.

૧. દ્રવ્ય નિર્જરા અને ભાવ નિર્જરા કોને કહે ?

૨. નિર્જરાના ભેદ કેટલા અને કયા કયા છે ? તે ગણાવો.

૩. નીચેના શબ્દોનો અર્થ વિસ્તારથી કહો.

વૃત્તિ સંક્ષેપ, સંલીનતા, વૈયાવૃત્ય, વિનય, સ્વાધ્યાય અને ધ્યાન.

૮ મું અધ્યતત્ત્વ.

ખારસવિહું—૧૨ પ્ર-
કાર.

તવો—તપ.

નિર્જરા—નિર્જરા.

અધો—અધતત્ત્વ.

ચઉ—ચાર.

વિગ્રહો—ભેદ-પ્રકાર.

પયર્થ—પ્રકૃતિ.

ક્રિધ—સ્થિતિ.

અણુભાગ—રસ.

પએસ—પ્રદેશના.

ભેએહિં—ભેદ વડે.

નાયવો—જાણવો.

પયર્થ—પ્રકૃતિ.

સહાવો—સ્વભાવ.

બુતો—કલો છે.

ક્રિધ—સ્થિતિ.

કાલ—કાળનો.

અવહરણું-નિશ્ચય.	જુઓ-જાણવો.	દલ-દલિકનો.
અણુભાગો-અનુભાગ	પએસો-પ્રદેશ.	સંચઓ-સમૂહ.
રસો-રસ.		

ખારસવિહું તવો નિજજરા ય—૧૨ પ્રકારનો તપ એ નિજરાતત્વ છે અને.

ખધો ચઉ વિગળ્યો અ—(૮ મું) બંધ તત્ત્વ ૪ પ્રકારે છે. (કયા ૪ પ્રકાર ?)

પયધ-કિંઈ-અણુભાગ, પએસ-સેએહિં નાયબો ॥૩૬॥-૧. પ્રકૃતિ-બંધ, ૨. સ્થિતિબંધ, ૩. અનુભાગ [રસ] બંધ અને ૪. પ્રદેશ-બંધના બેદ વડે જાણવો.

પયધ સહાવો વુત્તો-પ્રકૃતિબંધ એટલે કર્મનો સ્વભાવ કહ્યો છે. કિંઈ કાલાવહરણું-સ્થિતિબંધ એટલે કર્મના કાળનો નિયમ (નિશ્ચય). અણુભાગો રસો જુઓ-અનુભાગ એટલે કર્મનો (તીવ્રમંદ) રસ જાણવો.

પએસો દલસંચઓ ॥ ૩૭ ॥-પ્રદેશ એટલે કર્મના દલિકનો (અણુઓનો) સમૂહ.

બંધતત્ત્વ સમજાવવાને માટે મોદકનું દૃષ્ટાંત કહે છે.

જેમ મુંઠ વિગેરે વસ્તુથી બનેલો મોદક સ્વભાવથી વાત (વાયુ) નું હરણુ કરે છે. જીરું વિગેરે ઠંડી વસ્તુથી બનેલો મોદક સ્વભાવથી પિત્તનું હરણુ કરે છે. તેમ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો સ્વભાવ જ્ઞાનને આવરવાનો છે. દર્શનાવરણીય કર્મનો સ્વભાવ દર્શનને આવરવાનો છે. એ પ્રકૃતિબંધ જાણવો.

જેમ કોઈ મોદક ૧ દિવસ ૧૫ દિવસ ૨૦ દિવસ કે માસ સુધી રહે અને પછી વર્ણુ-બંધ-રસ અને સ્પર્શનો ફેરફાર થવાથી બગડી જાય, તેમ કોઈ કર્મ ઉત્કૃષ્ટથી ૨૦, ૩૦ કે ૭૦ કોડાકોડી સામ-રાપમ અને જઘન્યથી ૧૨-૮ મુહૂર્ત કે અંતમુહૂર્ત પછી નાશ પામે, તે સ્થિતિબંધ જાણવો.

જેમ કોઈ મોદકમાં ઘી ગોળ વિગેરે ધણું હોય અને કોઈમાં થોડું હોય, તેવીજ રીતે કોઈ કર્મનો રસ ધાતી કે અધાતી, તીવ્ર કે.

મંદ, શુભ કે અશુભ, અથવા એકઠાણિઓ, બેઠાણિઓ, ત્રિઠાણિઓ કે ચઉ ઠાણિઓ રસ હોય છે. એ રસખંધ જાણવો.

જેમ કાંઈ મોદક થોડા પુદ્ગલ પરમાણુનો બનેલો હોય અને કાંઈ વધુ પરમાણુનો બનેલો હોય, તેવીજ રીતે કાંઈ કર્મમાં થોડા પ્રદેશો અને કાંઈમાં વધારે પ્રદેશો હોય, એ પ્રદેશખંધ જાણવો.

પડ-પાટો.	કુલાલ-કુંભાર.	કર્મમાણુવિ-કર્મોના
પડિહાર-પોળીઓ.	ભંડગારીણું-ભંડારી.	પણુ-
અસિ-તરવાર.	જહુ-જેમ.	જાણુ-સમજ.
મજજ-મદિરા. દારૂ.	એએસિં-એ(વસ્તુઓ) ના.	તહુ-તેમજ.
હુડ-હેડ (બેડી).	ભાવા-સ્વભાવો.	ભાવા-સ્વભાવોને.
ચિત્ત-ચિતારો.		

૮ કર્મોના સ્વભાવ.

પડ-પડિહાર-સિ-મજજ-આખના પાટા સમાન જ્ઞાનાવરણીય કર્મ, પોળીઆ [દારપાળ] સમાન દર્શનાવરણીય, મધથી ભેપાયેલી તરવારની ધારને ચાટવા જેવું વેદનીય, મદિરા (દારૂ) જેવું મોહનીય.

હુડ-ચિત્ત-કુલાલ-ભંડગારીણું-હેડ (બેડી) સમાન આયુ કર્મ, ચિતારા સમાન નામકર્મ, કુંભારે ધડેલ ધડા સમાન જોતકર્મ, ભંડારી સમાન અંતરાય કર્મ છે.

જહુ એએસિં ભાવા-જેમ એઓના (આખે બાધેલા પાટા વિગેરે ૮ ના) સ્વભાવો છે.

કર્મમાણુ વિ જાણુ તહુ ભાવા ॥ ૩૮ ॥—તેમ ૮ કર્મોના પણુ સ્વભાવોને તું જાણુ.

જ્ઞાનાવરણીય કર્મોના સ્વભાવ પાટા જેવો છે, જેમ વસ્ત્રનાં ધણા કે ઓછા પાટાથી આખતું તેજ અનુક્રમે ઓછું કે વધતું થાય છે, તેમ જ્ઞાનનાં ધણાં કે થોડાં આવરણોથી છુવને ઓછા કે વધતો જ્ઞાનનો ક્ષયોપશમ થાય છે.

દર્શનાવરણીય કર્મોના સ્વભાવ પોળીયા જેવો છે. જેમ દાર-

ખાળથી રોકાયેલો માણસ રાજનું દર્શન કરી શકે નહિ, તેમ દર્શના-
વરણીય કર્મથી જીવ ઘટાદિ પદાર્થોનું દર્શન કરી શકે નહિ.

વેદનીય કર્મનો સ્વભાવ મધ્યથી લેખાયેલ તરવારની ધારને
ચાટવા જેવો છે. જેમ તરવારની ધારને ચાટતાં સુખ થાય અને
જીભ કપાય ત્યારે દુઃખ થાય છે, તેમ વેદનીય કર્મના ઉદયથી જીવને
સુખ અને દુઃખ થાય છે.

મોહનીય કર્મનો સ્વભાવ મદિરા જેવો છે. જેમ મદિરા
પીનારને હિતાહિતનું ભાન રહેતું નથી, તેમ મોહનીય કર્મના ઉદયથી
જીવને હિતાહિતનો વિવેક રહેતો નથી.

આયુષ્ય કર્મનો સ્વભાવ હેઠ (ખેડી) ના જેવો છે. જેમ
ખેડીમાં પડેલો પ્રાણી તેની મુદત પૂરી થયા વિના છૂટી શકતો નથી,
તેમ આયુષ્ય કર્મની મુદત પૂરી થયાં વિના જીવ છૂટી શકતો નથી.

નામ કર્મનો સ્વભાવ ચિતારા જેવો છે. જેમ ચિતારા વિવિધ
પ્રકારના રૂપો (ચિત્રો) આજે છે, તેમ નામ કર્મના ઉદયથી જીવ
પણુ ગતિ ભતિ વગેરે વિવિધ રૂપો કરે છે.

ગોત્ર કર્મનો સ્વભાવ કુંભાર જેવો છે. જેમ કુંભાર માંગલિક
કાર્ય માટે અને મદિરા ભરવા માટે ઘડો બનાવે છે, તે આકાર માત્રથી
પૂજનીય અને નિંદનીય થાય છે. તેમ ઉચ્ચ કુળમાં ઉત્પન્ન થવાથી
જીવ પૂજાને પામે છે અને નીચ કુળમાં ઉત્પન્ન થવાથી જીવ નિંદાને
પામે છે.

અંતરાય કર્મનો સ્વભાવ ભંડારી જેવો છે જેમ ભંડારી
વિપરીત થયો થકા રાજ દાનાદિ કરી શકતો નથી, તેમ અંતરાય
કર્મના ઉદયથી જીવ પણ દાનાદિ કરો શકતો નથી.

કૃતુ-અહીંયાં.	આઉ-આયુષ્ય.	દુ-ખે.
નાણુ-દાનાવરણીય.	નામ-નામ.	અરુઢવીસ-અઠ્યાવીસ.
દંસણુ-દર્શન.	ગોઆણિ-ગોત્ર (કર્મ)	ચઉ-ચાર.
આવરણુ-આવરણીય	વિગ્ધ-અંતરાય.	તિસય-એકસો ત્રણ.
વેય-વેદનીય.	પણુ-પાંચ.	દુ-ખે.
મોહુ-મોહનીય.	નવ-નવ.	પણુવિહુ-૫ પ્રકાર.

આઠે કર્મના ઉત્તર લેક.

ધહ નાણુ-દંસણાવરણુ—અહીં જ્ઞાનાવરણીય-દર્શનાવરણીય.

વેચ-મોહાઉ-નામ-ગોઆણિ—વેદનીય, મોહનીય, આયુષ્ય, નામ,
ગોત્રકર્મ.

વિધ્વં ચ પણુ નવ દુ—અને અંતરાય એ આઠ કર્મ અનુક્રમે
૫-૬-૨ પ્રકારે.

અટ્ટવીસ ચઉ તિસય દુ પણુવિહુ ॥૩૬॥—૨૮-૪-૧૦૩-૨ અને
૫ પ્રકારે છે.

નાણુ-જ્ઞાનાવરણીય.	અયરાણુ—સાગરો-	વીસ-વીશ.
દંસણાવરણુ-દર્શનાવરણીયને વિષે.	પમની.	નામ-નામ.
વેઅણિએ-વેદનીય.	ઠિઈ-સ્થિતિ.	ગોઆસુ-ગોત્રને વિષે.
ચેવ-નિચે.	ઉક્કોસા-ઉત્કૃષ્ટથી.	તિત્તીસં-તેત્રીશ.
અંતરાએ-અંતરાય-ને વિષે.	સત્તરિ-સિતેર.	અયરાઈ-સાગરોપમ.
તીસં-ત્રીશ.	કોડાકોડી-કોડાકોડી.	આઉ-આયુષ્યની.
કોડાકોડી-કોડાકોડી.	મોહણીએ-મોહનીયને વિષે.	ઠિઈખંધ-સ્થિતિખંધ.
		ઉક્કોસા-ઉત્કૃષ્ટથી.

૮ કર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ.

નાણુ અ દંસણાવરણુ—જ્ઞાનાવરણીય અને દર્શનાવરણીયને વિષે.
વેઅણિએ ચેવ અંતરાએ અ—વેદનીય અને અંતરાય કર્મને વિષે
નિચે.

તીસં કોડાકોડી—૩૦ કોડાકોડી.

અયરાણુ ઠિઈ અ ઉક્કોસા ॥ ૪૦ ॥—સાગરોપમ સ્થિતિ (ખંધ)
ઉત્કૃષ્ટથી છે.

સત્તરિ-કોડાકોડી, મોહણીએ—૭૦ કોડાકોડી સાગરોપમ [સ્થિતિ]
મોહનીય કર્મને વિષે છે.

વીસ નામ ગોઆસુ—નામ અને ગોત્રને વિષે ૨૦ કોડાકોડી સાગરોપમ
[સ્થિતિ] છે.

તિત્તીસં અયરાઈ, આઉદિધ—બંધ ઉક્કોસા ॥ ૪૧ ॥—

૩૩ સાગરોપમ આયુષ્ય કર્મની સ્થિતિનો બંધ ઉત્કૃષ્ટથી છે.

બારસ-બાર.	નામ-નામ.	એયં-એ.
મુહુત-મુહૂતં સુધી.	ગોએસુ-ગોત્રને વિષે.	બંધ-બંધની.
જહન્ના-જધન્ય.	સેસાણુ-આકીનાની.	ઠિધ-સ્થિતિતું.
વેયણીએ-વેદનીયની.	અંતમુહુતં-અંત.	
અઠ-આઠ. (મુહૂતં)	મુહૂતં.	માણુ-પ્રમાણુ.

૮ કર્મની જધન્ય સ્થિતિ.

બારસ મુહુત જહન્ના, વેયણીએ—૧૨ મુહૂતંની જધન્ય સ્થિતિ વેદનીય કર્મની છે.

અઠ નામ-ગોએસુ—નામ અને ગોત્ર કર્મની ૮ મુહૂતં જધન્ય સ્થિતિ છે.
સેસાણુ—તમુહુતં—આકીનાની (૫ કર્મની જધન્ય સ્થિતિ)
અંતમુહૂતં છે.

એયં બંધ-ઠિધ-માણુ ॥ ૪૨ ॥—એ (જધન્ય) બંધની સ્થિતિ (સ્થિતિ બંધ)તું પ્રમાણુ કણું.

બંધ તત્વના પ્રશ્નો.

૧. બંધના ભેદ કેટલા ? અને તે દરેક ભેદનો અર્થ દર્શાવ આપી સમજાવો.

૨. આઠે કર્મનો સ્વભાવ વિસ્તારથી કહો.

૩. દરેક કર્મ આત્માના કયા ગુણને આવરે છે ? તે કહો.

૪. આઠે કર્મના ઉત્તર ભેદ તથા ઉત્કૃષ્ટ અને જધન્ય સ્થિતિ બંધ કહો.

૯ મું મોક્ષ તત્વ.

સાંતપથ-છતાપદની.	ખિત-ક્ષેત્ર.	ભાગ-ભાગ.
પરુવણુયા-પરુપણુ.	કુસણા-સ્પર્શના.	ભાવે-ભાવ.
દ્વંપમાણુ—દ્વંપ	કાલો-કાલ.	અપાબહુ—અદ્ય
પ્રમાણુ.	અંતર-અંતર.	બહુતવ.
		એવ-અને નિચે.

૮ કર્મનાં નામ.	કોના જેવું.	આમાના કયા ગુણને રોકયો	ઉત્તર ભેદ.	ઉદ્વૃષ્ઠ સ્થિતિ.	જથ્થાન્ય સ્થિતિ.
૧ જ્ઞાનાવરણીય.	આળે પાટા જેવું.	અનંત માન.		૫૩૦૬૦૬૦૬૦૬૦ સાગરોપમ	અંતર્મુહૂર્ત
૨ દર્શનાવરણીય.	ચોળીઆ જેવું.	અનંત દર્શન	૯૩૦	" "	"
૩ વેદનીય કર્મ.	તરવારની ધાર "	અવ્યાપાધ સુખ.	૨૪૦	" "	૧૨ મુહૂર્ત.
૪ મોહનીય કર્મ.	મહિરા "	અનંત આરિત.	૨૮૭૦	" "	અંતર્મુહૂર્ત.
૫ આશુખ્યકર્મ	હેઠ (કદખાતું) "	અક્ષય સ્થિતિ.	૪૩૩ સાગરોપમ.		"
૬ નામ કર્મ.	ચિતારા "	અરૂપીપણું.	૧૦૩૨૦૬૦૬૦૬૦ સાગરોપમ		૮ મુહૂર્ત.
૭ ગોત્ર કર્મ.	કુંભારે ધડેલ ઘટ.	અશુરવધુ.	૨૨૦	" "	૮ "
૮ અંતરાય કર્મ.	લંકારી "	અનંતદાનાદિ લઘિધુ	૫૩૦	" "	અંતર્મુહૂર્ત.
			૧૫૮		

સંતપય-પરુવણુયા—છતા પદની પ્રરૂપણા દ્વાર.

દ્રવ્ય-પ્રમાણું ચ ખિત્ત કુસણા ચ-દ્રવ્ય (સંખ્યાતું) પ્રમાણું-ક્ષેત્ર
અને સ્પર્શના.

કાલો અ અંતર ભાગ—કાલ અંતર અને ભાગ.

ભાવે અધ્યાખ્યહું એવ ॥ ૪૩ ॥—ભાવ અને નિશ્ચે અલ્પ-મહત્વ
(એ ૯ ભેદ મોક્ષ તત્ત્વના જાણવા.)

મોક્ષતત્ત્વના ૯ ભેદ.

૧. સત્પદ પ્રરૂપણા દ્વાર—મોક્ષપદ હતું છે, વિદ્યમાન છે; એવી
પ્રરૂપણા કરવી તે.

૨. દ્રવ્ય પ્રમાણુ દ્વાર—સિદ્ધના જીવોની સંખ્યા કેટલી છે, એમ
વિચારવું તે.

૩. ક્ષેત્ર દ્વાર—સિદ્ધના જીવ કેટલા ક્ષેત્રમાં રહેલા છે, એમ વિચારવું તે.

૪. સ્પર્શના દ્વાર—સિદ્ધના જીવો કેટલા આકાશ પ્રદેશને સ્પર્શીને
રહેલા છે, એમ વિચારવું તે.

૫. કાલ દ્વાર—સિદ્ધના જીવોની સ્થિતિ કેટલા કાળ સુધીની છે,
એમ વિચારવું તે.

૬. અંતર દ્વાર—સિદ્ધના જીવોને કેટલું અંતર છે, એમ વિચારવું તે.

૭. ભાગ દ્વાર—સિદ્ધના જીવો સંસારી જીવોના કેટલામે ભાગે છે,
એમ વિચારવું તે.

૮. ભાવ દ્વાર—સિદ્ધના જીવો પાંચ ભાવમાંથી કયે ભાવે રહેલા છે,
એમ વિચારવું તે.

૯. અલ્પખ્યહત્વ દ્વાર—પંદર ભેદે સિદ્ધ થયેલામાંથી વેદને આશ્રયીને
કાણુ વધારે અને કાણુ ઓછા છે, એમ વિચારવું તે.

સંતં-હતું.

સુદ્ધપયતા-શુદ્ધ પદ
પણાથી.

વિજ્ઞંતં-વિદ્યમાન.

અકુસુમ-આકાશના

કુશની.

વ્ય-પેઠે. જમ.

ન-નથી.

અસંત-અહતું.

સુદ્ધપતિ-મોક્ષ.

પય-પદ.

તત્સઉ-તેની વળી.

પરુવણુ-પ્રરૂપણા.

મગ્ગણાધિહિં-માર્ગ-

ણાઓ વડે.

પહેલું સપદ પ્રરૂપણાદ્વાર.

સંતં મુદ્ધ-પયતા, વિભજંતં—શુદ્ધ (એક) પદપણું હોવાથી
(મોક્ષ એ) છતું એટલે વિદ્યમાન છે.

અ-કુસુમવ્ય ન અસંતં—પરંતુ આકાશના કુલની પેઠે અછતું
નથી. (કારણ કે)

મુદ્ધપ્રતિ પયં તસ્ય ઉ—મોક્ષ એ ૧ પદ છે. તેની (મોક્ષની) વળા.
પરૂવણા મગ્ગણાઈહિં ॥ ૪૪ ॥—પ્રરૂપણા ૧૪ માર્ગણાઓ (અને
તેની ૬૨ ઉત્તર માર્ગણાઓ) વડે થાય છે.

મોક્ષ ૧ પદવાળું નામ હોવાથી દુનિયામાં બટ પટ વિગેરેની જેમ
અવશ્ય હોય છે જ. એ પદવાળાં નામ હોય અથવા ન પણ હોય, જેમકે—
પ્રભુની પ્રતિમા છે અને ઘોડાનું શિંગડું એ નથી.

માર્ગણા—કહેલા ભાવોનો ગણાદિ વડે વિચાર કરવો તે.

ગઈ-ગતિ	સમ્મે-સમ્યક્ત્વ.	અધમ-ક્ષાયિક.
ઈદિએ-ઈ દ્રિય.	સન્નિ-સંચી.	સમ્મત્તે-સમ્યક્ત્વ.
કાએ-કાય.	આહારે-આહાર.	મુદ્ધે-મોક્ષ.
જોએ-યોગ.	નરગઈ-મનુષ્ય ગતિ.	અણાહારે-અણહારી.
વેએ-વેદ.	પણિદિ-પંચેદ્રિય	કેવલ-કેવળ.
કસાય-કષાય.	ભતિ.	દંસણુ-દર્શન.
નાણે-જ્ઞાન.	તસ-તસકાય.	નાણે-(કેવળ) જ્ઞાન.
સંજમ-સંયમ.	ભવ-ભવ્ય.	ન-નથી.
દંસણુ-દર્શન.	સન્નિ-સંચી.	સેસેસુ-બાકીની
લેસા-લેશ્યા.	અહુખાય-યથા-	(માર્ગણા)ને વિષે.
ભવ-ભવ્ય.	ખ્યાત.	

૧૪ મૂળ માર્ગણા અને તેના ૬૨ ભેદ.

ગઈ ઈદિએ કાએ—૪ ગતિ-૫ ઈદ્રિય (ભતિ)—૬ કાય.

જોએ વેએ કસાય નાણે ય—૩ યોગ-૩ વેદ-૪ કષાય અને ૮ જ્ઞાન.

સંજમ દંસણુ લેસા—૭ સંયમ-૪ દર્શન-૬ લેશ્યા.

ભવ સમ્બે સન્નિ આહારે ॥૪૫॥—૨ બેદે ભવ, ૬ સમ્યક્ત્વ,
૨ બેદે સંઝી અને ૨ બેદે આહાર માર્ગણા છે.

ગતિ-૪. (નરક-તિર્થ-અ-મનુષ્ય ને દેવગતિ.)

ઈન્દ્રિય. જાતિ-૫. (એકન્દ્રિય-મેઘન્દ્રિય-તેઘન્દ્રિય-ચત્તરિન્દ્રિય ને પંચેન્દ્રિય.)

કાય-૬. (પૃથ્વીકાય-અપ્કાય-તેહિકાય-વાયુકાય-વનસ્પતિકાય ને
ત્રસકાય.)

યોગ-૩. (મન યોગ-વચનયોગ ને કાયયોગ.)

વેદ-૩. (પુરુષવેદ-સ્ત્રીવેદ ને નપુસક વેદ.)

કુષાય-૪. (ક્રોધ-માન-માયા ને લોભ.)

જ્ઞાન-૮. (મતિ-શ્રુત-અવધિ-મનઃપર્થવ ને કેવળજ્ઞાન, મતિઅજ્ઞાન-
શ્રુતઅજ્ઞાન ને વિભાગ જ્ઞાન.)

સંયમ-૭. (સામાયિક-છેદોપસ્થાપનીય-પરિહાર વિશુદ્ધિ-સૂક્ષ્મસંપરાય
યથાખ્યાત-દેશવિરતિ ને આવરતિ.)

દર્શન-૪. (ચક્ષુ-અચક્ષુ-અવધિ ને કેવળ દર્શન.)

લેશ્યા-૬. (કૃષ્ણ-નીલ-કાપોત-તેજો-પદ્મ ને શુક્લ લેશ્યા.)

ભવ્ય માર્ગણા-૨. (ભવ્ય ને અભવ્ય.)

સમ્યક્ત્વ ૬. (ઔપશમિક-ક્ષાયોપશમિક-ક્ષાયિક-મિથ્યાત્વ-સાસ્વાદન-
મિશ્ર.)

સંઝી માર્ગણા-૨. (સંઝી ને અસંઝી.)

આહાર માર્ગણા-૨. (આહારી ને અણાહારી)

નરગર્હ પર્ણિદિ તસ ભવ-મનુષ્યગતિ-પંચેન્દ્રિય જાતિ, ત્રસકાય-
ભવ્ય માર્ગણા.

સન્નિ આહુક્ર્પાય-ખદ્ય-સમ્બત્તે-સંઝી-યથાખ્યાત ચારિત્ર-ક્ષાયિક-
સમ્યક્ત્વ.

મુક્ષો-ણાહાર કેવલ, દંસણ નાણે ન સેસેસુ ॥૪૬॥—અણાહારી
કેવળ દર્શન અને કેવળજ્ઞાન (એ ૧૦ માર્ગણામાં પોતાની
ચોખ્ખતાથી મોક્ષ થાય છે. પણ બાકીની ૪ મૂળ અને બાવન
ઉત્તર) માર્ગણાને વિષે (માથી) કાઈ મોક્ષે જતા નથી.

દ્રવ્યપ્રમાણુ-દ્રવ્ય	હુન્તિ-છે.	ભાગે-ભાગમાં.
પ્રમાણુને વિષે.	ણુંતાણિ-અનંતા.	ધક્કો-એક.
સિદ્ધાણું-સિદ્ધોનાં.	લોગરસ-લોકના.	યં-અને.
જીવ દ્રવ્યાણિ-જીવ- દ્રવ્યો.	અસંખિજાળે-અસં- ખ્યાતમાં.	સંવેવિ-સર્વપણુ.

ખીજીું દ્રવ્ય પ્રમાણુ દ્વાર.

દ્રવ્યપ્રમાણુ સિદ્ધાણું, જીવ-દ્રવ્યાણિ હુન્તિ ણુંતાણિ—દ્રવ્ય પ્રમાણુ દ્વારમાં વિચારતાં સિદ્ધોનાં જીવ દ્રવ્યો (જીવોની સંખ્યા) અનંત છે.

૩ જીું ક્ષેત્રદ્વાર.

લોગરસ અસંખિજાળે, ભાગે ધક્કો ય સંવે વિ ॥ ૪૭ ॥—
લોકાકાશના અસંખ્યાતમાં ભાગ જેટલા ક્ષેત્રમાં ૧ સિદ્ધ અને
સર્વે સિદ્ધો પણ રહેલા છે.

૧ સિદ્ધનું ક્ષેત્ર જથ્થા ૧ હાથ તે ૮ અંગિળ, તથા ઉત્કૃષ્ટ
ઠઠકકે ધનુષ્ય અને સર્વસિદ્ધોનું ૪૫ લાખ જોજન છે.

કુસણા-સ્પર્શના.	પડુચ્ચ-આશ્રયી.	અભોવાઓ-અભાવ- હોવાથી.
અહિઆ-અધિક.	સાધઓ-આદિ સહિત	સિદ્ધાણું-સિદ્ધોને.
કાલો-કાલ.	ણુંતો-અનંત.	અંતર-અંતર.
ઇગિસિદ્ધ-એક સિદ્ધ.	પડિવાય-પડવાનો.	નતિય-નથી.

૪જીું સ્પર્શના અને ૫ મું કાળદ્વાર.

કુસણા અહિયા કાલો—સિદ્ધના જીવોની સ્પર્શના (પોતાના અવગાહ કરતાં) અધિક છે.

જેમકે:—૧ પરમાણુને ૪ દિશા, ઉર્ધ્વ-અધો તે જ સ્થળે રહ્યો હોય તે સ્થળની, એમ ૭ આકાશ પ્રદેશની સ્પર્શના હોય છે. કાળ (દ્વારમાં સિદ્ધને કેટલો કાળ ?)

છગસિદ્ધ પદ્મસ્ય સાધ્વિઓ છુતો—૧ સિદ્ધ આશ્રયી સાધિ અનંત
(કાળ) છે.

જીવ મોક્ષે જાય તે વખતે તેની આદિ ચર્ધ, માટે આદિ સહિત
(સાધિ) અને ત્યાંથી પદ્ધવાનો અભાવ હોવાથી અનંત છે.

૬ દુકું અંતર દ્વાર.

પડિવાયા-ભાવઓ—પડી જવાનો [સિદ્ધપણું મટી સંસારીપણું
ગ્રાસ થવાનો] અભાવ હોવાથી.

સિદ્ધાણું અંતર નત્થિ ॥ ૪૮ ॥—સિદ્ધના જીવોને અંતર નથી.

[સિદ્ધપણું પામ્યા પછી મનુષ્યપણું પામી ફરી સિદ્ધ થાય તે
અંતર=છેદું નથી. અથવા સિદ્ધના જીવોને માહોમાહિ અંતર નથી.]

સંવ્ય-સર્વ.	તેસિં-તેઓને.	પરિણામિઓ-પારિ-
જિયાણું-જીવોના.	દંસણું-દેવળ દર્શન.	ણામિક ભાવે.
અણું-તે-અનંતમે.	નાણું-દેવળગ્ધાન.	પુણું-વળી.
ભાગે-ભાગે.	ખમ્મએ ભાવે-ક્ષા-	હોઈ-હોય છે.
તે-તે. (સિદ્ધના જીવો).	યિક ભાવે.	જીવત્તં-જીવપણું.

૭મું ભાગ દ્વાર.

સંવ્ય જિયાણું-મણું-તે, ભાગે તે—સર્વ સંસારી જીવોના અનંતમે
ભાગે તે સિદ્ધના જીવો છે.

૮મું ભાગ દ્વાર.

તેસિં દંસણું નાણું—તે સિદ્ધના જીવોને દેવળગ્ધાન અને દેવળદર્શન.
ખમ્મએ ભાવે પરિણામિઓ—ક્ષામિક ભાવે વર્તે છે, અને પારિણા-
મિક ભાવે.

અ પુણું હોઈ જીવત્તં ॥ ૪૯ ॥ વળી (એ સિદ્ધના જીવોને)
જીવપણું હોય છે.

અર્ધ—સર્વ સંસારી જીવોના અનંતમે ભાગે તે સિદ્ધના જીવો
છે. તે સિદ્ધના જીવોને દેવળગ્ધાન અને દેવળદર્શન ક્ષાયિક ભાવે વર્તે
છે અને પારિણામિક ભાવે વળી (એ સિદ્ધના જીવોને) જીવપણું
હોય છે.

થોવા-થોડા.	સિદ્ધા-સિદ્ધ થયેલા.	મુક્ત-મુક્ત-મોક્ષતત્ત્વ.
નપુંસ-નપુંસકલિંગે.	ક્રમેણુ-અનુક્રમે.	એવ્યં-એ.
સિદ્ધા-સિદ્ધ થયેલા.	સંખ્યગુણા-સંખ્યાત	નવતત્તા-નવતત્ત્વો.
થી-ત્રી.	ગુણા.	લેસઓ-સંક્ષેપથી.
નર-પુરૂષ.	ક્રિય-એ પ્રમાણે.	ભણિઓ-કલાં.

૯ મું અદ્યપખલુત્વ દ્વાર.

થોવા નપુંસ સિદ્ધા—[કૃત્રિમ] નપુંસકલિંગે સિદ્ધ થયેલા સર્વથી થોડા છે.

થી નર સિદ્ધા ક્રમેણુ સંખ્યગુણા—ત્રીલિંગે અને પુરૂષલિંગે સિદ્ધ થયેલા અનુક્રમે સંખ્યાતગુણા છે.

ક્રિય મુક્ત તત્ત-મેવ્યં—એ મોક્ષ તત્ત્વ કહ્યું. એ પ્રમાણે.

નવ તત્તા લેસઓ ભણિઓ ॥૫૭॥—જીવાદિ નવતત્ત્વો સંક્ષેપથી કલાં!

દ્રવ્ય (લિંગાકાર માત્ર) વેદે મોક્ષે જાય, પણ ભાવ (અભિનંદાપ રૂપ) વેદે મોક્ષે ન જાય, જન્મથી નપુંસક ભાવ ચારિત્ર ન પામે, અણુ પછીથી કૃત્રિમ નપુંસક થયેલા ૧ સમયે ૧૦, ત્રીઓ ૨૦ અને મુરૂષો ૧૦૮ ઉત્કૃષ્ટથી મોક્ષે જાય.

મોક્ષતત્ત્વનાં સંક્ષેપથી ૯ દ્વારનો સાર.

૧. મોક્ષપદ એક પદપણા માટે છતું છે. ૨. સિદ્ધના જીવોની સંખ્યા અનંત છે. ૩. એક સિદ્ધ તેમજ સર્વસિદ્ધ લોકના અસંખ્યાતમા ભાગના ક્ષેત્રને=અસંખ્યાતા આકાશ પ્રદેશને અવગાહી રહેલા છે. ૪. ક્ષેત્ર કરતાં સ્પર્શના અધિક છે. ૫. એક સિદ્ધ આશ્રયી સાદિ અનંત ને સર્વ સિદ્ધ આશ્રયી અનાદિ અનંતકાળ છે. ૬. સિદ્ધના જીવોને પરસ્પર અંતર નથી. ૭. સિદ્ધના જીવો સંસારી જીવોના અનંતમે ભાગે છે. ૮. ક્ષાયિક અને પારિણામિક એ બે ભાવ સિદ્ધોને હોય છે. ૯. સર્વ કરતાં થોડા કૃત્રિમ નપુંસક લિંગે સિદ્ધ જાણવા, તે કરતાં ત્રી અને પુરૂષ લિંગે સિદ્ધ અનુક્રમે સંખ્યાતગુણા જાણવા.

જીવાઈ-જીવાઈ.	સદહૃતો-શ્રદ્ધા રાખ-	ન-નહિ. ન.
નવ પયત્યે-૯ પદા-	નાર.	અન્નહા-અન્યથા-
થોતે.	અયાણુમાણે વિ-	હુ'તિ-હોય.
જો-જો.	અજાણુને વિષે પણ.	ધન્ય-એવી.
જાણુઈ-જાણુ.	સમ્મત્ત-સમ્યક્ત્વ.	બુદ્ધી-બુદ્ધિ.
તરસ-તેને.	સંવાઈ-સર્વે.	જરસ-જેના.
હોઈ-હોય.	જિણેસર-જિનેશ્વરોએ.	મણે-મનમાં.
સમ્મત્ત-સમ્યક્ત્વ.	ભાસિઆઈ-કહેલાં.	સમ્મત્ત-સમ્યક્ત્વ-
ભાવેણુ-ભાવથી.	વયણાઈ-વચનો.	નિમ્મલ-નિશ્ચલ.
		તરસ-તેને.

સમ્યક્ત્વ અને દ્રઢ સમ્યક્ત્વ કોને હોય ?

જીવાઈ નવપયત્યે, જો જાણુઈ તરસ 'હોઈ સમ્મત્ત'—જીવાઈ ૯ પદાર્થો (તરવો) ને જો (જાણ્ય પ્રાણી) જાણુ, તેને સમ્યક્ત્વ હોય છે.

ભાવેણુ સદહૃતો, અયાણુમાણેવિ સમ્મત્ત ॥ ૫૧ ॥—અથવા ભાવથી (નવતત્ત્વની) શ્રદ્ધા કરનાર એવા અજાણુ (નવતત્ત્વ નહિ જાણનાર) જીવને વિષે પણ સમ્યક્ત્વ હોય છે.

સંવાઈ જિણેસર-ભાસિઆઈ, વયણાઈ નન્નહા હુ'તિ—જીનેશ્વરે કહેલાં સર્વે વચનો અન્યથા (અસત્ય) ન હોય.

ધન્ય બુદ્ધી જરસ મણે—એવી બુદ્ધિ-જેના મનમાં હોય.

સમ્મત્ત નિમ્મલ તરસ ॥ ૫૨ ॥—તેને નિશ્ચલ [દ્રઢ] સમ્યક્ત્વ હોય છે.

અતોમુહુત-અંત-
મુહુર્ત.

મિત્તપિ-માત્ર પણ.

કાસિઆ-સ્પશ્યુ.

હુંજ-હોય.

જેહિં-જેઓએ. (ન).

સમ્મત્ત-સમ્યક્ત્વ.

તેસિં-તેઓને.

અવહૂ-અર્ધ.

પુગ્ગલ-પુદ્ગલ.

પરિઅટ્ટો-પરાવર્ત.

એવ-નિચે.

સંસારો-સંસાર.

અતો મુહુત-મિતપિ—અંતર્મુદ્ધર્ત માત્ર પણ [૯ સમયથી
માંડીને એ ધંડી (૪૮ મીનીટ)માં ૧ સમય ઝોછા વખત સુધી.]

ક્રાસિઅં હુબ્બ જેહિં સમ્મત—જે જીવોને સમ્યક્ત્વ રપશ્યું હોય.

તેસિં અવઠ્ઠ પુગલ, પરિઅટ્ટો એવ સંસારો ॥ ૫૩ ॥—તે જીવોને

(છેલ્લો) અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્ત નિશ્ચે સંસાર બાકી રહે છે.

(અને પછી તે જીવ મોક્ષે જાય છે.)

અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્ત સંસાર બાકી રહેલો તે ધણી આશાતના
કરનારને જાણવો. શુદ્ધ સમ્યક્ત્વી તો કોઈ તે લવમાં કે તેની પછીના
તરત લવોમાં મોક્ષે જાય.

ઉત્સરિપણી—ઉત્સ-
પિણીઅ.

વર્ત (કાળ)

અતીઅઘ્ઘા-ભૂતકાળ.

મુણેઅવો-જાણવો.

અણાગયઘ્ઘા-ભવિ-
બ્યકાળ.

તે-તેવા.

અણુંતા-અનંતા. (પ્ર.

અણુંતગુણા-અનંત
ગુણા.

માણવાળો.)

અણુંતા-અનંત.

પુગલ-પુદ્ગલ.

પરિઅટ્ટો-પરા-

પુદ્ગલ પરાવર્તનો કાળ.

ઉત્સરિપણી અણુંતા, પુગલ-પરિઅટ્ટો મુણેઅવો—અનંત

ઉત્સરિપણી અવસરિપણી કાલે ૧ પુદ્ગલ પરાવર્તકાળ જાણવો.

તે-ણુંતા-તીઅઘ્ઘા—તે (તેવા) અનંત પુદ્ગલ પરાવર્ત પ્રમાણ
ભૂતકાળ છે.

અણાગયઘ્ઘા અણુંતગુણા ॥ ૫૪ ॥—[અને તેથી] અનંતગુણા

(પુદ્ગલ પરાવર્ત જેટલો) ભવિષ્યકાળ છે.

જિણુ-જિનસિદ્ધ.

અતિથા-અતીર્થસિદ્ધ

સલિંગ-સ્વલિંગ સિદ્ધ.

અજિણુ-અજિન

ગિહિ-ગૃહસ્થલિંગ

થી-આલિંગ સિદ્ધ.

સિદ્ધ.

સિદ્ધ.

નર-પુરુષલિંગ સિદ્ધ.

નપુંસા-નપુંસકલિંગ

તિથ-તીર્થસિદ્ધ.

અન્ન-અન્નલિંગ સિદ્ધ.

સિદ્ધ.

પત્તેચ્ચ-પ્રત્યેકબુદ્ધ	સિદ્ધ.	સિદ્ધ-(એક) સિદ્ધ.
સય'બુદ્ધ-સ્વયંબુદ્ધ	બુદ્ધબોહિય-બુદ્ધ- બોધિત સિદ્ધ.	અણિક્કા-અનેક સિદ્ધ. ય-અને.

જિણુ અજિણુ તિત્થ તિત્થા—જિનસિદ્ધ, અજિનસિદ્ધ. તીર્થ'સિદ્ધ,
અતીર્થ'સિદ્ધ.

ગિહિ અન્ન સલિંગ થી નર નપુંસા—ગૃહસ્થલિંગ સિદ્ધ, અન્યલિંગ
સિદ્ધ, સ્વલિંગ સિદ્ધ. ઓલિંગ સિદ્ધ, પુરૂષલિંગ સિદ્ધ, નપુંસક-
લિંગ સિદ્ધ.

પત્તેચ્ચ સય'બુદ્ધા—પ્રત્યેકબુદ્ધ સિદ્ધ, સ્વયંબુદ્ધ સિદ્ધ.

બુદ્ધબોહિય સિદ્ધ-ણિક્કા ય ॥ ૫૫ ॥—બુદ્ધબોધિત સિદ્ધ. એક સિદ્ધ
અને અનેક સિદ્ધ. (એ પ્રમાણે સિદ્ધની પૂર્વ અવસ્થાના ૧૫
બેઠ છે.)

અન્યલિંગી વગેરેનું આયુષ્ય કેવળજ્ઞાન થયા પછી વધારે હોય.
તો તેઓ સાધુનો વેષ દેવ પાસેથી ગ્રહણ કરે છે.

ઓલિંગ પ્રત્યેકબુદ્ધ હોતા નથી.

જિણુસિદ્ધા-જિન- સિદ્ધ.	મરુદેવી-મરુદેવી માતા.	લિંગે સિદ્ધ.
અરિહંતા-અરિહંત.	ગિહિલિંગ-ગૃહસ્થ- લિંગે.	થી સિદ્ધા-ઓલિંગે સિદ્ધ.
અજિણુ સિદ્ધા- અજિનસિદ્ધ.	સિદ્ધ-સિદ્ધ.	અંદણા-અંદનપાલા! પમુહા-પ્રમુખ. વિગેરે.
પુંડરિચ્યા-પુંડરીક.	ભરહો-ભરત ચક્રી.	પુ'સિદ્ધા-પુરૂષલિંગે સિદ્ધ.
પમુહા-પ્રમુખ. વિગેરે.	વક્કલચીરી-વક્કલ- ચીરી.	ગાયમાધ-ગૌતમાદિ.
ગણહારિ-ગણધર.	અન્નલિંગમિમ- અન્યલિંગે.	ગાંગેય-ગાંગેય.
તિત્થસિદ્ધા-તીર્થ સિદ્ધ.	સાહુ-સાધુ.	નપુંસયા સિદ્ધા- નપુંસકલિંગે સિદ્ધ.
અતિત્થસિદ્ધ-અ- તીર્થ સિદ્ધ.	સલિંગ સિદ્ધા-સ્વ-	પત્તેચ્ચ-પ્રત્યેકબુદ્ધ.

સયંબુદ્ધા-સ્વયંબુદ્ધ

સિદ્ધ.

ભણિયા-કલા છે.

કરકંડુ-કરકંડુ.

કવિલાઈ-કપિલાઈ.

તાહુ-તેમજ.

બુદ્ધબોહિ-બુદ્ધ-

બોધિત.

ગુરુ-ગુરુ પાસે.

બોહિઆ-બોધ

પામેલા.

ધગસમય-૧ સમયમાં.

એગ સિદ્ધા-૧ સિદ્ધ.

ધગસમયે-૧ સમયમાં.

વિ-પણ.

અણુગા-અનેક.

સિદ્ધા-સિદ્ધ થયા.

તે-તે.

અણુગસિદ્ધા-અનેક

સિદ્ધ.

સિદ્ધના (પૂર્વે અવસ્થાને લીધે થયેલ) ૧૫ લેહ દષ્ટાંત સહિત-
 નિણુસિદ્ધા અરિહંતા—શ્રી તીર્થંકર (સિદ્ધ થયેલા) તે જિન સિદ્ધ.
 અનિણુસિદ્ધા ય પુરિચ્યા પમુહા—અને પુરિચ ગણધર વિગેરે
 સિદ્ધ તે અજિન સિદ્ધ.

ગણુહારિ તિત્થ સિદ્ધા—(સર્વે) ગણધરે [સિદ્ધ] તે તીર્થ સિદ્ધ.
 અતિત્થસિદ્ધા ય મરુદેવી ॥ ૫૬ ॥—અને મરુદેવી માતા (વિગેરે)
 સિદ્ધ તે અતીર્થ સિદ્ધ.

ગિહલિંગ સિદ્ધ ભરહો—ભરત ચક્રવર્તિ (વિગેરે) સિદ્ધ તે મૃદં-
 સ્થલિંગે સિદ્ધ.

વક્કલચીરી ય અન્નલિંગમ્મિ—વક્કલચીરી (વિગેરે તાપસ વેષે) સિદ્ધ
 તે અન્ન લિંગે સિદ્ધ.

સાહુ સલિંગ સિદ્ધા—સાધુ વેષે સિદ્ધ તે સ્વલિંગ સિદ્ધ.

થી સિદ્ધા ચંદણા પમુહા ॥ ૫૭ ॥—ચંદનબાલા પ્રમુખ સિદ્ધ
 તે સ્ત્રીલિંગ સિદ્ધ.

પુસિદ્ધા ગાયમાઈ—ગૌતમ વિગેરે સિદ્ધ તે પુરુષલિંગ સિદ્ધ.

ગાંગેય પમુહુ નપુસયા સિદ્ધા—ગાંગેય પ્રમુખ સિદ્ધ તે નપુસક-
 લિંગ સિદ્ધ.

પત્તેય સયંબુદ્ધા—(કોઈ પદાર્થ દેખી પ્રતિબોધાએલા તે) પ્રત્યેકબુદ્ધ
 સિદ્ધ અને સ્વયંબુદ્ધસિદ્ધ (પોતાની મેળે બોધ પામેલા તે)
 અનુક્રમે.

લાણિયા કરકંડુ કવિલાઈ ॥ ૫૮ ॥—કરકંડુ અને કપિલ કેવળી
વિગેરે કલા છે.

તહ બુદ્ધબોહિ ગુરુબોહિયા—તેમજ ગુરુના ઉપદેશે સિદ્ધ તે બુદ્ધ-
બોધિત સિદ્ધ.

ઈગસમય એગ સિદ્ધા ય—૧ સમયમાં મહાવીર સ્વામિની જોમ ૧
મોક્ષે જાય તે ૧ સિદ્ધ.

ઈગ સમયે વિ અણુગા—૧ સમયમાં પણ અનેક (૨ થી માંડીને
૧૦૮ સુધી.)

સિદ્ધા તે જુગ-સિદ્ધા ય ॥ ૫૯ ॥—સિદ્ધ થયા તે અનેક સિદ્ધ
(૩૫ભદ્રેવની જોમ ૧ સમયે ૧૦૮ સિદ્ધ થયા.)

આ ૧૫ બેદમાથી ૩૫ભદ્રેવ ભગવાન જિનસિદ્ધ, તીર્થસિદ્ધ,
સ્વલિંગ સિદ્ધ, પુરુષલિંગ સિદ્ધ, સ્વયંબુદ્ધ સિદ્ધ, તે અનેકસિદ્ધ કહેવાય,
એવી રીતે દરેક સિદ્ધ ૧૫ બેદમાથી ધટતા એવા ૬ બેદમાં આવે.

જઠરમાઈ હોઈ પુરુષા, જિણાણ મગ્ગમિમ ઉત્તર તઈઆ ॥
ઈક્ષ્વસુ નિગાયસ, અણુતલાગો અ સિદ્ધિગઓ ॥ ૬૦ ॥

કાઈ જિનને પ્રશ્ન કરે કે કેટલા જીવો મોક્ષમાં ગયા છે ? ત્યારે
તીર્થંકર ભગવાન ઉત્તર આપે કે અત્યારસુધી એક નિગોદનો અનંતમો
જાળ મોક્ષે ગયો છે.

મોક્ષતત્ત્વના પ્રશ્નો.

૧. નીચેના શબ્દોના અર્થો સ્પષ્ટતાથી કહો.

સત્પદ પ્રરૂપણા, ક્ષેત્ર, અંતર અને અદ્વયબહુત્વ.

૨. માર્ગણા એટલે શું ? અને કઈ કઈ માર્ગણાવાળા જીવો મોક્ષે જાય ?

૩. અસાની જીવોને સમ્યક્ત્વ હોય કે નહિ ? તે કહો.

૪. જીવને નિશ્ચલ દૃઢ સમ્યક્ત્વ ક્યારે થાય ? અને તે થયા પછી
સંસારમાં જન્મન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટથી કેટલા કાળ સુધી રહે.

૫. પુદ્ગલ પરાવર્તનો કાળ કેટલો ?

૬. પ્રત્યેક બુદ્ધ અને સ્વયંબુદ્ધ કોને કહે ?

૭. રૂપકદેવ ભગવાન અને મહાદેવી માતા સિદ્ધના ૧૫ ભેદમાથી કયા કયા ભેદોએ સિદ્ધ થયા ?
૮. નવતત્ત્વના રચનાર કોણ ? (ગણધર મહારાજ) અને તેને ગણવાનું ક્ષ શું ?

શ્રી નવતત્ત્વ પ્રકરણ સાર્થ સમાપ્ત.

શ્રી દંડક પ્રકરણ સાર્થ.

નમિઉં-નમસ્કાર. કરીને.	વિચાર-વિચારને.	તેચ્ચિય-તે (જિનેશ્વરને) નિથે.
ચઉવીસ-ચોવીસ.	લેસ-લેશ માત્ર.	થાસામિ-હું સ્તવીશ.
જિણે-જિનેને.	દેસણુઓ-કહેવાથી.	સુણેહ-સાંભળો.
તરસુત્ત-તેમના સૂત્રના.	દંડગ-દંડકના.	લો લવ્વા-હે ભવ્યો.
	પએહિં-પદોવડે.	

મંગલાચરણ.

નમિઉં ચઉવીસ જિણે-ચોવીસ જિનેશ્વરને નમસ્કાર કરીને.
તરસુત્ત વિચાર લેસ દેસણુઓ-તેમના સૂત્રના વિચારને લેશ માત્ર કહેવાથી.
દંડગપએહિં તે ચ્ચિય-દંડકના પદોએ કરીને તે જિનેશ્વરને નિથે.
થાસામિ સુણેહ લો લવ્વા ॥ ૧ ॥ —હું સ્તવીશ. હે ભવ્યજનો !
(તે) તમે સાંભળો.

જીવો જેને વિષે દંડાય તે દંડક કહેવાય.

નેરધઆ-નારકી (૧)	પેઇંદિયાદઓ-એ-	માણુસા-મનુષ્ય (૧).
અસુરાઇ-અસુર-	ઇદ્રિયાદ (૭)	વંતર-વ્યંતર (૧)
કુમારાદિ (૧૦)	ચેવ-નિથે.	જોઇસિય-જ્યોતિષી (૧)
પુઠવાઈ-પૃથ્વીકાયાદિ (૫)	ગણાય-ગર્ભજ.	વેમાણી-વૈમાનિક (૧).
	તિરિય-તિર્થંચ (૧)	

ચોવીસ દંડક.

નેરધ્યા અસુરધ—સાતે નારકીનો ૧, અસુરકુમારાદિ દશ ભવન-
પતિના-૧૦.

પુઠવાઈ બેઈદિયાદ્યો ચેવ—પૃથ્વીકાયાદિ પાંચ સ્થાવરના-૫, (અને)
બેઈદ્રિય આદિ (વિક્ષેપદ્રવના) ત્રણજ.

ગાજસય તિરિય મણુરસા—ગર્ભજ તિર્યચનો-૧, (અને) મતુષ્યનો-૧.

વંતર જોઈસિય વેઆણી ॥ ૨ ॥—વ્યંતરનો-૧, જ્યોતિષીનો-૧
અને વૈમાનિકનો-૧.

તેમાં પૃથ્વીકાયાદિકથી માંડીને તિર્યચ ગતિના ૯ અને મતુષ્ય
ગતિનો ૧ મળી ૧૦. અસુરકુમારાદિ ચાર પ્રકારના દેવતાના ૧૩
અને નારકીનો ૧ એમ બધા મળી ૨૪ દંડક થયા.

સંખિતયરી—અત્યંત સંક્ષેપ.	કસાય—કસાય (૪)	ઉવવાય—ઉપપાત.
ઉ-વળી.	લેસ—લેશ્યા (૬)	જન્મ.
ધમા—આ.	ઇંદ્રિય—ઇંદ્રિય (૫)	અવણુ—અવન. મરણ.
સરીર—શરીર (૫)	દુસમુઘાયા—બે સ.	હિંઈ—સ્થિતિ. આયુષ્ય.
ઓગાહુણા—અવગા- હના.	મુદ્ધાત	પજજતિ—પર્યાપ્તિ.
સંધયણા—સંધયણ (૬)	દિટ્ટી—દષ્ટિ (૩)	(૬)
સન્ના—સંસા (૪-૧૦- ૧૬)	દંસણુ—દર્શન (૪)	કિમાહારે—કિમાહાર.
સંઠાણુ—સંસ્થાન(૬)	નાણુ—જ્ઞાન (૫+૩)	સત્તી—સંસા (૩)
	જોગ—જોગ (૧૫)	ગાધ—ગતિ.
	ઉવઓગા—ઉપયોગ (૧૨)	આગઈ—આગતિ.
		વેએ—વેદ (૩)

ચોવીસ દ્વાર.

સંખિતયરી ઉ ધમા—આ સંધયણી વળી અત્યંત સંક્ષેપ છે.
સરીર—મોગાહુણા ય સંધયણા—શરીર પાંચ—અવગાહના અને
સંધયણુ છે.

સન્ના સંઠાણુ કસાય—સંઠા ચાર—સંસ્થાન ૭—કષાય ચાર.

લેસ ઇન્દ્રિય દુસમુદ્ધાયા ॥ ૩ ॥—લેશ્યા ૭, ઇન્દ્રિય .પાંચ, (જીવ અને અજીવ એ) બે બેદે સમુદ્ધાત.

દિદ્ધી દંસણુ નાણુ—દષ્ટિ ત્રણુ, દર્શન ચાર, જ્ઞાન પાંચ, અજ્ઞાન ત્રણુ—જ્ઞેયુ-વચ્ચોગો-વવાય ચવણુ ઠિંઈ—યોગ ૧૫, ઉપયોગ બાર, ઉપપાત (જન્મ)—વ્યવન (મરણુ)—સ્થિતિ (આયુષ્ય).

પ્રજાતિ કિમાહારે—પર્યાપ્તિ ૭—કિમાહાર (કેટલી દિશાને આહાર લે તે.)

સન્ની ગઈ આગઈ વેચે ॥ ૪ ॥—સંઠા ત્રણુ-ગતિ—આગતિ—વેદ ત્રણુ.

વિવેચન—શરીર ૫, ઔદારિક વૈક્રિય આહારક તૈજસ અને કાર્મણુ. અવગાહના [શરીરની ઉંચાઈ કે લંબાઈ.] સંઘયણુ ૬, વજ્ર રૂપભનારાય, રૂપભનારાય, નારાય, અર્ધ નારાય, કીલિકા અને છેવટું. સંઠા ૪-૧૦ કે ૧૬, આહાર ભય મૈથુન ને પરિગ્રહ. કોષ માન માયા લોભ ઓધ (સામાન્ય જ્ઞાન) અને લોક (વિશેષજ્ઞાન). સુખ દુઃખ મોહ વિતિબિચ્છા ધર્મને શોક. સંસ્થાન ૬, સમચતુરસ ન્યઓધ સાદિ કુખજ વામન અને હુંકક. કષાય ૪, કોષ માન માયા ને લોભ. લેશ્યા ૬, કૃષ્ણ નીલ કાપોત તેજ પદ્મ ને શુક્લ. ઇન્દ્રિય ૫, સ્પર્શના રસના ઘ્રાણુ ચક્ષુ ને શ્રોત્ર. જીવ સમુદ્ધાત ૭. વેદના કષાય મરણુ વક્રિય તૈજસ આહારક અને કેવલી. તેમથી વેદના અને કષાય સમુદ્ધાત પોતાના શરીર પ્રમાણુ કરે, મરણુ સમુદ્ધાત જઘન્યથી અંગુલને અસંખ્યાતમે ભાગ અને ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યાતા યોજન પ્રમાણુ કરે, વૈક્રિય તૈજસ અને આહારક સમુદ્ધાતમાં સંખ્યાતા યોજન પ્રમાણુ દંડ કરે અને કેવળી સમુદ્ધાતના પ્રથમના ૪ સમયમાં અનુક્રમે દંડ કપાટ મંથાન કરે અને આંતરા પૂરે તથા પછીના ૪ સમયમાં આંતરા મંથાન કપાટ અને દંડ સંહરીને સ્વભાવસ્થ થાય.

દષ્ટિ ૩, સમ્પગ્દષ્ટિ મિશ્રદષ્ટિને મિથ્યાદષ્ટિ. દર્શન ૪, ચક્ષુઃ
અચક્ષુ અવધિને કેવલ. જ્ઞાન ૫, મતિ શ્રુત અવધિ મનઃપર્યવ અને
કેવલજ્ઞાન. અજ્ઞાન ૩, મતિ અજ્ઞાન શ્રુતઅજ્ઞાન ને વિભંગજ્ઞાન. યોગ
૧૫. ૧ સત્ય મન યોગ. ૨ અસત્ય મન યોગ. ૩. સત્યાસત્ય મન
યોગ. ૪ અસત્યામૃષા મનયોગ. ૫ સત્ય વચનયોગ. ૬ અસત્ય
વચનયોગ. ૭ સત્યાસત્ય વચનયોગ. ૮ અસત્યા મૃષા વચન-
યોગ. ૯ ઔદારિક કાયયોગ. ૧૦ ઔદારિક મિશ્ર કાયયોગ. ૧૧
વૈક્રિય કાયયોગ. ૧૨ વૈક્રિયમિશ્ર કાયયોગ. ૧૩ આહારિક
કાયયોગ. ૧૪ આહારિકમિશ્ર કાયયોગ. ૧૫ તૈજસકાર્મણ્ય કાયયોગ.
ઉપયોગ ૧૨, ૫ જ્ઞાન ૩ અજ્ઞાન ને ૪ દર્શન. ઉપપાત [જન્મ] ૧
સમયે સંખ્યાએ ગણતાં કેટલા જીવો ઉપજે. અવન [મરણ] ૧ સમયે
સંખ્યાએ ગણતાં કેટલા જીવો મરે. સ્થિતિ [આયુષ્ય] ઉત્કૃષ્ટ અને
જધન્ય. પર્યાસિ ૬, આહાર શરીર ઇન્દ્રિય શ્વાસોશ્વાસ ભાષા ને મન.
કિમાહાર. [કેટલી દિશાનો આહાર દરેક જીવ લે]. સંજ્ઞા ૩ હેતુપદે-
શિક્ષા દીર્ઘકાલિકા ને દષ્ટિવાદોપદેશિકા. ગતિ=૨૪ દંડકના જીવો
મરીને કયાં જાય તે. આગતિ=કયા દંડકના જીવો મરીને કયાં આવી
ઉપજે. વેદ ૩ પુરુષવેદ સ્ત્રીવેદ ને નપુંસકવેદ.

અઉ-ચાર.	દુહ્યો-અને પ્રકાર.	સાહાવિઅ-સ્વાભાવિક
ગણભતિરિ-ગર્ભજ	અંગુલ-આગળના.	અંગુલસ-આમળનો.
તિર્યંચ.	અસંખ્ય-અસંખ્યા-	અસંખ્ય-અસંખ્યાતમો
વાઉચુ-નાયુકાયને ત્રિષે	તમા.	અંસો-ભાગ.
મણ્યાણુ-મનુષ્યો ને.	ભાગ-ભાગનું.	ઉક્કોસ-ઉત્કૃષ્ટ થી.
પંચ-પાંચ.	તાણુ-શરીર.	પણુ સય-પાંચસો.
સોસ-માકાના (૨૧)ને	સન્વેર્સિપિ-સર્વ	ધાણુ-ધનુષ્યવાળા.
તિ સરીરા-૩ શરીર.	દંડકે પણુ.	નેરઠયા-નારકી.
આવર અઉગે-ચાર	જહુના-જધન્યથી.	સતહુત્ય-૭ હાથના.
સ્થાવરને.		સુરા-દેવતા.

૨૪ દંડકમાં કયા કયા દંડકે કયા કયા દ્વારમાંથી શું હોય, તે કહે છે.

પહેલું શરીરદ્વાર.

ચઉ ગાખલ તિરિય વાઉસુ—ગર્ભજ તિયંચ અને વાઉકાયને વિષે (ઔદારિક-વૈક્રિય-તૈજસ અને કાર્મણ્ય એ) ચાર શરીર હોય છે. માણુઆણુ પંચ સેસ તિસરીરા—(તેમાં આહારક ઉમેરીએ તો) મનુષ્યને ૫ શરીર હોય છે. અને બાકીના ૨૧ દંડકે ત્રણ શરીર હોય છે.

(નારકીનો—૧ અને દેવતાના ૧૩ દંડક મળી ૧૪ દંડકે વૈક્રિય-તૈજસ અને કાર્મણ્ય એ ત્રણ શરીર અને વાયુકાય વિના ૪ સ્થાવર તથા વિકરોદ્રિય મળી ૭ દંડકે ઔદારિક-તૈજસ અને કાર્મણ્ય એ ત્રણ શરીર હોય છે.

૨ જી અવગાહના દ્વાર.

સ્થાવર ચઉગે દુહુઓ, અંગુલ અસંખ ભાગ તણુ ॥ ૫ ॥—(વનસ્પતિકાય વિના) ૪ સ્થાવરને (બધન્ય અને ઉત્કૃષ્ટી એમ) બન્ને પ્રકારે; આગળના અસંખ્યાતમા ભાગનું શરીર હોય છે.

સવેસિંધિ જહુન્ના, સાહાવિય અંગુલસ્સ અસંખસો—(૪ સ્થાવર વિના બાકીના) સર્વ દંડકે પણુ બધન્યથી, સ્વાભાવિક (શરીર) આગળનો અસંખ્યાતમો ભાગ હોય છે.

ઉક્કોસ પણુસય ધણુ, નેરઘ્યા સત્ત હુત્થ સુરા ॥ ૬ ॥—ઉત્કૃષ્ટી ૫૦૦ ધનુષ્ય શરીરવાળા નારકી હોય છે, અને દેવતા ૭ હાથના હોય છે.

ગાખલતિરિ-ગર્ભજ
તિયંચનું.
સહુસ્સ-હમર.

જોયણુ-જોજન.
વાણુસ્સેઈ-વનસ્પતિનું.
અહિય-અધિક.

જોયણુ-જોજન.
સહુસ્સ-હમર.
નર-મનુષ્ય.

તેઈદિ-તેઈદ્રિયનું.	ચઉરિંદિ-ચઉરિંદ્રિયનું.	પુણુ-વળી.
તિ ગાઉ-૩ ગાઉ.	દેહું-શરીર.	અંગુલ-આંગળનો.
એઈદિય-એઈદ્રિયનું.	ઉચ્ચતાણું-ઉચ્ચપણું.	સંખ-સંખ્યાતમો.
જોયણે બાર-૧૨	સુએ-સૂત્રમાં.	અસં-ભાગ.
જોજન.	ભણિયું-કહ્યું છે.	આરંભે-આરંભતી
જોયણું-જોજન.	વેઉવિય-ઉત્તર)	વખતે.
એગાં-એક.	વૈક્રિય.	

ગાખ તિરિ સહસ્ત્ર : જોયણું-ગર્ભજ તિયંચનું શરીર ૧૦૦૦
જોજન હોય છે.

વણુસસઈ અહિય જોયણું સહસ્ત્ર—વનસ્પતિકાયનું શરીર ૧૦૦૦
જોજનથી (કાંઈક) અધિક હોય છે.

નર તેઈદિ તિ ગાઉ—મનુષ્ય અને તેઈદ્રિયનું શરીર ૩ ગાઉ હોય છે.
એઈદિય જોયણે બાર ૥ ૭ ૥—એઈદ્રિયનું શરીર ૧૨ જોજન હોય છે.
જોયણું-એગાં ચઉરિંદિ—ચઉરિંદ્રિયનું ૧ જોજન.

દેહુમુચ્ચતાણું સુએ ભણિઅં—શરીર ઉચ્ચપણું સૂત્રને વિષે કહ્યું છે.
વેઉવિય દેહું પુણુ, અંગુલ સંખસં-મારંભે ૥ ૮ ૥—વળી
(ઉત્તર) વૈક્રિય શરીર, આરંભતી વખતે આંગળનો સંખ્યાતમો
ભાગ હોય છે.

દેવ-દેવતાનું.	નવ-નવ.	નારયાણું-નારકીઓનું
નર-મનુષ્યનું.	જોયણું-જોજન.	ભણિયું-કહ્યું છે.
અહિય-અધિક.	સયાઈ-સો.	વેઉવિય-ઉત્તર)
લક્ષ્મંદાખ(જોજન)	દુગુણું-અમણું.	વૈક્રિય.
તિરિયાણું-તિરિયાનું.	તુ-વળી.	સરીરં-શરીર.

વિકુવેલ વૈક્રિય શરીરનું ઉત્કૃષ્ટ માન.

દેવ નર અહિય લક્ષ્મં—દેવતાનું વૈક્રિય શરીર લાખ જોજન અને
મનુષ્યનું લાખ જોજનથી (૪ આંગળ) અધિક હોય છે. (કારણકે
દેવતાઓ ભૂમિથી ઓછામાં ઓછા ૪ આંગળ ઉપર ચાલે છે.)

તિરિયાણું નવ ય જોયણ સયાઈ—તિયુંચનું (વૈક્રિય શરીર)

૯૦૦ જોજન.

કુણું તુ નારયાણું—નારકીઓનું વળી પોતાના શરીરથી બમાણું.
ભણિયું વેઉવિય શરીર ॥ ૯ ॥—વૈક્રિય શરીર કહ્યું છે.

અંતમુહુત્ત—અંત- મુંહૂત્ત.	ચત્તારિ—ચાર.	અઢમાસો—અઢધો- માસ.
નિરએ—નારકીમાં.	તિરિય—તિયુંચ.	ઉક્કોસ—ઉત્કૃષ્ટથી.
મુહુત્ત—મુહૂત્ત.	મણએસુ—મનુષ્યમાં.	વિઉવિયાણા—વિકૃર્વણાને.
	દેવેસુ—દેવોમાં.	કાલો—કાલ.

વિકૃર્વેલ વૈક્રિય શરીરનો કાળ.

અંતમુહુત્ત નિરએ—નારકીમાં અંતમુંહૂત્ત.

મુહુત્ત ચત્તારિ તિરિય મણએસુ—તિયુંચ અને મનુષ્યમાં ૪ મુહૂત્ત.

દેવેસુ અઢમાસો—દેવતામાં અઢધો માસ.

ઉક્કોસ વિઉવિયાણા કાલો ॥ ૧૦ ॥—ઉત્કૃષ્ટથી ઉત્તર વૈક્રિય શરીરનો
કાળ જાણવો.

દેવ અને નારકીને વૈક્રિય લખિધ ભવથી તથા મનુષ્ય અને

તિયુંચને ગુણથી પ્રાપ્ત થાય છે

થાવર—સ્થાવર (૫).	વિગલ—વિકલોદ્રિયને.	નર—મનુષ્ય.
સુર—દેવતા (૧૩).	છેવટ્ટા—છેવટ્ટું.	તિરિએસુ—તિયુંચને
નેરકીઆ—નારકી.	સંધયણ—સંધયણ.	વિષે.
અસંધયણ—સંધયણ	છગાં—છ.	વિ—પણ.
રહિત.	ગખભય—મર્જાજ.	મુણેયવ્વ—જાણવાં.

૩ જી સંધયણ દ્વાર.

થાવર સુર નેરકીઆ, અસંધયણા ય વિગલ છેવટ્ટા—૫ સ્થાવર
દેવતા અને નારકી (એ ૧૬ દંકક) સંધયણ રહિત છે અને
વિકલોદ્રિયને છેવટ્ટું (સેવાર્ત) સંધયણ હોય છે.

સંધયણ છગાં ગખભય, નર—તિરિએસુવિ મુણેયવ્વ ॥ ૧૧ ॥—

છ સંધયણ (વજ્રરૂપના નારાય—રૂપના નારાય—નારાય—અર્ધ

: નારાય-કોલિકા અને હેવટ્ટું.) ગર્ભાન્ન મનુષ્ય અને તિરિયન્નને વિષે પણ જાણવા.

સવેસિ-સર્વે (૨૪)	હુંડા-હુંડક.	વાઉ-વાયુકાય.
ને વિષે.	વિંગાલિદિ-વિકલેદ્રિય.	તેઉ-તેઉકાય.
ચઉ દહ વા-૪ કે ૧૦	નેરધ્યા-નારકીને.	અપકાયા-અપ્રકાય.
સન્ના-સંગા.	નાણાવિહ-જુદા	પુઠવી-પૃથ્વીકાય.
સવે-સર્વે.	પ્રકારના.	મસૂર-મસૂરની દાળ.
સુરા-દેવતાઓ.	ધય-ધ્વજના.	ચંદ-ચંદ્રમાનાં.
ચઉરંસા-સમયતુરસ.	સૂઈ-સોયના.	આકારા-આકારવાળા.
નર-મનુષ્ય.	બુબ્બુય-પરપોટાના.	સંઠાણાઓ-સંસ્થાનથી.
તિરિય-તિરિયન્ને.	વણ-વનસ્પતિ.	લણિયા-કલા છે.
છસંઠાણા-૬ સંસ્થાન.		

૪ થું સંજ્ઞા દ્વાર.

: સવેસિ ચઉ દહ વા, સન્ના-સર્વે (૨૪ દંડકો) ને વિષે ૪-૧૦ કે ૧૬ સંજ્ઞા હોય છે.

(આહાર-ભય-મૈથુન અને પરિગ્રહ એ ચાર. ક્રોધ-માન-માયા-લોભ-ઓધ (દર્શન) અને લોક (જ્ઞાન) મળી ૧૦. સુખ-દુઃખ-મોહ-વિતિગિન્હા-ધર્મ અને શોક મળી ૧૬).

૫ મું સંસ્થાન દ્વાર.

સવે સુરા ય ચઉરંસા-સર્વે દેવતાઓ સમયતુરસ સંસ્થાનવાળા હોય છે.

નર તિરિય છ સંઠાણા-મનુષ્ય અને તિરિયન્ને (સમયતુરસ-ન્યઓધ-સાદિ-વામન-કુબ્જ અને હુંડક એ) છ સંસ્થાન હોય છે.

હુંડા વિંગાલિદિ નેરધ્યા :|| ૧૨ ||-વિકલેદ્રિય અને નારકીને હુંડક સંસ્થાન હોય છે.

નાણાવિહ ધય સૂઈ, બુબ્બુય વણ :વાઉ તેઉ અપકાયા-જુદા જુદા પ્રકારના (સંસ્થાનવાળા) ધજના, સોયના (અને)

પરપોટાના સંસ્થાનવાળા અનુક્રમે વનસ્પતિકાય, વાયુકાય, તેલિકાય, અને અપ્પકાય હોય છે.

ચુઢવી મસૂર ચુંદા, કારા સંઠાણએ લાલિયા ॥ ૧૩ ॥-પૃથ્વીકાય મસૂરની દાળ અથવા ચંદ્રમાના આકારવાળા સંસ્થાનથી કહ્યા છે. અર્થ-વનસ્પતિકાય જુદા જુદા પ્રકારના, વાયુકાય ધળના, તેલિકાય સોયના, અપ્પકાય પરપોટાના અને પૃથ્વીકાય મસૂરની દાળ અથવા ચંદ્રમાના આકારવાળા છે.

સન્વેવિ-સર્વે જીવો.	નારય-નારકી.	સન્વેવિ-સર્વે પણ.
પણ.	તેઉ-તેલિકાય.	હુન્તિ-હોય છે.
ચઉ કસાયા-૪ કપા- યવાળા.	વાઉ-વાયુકાય.	ચઉ લેસા-ચાર લે- શ્યાવાળા.
લેસ છગ્ગ-૬ લેશ્યા.	વિગલા-વિકલેદ્રિય.	ઇન્દિય દાર-ઇન્દ્રિયદાર.
ગળલ-ગર્લજ.	વેમાણિય-વૈમાનિક.	સુગમ-સુમમ.
તિરિય-તિર્થ-ચ.	તિલેસા-૩ લેશ્યાવાળા.	મણુઆણ-મનુષ્યોને.
મણુએસુ-મનુષ્યને	જોઇસિય-જ્યોતિષી.	સત્ત-સાત.
વિષે.	તેઉ લેસા-તેજોલેશ્યા.	સમુઘાયા-સમુદ્ધાત.
	સેસા-આકીના (૧૪).	

૬ ૬ ડું. કપાય દાર.

સન્વે વિ ચઉ કસાયા-સર્વે જીવો પણ (કોષ-માન-માયા અને લોભ એમ) ૪ કપાયવાળા હોય છે.

૭ મુ. લેશ્યા દાર.

લેસ છગ્ગ ગળલ તિરિય મણુએસુ-ગર્લજ તિર્થ-ચ અને મનુષ્યને વિષે (કૃષ્ણ-નીલ-કાપોત-તેજો-પદ્મ અને શુદ્ધ એ) છ લેશ્યા હોય છે.

નારય તેઉ વાઉ, વિગલા વેમાણિય તિ લેસા ॥ ૧૪ ॥-નારકી, તેલિકાય વાયુકાય વિકલેદ્રિય અને વૈમાનિક ૩ લેશ્યાવાળા હોય છે. (નારકી તેલિકાય વાયુકાય અને વિકલેદ્રિયને કૃષ્ણ નીલ અને કાપોત અને વૈમાનિકને તેજો-પદ્મ અને શુદ્ધ લેશ્યા હોય છે.)

જોઈસિય તેઉ લેસા—જ્યોતિષી તેજો લેશ્યાવાળા હોય છે.
 સેસા સંવેવિ હુંતિ ચઉ લેસા—ખાકીના સર્વે (૧૦ બવનપતિ—
 વ્યંતર-પૃથ્વી-અપ્ અને વનસ્પતિ એ ૧૪ દંડક) પણ ૪
 લેશ્યાવાળા હોય છે.

૮ મું ઈન્દ્રિય દ્વાર.

ઈન્દ્રિય દ્વારં સુગમં—ઈન્દ્રિય દ્વાર સહેલું છે.

૯ મું સમુદ્ધાત (કર્મના વિશેષ ઘાત કરવો તે) દ્વાર.

મણ્ઝાણું સત્ત સમુદ્ધાયા ॥૧૫॥—મનુષ્યને ૭ સમુદ્ધાત હોય છે.

વેયણુ-વેદના.	એગિન્દ્રિયાણુ-એકં- દ્રિયોને	ગાબલતિરિ-ગર્ભજ.
કસાય-કષાય.	કેવલિ-કેવલી.	તિયંચ.
મરણુ-મરણુ.	તેય-તૈજસ.	સુરેસુ-દેવોને વિષે.
વેઉવિય-વૈક્રિય.	આહારગ-આહારક.	નારય-નારકી.
તેયએ-તૈજસ.	વિણા ઉ-વિના વળી.	વાઉસુ-વાયુકાયને વિષે.
આહારે-આહારક.	ચત્તારિ-ચાર.	ચઉર-ચાર.
કેવલિ-કેવલી.	તે-તે (ત્રણ)	તિય-ત્રણ.
સમુદ્ધાયા-સમુદ્ધાત.	વેઉવિય-વૈક્રિય.	સેસે-ખાકીના (૪)
સત્ત-સાત.	વળળ-વળને.	વિગલ-વિકલેન્દ્રિયને.
ઈમે-એ. આ.	વિગલા-વિકલેન્દ્રિય.	દુ દિટ્ટી-એ દાષ્ટ.
હુંતિ-હોય છે.	અસત્તીણુ-અસંતીને.	ચાવર-સ્થાવરને.
સત્તીણું-સંતી	તે એવ-તે(ત્રણ)નિએ	મિચ્છત્તી-મિથ્યાદષ્ટિ.
(મનુષ્યો)ને.	પણુ-પાંચ.	સેસ-ખાકીના(૧૬)ને.
		તિય દિટ્ટી-૩ દષ્ટિ.

વેયણુ કસાય મરણુ—વેદના, કષાય અને મરણુ.

વેઉવિય તેયએ ય આહારે—વૈક્રિય તૈજસ આહારક અને.

કેવલિ ય સમુદ્ધાયા—કેવલી સમુદ્ધાત.

સત્ત ઈમે હુંતિ સત્તીણું ॥૧૬॥—એ ૭ સમુદ્ધાત સંતી મનુષ્યોને
 હોય છે.

ઐગિન્દ્રિયાણુ કેવલિ, તેયા-હારગ વિણા ઉ ચત્તારિ—એકંદ્રિય
(વાયુકાય) ને કેવલી તૈજસ અને આહારક (એ ત્રણ) વિના
વળી (પ્રથમની) ૪ સમુદ્ધાત હોય છે.

તે વેઉવિવ્ય વળ્લ, વિગલા-સમ્પીણુ તે એવ ॥૧૭॥—તે (ત્રણ)
અને વૈક્રિય વર્ણને, તે (પ્રથમની) ત્રણ સમુદ્ધાતો વિકલેન્દ્રિય
અને અસંઘીને નિષ્કે હોય છે.

થણુ ગણલ તિરિસુરેસુ—મર્લંજ તિયંચ અને દેવતાને વિષે (પ્રથમની)
૫ (સમુદ્ધાત).

નારય વાઉસુ ચઉર તિય સેસે—નારકી અને વાયુકાયને વિષે ૪
અને ખાકીના (પૃથ્વી-અપ્-તેહ અને વનસ્પતિ એ ૪) દંડકે
૩ સમુદ્ધાત હોય છે.

૧૦ મું દષ્ટિ દ્વાર.

વિગલ દુ દિટ્ઠી—વિકલેન્દ્રિયને વિષે (મિથ્યાદષ્ટિ અને કેટલાક અપ-
ર્યાસ વિકલેન્દ્રિયને સાર્વાદન હોવાથી સમ્યક્દષ્ટિ એમ) એ
દષ્ટિ હોય છે.

ચાવર, મિચ્છત્તી—સ્થાવરને વિષે ૧ મિથ્યાદષ્ટિ હોય છે,

સેસ તિય દિટ્ઠી ॥૧૮॥—ખાકીના (મર્લંજ તિયંચ-મનુષ્ય-નારકી
અને દેવતા એ ૧૬) દંડકે (સમકિત-મિથ્ય અને મિથ્યા એ)
ત્રણ દષ્ટિ હોય છે.

સ્થાવર-સ્થાવર.

ઉપિ-એકંદ્રિય

તિસુ-તેષદ્રિયને વિષે.

અચક્ષુ-અચક્ષુ

દર્શન.

ચઉરિન્દિસુ-ચઉરિ-

દ્રિયને.

તદ્દુગં-તે એ(દર્શન).

સુએ-સુત્રના.

ભણિયં-કલા છે.

મણુઆ-મનુષ્યો.

ચઉ-ચાર.

દંસણિણો-દર્શનવાળા

સેસેસુ-ખાકીના.

(૧૫) ને વિષે.

તિગં તિગં-ત્રણ ત્રણ.

ભણિયં-કલા છે.

૧૧ મું દર્શન દ્વાર.

થાવર ણિ તિસુ અચક્ષુ—સ્થાવર, બેઘદ્રિય અને તેઘદ્રિયને વિષે
અચક્ષુદર્શન હોય છે

ચંદ્રિદિસુ તદ્દુગં સુએ ભણિય—ચંદ્રિદ્રિયને વિષે તે બે (ચક્ષુ
અને અચક્ષુ) દર્શન સુત્રમાં કહ્યાં છે.

મણુઆ ચંદ્રિદિસુ—મનુષ્યો (ચક્ષુ અચક્ષુ અંવધિ અને કેવલ
એ) ચારે દર્શનવાળા હોય છે.

સેસેસુ તિગં તિગં ભણિય ॥ ૧૯ ॥—આકાશનાને વિષે (ગર્ભજ
તિયંચ-નારકી અને દેવતા, એ ૧૫ દેંકકે ચક્ષુ અચક્ષુ અને
અંવધિ એ) ત્રણ ત્રણ દર્શન કહ્યાં છે.

અન્નાણુ-અજ્ઞાન.	નિરએ-નારકીને વિષે.	અન્નાણુ દુ-બેઅજ્ઞાન.
નાણુ-જ્ઞાન.	થિરે-સ્થાવરને વિષે.	વિગલે-વિકલોદ્રિયને.
તિય તિય-ત્રણ ત્રણ.	અન્નાણુ દુગં-બે	મણુએ-મનુષ્યને વિષે
સુર-દેવતા.	અજ્ઞાન.	પણુ નાણુ-૫ જ્ઞાન.
તિરિ-તિયંચ.	નાણુ-જ્ઞાન (બે)	તિ અન્નાણુ-૭
		અજ્ઞાન.

૧૨ મું જ્ઞાન ૧૩ મું અજ્ઞાન દ્વાર.

અન્નાણુ નાણુ તિય તિયં, સુર તિરિ નિરએ થિરે અન્નાણુદુગં—
૭ અજ્ઞાન (મતિ અજ્ઞાન-શ્રુત અજ્ઞાન ને વિભંમજ્ઞાન) અને
૩ જ્ઞાન (મતિ-શ્રુત ને અંવધિ) દેવતા, તિયંચ અને નારકીને
વિષે હોય છે. સ્થાવરને વિષે (મતિ અજ્ઞાન અને શ્રુત અજ્ઞાન
એ) બે અજ્ઞાન હોય છે.

નાણુન્નાણુ દુ વિગલે—બે જ્ઞાન અને બે અજ્ઞાન વિકલોદ્રિયને વિષે
હોય છે. (મતિ-શ્રુતજ્ઞાન મતિઅજ્ઞાન શ્રુતઅજ્ઞાન.)

મણુએ પણુ નાણુ તિ અન્નાણુ ॥ ૨૦ ॥—મનુષ્યને વિષે ૫ જ્ઞાન
અને ૭ અજ્ઞાન હોય છે.

ધક્કારસ-૧૧ (યોગ).	તેર-૧૩ (યોગ)	ચઉ-ચાર.
સુર-દેવતા.	પંતર-૧૫ (યોગ)	પાણુ-પાંચ.
નિરચ-નારકીને વિષે.	મણુએસુ-મનુષ્યને	વાએ-વાયુકાયને વિષે.
તિરિએસુ-તિર્યચને	વિષે.	જોગ તિય-૩ જોગ.
વિષે.	વિગલે-વિકલે દ્રિયને.	થાવરે-સ્થાવરમા.
		હોઇ-હોય છે.

૧૪ મું યોગ (શક્તિ) દ્વાર.

ધક્કારસ સુર નિરચ-દેવતા અને નારકીને વિષે (ઔદારિક દ્વિક અને આહારક દ્વિક વિના) ૧૧ યોગ હોય છે.

તિરિએસુ તેર પંતર મણુએસુ-તિર્યચને વિષે ૧૩ (આહારક દ્વિક વિના.) અને મનુષ્યને વિષે ૧૫ યોગ હોય છે.

વિગલે ચઉ પાણુ વાએ-વિકલે દ્રિયને વિષે ૪ (ઔદારિક દ્વિક કામંણુ ને અસત્યોમૃષી=વ્યવહાર કાષા.) વાયુકાયને વિષે ૫ યોગ (ઔદારિક દ્વિક કામંણુ ને વૈક્રિયદ્વિક.)

જોગ તિય થાવરે હોઇ ॥ ૨૧ ॥—સ્થાવરને વિષે ૩ જોગ હોય છે.
[ઔદારિક દ્વિક (ઔદારિક-ઔદારિકમિશ્ર) ને કામંણુ.]

ઉવઓગા-ઉપયોગ.	નિરચ-નારકી.	પાણુ-પાંચ.
મણુએસુ-મનુષ્યને	તિરિય-તિર્યચ.	છક્કે-છ.
વિષે.	દેવેસુ-દેવોને વિષે	ચઉરિદ્વિસુ-ચઉરિ-
ધારસ-ધાર.	વિગલે દુગે-એ	દ્રિયને-વિષે.
નવ-નવ.	વિકલે દ્રિયને વિષે.	થાવરે-સ્થાવરને વિષે.
		તિયગા-ત્રણ.

૧૫ મું ઉપયોગ દ્વાર.

ઉવઓગા મણુએસુ, ધારસ—મનુષ્ય વિષે ઉપયોગ ૧૨ હોય છે.

નવ નિરચ તિરિય દેવેસુ—નારકી તિર્યચ અને દેવતાને વિષે ૯.
(૩ જોને ૩ અજોન ૩ દર્શન).

વિગલે દુગે પાણુ છક્કે, ચઉરિદ્વિસુ થાવરે તિયગા ધારસા—એ વિકલે દ્રિય (એધદ્રિય-તેધદ્રિય) ને વિષે ૫ (એ જ્ઞાન એ અજ્ઞાન

અચક્ષુ દર્શન), અહિરિંદ્રિયને વિષે ૬, (બે જ્ઞાન બે અજ્ઞાન બે દર્શન) (અને) સ્થાવર વિષે ૩ ઉપયોગ હોય છે. (૨ અજ્ઞાન અચક્ષુ દર્શન).

સંખ-સંખ્યાતા.	સંખા-સંખ્યાતા.	અવણુવિ-અવવાર્મા
અસંખા-અસંખ્યાતા.	વણુ-વનસ્પતિકાય.	પણુ.
ખ્યાતા.	અણુતા-અનંતા.	ખાવીસ-ખાવીશ.
સમયે-૧ સમયમા.	થાવર-સ્થાવર.	સગ-સાત.
ગણભયતિરિ-ગર્ભજ	અસંખા-અસંખ્યાતા	તિ-ત્રણુ.
તિયંચ.	અસન્ની નર-	દસ-દશ.
વિગલ-વિકલેંદ્રિય.	અસંઝી મનુષ્ય.	વાસ-વર્ષનું.
નારય-નારકી.	અસંખા-અસંખ્યાતા.	સહસ્ત્ર-હજાર.
સુરા-દેવો.	જહુ-જેમ.	ઉક્કિટ-ઉત્કૃષ્ટ.
મણુઆ-મનુષ્યો.	ઉવવાએ-ઉપજવામા.	પુઠવાઈ-પૃથ્વી
નિયમા-નિશ્ચે.	તહેવ-તેમજ.	આદિનું.

૧૬ મું ઉપખાત અને ૧૭ મું અવન દ્વાર.

સંખ-મસંખા સમયે, ગણભય તિરિ વિગલ નારય સુરા ય—૧ સમયને વિષે સંખ્યાતા અને અસંખ્યાતા ગર્ભજ તિયંચ, વિકલેંદ્રિય, નારકી અને દેવતા ઉપજે છે.

મણુઆ નિયમા સંખા—મનુષ્યો નિશ્ચે સંખ્યાતા ઉપજે છે.

વણુ-ણુતા થાવર અસંખા ॥ ૨૩ ॥—વનસ્પતિકાય અનંતા અને સ્થાવર અસંખ્યાતા ઉપજે છે.

અસન્ની નર અસંખા—અસંઝી મનુષ્યો અસંખ્યાતા ઉપજે છે.

જહુ ઉવવાએ તહેવ અવણુ વિ—જેમ ઉપજવામા તેમજ અવવાર્મા પણ જાણવું.

૧૮ મું ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય આયુષ્ય દ્વાર.

ખાવીસ સગ તિ દસ વાસ, સહસ્ત્ર ઉક્કિટ પુઠવાઈ. ॥ ૨૪ ॥—

૨૨ હજાર, ૭ હજાર, ૩ હજાર અને ૧૦ હજાર વર્ષનું ઉત્કૃષ્ટ

આયુષ્ય અનુક્રમે પૃથ્વીકાયાદિતું (પૃથ્વી-અપ્-વાયુ ને વનસ્પતિ-નું) હોય છે.

તિ દિણુ-૩ દિવસનું.	પદ્મ-પદ્યોપમ.	દુપદ્મય-૨ પદ્યોપમ.
અગ્નિ-અગ્નિકાચનું.	જોઈસ-જ્યોતિષીનું.	નવ નિકાચે-૯ નિ-કાયર્મા.
તિ પદ્મ-૩ પદ્યોપમ.	વરિસ-વર્ષ.	આરસવાસ-૧૨ વર્ષ.
આહિ-આયુષ્યવાળા.	લક્ષ્મ્યાહિઅ-લાખ અધિક.	ઉણપણુ-ઓગણુપ-આશ.
નર-મનુષ્ય.	પલિય-પદ્યોપમ.	
તિરિ-તિર્થ-ચ.	અસુરાણુ-અસુર કુમારોનું.	દિણુ-દિવસ.
સુર-દેવ.	અહિય-અધિક.	છમ્માસ-છ માસ.
નિરય-નારકીનું.	અયર-સાગરોપમ.	ઉક્ષિટ્-ઉત્કૃષ્ટ.
સાગર-સાગરોપમ.	દેસુણુ-કાંઈક આણું.	વિગલ-વિકલેદ્રિયનું.
તિત્તીસા-તેત્રીસ.		આહિ-આયુષ્ય.
વંતર-વ્યંતરનું.		

તિ દિણુગ્નિ તિ પદ્માહિ, નરતિરિ સુર નિરય સાગર તિત્તીસા—

૩ દિવસનું અગ્નિકાચનું આયુષ્ય હોય છે. ૩ પદ્યોપમ આયુષ્યવાળા મનુષ્ય અને તિર્થ-ચ હોય છે. દેવતા અને નારકીનું (ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય) ૩૩ સાગરોપમ હોય છે.

વંતર પદ્મ જોઈસ, વરિસ લક્ષ્મ્યાહિય પલિય ૧૨૫૧—વ્યંતરનું ૧ પદ્યોપમ અને જ્યોતિષીનું (આયુષ્ય) ૧ લાખ વર્ષ અધિક ૧ પદ્યોપમ હોય છે.

અસુરાણુ અહિય અયર—અસુર કુમારોનું આયુષ્ય ૧ સાગરોપમથી અધિક (પદ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ અધિક) હોય છે.

દેસુણુ દુ પદ્મય નવ નિકાચે—આકીના ૯ નિકાચને વિષે કાંઈક ઉણું ૨ પદ્યોપમ આયુષ્ય હોય છે.

આરસ વાસુણુ પણુદિણુ, છમ્માસ ઉક્ષિટ્ વિગલાહિ ૧૨૬૧—૧૨ વર્ષ, ૪૯ દિવસ (અને) ૬ માસ અનુક્રમે વિકલેદ્રિયનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય હોય છે.

પુઠવાઈ-પૃથ્વીકાયાદિ.
 દસ પચાણું-૧૦
 પદોની.
 અંતમુહુર્ત-અંત-
 મુહુર્ત.
 જહન્ન-જઘન્યથી.
 આઉ-આયુષ્યની.
 ઊંઈ-સ્થિત.
 દસસહસ-૧૦ હજાર.
 વરિસ-વર્ષની.
 ઊંઈઆ-સ્થિતિ.
 ભવણાહિવ-ભવન-
 પતિ.
 નિરય-નારકી.
 વંતરિઆ-વ્યંતર.

વેમાણિય-વૈમાનિક.
 જોઈસિયા-જ્યોતિષી.
 પદ્મ-પદ્યોપમ.
 તયટ્ટ-તેનો આઠમો.
 અંસ-ભાગ
 આઉઆ-આયુષ્ય.
 હુન્તિ-હોય છે.
 સુર-દેવતા.
 નર-મનુષ્ય.
 તિરિ-તિર્યંચ.
 નિરએસુ-નારકીને
 વિષે.
 છપજ્જતી-છપચીસ.
 થાવરે-સ્થાવરને વિષે.
 ચઉગ-૪ (પર્યામિ.)

વિગલે-વિકલે દ્રિયને
 વિષે.
 પંચ પંજતી-૫
 પર્યામિ.
 છંદિસિ-૬ દિશાનો.
 આહાર-આહાર.
 હોઈ-હોય છે.
 સંવેસિ-સર્વેને.
 પણગાઈ-પાંચ આદિ.
 પયે-પદને વિષે.
 ભયણા-વિકલપ.
 ભજના.
 અહ-હવે.
 સન્નિતિય-૩ સંતા.
 ભણિસામિ-કહાશ.

જઘન્ય સ્થિતિ.

પુઠવાઈ દસ પચાણું, અંતેમુહુર્ત જહન્ન આઉ ઊંઈ-પૃથ્વીકાયાદિ
 ૧૦ પદોની (૫ સ્થાવર-૩ વિકલે દ્રિય-તિર્યંચ અને મનુષ્યની),
 જઘન્યથી આયુષ્યની સ્થિતિ અંતમુહુર્ત હોય છે.

દસ સહસ વરિસ ઊંઈઆ, ભવણાહિવ નિરય વંતરિઆ તારંગી—
 ૧૦ હજાર વર્ષની સ્થિતિ (આયુષ્ય) વાળા ભવનપતિ, નારકી
 અને વ્યંતર હોય છે.

વેમાણિય જોઈસિયા, પદ્મ તયટ્ટસ આઉઆ હુન્તિ—વૈમાનિક
 ૧ પદ્યોપમ અને જ્યોતિષી દેવો (જઘન્યથી) તેનો (૧ પદ્યો-
 પમનો) ૮ મો ભાગ આયુષ્યવાળા હોય છે.

૧૯ મું પર્ચાણિ દ્વાર.

સુર નરે તિરિ નિરઝેસુ, છં પંજતી થાંવરે ચહિંગં ॥૨૮॥—
 દેવતા, મનુષ્ય, તિર્થંચ અને નારકીને વિષે ૬ પર્ચાણિ હોય.
 છે અને સ્થાવરને વિષે ૪ પર્ચાણિ હોય છે.
 વિગલે પંચ પંજતી—વિકલેદ્રિયને વિષે ૫ પર્ચાણિ હોય છે.

૨૦ મું કિમાહાર દ્વાર.

અદિસિ આહાર હોય સંવેસિ—સર્વ જીવને (પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર,
 દક્ષિણ, ઉર્ધ્વ ને અધો એ) ૬ દિશાનો આહાર હોય છે.
 પાણુગાઈ પૂચે ભૂચણા—પૃથ્વીકાયાદિ પોંચ (સૂક્ષ્મ સ્થાવરના) પદને વિષે
 લક્ષના હોય છે. એટલે કોઈને ૩-૪-૫ અને ૬ દિશાનો
 આહાર હોય છે.

આહાર ત્રણ પ્રકારે છે. ઝોમહાર, લોમાહાર ને કવલાહાર,
 ઉત્પત્તિ વખતે જે આહાર લેવાય તે ઝોમહાર, આમડી કે રૂનાટાથી
 જે આહાર લેવાય તે લોમાહાર અને કોળીઆ વડે જે આહાર
 લેવાય તે કવલાહાર.

૨૧ મું સંજા દ્વાર.

અહ સન્નિતયં લણિસ્સામિ ॥૨૯॥—હવે ૩ સંજા કહીશ.

અહિવહ-૪ પ્રકારના.	દીહ કાલિગી-દીર્ઘ- કોવિંકી.	પદેશિકા-
સુર-દેવ.	સંન્નો-સંજા.	સંન્ના-સંજા.
તિરિઝેસુ-તિર્થંચને વિષે.	વિગલે-વિકલેદ્રિયને વિષે.	રહિયા-રહિત.
નિરઝેસુ-નારકીને વિષે.	હેહિંવઝેસા-હેતુ.	થિરો-સ્થાવરો.
		સંવે-સંવે.

અહિવહ સુર તિરિઝેસુ, નિરઝેસુ અ. દીહકાલિગી સન્નો-૪
 પ્રકારના દેવતા, (તર્થંચ અને નારકીને વિષે દીર્ઘકાલિકા
 (પૂર્વોપરતુ' જાણવું તે) સંજા હોય છે.

વિગલે હેઊવએસા—વિકલોદ્રિયને વિષે હેવપદેશિકી (તાત્કાલિક ઈષ્ટમા
પ્રવૃત્તિ અને અનિષ્ટથી પાછા ફરવું તે) સંજ્ઞા હોય છે.
સન્ના રહિયા થિરા સંવે ॥ ૩૦ ॥—સર્વે સ્થાવરો સંજ્ઞા
રહિત હોય છે.

મણુઆણુ-મનુષ્યોને.	ચિચ્ય-નિચે.	તહેવ-તેમજ.
દીહકાલિય-દીર્ઘ.	ચઉવિહુ-૪ પ્રકારના.	પજજતે-પર્યાપ્તા.
કાલિકી.	દેવેસુ-દેવોમાં.	ભૂ-પૃથ્વીકાય.
દિહીવાઓવએ-	ગમ્છન્તિ-જાય છે.	દગ-અપૂકાય.
સિયા-દષ્ટિવાદો પદે.		પત્તેય-પ્રત્યેક.
શિકી.	સંખાઉ-સંખ્યાતા	વણુ-વનસ્પતિકાય.
કેવિ-કેટલાક પણુ.	આયુષ્યવાળા.	એએસુ-એ (પ) ને
પજજ-પર્યાપ્તા.	પજજ-પર્યાપ્તા.	વિષે.
પણુ-પંચેદ્રિય.	પણુંદિ-પંચેદ્રિય.	ચિચ્ય-નિચે.
તિરિ-તિર્થંચ.	તિરિય-તિર્થંચ.	સુર-દેવોનું.
મણુઅ-મનુષ્યો.	નરેસુ-મનુષ્યોને વિષે.	આગમણુ-આગમન.

મણુઆણુ દીહકાલિય—મનુષ્યોને દીર્ઘકાલિકી સંજ્ઞા હોય છે.
દિહીવાઓ-વએસિયા કેવિ—કેટલાક (સમકિતી મનુષ્યો) દષ્ટિવાદો-
પદેશિકી (દાદશાગીનું જ્ઞાન જોને હોય તે) સંજ્ઞાવાળા પણુ
હોય છે.

૨૨ મું ગતિ અને ૨૩ મું આગતિ દ્વાર.

પજજ પણુ તિરિ મણુઅ ચિચ્ય, ચઉવિહુ દેવેસુ ગમ્છન્તિ ॥૩૧॥—
પર્યાપ્તા પંચેદ્રિય તિર્થંચ અને મનુષ્યો નિચે ૪ પ્રકારના
દેવતાઓને વિષે જાય છે. (એ દેવોની આગતિ કહી.)

સંખાઉ પજજ પણુંદિ—સંખ્યાતા વર્ષના આયુષ્યવાળા પર્યાપ્ત
પંચેદ્રિય.

તિરિય નરેસુ તહેવ પજજતે—તિર્થંચ અને મનુષ્યોને વિષે
તેમજ પર્યાપ્તા.

ભૂ દગ પત્તેય વણુ—પૃથ્વીકાય, અપૂકાય અને પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય.

એએસુ ત્રિચય સુરાગમણુ ॥૩૨॥—એ (પાંચ) ને વિષે નિશ્ચયે
દેવતાનું આગમન (ઉત્પત્તિ) છે. (એ દેવોની ગતિ કહી.)

અર્થ—સંખ્યાતા વર્ષના આયુષ્યવાળા પર્યાપ્તા પચૈદ્રિય
તિર્થંચ અને મનુષ્યોને વિષે, તેમજ પર્યાપ્તા પૃથ્વીકાય અપ્કાય અને
ત્રત્યેક વનસ્પતિકાય એ પાંચને વિષે નિશ્ચયે દેવોની ઉત્પત્તિ છે.

પ્રજન્ત-પર્યાપ્તા.	નિરય-નરકમાં.	એએસુ-એ (એ) ને
સંખ-સંખ્યાતા	સત્તગે-સાતે.	વિષે.
(આયુષ્યવાળા).	જાતિ-મય છે.	ઉવવજ્જાતિ-ઉપજે
ગણભય-ગર્ભજ.	ઉપજે છે.	છે.
તિરિય-તિર્થંચ.	નિરય-નરકમાંથી.	ન-નથી.
નરા-મનુષ્યો.	ઉવદ્વા-નિકળેલા.	સેસેસુ-બાકીનામાં.

પ્રજન્ત સંખ ગણભય, તિરિય નરા નિરય સત્તગે જાતિ—પર્યાપ્તા
સંખ્યાતા વર્ષના આયુષ્યવાળા ગર્ભજ તિર્થંચ અને મનુષ્યો
સાતે નરકને વિષે ઉપજે છે. (નારકીની આગતિ કહી.)

નિરય ઉવદ્વા એએસુ, ઉવવજ્જાતિ ન સેસેસુ ॥૩૩॥—નરક-
માંથી નીકળેલા જીવો એ જે (તિર્થંચ અને મનુષ્ય) ને વિષે
ઉપજે છે. (પણ એ જે વિના) બાકીના દંડકમાં ઉપજતા નથી.
(નારકીની ગતિ કહી.)

પુઠવી-પૃથ્વીકાય.	વિવળિજ્જ્યા-વર્જીને.	નિય નિય-પોત-
આઉ-અપ્કાય.	જ્યા-જીવો.	પોતાના.
વણુસ્સર્ધ-વનસ્પતિ.	સર્વે-સર્વે.	કુસ્મ-કર્મના.
મજ્જે-માં. માંહે.	ઉવવજ્જાતિ-ઉપજે	આણુમાણુણુ-અનુ-
નારય-નારકી.	છે.	સારે.

પુઠવી આઉ વણુસ્સર્ધ—પૃથ્વીકાય, અપ્કાય અને વનસ્પતિકાય.

મજ્જે નારય વિવળિજ્જ્યા જ્યા—માંહે નારકી વર્જીને (બાકીના
૨૩ દંડકના).

સર્વે ઉવવજ્જાતિ—સર્વે જીવો ઉપજે છે. (પૃથ્વી અપ્ અને વનસ્પતિની આગતિ કહી.)

નિય નિય કર્મમાણુમાણેણુ ॥ ૩૪ ॥—પોત પોતાના કર્મના અનુસારે કરીને.

અર્થ—પૃથ્વીકાય અપ્કાય અને વનસ્પતિકાયમાં નારકી વર્ણને સર્વે (૨૩ દંડકના) જીવો પોત પોતાના કર્મના અનુસારે ઉપજે છે.

પુઠવાઈ-પૃથ્વી આદિ.	તેઉ-તેઉકાય.	હોઈ-હોય છે.
દસપચેસુ-૧૦ પદોમાં	વાહિસુ-વાયુકાયમાં.	પય નવગે-૯ પદમાં.
પુઠવી-પૃથ્વીકાય	ઉવવાઓ-ઉપજે છે.	પુઠવાઈ-પૃથ્વી આદિ.
આઉ-અપ્કાય.		ઠાણુ-સ્થાનકના
વણુસ્સઈ-વનસ્પતિ.	તેઉ-તેઉકાય.	(જીવો.)
જંતિ-જય છે.	વાહિ-વાહિકાયની.	દસગા-દશ.
ઉપજે છે.	ગમણુ-ગતિ.	વિગણાઈ-વિકલેદ્રિય.
પુઠવાઈ-પૃથ્વી આદિ.	પુઠવી-પૃથ્વીકાય.	તિય-ત્રણે.
દસ પચેહિ-૧૦	પમુહમિ-પ્રમુખ.	તહિ-તે (૧૦ પદ) માં.
પદોથી	વિગેરે.	જંતિ-જય છે.

પુઠવાઈ દસ પચેસુ, પુઠવી આઉ વણુસ્સઈ જંતિ—પૃથ્વીકાયાદિ ૧૦ પદોને વિષે પૃથ્વીકાય, અપ્કાય અને વનસ્પતિ કાય ઉપજે છે. (એ ત્રણની ગતિ કહી.)

પુઠવાઈ દસ પચેહિ ય, તેઉ વાહિસુ ઉવવાઓ ॥ ૩૫ ॥—અને પૃથ્વીકાયાદિ ૧૦ પદમાંથી નીકળેલા જીવો તેઉકાય અને વાયુકાયને વિષે ઉપજે છે. (તેઉ અને વાયુકાયની આગતિ કહી.)

તેહી વાહી ગમણુ, પુઠવી પમુહમિ હોઈ પય નવગે—તેઉકાય અને વાયુકાયની ગતિ પૃથ્વીકાય વિગેરે ૯ પદને વિષે હોય છે.

પુઠવાઈ ઠાણુ દસગા, વિગણા ઈતિય તહિ જંતિ ॥ ૩૬ ॥—પૃથ્વીકાયાદિ ૧૦ સ્થાનકના જીવો વિકલેદ્રિય યાય (ઉપજે) અને ત્રણે વિકલેદ્રિય તે (પૃથ્વી આદિ ૧૦ પદ) માં જય છે. (વિકલેદ્રિયની આગતિ અને ગતિ કહી.)

ગમણુ-ગાત.	ઠાણેસુ-સ્થાનકામા.	તેઉ-તેઉકાય.
આગમણુ-આગતિ.	સંવત્થ-સર્વ	વાઉહિં-વાયુકાય-
ગપ્પાય-ગર્ભજ.	દંડકામા.	માંથી.
તિરિયાણુ-તિયંચોની.	જતિ-જન્ય છે.	નો જતિ-ન જન્ય.
સયલજીવ-સર્વ જીવ.	મણુઆ-મનુષ્યો.	
ગમણુ-ગમણુ-ગપ્પાય, તિરિયાણુ, સયલ જીવ ઠાણેસુ- અતિ અને આગતિ ગર્ભજ તિયંચોની, સર્વ (૨૪) દંડકાને વિષે થાય છે.		

સંવત્થ જતિ મણુઆ-મનુષ્યો સર્વ દંડકાને વિષે જન્ય છે.
(મનુષ્યોની ગતિ.)

તેઉ વાઉહિં નો જતિ ॥ ૩૭ ॥—(પણ) તેઉ અને વાયુકાય-
માંથી મનુષ્યોમાં ન જન્ય. (મનુષ્યોની આગતિ ૨૨ દંડકામાંથી.)

વેય તિય-૩ વેદ.	ચઉવિહ-૪ પ્રકારના.	નપુ'સ વેઓ-નપુ'સ
તિરિ-તિયંચ.	સુરેસુ-દેવોને વિષે.	સક વેદ.
નરેસુ-મનુષ્યોમાં.	થિર-૫ સ્થાવર.	
ઈત્થી-ઐવેદ.	વિગલ-ત્રિકલેદ્રિય.	હવઈ-હોય છે.
પુરિસો-પુરૂષવેદ.	નારએસુ-નારકીને વિષે	એગો-એક.

૨૪ મું વેદ દ્વાર.

વેય તિય તિરિ નરેસુ—૩ વેદ તિયંચ અને મનુષ્યને વિષે હોય છે.
ઈત્થી પુરિસોય ચઉવિહ સુરેસુ—૪ પ્રકારના દેવતાને વિષે ઐવેદ
અને પુરૂષવેદ હોય છે.

થિર વિગલ નારએસુ, નપુ'સ વેઓ હવઈ એગો ॥ ૩૮ ॥—૫
સ્થાવર, ૩ ત્રિકલેદ્રિય અને નારકીને વિષે ૧ નપુ'સક વેદ હોય છે.

પજ્જ-પર્યામા.	નિરય-નારકી.	તિરિયા-તિયંચ.
મણુ-મનુષ્ય.	વંતરિયા-વ્યંતર.	એઈદિય-એઈદિય.
આયરગ્ગા-આદરઅમિ	જોઈસ-જ્યોતિષી.	તેઈદિય-તેઈદિય.
વેમાણિય-વૈમાનિક.	ચઉ-ચઉરિદ્રિય.	ભૂ-પૃથ્વીકાય.
ભવણુ-ભવનપતિ.	પણુ-૫ એદ્રિય.	આઉ-અપ્કાય.

વાઉ-વાયુકાય.	ધમિ-એ. આ.	જિણા-હે જિનેશ્વરો ।
વણુસ્સઘ-વનસ્પતિ.	હું'તિ-હોય છે.	મએ-મેં.
ચિય-નિશ્ચે.	સઁવેવિ-સર્વે પણ.	અણુંતસો-અનંતી-
અહિયા અહિયા- અધિક અધિક.	ધમિ-આ.	વાર.
કમેણુ-અનુકમે.	ભાવા-ભાવો.	પતા-પ્રાપ્ત કર્યા.

પર્યાપ્તા જીવોનું અલ્પ બહુત્વ.

થજજ મણુ ખાયરજિ—પર્યાપ્તા મનુષ્ય (સૌથી થોડા, તેથી અધિક) બાહર અગ્નિકાય.

દેમાણિય ભવણુ નિરય વંતરિયા—વૈભક્તિક, ભવનપતિ, નારકી, વ્યંતર.

એઘસિ ચઉ પણુ તિરિયા—જ્યોતિષી, ચઉરિંદ્રિય, પંચેંદ્રિય તિયંચ. એઘંદિય તેઘંદિય ભૂ આઠી ॥ ૩૯ ॥—એઘંદ્રિય, તેઘંદ્રિય, પૃથ્વીકાય, અપકાય.

વાઉ વણુસ્સઘ ચિય—વાઉકાય અને નિશ્ચે વનસ્પતિકાય.

અહિયા અહિયા કમેણિમે હું'તિ—એ [સર્વે પર્યાપ્તા] અનુકમે (એક એકથી) અધિક અધિક હોય છે.

સઁવે વિ ઈમે ભાવા—આ સર્વે પણુ ભાવો.

જિણા મએ જીંતસો પતા ॥ ૪૦ ॥—હે જિનેશ્વરો । મેં અનંતીવાદ પ્રાપ્ત કર્યા છે.

સંપઘ-હમણાં.	ભમણુ-ભમવાથી.	સુલહું-સુલભ.
તુમેહું-તમારા.	ભજ્ઞા-નિવૃત્ત. ભમ.	લહું-ઝટ.
ભત્તસ્સ-ભક્ત [એવા]	હિયયસ્સ-હૃદયવાળા.	મમ-મને.
દંડગ-દંડકના.	દંડતિય-૩ દંડના.	દિંતુ-આપો.
પય-સ્થાનને વિષે.	વિરય-વિરામથી.	મુકંખપય-મોક્ષપદ.

સંપઘ તુમેહું ભત્તસ્સ, દંડગ પય ભમણુ ભજ્ઞા હિયયસ્સ—હમણાં (૨૪) દંડકના સ્થાનને વિષે ભમવાથી નિવૃત્ત મનવાળા તમારા ભક્ત એવા (મને.)

દંડતિય વિરય સુલહું—(મન વચન ને કાયા એ) ૩ દંડના
વિરામથી સુલહ એવું.

લહુ મમ દિંતુ મુક્ષ્ય પયં ॥ ૪૧ ॥—મોક્ષપદ ઝટ આપો.

અર્થ—૬મણી ૨૪ દંડકના સ્થાનોમાં ભમવાથી નિવૃત્ત
મનવાળા તમારા ભક્ત એવા મને મન વચન અને કય એ ૩ દંડના
વિરામથી સુલહ એવું મોક્ષપદ ઝટ આપો.

સિરિ-શ્રી.	સીસેણુ-શિષ્ય.	એસા-આ.
જિણહુંસ-જિનહંસ.	ગજસારેણુ-ગજસાર	વિન્નતી-વિગ્નપ્તિ.
મુણીસર-મુનીશ્વરના.	મુનિએ.	અપ્પહિયા-પોતાના
રજજે-રાજ્યને વિષે.	લિહિયા-લખી.	હિતને માટે.

સિરિ જિણહુંસ મુણીસર—શ્રી જિનહંસ મુનીશ્વરના.

રજજે સિરિ ધવલચંદ્ર સીસેણુ—રાજ્ય (પાટ)ને વિષે શ્રી ધવલચંદ્ર
મુનિના શિષ્ય.

ગજસારેણુ લિહિયા, એસા વિન્નતી અપ્પહિયા ॥ ૪૨ ॥—
ગજસાર મુનિએ આ વિગ્નપ્તિ પોતાના (આત્માના) હિતને
અર્થે લખી.

અર્થ—શ્રી જિનહુંસ મુનીશ્વરના પાટને વિષે શ્રી ધવલચંદ્ર
મુનિના શિષ્ય ગજસાર મુનિએ આ વિગ્નપ્તિ પોતાના હિતને અર્થે લખી.
દંડકના પ્રશ્નો.

૧ નીચેના શબ્દોનો અર્થ સ્પષ્ટતાથી સમજાવો.

દંડક-અવગાહના-યોગ-ઉવવાય-અવન—ક્રિમાહાર અને સમુદ્ધવાત.

૨ નારકી, જ્યોતિષી, વનસ્પતિકાય, વાયુકાય, તેષદ્રિય અને ગર્ભજ
તિર્યંચને વિષે શરીર, અવગાહના, સંવયણુ, સંસ્થાન, લેશ્યા, સમુદ્ધવાત
—દ્રષ્ટિ-ઉપયોગ-સ્થિતિ-સંગ્રા-ગતિ આગતિ અને અસ્થ યહુત્વ કહ્યો.

૩ વૈકિંચ શરીરનો ઉત્કૃષ્ટ કાળ કેટલો ? દેવ અને મનુષ્યને વૈકિંચ લખિધ
શાથી પ્રાપ્ત થાય ?

૪ ઓળહાર એટલે શું ? સૂક્ષ્મજીવોને કેટલી દિશાનો આહાર હોય ?
અને કેવી રીતે ? ૫. દંડક સૂત્રના રચનાર કોણ ?

દારનું નામ:—	શરીર ૫	અવગાહના	સ વચચે. ૬	સં. ૪-૧૦	સંસ્થાન. ૬	કપાય. ૪	લેખ્યા. ૬	છદ્રિય. ૫	સમુદ્ધાત ૭	દણ. ૩	દર્શન. ૪
દંડકનું નામ.											
નારકી	૩	૫૦૦૫નુપ	-		૬૬૬		૩	૫	૪	૩	૩
ભવનપતિ. ૧૦	૩	૭ હાથ	-				૪	૫	૫	૩	૩
વ્યંતર	૩	૭ હાથ	-		સમયપુરસ		૪	૫	૫	૩	૩
જ્યોતિષી	૩	૭ હાથ	-				૧	૫	૫	૩	૩
વૈમાનિક	૩	૭ હાથ	-				૩	૫	૫	૩	૩
પૃથ્વીકાય	૩	અંગુલ અસંખં	-	૧૬ સંગો હોય છે.	મસુર		૪	૧	૩	૧	૧
અપૃકાય	૩		-	૧૬ સંગો હોય છે.	પર- પોટા.		૪	૧	૩	૧	૧
વનસ્પતિકાય	૩	૧ હાથ ૧૦ અધિક	-	૧૦ અને ૪-૧૦	વિવિધ		૪	૧	૩	૧	૧
તેલકાય	૩		-		સોય		૩	૧	૩	૧	૧
વાહિકાય	૪	અંગુલ અસંખં	-		ધનુષ		૩	૧	૪	૧	૧
ખેદદ્રિય	૩	૧૨ થોજન	૧				૩	૨	૩	૨	૧
તેદદ્રિય	૩	૩ ગાઉ	૧		૬૬૬		૩	૩	૩	૨	૧
ચક્ષુરિંદ્રિય	૩	૧ થોજન	૧				૩	૪	૩	૨	૨
ગર્ભજ તિયંચ	૪	૧૦૦૦ થો	૬		૬		૬	૫	૫	૩	૩
ગર્ભજ મનુષ્ય	૫	૩ ગાઉ	૬		૬		૬	૫	૭	૩	૪

વિષે ૨૪ ક્ષાર.

જાન. ૫	અસાન. ૩	ચોગ. ૧૫	હુપયોગ. ૧૨	કુપયાત અતે રૂબવન.	ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ (આથુ.)	પરિમિ ૬.	કિમાહાર.	સંગ્રા. ૩	ગાન.	આગતિ.	વેદ. ૩	અદ્ય પહોલન.
૩	૩	૧૧	૮	સંખ્યાતા કે અસંખ્યાતા.	૩૩ સામરોં	૬	૬	દીર્ઘ કાલિકા	૨	૨	૨	અ. ૫
૩	૩	૧૧	૮		૧ સાંઆધક	૬	૬		૨	૨	૨	અ. ૪
૩	૩	૧૧	૮		૧ પદ્યોપમ	૬	૬		૨	૨	૨	અ. ૬
૩	૩	૧૧	૮		૧ પદ્ય.અધિક	૬	૬		૨	૨	૨	અ. ૭
૩	૩	૧૧	૮		૩૩ સામરોં	૬	૬		૨	૨	૨	અ. ૮
-૨	૩	૩	૩	અસંખ્યાતા.	૨૨૦૦૦ વર્ષ	૪	૩-૪-૫-૬ દિશાનો.	નથી	૧૦	૨૩	૧	અ. ૧૨
-૨	૩	૩	૩		૭૦૦૦ વર્ષ	૪			૧૦	૨૩	૧	અ. ૧૩
-૨	૩	૩	૩	અનંત	૧૦૦૦૦ વર્ષ	૪			૧૦	૨૩	૧	અ. ૧૫
-૨	૩	૩	૩	અસંખ્યાતા.	૩ અહોરાત્રિ	૪			૮	૧૦	૧	અ. ૨
-૨	૫	૩	૩		૩૦૦૦ વર્ષ	૪			૮	૧૦	૧	અ. ૧૪
૨	૨	૪	૫	અથવા અસંખ્યાતા.	૧૨ વર્ષ	૫	૬	હૃદયપેશિકા.	૧૦	૧૦	૧	અ. ૧૦
૨	૨	૪	૫		૪૯ દિવસ	૫	૬		૧૦	૧૦	૧	અ. ૧૧
૨	૨	૪	૬		૬ માસ	૫	૬		૧૦	૧૦	૧	અ. ૮
૩	૩	૧૩	૮	સંખ્યાતા	૩ પદ્યોપમ	૬	૬	દીર્ઘં	૨૪	૨૪	૮	અ. ૮
૫	૩	૧૫	૧૨	સંખ્યાતા	૩ પદ્યોપમ	૬	૬	૨	૨૪	૨૨	૮	અ. ૧

લઘુસંગ્રહણી પ્રકરણ સાર્થ.

નમિય-નમસ્કાર કરીને.	જગગુરુ-જગતના ગુરુ.	પયત્યે-પદાર્થોને.
જિણુ-જીતનાર, જિનને.	મહાવીર-મહાવીર સ્વામીને.	વુચ્છ-કહીશ.
સંવન્તુ-સર્વંત.	જંબુદીવ-જંબૂદ્વીપના.	સુત્તા-સૂત્રથી.
જગપુજન-જગતને પૂજ્ય.		સ પર-પોતાના અર્ને પરના.
		હેડી-હેતુએ. માટે.

નમિય જિણુ સંવન્તુ, જગપુજન જગગુરુ મહાવીર—રાગદ્વેષને જીતનાર, સર્વંત, ત્રણ જગતને પૂજ્ય, ત્રણ જગતના ગુરુ એવા શ્રી મહાવીર સ્વામીને નમસ્કાર કરીને.

જંબુદીવ પયત્યે—જંબૂદ્વીપના (શાશ્વતા) પદાર્થોને.
વુચ્છ સુત્તા સપરહેડી ॥૧॥—સૂત્રના અનુસારે પોતાના અર્ને પરના માટે કહીશ.

ખંડા-ખાંડવા. ખંડ.	તિત્ય-તિર્થો.	પિંડ-સમુહ.
જેયણુ-જેજન.	સેઠીઓ-શ્રેણીઓ.	એસિં-એઓનો.
વાસા-ક્ષેત્રો.	વિજય-વિજયો.	હાઈ-છે.
પંવય-પર્વતો.	દહ-દહો.	સંઘયણી-સંગ્રહણી.
વડા-શિખરો.	સાલિલાઓ-નદીઓ.	

દશ દ્વાર.

ખંડા જેયણુ વાસા—ખાંડવા (ખંડ)—જેજન-ક્ષેત્રો.
પંવય દૂડા ય તિત્ય સેઠીઓ—પર્વતો-શિખરો-તીર્થો અને શ્રેણીઓ.
વિજય-દહ-સાલિલાઓ—વિજય (ચક્રવર્તિને જીતવા યોગ્ય દેશ)
—દહો (સરોવરો) અને નદીઓ.

પિંડસિં હાઈ સંઘયણી ॥૨॥—એઓનો (૧૦ પદાર્થોનો) સમુહ તે સંગ્રહણી છે.

નઉચ્ચ સય-૧૯૦	ભાઈએ-ભાગે છતે.	ગુણુ-ગુણુતાં.
ખંડાણુ-ખાંડવા.	લક્ષ્મે-લાખને.	ભરહ પમાણુ-ભર-
ભરહ-ભરતક્ષેત્રના.	અહવા-અથવા.	તના પ્રમાણુને.
પમાણુણુ-પ્રમાણુ વડે.	નઉચ્ચ સય-૧૯૦થી.	હવઈ-થાય. હોય.
		લક્ષ્મ-લાખ.

૧ છું ખંડ દ્વાર.

નઉચ્ચ સય ખંડાણુ-૧૯૦ ખંડ (પરફ જોજન ને ૬ કલા પ્રમાણુવાળા) થાય. (ક્યારે ?)

ભરહ પમાણુણુ ભાઈએ લક્ષ્મે-ભરતક્ષેત્રના પ્રમાણુ (પરફ જો ને ૬ કલા) વડે જખૂદીપના ૧ લાખ જોજનને ભાગે છતે થાય.

અહવા નઉચ્ચસય-ગુણુ, ભરહ-પમાણુ હવઈ લક્ષ્મ ૥ ૩ ૥—
અથવા ભરતક્ષેત્રના પ્રમાણુને ૧૯૦ વડે ગુણુતાં ૧ લાખ જોજન થાય.

ભરતજી પ્રમાણુ.

પરફ-૬

× ૧૯

૪૭૩૪

પરફ ×

૯૯૯૪

+ ૬ કલા ઉમેરીએ.

૧૦૦૦૦ ભરતની કલા.

૧ જોજનની ૧૯ કલા થાય તેથી કલા કરવા માટે જોજનને ૧૯ એ ગુણુવા. ૧ લાખ જોજનના જખૂદીપની કલા ૧૯ લાખને ભરતક્ષેત્રની કલા દશ હજારે ભાગતાં ૧૯૦ ખાંડવા થાય. અથવા પરફ જોજનને એકસો નેવુએ ગુણુતાં નવાણુ હજાર નવસો ચાલીશ જોજન થાય અને છ કલાને ૧૯૦ એ ગુણુતાં અગીયારસો ચાલીશ કલા થાય. તેના જોજન કરવા માટે ઓગણીસે ભાગતાં ૬૦ ચોજન થાય તે ૯૯૯૪૦ માં ઉમેરીએ તો ૧ લાખ જોજનનો જખૂદીપ થાય.

ઉ-વળી. | તિરાસિ-ત્રણે સમુહને. | નઉય સય-એક સો
 વિદેહે-મહાવિદેહને. | પિંડ-એકઠા કરે છતે. | ને નેવું.

અહુવિગ ખંડ ભરેહે—અથવા ૧ ખંડ ભરતક્ષેત્રનો.

દો હિમવંતે અ હેમવર્ધ ચઉરો—૨ ખંડ હિમવંત પર્વતના
 અને ૪ ખંડ હિમવંત ક્ષેત્રના.

અદ મહા હિમવંતે—૮ ખંડ મહાહિમવંત પર્વતના.

સોલસ ખંડાઈ હરિવાસે ॥ ૪ ॥—૧૬ ખંડ હરિવર્ષ ક્ષેત્રના છે.

ખતીસં પુણુ નિસદે—વળી ૩૨ ખંડ નિષધ પર્વતના.

મિલિઅા તેસદી ખીયપાસે વિ—એ સર્વ મળી ૬૩ ખંડ થાય.
 એમ ખીજી બાજુને વિષે પણ ૬૩ ખંડ. (૧ ખંડ ઐરવત
 ક્ષેત્રનો—૨ શિખરી પર્વતના—૪ ઐરણ્યવત ક્ષેત્રના—૮ રૂકમી
 પર્વતના—૧૬ રમ્યક ક્ષેત્રના—૩૨ નીલવંત પર્વતના. એ સર્વ
 મળી ૬૩ ખંડ.)

ચઉસદી ઉ વિદેહે—વળી મહાવિદેહ ક્ષેત્રને વિષે ૬૪ ખંડ છે.

તિરાસિ પિંડ ઈ નઉય સય ॥ ૫ ॥—એ ત્રણે રાશિને એકઠા
 કરે છતે ૧૯૦ ખંડ થાય.

જોયણુ-જોજનના	ઈત્ય-અહીં (જ'ખૂ- દ્રીપમાં.)	તખાય-તેના ચોથા
પરિમાણાઈ-પ્રમા- ણવાળા.	ખંડાઈ-ખંડ. ભાગ.	લાગે.
સમચઉર'સાઈ-સ- મચોરસ.	લક્ખરસ-લાખના.	ગુણે-ગુણવાળી.
	પરિહીએ-પરિધિને.	હુ'તેવ-નિશ્ચે થાય.

૨ જી જોજન દ્વાર.

જોયણુ પરિમાણાઈ—જોજનના પ્રમાણવાળા.

સમચઉર'સાઈ ઈત્ય ખંડાઈ—સમચતુરસ (સમચોરસ) ખંડ અહીંયાં
 (જ'ખૂદ્રીપના) કેવી રીતે થાય ?

નંબર	૭ ક્ષેત્રો ને ૬ વર્ષધર પર્વતો.	ખંડ.	ચોજન.	કળા.
૧	ભરત ક્ષેત્ર.	૧	૫૨૬	— ૬
૨	હિમવંત પર્વત.	૨	૧૦૫૨	— ૧૨
૩	હિમવંત ક્ષેત્ર.	૪	૨૧૦૫	— ૫
૪	મહાહિમવંત પર્વત	૮	૪૨૧૦	— ૧૦
૫	હરિવર્ષ ક્ષેત્ર.	૧૬	૮૪૨૧	— ૧
૬	નિષધ પર્વત.	૩૨	૧૬૮૪૨	— ૨
૭	મહાવિદ્ધ ક્ષેત્ર.	૬૪	૩૩૬૮૪	— ૪
૮	નોક્ષવંત પર્વત.	૩૨	૧૬૮૪૨	— ૨
૯	રમ્યક ક્ષેત્ર	૧૬	૮૪૨૧	— ૧
૧૦	રૂક્મિ પર્વત.	૮	૪૨૧૦	— ૧૦
૧૧	ઐરણ્યવંત ક્ષેત્ર.	૪	૨૧૦૫	— ૫
૧૨	શિખરી પર્વત	૨	૧૦૫૨	— ૧૨
૧૩	ઐરવત ક્ષેત્ર.	૧	૫૨૬	— ૬
		૧૯૦	૬૯૯૯૬૬	૭૬ કળાના +૪ ચોજન મેળવતાં
			૧૦૦૦૦૦ ચોજન જખૂ હીપનો વિસ્તાર.	

લક્ષ્મસ્સ ય પરિહીત્ય—૧ લાખ જોજનના પરિધિને.

તથાપ ગુણે ય હુતેવ ॥ ૬ ॥—તેના (૧ લાખના) ચોથા ભાગ વડે ગુણવાથી નિચે [ક્ષેત્રફળ] થાય.

વિક્ષખંભ—પહોળા-
ધના.

વગ્ગા—વર્ગને.

દહગુણ—૧૦ ગુણા
કરીને.

કરણી—વર્ગમૂળ કરતાં.

વદસ્સ—ગોળક્ષેત્રની.

પરિરઝ્યા—પરિધ.

ધેરાવો.

હોઈ—થાય.

વિક્ષખંભ—વિસ્તારના
પાય—ચોથા ભાગે.

ગુણિત્યો—ગુણવાથી

પરિરઝ્યા—પરિધિને.

તદ્સ—તે (ગોળક્ષેત્ર)નું

ગણિય પથ—ક્ષેત્રફળ.

વિદ્યુત્ત્વ વગ્ગ દહુ ગુણુ—પહોળાઈના વર્ગને (તે: સંખ્યાને તેજ સંખ્યાએ ગુણવા પછી) '૧૦ ગુણુ કરીને.'

કરણી વદસ્સ પરિરઓ હોઈ—વર્ગમૂળ કરવાથી ગોળ ક્ષેત્રનો પરિધિ થાય.

વિદ્યુત્ત્વ પાય ગુણિઓ, પરિરઓ તસ્સ ગણિય—પથ ૥ ૭ ૥—
તે પરિધિને વિસ્તારના ચોથા ભાગ વડે ગુણુતા, તે (ગોળક્ષેત્ર)નું ક્ષેત્રફળ થાય.

પરિહી-પરિધિ.	સત્તવીસ-સત્તાવીશ.	ધાણુ-ધનુષ્ય
તિ લક્ષ્ય-૩ લાખ	અહિયા-અધિક.	સય-સો.
સોલસ સહસ્સ-૧૬	કોસ તિગ-૩ ગાઉ.	તેર'ગુલદ્ધ-૧૩૥
હજાર.	અઢાવીસ'-અઠ્યા-	આગળથી.
દ્વાય સય-અસે'ને.	વીશ.	અહિય'-અધિક.

પરિહી તિલક્ષ્ય સોલસ, સહસ્સ દ્વાય સય સત્તવીસ-હિયા—
(જંખૂદીપની) પરિધિ ૩ લાખ ૧૬ હજાર ૨૨૭ જોજન અધિક.

કોસ તિગ-ઢાવીસ', ધાણુસય તેર'ગુલદ્ધહિઅ' ૥ ૮ ૥—૩ ગાઉ
૧૨૮ ધનુષ્ય અને ૧૩૥ આગળથી આધિક થાય છે.

અર્થ—જંખૂદીપની પરિધિ ૩,૧૬,૨૨૭ યોજન ૩ ગાઉ
૧૨૮ ધનુષ્ય અને ૧૩૥ આગળથી અધિક થાય છે.

જંખૂદીપની પરિધિ.

૧૦૦૦૦૦ જંખૂદીપનો વિષ્કંભ—(વિસ્તાર.)

×૧૦૦૦૦૦૦ વર્ગ કરવા માટે એજ રકમથી
ગુણાકાર.

૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦ વર્ગ તેને

×૧૦ દશે ગુણવા. પછી વિષમ |

સમ-કરી, વર્ગમૂળ કાઢવું.

	— — — — —	
૩) ૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦ (૩૧૬૨૨૭	ચોજન પરિધિ.
+૩	૯	
૬૧	૧૦૦(૧	
+૧	૬૧	
૬૨૬	૩૯૦૦(૬	
+૬	૩૭૫૬	
૬૩૨૨	૧૪૪૦૦(૨	
+૨	૧૨૬૪૪	
૬૩૨૪૨	૧૭૫૬૦૦(૨	
+૨	૧૨૬૪૮૪	
૬૩૨૪૪૭	૪૯૧૧૬૦૦(૭	
+૭	૪૪૨૭૧૨૯	
૬૩૨૪૫૪	૪૮૪૪૭૧	

ભાજકથી પરિધિ અડધી આવે.

×૪ કોશ (ગાઉ) કરવા માટે.

૬૩૨૪૫૪) ૧૯૩૭૮૮૪ (૩ ગાઉ.

૧૮૯૭૩૬૨

૪૦૫૨૨

×૨૦૦૦ ધનુષ્ય કરવા માટે.

૬૩૨૪૫૪) ૮૧૦૪૪૦૦૦ (૧૨૮ ધનુષ્ય.

૬૩૨૪૫૪

૧૭૭૯૮૬૦

૧૨૬૪૯૦૮

૫૧૪૯૫૨૦

૫૦૫૯૬૪૨

૮૮૮૮૮

૮૮૮૮

×૬૬ આગળ કરવા માટે.

૫૩૯૩૨૮

૮૦૮૯૯૨×

૬૩૨૪૫૪) ૮૬૨૯૨૪૮ (૧૩૧ આગળ.

૬૩૨૪૫૪

૨૩૦૪૭૦૮

૧૮૯૭૩૬૨

જોબન. માઉ. ધનુષ્ય. આગળ.

૩૧૬૨૨૭-૩- ૧૨૮- ૧૩૧

૪૦૭૩૪૬

૩૧૬૨૨૭

૯૧૧૧૯

જોબને વર્ગમૂળ કાઢતાં ન આવડતું હોય તેમણે વિસ્તારને
બાવીસે ગુણી સાતે ભાગવાથી લગભગ પરિધિ આવશે.

સત્તેવ-નિથ્રે

કોડી-કોડ.

સયા-સો.

નઉઆ-તેવું.

છપ્પન-છપ્પન.

સય સહસ્સાધ-લાખ

ચઉનઉય-ચોરાણું.

ચ-અને.

સહસ્સા-હજર.

સયં દિવડ્ડ-દોઢસો.

સાહિય-અધિક

ગાઉઆ-માઉ.

એગ-એક.

પનરસ-પંનર.

ધણુ સયા-સો ધનુષ્ય.

તહ-તેમજ.

ધણુણિ-ધનુષ્ય.

પનરસ-પંનર.

સદિ-સાએક.

અંગુલાધ-આગળ.

જાણુદીવસ્સ-જાણુ-

દીપતું.

ગણિય પય-મણિત

પદ.

સત્તેવ ય કોડિસયા, નઉઆ-નિથ્રે ૭૯૦ કોડ.

છપ્પન સય-સહસ્સાધ-૫૬ લાખ.

ચઉનઉય ચ સહસ્સા-૯૪ હજર અને.

સયં દિવડ્ડ ચ સાહિય ૧૧૯૧-૧૫૦ જોબનથી અધિક.

ગાઉઆ-એગ પનરસ, ધણુસયા તહ ધણુણિ પનરસ-૧ માઉ

તેમજ ૧૫ સો ૧૫ ધનુષ્ય.

|—|—|— —|—|

) ૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦ (૩૧૬૨૨૭

ચોજન પરિધિ.

૩
+૩
—
૬૧
+૧
—
૬૨૬
+૬
—
૬૩૨૨
+૨
—
૬૩૨૪૨
+૨
—

૬
—
૧૦૦(૧
—
૬૧
—
૩૬૦૦(૬
—
૩૭૫૬
—
૧૪૪૦૦(૨
—
૧૨૬૪૪
—
૧૭૫૬૦૦(૨
—
૧૨૬૪૮૪
—

૧૮૭૫૦ ચો. ગાંઠ
૪૦૦ ચો. ધનુષ્યમાયા.

૭૬૦,૫૬,૯૪,૧૫૦

૧-૧૫૧૫-૬૦

ચો. ૭૬૦,૫૬, ૯૪,૧૫૦-૧-૧૫૧૫-૬૦ આંમળ

૪) ૭૫૦૦૦ (૧૮૭૫૦ ચોજન.

૪
—
૩૫
—
૩૨
—
૩૦
—
૨૮
—
૨૦
—
૨૦
—
૦૦૦

૭૬૦ કોડ. ૫૬ લાખ, ૯૪ હજાર, ૧ સો. ૫૦ ચોજન.

૮૮૮૮૮

x૮૬ આંગળ કરવા માટે.

૫૩૯૩૨૮

૮૦૮૮૮૨x

૬૩૨૪૫૪) ૮૬૨૯૨૪૮ (૧૩૧ આંગળ.

૬૩૨૪૫૪

૨૩૦૪૭૦૮

૧૮૯૭૩૬૨

ચોખન. ગાઉ. ધનુષ્ય. આંગળ.

૩૧૬૨૨૭-૪- ૧૨૮- ૧૩૧

૪૦૭૩૪૬

૩૧૬૨૨૭

૯૧૧૧૯

જેઓને વર્ગમૂળ કાઢતાં ન આવડતું હોય તેમણે વિસ્તારને

બાવીસે ગુણી સાતે ભાગવાથી

૨૮૮

ગાઉ કરવા માટે

ગાઉ-ત્રિએ

જે હજારે ભાગવા.

૪૯૫

૪૮૦

૮૦૦૦) ૩૨૦૦૦૦૦(૪૦૦ ચોખન.

૩૨૦૦૦

૧૫૦

૯૬

૦૦૦૦૦૦૦

૫૪૦

૪૮૦

૬૦ આંગળ.

૨૦૦૦) ૩૫૧૫ (૧ ગાઉ.

૨૦૦૦

૧૫૧૫ ધનુષ્ય.

૧ ગાઉ.—૧૫૧૫ ધનુષ્ય,—૬૦ આંગળ, જમૂદીપતું ક્ષેત્રફળ.

ક્ષેત્રફળની રીત—પરિધિને ૨૫ હજારે ગુણવાધી થાય. જેમકે:—૩ લાખને ૨૫ હજારે ગુણતા ૭૫૦ કોડ થાય. અને ૧૬ હજારને ૨૫ હજારે ગુણતા ૪૦ કોડ થાય, બંને મળીને ૭૬૦ કોડ થયા. ખસોને ૨૫ હજારે ગુણતા ૫૦ લાખ થાય અને ૨૭ ને ૨૫ હજારે ગુણતા ૬ લાખ ૭૫ હજાર થાય. બંને મળીને ૫૬ લાખ ૭૫ હજાર થયા. ૩ કોસને ૨૫ હજારે ગુણતા ૭૫ હજાર ગાઉ અને ૪ ગાઉનો ૧ જોજન. તેથી ચારે ભાગતાં ૧૮૭૫૦ જોજન થયા. ૧૨૮ ધનુષને ૨૫ હજારે ગુણતા ૩૨ લાખ ધનુષ. તેના જોજન કરવા માટે ૮ હજારે ભાગતાં ૪૦૦ જોજન થયા. ૭૫ હજાર, ૧૮ હજાર સાતસો પચાસ અને ૪૦૦ જોજનનો સરવાળો ૯૪૧૫૦ જોજન થયા. ૧૩૧ આંગળને ૨૫ હજારે ગુણતા ૩ લાખ ૩૭ હજાર પાંચસો આંગળ. તેના ધનુષ્ય કરવા માટે ૬૬ એ ભાગતાં ૩૫૧૫ ધનુષ ને ૬૦ આંગળ થયા. જે હજાર ધનુષનો ૧ ગાઉ એટલે જે હજારે ભાગતાં ૧ ગાઉ ૧૫૧૫ ધનુષ ને ૬૦ આંગળ.

ભરહાઈ-ભરતાદિક.	દો-એ.	ચઉ ગયદંતા-ચાર
સત વાસા-૭ ક્ષેત્રો.	ચિત્ત વિચિત્ત-ચિત્ર	ગજદંતા.
વિચડ્ડ ચઉ-૪ વૈ-	અને વિચિત્ર.	તહુ-તેમજ. તથા.
તાઢચ.	દો-એ.	સુમેરુ-મેરુ પર્વત.
ચઉરતિસ-ચોત્રીશ	જમગા-જમક ને	છ વાસહુરા-૬ વર્ષ-
વટ્ટ-ગોળ. વાટલા.	સમક.	ધર.
કચિરે-હાંખા.	દો સય-ખસે.	પિંડે-એકઠા કરતાં.
સોલસ-સોળ.	કણુય ગિરીણુ-કં	એગુણ સત્તરિ-અ-
વડખાર ગિરી-વક્ષ-	ચનગિર.	ગણોતર.
સ્કાર પર્વત.		સયા દુન્ની-ખસે.

૩. જી' ક્ષેત્ર દ્વાર.

ભરહાઈ સત વાસા—ભરતાદિ ૭ ક્ષેત્રો છે. (ભરત-ઐરવ
વિદેહ-હિમવંત-ઐરણ્યવંત-હરિવર્ષ ને રમ્મક.)

૪ થું પર્વત દ્વારે..

વિયઠું ચઉ ચઉરતિંસ વઠિયરે—૪ વૈતાઢય વાટલા (ગાળ) અને
૩૪ લાખા વૈતાઢય છે.

સોલસ વઢખારગિરી—૧૬ વઢસકાર પર્વત છે.

દ્વાં ચિત્તવિચિત્ત દ્વા જમગા ॥૧૧॥—ચિત્ર અને વિચિત્ર મળી બે,
જમક અને સમક મળી બે પર્વત છે.

દ્વાસય કુણુય-ગિરીણું—૨૦૦ કંચનગિરિ છે.

ચઉ ગયદંતા ય તહુ સુમેરૂ ય—૪ ગબદંતા પર્વત તેમજ ૧ મેરૂપર્વત.

છવાસહુરા પિંડે—૬ વર્ષધર પર્વત છે. એ સર્વ એકઠા કરતાં.

એગુણસત્તરિ સયા દુન્ની ॥૧૨॥—૨૬૯ (પર્વતા) થાય છે.

સોલસ-સોળ.

વઢખારેસુ-વઢસકાર
ઉપર.

ચઉ ચઉ-ચાર ચાર.

કૂડા-શિખરો.

હુન્તિ-છે.

પત્તેયં-દરેકને.

સોમણસ-સોમનસ.

ગંધમાયણુ-ગંધમા-

દન ઉપર.

સત્ત-સાત (શિખરો).

અઢ-આઠ.

ચ-અને.

રુપિ-રૂકિમ.

મહાહિમવે-મહાહિ-

મવંત ઉપર.

ચઉતીસ-ચોત્રીશ.

વિયઠુંદેસુ-વૈતાઢય
ઉપર.

વિજ્જુપહુ-વિદ્યુ-
ત્રમ્ભ.

નિસઢ-નિષધ.

નીલવંતેસુ-નીલવંત
ઉપર.

તહુ-તથા.

માલવંત-માલ્યવંત.

સુરગિરિ-મેરૂ પર્વત
ઉપર.

નવ નવ-નવ નવ.

કૂડાઈ-શિખરો.

પત્તેયં-દરેકને.

હિમ-હિમવંત ગિરિ.

સિહુરિસુ-શિખરી
ઉપર.

ઈક્કારસ-અગીયાર.

ઈયિ-એ પ્રમાણે.

ઇગસદ્દી-એકસઠ.

ગિરિસુ-પર્વતા ઉપર

કૂડાણું-શિખરોની.

એગાત્તે-એકઠી કથે
છતે.

સંચ ધણું-સર્વ

સંખ્યા.

સય ચઉરો-ચારસો.

સત્તસદ્દી-સઠસઠ.

પાંચમું કૂટ દ્વાર.

સોલસ વફખારેસુ, ચઉ ચઉ કૂડા ય હુન્તિ પત્તેય—૧૬ વક્ષ-
સ્કાર પર્વત ઉપર દરેકને ૪-૪ શિખરો છે.

સોમણસ ગંધમાયણુ, સત્તક ય રૂપિં મહાહિમવે ॥ ૧૩ ॥—

સોમનસ અને ગંધમાદન (એ બે ગજદંત) ઉપર ૭-૭ શિખરો છે.

રૂક્મિ અને મહાહિમવંત (એ બે વર્ષધર) ઉપર ૮-૮ શિખરો છે.

ચઉતીસ વિચડ્દેસુ—૩૪ વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર.

વિજળુપ્પહુ નિસઠ નીલવંતેસુ—વિજત્રજ (ગજદંત), નિષધ અને
નીલવંત (એ બે વર્ષધર) ઉપર.

તહ માલવંત સુરગિરિ—તથા માલ્યવંત (ગજદંત) અને મેરૂપર્વત
ઉપર (નંદન વનમાં).

નવ નવ કૂડાઈ પત્તેય ॥૧૪॥—એ દરેક (૩૯ પર્વતો) ને ૯-૯
શિખરો છે.

હિમ-સિહરિસુ ધક્કારસ—લઘુ હિમવંત અને શિખરી (એ બે
વર્ષધર) ઉપર ૧૧-૧૧ શિખરો છે.

ધય ધગસટ્ટી ગિરીસુ કૂડાણુ—એ પ્રમાણે ૬૧ પર્વતો ઉપર
શિખરોની.

એગત્તે સંવ ધણું, સય ચઉરો સત્તસટ્ટી ય ॥૨૫॥ સર્વ સંખ્યા
(૬૪+૩૦+૪૫+૨૨) એકડી કરતાં ૪૬૭ શિખરો થાય છે.

ચઉ-ચાર.	કૂડેહિં-શિખરો સાથે.	ગુણુયાલં-ઓગણુ-
સત્ત-સાત.	ગુણુહ-ગુણો.	ચાલીશ.
અદ્દ-આઠ.	જહુ સંખ્યા-અનુક્રમે.	દુવે-બે પર્વતને.
નવગે-નવ.	સોલસ-સોળ.	સગસટ્ટી-સઠસઠ.
ધગારસ-અગીયાર.	હુ હુ-બે બે.	સય ચઉરો-ચારસો.

ચઉ સત્ત અદ્દ નવગે—૪-૭-૮-૯ અને.

ગારસ કૂડેહિં ગુણુહ જહુસંખ્યા—૧૧ શિખરો સાથે અનુક્રમે ગુણો.
(કેતે ?)

સોલસ દુ દુ ગુણ્યાલ—૧૬-૨-૨-૩૯.

દુવે ય સગસટ્ટિ સય ચઉરે ॥૧૬॥—અને ૨ પર્વતોને. તો સર્વ મળીને ૪૬૭ શિખરો થાય છે.

અર્થ—૧૬ પર્વતોને ૪ શિખરો સાથે, ૨ પર્વતોને ૭ શિખરો સાથે, ૨ પર્વતોને ૮ શિખરો સાથે, ૨૯ પર્વતોને ૯ શિખરો સાથે અને ૨ પર્વતોને ૧૧ શિખરો સાથે ગુણો, તો ૬૧ પર્વતોનાં ૪૬૭ શિખરો થાય.

ચઉતીસ—ચોત્રીશ.	મેરૂ-મેરૂ પાસે.	હરિકૂડ-હરિકૂટ.
વિજએસુ-વિજયોને વિષે.	જ'ખુમિ-જ'ખૂવૃક્ષના વનમાં.	હરિસહ-હરિસહ
ઉસહ કૂડા-૩૫ભકૂટ.	અહ-આહ.	ફેટ.
અહ-આહ.	દેવકુરાએ-દેવકુરમાં.	સટ્ટી-૬૦ (ભૂમિકૂટ).

૬૦ ભૂમિકૂટ.

ચઉતીસ વિજએસુ, ઉસહ કૂડા—૩૪ વિજયોને વિષે ૩૪ ૩૫ભકૂટ છે.

અહ મેરૂ જ'ખુમિ—મેરૂ પાસે (ભદ્રશાલ વનમાં) અને જ'ખૂવૃક્ષના વનમાં (ઉત્તરકુર ક્ષેત્રમાં) ૮-૮ ભૂમિકૂટ છે.

અહ ય દેવકુરાએ—અને દેવકુરને વિષે (શાસ્ત્રમલી વૃક્ષના વનમાં) ૮ ભૂમિકૂટ છે. (કુલ ૫૮ કૂટ)

હરિકૂડ હરિસહ સટ્ટી ॥૧૭॥ હરિકૂટ અને હરિસહ કૂટ મળી ૬૦ ભૂમિકૂટ છે.

માગહ—મામધ.	એરવય—ઐરવત.	ગુણતાં.
વરદામ—વરદામ.	ભરહે—ભરતમાં.	દુરેત્તર સય—એકસો
પલાસ—પ્રલાસ.	ચઉતીસા—ચોત્રીશને.	એ.
તિત્ય—તીર્થો.	તિહિં—તથા વડે.	તુ—તળા.
વિજએસુ—૩૨ વિ-જયોમાં.	ગુણ્યા—ગુણેલા.	તિત્યાણુ—તીર્થો.

૬૨૬ તીર્થ દ્વાર.

માગહ વરદામ પભાસ, તિથિ વિજયેસુ એરવય-ભરહે-માગધ,
વરદામ અને પ્રભાસ (એ ત્રણ) તીર્થો (મહાવિદેહની) ૩૨
વિજયોમાં, એરવત અને ભરત (મળી ૩૪ વિજયો) માં છે.

અઉતીસા તિહિં શુણિયા, દુરતર-સયં તુ તિથ્યાણું ॥૧૮॥ (તથો)
૩૪ ને ત્રણ વડે શુણતાં (સર્વ મળી) વળી ૧૦૨ તીર્થો
થાય છે.

વિજ્ઞાહર-વિદ્યાધર.	વેઅમ્હે-વૈતાઢય ઉપર.	છતીસ સય-એકસો
અભિઓગિય-આ-	ધમ્-એ પ્રમાણે.	છત્રીશ.
બિયોગિકની.	અઉગુણ-૪ વડે શુ-	તુ-વળી.
સેઠીઓ-શ્રેણિઓ.	ણતાં.	સેઠીણું-શ્રેણિઓ.
દુન્નિ-દુન્નિ-એ એ.	અઉતીસા-ચોત્રીશને.	

૭ મું શ્રેણિ દ્વાર.

વિજ્ઞાહર અભિઓગિય, સેઠીઓ-દુન્નિ દુન્નિ વેઅમ્હે—
વિદ્યાધર મનુષ્યોની અને આબિયોમિક દેવોની ૨-૨ શ્રેણિઓ
(નગરોની હાર) વૈતાઢય પર્વત ઉપર છે.

ધમ્ અઉગુણ અઉતીસા, છતીસ-સયં તુ સેઠીણું ॥ ૧૯ ॥—એ
પ્રમાણે ૩૪ વૈતાઢયને ૪ વડે શુણતાં વળી ૧૩૬ શ્રેણિઓ થાય છે.

અક્ષી-અકવર્તીને.	હું-તિ-છે.	પઉમાધ-પદ્મ આદિ.
જેઅવ્યાધ-જીતવા	અઉતીસા-ચોત્રીશ.	કુરસુ-કુરક્ષેત્રમાં.
યોગ્ય.	મહદહ-મોટા સરો-	દસગં-દશ.
વિજયાધં-વિજયો.	વરો.	તિ-એ પ્રમાણે, એમ.
ધત્ય-અહીં (જંબુ- દ્વીપમાં)	છ-છ.	સોલસગં-સોળ.

૮ મું વિજય દ્વાર.

અક્ષી જેઅવ્યાધ, વિજયાધ ધત્ય હું-તિ અઉતીસા—અકવર્તીને
જીતવા યોગ્ય ૩૪ વિજયો અહીં (જંબુદ્વીપમાં) છે.

દ. મું દ્રહુ દ્વાર.

મહદહુ છ પ્પઉમાઈ—પદ આદિ (મહાપદ—પુંડરિક—મહાપુંડરિક
—તિગિચ્છી અને કેસરી એ) છ મોટાં સરોવરો છે.

કુરસુ દસગં તિ સોલસગં ॥ ૨૦ ॥—દેવકુર અને ઉત્તરકુર ક્ષેત્રમાં
૧૦ નાનાં-સરોવરો છે. એમ [સર્વ મળી] ૧૬-સરોવરો છે.

ગંગા-ગંગા.

સિંધુ-સિંધુ.

રક્તા-રક્તા.

રતવધ-રક્તાવતી.

ચઉ-ચાર.

નદીઓ-નદીઓ.

પત્તેય-દરેક.

ચઉદસેહિં-ચૌદ.

સહસ્ત્રેહિં-હજાર
(નદીઓ.).

સમગં-માથે.

વચ્ચતિ-મધ્ય છે.

જલહિમિ-મધુદ્રમાં.

એવં-એ પ્રમાણે.

અખિલં તરિયા-અં-
દરના ક્ષેત્રની.

ચઉરો-ચાર.

પુણુ-૧ળી.

અદ્વૈત-અદ્વૈતાવીશ.

સહસ્ત્રેહિં-હજાર
સાથે.

પુણુ રવિ-વળી પંજી.

છપ્પત્રેહિં-છપ્પત્ર

સહસ્ત્રેહિં-હજાર

નદીઓ સાથે.

જંતિ-જમ્ય છે.

ચઉ સલિલા-ચાર

નદીઓ.

કુર મજા-કુર ક્ષેત્રમાં.

ચઉરાસી-ચોરાસી.

સહસ્ત્રાઈ-હજાર.

(નદીઓ)

તહુ-તેમજ. તથા.

વિજય સોલસસુ-

૧૬ વિજયોમાં.

ખત્તીસાણુ-ખત્તીશ.

નદીણુ-નદીઓમાંની.

ચઉદસ સહસ્ત્રાઈ-

૧૪ હજાર.

પત્તેય-દરેકને.

ચઉદસ-ચૌદ.

સહસ્ત્ર-હજાર વડે.

ગુણિયા-ગુણાએલી.

અડતીસ-આડતીશ.

નદીઓ-નદીઓ.

વિજય મન્નિઝદલા-

વિજયોમાં.

સીઓયાએ-સીતા.

દામાં.

નિવડંતિ-પડે છે.

મળે છે.

તહુ-તેમજ.

સીયાઈ-સીતામાં.

એમેવ-એમજ.

સીયા-સીતા.

સીઓયા-સીતાદા.

વિ ય-પણ અને.

ખત્તીસ સહસ્ત્ર-

૩૨ હજાર.

પંચલક્ષ્મેહિં-૫ લાખ

સંવે-સંવે.

ચઉદસ લક્ષ્મા-૧૪

લાખ.

છપ્પત્ર સહસ્ત્ર-૫૬

હજાર.

મેલવિયા-મેળવતાં.

૧૦ મું નદી દ્વાર.

ગંગા સિંધુ રક્તા—ગંગા, સિંધુ, રક્તા (અને.)

રતવધ ચઉ નદીઓ પત્તેય—રતવતી એ ચાર નદીઓ છે. તે દરેક નદી.

ચઉદસહિં સહસ્ત્રેહિં—૧૪ હજાર નદીઓ (સાથે.)

સમગ્ર વચ્ચતિ જલહિંમિ ॥ ૨૧ ॥—(એમ ૫૬ હજાર નદીઓ) સાથે સમુદ્રમાં જાય છે.

અર્થ—ગંગા, સિંધુ રક્તા અને રતવતી એ ચાર નદીઓ છે. તે દરેક નદી ૧૪ હજાર નદીઓ સાથે સમુદ્રમાં જાય છે. એટલે ચાર નદીઓનો ભેગો પરિવાર ૫૬ હજાર થાય છે.

એવં અઘિભંતરિયા—એવી રીતે અંદરના (હિમવંત-ઔરણ્ણવંત) ક્ષેત્રની. ચઉરેા પુણ્ણ અદ્વૈવીસ સહસ્ત્રેહિં—(શહિતા-શહિતાશા-૩૫૫ કુલા અને સુવર્ણકુલા એ) ૪ નદીઓ વળી દરેક ૨૮ હજારના પરિવાર સાથે સમુદ્રમાં જાય છે.

પુણ્ણુરવિ ઇપ્પન્નેહિં, સહસ્ત્રેહિં જતિ ચઉ સલિલા ॥ ૨૨ ॥—વળી પણ ૫૬ હજારના પરિવાર સાથે (હરિવર્ષ અને રમ્યકુ ક્ષેત્રની હરિકાતા—હરિ સલિલા—નરકાતા અને નારીકાતા એ) ૪ નદીઓ સમુદ્રમાં જાય છે.

કુરૂમજ્જે ચઉરાસી, સહસ્ત્રસાઈ—દેવકુરૂ અને ઉત્તરકુરૂમાં ૮૪ હજાર નદીઓ છે.

તહુ ય વિજય સોલસસુ—તેમજ (પશ્ચિમ મહાવિદેહના) ૧૬ વિજયોમાં. બત્તીસાણુ નદીણુ—૩૨ નદીઓમાંની.

ચઉદસ સહસાઈ પત્તેય ॥ ૨૩ ॥—દરેકને ૧૪ હજાર નદીઓનો પરિવાર છે.

અર્થ—દેવકુરૂ અને ઉત્તરકુરૂમાં ૮૪ હજાર નદીઓ છે. તેમજ પશ્ચિમ મહાવિદેહના ૧૬ વિજયોમાં ૩૨ નદીઓમાંની દરેકને ૧૪ હજાર નદીઓનો પરિવાર છે.

ચઉદ્ધસ સહસ્ત્ર ગુણિયા—૧૪ હજાર નદીઓ વડે ગુણાયેલી.

અડતીસ નદીઓ વિજય મળિઝદ્દા—૧૬ વિજયમાહે (૩૨ નદીઓ અને ૬ અંતર્નદી મળીને) ૩૮ નદીઓ છે. (તેના પરિવાર ૫ લાખ ૩૨ હજાર થાય.)

સીઓયાએ નિવડંતિ—એટલી નદીઓ શીતોદ્ધામાં મળે છે.

તહુ ય સીયાઈ એમેવ ॥ ૨૪ ॥—તેમજ એ પ્રમાણે જ (પરિવાર સહિત ૫૩૨૦૦૦ નદીઓ) સીતામાં મળે છે.

સીયા સીઓયા વિ ય—સીતા અને શીતોદ્ધા પશુ (એ દરેક નદી.) અતીસ સહસ્ત્ર પંચ લક્ષ્મી—૫ લાખ ૩૨ હજારના પરિવાર છે.

સન્વે ચઉદ્ધસ લક્ષ્મા, છપ્પત્ર સહસ્ત્ર મેલવિયા ॥ ૨૫ ॥—તે સર્વે મેળવતાં (એકઠી કરતાં) ૧૪ લાખ ૫૬ હજાર નદીઓ થાય છે.

છ જોયણુ-૬ જોજન.

સકોસે-૧ કોસ સહિત.

ગંગાસિંધૂણુ-મંગા અને સિંધુનો.

વિત્થરો-વિસ્તાર.

મૂલે-મૂલમાં.

દસ ગુણિઓ-૧૦ ગુણો.

પળજતે-પર્વતો. છેડે.

ધ્યિ-એ પ્રમાણે.

દુદુ-અમણા અમણાએ.

ગુણુણુ-ગુણુવાથી.

સેસાણુ-બાકીની : (નદીઓનો.)

છ જોયણુ સકોસે, ગંગા સિંધૂણુ વિત્થરો મૂલે—૬ જોજન અને ૧ માઉ સહિત (૬૧ જોજનનો.) ગંગા અને સિંધુનો મૂળમાં વિસ્તાર છે.

દસ ગુણિઓ પળજતે—(તથા) ૧૦ ગુણો (૬૨૧૧ જોજન) વિસ્તાર છેડે છે.

ધ્યિ દુ દુ ગુણુણુ સેસાણુ ॥૨૬॥—એ પ્રમાણે બાકીની (૪+૪+૨) નદીઓનો વિસ્તાર અમણા અમણાએ ગુણુવાથી જાણવો.

જોયણુ સય-સો જોજન.

ઉચ્ચિદ્દા-ઉંચા.

કણુયમયા-સોનાના.

સહરિ-શિખરી.

ચુદ્ધિ હિમવંતા-ચુદ્ધિ હિમવંત.

રૂપિ-રૂપિમ.

મહા હિમવંતા-

મહાહિમવંત.

દુસય-અસે (જોજન)

ઉચ્ચા-ઉંચા.

રૂપ-રૂપાનો.

કણુયમયા-સોનાનો.

૯૦ મોટી નદીઓ અને નાની નદીઓ-૧૪ લાખ ને પદ હબર.

મોટી નદીઓ	દરેક મોટી નદીના પરિવાર.	કુલ નાની નદીઓ.	મૂળ પ્રવાહોનું પ્રવાહ (ચોજન)	પ્રવાહોનું પ્રવાહ (ચોજન)
ગંગા-સિંધુ-રક્તા-રક્તવતી ૧ + ૧ + ૧ + ૧ =	૪ x ૧૪૦૦૦ =	૫૬૦૦૦	૬૧	૬૨૧૧
રાહિતા-રાહિતાશા-ફરિશ્તિયા-સિંધુ-કુશા ૧ + ૧ + ૧ + ૧ =	૪ x ૨૮૦૦૦ =	૧૧૨૦૦૦	૧૨૧૧	૧૨૫
હરિશ્વતા-હરિશ્વિશ્વા-નરશ્વતા-નારોશ્વતા ૧ + ૧ + ૧ + ૧ =	૪ x ૫૬૦૦૦ =	૨૨૪૦૦૦	૨૫	૨૫૦
શીતોદા	૧ x ૫૩૨૦૦૦ =	૫૩૨૦૦૦	૫૦	૫૦૦
સીતા	૧ x ૫૩૨૦૦૦ =	૫૩૨૦૦૦	૫૦	૫૦૦
		૧૪૫૬૦૦૦		

અંતર્નદીઓ
મહાવિદ્યની ગંગા સિંધુ રક્તા રક્તવતી

૧૨
૬૪
—
૯૦

આ નદીઓનો પરિવાર શીતોદા અને સીતામાં
ગંગાવેત્ત હોવાથી ફરીથી કલા નથી.

ચત્તારિ જોયણ સચે-	વેરલિઓ-વૈકુન્	અંદીકીપમા.
ચારસેં જોજન.	રત્નનો.	મંદર-મેરૂ પર્વત (૫)
ઉચ્ચિટ્ટો-ઉંચા.	નીલવંત-નીલવંત.	વિહૂણા-સિવાયના.
નિસઠ-નિષધ.	ગિરી-પર્વત.	ધરણિ તલે-ભૂમિમાં.
નીલવંતો-નીલવંત.	સંવેવિ-સર્વે પણ.	ઉવગાઠા-દટાયેલા.
નિસઠો-નિષધ.	પંચયવરા-શાશ્વતા	ઉરસેહુ-ઉંચાઈના.
તવણિજ્જમઓ-	પર્વતો.	ચઉત્થ ભાયમિ-
તપાવેલા સોના જેવો.	સમય ખિત્તમિ-	ચોથા ભાગે.

પર્વતોની ઉંચાઈ ઉંડાઈ અને વર્ણ.

જોયણ સચ-મુચ્ચિટ્ટો, કણુયમયા સિહુરિ-ચુદ્ધ હિમવંતા-એક
સો જોજન ઉંચા સોનાના શિખરી અને લઘુ-હિમવંત (એ
જે પર્વતો) છે.

રૂપિ મહાહિમવંતા, દુસ ઉચ્ચા રૂપ કણુયમયા ॥૨૭॥—રૂક્મિ
અને મહા હિમવંત પર્વત બસો જોજન ઉંચા છે. તેમાં રૂક્મિ
રૂપાનો અને મહાહિમવંત સોનાનો છે.

ચત્તારિ જોયણ સચે, ઉચ્ચિટ્ટો નિસઠ નીલવંતો ચ—ચારસો
જોજન ઉંચા નિષધ અને નીલવંત પર્વતો છે.

નિસઠો તવણિજ્જમઓ—(તેમાં) નિષધ તપાવેલા સોના જેવો
(લાલ) છે.

વેરલિઓ નિલવંત ગિરી ॥૨૮॥—અને નીલવંત પર્વત વૈકુન્
રત્નના વર્ણ જેવો (લીલો) છે.

સંવેવિ પંચયવરા—સર્વે (શાશ્વતા) પર્વતો પણ.

સમય ખિત્તમિ મંદર વિહૂણા—અંદીકીપમાં પાંચ મેરૂ સિવાયના
(જે) છે.

ધરણિતલે ઉવગાઠા, ઉરસેહુ ચઉત્થ ભાયમિ ॥૨૯॥—તે પર્વતો
પૃથ્વી તલમાં (ભૂમિમાં) પોતાની ઉંચાઈના ચોથા ભાગે દટાયેલા
છે. (૫ મેરૂમાંથી જાંબૂદીપનો મધ્ય મેરૂ ૧૦૦૦ જોજન જમી-

નર્મા અને ૯૯ હજાર જોજન ઉપર મળી ૧ લાખ જોજન છે અને બીજા ૪ મેરૂ ૧૦૦૦ જોજન ભૂમિમાં અને ૮૪ હજાર જોજન બહાર ઉંચા છે.)

ખંડાઈ-ખાંડવાદિકની	દારોથી.	સમ્ભતા-સમાસ થઈ.
ગાહાહિં-ગાથાઓ	જંબુદ્વીવસ્સ જંબુ-	રથ્યા-રચી, રચેલી.
વાળાં.	દ્વીપની.	હરિભદ્ર-હરિભદ્ર.
દસહિં દારેહિં-૧૦	સંઘયણી-સંગ્રહણી.	સૂરીહિં-સૂરિએ.

ખંડાઈ ગાહાહિં-ખાંડવાદિકની ગાથાઓવાળાં.

દસહિં દારેહિં જંબુદ્વીવસ્સ-૧૦ દારોથી જંબુદ્વીપની.

સંઘયણી સમ્ભતા-સંગ્રહણી સમાસ થઈ.

રથ્યા હરિભદ્ર સૂરીહિં ॥૩૦॥-શ્રી હરિભદ્ર સૂરિએ રચેલી.

અર્થ-ખાંડવાદિકની ગાથાઓવાળાં ૧૦ દારોથી શ્રી હરિભદ્ર

સૂરિએ રચેલી જંબુદ્વીપની સંગ્રહણી સમાસ થઈ.

શ્રી લઘુ સંગ્રહણી પ્રકરણ સાર્થ સમાપ્ત.

જંબુદ્વીપના ૧૦ શાશ્વતા પદાર્થો સંક્ષેપમાં.

૧. જંબુદ્વીપના ભરતક્ષેત્ર (૫૨૬ જોજન ને ૬ કલા) પ્રમાણે ખંડ-૧૯૦.

૨. જંબુદ્વીપની પરિધિ. ૩ લાખ ૧૬ હજાર ૨૨૭ જોજન ૩ ગાઉ ૧૨૮ ધનુષ્ય ને ૧૩૧ આંગળથી અધિક.

ક્ષેત્રફળ (ગાણિતપદ) ૭૯૦ કોડ ૫૬ લાખ ૯૪ હજાર ૧૫૦ જોજન ૧ ગાઉ ૧૫૧૫ ધનુષ્ય ને ૬૦ આંગળ.

૩. ક્ષેત્રો-૭. ભરત, ઐરવત, મહાવિદેહ, હિમવંત, ઐરણ્યવંત, હરિતર્પ ને રમ્યક.

૪. પર્વતો-૨૬૯ ૪ જાળ વૈતાલ્ય, ૩૪ લાખા વૈતાલ્ય, ૧૬ વક્ષ-સ્થાર, ત્રિત્ર અને વિચિત્ર, જમક અને સમક, ૨૦૦ કંચનગિરિ, ૪ ગબદંત, ૧ મેરૂ, અને ૬ વર્ષધર.

૫. શિખરો ૪૬૭ (૬૧ પર્વતનાં). ૧૬ વક્ષસ્કારનાં ૬૪ શિખરો, સોમનસ અને મધમાદનનાં-૭-૭, રૂક્મિ અને મહાહિમવંતનાં ૮-૮. ૩૪ દીર્ઘ વૈતાદ્ય, નિષધ, નીલવંત, વિદ્યુતપ્રભ, માદ્યવંત અને મેરૂ પર્વત એ ૩૯ પર્વતનાં ૯-૯. ક્ષધુ હિમવંત અને શિખરીનાં ૧૧-૧૧ શિખરો છે. ભૂમિકૂટ ૬૦. રૂપભદ્ર-૩૪, મેરૂ પાસે (ભદ્રશાલ વનમાં) ૮, ઉત્તરકુરૂમાં (જંબૂવૃક્ષના વનમાં) ૮, હરિકૂટ ૧ અને હરિસહ ૧.

૬. તીર્થો-૧૦૨. ૩૪ વિજયોમાં માગધ વરદામ અને પ્રભાસ એ ત્રણ તીર્થો હોવાથી ૧૦૨ તીર્થો થાય.

૭. ઐણીઓ ૧૩૬. ચોત્રીશ દીર્ઘ વૈતાદ્ય ઉપર વિદ્યાધર મનુષ્યોની બળએ ઐણીઓ હોવાથી ૬૮ અને આભિયોગિક દેવોની બળએ ઐણીઓ હોવાથી ૬૮ મળી કુલ ૧૩૬ ઐણીઓ થાય.

૮. વિજયો ૩૪. ૧૬ પૂર્વ મહાવિદેહની, ૧૬ પશ્ચિમ મહાવિદેહની, ૧ ભરત ને ૧ ઐરવત.

૯. દ્રહુ (સરોવર) ૧૬. પદ્મ, મહાપદ્મ, પુંડરિક, મહાપુંડરિક, તિગિચ્છા ને કેસરી એ ૬, દેવકુરૂમાં ૫, અને ઉત્તરકુરૂમાં ૫.

૧૦. મોટી નદીઓ-૯૦ તથા તે નદીઓનો પરિવાર ૧૪ લાખ ને ૫૬ હજાર.

ક્ષધુ સંગ્રહણીના પ્રશ્નો.

૧. જંબૂદ્વીપમાં રહેલા શાશ્વતા પદાર્થ ગણાવો.
૨. ભરતક્ષેત્ર કેટલા યોજન અને કલાનો છે ? આ સંખ્યાને કેટલાએ ગુણીએ તો એક લાખ યોજન થાય ? એ માપ કયા દ્વાપનું હશે ?
૩. ભરત, હિમવંત, હારવર્ષ અને મહાવિદેહ ક્ષેત્ર તથા શિખરી રૂક્મિ અને નીલવંત પર્વતના ખાંડવા કેટલા છે ? તે કહો.
૪. વિકલ્પમ વગ્ગ દહ્મગુણ એ ગાથાનો અર્થ કહો.
એક ગોળ કુવો ૧૦ હાથ વચ્ચેથી પહોળો છે તો તેનો પરિધિ કેટલો થાય ?

૫. દશ હાથ લાંબા દોરડાવતી ખાલે બાધેલો ઘોડો વધારેમાં વધારે કેટલા હાથના ગોળ ચક્કરમાં ફરશે. [ખંતે બાજુના મળીને ૨૦ હાથ] (હિસાબ ગણીને કરવો) બ્યાસ અને પરિધિનું ગુણોત્તર ૭:૨૨ છે.
૬. ૪ મજદૂરો અને ૬ વર્ષધર પર્વતનાં નામ તથા તે પર્વતોની ઉપર કેટલાં શિખરો છે? તે કહો.
૭. જંબૂદ્વીપમાં મોટી નદીઓ કેટલી અને તે ફરકેના પરિવાર કેટલો? તથા તેનો મૂળમાં અને છેડે વિસ્તાર કેટલો?
૮. જંબૂદ્વીપનો મેરૂ ભૂમિમાં કેટલો અને ઉપર કેટલો? તથા ખીખ્ખ પર્વતો ભૂમિમાં અને ઉપર કેટલા જોજન છે? તે કહો.
૯. શિખરી લઘુહિમવંત નિષધ અને મહાહિમવંત પર્વતો ઉંચાઈ કેટલી? લઘુ સંગ્રહણી પ્રકરણના રચનાર કાણુ?

શ્રી ચૈત્યવંદન ભાષ્ય સાર્થ.

મંદિતુ-વાંદીને.	વંદન વિગેરેના.	ચુણ્ણી-ચૂર્ણ.
મંદણિજળે-વાંદવા	સુવિચાર-સારા વિચારને.	મુય+અણુસારેણ—
થોગ્ય.	બહુ વૃત્તિ-ધણી	શ્રુતના અનુસારે.
સંવે-સર્વે (પંચ પ-રમેષ્ઠી)ને.	ટીકા.	પુચ્છામિ-હું (દેવેન્દ્ર-સર) કહીશ
ચિદ્ધ વંદણાઈ-ચૈત્ય.	ભાસ-ભાષ્ય.	
	મંગલાચરણ.	

મંદિતુ વંદણિજળે, સંવે ચિદ્ધ વંદણાઈ સુવિચાર—વાંદવા થોગ્ય સર્વે (પંચ પરમેષ્ઠી) ને વાંદીને ચૈત્યવંદન વિગેરે (ભાષ્યો)ના સારા વિચારને.

મહુ-વૃત્તિ-ભાસ-ચુણ્ણી—ધણી ટીકા—ભાષ્ય-ચૂર્ણ—(નિર્ધુક્તિ ને સૂત્ર એ પદ્યાંગી) ૩૫.

પુચ્છાણુસારેણ પુચ્છામિ ॥ ૧ ॥—શ્રુત (શાસ્ત્ર) ને અનુસારે હું (દેવેન્દ્રસર) કહીશ.

દહતિગ-દશ ત્રિક
અહિગમ પાણુગં-
પાંચ અભિગમ.
દુ દિસિ-એ દિશિ.
તિહુગાહુ-ત્રણુ અવ-
ગ્રહ.

તિહુ ડિ-ત્રણુ પ્રકારે
વળી

વંદણુયા-ચૈત્યવંદન.
પણિવાય-ખમાસમણુ.
નમુકારા-નમસ્કાર.
(શ્લોકો)

વણુણા-અક્ષરો.
સોલસય સીયાલા-
સોળસો સુકતાલીશ.

ધગીસીધ સયંતુ-
૧૮૧ વળી.
પયા-પદો.

સગનઉર્ધ-૬૭
સંપયાઓ-સંપદાઓ
પણુ દંડા-પાંચ દંડક.
ખાર અહિગાર-ખાર
અધિકાર.

અઉ વંદણુજ-
ચાર વાદવા યોગ્ય.
સરણુજ-સ્મરણુ
કરવા યોગ્ય.
અઉહુ જિણા-ચાર
પ્રકારે જિન.

અઉરોથુર્ધ-ચાર સ્તુતિ.
નિમિત્ત+અર્ધ-આઠ
નિમિત્ત.
ખારહુ હુડી-ખાર હેતુ
સોલ આગારા-સોળ
આગાર
ગુણુવીસ દોસ-૧૯
દોષ.

ઉર્ધસગાંમાણુ-કાઠિ-
સ્સગનું પ્રમાણ.
થુત્તં ચ-રતવન અને
સગવેલા-સાત વખત
(ચૈત્યવંદન).

દસ આસાયણુ-દશ
આશાતનાનો.

ચાઓ-ત્યાગ.

સંવે-સર્વ.

ચિર્ધવંદણુર્ધ-ચૈત્ય-
વંદનનાં.

ઠાણુર્ધ-સ્થાનકો.

અઉવીસ-ચોવીસ.

દવારેહિં-દાર વડે.

દ સહસ્સા-એ હજાર
રને.

હુન્તિ-ચાપ છે.

અઉસયરા-ચુમોનેર.

ચૈત્યવંદન લાખ્યનાં ૨૪ દ્વાર.

દહતિગ અહિગમ-પાણુગં-(૧૬) ૧૦ ત્રિક-(૨) પ અભિગમ.
દુદિસિ તિહુગાહુ તિહુ ડિ વંદણુયા-(૩) ૨ દિશિ-(૪) ૩ અવગ્રહ-
(૫) ૩ પ્રકારે વળી ચૈત્યવંદન.

પણિવાય-નમુકારા-(૬) પંચાગ પ્રણિપાત (ખમાસમણુ)-(૭) નમ-
સ્કાર. (શ્લોક)

વન્નાં સોલ-સય-સીયાલા ૧૧૧-(૮) ૧૬૪૭ અક્ષરો.

ધગીસીધ સયંતુ પયા-(૯) વળી ૧૮૧ પદો.

સાગનઉર્ધ સંપયાઓ પાણુ દંડા—(૧૦) ૬૭ સંપદાઓ—(૧૧)
૫ દંડક.

પ્યાર અહિંગાર ચઉ વંદણિજન—(૧૨) અધિકાર—(૧૩) ૪
વાંદવા યોગ્ય.

સરણિજન ચઉહુ જિણા ૥૩૥—(૧૪) ૧ સ્મરણ કરવા યોગ્ય—
(૧૫) ૪ પ્રકારે (નિશ્લેષે) જિન.

ચઉરો થુઈ નિમિત્ત—(૧૬) ૪ સ્તુતિ—(૧૭) ૮ નિમિત્ત.

પ્યારહુ હેઉ અ સોલ આગારા—(૧૮) ૧૨ હેતુ અને (૧૯)
૧૬ આગાર.

શુણુવીસ દોસ ઉસ્સગ્ગ—માણુ થુત્તં ચ સગવેલા ૥૪૥—(૨૦)
કાઉસ્સગ્ગના ૧૯ દોષ—(૨૧) કાઉસ્સગ્ગનું પ્રમાણુ—(૨૨) વીત-
રાગનું સ્તવન—(૨૩) અને ૭ વખત ચૈત્યવંદન.

દસ આસાયણુ—ચાઓ—(૨૪ મુ.) ૧૦ (મોટી) આશાતનાઓનો ત્યાગ.
સંવે ચિઈવંદણાઈ ઠાણાઈ—સર્વે ચૈત્યવંદનનાં સ્થાનકો (ઉત્તરભેદની
સંખ્યા).

ચઉવીસ દુવારેહિ—૨૪ દારો વડે.

દુસહસ્સા હુંતિ ચઉસયરા ૥૫૥—૨૦૭૪ થાય છે.

તિન્નિ નિસીહી—ત્રણ નિસીહિ.	તહા—તેમજ.	વા)ની શૂમિનું.
તિન્નિ ઉ પયાહિણા— ત્રણ વળી પ્રદક્ષિણા.	અવત્થ તિયં—ત્રણ અવસ્થાનું.	પમજજણું—પ્રમાજન.
તિન્નિ—ત્રણ ચેવ—નન્યે.	ભાવણું ચેવ—નિશ્ચે ભાવવું.	તિખુત્તો—ત્રણ વાર. વજ્ઞાઈ તિયં—વર્ણાદિ- ત્રિક.
પણામા—પ્રણામ.	તિદ્ધિસિ—ત્રણ દિશામાં	મુદ્ધાતિયં—મુદ્ધાત્રિક.
તિવિહા પૂયા—ત્રણ પ્રધારની પૂજા.	નિરિક્ખણુ—જોવાનો.	ચ—અને.
	વિરમ્—ત્યાગ.	તિવિહું—ત્રણ પ્રધારે.
	પયલૂમિ—પગ (મૂક).	પણિહાણું—પ્રણિધાન.

૧૬૦ દશ ત્રિકોનાં નામ.

તિન્નિ નિસીહી તિન્નિઉ, પયાહિણા તિન્નિ એવય પણામા-
૩ નિસીહિ-૩ વળા પ્રદક્ષિણા-નિશ્ચે ૩ પ્રણામ.

તિવિહા પૂયા ચ તહા—તેમજ ૩ પ્રકારની પૂજા.

અવત્ય-તિય-ભાવણું એવ ૥ ૬ ૥—૩ અવસ્થાનું નિશ્ચે ભાવણું.

તિદિસિ-નિરિક્ષણ-વિરધ—૩ દિશામાં જોવાનો ત્યાગ.

પયભૂમિ-પમજજણું ચ તિરખુત્તો—૩ વાર પગ ચૂકવાની ભૂમિનું
પ્રમાજન.

વન્નાઈ-તિયં મુદ્રા, -તિયં ચ તિવિહંચ પણિહાણું ૥ ૭ ૥—
વર્ણાદિ ત્રણ (નું આલંબન)—મુદ્રા ત્રણ અને ૩ પ્રકારે પ્રણિધાન.

ઘર-ઘર.	ચ્યાયચો-તજવાથી.	મજાએ-ગભારે.
જિણુહર-દેરાસર.	નિસીહિ તિગં-ત્રણ	તઈયા-ત્રીજી.
જિણુપૂઆ-જીનેશ્વરની	નિસીહિ.	ચિઈ વંદણા-ચૈત્ય-વંદન.
દ્રવ્યપૂજા સંબંધી.	અગા દારે-મુખ્ય	
વાવાર-વ્યાપાર.	બારણે.	સમચો-વખતે.

પહેલા નિસીહિ ત્રિકનું વર્ણન.

ઘર-જિણુહર-જિણુપૂઆ—ઘર, દેરાસર અને જીનેશ્વરની દ્રવ્યપૂજા
સંબંધી.

વાવારચ્યાયચો નિસીહિ-તિગં—વ્યાપાર તજવાથી ૩ નિસીહિ
અનુક્રમે.

અગા-દારે મજાએ—દેરાસરના મુખ્ય બારણે, ગભારે અને
તઈયા ચિઈ-વંદણા-સમચો ૥ ૮ ૥—ત્રીજી ચૈત્યવંદન વખતે (ત્રી
શરૂઆતમાં) થાય છે.

વિવેચન—ઘર સંબંધી વ્યાપારને તજવા માટે પહેલી નિસીહિ
દેરાસરના મુખ્ય બારણે, દેરાસર સંબંધી વ્યાપાર તજવા માટે બીજી
નિસીહિ ગભારા પાસે અને જિનેશ્વરની દ્રવ્યપૂજા સંબંધી વ્યાપાર
તજવા માટે ત્રીજી નિસીહિ ચૈત્યવંદનની શરૂઆતમાં થાય છે. સાવધ

(પાપવાળા) બાપારનો મન વચન કાયાથી અથવા યોગથી ત્યાગ કરવો તેનું નામ નિસીદિ. તે દરેક સ્થળે ત્રણ ત્રણ અથવા એકેક કહેવી. પ્રભુની જમણી બાજુથી ત્રણ પ્રદક્ષિણા અનુક્રમે જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રની આરાધના માટે અથવા ભવ (સંસાર) ભ્રમણ ટાળવા માટે દેવી.

અંગલિખદ્રો-અંગલિખદ્.	પંચંગઓ-પંચાંગ.	તિવાર-ત્રણ વાર.
અદ્રોણઓ-અર્ધાવનત.	તિ પણામા-ત્રણ પ્રણામ.	સિરાઈ નમણે-મસ્તકાદિ નમાવવું.
અ-અને:	સંવત્થ વા-અથવા સર્વ ઠેકાણે.	પણામતિય-પ્રણામત્રિક.

૩૭૭ પ્રણામ ત્રિક.

અંગલિખદ્રો અદ્રો-ણઓ અ-અંગલિખદ્ પ્રણામ (એ હાથ જોડવા) અર્ધાવનત પ્રણામ (અર્ધઅંગ નમાવવું) અને પંચંગઓ અ તિપણામા-પંચાંગ પ્રણામ એ ૩ પ્રકારના પ્રણામ છે. સંવત્થ વા તિવાર, સિરાઈ-નમણે પણામ-તિય ॥ ૬ ॥—અથવા સર્વ ઠેકાણે ૩ વાર મસ્તકાદિ નમાવવું એ પ્રણામ ત્રિક જાણવું.

અંગ+અંગ-અંગ, અંગ્ર.	શુદ્ધિ-અને સ્તુતિ વડે.	અદ્રોવચાર-આઠ પ્રકારી.
ભાવ ભેયા-ભાવ (પૂજ)ના ભેદથી.	પૂયતિગ-પૂજત્રિક.	સંવોવચારા-સર્વ પ્રકારી.
પુદ્ગાહાર-પુષ્પ, આહાર.	પંચુવચારા-પાંચ પ્રકારી.	વા-અથવા.

૪૭૭ પૂજા ત્રિક.

અંગંગભાવ-ભેયા-અંગ અંગ અને ભાવ પૂજના ભેદથી અનુક્રમે. પુદ્ગાહાર-શુદ્ધિ પૂયતિગ-પુષ્પ, આહાર અને સ્તુતિ વડે પૂજા ત્રિક થાય છે.

પંચુવયારા અદ્દો-વયાર સંવોવયારા વા ॥ ૧૦ ॥—અથવા પંચ
પ્રકારી, અષ્ટપ્રકારી અને સર્વ પ્રકારી. [સર્વ સારી વસ્તુઓથી]
(એવ પશુ પૂજા ત્રિક થાય છે.)

વિવેચન—પ્રભુની અંગ પૂજા કરનારે મનશુદ્ધિ વચનશુદ્ધિ
કાયશુદ્ધિ, નીતિતુલ્ય ધન, વસ્ત્રશુદ્ધિ, ભૂમિશુદ્ધિ અને પૂજના ઉપકરણની
શુદ્ધિ એ સાત વાનાં શુદ્ધ કરી, પુરૂષે ધોતીયું અને આઠ પડો મુખ
કોશ થાય, તેવું ઉત્તરાસંગ એ બે વસ્ત્ર પહેરવાં અને સ્ત્રીએ ત્રણ તથા
મુખ કોશ માટે મોટો ફમાલ રાખવો. પ્રભુને અંગે અડે તે અંગપૂજા
(૧. નહવણુ. ૨. ચંદન. ૩. પુષ્પ.) પ્રભુની આગળ મૂકવામાં આવે તે
અંગ પૂજા. (૪. ધૂપ ૫. દીપ ૬. અક્ષત ૭. ફલ ૮. નૈવેદ્ય.) આ
આઠ દ્રવ્ય પૂજા અથવા અષ્ટ પ્રકારી પૂજા કહેવાય છે. તેનાથી આઠ
કર્મના નાશ થાય છે. ભાવપૂજા (ચૈલવંદન, સ્તવન વિગેરે.) અંગપૂજા
કરનાથી વિદન નાશ પામે. અંગ પૂજા કરવાથી આ માદી (ચક્રતી) થાય
અને ભાવપૂજાથી મોક્ષ મળે. ચંદનથી અક્ષત સુધીની પૂજાઓ પંચ-
પ્રકારી કહેવાય છે.

ભાવિજ્ઞ-તું ભાવ.	સિદ્ધત્તં-સિદ્ધપણું.	પડિહારગેહિં-પ્રાત-
અવત્યતિયં-ત્રણ	સિદ્ધદશા.	હાયો વડે.
અવસ્થાને.	ચેવ-નિશ્ચે.	કેવલીઅં-કેવળીપણું.
પિંડત્ય-પિંડસ્થ.	તસ્સત્યો-તેનો અર્થ.	પલિયંકં-પર્થકાસન.
પયત્ય-પદસ્થ.	નહવણુ-સ્નાન (અને)	ઉસ્સગેહિં-કાઉસ્સગમ
સ્વ રહિયત્તં-રૂપ	અમ્યગેહિં-દ્રવ્ય	વડે.
રહિતપણું.	પૂજા વડે.	જિણુસ્સ-જિનની,
છઉમત્ય-છઘસથપણું.	છઉમત્યવત્ય-છઘસથ	પ્રભુની.
કેવલિત્તં-કેવળીપણું.	અવસ્થા.	ભાવિજ્ઞ-ભાવવી.
કેવળજ્ઞાન દશા.		સિદ્ધત્તં-સિદ્ધ અવસ્થા

૫ મું અવસ્થા ત્રિકં.

ભાવિજ્ઞ અવત્યતિયં—(હે ભવ્ય પ્રાણી) તું ૩ અવસ્થાને ભાવ(કર્ષ ?)
પિંડત્ય પયત્ય સ્વ-રહિયત્—પિંડસ્થ, પદસ્થ અને રૂપરહિતપણું.

છઉમત્ય કેવલિત્—છગ્રસ્થપણું, કેવલીપણું.

સિદ્ધત્ એવ તત્સત્યો ॥ ૧૧ ॥—અને સિદ્ધપણું એ અનુક્રમે
નિમ્ને તે (૩ અવસ્થા) નો અર્થ છે.

નહવણુચ્યગેહિં છઉમત્ય, -વત્ય—સ્નાન (પખાળ) અને દ્રવ્યપૂર્ણ
વડે છગ્રસ્થ (જન્મ-રાજ્ય ને શ્રમણ) અવસ્થા ભાવવી.

પડિહારગેહિં કેવલિયં—૮ પ્રતિહાર્ય વડે પ્રભુની કેવળી અવસ્થા ભાવવી.

પલિયં કુસ્સગ્ગેહિં અ, જિણુસ્સ ભાવિજ્ઞ સિદ્ધત્ ॥ ૧૨ ॥—
પર્યાકાસન અને કાઠિરસગ્ગ મુદ્રા વડે (દેખી) પ્રભુની સિદ્ધ
અવસ્થા ભાવવી.

વિવેચન—છગ્રસ્થ અવસ્થાના ૩ ભેદ છે. ૧. જન્માવસ્થા. ૨.
રાજ્યાવસ્થા ૩. શ્રમણાવસ્થા. મેરૂપરંત ઉપર દેવોએ પ્રભુનો જન્મા-
ભિષેક કર્યો, તેમ નહવણુ કરતાં જન્માવસ્થા ભાવવી. ચંદન પુષ્પ
અલંકારાદિ ચઢાવતાં રાજ્યાવસ્થા, કેશરાહન મસ્તક અને મુખ ઃન્નેષ્ટને
શ્રમણાવસ્થા ભાવવી.

ઉટ્ટ-ઉંચું.	દિશિનું.	દાહિણુ જમણી(દિશિ)
અહો-અધો, નીચું	નિરિક્ષણું-જોવાનું.	વામાણુ-ડાખી(દિશિ).
(અને)	ચઢજજ-તળે.	જિણુમુહુ-જીનેશ્વરની
તિરિઆણું-આકું	અહવા-અથવા.	સ-મુખ.
અવળું.	પત્થિમ-પાછલી	નત્ય-સ્થાપન કરેલી.
તિદિસાણુ-ત્રણ	(દિશિ).	દિદિણુઓ-દષ્ટિ યુક્ત

૬ ૮ હું ૩ દિશિ તરફ જોવાના ત્યાગ રૂપ ત્રિકં.

ઉઠાહો તિરિઆણું—ઉંચું નીચું અને આકું અવળું.

તિદિસાણુ નિરિક્ષણું ચઢજજહવા—એ ૩ દિશિનું જોવાનું તળે

અથવા.

પ્રચિન્ન-દાહિણ-વામાણ-પોતાની પાછલી દિશિ, જમણી અને
 ડાબી (એમ ૩) દિશિ તરફ જોવાનું તજે (કાણ ?)

જિણુમુદ-ન્નત્ય-દિદિ-બુચ્ચે ॥ ૧૩ ॥—શ્રી જીનેશ્વરની સન્મુખ
 સ્થાપેલી દ્રષ્ટિ વડે યુક્ત હોય તે.

વિવેચન—જીવોની રક્ષાને માટે ચૈત્યવંદન કરવાની ભૂમિને
 દ્રષ્ટિથી જોઈને સાધુ રજોહરણથી, પોષાતી ચરવળાથી અને ગૃહસ્થો
 વચ્ચના છેડાથી પગ મૂકવાની ભૂમિને ત્રણ વખત પૂજે.

વન્નતિય-વર્ણનિક.	તુ પડિમાધ-વળી	મુત્તસુતી-મુક્તાશુકિત.
વન્નત્યા-વર્ણ અને	પ્રતિમાદિકનું.	મુદા લેએણુ-મુદ્રાના
અર્થનું.	જોગ-યોગમુદ્રા.	બેદે કરીને.
આલંબણ-આલંબન.	જિણુ-જિનમુદ્રા.	મુદતિઅ-મુદ્રા ત્રિક.

૯મું આલંબન ત્રિક અને ૯મું મુદ્રાત્રિક.

વન્નતિય વન્નત્યા, -લંબણ-માલંબણું તુ પડિમાધ-વર્ણ આલંબન,
 અર્થ આલંબન અને વળી પ્રતિમાદિકનું આલંબન એ વર્ણ
 ત્રિક જાણવું.

જોગ-જિણુ-મુત્તસુતી, -મુદાલેએણુ મુદતિય ॥ ૧૪ ॥—યોગમુદ્રા,
 જિનમુદ્રા અને મુક્તાશુકિત મુદ્રાના બેદથી ૩ મુદ્રા થાય છે.
 વિવેચન—વર્ણાલંબન-અક્ષરો પદ સંપદા યથાસ્થિત બોલવા.

અર્થાલંબન-સૂત્રોના અર્થો હૃદયમાં વિચારવા. પ્રતિમાલંબન-જિન
 પ્રતિમા અથવા ભાવ અરિહંતના સ્વરૂપનું આલંબન કરવું. મુદ્રા-
 હાય અથવા પગની આકૃતિ. યોગમુદ્રા-એ હાથનું જોડવું. જિનમુદ્રા-
 જિનેશ્વરની જેમ કાર્યોત્સર્ગની આકૃતિ. મુક્તાશુકિત-મોતીની છીપના
 જેવી આકૃતિ.

અન્નન્ન-અન્ન્યોન્ન્ય.	કોસાગારેહિં-કમળ-	પિદ્ધોવરિ-પેટની ઉપર.
પરસ્પર. માહોમાહિ.	ના કોડાના આકારવાળા.	કુપ્પર-કોણીઆ.
અંતરિ-આંતરી.	દોહિ હૃત્યેહિ-મે	સંઠિએહિં-સ્થાપેલા.
અંગુલિ-(દશે) અંગ-	હાય વડે.	તહુ-તેમજ.
ળીઓને.		જોગમુદાત-યોગમુદ્રા.

૧લી યોગમુદ્રાનું વર્ણન.

અન્તુન્નંતરિ-અંગુલિ-હાથની દશે આંગળીઓને માહોમાહે આંતરી
(અંતર રાખી)

કોસાગારેહિં દોહિ હૃત્યેહિ-કમળના ડોકાના આકારવાળા બંને
હાથ વડે (કેવા હાથ ?)

પિટ્ટોવરિ કુખર,-સંઠિએહિં તહ જોગમુદત્તિ ॥ ૧૫ ॥-પેટની
ઉપર કાણીઓ સ્થાપેલા એવા (હાથ વડે) તેમજ યોગમુદ્રા થાય છે.

અત્તારિ-ચાર.	જત્ય-જે (મુદ્રા)માં.	ઉત્સગ્ગો-કાઉત્સગ્ગ.
અંગુલાઇ-આંગળ.	પન્થિમઓ-પાછળના	એસા પુણુ-એવી રીતે
પુરઓ-આંગળના	ભાગમાં.	(એ પ્રકારે)વળી.
ભાગમાં.	પાયાણુ-પગના.	હોઈ-થાય છે.
ઉણાઇ-ઓછા આંગળ.	પગથી.	જિનમુદ્દા-જિનમુદ્રા.

૨જી જિનમુદ્રાનું વર્ણન.

અત્તારિ અંગુલાઇ, પુરઓ-૪ આંગળ (જોટલું અંતર) (એ
પગના) આંગળના ભાગમાં.

ઉણાઇ જત્ય પાન્થિમઓ-અને જે મુદ્રામાં તેથી ઓછા આંગળ
(જોટલું અંતર) પાછળના ભાગમાં રાખી.

પાયાણુ ઉત્સગ્ગો-જે પગથી કાઉત્સગ્ગ કરવો (બંને પગે સીધા
ઉભા રહેવું.)

એસા પુણુ હોઈ જિનમુદ્દા ॥ ૧૬ ॥-એવી રીતે (એ પ્રકારે)
જિનમુદ્રા થાય છે.

મુત્તામુત્તી-મુકતા શુ- ક્તિ.	ગણિલઆ-પોલા રાખેલા.	લગ્ગા-લગ્ગાકયા.
મુદ્દા-મુદ્રા.	હૃત્યા-હાથ.	અન્ને-અન્યઆચાર્યો- ના મત પ્રમાણે.
જત્ય-જે મુદ્રામાં.	તે પુણુ-તે વળી.	
સમા-સરખા.	નિલાડદેસે-લલાટ.	અલગગત્તિ-ત લગા- કયા હોય એમ.
દોવિ-બંને પણુ.	સ્થળે.	

૩૭ મુક્તાશુકિત મુદ્રાનું વર્ણન.

મુક્તાસુત્તી મુદ્રા—મુક્તાશુકિત મુદ્રા

જાત્ય સમા દાવિ ગણિતિયા હૃત્યા—જેમાં ખંને સરખા હાથ
પણ પોલા બેડી રાખેલા હોય.

જો પુણુ નિલાઠદેસે, લગ્ના અન્ને અલગાતિ ૥૧૭૥—તે (હાથ)
વળી લલાટ રચને લગાડ્યા હોય અથવા અન્ય આચાર્યના
મત પ્રમાણે ન લગાડ્યા હોય (દૂર રાખ્યા હોય) એ પ્રમાણે
(૩૭ મુદ્રા) થાય છે.

વિવેચન—પુરૂષોએ લલાટે હાથ લગાડવા અને સ્ત્રીઓના સ્ત-
નાદિ અવયવો પ્રગટ દેખાય તેટલા માટે સ્ત્રીઓએ લલાટે હાથ
ન લગાડવા.

પંચંગો-પંચાંગ.	જોગમુદ્રાએ-યોગ મુ-	મુદ્રા વડે,
પણિવાઓ-પ્રણિપાત.	દ્રા વડે.	પણિહાણું-પ્રણિધાન.
થયપાઠો-સ્તવનપાઠ.	વંદણુ-ચૈત્યસ્તવ.	મુક્તસુત્તીએ-મુક્તા-
હોઈ-થાય છે.	જિણુમુદ્રાએ-જિન-	શુકિત (મુદ્રા) વડે.

કઈ મુદ્રાએ કઈ ક્રિયા કરવી.

પંચંગો પણિવાઓ, થયપાઠો હોઈ જોગમુદ્રાએ—પંચામ પ્રણિપાત
(ખમાસમણ) અને સ્તવનપાઠ (નમુત્યુણું વિગેરે) યોગ મુદ્રા
વડે થાય છે.

વંદણુ જિણુમુદ્રાએ—અરિહંત ચેઈઆણું અને કાહિસ્સગમ વિગેરે
જિન મુદ્રા વડે થાય છે.

પણિહાણું મુક્તસુત્તીએ ૥૧૮૥—પ્રણિધાન (જાવંતિ ચેઈઆઈ-
જાવંત ડેવિસાદ્ અને જયવીયરાય) મુક્તાશુકિત મુદ્રા વડે
થાય છે.

પણિહાણું તિગં-	મુણિવંદણુ-મુનિવંદન.	વા-અથવા.
પ્રણિધાન ત્રિક.	પત્યણા સરવં-પ્રા-	મણુ વય-મન, વચન
ચેઈઆ-ચૈત્યવંદન.	ચંના સ્વરૂપ.	(અને)

કાચે ગત્ત-કાયાનું | સેસ-આકીના. | ધયડુત્તિ-પ્રગટ છે.
એકાગ્રપણું. | તિયત્થો-ત્રિકનો અર્થ.

૧૦ મું પ્રણિધાન ત્રિક.

પ્રણિહાણુતિગં એઈઅ-પ્રણિધાન ત્રિક તે ચૈત્યવંદન (ભવંતિ૦)
મુણિવંદણુ-પત્થણા સરવં વા-મુનિવંદન (ભવંતિ૦) અને પ્રભુની
પ્રાર્થના સ્વરૂપ (જયવીરરાય૦) જાણવું અથવા
મણુ-વય-કાચેગત્ત-મન વચન અને કાયાની એકાગ્રતા રૂપ
(પ્રણિધાન ત્રિક જાણવું.)

સેસ-તિયત્થો ય ધયડુત્તિ ॥૧૬૮॥-આકીનાં ત્રિકો (૨ જુ' પ્રદક્ષિણુક
૭ મું ભૂમિ પ્રમાજન) નો અર્થ પ્રગટજ છે.

સચિત્ત દંવ-સચિત્ત વસ્તુ.	વજ્ર અંગિલિ-એ હાથ જોડવા.	અહુવા-અથવા મુચ્ચન્તિ-મૂકે, તજે.
ઉજ્જણુ-ત્યામ.	સિરસિ-મસ્તકને વિષે.	રાયચિણ્ણુદિ-રાજ ચિન્હોને.
અચિત્ત-અચિત્તવસ્તુ.	જિણ્ણુદિટ્ટે-પ્રભુને	ખજ્જા-ખર્જ.
અણુજ્જણુ-અણુ- છાંડવી.	દીઠે છતે.	છત્ત-છત્ર.
મણુગત્ત-મનનું	ઈઅ-એ પ્રમાણુ.	ઉવાણુહ-મોજડી.
એકાગ્રપણું.	પંચવિહુ-પાંચ પ્રકા.	મહિડં-મુકુટ.
ઈગાસાડિ-એકપક્કું.	રને	ચમરે-ચામર.
ઉત્તરાસંગુ-ઉપરનું	અભિગમો-અભિગમ	પંચમચે-પાંચમું.

૫ અભિગમ સાચવવાનું રજીું દ્વાર.

સચિત્તદંવ-મુજ્જણુ-૧. (પોતાના અંમ આશ્રિત પુષ્પાદિ) સચિત્ત
વસ્તુનો ત્યામ કરવો.

અચિત્તમણુજ્જણુ મણુગત્ત-૨. અચિત્ત (નિર્જીવ વજ્ર આક-
રણાદિ) વસ્તુ અણુછાંડવી, ૩. મનની એકાગ્રતા કરવી.

કળિ—સાડિ ઉત્તરાસંજી—૪. એકપકું વચ્ચે (અને છેડા સહિતનું)

ઉત્તરાસંજ કરવું.

અંજલી સિરસિ જિણુ-દિટ્ટે ॥૨૦॥—૫. પ્રભુને દીઠે છતે મસ્તકને

વિષે એ હાથ નેડવા.

ઈઅ પંચવિહાલિગમો—એ પ્રમાણે (સર્વેને) ૫ પ્રકારનો અભિગમ
(દેવ ગુરૂ પાસે સાચવવા યોગ્ય વિધિ) છે.

અહુવા મુચ્ચતિ રાયચિણુહાઈ—અથવા (વંદન કરવા આવનાર
રાજા હોય તો) રાજ્ય ચિન્હોને તળે.

અગ્ગાં છતોવાણુહુ—(જેમકે) ૧. ખર્જ (તરવાર વિગેરે શસ્ત્ર)—૨.
છત્ર—૩. મોજડી.

મઉડં ચમરે અ પંચમએ ॥ ૨૧ ॥—૪. મુકુટ (મુકુટ ઉપરની
કલગી) અને પાંચમું ચામર.

વંદન્તિ—વંદન કરે.

જિણુ—જિનોને.

દાહિણુ—દક્ષિણુ. જમણી.

દ્વિસિ—દ્વિશાએ.

દ્વિઝ્યા—ઉભા રહીને.

પુરિસ—પુરૂષો.

વામદ્વિસિ—ડાબી બા-

જીએ. (દ્વિશાએ)

નારી—ઝીઓ.

નવ કરે—નવ હાથ.

જહુન્નુ—જધન.

સંદિઠ કરે—૬૦ હાથ.

જિટ્ટ—ઉત્કૃષ્ટ.

મજઝ—મધ્યમ.

ઉગાહો—અવગ્રહ.

સેસો—બાકીનો.

એ દિશિનું ડબ્બું દ્વાર અને ૩ અવગ્રહનું ૪થું દ્વાર.

વંદન્તિ જિણુ દાહિણુ— દ્વિસિદ્વિઝ્યા પુરિસ વામદ્વિસિ નારી—
(છતેશ્વરની) જમણી દ્વિશાએ ઉભા રહીને પુરૂષો અને ડાબી
બાજીએ ઉભી રહીને ઝીઓ જિનોને વંદન કરે.

નવકરે જહુન્નુ સંદિકર, જિટ્ટ મજઝગાહો સેસો ॥ ૨૨ ॥—૬
હાથ દૂર રહી ચૈત્યવંદન કરવું તે જધન્ય અવગ્રહ અને ૬૦ હાથ
દૂર રહી ચૈત્યવંદન કરવું તે ઉત્કૃષ્ટ અવગ્રહ અને બાકીનો
(૬ થી ૬૦ હાથની અંદર રહી ચૈત્યવંદન કરે તે) મધ્યમ.
અવગ્રહ બાજીનો.

વિવેચન-દીપક પ્રભુની જમણી બાજુએ અંતે ધૂપધાણું પ્રભુની
 ઢાખી બાજુએ મૂકવું. અક્ષત ફલ નૈવેદ્ય પ્રભુની સામે મૂકવું. કેટલાક
 આચાર્યો ૦૧, ૧, ૨, ૩, ૯, ૧૦, ૧૫, ૧૮, ૩૦, ૪૦, ૫૦ અને
 ૬૦ હાથ સુધીનો એમ ૧૨ પ્રકારનો અવગ્રહ જિનગૃહ અથવા ગૃહ-
 ચૈત્યાદિકમાં શ્વાસોશ્વાસાદિ વડે થતી પ્રભુની આશ્વાતના વર્જવા નિમિત્તે કહે છે.

નમુક્કારેણ-નમસ્કાર
 વડે.

જહુન્ના-જઘન્યથી.

ચૈવંદણ-ચૈવંદન.
 મજ્જા-મધ્યમ.

દંડ શુધ્ધભુવ્વલા-દં-
 ઢક અને સ્તુતિયુગલથી.

પણુ દંડ-પાંચ દંડક.

શુધ્ધ ચતુક્કગ-સ્તુતિ
 ચતુષ્ક.

થય-સ્તવન.

પણિહાણેહિં-પ્રણિ-
 ધાન વડે.

ઉક્કોસા-ઉત્કૃષ્ટથી.

અન્ને-અન્ય, ખીજા.

ખિંતિ-કહે છે.

ધંજિણું-એક.

સક્કથએણું-નમુત્યુ-
 ણું વડે.

જહુન્ન-જઘન્ય.

વંદણુયા-ચૈત્યવંદન.

તદુગ-તે (શકસ્તવ)મે.

તિગેણુ-ત્રણ વડે.

મજ્જા-મધ્યમ.

ઉક્કોસા-ઉત્કૃષ્ટ.

ચઉહિ-ચાર.

પંચહિ વા-અથવા

પાંચ (નમુત્યુણું) વડે.

૩ પ્રકારના ચૈત્યવંદન કરવાનું ૫ મું દ્વાર.

નમુક્કારેણ જહુન્ના, ચૈવંદણ—૧ નમસ્કાર (શ્લોકાદિક) વડે
 જઘન્યથી ચૈત્યવંદન જાણવું.

મજ્જા-દંડ-શુધ્ધ-ભુવ્વલા—દંડક યુગલ (૨ નમુત્યુણું કે બે અરિહંત
 ચૈવંદણું) અને સ્તુતિ યુગલ (૪ થોય) વડે મધ્યમ-ચૈત્ય-
 વંદન જાણવું.

પણુ દંડ શુધ્ધ-ચતુક્કગ, થય પાણિહાણેહિં ઉક્કોસા. ૧ ૨૩૧-૫
 દંડક (નમું અરિહંતં લોગસ્સં પુદ્ધપરં સિદ્ધાણું) સ્તુતિ
 ચતુષ્ક (૮ થોયો) સ્તવન અને પ્રણિધાન ત્રિક વડે ઉત્કૃષ્ટથી
 ચૈત્યવંદના જાણવી.

અન્ને ખિંતિ ધંજિણું, સક્કથએણું જહુન્ન-વંદણુયા—ખીજા
 આચાર્યો કહે છે કે ૧ નમુત્યુણું વડે જઘન્ય ચૈત્યવંદન.

તદુગ-તિગેણ મજા—તે (નમુત્યુણં) ૨ કે ૩ વડે મધ્યમ
ચૈત્યવંદન અને

ઉક્કોસા ચહિહિ પંચહિ વા ૥૨૪૥—૪ કે ૫ નમુત્યુણં વડે ઉત્કૃષ્ટ
ચૈત્યવંદન થાય છે.

વિવેચન—જધન્ય ચૈત્યવંદન ‘નમો ત્રિણાણું’, નમો અરિ-
હંતાણું, એક શ્લોક બોલવા વડે, હાથ જોડી મસ્તક નમાવવે કરી,
અથવા હાલે દેહરાસરમાં ચૈત્યવંદન કરવામાં આવે છે તે જધન્ય ચૈત્ય-
વંદન જાણવું. પહેલી ત્રણ સ્તુતિથી જિનોને અને જ્ઞાનને વંદના થાય
છે માટે તેનું નામ વંદના સ્તુતિ. તથા છેલ્લી સ્તુતિ સમક્ષિત દ્રષ્ટિ દેવની
સહાય રૂપ હોવાથી અનુશાસ્તિ સ્તુતિ કહેવાય છે, માટે સ્તુતિ યુગલ
એટલે વંદના અને અનુશાસ્તિ રૂપ સ્તુતિ યુગલ સમજવું.

પણિવાઓ-પ્રણિપાત.	ચ-અને.	છગ દુગ તિગ-એક
પંચંગા-પંચાગ.	સુમહુત્ય-અત્યંત	બે ત્રણથી.
દો જાણૂ-બે ઢીંચણૂ.	મોટા અર્થવાળા.	જાવ-સુધી.
કર દુ-બે હાથ.	નમુકારા-નમસ્કાર.	અટૂંસય-એકસોઆઠ.
ઉત્તમંગ-મસ્તક.	(શ્લોક-છંદ)	

૬ દૂઠું પ્રણિપાત દ્વાર તથા ૭ મું નમસ્કાર દ્વાર.

પણિવાઓ પંચંગા—પંચામ પ્રણિપાત તે પાંચ અંગ ભૂમિ સાથે
લગાડી નમવું તે (અમાસમણ).

દો જાણૂ કરદુગુત્તમંગ ચ—૨ ઢીંચણૂ-૨ હાથ અને મસ્તક (એ
પ અંગ).

સુમહુત્ય-નમુકારા—અત્યંત મોટા અર્થવાળા (જ્ઞાન ભક્તિ ને વૈરા-
ગ્યને પ્રુષ્ટિ આપનારા) શ્લોકો.

છગ દુગ તિગ જાવ અટૂંસય ૥૨૫૥—૧-૨ ને ૩ થી ૧૦૮
(શ્લોકો) સુધી કહેવા.

અડસદ્ધિ-અડસઠ.	અડ નઉય સય-એ- કસો અઠાણું.	સક્કથયાઈ-નમુત્યુણું આદિ.
અટ્ટવીસા-અઠ્યાવીશ	દુવત્ત સય-એકસો બાવન.	દંડસુ-દંડકને વિષે. પણિહાણુસુ-પ્રણિ- ધાનને વિષે.
નવ નઉય સય-એક- સો નવાણું.		
દુસય સગનઉયા- બસેં સતાણું.	ધમ્મ-એ પ્રમાણે. નવકાર-નવકાર.	અદુરત-એકવાર કહેલા.
દો ગુણુતીસ-બસેં ઓગણુત્રીશ.	ખમાસમણુ-ખમા- સમણ.	વત્ત-વણું (અક્ષરો) સોલ સય સીયાલા- સોળસો સુડતાલીસ.
દુસઠા-બસેં સાઠ.	ધરિઅ-ધરિયાવહિ	
દુસોલ-બસેં સોળ.		

૮ મું અક્ષર દ્વાર. (૯ સ્ત્રોતોના.)

અડસદ્ધિ અટ્ટવીસા—(નવકારના) ૬૮, (ખમાસમણના) ૨૮ અક્ષરો.

નવનઉયસયં ચ દુસય-સગનઉયા—(ધરિયાવહિના) ૧૬૯, અને (નમુત્યુણના) ૨૯૭.

દોગુણુતીસ દુસઠા—(અરિહતં એઈઆણુના) ૨૨૯, (લોખ-સના) ૨૬૦

દુસોલ અડનઉયસય દુવન્નસયં ॥૨૬॥—(પુર્ણવરના) ૨૧૬, (સિદ્ધાણુના) ૧૯૮, (પ્રણિધાનના) ૧૫૨ અક્ષરો છે.

ધમ્મ નવકાર-ખમાસમણુ—એ પ્રમાણે નવકાર, ખમાસમણુ.

ધરિઅ-સક્કથ-આઈ-દંડસુ—ધરિયાવહિ, નમુત્યુણું આદિ (પ) દંડકને વિષે.

પણિહાણુસુ ચ અદુરત, વત્ત સોલસય સીયાલા ॥ ૨૭ ॥—અને પ્રણિધાન ત્રિકને વિષે એક જ વાર (બીજી વાર નહિ) કહેલા અક્ષરો ૧૬૪૭ થાય છે.

વિવેચન—નવકાર (પંચ મંગલ મહાસુચ રકંધ)ના અક્ષરો ૬૮, પ્રણિપાત (ખમાસમણ)ના અક્ષરો ૨૮, ધરિયાવહિ (પ્રતિક્રમણ

શ્રુત સ્કંધે'ના અક્ષરો ૧૯૯ ઠામિ કાઉસસ્મં સુધી, શકસ્તવ (નમુ-
ત્યુષું) ના અક્ષરો ૨૯૭, સંવે તિવિહેણુ વંદામિ સુધી. ચૈત્યસ્તવ
(અરિહંતચેઈયાણું) ના અક્ષરો ૨૨૯ અપ્પાણું વોમિરામિ સુધી,
નામસ્તવ (લોમસ્સ) ના અક્ષરો ૨૬૦ સંવલોએ સુધી. શ્રુતસ્તવ
(પુકખરવર) ના અક્ષરો ૨૧૬ સુઅસ્સ ભગવઓ સુધી, સિદ્ધસ્તવ
(સિદ્ધાણું) ના અક્ષરો ૧૯૮ સમ્મદિટ્ટી સમાહિગરાણું સુધી અને
પ્રણિધાનત્રિકે (ભવંતિં ના ૩૫, ભવંતં ના ૩૮, અને આભવ
મખંડા સુધી ૭૯ અક્ષરો જયવીયરાયના મળી કુલ ૧૫૨ અક્ષરો છે.
વારિજમઈ ઈત્યાદિ ગાથાઓ પ્રક્ષિપ્ત હોવાથી અહીં મણી નથી.

નવ-નવ.	સોલ-સોળ.	સક્કથઆઈસુ-શક-
અત્તાસ-અત્તીશ.	વીસપયા-વીશપદો.	સ્તવાદિ (પાંચ)
તિત્તીસા-તેત્તીશ.	મંગલ-નવકાર.	ને ૧૬૯.
તિચ્ચત્ત-તેંતાણીશ.	ઈરિઆ-ઈરિયાવહિ.	એગસીઈસય-એ-
અડવીસ-અઠ્યાવીશ.		કસો એગસી.

૯મું પદસંખ્યા દ્વાર (૭ સૂત્રોનાં)

નવ અત્તીસ તિત્તીસા—(નવકારનાં) ૯, (ઈરિયાવહિઆનાં) ૩૨,
(નમુત્યુષુંનાં) ૩૩ પદ.

તિચ્ચત્ત અડવીસ સોલ વીસ પયા—(અરિહંત ચેઈઆણુંનાં) ૪૩,
(લોમસ્સનાં) ૨૮, (પુકખરવરનાં) ૧૬ અને (સિદ્ધાણુંનાં) ૨૦
પદો અનુક્રમે.

મંગલ-ઈરિયા-સક્કથ-ચાઈસુ. એગસીઈસય ૧૨૮૧—નવકાર
ઈરિયાવહિ અને નમુત્યુષું આદિ (૫ ઠંડકા મળી ૭ સૂત્રો)
ને વિષે ૧૮૧ પદ (જેને છેડે વિભક્તિ હોય અથવા જ્યાં અર્થ
પૂરો થતો હોય તે) છે.

અટ્ટકંઠ-આઠ આઠ.	વીસ-વીશ.	ઈરિઆ-ઈરિયાવહિ.
નવકંઠ ય-નવ આઠ અને.	વીસામા-સંપદા.	સક્કથચાઈ-શક-
અડવીસ-અઠ્યાવીશ.	કમસો-અનુક્રમે.	સ્તવાદિને વિષે.
સોલસય-સોળ અને.	મંગલ-નવકાર.	સગનઉઈ-સત્તાણું-

૧૦મું સંપદાની સંખ્યાનું દ્વાર. (૭ સૂત્રોનાં)

અઢઢ નવદય અઢવીસ—(નવકારની) ૮, (ઈરિયાવહિની) ૮, (નમુ-
ત્યુથુની) ૮, (અરિહંત એઈઆણુની) ૮ (લોગરસની) ૨૮.
સોલસ ય વીસ વીસામા—(પુદ્ધખરવરની) ૧૬ અને (સિદ્ધાણુની)
૨૦ સંપદા (વિસામા લેવાનાં સ્થાનો) છે.

ક્રમસો મંગલ-ઈરિઆ, -સક્રત્યયાઈસુ સગનઉઈ ॥ ૨૯ ॥ —તે
અનુક્રમે નવકાર, ઈરિયાવહિ અને નમુત્યુણું આદિ (૫ દંડકો
મળી ૭ સૂત્રો) ને વિષે (ની) ૯૭ સંપદા (સર્વ મળીને) થાય છે.
વિવેચન—૭ સૂત્રોની પદ અને સંપદા કયાં સુધી ગણવી
તે કહે છે. નવકારની હવઈ મંગલં સુધી, ઈરિયાવહિની ઠામિ કાઉ-
સ્સગ્ગં સુધી, નમુત્યુણુની જિઅબયાણું સુધી, અરિહંત એઈઆણુની
આપાણું વોસિરામિ સુધી, લોગરસની સિદ્ધા સિદ્ધિં મમ દિસંતુ સુધી,
પુદ્ધખરવરની ધમ્મુત્તરં વઠૂંકિ સુધી અને સિદ્ધાણુની સિદ્ધા સિદ્ધિં મમ
દિસંતુ સુધી પદ અને સંપદા ગણાય છે.

વજ્ર-વર્ણ, અક્ષર.	સંપદા.	તુલ્ય-
અઢસાઢ-અડસઢ.	તત્થ-તે(નવકાર)માં.	સતરકખર-સતર
નવપય-નવ પદ.	સગ સંપય-સાત	અક્ષરની.
નવકારે-નવકારમાં.	સંપદા.	અઢમી-આઢમી.
અઢ સંપયા-આઢ	પય તુલ્લા-પદની	દુ પયા-એ પદ વાળી.

વણુઠસદિ નવ પય, નવકારે અઢઢ સંપયા તત્થ—નવકારમાં ૬૮
અક્ષર, ૯ પદ અને ૮ સંપદા છે. તે (નવકાર)માં
સગ સંપય પય તુલ્લા—૭ સંપદા પદની તુલ્ય છે.
સતરકખર અઢમી દુ પયા ॥ ૩૦ ॥—૧૭ અક્ષરની ૮મી સંપદા
(છેલ્લા) એ પદવાળી છે.

પ્રણિવાય-ખમાસમ-	અઢાવીસ-અઠવાવીસ.	ઈરિઆએ-ઈરિયાવ-
ણના,	તહાવ-તેમજ.	હિઆમાં.
અઢખરાઈ-અક્ષરો.		નવ નઉઅ-નવાણુ-

અક્ષરસય-એકસો	દુતીસ પય-ખત્રીશ	સંપયા અદ-આદ
અક્ષરો.	પદ.	સંપદા.

પણિવાય અક્ષરપદ, અટ્ટાવીસ—ખમાસમણના અક્ષરો ૨૮ છે. તહાય ઇરિયાએ; નવનઉઅ-મક્ષરસય—તેમજ ઇરિયાવહિઆમાં ૧૬૯ અક્ષરો છે.

દુતીસ પય સંપયા અટ્ટ ૧૧ ૩૧ ૧૧—૩૨	પદ અને ૮ સંપદા છે.
દુગ દુગ-બે, બે.	ઈરિય સંપય-ઈરિયા
દુગ ચઉ-એક, ચાર.	વહિની સંપદાનાં.
દુગ પણુ-એક, પાંચ.	આધપયા-આદિ પદો.
દુગાર છગ-અગી.	ઈચ્છા-ઈચ્છાકારેણુ.
ચાર. છ.	ઈરિ-ઈરિયાવહિઆએ.
	ગમ-ગમણાગમણે.
	પાણા-પાણુકમણે.
	જે મે-જેમે જવા.
	એગિંદિ-એગિંદિઆ.
	અભિ-અભિહયા.
	તસ્સ-તસ્સ ઉત્તરી.

ઈરિયાવહિની ૮ સંપદાનાં પદની સંખ્યા અને આદિ પદ. દુગ દુગ ઇગ ચઉ ઇગ પણુ—(ઈરિયાવહિઆની ૧લી સંપદા) ૨ પદની, (૨જી) ૨ પદની, (૩જી) ૧ પદની (૪થી) ૪ પદની, (૫મી) ૧ પદની, (૬ઠી) ૫ પદની, ઇગાર છગ ઇરિય-સંપયાધ પયા—(૭મી) ૧૧ પદની, (૮મી) છ પદની છે. એ ઇરિયાવહિની ૮ સંપદાનાં આદિ પદો અનુક્રમે. ઇચ્છા ઇરિ ગમ પાણા—૧. ઇચ્છાકારેણુ, ૨. ઇરિયાવહિઆએ, ૩. ગમણાગમણે, ૪. પાણુકમણે. જે મે એગિંદિ અભિ તસ્સ ૧૧ ૩૨ ૧૧—૫. જે મે જવા, ૬. એગિંદિઆ, ૭. અભિહયા. અને ૮. તસ્સ ઉત્તરી.

અખલુવગમે-અખુ.	ન્ય હેવ.	વિરાહણુ-વિરાધના.
પગમ. પાપની.	ધઅર હેઉ-ધતર હેવ	પડિકમણુ-પ્રતિકમ-
આલોચનાતો સ્વીકાર.	વિશેષ હેવ.	ણના.
નિમિત્ત-નિમિત્ત.	સંગહ પંચ-સંગ્રહ	લેયઓ-ભેદથી.
કારણ.	પાંચમી.	તિન્નિ-ત્રણ.
ઓહ-ઓધ, સામા.	જીવ-જીવ.	ચલાએ-ચલિકા ૩૫.

ધરિયાવહિયાની આઠે સંપદાનાં નામ.

અબલુવગમો નિમિત્ત—(૧લી) અબ્યુપગમ (પાપની આલોચનાનો સ્વીકાર.) (૨) નામત્ત (કારણ.)

આહિ-અરહેઉ-સંગહે પંચ—(૩) આધ (સામાન્ય હેતુ.) (૪) ઈતર (વિશેષ) હેતુ, (૫) સંગ્રહ.

જીવ-વિરાહણ-પટિકમણ—(૬) જીવ, (૭) વિરાધના, અને (૮) પ્રતિકમણના.

લેયઆ તિન્નિ ચૂલાએ ॥ ૩૩ ॥—બેઠથી ૮ સંપદા છે. તેમાં છેલી ત્રણ ચૂલિકા રૂપ જાણવી.

વિવેચન—પાપની આલોચના કરવા રૂપ કાર્યને સ્વીકારવાની ઈચ્છા રૂપ તે અબ્યુપગમ. આલોચના કરવા રૂપ કાર્યના કારણ રૂપ તે નિમિત્ત સંપદા. જીવ હિંસાનું સામાન્ય કારણ તે આધ સંપદા. જીવહિંસાના વિશેષ હેતુ રૂપ તે ઈતર હેતુ સંપદા. સમસ્ત જીવની વિરાધના જેમાં સમાઈ જાય તે સંગ્રહ સંપદા. સમસ્ત જીવોના બેઠ જાણાવનારી જીવ સંપદા. જીવોની જે જે પ્રકારે વિરાધના થઈ હોય તે જાણાવનારી વિરાધના સંપદા. કરેલાં પાપોનું પ્રાયશ્ચિત્ત, વિશોધન કરવા નિમિત્તની પ્રતિકમણ સંપદા. પ્રથમની પાંચ સંપદા મૂલ સંપદા રૂપ અને પછીની ૩ સંપદા ચૂલિકારૂપ સંપદા જાણવી.

હુ તિ ચઉ-એ ત્રણ ચાર.	સક્કથય સંપય-શક-સ્તવની સંપદાનાં.	લોગુ-લોગુત્તમાણું.
પણુ પણુ-પાંચ પાંચ.	આઈ પયા-પ્રથમનાં પદો. આદિનાં પદો.	અભય-અભયદયાણું.
પણુ હુ-પાંચ એ.	નમુ-નમુત્યુષં.	ધરમ-ધરમદયાણું.
ચઉતિપય ચાર ત્રણ પદવાળી.	આઈગિ-આઈગરાણું.	અરપ-અરપદિકય.
	પુરિસો-પુરિસુતમાણું.	જિણુ-જિણાણું.
		સવ્વ-સવ્વનૂણું.

નમુત્યુણુંની દરેક સંપદાનાં પદની સંખ્યા તથા આદિ પદ.

હુ-તિ-ચઉ-પણુ-પણુ-પણુ-હુ—૨-૩-૪-૫-૫-૫-૨ (પદની)
ચઉ તિપય સક્કથય સંપયાધપયા—૪ અને ૩ પદની નમુત્યુણુંની સંપદાઓ છે. તેનાં આદિ પદો અનુક્રમે.

નમુ આધગ પુરિસો લોગુ—નમુત્યુણું (૨ પદની) આધગ
 (૩ પદની) પુરિસું (૪ પદની) લોગું (૫ પદની)
 અભય ધમ્મ—અપ જિણ સંવ ॥૩૪॥—અભય (૫ પદની)
 ધમ્મ (૫ પદની) અપ (૨ પદની) જિણાણું (૪ પદની)
 અને સંવ (૩ પદની) છે.

થોઅવ્ય—સ્તોતવ્ય. (સ્તવવા યોગ્ય).	ઉવઓગ—ઉપયોગ. તદ્દેહી—તે (ઉપયોગ) ના હેતુ રૂપ. તદ્દેતુ.	સરૂવ હેઉ—સ્વરૂપહેતુ. નિય સમ—પોતાના સમાન.
સંપથા—સંપદા. ઓહુ—સામાન્ય કારણ. ધરર હેહી—વિશેષ હેતુ. (કારણ).	સવિસેસ—સવિશેષ. ઉવઓગ—ઉપયોગ હેતુ.	ફલય—ફલ આપનાર. મુક્ખે—મોક્ષ.

નમુત્યુણુંની ૯ સંપદાનાં નામ.

થોઅવ્ય સંપથા ઓહુ—૧. સ્તોતવ્ય. (સ્તવવા યોગ્ય) સંપદા.
 ૨. ઓધ હેતુ. (સામાન્ય કારણ)
 ધરરહેહી—વઓગ તદ્દેહી—૩. ઈતર હેતુ, (વિશેષ કારણ.) ૪.
 ઉપયોગ, ૫. તદ્દ હેતુ (તે ઉપયોગના કારણરૂપ.)
 સવિસેસુવઓગ સરૂવ—૬. સવિશેષ ઉપયોગ હેતુ, ૭ સ્વરૂપ હેતુ.
 હેહી નિયસમ—ફલય મુક્ખે ॥૩૫॥—૮. નિજ સમ ફલદ (પોતાના
 સમાન ફલ આપનાર.) અને ૯મી મોક્ષ સંપદા છે.

વિવેચન—૧. સ્તોતવ્ય—અરિહંત પ્રભુ ભવ્ય જીવોને સ્તુતિ
 કરવા યોગ્ય છે. ૨. ઓધ—સ્તુતિ કરવાનું સામાન્ય કારણ. ૩. ઈતર
 હેતુ—સામાન્ય કારણને વધારે સ્પષ્ટ કરનાર. ૪. ઉપયોગ સંપદા—
 સ્તોતવ્ય સંપદાના અર્થને અત્યંત સ્પષ્ટ કરનાર. ૫. તદ્દેતુ—ઉપયોગ
 સંપદાનો હેતુ બતાવનાર. ૬. સવિશેષ ઉપયોગ—ઉપયોગ હેતુ સંપદાનું
 અર્થન કરનાર. ૭. સ્વરૂપ હેતુ—અરિહંત પ્રભુના સ્વરૂપને જણાવનાર.
 ૮. નિજ સમફલદ—શુદ્ધ પ્રેમથી સ્તુતિ કરનારને પ્રભુ પોતાની સમાન
 ફળ આપનાર. ૯. મોક્ષ સંપદા—મોક્ષપદને પામ થયેલા પ્રભુની સ્તુતિરૂપ
 અને મોક્ષસુખના સ્વરૂપને જણાવનાર.

દે. સગ નઉઆ— બસોને સતાણું. વન્ના—અક્ષરો. નવ સંપય—નવ સંપદા. પય તિતીસ—તેત્રીશ પદો.	સક્કથએ—નમુત્યુણું વિષે. ચેઈઅ થય—ચૈત્યસ્ત- વની. અદ સંપય—આઠ સંપદા.	તિચત્ત પય—તેંતા: બીશ પદ. વન્ના—અક્ષરો. દુસય—અસોને. ગુણુતીસા—ઓમણ- ત્રીશ.
--	---	--

નમુત્યુણું અને અરિહંત ચેઈઆણુંના અક્ષર પદ ને
સંપદાની એકંદર સંખ્યા.

દે. સગનઉઆ વન્ના, નવસંપય પયતિતીસ સક્કથએ—નમુત્યુણુંને
વિષે ૨૯૭ અક્ષરો, ૯ સંપદા અને ૩૩ પદો છે.
ચેઈયથયદ્દ—સંપય, તિચત્ત-પય વન્ના-દુસયગુણુતીસા ॥૩૬॥—
ચૈત્યસ્તવ (અરિહંત ચેઈઆણું)ની ૮ સંપદા, ૪૩ પદ અને
૨૨૯ અક્ષરો છે.

દુ છ સગ—એ, છ, સાત. નવ તિય-નવ, ત્રણ. છચ્ચઉ—છ, ચાર છપય—છ પદો ચેઈ—ચૈત્યસ્તવની. સંપયા—સંપદાનાં.	પયા પદમા—પ્રથમ- નાં પદો. અરિહં—અરિહંત ચેઈઆણું. વંદણુ-વંદણુ વતિ આએ.	સદ્દા—સદ્દાએ. અન્ન—અન્ન-થ. સુદુમ—સુદુમેહિં. એવ—એવસાઈએહિં. જા—જાવ અરિહંતાણું. તાવ—તાવ કોયં.
--	---	---

ચૈત્યસ્તવની દરેક સંપદાનાં પદની સંખ્યા તથા આદિ પદ.
દુ છ સગ નવ તિય છચ્ચઉ—૨-૬-૭-૯-૩-૬-૪ અને
છપય ચિઈ સંપયા પયા પદમા—૬ પદની છે. તે અરિહંત
ચેઈઆણુંની સંપદાઓનાં પ્રથમનાં પદો અનુક્રમે.
અરિહં વંદણુ સદ્દા—અરિહંત (૨ પદની) વંદણુ (૬ પદની)
સદ્દાએ (૭ પદની).
અન્ન સુદુમ એવ જા તાવ ॥ ૩૭ ॥—અન્ન-થ (૯ પદની).
સુદુમેહિં (૩ પદની) એવ (૬ પદની) જાવ (૪ પદની)
અને તાવ (૬ પદની) છે.

અબ્જુવગમો અબ્જુ- પગમ (વાદવાનો સ્વીકાર.)	વચનાંત. બહુ વચંત-અહુ વચનાંત આગાર.	ઉત્સગ્ગ-કાર્યોત્સર્ગની.
નિમિત્ત-નિમિત્ત. (કાર્ય.)	આગંતુગ-આગંતુમ. (ભવિષ્યને માટે.)	અવહિ-અવધિ, મ- યાદા-
હેહી-હેતુ. (કારણ.)	આગારા-આગાર.	સરૂપ-સ્વરૂપ (કાઉ- સ્સગ્ગતું.)
કુગિ વચંત-એક	(છૂટ.)	અદ્દ-આદ્.

ચૈત્યસ્તવ (અરિહંત ચૈદ્યાણું) ની ૮ સંપદાનાં નામ.

અબ્જુવગમો નિમિત્ત, —૧લી અબ્જુપગમ (વાદવાનો સ્વીકાર.) ૨.
નિમિત્ત (કાર્ય.)

હેહી ધગ-બહુ-વચંત આગારા—૩. હેતુ (કારણ.) ૪ એક
વચનાંત આગાર, ૫. બહુ વચનાંત આગાર.

આગંતુગ આગારા—૬. આગંતુગ આગાર (ભવિષ્યને માટે
રખાતી છૂટ.)

ઉત્સગ્ગાવહિ સરૂપક ॥ ૩૮ ॥ ૭. કાર્યોત્સર્ગનો અવધિ અને ૮મી
કાઉસ્સગ્ગતું સ્વરૂપ. એમ ૮ સંપદા છે

વિવેચન—૧. અબ્જુપગમ-અરિહંત પ્રભુને વાદવાનું અંગીકાર
કરવું તે. ૨. નિમિત્ત-કાઉસ્સગ્ગ કયા નિમિત્તે (કાર્યે) કરવો. ૩. હેતુ
(કારણ)—ત્રિદ્વાદિક ગુણુસહિત ચઢતા પરિણામે કાઉસ્સગ્ગ કરવામાં આવે
તોજ તે સફળ થાય. આગાર રાખ્યા વિના નિરાતચારપણે કાઉસ્સગ્ગ
ન થાય માટે એક વચનાંત આગાર (છૂટ)-જેને છેડે તૃતીયા વિભ-
ક્તિનું એકવચન હોય તે. ૫. બહુ વચનાંત આગાર-જેને છેડે
તૃતીયા વિભક્તિનું બહુ વચન હોય તેવી છૂટ. ૬. આગંતુગ આગાર
—ભવિષ્યમાં કોઈ અણુચિંત્યો અસભ ઉપદ્રવ આવી પડે તો કાઉ-
સ્સગ્ગ પારી અન્ય રથજે બર્ધ ફરીથી કાઉસ્સગ્ગ કરવો. ૭. કાર્યોત્સ-
ર્ગાવધિ-કાઉસ્સગ્ગની મર્યાદા ‘નમો અરિહંતાણું’ પદ બોલીને
પારવો. ૮. સ્વરૂપ સંપદા—સ્થાન વડે મૌન વડે અને ધ્યાન વડે
કાઉસ્સગ્ગ કરવો.

નામથયાઈસુ-લોગસ્સ	સોલ-સોળ.	વન્ન-અક્ષરો.
વિગેરેમા.	વીસ-વીશ.	દોસઠ-અસોને સાઠ.
સપય-સપદાઓ.	કમા-અનુક્રમે.	દુસય સોલ-અસોને
પયસમ-પદની સમાન.	અદુરત-એક વાર	સોળ.
અડવીસ-અઠ્યાવીશ.	ઉચ્ચારેલા.	અદ નઉઅ સય- એકસોને અઠણ.

લોગસ્સ, પુર્ણરવર અને સિદ્ધાણની સપદા પદ અને
અક્ષરની સંખ્યા.

નામથયાઈસુ સપય-લોગસ્સ વિગેરેને વિષે સપદાઓ.
પયસમ અડવીસ સોલ વીસ કમા-પદની સમાન છે. એટલે
લોગસ્સના પદો અને સપદા ૨૮, પુર્ણરવરના ૧૬ અને
સિદ્ધાણના ૨૦ પદ અને સપદા અનુક્રમે છે.

અદુરત-વન્ન દોસઠ-એકજ વાર ઉચ્ચારેલા અક્ષરો ૨૬૦
દુસયસોલ- દઠનઉઅસય ॥ ૩૯ ॥-પુર્ણરવરના ૨૧૬ અને
સિદ્ધાણના ૧૯૮ અક્ષરો છે.

પ્રણિહાણિ-પ્રણિ	સગ તિ-સાત, ત્રણ.	અઉતીસ-ચોત્રીશ.
ધાનના.	અઉવીસ-ચોવીશ.	ધગતીસ-એકત્રીશ.
દુવન્ન સય-એકસોને	તિત્તીસા-તેત્રીશ.	બાર-બાર.
આવન.	ગુણતીસ-ઓમણત્રીશ.	ગુર વન્ના-એડેલા
કમેણ-અનુક્રમે.	અદવીસા-અઠ્યાવીશ.	અક્ષરો.

પ્રણિધાનના અક્ષરો અને નવે સૂત્રોના જોડાક્ષરો.

પ્રણિહાણિ દુવન્નસય-પ્રણિધાન ત્રિકના ૧૫૨ અક્ષરો છે.
કમેણ સગ તિ અઉવીસ તિત્તીસા-અનુક્રમે (૬ સૂત્રોના જોડાક્ષર
કહે છે.) નવક્ષરના ૭. ખમાસમણના ૩, ઈરિયાવહિના ૨૪,
નમુથુણના ૩૩.

ગુણતીસ અડવીસા-અરિહંત ચેષ્ઠાણના ૨૯, લોગસ્સના ૨૮,
અઉતી-સિગતીસ બાર ગુર વન્ના ॥ ૪૦ ॥-પુર્ણરવરના ૩૪,
સિદ્ધાણના ૩૧ અને પ્રણિધાનના ૧૨ ગુર (ભારે) અક્ષરો છે.

સત્રનાં નામ.	સત્રનાં બીજાં નામ.	પદ સંખ્યા	સંપદા.	સર્વાક્ષર.	ગુરુઅં	લઘુ અં
નવકાર. દુષ્ટિશ્રિ ખમાસમણો ધરિયાવહિ. નમુશ્ચિણં. અરિહં ત ચેદધિણાં લોગાસ્સ. પુરુખરવરદિવડ્ઢ. સિદ્ધાણં યુદ્ધાણં જાવંતિ ચેદધિણં. જાવંત કેવિસાહુ. જય વીયરાય.	પંચમંગલ સુય ખંધ પ્રણિપાત. ચોભસત્ર. પરિક્ષમણો સત્ર. શકંસ્તવ. ચૈત્યસ્તવાધ્યયન. નામસ્તવ. શ્રુતસ્તવ. સિદ્ધસ્તવ. પ્રણિધાન ત્રિક.	૯ ૩૨ ૩૩ ૪૩ ૨૮ ૧૬ ૨૦	૮ ૦ ૮ ૯ ૮ ૨૮ ૧૬ ૨૦	૬૮ ૨૮ ૧૯૯ ૨૯૭ ૨૨૯ ૨૬૦ ૨૧૬ ૧૯૮ ૩૫ ૩૮ ૭૯	૭ ૩ ૨૪ ૩૩ ૨૯ ૨૮ ૩૪ ૩૧	૬૧ ૨૫ ૧૭૫ ૨૬૪ ૨૦૦ ૨૩૨ ૧૮૨ ૧૬૭ ૨૫૦
સર્વ મલી સરવાળો ... ૧૮૧ ૯૭ ૧૬૪૭ ૨૦૧ ૧૪૪૬						

ધરિયાવહિની સંપદાનાં નામ. સંપદાનાં પદ. આદિ પદ.

૧	અબ્યુપગમ સંપદા.	૨	ધરિયાકારેણુ.
૨	નિમિત્ત સંપદા.	૨	ધરિયાવહિઆએ.
૩	ઓષ સંપદા.	૧	અમણાગમણુ.
૪	ધતરહેતુ સંપદા.	૪	પાણુકમણુ.
૫	સંગ્રહ સંપદા.	૧	જે મે છત્રા વિરાહિઆ.
૬	છત્ર સંપદા.	૫	એગિંદ્યા.
૭	વિરાધના સંપદા.	૧૧	અભિહયા.
૮	પડિકમણુ સંપદા.	૬	તરસ ઉતરી

શકસ્તવની સંપદાનાં નામ. સંપદાનાં પદ. આદિ પદ.

૧	સ્તોતૃમ સંપદા.	૨	નસુત્યુષ.
૨	ઓષ સંપદા.	૩	આધમરાણુ.
૩	ધતરહેતુ સંપદા.	૪	પુરિસુતમાણુ.
૪	ઉપયોગ સંપદા.	૫	લોચુતમાણુ.
૫	તહેતુ સંપદા.	૫	અભમદ્યાણુ.
૬	સવિશેષોપયોગ સંપદા.	૫	ધમ્મદ્યાણુ.
૭	સ્વરૂપહેતુ સંપદા.	૨	અપારહમવર૦
૮	નિજસમકલ્પ સંપદા.	૪	નિણાણુભવમાણુ.
૯	ભોક્ષ સંપદા.	૩	સવન્નુણુ.

ત્રૈત્યસ્તવની સંપદાનાં નામ. સંપદાનાં પદ. આદિ પદ.

૧	અબ્યુપગમ સંપદા.	૨	અરિહંતએધ્યાણુ.
૨	નિમિત્ત સંપદા.	૬	વંદણુવત્તિઆએ.
૩	હેતુ સંપદા.	૭	સદ્દાએ.
૪	એકવચનાતઆગાર સંપદા.	૯	અવત્થ ઊસસીએણુ.
૫	બહુવચનાતઆગાર સંપદા.	૩	સુહુમેહિ અંમસંચાલેહિ.
૬	આગંતુગ આગાર સંપદા.	૬	એવમાધ્મએહિઆગારેહિ.
૭	કાયેત્સર્ગાવધિ સંપદા.	૪	ભવ અરિહંતાણુ.
૮	સ્વરૂપ સંપદા.	૬	તાવકાય.

થણુદંડા-પાંચ દંડક.	સિદ્ધત્થય-સિદ્ધ સ્તવ.	પંચ-પાંચ.
સકલ્થય-શકસ્તવ.	ઈત્થ-એ (પાંચ	અહિગારા-અધિકારો.
ચેઈઅ-ચૈત્યસ્તવ.	દંડક) પાં.	બારસ-બાર.
નામ-નામસ્તવ.	દા. ઇગ-એ, એક.	કમેણુ-અનુક્રમે.
સુઅ-શ્રુત સ્તવ.	દા દા-એ, બે.	

૧૧મું ૫ દંડકલું અને ૧૨-મું દેવવંદનના ૧૨-આધિકારનું દ્વાર.

થણુદંડા સકલ્થય, ચેઈઅ નામ સુઅ સિદ્ધત્થય ઈત્થ—૧. શકસ્તવ (નમુંથુણું)—૨. ચૈત્યસ્તવ (અરિહંત ચેઈઆણું) ૩. નામસ્તવ (લોગસ્સ) ૪. શ્રુતસ્તવ (પુદ્ગલવર) અને ૫. સિદ્ધસ્તવ (સિદ્ધાણું) એ પાંચ દંડક છે. એ (૫ દંડક)માં.

દા ગધ દો દા પંચ ય, અહિગારા બારસ કમેણુ ॥ ૪૧ ॥— (શકસ્તવમાં) ૨, (ચૈત્યસ્તવમાં) ૧, (નામ સ્તવમાં) ૨, (શ્રુતસ્તવમાં) ૨, અને (સિદ્ધસ્તવમાં) ૫ અધિકાર અનુક્રમે છે. સર્વ મળીને ૧૨ અધિકાર થયા.

નમુ-નમુથુણું.	પુદ્ગ-પુદ્ગલવર.	ચત્તા-ચત્તારિ અદ્.
જેઅ-જેઅ અઈઆ.	તમ-તમ તિમિર.	વેયાવચ્ચગ-વેઆવ-
અરિહં-અરિહંત	સિદ્ધ-સિદ્ધાણું.	અચરાણું.
ચેઈઆણું.	થુદાણું.	અહિગાર-અધિકા-
લોગ-લોગસ્સ.	જો દેવા-જો દેવાણુવિ.	રનાં.
સવ્વ-સવ્વલોએ.	ઉર્જિજ-ઉર્જિજતસેવ.	પદમ પયા-પ્રથમપદો.

૧૨ અધિકારનાં આદિ પદ.

નમુ જેઅ ઈ અરિહં લોગ—૧. નમુથુણું. ૨. જે અ અઈયા સિદ્ધા. ૩. અરિહંત ચેઈઆણું. ૪. લોગસ્સ ઉર્જિજેઅચરે. ૫. સવ્વ પુદ્ગલ તમ સિદ્ધ જો દેવા—૫. સવ્વલોએ અરિહંત ચેઈઆણું. ૬. પુદ્ગલવર, ૭. તમ તિમિર, ૮. સિદ્ધાણું થુદાણું. ૯. જો દેવાણુવિ.

ઉર્જિજ ચત્તા વેચ્ચા-વચ્ચગ અહિગાર પઠમપયા ॥ ૪૨ ॥—૧૦
 ઉર્જિજંત સેલ૦, ૧૧ ચત્તારિ અદ્દ૦, ૧૨ વેમાવચ્ચગરાણ્ણં એ
 ૧૨ અધિકારના પ્રથમ પદો છે.

વિવેચન-દંડક=દંડની જેમ સરલ અને વધુ લંબાઈમાં હોય
 તે. આ પાંચે સૂત્રો (નમુ૦ અરિહંત ચેઈઆણ્ણં લોગસ્સં પુદ્ધ-
 રવર૦ અને સિદ્ધાણ્ણં) અર્થથી સરળ અને મૂલ્યમાં વધારે લંબાઈવાળા છે.

પઠમ-પહેલા.

અહિગારે-અધિકા-
 રમાં.

વંદે-વાંદું છું.

ભાવજિણે-ભાવ
 જિનોને.

બીયએ-બીભ
 (અધિકાર)માં.

ઉ દવ્વજિણે-વળી.
 દ્રવ્યજિનોને.

ધગ એધઅ-એક
 ચૈત્યના.

ઠવણ જિણે-સ્થાપ-
 ના જિનોને.

તઠ્ઠિ-ત્રીભ અધિ-
 કારમાં.

ચઉત્થમ્મિ-ચોથા
 અધિકારમાં.

નામજિણે-નામ
 જિનોને.

તિહુઅણ્ણ-તણ્ણુ લુવ-
 નના.

ઠવણ્ણ-સ્થાપના.

જિણ્ણ-જિનોને.

પુણ્ણ-વળી.

પંચમએ-પાંચમા
 અધિકારમાં.

વિહરમાણ્ણ-વિચરતા.

જિણ્ણ-જિનોને.

છટ્ઠે-છઠ્ઠા અધિકા-
 રમાં.

સત્તમએ-સાતમા
 અધિકારમાં.

સુયનાણ્ણ-શ્રુત ગાનને.

અદ્દમએ-આઠમામાં.

સવ્વ-સર્વ.

સિદ્ધ યુધ્ધ-સિદ્ધોની
 સ્તુતિ.

તિત્થાહિવ-તીર્થના
 અધિપતિ.

વીર યુધ્ધ-વીર પ્રભુની
 સ્તુતિ.

નવમે-નવમામાં.

દસમે-દશમામાં.

ઉર્જિજયંત-ગીરનાર
 પર્વતની.

યુધ્ધ-સ્તુતિ.

અદ્ધાવંયાઈ-અષ્ટાપ-
 દાદિકની

ધંગદિસિ-અગીઆર-
 મામાં.

સુદિદ્ધિસુર-સમ્યક્
 દષ્ટિ દેવને.

સમરણ્ણા-સ્મરણ કરવા.

ચરિમે-હેલ્લા અધિ-
 કારમાં.

કયા કયા અધિકારમાં કોને કોને વંદન થાય છે, તે કહે છે.
પદમ-હિંગારે વંદે, ભાવજિણે ખીયએ ઉ કંવજિણે—પહેલા
અધિકારમાં ભાવ જિનોને, ખીજ અધિકારમાં વળી દ્રવ્ય
જિનોને હું વાંદું છું.

ધગચેધય-ઠવણ-જિણે, તથય ચરિત્યામ નામજિણે ॥ ૪૩ ॥—
કંજ અધિકારમાં ૧ ચેત્યના સ્થાપના જિનોને અને ૪થા
અધિકારમાં નામ જિનોને હું વાંદું છું.

તિહુઅણ-ઠવણ-જિણે પુણ, પંચમએ વિહરમાણ-જિણ છટ્ટે—
૫ મા અધિકારમાં વળી ત્રણ કુવનના સ્થાપના જિનોને, ૬ઠ્ઠા
અધિકારમાં (૨૧ દ્વીપમાં) વિચરતા જિનોને (હું વાંદું છું) :

સત્તમએ સુયનાણ-૭મા અધિકારમાં શ્રુતગાનને વાંદું છું.
અટ્ટમએ સંવ-સિદ્ધ-થુધ ॥ ૪૪ ॥—૮મા અધિકારમાં સર્વ
સિદ્ધોની સ્તુતિ છે. (સિદ્ધ ભગવંતોને હું વાંદું છું.)

તિત્યાહિવ-વીરથુધ, નવમે—૯ મા અધિકારમાં તીર્થના અધિપતિ
શ્રી વીર પ્રભુની સ્તુતિ.

દસમે થ ઉજ્જયંત થુધ—૧૦ મા અધિકારમાં ગીરનાર ઉપર ચિરા-
જતા નેમિનાથ પ્રભુની સ્તુતિ.

અટ્ઠાવયાધિગદ્ધિસિ—૧૧ મા અધિકારમાં અષ્ટાપદાદિ ઉપર રહેલા
૩૫ભાદિક પ્રભુની સ્તુતિ.

સુદિરિંસુર-સમરણ ચરિમે ॥ ૪૫ ॥—છેલા (૧૨ મા) અધિકારમાં
સમ્યગ્ દ્રષ્ટિ દેવને સ્મરણ કરવા.

વિવેચન—આ અગીયારમા અધિકારમાં ધણા પ્રકારે દેવ વાંદ્યા
છે, તેમાંથી કેટલાક જણાવીએ છીએ. (૧.) સંભવાદિ ચાર જિન
દક્ષિણ દિશિએ, સુપાર્શ્વાદિક ૮ જિન પશ્ચિમ દિશિએ, ધર્માદિ ૧૦
જિન ઉત્તર દિશિએ તથા ૩૫ભા અને અજિત એ બે પૂર્વ દિશિએ,
એ ૨૪ જિનો ભરતરાજએ અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર ભરાબ્યાં, તેમને
વંદના કરે છું. (૨.) ચારને આઠ ગુણા કરીએ તે વારે. ૩૨ થાય અને

દશને બે ગુણા કરીએ તો વીશ થાય. તે બેનો સરવાળો કરીએ
 $૩૨+૨૦=૫૨$ ચૈત્ય નંદીશ્વરે છે તેને વાંઘા છે. (૩-૪) ચત્ત-ત્તમ
 કર્યા છે. અરિ-શત્રુ જેમણે એવા અદ્દસદાય-અઢાર અને પાછળના
 બે મેળવીએ તો વીશ થાય. તે સમેતશિખરે સિદ્ધ થયા, તેમને વાંઘા.
 અથવા પાંચ મહાવિદેહમાં વિચરતા ૨૦ તિથિ કરોને વાંઘા. કારણકે
 ઉત્કૃષ્ટથી એક-સમયમાં ૨૦ તિથિ કરો ઉપર. (૫) આઠને દશ અઢાર.
 તેની સાથે વીશનો ચોથો ભાગ પાંચ થાય તે મેળવીએ તે વારે તેવીશ
 થયા. તે શ્રી નેમીશ્વર વિના ૨૩ જિન શ્રી શત્રુજયે સમવસર્વા, તેમને
 વાંઘા. (૬) આઠને દશ ગુણા કરીએ તો એસી થાય, તેને બમણા કરતાં
 એકસો સાએઠ તિથિ કરો ઉત્કૃષ્ટથી મહાવિદેહમાં વિચરે તેમને વાંઘા.
 (૭) ચત્તારિ=૪ અને અદ્દસ=૧૮ એટલે ૧૮ ને ચાર ગુણતાં ૭૨
 તિથિ કરો ભરતાદિ ક્ષેત્રની ત્રણ કાઠની ચોવીશીના થાય તેમને વાંઘા.
 (૮) ચારમાં આઠ મેળવીએ તો આર. તેને દશ ગુણા કરીએ તો ૧૨૦
 તેને બમણા કરતાં ૨૪૦ તિથિ કરો ભરતાદિક દશ ક્ષેત્રની દશ ચોવી-
 શીના થાય તેમને વાંઘા. (૯) ચત્તારિ=૪. આઠને આઠ ગુણા કરતાં
 ૬૪ થાય તથા દશને દશ ગુણા કરતાં ૧૦૦ થાય, તેની સાથે પાછળના
 બે મેળવતાં ઉત્કૃષ્ટ કાલે $૪+૬૪+૧૦૦+૨=૧૭૦$ વિચરતા બિનોને
 વાંઘા. (૧૦) ચત્તારિ=૪ સ્થાનક (અનુત્તર-ઐવેયક-વિમાનવાસી અને
 જ્યોતિષી) ના ચૈત્યો ઉર્ધ્વલોકમાં છે. ૧૦ ભવનપંતિઓના ચૈત્યો
 અધોલોકમાં છે. તથા ૮ બંતર નિકાયના ચૈત્યોની શાશ્વતી પ્રતિમાએ
 અને તિર્થાં લોકમાં શાશ્વતી અને અશાશ્વતી એમ ત્રણે લોકની
 પ્રતિમાને વાંઘા.

નવ અહિંગારા-નવ

અધિકાર.

ઈહિ-એ ૧૨ અધિ-
કારમાં.

લલિત્ય વિત્થરા-
લલિત વિસ્તરા.

વિત્તિઆઈ-ટીકા

આદિના.

અણુસારા-અનુસારે.

તિન્નિ-ત્રણ.

સુદ્ધ-શ્રુતની.

પરપરયા પરપરાથી.

બીઓ-બીબો.

દસમો-દશમો.

છગારસમો-અગી-

આરમો.

આવરસય-આવશ્ય- કની.	ઉન્નિજતાઈ-કિન્નિજત વિગેર.	વન્નિઓ-વર્ણવેઓ છે. તહિં એવ-ત્યાં નિશ્ચે.
ચુણ્ણીએ-ચૂણિને વિષે.	વિ-પણ. અહિગારા-અધિકારો.	સકલ્થય-તે-શકરત- વના અંતે.
જ-જે માટે.	સુયમયા-શ્રુતમય.	પંદિઓ-કહો છે.
ભણિઅ-કહું છે.	એવ-નિશ્ચે. જ.	દંવારિહ-દંબ અરિ-
સેસયા-આકીના.	ખીઓ-ખીજો.	હંત (વાદવા)નો.
જહિઅઓ-ધ્રુજા પ્રમાણે.	સુયત્થયાઈ-પુરુષર- વરની આદિમાં.	અવસાર-અવસર હોવાથી.
તેણું-તે કારણથી.	અત્થઓ-અર્થથી.	પયડત્થો-પ્રગટ અર્થ.

ચૈત્યવંદન ભાષ્યની પહેલી ગાથામાં કહેલા અર્થો (પંચાગી)
ની સાક્ષીઓ.

નવ અહિગારા ઇહ લલિઅ, -વિત્થરા-વિત્તિમાઈ આણુસારા—એ
(૧૨ અધિકાર)માં ૬ અધિકાર (૧-૩-૪-૫-૬-૭-૮-૯)ને
૧૨મો) લલિતવિસ્તરા ભાષ્યની ટીકા આદિકને અનુસારે છે.
તિન્નિ સુય-પરંપરયા—૩ અધિકાર શ્રુતની પરંપરાથી (ગીતાય
શ્રુતના સંપ્રદાયથી) છે. (ક્યા ?)

ખીઓ દસમો ઇગારસમો ॥૪૬॥—૨જો, ૧૦મો ને ૧૧મો.

આવરસય-ચુણ્ણીએ—આવશ્યક ચૂણિંમાં.

જ ભણિઅ સેસયા જહિઅઓ—જે માટે કહું છે કે આકીના
અધિકારો ધ્રુજા પ્રમાણે જાણવા.

તેણું ઉન્નિજતાઈ વિ, અહિગારા સુયમયા એવ ॥૪૭॥—તે
(કારણ)થી ઉન્નિજતાઈ વિગેરે અધિકારો પણ શ્રુતમય (સિદ્ધાંત
રૂપ) જ જાણવા.

ખીઓ સુયત્થયાઈ, અત્થઓ વન્નિઓ તહિં એવ—ખીજો
અધિકાર (જે અર્ધઆં) પુરુષરવરની આદિમાં અર્થથી ત્યાંજ
(આવશ્યક ચૂણિંમાં) વર્ણવેલો છે.

સક્ત્યતે પઢિઓ—(તાપણ પૂર્વાચાર્યોએ) નમુત્યણુંના અંતે ક્ષોઃ
 દંવારિહ—વસરિ પયડત્યે ॥૪૮॥—(ભાવ અરિહંત વાદ્યા પછી)
 દ્રવ્ય અરિહંત (વાદ્યા) નો અવસર હોવાથી તેનો અર્થ પ્રગટ છે.

અસદાધ-પંડિતોની.	મજ્ઞત્યા-મંથસ્યોની.	વયણુઓ-વચનથી.
અણુવજ્જ-પાપ	આચરણા-આચરણા.	સુ બહુ-અત્યંત.
રહિત.	વિહ-પણ નમ્યે.	બહુમાન પૂર્વક.
ગીઅત્ય-ગીતાર્થ.	પ્રભુની.	
અવારયંતિ-નહિ	આણુત્તિ-આચાર છે	મન્નન્તિ-માને છે.
વારેલી એવી.	એ પ્રમાણે.	

કેાની આચરણા પ્રમાણરૂપ કરવી.

અસદાધન્નાણુવજ્જ, —પંડિતો (સંરણ પુરૂષો)ની જે આચરણા પાપ
 રહિત હોય.

ગીઅત્ય-અવારઅંતિ મજ્ઞત્યા—અવ બીરૂ ગીતાર્થ (સૂત્ર અર્થના
 બાણ) પુરૂષોએ નહિ વારેલી અને મંથસ્ય (રાત્ર-દેશ રહિત)
 પુરૂષોએ આચરેલી એવી.

આચારણા વિહુ આણુત્તિ-આચરણા પણ તીર્થકર પ્રભુની આચાર જ છે.
 વયણુઓ સુબહુ મન્નન્તિ ॥ ૪૯ ॥—એ પ્રમાણે વચનથી લોકો
 અત્યંત બહુમાન પૂર્વક માને છે.

ચઉ-ચાર.	ધહુ-અહીં. જિનજ્ઞા.	જિણા-જિન.
વંદિણિજ્જ-વાદ્યા	સનમાં.	નામ નામ જિન.
યોગ્ય.	સુરાધ-સમ્યગ્દષ્ટિ	ઠવાણુ-સ્થાપના જિન.
જિણુ-જિન.	દેવાદિ.	દંવ-દ્રવ્ય જિન.
સુણિ-સુનિ.	સરણિજ્જ-સ્મરણ	ભાવ જિણુ-ભાવ
સુય-શ્રુત. સિદ્ધાન્ત.	કરવા યોગ્ય.	જિનના.
સિદ્ધા-સિદ્ધ ભગવાન.	ચઉહુ-ચાર પ્રકારના.	લેએણુ-ભેદે કરીને.

૧૩ મું. ૪ વહન કરવા યોગ્ય. ૧૪ મું સ્મરણ કરવા યોગ્ય.

અને ૧૫ મું ૪ પ્રકારના જિનજી દ્વાર.

અહિ વંદણિજી જિણુ મુણિ, મુય સિદ્ધા—૪ વંદવા યોગ્ય છે. ૧. જિન (અરિહંત), ૨. મુનિ, ૩. શ્રુત (સિદ્ધાંત) અને ૪. સિદ્ધ ભગવાન. ઈહિ મુરા ઈ સરણિજી—અહીં (જિન શાસનમાં) સમકિત દ્રષ્ટિ દેવ (દેવી) વિગેરે સ્મરણ કરવા યોગ્ય છે.

અહિહ જિણા નામ ઈવણ, દંવ ભાવ જિણુ-ભેગણ ॥ ૫૦ ॥—

૧. નામ જિન, ૨. સ્થાપના જિન, ૩ દંવ જિન, અને ભાવ જિનના બેદે કરીને ૪ પ્રકારે જિન છે.

નામ જિણા—નામ જિન.	પુણુ-વળી. જિણિંદ જિનેશ્વરોની.	જિણુ જીવા—જિનના જીવ.
જિણુ નામા—જિનેશ્વરોનાં નામ.	પડિમાઓ—પ્રતિમા અથવા પગલાં.	ભાવ જિણા—ભાવ જિન.
ઈવણ જિણા—સ્થાપના જિન.	દંવ જિણા—દંવ જિન.	સમવસરણુત્યા—સમવસરણુમાં બેઠેલા.

નામ જિણા જિણુ નામા—જિનેશ્વરોનાં નામ (૩૫ભાદિકે) તે નામ જિન. ઈવણ જિણા પુણુ જિણિંદ પડિમાઓ—જિનેશ્વરોની (શાશ્વતી, અશાશ્વતી) પ્રતિમા કે પગલાં તે વળી સ્થાપના જિન.

દંવજિણા જિણુજીવા—અર્થ ગયા, થશે અને કેવળજ્ઞાન નહિ પામેલા (અતીત, અનાગત તે હજી સ્થ અવસ્થાવાળા વર્તમાન) જિનોના જીવ તે દંવ જિન.

ભાવજિણા સમવસરણુત્યા ॥ ૫૧ ॥—સમવસરણુમાં વિરાજમાન (કેવળજ્ઞાન પામેલા) તીર્થંકર તે ભાવજિન.

અહિગય જિણુ—અમુક જિનની.	સંવાણુ—સર્વ જિનોની. તઈઅ—ત્રીજી.	ઉવઓગત્ય—ઉપ-યોગ માટે.
પદમ શુદ્ધ—પ્રથમ સ્તુતિ.	નાણુરસ—જ્ઞાનની. વેયાવચ્ચગરાણુ—સેવા કરનારો.	અહિત્ય શુદ્ધ—ચોથી સ્તુતિ.
બીયા—બીજી.		

૪ સ્તુતિઓનું ૧૬ મું કાર.

અહિગય-જિજ્ઞાસુ-પદમથુર્ધ-અમુક (૧ અથવા ૫) જિનની ૧ લી.
સ્તુતિ છે.

ખીયા સંવાણ તથા નાણસ—ખીણ સ્તુતિ સર્વ જિનોની, ૩૭
સ્તુતિ જાનતી છે.

વેયાવચ્ચગરાણું, ઉવઓગત્થં ચઉત્થ થુર્ધ ॥ ૫૨, ૧૧—વળી સંધની
સેવા કરનાર (સમ્મક્કિં દ્રષ્ટિ દેવ-દેવી) તો ઉપયોગ જગૃત
કરવાને માટે ૪થી સ્તુતિ છે.

પાપઅવણુત્થ-પાપ અપાવવા માટે.	છ નિમિત્તા-છ નિમિત્તો.	સરણુત્થ-સંભાળવાને અર્થે.
ધરિયાઈ-ધરિયાવહિ	પવવણુ-શાસનના.	ઉસ્સગ્ગો-કાઉસ્સગ્ગ.
વંદણુ વત્તિઆઈ-	સુર-(અધિષ્ઠાયક)	ધવ્વ-એ પ્રમાણે.
વંદણુવત્તિઆદિ.	દેવને.	નિમિત્તક-આઠ નિમિત્ત.

દેવ વાંદવાના ૮ નિમિત્તનું ૧૭મું કાર.

પાપઅવણુત્થ ધરિઆઈ—પાપ અપાવવાને માટે ધરિયાવહિ કરવી એ
૧૬ નિમિત્ત.

વંદણુવત્તિઆઈ છ નિમિત્તા—વંદણુ વત્તિઆએ વિગેરે છ નિમિત્ત.

પવવણુ-સુર-સરણુત્થ, ઉસ્સગ્ગો—શાસનના અધિષ્ઠાયક) દેવને
સંભાળવાને અર્થે કાઉસ્સગ્ગ કરવો.

ધવ્વ નિમિત્તક ॥ ૫૩ ॥—એ પ્રમાણે ૮ નિમિત્ત છે.

વિવેચન—૧. મમનાગમનથી થયેલ પાપ અપાવવાને માટે
ધરિયાવહિ કરવા નિમિત્તે, ૨. પ્રભુને વાંદવા નિમિત્તે ૩. ચંદનાદિકથી
પૂજવા નિમિત્તે ૪. પ્રભુનો આભરણાદિકથી સત્કાર કરવા નિમિત્તે,
૫. પ્રભુના સ્તવનાદિ શુણ નિમિત્તે ૬. સમ્મકવના લાભ નિમિત્તે. ૭.
જન્મમરણાદિ ઉપસર્ગ દાળવા (મોક્ષ પામવા) નિમિત્તે. ૮. શાસન
(શિક્ષાન્ત)ના અધિષ્ઠાયક દેવને સ્મરણુ કરવા. આ આઠ નિમિત્તે
(કાર્યે) કાઉસ્સગ્ગ કરવો.

અઉ-ચાર.	સદ્દાધ્યા-શ્રદ્ધાધિક.	તિન્નિ-ત્રણ.
તસ્સ-તેની.	પણ હેઉ-પાંચ હેતુ.	ધ્યમ-એ પ્રમાણે.
ઉત્તરી કરણ-વિશેષ શુદ્ધિ.	વેયાવચ્ચગરતાઈ-વેયાવચ્ચગરાણું આદિ.	હેઉ-હેતુ.
પમુહ-વિગેરે.		બારસગં-બાર.

દેવ વાંદવાના ૧૨ હેતુનું ૧૮ સું દ્વાર.

અઉ તસ્સ ઉત્તરીકરણ, પમુહ—તસ્સ ઉત્તરી ૦ વિગેરે ૪ હેતુ છે.

સદ્દાધ્યા ય પણ હેઉ—સદ્દાએ વિગેરે ૫ હેતુ છે.

વેયાવચ્ચગરતાઈ, તિન્નિ—વેયાવચ્ચગરાણું વિગેરે ૩ હેતુ છે.

ધ્યમ હેઉ બારસગં ॥ ૫૪ ॥—એ પ્રમાણે કાઉસ્સગ્ગના ૧૨ હેતુ છે.

વિવેચન—૧. તે પાપને શુદ્ધ કરવાને. ૨. આલોચણનું તપઃ

કરવા વડે. ૩. આત્માને રાગદ્વેષના ટાળવારૂપ વિશુદ્ધિ કરવા વડે. ૪.

મામાશય નિયાણુશય અને મિથ્યાત્વ શય એ ૩ શય રહિત કરવા

રૂપ હેતુ વડે, ગમનાગમનથી લાગેલ પાપ ખરે. ૫. શ્રદ્ધા. ૬. નિર્મળ

શુદ્ધિ. ૭. ધીરજ. ૮. ચિત્તની સ્થિરતા. ૯. તેમાં એકાગ્રપણું. આ

પાંચ હેતુ (કારણો) થી પ્રભુને વાંદવા આદિ ૭ લાભ કાઉસ્સગ્ગમાં

પામે. ૧૦. વેયાવચ્ચ કરે. ૧૧. જ્ઞાતિ કરે. અને ૧૨. સમ્યગ્દ્રષ્ટિ

જીવોને સમાધિ કરે એ ૩ હેતુ (કારણો) થી સમ્યગ્દ્રષ્ટિ દેવને

જ્ઞાનારવા. એ કારણ હોય તો ૫૩ મી ગ્રાંથમાં કહેલાં કાર્યો થાય.

અન્નતથયાઈ-અન્ન-ત્યાદિ.	કહેવાતા.)	પંચેન્દ્રિય-છેદન.
બારસ-બાર.	આધ્યા-વિગેરે.	બોહીબોલાઈ-સમ-
આગારા-આમાર.	અઉરો-ચાર.	કિતનો નાશ આદિ.
એવં-એ (આગળ	અગણી-અગિ.	ડક્કો-સપં વિગેરેના
	પણિદિછિંદણ-	કંખ, દંશ.

કાઉસ્સગ્ગના ૧૬ આગારનું ૧૮ સું દ્વાર.

અન્નતથયાઈ બારસ, આગારા—અન્નતથ ઉસસીએણું આદિ ૧૨

આમાર છે.

એવમાધ્યા ચઉરો—એ વિગેરે (આગળ કહેવાતા) ચાર આગાર છે.
અગણી પણિદિ છિંદણુ—૧ અગ્નિ. ૨. પંચેન્દ્રિયનું છેદન.
ખોહી ખોભાધ ડકો ય ॥ ૫૫ ॥—૩. સમક્રિતનો નાશાદિ અને
૪. સર્પદંશ.

વિવેચન—આગાર=કાઉરસગ્ગ વગેરેમાં રખાતી છૂટ. ૧. ઉંચો
શ્વાસ લેવાથી. ૨. નીચો શ્વાસ મૂકવાથી. ૩. ખાંસી કે ઉધરસ આવ-
વાથી. ૪. છીંક આવવાથી ૫. ખમ્બું આવવાથી. ૬. ઝોડકાર
આવવાથી. ૭. પૂઠથી વા સરવાથી. ૮. ભમરી (ચક્કર) આવવાથી.
૯. પિત્તના ઉછાળા (વમન કે ઉલટી)થી. ૧૦. સૂક્ષ્મ અંગ હાલવાથી.
૧૧. સૂક્ષ્મ થુંક કે મળફા આવવાથી. ૧૨. સૂક્ષ્મ દ્રષ્ટિ હાલવાથી
કાઉરસગ્ગ ન ભાગે. ૧૩. અગ્નિનો ઉપદ્રવ થયે કે દીવા પ્રમુખનો
પ્રકાશ થયે ત્યાંથી પૂંજતો અલગો (દૂર) રહે. ૧૪. મૂષકાદિ (ઉંદરાદિ)
જીવનું છેદન થયું હોય તો અન્યત્ર કાઉરસગ્ગ કરે. ૧૫. રાજા અથવા
ચોરાદિકના પરાભવથી ધર્મની હાનિ થતી હોય અને ૧૬. સર્પાદિ
ઝેરી જીવો કંબ દેવાને આવતા હોય તો તેમના બાથે કરી અન્ય સ્થળે
કાઉરસગ્ગ કરે તો કાઉરસગ્ગનો ભંગ ન થાય.

ઘોડગ-ઘોટક, ઘોડા.	નિઅલ-નિગડ. ખેડી.	થણુ-સ્તન.
લય-લતા, વેલડી.	સખરિ-શખરી. બીલડી.	સંજઈ-સંયતિ. સાંધી.
ખંભાધ-સ્તંભાદિ.	ખલિણુ-ચોકડું.	ભમુહુંગુલિ-આગળી-
ભીંત.	વહૂ-વધૂ. વહૂ.	ઓથી મણવું.
માલ-માલ.	લંબુતર-લંબુતર.	વાયસ-વામસ. કામડો.
ઉદ્ધી-ગાડાની ધુંસરી.	ચોળપદો.	કવિદો-કપિત્ય. કાક.

કાઉરસગ્ગના ૧૯ દોષોનું ૨૦ મું દ્વાર.

ઘોડગ લય ખંભાધ—૧. ઘોટક દોષ (ઘોડાની જેમ એક પગ ઉંચો
રાખે.) ૨. લતા (વેલડીની જેમ શરીર ધૂણાવે.) ૩. સ્તંભાદિ
(યાંત્રણ અથવા ભીંતને ટેકા દે.)

માલુદ્ધી નિચ્છલ સખરિ ખલિણ વહૂ—૪. માલ (માળે માથું
અડાડે.) ૫. ઉદ્ધી (માડાની ધુંસરીની જેમ પગ ભેગા
કરીને કાઉસગમ કરે.) ૬. નિગક (ખેડીમાં પડેલાની જેમ બને
પગ છૂટા રાખે.) ૭. સખરી (નાગી બીલડીની જેમ ગુણ
સ્થાને હાથ રાખે.) ૮. ખલિણ (ઘોડાના ચોકડાની જેમ
અવળું રમેહરણ રાખે) ૯. વધૂ (નવી પરણેલી વહૂની જેમ
નીચું માથું રાખે.)

લંબુત્તર થણુ સંજઈ—૧૦. લંબુત્તર (નાભિથી ચાર આંગળ નીચો.
અને હીંચણથી ચાર આંગળ ઉંચો રહે તેવા ચોળપટ્ટાને બદલે
અધિક પ્રમાણુવાળો રાખે તે.) ૧૧. સ્તન (કાંસાદિકના ભયથી,
અજાનથી કે લજ્જાથી સ્ત્રીની જેમ હેયું ઢાંકે) ૧૨. સંયતિ
(શીતાદિકના ભયથી સાખીની જેમ ખલા ઢાંકે.)

લમુહુંગુલિ વાયસ કવિહો ॥ ૫૬ ॥—૧૩. લમુહુંગુલિ (આંગળી-
ઓના વેઢા ગણીને કાઉસગમ કરવો.) ૧૪. વાયસ (કાગડાની
જેમ ડોળા ફેરવે.) ૧૫. કપિત્થ (કોઠની જેમ વજ્ર મેલા
થવાના ભયથી સંકોચીને કાઉસગમ કરે.)

શિરકંપ-શિર કંપ.	ચઈજજ-તબવા.	ન દોસ-દોષ ન હોય.
મૂઝ-મૂક.	દોસ-દોષ.	સમણીણુ-સાધ્વી.
વારણિ-વારણી.	ઉસગગે-કાઉસગમમાં.	ઓને.
મદિરા.	લંબુત્તર-લંબુત્તર.	સવહૂ-વધૂ સહિત.
પેહુત્તિ-પેક્ષ. એ	થણુ-સ્તન.	સહીણુ-શ્રાવિકા.
પ્રમાણે.	સંજઈ-સંયતિ.	ઓને.

શિરકંપ મૂઝ વારણિ—૧૬. શિરકંપ (મસ્તક ધૂણાવે.) ૧૭. મૂક
(મુંગાની પેઠે હ હ કરે.) ૧૮. વારણી (મદિરા પીધેલાની
જેમ બડબડાટ કરે.)

પેહુત્તિ ચઈજજ દોસ ઉસગગે—૧૯. પેક્ષ (વાતરની જેમ આમ
તેમ જીવે.) એ પ્રમાણે કાઉસગમમાં ૧૯ દોષો (સાધુ અને
શ્રાવકે તબવા.)

લ'બુતર થંણા સંજઈ, ન દોસ સંમણીણુ સવહુ સંડીણું ॥ ૫૭ ॥
 લ'બુતર રતન અને સંયતિ એ ત્રણ દોષો સાધીને ન હોય
 અને વધુસહિત ચાર દોષો આવિકાને ન હોય. (સાધીને ૧૬
 દોષ લાગે અને આવિકાને ૧૫ દોષ લાગે. સાધીએ પ્રતિક્રમણ
 ક્રિયા ઉઘાડે-મસ્તકે કરવી.)

ધરિ-ધરિયાવહિઆના.	અટ-આઠ.	મહુત્ય જુત-મોટા
ઉસ્સગ-કાઉસ્સગનું.	સેસેસુ-આડીનાનેવિષે.	અર્થ વડે યુક્ત.
પંમાણું-પ્રમાણુ.	ગંલીર-મંભીર.	હવઈ-હોય.
પણવીસ-પચીશ.	મહુર સદ-મધુર	થુત-સ્તવન.
ઉસ્સાસ-શાસોશાસ.	શબ્દ વાળું.	

૨૧ મું કાઉસ્સગનું પ્રમાણું અને ૨૨ મું સ્તવન દ્વાર.
 ધરિ ઉસ્સગ પમાણું—ધરિયાવહિઆના કાઉસ્સગનું પ્રમાણુ.
 પણવીસુસ્સાસ અટ સેસેસુ—પચીશ શાસોશાસ અને આડીના
 (નવકાર)ને વિષે આઠ શાસોશાસ (નાડીના ધનકારા.)

ગંલીર મહુર સદ, મહુત્ય જુત હવઈ થુત ॥ ૫૮ ॥—મંભીર
 અને મધુર શબ્દવાળું તથા મોટા અર્થ વડે યુક્ત સ્તવન હોય.

પડિકમણુ-પ્રતિક્રમ.	પડિકમણુ-પ્રતિક્રમ.	ધન્ય-એ પ્રમાણું.
જુમા.	જુમા.	જઈણુ-ચતિને.
ચેઈય-દેરાસરમાં.	સુઅણ-સૂતા પહેલાં.	સત ઉ વેલા-સાત
જિમણુ-જમ્યા પહેલાં.	પડિમોહિ-જમ્યા	વખત વળી.
ચરિમ-જમ્યા પછી.	પછી.	અહોરત્તે-રાત્રિ દીવન
	ચિઈવિંદણ-ચૈત્યવંદન.	સમાં.

અહોરાત્રિમાં સાત વખત ચૈત્યવંદન કરવાનું ૨૩ મું દ્વાર.
 પડિકમણુ ચેઈઅ જિમણુ—૧. સવારના પ્રતિક્રમણમાં (વિશાલ
 લોચન) ૨. દહેરાસરમાં. ૩. જમ્યા પહેલાં.

ચરિમ પડિકમણુ સુઅણ પડિમોહિ—૪. જમ્યા પછી (ધરિયા
 વહિથી જય વીચરાય સુધી) ૫. પ્રતિક્રમણમાં, (નમોસ્તુ) ૬.
 સૂતા પહેલાં (ચિક્રસાય) ૭. જમ્યા પછી (જગચિંતામણિ.)

ચિઠ્ઠિવિંદણુ ઇચ્છા જઈણી, સત્ત ઉ વેલા અહોરેસે ॥ ૫૬ ॥—

એ પ્રમાણે ચતિને રાત્રિદીવસમાં સાત વખત વળી ચૈત્યવંદન કરવું.

પડિકમઓ—પ્રતિક-	સગ વેલા—સાત વખત.	તિ સંઝાસુ—તણ
મણુ કરતા.	પંચ વેલ—પાંચ વખત.	સંઝાને વિષે.
ગિહિણીવિ—ગૃહસ્થને	ઈચ્છારસ—ઈતરને.	હોઈ થાય છે.
પણુ.	પૂઆસુ—તણ પૂજ	તિવેલા—તણ વખત.
હું—નિશ્ચે.	વડે.	જહુન્નેણું—જઘન્યથી.

ઉત્કૃષ્ટ મધ્યમ અને જઘન્ય શ્રાવકને ચૈત્યવંદન.

પડિકમઓ ગિહિણીવિ હું, સગવેલા પંચવેલ ઇચ્છારસ—
(એ વખત) પ્રતિકમણુ કરતા ગૃહસ્થને પણ નિશ્ચે સાત
વખત ચૈત્યવંદન થાય છે અને એક વખત પ્રતિકમણુ કરતા
ગૃહસ્થને પાંચ વખત થાય છે.

પૂઆસુ તિ સંઝાસુ અ, હોઈ તિવેલા જહુન્નેણું ॥ ૬૦ ॥—
તણ સંઝાને વિષે (સંવારમાં વાસણેપ, અપોરે અંગપૂજ
અને સાંજે ધૂપ એમ) તણ પૂજ વડે જઘન્યથી તણ વખત
ચૈત્યવંદન થાય છે.

તંબોલ—તંબોલ.	મેહુન્ન—મૈથુન.	ભુચ્ચ—ભુમટું.
પાણુ—પાણી.	સુઆણુ—સુવું. શયન.	વજજે—વર્જવા.
સોયણુ—ભોજન.	નિઠવણું—યુકવું.	જિણનાહુ—જિનેશ્વ-
ઉવાણહુ—ઉપાનહ.	મુત્ત—મૂત્ર.	રના.
પગરખા.	ઉચ્ચાર—વડીનીતિ.	જગમએ—કોટને વિષે.

દરાસરની ૧૦ મોટી આશાતનાવું રહમું દ્વાર.

તંબોલ પાણુ સોયણુ—૧. તંબોલ (પાન સોપારી.) ૨. પાણી.

૩ ભોજન.

વાણહુ મેહુન્ન સુઆણુ નિઠવણું—૪. પગરખા. ૫. મૈથુન. ૬. શયન.

૭. યુકવું.

મુતુચારં જુગ્મ—૮. મૂત્ર. ૯. વડીનીતિ. (ઝાડો) અને ૧૦. જુગ્મદું.
વળજે જિજ્ઞાસાહુ જગમયે ॥ ૬૧ ॥—જિનેશ્વરના દેરાસરના કોઠને
વિષે વર્ણવા.

શ્રી જિન મંદિરમાં ત્યાગ કરવા યોગ્ય ૮૪ આશાતનાં યો.

વિવેચન—આશાતના=(આયનશાતના) જ્ઞાન દર્શન અને
ચારિત્રના લાક્ષણો નાશ જેનાથી થાય તે. ૧. પાન સોપારી ખાવી.
૨. પાણી પીવું. ૩. ભોજન કરવું. ૪. પગરખાં પહેરી અંદર જવું.
૫. મૈથુન સેવવું. ૬. પ્રચારી કરી મુવું. ૭. થુંકવું તથા ગળકો નાખવો.
૮. પેસાબ કરવો. ૯ ઝાડે જવું. ૧૦. જુગદું રમવું. ૧૧ અનેક પ્રકારની
કોઠા કરવી (ખણવું વિગેરે) ૧૨ કોલાહલ કરવો. ૧૩ ધનુર્વેદાદિ કળાનો
અભ્યાસ કરવો. ૧૪ કોમળા કરવા. ૧૫ ગાળ દેવી. ૧૬. શરીર ધોવું.
૧૭ વાળ ઉતારવા. ૧૮ લોહી નાખવું. ૧૯ મીઠાઈ વિગેરે નાખવી.
૨૦ આમડો ઉતારવી. ૨૧ પિત્ત કાઢવું. ૨૨ ઉલટી કરવી. ૨૩ દાંત
કાઢીને નાખવો. ૨૪ વિસામો લેવો. ૨૫ ગાય ભેંસ ખાધવી. ૨૬
દાંતનો મેલ નાખવો. ૨૭ આખનો મેલ નાખવો. ૨૮ નખનો મેલ
નાખવો. ૨૯ ગાલનો મેલ નાખવો. ૩૦ નાકનો મેલ નાખવો. ૩૧
માથાનો મેલ નાખવો. ૩૨ કાનનો મેલ નાખવો. ૩૩ આમડીનો મેલ
નાખવો. ૩૪ મંત્રાદિ પ્રયોગ કરવો. ૩૫ વિવાહ માટે એકઠા થવું. ૩૬
કાગળ લખવા. ૩૭ થાપણ મૂકવી. ૩૮ ભાગ પાડવા. ૩૯ પગ ઉપર
પંખ ચઢાવી ખેસવું. ૪૦ છાણાં ચાપવા. ૪૧ કપડાં સુકવવા. ૪૨ ધાન્ય
સુકવવું. ૪૩ પાપક સુકવવા. ૪૪ વડીયો કરવી. ૪૫ સંતાઈ જવું. ૪૬
રોવું. ૪૭ વિકથા કરવી. ૪૮ શસ્ત્રાશસ્ત્ર ધડવાં. ૪૯ તિર્થંચ રાખવાં.
૫૦ તાપણી કરવી. ૫૧ રસોઈ કરવી. ૫૨ સોનાદિકની પરીક્ષા કરવી.
૫૩ નિસીદિ ન કહેવી. ૫૪ છત્ર ધારણ કરવું. ૫૫ શસ્ત્ર રાખવાં. ૫૬
આમર વીંઝાવવાં. ૫૭ મન એકાગ્ર ન કરવું. ૫૮ મર્દન કરવું. ૫૯
સચિત્તનો ત્યાગ ન કરવો. ૬૦ અચિત્ત (વજ્રાભરણ) નો ત્યાગ કરવો.
૬૧ બાલકો રમાડવા. ૬૨ એક સાડી ઉત્તરાસંગ ન કરવું. ૬૩ મુગટ

રાખવો. ૬૪ તોરા રાખવા. ૬૫ પાધડીનો અવિવેક કરવો. ૬૬ હોઠ કરવી. ૬૭ ગેડી દડે રમવું. ૬૮ જુહાર કરવા. ૬૯ ભાંક ચેષ્ટા કરવી. ૭૦ તિરસ્કાર કરવો. ૭૧ લાંબવા ખેસવું. ૭૨ સંગ્રામ કરવો. ૭૩ કેશનો વિસ્તાર કરવો. ૭૪ પગ બાંધી ખેસવું. ૭૫ ચાખડીઓ પહેરવી. ૭૬ પગ લાંબા કરવા. ૭૭ પીપુડી વગાડી. ૭૮ કાફલ નાખવો. ૭૯ અંબની ધુળ ઉઠાડી. ૮૦ ગુણ ભાગ પ્રગટ કરવો. ૮૧ વેપાર કરવો. ૮૨ વૈદ્ય કરવું. ૮૩ નહાવું. ૮૪ નખ ઉતારવા.

ધરિ-ધરિયાવહિ.	લોગ-લોગસ્સ.	વેચ્ચા-વેચાવચ્ચગરાણું.
નમુકાર-ચૈત્યવંદન.	સંવ-સંવલોએ.	શુધ-સ્તુતિ.
નમુત્યુણ-નમુત્યુણું.	શુધ-સ્તુતિ.	નમુત્યુ-નમુત્યુણું.
અરિહંત-અરિહંત ચેઈઆણું.	પુરૂખ-પુરૂખરવર.	જાવંતિ-જાવંતિ.
શુધ-સ્તુતિ	શુધ-સ્તુતિ.	થય-સ્તવન.
	સિદ્ધા-સિદ્ધાણું.	જયવી-જય વીયરાય.
મધ્યમ ચૈત્ય વંદન.		

ધરિ નમુકાર નમુત્યુણ—ઈ રિમાવહિં (ખમાસમણથી લોગસ્સ સુધી)

ચૈત્યવંદન, નમુત્યુણું

અરિહંત શુધ લોગ સંવ શુધ પુરૂખ—અરિહંત ચેઈઆણું પહેલી

સ્તુતિં લોગસ્સં સંવલોએં ખીજ સ્તુતિં પુરૂખરવરં

શુધ સિદ્ધા વેચ્ચા શુધ—ત્રીજ સ્તુતિં સિદ્ધાણું વેચાવચ્ચગરાણું

ચોથી સ્તુતિં

નમુત્યુ જાવંતિ થય જયવી ॥ ૬૨ ॥—નમુત્યુણું જાવંતિં

(જાવંતં નમો) સ્તવનં અને જય વીયરાયં

સંવોવાહિ-સર્વ	સયા-હમેશાં.	પરમખય-પરમ પદ.
ઉપાધિથી.	દેવે-જિનેશ્વરોને.	મોક્ષને.
વિસુદ્ધ-વિશુદ્ધ રીતે.	દેવિદ-દેવના ઇંદ્રોના.	પાવધ-પામે.
અવ-અ પ્રમાણે.	દેવેન્દ્રસરિ.	લહુ-શીઘ્ર, ઝટ.
જો-જો.	વિદ-સમૂહ વડે.	સો-તે.
વંદએ-રાદે.	મહિઆ-પૂજાયેલ.	

દેવવંદનનું ફેલ.

મન્વોવાહિ વિસુદ્ધ—સર્વ ઉપાધિ (ધર્મ ચિંતા) થી વિશુદ્ધ રીતે એવું જો . વંદ્યો સયા દેવે—એવી રીતે જે મનુષ્ય હંમેશાં જિનેશ્વરા (દેવાધિદેવો) ને વાદે.

દેવિંદ્ર વિંદ્ર મહિઅં, પરમપથં પાવર્ધલાહું સો ॥ ૬૩ ॥—તે માણસ દેવેંદ્રોના સમૂહ (દેવેંદ્રસૂરિ) વડે પૂજાયેલ મોક્ષને ઝટ પામે.

વિવેચન—ક્રાઈ જીવ બાબ્યમાં કહેલ વિધિ જાણતો ન હોય, તોપણ આ આઠ બોલ જેમાં હોય તેને સર્વોપાધિ વિશુદ્ધ એટલે સર્વ શ્રી જિનધર્મની ચિંતા વડે વિશુદ્ધ ભક્તિવંત કહીએ. ૧ ભક્તિ (બાહ્ય સેવા.) ૨. બહુમાન (હૃદયમાં પ્રેમ.) ૩. વર્ણુવાદ (ધર્મના યશનું કહેવું.) ૪. આશાતનાનો ત્યાગ. ૫. ધર્મના અવર્ણુવાદ બોલનારનો સંગ વર્જવો. ૬. છતી શક્તિએ વિંદનનું ટાળવું. ૭. બીજાને વિધિમાં જોડવો. ૮. અવર્ણુવાદ ન સાંભળવા પૂર્વક અવિધિનો નિષેધ કરવો અને વિધિનું સેવન કરવું. સર્વથી મોટા દેવાધિદેવ છે, માટે તેમને વાદવાને પ્રથમ ચૈત્યવંદન બાબ્ય કહ્યો. દેવાધિદેવને વાદવાની વિધિના ફલને કહેનારા ગુરુ છે માટે બીજો ગુરુવંદન બાબ્ય કહ્યો. તેમને (ગુરુને) ભક્તિ વિનયે કરી વાદવાથી આગમનાં રહસ્ય જાણીને તેમની પાસે પચ્ચક્ષુખાણુ કરીએ. કારણ કે જ્ઞાનનું ફલ વિરતિ છે માટે છેલ્લો પચ્ચક્ષુખાણુ બાબ્ય શ્રીદેવેંદ્રસૂરિ મહારાજે કહ્યો. ચિતોડના રાણાએ જેમને નિરંતર આમંબીલ કર્યાથી તપાગિરૂદ આપ્યું, તથી તેમનો ગચ્છ તપાગચ્છ કહેવાયો. અને દિગંબરની સાથે વાદ કરતાં અજેય થયાથી હીરલા એવા જગચ્ચંદ્રસૂરીશ્વરના શિષ્ય શ્રી દેવેંદ્રસૂરિ મહારાજ શ્રી સુધર્માસ્વામીજીની ૪૫ મીં પાટે થયા.

શ્રી ચૈત્યવંદન લાખ્યના પ્રશ્નો.

૧. નીચેના શબ્દોનું વિવેચન કે અર્થ કહો અને કઈ મુદ્રાએ શું કાર્ય કરવું. પ્રણિધાન પ્રણિપાત નિસીદિ મુદ્રા સંપદા પદ યોગમુદ્રા જિનમુદ્રા મુક્તાશુકિત અભિગમ અબ્યુપગમ શ્વાસોશ્વાસ અધિકાર ગીતાર્થ દ્રવ્યજિન ભાવજિન આશાતના લંબુતર સંયતિદોષ પદસ્થ નિયસમકલમ જમઈ નિયલ ખલિણુ નિટ્ઠવણું અહિગય આગાર સૂય-પરંપરયા ઉઠી દંડક સિમાલા ખુતો. આચરણા.
૨. પાંચ દંડકનાં નામ. તેની હેલ્લી સંપદાનું નામ હોય તો કહી પદ બજાવો. શકસ્તવ ચૈત્યસ્તવ નામસ્તવ શ્રુતસ્તવ સિદ્ધસ્તવનાં કેટલાં અને કયાં સુધી પદ-સંપદા-સર્વ અક્ષરો-ગુરૂ અક્ષરો-લઘુ અક્ષરો તથા તેમાં આવતા અધિકારનાં આદિ પદ અને તેમાં વંદના કાને થાય છે અને કેટલામાં થાય છે. તે કહો.
૩. અબ્યુપગમ નિમિત્ત ધતર હેતુ સંપદા કયા સૂત્રોમાં આવે, તેનાં પદ કેટલાં અને તે સંપદા કેટલાંમાં છે.
૪. સાધુ-સાધ્વી, આવક અને આવિકાને કાઉરસગ્ગના કેટલા દોષ લાગે અને કયા કયા ન લાગે. તથા લંબુતર દોષ આવકને લાગે કે નહિ તે કહો. આવકાને અહોરાત્રિમાં કેટલાં અને કયારે ચૈત્યવંદન કરવાં.
૫. કોઈક ભાવિક આવકને ચૈત્યવંદન લાખ્યમાં બજાવેલ વિધિ પ્રમાણે દેવ પૂજા કરવી હોય તો તેણે ઘેરથી નીકળી સંપૂર્ણ પૂજા કરતાં સુધીમાં શું શું વિધિઓ કરવી તે દરેક અનુક્રમ સહિત તથા ઉપ-કરણોની સમજણ સાથે સંપૂર્ણ વિગત સાથે કહો.
૬. પહેલું ચૈત્યવંદન, બીજું ગુરૂવંદન અને ત્રીજું પચ્ચક્ખાણુ. એ પ્રમાણે લાખ્યોનો ક્રમ શા હેતુથી રાખ્યો છે તે કહો.
લાખ્ય એટલે શું? હાલના સમયમાં ત્રણે લાખ્યોનો અભ્યાસ કરવાની આવશ્યકતા શી છે? તેના કર્તા કોણુ અને તે વિષે બાણુતા હોય તે કહો. (કોના શિષ્ય કયા મન્છના કયારે થયા).

શ્રી ગુરુ વંદન ભાષ્ય સાર્થ.

ગુરુવંદણું-ગુરુવંદન,
અહ-હવે. માંગલિક
અર્થે માં.
તિવિહું-ત્રણ પ્રકારે
ત-તે
ફિટા-ફેટા વંદન.
છાલ-થોભ વંદન.

ખારસાવત-દ્વાદશા-
વર્ત.
સિર નમણાધિયુ-
મસ્તક નમાવવા
આદિ વડે.
પઠમ-પહેલું (ફેટા-
વંદન)

પુણુ-પૂર્ણ.
ખમાસમણ-ખમા-
સમણ વડે.
દુગિ-એ.
ખીચ-ખીજું (થોભ-
વંદન.)

મંગલાચરણ.

ગુરુવંદણું-મહ તિવિહું-હવે ગુરુવંદન ત્રણ પ્રકારે છે.
ત ફિટા છાલ ખારસાવત-તે ફેટાવંદન, થોભવંદન અને દ્વાદશા-
વર્ત વંદન.

સિરનમણાધિયુ પઠમ-મસ્તક નમાવવા આદિ (એ હાથ જોડવા)
વડે પહેલું ફેટાવંદન થાય છે.

પુણુ-ખમાસમણ-દુગિ ખીચ ॥૧॥-પૂર્ણ એ ખમાસમણ દેવા
વડે ખીજું થોભવંદન થાય છે.

જહ-જેમ.
દૂઓ-દૂત.
રાયાણું-રાજાને.
નમિઉં-નમીને.
કંજજ-કાર્યને.

નિવેધઉં-જણાવીને.
પચ્છા-પાછળથી.
વીસનિજઓ વિ-
વિસનયો થકા પણ.
વંદિચ્ચ-વાંદીને.

ગચ્છઈ-જય.
એમેવ-એ પ્રમાણે-
ધત્થ-અહીંયાં.
દુગં-એ (વંદના.)

એ વાર વંદના કરવાનું કારણ.

જહ દૂઓ રાયાણું-જેમ દૂત પુરૂષ રાજાને.

નમિઉં કંજજ નિવેધઉં પચ્છા-નમીને કાર્ય જણાવીને પાછળથી.

વિસનિજઓ વિ વંદિચ્ચ-(રાજાએ) વિસનયો થકા પણ વાંદીને.

ગચ્છઈ એમેવ ધત્થ દુગં ॥૨॥-જય. એ પ્રમાણે જ અહીં જે
વાર વંદનાં જણાવી.

વિવેચન—જેમ દૂત પુરૂષ જ્યારે આવે ત્યારે રાજાને નમસ્કાર કરીને, કાર્ય જણાવીને, પાછળથી રાજાએ રજા આપવાથી પણ ફરીથી વાંદીને જમ. એ પ્રમાણે અહીં (શોભવંદન અને દ્વાદશાવર્ત વંદન) જે વાર કહેવું. દ્વાદશાવર્ત વંદનમાં તો જે વાંદણા દેવાથી રપ આવશ્યક થાય છે.

આચારસ્સ-આચા- રનું.	સો-તે.	વંદણાઓ-વાંદવાથી.
ઉ-વળી.	ગુણુવઓ-ગુણુવાનની.	વિહી-વિધિ.
મૂલં-મૂળ.	પાડવત્તી-સેવા.ભક્તિ.	ધર્મો-આ.
વિણુઓ-વિનય.	સા-તે.	ખારસાવત્તે-દ્વાદશા- વર્ત વંદનમાં.
	વિહિ-વિધિ વડે.	

ગુરૂ મહારાજને વાંદણાં દેવાનું કારણ.

આચારસ્સ ઉ મૂલં-વિણુઓ—આચાર (ધર્મ)નું મૂળ વળી વિનય છે. સો ગુણુવઓ અ પાડવત્તી—તે વિનય ગુણુવંત ગુરૂની સેવા રપ છે. સા ય વિહિ-વંદણાઓ—તે સેવા વિધિ વડે વાંદવાથી થાય છે.

વિહી ધર્મો ખારસાવત્તે ॥૩૧॥—આ વિધિ દ્વાદશાવર્ત વંદનમાં કહેવાશે.

તથિયં-ત્રીણું.	મિહો-મહોમહિ.	દંસણીણુ-સાધુઓને.
તુ-વળી.	આધર્મ-પહેલું.	પયઠ્ઠિઆણું-પદવી
છંદણુ દુગે-એ વાંદણાં વડે.	સયલ સંધે-સકળ સંધર્માં.	વાળાઓને.
તત્થ-તેમાં.	ખીયં-ખીણું.	તથિયં-ત્રીણું.
		તુ-વળી.

દ્વાદશાવર્ત વંદન કેમ થાય ? અને ત્રણે વંદન કેને થાય ?

તથિયં તુ છંદણુ દુગે—ત્રીણું (દ્વાદશાવર્ત) વળી જે વાંદણાં દેવાથી થાય છે.

તત્થ મિહો આધર્મ સયલસંધે—તે (વંદન)માં પહેલું (ફેટાવંદન)

મહોમહિ સકળ સંધર્માં થાય છે.

ખીયં તુ દંસણીણુ ય—ખીણું (શોભવંદન) વળી સાધુ (સાધ્વી) ઓને થાય.

યથાક્રિયાણું ચ તદયં તુ ॥ ૪ ॥—અને ત્રીજું (દ્વાદશાવર્ત) વંદન
વળી (આચાર્યાદિ) પદ્મવીવાળાઓને થાય છે.

વિવેચન—સુ સાધુના પાંચ ભેદ. ૧. ગચ્છમત (ગચ્છની મર્યાદા
સાચવે.) ૨. અનુયોગી (શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરે.) ૩. અનિયતવાસી
(પ્રતિબંધ રહિત વિચરે.) ૪. ગુરુસેવી. (ગુરુની સેવા કરે. આરા માને.)
૫. આયુક્ત (સંયમ માર્ગમાં સાવધાન).

વંદણુ-વંદન કર્મ.
ચિંધ-ચિતિ કર્મ.
કિંધકર્મ-કૃતિ કર્મ.
પૂઆકર્મ-પૂજા કર્મ.
વિણુય કર્મ-વિનય
કર્મ.

કાયબ્ધ-કરવું.

કરસ-કોને.

વ-અથવા.

કેણુ-કોણે.

વા વિ-અથવા.

કાહેવ-ક્યારે.

કંધ ખુતો-કેટલી વાર.

કંધઓણુયં-કેટલા

અવનંત

કંધ સિરં-કેટલી વાર.

મરતક

કંધહિ વ-અથવા

કેટલા.

આવરસઓહિ-

આવશ્યકો વડે.

પરિસુદ્ધ-શુદ્ધ.

કંધદોસ-કેટલા દોષ વડે.

વિખમુક્ક-રહિત.

કિંધ કર્મ-કૃતિકર્મ

વંદન.

કીસ-શા માટે.

કિરંધ-કરાય.

વા-અથવા.

વંદનનાં ૫ નામ અને તેને લગતી આવશ્યક નિર્ચીક્રિતમાંથી લુકીક્રિત.

વંદણુ-ચિંધ-કિંધ કર્મ—૧. વંદન કર્મ, ૨. ચિતિકર્મ, ૩. કૃતિકર્મ.

પૂઆકર્મ ચ વિણુય કર્મ ચ—૪. પૂજાકર્મ, અને ૫. વિનય કર્મ.

કાયબ્ધ કરસ વ કેણુ-(આ પાંચે) કોને કરવું? (આચાર્યાદિને.) અથવા

કોણે કરવું? (સંધે.)

વા વિ કાહેવ કંધખુતો ॥ ૫ ॥—અથવા ક્યારે કરવું? (શાંત હોય
ત્યારે.) અને કેટલી વાર કરવું? (બે વાર.)

કંધઓણુયં કંધ સિરં—કેટલા અવનંત=શિષ્યના પ્રણામ (બે.) કેટલી-
વાર મરતક નમાવે? (ચાર વાર.)

કંધહિ વ આવરસઓહિ પરિસુદ્ધ—કેટલા આવશ્યકો વડે શુદ્ધ
કરાય છે? (૨૫)

કંઈ દાસ-વિગ્નમુક્ત-કેટલા દોષો વડે રહિત કરાય છે ? (૩૨)
 કિંઈ કુમ્મ-કીસ કિરમ વા ॥ ૬ ॥—અથવા કૃતિકમ્ શા માટે કરાય ?
 (નિર્જરાને માટે.)

પણુ નામ-પાંચ નામ.	આવરસય-આવશ્યક.	પય અડવન્ન-અઠા-
પણુહરણુ-પાંચ	મુહુણુ-તય-મુહપતિ.	વન પદો.
ઉદાહરણુ.	તાણુપેહુ-શરીરની	છ ઠાણુ-છ સ્થાનક
અનુગ્ગ પણુ-પાંચ	પરિવેહણુ.	(શિષ્યનાં).
અયોગ્ય.	પણીસ-પત્રીશ.	છ ગુરૂ વયણુ-ગુરૂનાં
નુગ્ગ પણુ-પાંચ	દાસ બત્તીસા-	છ વચનો.
યોગ્ય.	બત્રીશ દોષ.	આસાયણુ-આશાતના.
અઉ અદાયા-ચાર	છ ગુણુ-છ ગુણુ.	તિત્તીસ-તેત્રીશ.
અદાતા.	ગુરૂ ઠવણુ-ગુરૂ સ્થા-	દુવિહી-બે પ્રકારે
અઉદાય-ચાર દાતા.	પના.	વિધિ.
પણુ નિસેહા-પાંચ	દુગ્ગાહુ-બે અવગ્રહ.	દુવીસ-બાવીશ.
ઠેકાણુ નિષેધ.	દુ છવીસકુખર-અસે	દારેહિં-દારો વડે.
અઉ અણિસેહુ-ચાર	છત્રીશ અક્ષર.	અઉ સયા બાણુઉ-
ઠેકાણુ અનિષેધ.	ગુરૂ પાણીસા-૨૫	ચારસોને બાણુ-
અટૂઠ કારણુયા-આઠ	બેકાશ્વરો.	ઠાણુ-સ્થાનકો. બેદો.
કારણુ.		

વંદનાનાં ૨૨ દ્વાર.

પણુ નામ પણુહરણુ—(૧) (વાંદણુનાં) પાંચ નામ. (૨) પાંચ ઉદાહરણુ (દષ્ટાતો.)

અનુગ્ગ પણુ નુગ્ગપણુ અઉ અદાયા—(૩) (પાસાત્યાદિ) અયોગ્ય પાંચ. (૪) (આચાર્યાદિ) યોગ્ય પાંચ. (૫) ચાર અદાતા.

અઉદાય પણુ નિસેહા—(૬) ચાર દાતા (વાંદણુના આપનાર.) (૭) પાંચ સ્થાનકે (વાંદણુનો) નિષેધ.

પયટ્ઠિઆણું ચ તથયં તુ ॥ ૪ ॥—અને ત્રીજી (દાદશાવર્ત) વંદન
વળી (આચાર્યાદિ) પદવીવાળાઓને આપ છે.

વિવેચન—સુ સાધુના પાંચ ભેદ. ૧. ગચ્છમત (ગચ્છની મર્યાદા
સાચવે.) ૨. અનુયોગી (શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરે.) ૩. અનિયતવાસી
(પ્રતિબંધ રહિત વિચરે.) ૪. શુરસેવી. (શુરની સેવા કરે. આદા માને.)
૫. આયુક્ત (સંયમ માર્ગમાં સાવધાન).

વંદણુ-વંદન કર્મ.	વા વિ-અથવા.	આવરસએહિ-
ચિંધ-ચિતિ કર્મ.	કાહેવ-ક્યારે.	આવશ્યકો વડે.
કિંધકરમ-કૃતિ કર્મ.	કંધ ખુતો-કેટલી વાર.	પરિમુદ્ધ-શુદ્ધ.
પૂઆકરમ-પૂજા કર્મ.		કંધદાસ-કેટલા દોષ વડે.
વિણય કરમ-વિનય કર્મ.	કંધઆણય-કેટલા અવનત	વિપ્પમુદ્ધ-રહિત.
	કંધ સિર-કેટલી વાર.	કિંધ કરમ-કૃતિકર્મ વંદન.
કાયવ્વ-કરવું.	મસ્તક	કીસ-શા માટે.
કરસ-કોને.	કંધહિ વ-અથવા	કિરંધ-કરાય.
વ-અથવા.	કેટલા.	વા-અથવા.
કેણુ-કોણે.		

વંદનનાં ૫ નામ અને તેને લગતી આવશ્યક નિર્ચુક્તિમાંથી હકીકત.
વંદણુ-ચિંધ-કિંધ કરમ—૧. વંદન કર્મ, ૨. ચિતિકર્મ, ૩. કૃતિકર્મ.
પૂઆકરમ ચ વિણય કરમ ચ—૪. પૂજાકર્મ, અને ૫. વિનય કર્મ.
કાયવ્વ કરસ વ કેણુ-(આ પાંચે) કોને કરવું? (આચાર્યાદિને.) અથવા
કોણે કરવું? (સંધે.)

વા વિ કાહેવ કંધખુતો ॥ ૫ ॥—અથવા ક્યારે કરવું? (શાંત હોય
ત્યારે.) અને કેટલી વાર કરવું? (બે વાર.)

કંધઆણય કંધ સિર—કેટલા અવનત=શિષ્યના પ્રણામ (બે.) કેટલી-
વાર મસ્તક નમાવે? (ચાર વાર.)

કંધહિ વ આવરસએહિ પરિમુદ્ધ—કેટલા આવશ્યકો વડે શુદ્ધ
કરાય છે? (૨૫)

એને જ પૂજતા આવ્યા છે તેથી હું પણ એને પૂજું છું. આ વાત સાંભળી આવ્યાર્થ સંભ્રમિત (ચક્રિત) થઈ વિચારવા લાગ્યા કે હું પણ આં શમી વૃક્ષની જેવો ગુણ હીન છતાં મને માત્ર રમેશ્વરશાદિક દ્રવ્ય ચિત્તિકર્મ ગુણ કરીને અનેક ઉત્તમ ગુણવંત જનો પૂજે (માને) છે. એમ વિચારી ત્યાંથી જ પાછા આવી, ગીતાર્થ સાધુની પાસે પોતાના દોષની આલોચના નિંદા કરી, સંયમ-માર્ગમાં તે ક્ષુદ્રક આવ્યાર્થ ઉજમાળ થયો. એ ભાવચિત્તિકર્મ થયું સમજવું.

‘ ત્રીજા કૃતિકર્મ ઉપર વીરા સાળવી અને કૃષ્ણનું દષ્ટાંત. ’

એકદા શ્રી નેમિનાથ ભગવાન સર્પારવાર દારિકા નગરીમાં આવી શંભવસ્રર્પા, ત્યારે કૃષ્ણ વાસુદેવે સર્પ પદવીવાળા સાધુજનોને ઉદ્દેશિત ભાવથી (દાદશાવર્ત) વંદન કર્યું એ ભાવકૃતિકર્મ જાણવું. પરંતુ વીરા સાળવીએ તો કેવળ કૃષ્ણને રૂકું મનાવવા સાધુઓને દ્રવ્યવંદન કર્યું તે દ્રવ્યકૃતિકર્મ સમજવું.

‘ ચોથા વિનયકર્મ ઉપર બે સેવકોનું દષ્ટાંત. ’

કોઈ એક રાજના બે સેવકો પોતાના મામની સીમા નિમિત્તે વિવાદ થતાં પોત પોતાનો લાભ સાચવવા માટે રાજપથે જતા હતા, એવામાં એક ઉત્તમ અણુગાર (નિઝંચ—સાધુ) સામા મળ્યા, ત્યારે તે બે સેવકોમાંથી એકે સાધૈ દૃષ્ટે ધ્રુવા સિદ્ધિ: સાધુ જોયે છતાં નિશ્ચે કાર્યની સિદ્ધિ થાય. એવા મંગળિક વચન કહેવા સાથે તે મુનિને પ્રેમ પૂર્વક પ્રણામ કર્યો તે ભાવવિનયકર્મ અને બીજા સેવકે હાંસી પૂર્વક વ્યવહારે રૂઢિમાત્રને માન આપી પ્રણામ કર્યો તે દ્રવ્ય વિનયકર્મ જાણવું. પછી રાજદ્વારે રાજ પાસે ગયે થકે પહેલા સેવકનો જય થયો અને બીજા સેવકનો પરાજય થયો.

‘ પાંચમા પૂજકર્મ ઉપર પાલક અને સાંખનું દષ્ટાંત. ’

એકદા શ્રી નેમિનાથ ભગવાન દારિકામાં સમવસ્રર્પા હતા. ત્યારે શ્રી કૃષ્ણે જણાવ્યું કે જે કોઈ સર્વથી પહેલાં જઈ પ્રભુને વંદન કરશે તેને હું મારો પદ તુરંગમ (અથ રતન) બક્ષીશ આપીશ.

અન્યા. પછી નજદીકના નગરમાં શીતલાચાર્યને આવેલા સાંભળી, 'ગુરુને પૂછી તેઓ તેમને વંદન કરવા ગયા. સૂર્યાસ્તનો વખત થઈ જવાથી તે ચારે સાધુઓ નગર બહાર એક દેવાલયમાં રાત્રિવાસો રહ્યા અને કોઈક શ્રાવક દ્વારા પોતાનું આગમન આચાર્યને જણાવ્યું. રાત્રે શુભ-જ્ઞાનથી ચારે જણુને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. પ્રભાતે તેમનું અનાગમન જાણી, શીતલાચાર્ય પોતે તે ચારે સાધુઓને મળવા સામા આવ્યા. અહીં રાત્રે સાધુઓને કેવળજ્ઞાન ઉપજ્યું છે તે વાત પોતે જણતા ન હતા. તે કેવળી સાધુઓ આચાર્યને વંદન પ્રમુખ કરતા નહિ હોવાથી, આચાર્ય મનમાં રોષે ભરાઈ (ઉઘટા) તે કેવળી સાધુઓને વંદન કરવા લાગ્યા. ત્યારે કેવળી સાધુઓએ જણાવ્યું કે તમે કષાયયુક્ત દ્રવ્યવંદન કરો છો તે ઉચિત કરતા નથી. એ વાત સાંભળી આચાર્યે પૂછ્યું કે તમે આ વાત ક્યાથી જાણી કહો છો ? ત્યારે કેવળી સાધુઓએ કહ્યું કે કેવળજ્ઞાનથી. એમ સાંભળી આચાર્ય એકાએક સંભ્રમિત થઈ ખોલ્યા કે હા ઈતિ એદે । મેં કેવળજ્ઞાની સાધુઓની આશાતના કરી । એ માફ પાપ મિથ્યા ચાઓ । એમ કહી કેવળજ્ઞાની સાધુઓને પોતે લાવવંદન કયું. તેમાં ચોથા કેવળીને વાંદતાં પોતાને પણ કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું.

‘બીજા ચિતિકર્મ ઉપર ક્ષુદ્ધિક આચાર્યનું દષ્ટાંત.’

એક આચાર્ય મહારાજએ પોતાના એક લઘુ શિષ્યને શુભ લક્ષણ-વાળો જાણી પોતાના અંત સમયે તેને આચાર્ય પદવી આપી. તે ક્ષુદ્ધિક (લઘુ) આચાર્ય, મીતાર્ય મુનિની પાસે શાંત્રાધ્યયન કર્યા કરે છે. તે મુનિ પણ લઘુ આચાર્યનું બહુમાન સાચવે છે. છતાં એકદા મોહનીય કર્મના પ્રજળ ઉદયથી તે લઘુ આચાર્ય ભ્રમ પરિણામી થઈ ગયો. તેથી જ્યારે બીજા સાધુઓ ભિક્ષાદિક કારણે ઉપાશ્રય બાહેર ગયા હતા, ત્યારે પોતે ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો. માર્ગમાં જતાં વન મધ્યે અનેક ઉત્તમ વૃક્ષો છતાં કોઈક ગૃહસ્થને સમી વૃક્ષ (બીજડા) ને પૂજતા દેખી, તે આચાર્યે તેને તેમ કરવાનું ખરું કારણ પૂછ્યું. ત્યારે તે ગૃહસ્થે જણાવ્યું કે અમારા વડીલો પરંપરાથી

(સાહમો આણેલો) પિંડ. રાત્ર્ય પિંડ (રાત્રીનો આહાર) નિત્ય પિંડ (તમને હંમેશાં એટલું આપીશું તમે હંમેશાં આવજો એવી નિમંત્રણ) કરી હોય તેનો આહાર.) અગ્રપિંડ (કારણ વિના સરસ આહાર લે) એમ દોષિત આહાર ગ્રહણ કરે. શુદ્ધ સાધુપણનો ખોટો ગર્વ રાખે. તેને દેશ પાસત્યો જાણવો. જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રના ઉપકરણો પાસે રાખ્યા છતાં તેનો કશો લાભ લે નહિ, કેવળ વેષ વિહંગના કરે, ગૃહસ્થ પેઠે વર્તે, તેને સર્વ પાસત્યો જાણવો. ખીજો ઓસત્તો=ક્રિયા માર્ગમાં શિથીલ. તેના જે ભેદ. દેશ ઓસત્તો અને સર્વ ઓસત્તો. 'ધ્વજા મિચ્છાદિ' દશ પ્રકારની સાધુ સમાચારીમાં પ્રાયઃ ઉપેક્ષા કરે તે દેશ અવસન્ન. ચોમાસા વિના પાટ પાટલા પ્રમુખ વાપરે. પડી પ્રચારીએ સુધ રહે. પ્રમાદને વશ બની સંયમને નિર્માલ્ય જેવું કરે તે સર્વ અવસન્ન. ત્રીજો કુશીલ ત્રણ પ્રકારે છે. ૧. જ્ઞાન કુશીલ ૨. દર્શન કુશીલ અને ૩. ચારિત્ર કુશીલ. કાલ વિનય બહુમાન આદિ જ્ઞાનાચાર રહિતપણે જ્ઞાન બણે. બણેલા જ્ઞાનનો આપ મતે અવજો અર્થ કરે તે જ્ઞાન કુશીલ. ક્ષંકા કંખાદિક કુવાસનાવાળા સાથે પરિચય રાખે, કારણ વિના તેમની સાથે આલાપ સંલાપ કરે તે દર્શન કુશીલ. મંત્ર જંત્ર આદિ ચારિત્ર માર્ગમાં મલીનતા ઉપજવનારાં પાપ કર્મ કરે, કરાવે. તે ચારિત્ર કુશીલ. ચોથો સંસક્ત. તેના જે ભેદ. ૧. સંકલ્પિત ચિત્ત અને અસંકલ્પિત ચિત્ત સંસક્ત. તેમાં જીવ હિસાદિ આશ્રવનાં દ્વાર સેવે, પારકા ગુણ સહન ન કરી શકે અને ત્રણ ગારવનું સેવન કરે તે સંકલ્પિત ચિત્ત સંસક્ત અને જેવો પ્રસંગ મળે તેવો (હીણના પાણીની જેમ તદ્રુપ) થઈ જાય એટલે લલા ગુણી જનની સાથે લલાઈ બતાવે અને અનાચારીની સાથે અનાચારી જેવો દુર્ગુણી થાય તે અસંકલ્પિત ચિત્ત સંસક્ત. ૫. યથાછંદી=મનમાં જેમ આવે તેમ ઉત્સન્ન લાખણ કરે. ધર્માચાર્ય પ્રમુખની હીલના કરે. પોતાનો સ્વાર્થ સધાય તેવું બોલે. પોતે સંસારમાં ખૂડે અને આશ્રય લેનારને પણ ખૂડાડે.

તે વાત સાંભળીને તુરંગમના લોભથી પાલક જે અભવ્ય હતો, તેણે સહુથી પહેલાં રાત્રીમાં જ આવી પ્રભુને સહુથી પહેલાં વાંઘા તે દ્રવ્યપૂજકર્મ સમજવું. અને સાંખ કુમારે તો સ્વસ્થાનકે રહ્યા છતાં ભાવથી વંદન કર્યું તે ભાવપૂજકર્મ જાણવું. એ પાંચ દર્શાતનું બીજું દ્વાર થયું.

પાસત્યો-પાર્શ્વસ્થ.
(જ્ઞાનાદિકને લાભ ન લે).

સંસત્તઓ-સંસકત.

(જેવા સાથે તેના જેવો થાય.)

તિ દુગ-ત્રણ બે.

અણુગવિહા-અનેક પ્રકારે.

ઓસન્નો-અવસન્ન.
(ક્રિયામાં શિથિલ).

અહાછંદો-થથાછંદો.

અવંદણિજ્જન-નહિ વાંદવા યોગ્ય.

કુસીલ-કુશીલિઓ.
(જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રના વિરાધક).

(મરજી મુજબ વર્તનાર).

જિણુમયંભિ-જિન-

દુગ દુગ-બે બે.

મત (શાસન)માં.

પાસત્યાદિકે પાંચ અવંદનીયનું ત્રીજું દ્વાર.

પાસત્યો ઓસન્નો—૧ પાર્શ્વસ્થ (જ્ઞાનાદિક પાસે રાખે પણ લાભ ન લે.) ૨. અવસન્ન (સાધુની ક્રિયામાં શિથિલ.)

કુસીલ સંસત્તઓ અહાછંદો—કુશીલિઓ (જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રની વિરાધના કરનાર.) ૪. સંસકત (જે માણસની સોખતે તેના જેવો થાય) થથાછંદો (પોતાની મરજી મુજબ વર્તનાર.)

દુગ દુગ તિ દુગ-ણુગવિહા—(અનુક્રમે) બે, બે, ત્રણ, બે અને અનેક પ્રકારે.

અવંદણિજ્જન જિણુ-મયંભિ ॥૧૨॥—(એ પાંચે) જિન મતમાં નહિ વાંદવા યોગ્ય છે.

વિવેચન—પહેલો પાસત્યો=જ્ઞાનાદિક પાસે રાખે પણ તેનો લાભ ન લે. તેના બે ભેદ. ૧. દેશ પાસત્યો. અને ૨. સર્વ પાસત્યો. તેમાં જે કારણ વિના ક્ષત્ર્યાતર (વસતિના સ્વામીનો) પિંડ. અબ્યાહત

(સાહમો આજીવો) પિંડ. રાજ્ય પિંડ (રાજનો આહાર) નિત્ય પિંડ (તમને હંમેશાં એટલું આપીશું તમે હંમેશાં આવજો એવી નિમંત્રણ કરી હોય તેનો આહાર.) અત્રિપિંડ (કારણ વિના સરસ આહાર લે) એમ દોષિત આહાર ગ્રહણ કરે. શુદ્ધ સાધુપણનો ખોટો ગર્વ રાખે. તેને દેશ પાસત્યો જાણવો. જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રનાં ઉપકરણો પાસે રાખ્યા છતાં તેનો કશો લાભ લે નહિ, કેવળ વેષ વિહંગના કરે, ગૃહસ્થ પેઠે વર્તે, તેને સર્વ પાસત્યો જાણવો. ખીજો ઓસત્રો=ક્રિયા માર્ગમાં શિથીલ. તેના જે ભેદ. દેશ ઓસત્રો અને સર્વ ઓસત્રો. 'ધર્મિજા મિત્રાદિ' દશ પ્રકારની સાધુ સમાચારીમાં પ્રાયઃ ઉપેક્ષા કરે તે દેશ અવસન્ન. યોમાસા વિના ષાટ પાટલા પ્રમુખ વાપરે. પડી પથારીએ સુષ્ટ રહે. પ્રમાદને વશ બની સંયમને નિર્માલ્ય જેવું કરે તે સર્વ અવસન્ન. ત્રીજો કુશીલ ત્રણ પ્રકારે છે. ૧. જ્ઞાન કુશીલ ૨. દર્શન કુશીલ અને ૩. ચારિત્ર કુશીલ. કાલ વિનય બહુમાન આદિ જ્ઞાનાચાર રહિતપણે જ્ઞાન જાણે. જાણેલા જ્ઞાનનો આપ મતે અવળો અર્થ કરે તે જ્ઞાન કુશીલ. શ્રંગ કંખાદિ કુવાસનાવાળા સાથે પરિચય રાખે, કારણ વિના તેમની સાથે આલાપ સંલાપ કરે તે દર્શન કુશીલ. મંત્ર જંત્ર આદિ ચારિત્ર માર્ગમાં મલીનતા ઉપજવનાર પાપ કર્મ કરે, કરાવે. તે ચારિત્ર કુશીલ. ચોથો સંસક્ત. તેના જે ભેદ. ૧. સંકલ્પિત ચિત્ત અને અસંકલ્પિત ચિત્ત સંસક્ત. તેમાં જીવ હિંસાદિ આશ્રવનાં દ્વાર સેવે, પારકા ગુણ સહન ન કરી શકે અને ત્રણ ગારવતું સેવન કરે તે સંકલ્પિત ચિત્ત સંસક્ત અને જેવો પ્રસંગ મળે તેવો (હીણના પાણીની જેમ તદ્રુપ) થઈ જાય એટલે લલા ગુણી જનની સાથે લલાઈ બતાવે અને અનાચારીની સાથે અનાચારી જેવો દુર્ગુણી થાય તે અસંકલ્પિત ચિત્ત સંસક્ત. ૫. યથાછંદી=મનમાં જેમ આવે તેમ ઉત્સુક લાપણુ કરે. ધર્માચાર્ય પ્રમુખની હીલના કરે. પોતાનો સ્વાર્થ સધાય તેવું બોલે. પોતે સંસારમાં ખૂડે અને આશ્રય લેનારને પણ ખૂડાડે.

આયરિય-આચાર્ય.	તહેવ-તેમજ.	નિજજરૂદા-નિજરાને
ઉવજાઓ-ઉપા- ધ્યાય.	રાયણિઓ-રત્નાધિક.	માટે.
પવત્તિ-પ્રવર્તક.	કિંકરમ-કૃતિકર્મ,	કાયવ-કરવું.
થેરે-સ્થવિર.	વંદનકર્મ.	ધમેસિ-આ.
		પંચણ્ડ-પાંચને.

પાંચ વાંદવા યોગ્યનું ચોથું દ્વાર.

આયરિય ઉવજાઓ—૧. આચાર્ય. ૨. ઉપાધ્યાય.

પવત્તિ થેરે તહેવ રાયણિઓ—૩ પ્રવર્તક. ૪ સ્થવિર. તેમજ ૫ રત્નાધિક. (જ્ઞાનાદિ ગુણો વડે અધિક)

કિંકરમ નિજજરૂદા, કાયવ-ધમેસિ પંચણ્ડ ॥૨૩॥—આ પાંચને વંદનકર્મ નિજરાને માટે કરવું.

વિવેચન—૧. આચાર્ય=છત્રીશ ગુણો કરી સહિત, સૂત્ર અર્થના જાણુ. જ્ઞાનાદિ પાંચ આચાર પાળે અને પળાવે તે. ૨. ઉપાધ્યાય=૧૧ અંગ, ૧૨ ઉપાંગ ચરણસિત્તરી અને કરણસિત્તરી એ ૨૫ ગુણ વડે યુક્ત. પોતાની કળા કુશળતાથી અવિનીત શિષ્યને પણ સૂત્ર જાણાવનાર. ૩ પ્રવર્તક=તપ સંયમાદિ રૂઝાચોગમાં સાધુ સમુદાયને પ્રવર્તાવે, તેમની યથોચિત સારસંભાળ રાખે. ૪ સ્થવિર=સંયમ માર્ગમાં સીદાતા (અસ્થિર-ક્રમગત) સાધુને આ લોક પરલોકનાં દ્રષ્ટાંત આપી સંયમમાં સ્થિર કરે. તેના ૩ ભેદ ૧ વય સ્થવિર. ૨. પર્યાય સ્થવિર. ૩ જ્ઞાન સ્થવિર. વયસ્થવિર=૬૦ વર્ષ જેટલા વયોવૃદ્ધ થયેલા. પર્યાય-સ્થવિર=૨૦ વર્ષની દીક્ષાપર્યાયવાળા. જ્ઞાન સ્થવિર=ઠિકૃષ્ઠી મહાનિ-શીથાદિ છેદ સૂત્રના જાણનાર અને જઘન્યથી સમવાયાગાદિ સૂત્રના જાણનાર. ૫ રત્નાધિક=વયમાં જ્યેષ્ઠ કે લઘુ હોય તોપણ જ્ઞાનાદિ ગુણો વડે અધિક હોય અથવા ગચ્છના દિતની ખાતર પોતાનાથી ખનતો પુરુષાર્થ ફેરવે તે ગણાવચ્છેદક.

માય-માતા.	તહેવ-તેમજ.	ન કારિજાન-ન કરાવે.
પિઅ-પિતા.	સવ્ય રાયણિએ-	ચઉ સમણાઈ-સાધુ
જિઠ્ઠાયા-મોટાભાઈ.	સર્વ રતનાધિકને.	આદિક (ચારે.)
આમાવિ-નાનાછતા	કિંકિમ્મ-કૃતિ(વંદન)	કુણ્તિ-કરે.
પણુ.	કર્મ.	પુણા-વળી.

પમું વાંદણાના અદાતા અને વાંદણાના દાતાનું ફેરું દ્વાર.
 માય પિય જિઠ્ઠા લાયા—૧. માતા. ૨. પિતા. ૩. મોટા ભાઈ.
 આમાવિ તહેવ સવ્યરાયણિએ—તેમજ ૪. (વયાદિકે) નાના
 છતાં પણ સર્વ રતનાધિક પાસે.
 કિંકિમ્મ ન કારિજાન—વંદન કર્મ ન કરાવે. (વાંદણા ન દેવરાવે.)
 ચઉ સમણાઈ કુણ્તિ પુણા ॥ ૧૪ ॥—વળી સાધુ આદિ ચારે
 વંદનકર્મ કરે (વાંદણા દે.)

વિવેચન—ગૃહસ્થ માયાપ પાસે તો વંદના કરાવે.

વિક્ષિત્ત-વ્યગ્ર ચિ- ત્તવાળા.	કયાઈ-કદી પણ.	નીહાર-લઘુનીતિ,
પરાહુત્તે-પરાહુમ્મ- વાળા.	મા વદિજાન-ન	વડીનીતિ (હજી) ને.
પમત્તે-પ્રમાદવાળાને.	વાદવા.	કુણ્માણે-કરતા હોય.
	આહાર-આહાર	કાઉ કામે-કરવાની
		ધંધાવાળાને.

પાંચ સ્થાનકે વાંદણાં ન દેવાં તેનું ૭ મું દ્વાર.

વિક્ષિત્ત પરાહુત્તે—(ધર્મમાં) વ્યગ્ર ચિત્તવાળા. ૨. પરાહુમ્મ
 (સન્મુખ ન જોડેલા.)
 અ પમત્તે મા કયાઈ વદિજાન—૩. પ્રમાદવાળાને કદી પણ ન વાદવા.
 આહાર નીહાર, કુણ્માણે કાઉ-કામે અ ॥ ૧૫ ॥—૪. આહાર
 અને પ, નિહાર (લઘુનીતિ કે વડીનીતિ) કરતા હોય અથવા
 કરવાની ધંધાવાળાને. (કદી પણ ન વાદવા.)

પસંતે—(પ્રશાંત) અ- વ્યગ્ર ચિત્તવાળા.	ઉવસંતે—ક્રોધાદિક રહિત.	અણુન્નવિતુ—આજ્ઞા માગીને વળી.
આસણુત્યે—આસન ઉપર બેઠેલા.	ઉવદ્વિત્યે—ઉપસ્થિત, તત્પરને.	મેહાવી—બુદ્ધિમાન. કિંકિકમ્—વાંદણા પ્રત્યે. પઉંજઈ—ઉદમ કરે.

૪ સ્થાનકે વાંદણાં દેવાં તેનું ૮ મું દ્વાર.

પસંતે આસણુત્યે અ—૧. અવ્યગ્ર (શાંત) ચિત્તવાળા. ૨ આસન
ઉપર બેઠેલા.

ઉવસંતે ઉવદ્વિત્યે—૩. ક્રોધાદિક રહિત. ૪. જદેણુ ઇલાદિ (આદેશ)
કહેવાને તત્પર (ગુરૂ)ને.

અણુન્નવિ તુ મેહાવી—બુદ્ધિમાન શિષ્ય આજ્ઞા માગીને વળી.

કિંકિકમ્ પઉંજઈ ॥ ૧૬ ॥—વાંદણા પ્રત્યે (દેવાનો) ઉદમ કરે.

પ્રકિકમણુ—પ્રતિક્રમ- ણુમાં	અવરાહ—અપરાધ ખમાવવા માટે.	સંવરણુ—પચ્ચક્ષ્ણાણુ માટે.
-------------------------------	-----------------------------	------------------------------

સજ્જાત્યે—સ્વાધ્યાય માટે.	પાહુણુત્યે—મોટા પધારેલા સાધુને.	ઉત્તમટ્ટે—અનશ્નન માટે.
------------------------------	------------------------------------	---------------------------

કાઉસ્સજ્જા-કાયોત્સર્ગ માટે.	આલોયણુ—આલોચણુ માટે.	વંદણુયં—વાંદણાં વંદન.
--------------------------------	------------------------	-----------------------

૮ કારણે ગુરૂને વાંદણાં દેવાં તેનું ૮ મું દ્વાર.

પ્રકિકમણુ સજ્જાત્યે—૧ પ્રતિક્રમણુમાં. (૪ વાર વાંદણાં દેવાં.)
૨. સ્વાધ્યાય માટે.

કાઉસ્સજ્જા—વરાહ પાહુણુત્યે—૩. કાયોત્સર્ગ માટે. ૪ અપરાધ
ખમાવવા માટે. ૫ (ગુરૂને પૂછીને) બહારથી મોટા પધારેલા
સાધુને.

આલોયણુ સંવરણુ—૬, આલોચણુ (લાગેલા અપરાધની શુદ્ધિ) માટે.

૭. ઉપવાસાદિ પચ્ચક્ષ્ણાણુ માટે.

ઉત્તમટ્ટે ય વંદણુયં ॥ ૧૭ ॥—૮. અનશ્નન માટે વંદન કરવું.
(વાંદણાં દેવાં.)

દોવણુયં—એ અવનત.	ચઉ સિર—ચાર વાર	ધગ નિર્ઘમણું—
અહાળાયં—એક ય.	શીર્ષ નમન.	એક વાર નીકળવું.
યાજત.	તિગુત્તં—ત્રણ ગુપ્તિ.	પણવીસ—પચ્ચીસ.
આવતા ખાર—ખાર	દુ પવેસ—એ વાર	આવસય—આવશ્યક.
આવર્ત.	પ્રવેશ.	કિંકરમે—વંદનમાં,
		વાંદણામાં.

વંદન કરતાં સાચવવા યોગ્ય રૂપ આવશ્યકત્વં ૧૦મું દ્વાર.

દોવણુય—મહાળાયં—મે અવનત (કેડ ઉપરનો લાગ નમાવવો.)

એક યથાજત (જન્મની આકૃતિ કે દીક્ષા લેતી વખતની મુદ્રા.)

આવતા ખાર ચઉસિર તિગુત્તં—ખાર આવર્ત (ગુરૂને પગે અને પોતાના મસ્તકે હાથ લગાડવા.) ચાર વાર મસ્તક વડે નમન, ત્રણ ગુપ્તિ. (મન વચન કાયાની એકામતા.)

દુ પવેસિગં નિર્ઘમણું—એ વાર પ્રવેશ કરવો. એક વાર નીકળવું. પણવીસાવસય કિંકરમે ॥ ૧૮ ॥—પચ્ચીસ આવશ્યક દ્વાદશાવર્ત વંદનમાં થાય છે,

વિવેચન—દ્વાદશાવર્ત વંદન કરતાં ‘ધ્વજામિ ખમાસમણોઁથી’ ‘નિશીહિઆએ’ પર્યંતમાં વંદિઉં બોલતાં પોતાનું અધુ” શરીર નમાડવામાં આવે તે પ્રથમ અર્ધાવનત અને ફરી ખીજવાર પણુ તેમજ કરતાં ખીજું અવનત કરવું જોઈએ. જન્મ થતી વખતે અથવા દીક્ષા યોગ આદરતી વખતે જેવી મુદ્રા હોય તેવી નમ્રમુદ્રા (એ હાથ જોડી લલાટે લગાડવા રૂપ) વંદન કરતી વખતે ધારણુ કરવી તે યથાજાત જણવું. ‘અહો, કાયં, કાય’ રૂપ ત્રણ અને ‘જતા ભે, જવણિ, જજ’ ચ ભે’ રૂપ ખીજા ત્રણ એક વખતના વંદનમાં અને તે છ ખીજા વખતના વંદનમાં મળી ૧૨ આવર્ત (ગુરૂ ચરણે હાથનાં તળાં લગાડી પછી તે પોતાના લલાટે લગાડવા રૂપ) થાય છે. ‘કાય સંકાસં કહેતાં સ્વ મસ્તક ગુરૂચરણે નમાડવું તથા ‘ખામેમિ ખમાસમણો’ કહેતાં ફરી સ્વ મસ્તક નમાડવું. એવી રીતે ખીજવાર વંદન કરતાં બે વખત મસ્તક નમાડવું. એમ જવં મળી ચાર વખત શિર નમન.

થાય છે. વંદન કરતી વખતે મન વચન અને કાયાને અન્ય વ્યાપારથી-
નિવર્તાવી સારી રીતે ગોપવી રાખવા રૂપ ત્રણ ગુણિ જાણવી. 'અણુ-
જાણુ હ મે મિહિગ્રહ' કહી બંને વખત વંદન કરતાં ગુરુ આગ્રા પામીને
અવગ્રહમાં પ્રવેશ કરવો, તે જે પ્રવેશ જાણવા. અને પ્રથમ વંદન
કરતી વખતે 'આવસ્થિઆએ' કહીને અવગ્રહમાંથી બાહર નીકળવું તે
એક નિષ્ક્રમણ સમજવું. એવી રીતે દ્વાદશાવર્ત વંદન કરતી વખતે
પચ્ચીશ આવશ્યક સાચવવા જ જોઈએ.

કિંકિભમ્પિ-વંદનને	યતી.	અન્નયર-એક.
પણુ.	નિજજરાભાગી-નિ-	સાહુ-સાધુ.
	જરાનો ભાગી.	ઠાણુ-સ્થાનકને.
કુણુ-તો-કરતો.	પણુવીસા-પચ્ચીશ-	વિરાહુ-તો-વિરાધતો.
ન હોઈ-ન હોય.	માંથી.	

કિંકિભમ્-વંદન વડે
કિંકિભમ્પિ કુણુ-તો-વંદનને કરતો છતો પણુ.
ન હોઈ કિંકિભમ્ નિજજરા ભાગી-વંદન વડે યતી નિજરાનો
ભાગી ન થાય.

પણુવીસા-મન્નયર-પચ્ચીશમાંથી એક.
સાહુ ઠાણુ વિરાહુ-તો ૧૧૮૧-સ્થાનકને વિરાધતો સાધુ.
અર્થ-વંદનને કરતો છતો પણુ, પચ્ચીશમાંથી કોઈ પણુ એક
સ્થાનકને વિરાધતો સાધુ, વંદન વડે યતી સંપૂર્ણ નિજરાનો ભાગી
ન થાય.

દિદિપડિલેહ એગા-	તિગ તિગ-ત્રણ ત્રણ	પમજજણુયા-પ્રમા-
એક દષ્ટિ પ્રતિલેખના.	વાર.	જના (ધસી કાઢવું).
છ ઉડ્ડ પફેડ-છ	અંતરિયા-આંતરે.	નવ નવ-નવ નવ.
ઉર્વ પફેડા (ખં- જેરવા.)	અક્ષોડ-અક્ષોડા (આદરવું.)	મુહ પનિ-મુહપિત્તની.
		પણુવીસા-૨૫ પડિ- લેહણા.

મુહપિત્તની ૨૫ પડિલેહણાનું ૧૧ મું દ્વાર.
દિદિપડિ પડિલેહ એગા-એક દષ્ટિ પ્રતિલેખના

છ ઉઠું પધ્દેડ તિગ-તિગ-તરિઆ—છ ઉઠું પધ્દેડ (ઉઘેથી
મુહપતિના છેડા ખંખેરવા) ત્રણ ત્રણ વાર આંતરે.

અઢખોડ પમજજણુયા, નવ નવ—નવ અઢખોડા (આદરવું) અને
નવ પ્રમાજના (ત્રણ ત્રણ અઢખોડાને આંતરે ત્રણ ત્રણ
પ્રમાજના=પૂંજવું.)

મુહપતિ પણવીસા ૥૨૦૥—એ પ્રમાણે મુહપતિની પચ્ચીસ પડિલેહણા.
વિવેચન—પ્રથમ પોતાના હાથથી એક વેંત અને ચાર અંગુળ
પ્રમાણુવાળી મુહપતિનાં પડ ખુટલાં કરી તેના એક પાસે સુત્ર અને
બીજા પાસે અર્થ તત્ત્વ કરી સદહું એમ ચિંતવતાં તેનાં બંને
પાસાં દષ્ટિ વડે સંભાળી જોવાં, તે પહેલી દષ્ટિ પડિલેહણા. પછી
મુહપતિ ઉપરના એ છેડા બંને હાથથી પકડી રાખી તેને નચાવવારૂપ
ત્રણ ત્રણ મળીઃછ ઉઠું પધ્દેડા કરવા. તેમાં મુહપતિની ડાબી બાજુને
ડાબા હાથથી ત્રણ વાર નચાવીને ખંખેરતાં ‘સમકિતમોહુનીય,
મિશ્રમોહુનીય અને મિથ્યાત્વમોહુનીય પરિહરૂં’ એમ ચિંતવું
અને ત્યાર પછી જમણી બાજુને પણ ત્રણ વાર નચાવીને પ્રથમની
પેરે જમણા હાથથી ખંખેરતાં ‘કામ રાગ, ક્ષેત્ર રાગ અને દષ્ટિ
રાગ પરિહરૂં’ એમ મનમાં ચિંતવું. પછી મુહપતિનું એક પડ
વાળીને તેનાં ત્રણ વધુટક કરી, જમણા હાથની અંગુળીઓના આંતર
વચ્ચે ભરાવી, ડાબા હાથના તળાને અણુ લાગતાં મુહપતિને ઊંચી
અપર રાખી ડાબા હાથના કાંડા તરફ લઈ જતાં, આદરવા રૂપ ત્રણ
અઢખોડા કરવા અને ડાબા હાથના તળા ઉપર ત્રણવાર મુહપતિ
ભસી કાઢવા રૂપ ત્રણ પ્રમાજના કરવી, એમ આંતરે ત્રણ ત્રણ વાર
અઢખોડા-પ્રમાજના ડાબા હાથના તળીયા ઉપર જમણા હાથ વડે
કરવા. ત્રણ ત્રણ અઢખોડા અને પ્રમાજના ડાબા હાથના તળીયા
ઉપર કરતાં અનુક્રમે આવી રીતે ચિંતવું ‘સુદેવ, સુગુરૂં, સુધર્મ
આદરૂં; કુદેવ, કુગુરૂં, કુધર્મ પરિહરૂં. જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર
આદરૂં; જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર વિરાધના પરિહરૂં. મનશુષ્ક,

વચનશુભિ, કાયશુભિ આદરૂં; મનદંડ, વચનદંડ, કાયદંડ પરિહરૂં
ઉપર મુજબ નવ અક્ષરોડા કરતાં આદરવા યોગ્ય નવ ચિંતવવાં અને
નવ પ્રમાણના કરતાં પરિહરવા યોગ્ય નવ ચિંતવવાં, એવી રીતે
થયેલા ૧૮ (અક્ષરોડા-પ્રમાણના)માં પ્રથમના ૭ મેળવતાં મુહપતિની
કુલ ૨૫ પડિલેહણા થાય છે.

પાયાહિણેણુ-પ્રદક્ષિ- ણા વડે.	સીસ-મસ્તકે.	પિટ્ટે ચઉ-પીઠ ઉપર
તિઅ તિઅ-ત્રણ	મુહ-મુખે.	ચાર.
ત્રણ.	હિયએ-હૃદયે.	છપ્પય-૭ (પડિલેહણા)
વામ-ડાબી (અને)	અંસ-ખભાની.	પમની.
ધમ્મર બાહુ-જમણી	ઉટ્ટ-ઉપર.	દેહ-શરીરની.
ભુજએ.	અહો-નીચે.	પણ્ણવીસા-પંચીશ (પડિલેહણા).

શરીરની ૨૫ પડિલેહણાનું ૧૨ સું દ્વાર.

પાયાહિણેણુ તિઅ તિઅ—પ્રદક્ષિણા વડે ત્રણ ત્રણ.
વામેઅર બાહુ સીસ મુહ હિયએ—ડાબી અને જમણી ભુજએ,
મસ્તકે, મુખે, હૃદયે.
અંસુહાહો પિટ્ટે, ચઉ—ખભાની ઉપર નીચે પીઠ ઉપર ચાર.
છપ્પય દેહ પણ્ણવીસા ॥૨૧॥—૭ પડિલેહણા પમની. એમ શરીરની
પંચીશ પડિલેહણા ભણવી.

વિવેચન—પ્રથમની પેરે મુહપતિને વધુટકની માફક ગ્રહી ડાબા
હાથની ભુજ ઉપર પ્રદક્ષિણાકારે ફેરવતાં ‘હાસ્ય, રતિ, અરતિ
પરિહરૂં’ અને જમણા હાથની ભુજ ઉપર ફેરવતાં ‘ભય, શોક,
દુઃખા પરિહરૂં’ એમ ચિંતવવું, મસ્તક ઉપર ત્રણ વાર ફેરવતાં
‘કૃષ્ણલેશ્યા, નીલલેશ્યા, કાપોતલેશ્યા પરિહરૂં’ મુખ ઉપર ત્રણ
વાર પડિલેહણુ કરતાં ‘રસગારવ, રિદ્ધિગારવ, શાતાગારવ પરિ-
હરૂં’ અને હૃદય ઉપર પડિલેહણુ કરતાં ‘માયા શલ્ય, નિયાણુ-
શલ્ય, મિથ્યાત્વ શલ્ય પરિહરૂં’ એમ ચિંતવવું. તેવીજ રીતે બંને

ખલાની ઉપર નીચે અને પાંડ ઉપર પ્રહિલેહણ કરતાં અનુક્રમે ‘ક્રોધ
માન પરિહર’. અને માયા લોભ પરિહર’ એમ ચિંતવવું. તથા
અને પગ ઉપર રમેહરણ કે ચરવળા વડે પહિલેહણ કરતાં અનુક્રમે
‘પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેડકાયની જથ્થા કરૂં’ અને વાયુકાય,
વનસ્પતિકાય, ત્રસકાયની રક્ષા કરૂં’ એમ મનમાં ચિંતવવું. આ
રીતે પુરૂષ વર્ગને કાયાની પચ્ચીશ પહિલેહણ કરાવી છે. પણ સ્ત્રીનું
શરીર વચ્ચેથી ઢાંકેલું હોય તેથી ત્રણ મસ્તકની, ત્રણ દૃહ્યની અને
ચાર અને ખલાની એમ ૧૦ પહિલેહણ ઓછી કરતાં ૧૫ પહિલેહણ
સંભવે તથા સાધવીજીને તો ઉઘાડે મસ્તકે પ્રતિક્રમણ કરવાનો વ્યવહાર
છે, તેથી તેમને મસ્તકની ત્રણ પહિલેહણ હોવાથી કુલ શરીરની ૧૮
પહિલેહણ થાય છે. વચ્ચેની પહિલેહણના ૨૫ અને દાંડા દાંડી કણ્ઠદોરા
ચરવળા થાળી અને વાટકા વિગેરેની પહિલેહણમાં પ્રથમના ૧૦
ઓલ કરેલા.

આવસ્સએસુ-

આવશ્યકોતે-વિષે.

જહુ જહુ-જેમ જેમ.

કુણ્ઠ-કરે.

પયત્ત-પ્રયત્ન.

અહિણુ-હીન રહિત.

અધરિત્ત-અધિક

રહિત.

તિવિહુ-ત્રણ પ્રકારના

કરણ-કરણને વિષે.

ઉવઉત્તો-ઉપયોગ

વાળો.

તહુ તહુ-તેમ તેમ.

સે-તેને.

નિજજરા-નિર્જરા.

હોઈ-થાય છે.

૨૫ આવશ્યક, મુહુપત્તિ અને શરીરની ૨૫ પહિલેહણ
કરવાથી થતું ફલ.

આવસ્સએસુ જહુ જહુ-જેમ જેમ આવશ્યકોતે વિષે.

કુણ્ઠ પયત્ત અહિણુ-અધરિત્ત-હીન અને અધિક રહિત પ્રયત્ન કરે.

તિવિહુ કરણોવઉત્તો-ત્રણ પ્રકારના કરણ (મન, વચન, અને કાય)

વડે ઉપયોગવાળો.

તહુ તહુ સે નિજજરા હોઈ ॥૨૨॥-તેમ તેમ તે (જીવ)ને નિર્જરા
થાય છે.

દોસ-દોષ.
 અણાદિઅ-મનાદત.
 આદરરહિત.
 અહિંદઅ-સ્તબ્ધ. અ-
 કંડ.
 અપવિદ્-અપવિદ્.
 ભાકુત.
 પરિપિંડિઅ-પરિ-
 પિંડિત, સામટા.
 દોલગઈ-તીકગતિ.
 દોલની જેમ.
 અંકુસ-અંકુશ.
 કચ્છભરિંગિઅ-
 કચ્છભરિંગિત. કાચ-
 બાની પેઠે રીંગતો.
 મચ્છુવત્ત-મત્સ્યોદ્ધ-
 વત્. માછલાની પેઠે
 ચપળ.
 મણપઉક-મનઃપ્રદુ-
 ષ્ટ. ખરાબ મનથી.
 વેધયબ્દ-વેદિકાબ્દ.
 ભયંત-ભજંત.
 લાલચથી સેવે.
 ભય-ભય.
 ગારવ-ગૌરવ, અહંકાર.
 મિત્ર-મિત્ર.

કારણ-વઆદિકના
 કારણ.
 તિન્ન-સ્તૈન્ય. ચોરની
 પેઠે.
 પડણીય-પ્રત્યનીક.
 અનવસરે.
 રૂક-રૂઠ. કોષિત થકો.
 તજિજઅ-તજિંત.
 તજના કરતો.
 સહે-શક. કપટ.
 હીલિઅ-હીલિત.
 હેલના.
 વિપલિઉં ચિયય-
 વિપલિત ચિત્તક.
 કામાડોલ ચિત્તે.
 દિક્કમદિક્ક-દષ્ટાદષ્ટ.
 દેખે ન દેખે.
 સિંગ-શુંગ. શિંગ-
 કાની જેમ.
 કર-રાખતો કર. વેઠ.
 તમેઆણુ-તમે-
 ચન. તેનાથી મૂકાવું.
 અણિદ્ધણાલિદ્ધ-
 આશ્વિષ્ટાનાશ્વિષ્ટ.
 હાથ અડાડે ન અડાડે.

ઉણુ-ઉન. ઓળા.
 ઉત્તર ચૂલિઅ-ઉત્તર
 ચૂલિકા. છેલ્લું પદ
 મોટેથી બોલવું.
 મૂઅ-મૂક. મુંબાની
 જેમ.
 ઢંઢર-ઢંઢર. બધું
 વંદન મોટેથી બોલે.
 ચુડલિઅ-ચુડલિક.
 હિંબાડીયાની જેમ
 ભમાડીને.
 બત્તીસ દોસ-ઝર
 દોષ વડે.
 પરિસુદ્ધ-શુદ્ધ. રહિત.
 કિંકરમ-વંદન કર્મ.
 જો-જો.
 પડિજઈ-કરે છે.
 ગુરુણુ-ગુરને.
 સો-તે.
 પાવઈ-પામે.
 નિવ્વાણુ-મેક્ષને.
 અચિરેણુ-થોડા
 કાળમાં.
 વિમાણુવાસ-સ્વર્ગને.
 વા-અથવા.

દોષ અણાદિચ્છ શુદ્ધિચ્છ—અનાદત દોષ (આદર રહિત વાદિ.) સ્તબ્ધ-
દોષ (અક્ષતતા રાખીને વાદિ.)

પવિદ્ધ પરિપિંડિચ્છ—અપવિદ્ધ (ભાકુતની જેમ વાદણા
દઈને તરત નાસી જાય.) પરિપિંડિત (એક વંદનથી ભેગા
સાધુઓને વાદિ.) ટાલગતિ (તીકની જેમ કુદકા મારતો વાદિ
અથવા ઢોલની જેમ ઉપડીને વાદિ.)

અંકુસ કન્ઞલ-રિંગિચ્છ—અંકુશ (રમેહરણુને અંકુશની જેમ
ઝડપી કરીને વાદિ.) કન્ઞલ રિંગિત (કાચખાની પેઠે રીંમતો
શરીરને ચલાવમાન કરતો વાદિ.)

મન્ઞુવત્તં મણુપઉટ્ઠં ॥૨૩॥—મત્સ્યોદત્ત (માછલાની જેમ ઉછ-
ળતો વાદિ.) મનઃ પ્રફુટ (મનમાં આચાર્યાદિકના દોષ
ચિંતવીને વાદિ.)

વેદધિખદ્ધ ભયંત—વેદિકા બદ્ધ=હાથની રચના વડે યુક્ત. (હાથને
બહાર રાખીને વાદિ.) ભજંત (વિદ્યા મંત્ર વિગેરેની લાક્ષણ્યથી વાદિ)

ભય ગારવ મિત્ત કારણા તિન્ન—(સંધ બહાર મૂકવાના)
ભયથી. ગૌરવ (સામાચારીમાં કુશળ છે, એવા અહંકારથી.)
મિત્ર (મિત્રપણના કારણથી.) કારણ (વચ્ચાદિકના કારણે વાદિ.)
સ્તૈન્ન (ચોરની પેઠે છુપાતો વાદિ)

પડણીય રૂઢ તન્નિજચ્છ—પ્રત્યનીક (અનવસરે વાદિ.) રૂઢ (પોતે અથવા
શુર કોષવાળા હોય ત્યારે વાદિ.) તન્નિત (આમળીથી તજના
કરતો વાદિ.)

સઠ હીલિચ્છ વિપાલઉચ્ચિયય ॥ ૨૪ ॥—સઠ (વિશ્વાસ ઉપજાવવા
માટે કપટથી વાદિ.) હીલિત (હેલના—અવગા કરતો વાદિ)
વિપરિકુચિત (વંદનાની વચ્ચે વિકચાઓ કરતો વાદિ)

દ્વિદ્મદ્વિદ્ સિંગ—દ્વિદ્વિદ્ (કોઈ દેખે તો વાદિ અને ન દેખે તો ન
વાદિ.) શૃંગ (પશુના શીંગડાની જેમ લલાટના ઝે પડખે વાદિ.)

કર તમોઆણુ અણિદ્ધણાલિદ્ધ—કર (રાખના કરની પેઠે વેઠથી વાદે.) તમોઆન (તેમનાથી ક્યારે મૂકાશું ?) આશ્વિષ્ઠાના-શ્વિષ્ઠ (રજેહરણુ અને મસ્તકે હાથ અઢાડે ન અઢાડે.)

ઉણુ ઉત્તરચૂલિઅ—ઓછા અક્ષરો મોલી વાદે. ઉત્તરચૂલિકા (મોટા સાદે મત્યએણુ વંદામિ કહે.)

મૂઅમ્ હડ્ડર ચુડલિઅમ્ અ ॥ ૨૫ ॥—મુંગાની પેઠે મનમાં બોલીને વાદે. બધું વંદન મોટા સાદે બોલે. રજેહરણુને ઉંબાડીયાની જમ ભમાડીને વાદે.

બત્તીસ દોસ પરિસુદ્ધ—બત્તીસ દોષ વડે રહિત કિંમકમ્ જો પઉંજઘ ગુરુણુ—વંદનકર્મ જે ગુરુને કરે છે.

સો પાવઈ નિબ્વાણુ,—અચિરેણુ વિમાણુવાસં વા ॥ ૨૬ ॥—તે થોડાકાળમાં મોક્ષને અથવા સ્વર્ગને પામે છે.

વિવેચન—વેદિકા બુદ્ધ=૧ જે હીંચણુની ઉપર જે હાથ રાખી, ૨. જે હાથની વચ્ચે જે હીંચણુ રાખી, ૩. જે હાથની વચ્ચે એક હીંચણુ રાખી વંદન કરે. તે ૩ અશુદ્ધ ભાંગા. પરંતુ જે હીંચણુની વચ્ચે જે હાથ રાખી વાદે તે શુદ્ધ ચોથો ભાંગો. આશ્વિષ્ઠાનાશ્વિષ્ઠ દોષના ચાર ભાંગા. ૧. હાથે કરી રજેહરણુ અને મુહુપતિને સ્પર્શે. એ પહેલો ભાંગો શુદ્ધ અને બાકીના ત્રણ અશુદ્ધ છે. ૨. રજેહરણુને હાથ લગાડે પણ મસ્તકે હાથ ન લગાડે. ૩. મસ્તકે હાથ લગાડે પણ રજેહરણુને હાથ ન લગાડે. અને ૪. રજેહરણુ તથા મસ્તક એ બંનેને હાથથી ન સ્પર્શે.

ઈહુ-અહીંયાં. વાદણાથી	માણાધભંગ-માના-	આણા-આઝા.
છન્નગુણા-છ ગુણો.	દિકનો નાશ.	સુઅધમ્-શ્રુતધર્મનું.
વિણુય+ઉવચાર-	ગુરુ પૂઆ-ગુરુની	આરાહણા-આરાધન.
વિનયોપચાર. વિનયનું	ભક્તિ.	અકિરિઆ-મોક્ષ.
આરાધન.	તિથયરાણુ-તીર્થકરની.	

વંદનથી ઉપજતા છ ગુણુનું ૧૪ સું દ્વાર.

ઈહુ છન્ન ગુણા—અહીંયાં વાદણાં દેવાથી છ ગુણો ઉપજે છે.

વણુચો, -વચાર માણાઈલિંગ ગુરૂપૂઆ-૧. વિનયનું આરાધન.
૨. માનાદિકનો નાશ. ૩. ગુરૂની ભક્તિ.

તિથયરાણુ યુ આણા-૪. તીર્થંકર ભગવાનની આરાધનું પાલન.
સુઅધર્મા રાહુણાકિરિયા ॥ ૨૭ ॥-૫. શ્રુતધર્મનું આરાધન
અને ૬. મોક્ષ.

ગુરૂ ગુણુ જીત્ત-
મોટા ગુણો વડે યુક્ત.

તુ-વળી.

ગુરૂ-ગુરૂને.

ઠાવિજ્ઞ-સ્થાપવા.

અહુવ-અથવા.

તત્થ-તેના સ્થાનેકે.

અકુખાઈ-સ્થાપના.

ચાર્ય આદિ.

અહુવા-અથવા.

નાણાઈ તિય-માના.

દિક ત્રણની.

ઠાવિજ્ઞ-સ્થાપના

કરવી.

સકુખ-સાક્ષાત

ગુરૂ અભાવે-ગુરૂના

અભાવે.

અકુખે-અક્ષ. સ્થાપ.
નાચાર્યજી.

વરાડએ-વરાટકે. કોડા.

વા-અથવા.

કુટું-કાષ્ટના દાંડા.

પુત્યે-પુસ્તક.

ચિત્તકરમે-ચિત્રકર્મ.

છમી.

સખભાવ-સદ્ભાવ.

આકારવાળી.

અસખભાવ-અસદ્-

ભાવ. આકાર વિનાની.

ગુરૂઠવાણા-ગુરૂસ્થાપના.

ઈતર-ઈત્વરિક. થોડા

કાલની.

આવકહા-ચાવત

કથિત. લાંબા કાળની.

ગુરૂ-વિરહુમિ-ગુરૂના
અભાવે.

ઠવણા-સ્થાપના.

ગુરૂવએસ-ગુરૂનો

ઉપદેશ.

ઉવદંસણુત્ય-દેખાડ-

વાને માટે.

જિણુ વિરહુમિ-

જિનના વિરહે.(અભાવે)

જિણુમિ'ખ-જિનની

પ્રતિમાની.

સેવાણા-સેવા (સ્તુતિ)

કરીને.

આમંતણુ-આમંત્રણ.

સહુલ-સફળ.

ગુરૂ સ્થાપનાનું ૧૫ મું-દ્વાર.

ગુરૂગુણુજીત્ત તુ ગુરૂ, ઠાવિજ્ઞ-મોટા ગુણુવડે યુક્ત ગુરૂને સ્થાપવા.

અહુવ તત્થ અકુખાઈ-અથવા તેના સ્થાને સ્થાપનાચાર્ય આદિ

(સ્થાપવા.)

અહુવા નાણાઈ તિય, ઠાવિજ્ઞ સકુખ ગુરૂ અભાવે ॥ ૨૮ ॥-

અથવા સાક્ષાત્ ગુરૂનાં અભાવે જ્ઞાનાદિકં ત્રણે (જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રના સાધન)ની સ્થાપના કરવી.

અકૂળે વરાડએ વા—સ્થાપનાચાર્યજી અથવા કોઠાની.

કટ્ટે પુત્રે અ ચિત્તકુમ્ભે અ—કાષ્ટના દોષા વિગેરેની, પુસ્તકની અને (ગુરૂની) છબીની સ્થાપના કરવી.

સજ્જાવ—મસજ્જાવ—(ગુરૂની સ્થાપનાં જે પ્રકારની છે.) ગુરૂના આકારવાળી (પ્રતિમા કે છબી) અને ગુરૂના આકાર વિનાની (સ્થાપનાચાર્યજી અને પુસ્તક. તે ખંતે).

ગુરૂ ઠવણા ઇત્તરાવકહા ॥ ૨૯ ॥—ગુરૂ સ્થાપના (છબી અને પુસ્તક) થોડા કાળની તથા (પ્રતિમા અને સ્થાપનાચાર્યજી) લાંબા કાળ માટેની (એમ જે બેદે) છે.

ગુરૂ વિરહમિ ઠવણા—ગુરૂના વિરહે સ્થાપના કરવી.

ગુરૂવએસોવ દંસણુત્થં અ—ગુરૂનો ઉપદેશ દેખાડવાને માટે.

જિણુ વિરહમિ જિણુખિંખ, સેવણામંતણું સહલં ॥ ૩૦ ॥—

(જેમ) જિનના વિરહે જિનની પ્રતિમાની સેવા (સ્તવનાદિ) કરીને આમંત્રણ કરવું હે પ્રભુ ! અમેને મોક્ષ આપો.) એ જેમ સફળ થાય છે તેમ.

વિવેચન—સુધર્મા સ્વામીજીને અક્ષના આકારે પગે ચિન્હ દોવાથી અક્ષની સ્થાપના કરાય છે. સ્થાપના અને જ્ઞાનની આશાતના પણ ગુર્વાદિકની પેદે વર્જવી. પુસ્તકાદિને પમ લગાડવો તે જ્ઞાન આશાતનાં. ફેંકવું પટકવું તે મધ્યમ આશાતના અને અગ્નિ આદિથી નાશ કરવો તે ઉત્કૃષ્ટ આશાતના.

અઉદિસિ—ચાર દિશામાં.

ગુરૂ—ગુરૂથી.

ઉગાહો—અવગ્રહ

ઇહુ—અહીં. આ જિન શાસનમાં.

અહુક—સાક્ષાત્ પાદ

તેરસ કંરે—તેર હાથ.

સ પર પદ્મ—સ્વ-

પદ્મમાં અને પરપદ્મમાં.

અણુણુનાંયરસ—

અનુચા નહિ લીધેલા.

સયા—સદા. હમેશાં.

ન કંરપએ—ન કદપે,

તત્થ—તે (અવગ્રહ)માં.

પવિસેઉ—પ્રવેશ કરવાને.

એ પ્રકારના અવગ્રહનું ૧૬ મું દ્વાર.

અઉદિસિ ગુરુગાહો ઇહ—અહીં ચારે દિશામાં ગુરુથી અવગ્રહ.

અહુટૂઠ તેરસ કરે સપરપક્ષમે—સ્વપક્ષમાં સાડા ત્રણ હાથ અને પરપક્ષમાં તેર હાથ છે.

અણુણુત્રાયસ્સ સયા, ન કપ્પએ તત્થ પવિસેઉં ॥૩૧॥—અનુચા-
નહિ લીધેલા (સાધુ આદિ)ને હંમેશાં તે અવગ્રહમાં પ્રવેશ
કરવાને માટે ન કહેવે.

વિવેચન—સાધુથી સાધુ કે શ્રાવકને ડાહ્યા અવગ્રહ, સાધ્વીથી
સાધ્વી કે શ્રાવિકને ડાહ્યા, સાધુથી સાધ્વી કે શ્રાવિકને શીલાદિ
સાચવવા માટે ૧૩ હાથ દર રહી આચારી માગીને પ્રવેશ કરવો કહેવે.

પણુ તિગ-પાંચ, ત્રણ.	પય-પદો.	સેસ-આકીનાં (૫૬)
બારસ-બાર.	ઇગુણુતીસં-ઓગ-	આવસ્સયાઈ-આવ-
દુગ તિગ-બે, ત્રણ.	ણુત્રીશ.	રિસઆએથી.
અઉરે-ચાર.	ગુણુતીસ-ઓગણુ-	સંવપય-સર્વ પદો.
છ ઢાણુ-છ સ્થાનકમાં.	ત્રીશ.	અડવન્ના-અઢાવન.

વાંદણાના અક્ષરની સંખ્યાનું ૧૭ મું દ્વાર અને પદની

સંખ્યાનું ૧૮ મું દ્વાર.

પણુ તિગ બારસ દુગ તિગ—પાંચ ત્રણ બાર એ ત્રણ અને
અઉરે છટ્ટાણુ પય ઇગુણુતીસં—ચાર પદ મળી ૨૯ પદો (વંદન-
સૂત્રના) છ સ્થાનકનાં છે.

ગુણુતીસ સેસ આવસ્સયાઈ—આકીનાં ઓગણુત્રીશ પદો આવસ્સિ-
આએથી માંડીને છે.

સંવપય અડવન્ના ॥૩૨॥—સર્વ (મળીને) પદો અઢાવન છે.

વિવેચન—પહેલા સ્થાનકમાં ૫ પદ-ઈઅમિ, ખમાસમણો,
વંદિહિં, જવણિજજએ, નિસીહિઆએ. બીજા સ્થાનકમાં ૩ પદ.
આણુજણુહ, મે, મિહિગ્રહં. ત્રીજા સ્થાનકમાં ૧૨ પદ. નિસીહિ, અહો,
કાયં, કાયસંકાસં, અમણિજએ, બે, કિલામો, અપ્પકિલંતાણુ, જહુ-

સુમેષુ, ભે, દિવસો, વર્ષક્રંતો. ચોથા સ્થાનકમાં ૨ પદ. જતા, ભે. પાંચમા સ્થાનકમાં ૩ પદ. જવણિજન, ચ, ભે. છઠ્ઠા સ્થાનકમાં ૪ પદ. ખામેમિ, ખમાસમણો, દેવસિયં, વર્ષક્રમ્, આક્રીની ૨૯ અદ છે. તે આ પ્રમાણે. આવસ્સિઆએ, પડિક્કમામિ, ખમાસમણાણું, દેવસ્સિ-આએ, આસાયણાએ, તિત્તીસંનમરાએ, જંકિંચિ મિચ્છાએ, મણુ-દુક્કડાએ, વય દુક્કડાએ, કાય દુક્કડાએ, કોહાએ, માણાએ, માયાએ, ભોભાએ, સંવકાલિઆએ, સંવમિચ્છાવયારાએ, સંવધમ્માર્ષકમણાએ, આસાયણાએ, ભે, મે, અઈઆરો, કચ્ચો, તસ્સ, ખમાસમણો, પડિ-ક્રમામિ, નિંદામિ, ગરિહામિ, અપ્પાણું, વોસિરામિ. કેટલાક આચાર્યો આવસ્સિઆએ પદ ગણતા નથી અને જંકિંચિ, મિચ્છાએ એ પદ ગણે છે.

ધ્વિચાય-ધ્વિચા.	જત્ત-સંયમરૂપ યાત્રા.	છે પણ.
અણુન્નવણા-આરા.	જવણા-શરીરની	વંદણુ દાયસ્સ-વાં-
અન્વાખાહું-સુખ-	સમાધિ.	દણા આપનારનાં.
શાતા.	અવરાહુ-અપરાધને	છ દાણા-છ સ્થાનક.
	ખામણા વિ-ખમાવે	

વાંદણાં-દેનાર શિષ્યનાં છ સ્થાનકનું ૧૯ મું કાર.

ધ્વિચાય અણુન્નવણા-૧. વંદનની ધ્વિચા જણાવે છે અને ૨. અવ-ગ્રહમાં પેસવાની આરા માગે છે.

અન્વાખાહું ચ જત્ત જવણા ચ-૩. (શિષ્યાદિનાં વા અને મિથ્યા-ત્વાદિક શબ્દથી) ગુરૂને સુખ શાતા પૂછે છે. ૪. તપ સંયમરૂપ યાત્રા સુખે થાય છે? ૫. ઔષધ વડે ઇન્દ્રિય અને મનથી અપીડિત શરીર છે?

અવરાહુ ખામણા વિ ચ-૬. અને અપરાધને પણ અમાવે છે.

વંદણુ દાયસ્સ છટ્ટાણા ૧૧૩૩૧-(એ પ્રમાણે) વાંદણાં આપનાર (શિષ્ય)નાં છ સ્થાનક છે.

છદેણુ-જેવી તારી	અણુજાણામિ-હું	તહુત્તિ-તેમજ.
ધ્વિચા.	આરા આપું છું.	તુખ્ભંપિ વદુએ-

તમને પણ વતે છે. | ખામેમિ-ખમાવું છું. | વંદણુ-વાંદણાને.
એવં-એ પ્રમાણે. | તુમં-તમને. | અરિહસ્સ-યોગ્યનાં-
અહમવિ-હું પણ. | વયણાઈ-વચનો. |

વાંદણાના ૬ સ્થાનકમાં ગુરનાં ૬ વચનતું ૨૦મું દ્વાર.
છંદણુ-છુજાણામિ—૧. જેવી તારી ઈચ્છા. ૨. હું આરા આપું છું.
તહત્તિ તુખણપિ વદ્યએ એવં—૩. તેમજ છે. ૪. તમને પણ-
વતે છે. ૫. એ પ્રમાણે જ છે.

અહમવિ ખામેમિ તુમં—૬. હું પણ તમને ખમાવું છું.
વયણાઈ વંદણુરિહસ્સ ॥૩૪॥—વાંદણાને યોગ્ય (આચાર્યદિક)
નાં વચનો છે.

વિવેચન—વાંદણાં ન દેવરાવવા હોય તો પડિકખહ (રાહ જો)
અથવા તિવિદેશુ (મન વચન કામાથી નિષેધું છું.) એમ કહે.

પુરઓ-આગળ.	ઉવદંસ-દેખાડે.	નો સરસિ-સાંભ-
પદ્મ-પડખે.	નિમંતણુ-નિમંત્રણ.	ળતો નથી?
આસન્ને-સમીપે.	ખદ્મ-ખવરાવે.	કહું છિત્તા-કયાનો છેદ-
ગંતા-જતાં.	આયયણુ-ખામ.	પરિસં લિત્તા-
ચિદ્દણુ-કિલા રહેતાં.	તહા-તેમજ.	પર્ષદનો ભંમ.
નિસીઅણુ-ખેસતાં.	અપાડસુણુ-કિતર	આણુદિયાઈ-ન ઉઠે
આયમણુ-ચળુ કરતાં.	ન આપે.	છતે.
આલોયણુ-આલોવે.	ખદ્મત્તિ-ખાધો એમ.	કહે-કહે.
અપડિસુણુ-કિતર	તત્થ ગએ-ત્યાં ખેઠાં	સંચાર-સંચારાને.
ન આપે.	ખોલે.	પાયઘટ્ટણુ-પગ અડાડે.
પુન્વાલવણુ-પહેલાં	કિં-થું ?	ચિદ્દ-ખેસે.
ખોલાવે.	તુમ-તું.	ઉચ્ચ-કંચા આસને.
આલોએ-(ગાયરી)	તજ્જાય-તજના કરે.	સમ-સરખા.
આલોવે.	નો સુમણુ-સારા	આસણુ-આસને.
તહ-તેમજ.	મનવાળો ન યામ.	આવિ-પણ.

ગુરૂને ૩૩ આશાતના ન લગાડવાતું ૨૧ મું દ્વાર.

પુરઓ પદ્મપાસને, ગંતા ચિદ્વલુ નિસીઅણાયમણે—આમળ
પદ્મ એને સમીપે જતાં, ઉભા રહેતાં અને બેસતાં. (ગુરૂ
પહેલાં) ચળુ કરતાં કે હાથ પગ ધોતાં.

આલોચણ ૬૫ડિસુણણે—ઈરિયાવહિ આલોવે. રાત્રે ગુરૂએ બોલાવ્યા
છતાં ઉત્તર ન આપે.

પુન્વાલવણે અ આલોએ ॥ ૩૫ ॥—ગૃહસ્થને ગુરૂના પહેલાં બોલાવે
અને ગોચરી બીજા સાધુ પાસે આલોચીને પછી ગુરૂ પાસે આલોવે.

તહુ ઉવદંસ નિમંતણુ—તેમજ ગોચરી બીજા સાધુને દેખાડે.
નિમંત્રણુ કરે (બીજા સાધુને ખાવાતું કહે.)

ખદ્રાયયણે તહુ અપડિસુણણે—ગુરૂ પહેલાં બીજા સાધુને ખવરાવે.
સારા આહાર પોતે ખાય. તેમજ દિવસે ગુરૂએ બોલાવ્યા છતાં
ઉત્તર ન આપે.

ખદ્ર ત્તિ અ તત્થગએ—કંઠાર વચન (ખાધો એમ) કહે. ત્યાં
પોતાના આસને બેઠાં બોલે.

કિં તુમ તબ્બય નો સુમણે ॥ ૩૬ ॥—થું કહો છો ? તું કર એમ
તોછડાઈથી કહે. ગુરૂની તર્જના કરે (સામે જવાબ આપે.)
બ્યાખ્યાનમાં સારા મનવાળો ન (દુમણો) થાય.

નો સરસિ કહું છિત્તા—એ અર્થ તમને સાંભળતો નથી, એ કથા
હું તમને સારી રીતે સમજાવીશ એમ કહી કથાનો ઉદ્દ કરે.
પરિસં લિત્તા અણ્ણહિયામ કહે—ગોચરી વેળા થઈ છે એમ કહી
પર્ષદા (સભા) નો ભંગ કરે. પર્ષદા ન ઉઠે છતે પોતાની
ચતુરાઈ દેખાડવાને કહે.

સંધાર પાય ઘટ્ટણુ—ગુરૂના સંધારાને પગ અડાડે.

ચિટ્ટુઅચ સમાસણે આપિ ॥ ૩૭ ॥—ગુરૂથી હંચા આસને બેસે
અને ગુરૂના સરખા આસને પણ બેસે. (ગુરૂ જોવાં કે અધિક
મૂઢમૂઢાળાં વચ્ચે) બે.

વિવેચન—કાલાદિકનો સંચારો અઢી હાથનો અને ઉત્તરે
૩ની શય્યા સર્વાંગ પ્રમાણુ ગણવી.

ઈરિયા-ઈરિયાવહિ.	વંદણુ-ખે વાંદણાં.	આલોચ-દેવસિઅં
કુસુમિણુ-ખરાખ	સંવર-પચ્ચક્ખાણુ.	આલોહં.
સ્વપ્નનો.	ચઉછાલ-ચાર થોભ-	વંદણુ-વાંદણાં.
ઉસગ્ગો-કાઉસ્સગ્ગ.	વંદન.	ખામાણુ-અખ્ખુદ્ધિઓ.
ચિઠ્ઠિવંદણુ-ચૈત્યવંદન.	હુ સજ્જાઓ-સજ્જા-	ચઉછાલ-ચાર થોભ-
પુત્તિ-મુહપત્તિ.	યના ખે આદેશ	વંદન.
વંદણુ-ખે વાંદણાં.	ઈરિયા-ઈરિયાવહિ.	દિવસ-દેવસિઅં પ્રાય-
આલોચ-રાઈઅં	ચિઠ્ઠિવંદણુ-ચૈત્યવંદન.	શિષ્ટતનો.
આલોવે.	પુત્તિ-મુહપત્તિ	ઉસગ્ગો-કાઉસ્સગ્ગ.
વંદણુ-ખે વાંદણાં.	વંદણુ-વાંદણાં.	હુ સજ્જાઓ-સજ્જા-
ખામાણુ-અખ્ખુદ્ધિઓ	ચરિમ-પચ્ચક્ખાણુ.	યના ખે આદેશ.
ખામે.	વંદણુ-વાંદણાં	

સવાર અને સાંજના લઘુ પ્રતિક્રમણુ વિધિનું ૨૨ સું દ્વાર.
ઈરિયા કુસુમિણુસગ્ગો-ઈરિયાવહિ (ખમાંથી લોગસ્સં) સુધી,
કુસુમિણુ કુસુમિણુનો કાઉસ્સગ્ગ.

ચિઠ્ઠિવંદણુ પુત્તિ વંદણુ લોચ-ચૈત્યવંદન (નમુત્થુણું કે જયવી-
યરાય સુધી) મુહપત્તિ, ખે વાંદણાં, ઇચ્છાં રાઈઅં આલોહં ?
વંદણુ ખામાણુ વંદણુ-ખે વાંદણાં, અખ્ખુદ્ધિઓ ખામે, ખે વાંદણાં.
સંવર ચઉછાલ હુ સજ્જાઓ ॥ ૩૮ ॥-પચ્ચક્ખાણુ, ચાર થોભ-
વંદન. (ભગવાનાદિને.) સજ્જાયના ખે આદેશ માગી સજ્જાય કરે.

સાંજનું લઘુ પ્રતિક્રમણુ.

ઈરિયા ચિઠ્ઠિવંદણુ પુત્તિ-ઈરિયાવહિ (ખમાંથી લોગસ્સં સુધી.)
ચૈત્યવંદન (નમુત્થુણું કે જયવીયરાય સુધી.) મુહપત્તિ પહિલેહવી.
વંદણુ ચરિમ વંદણુ લોચ-ખે વાંદણાં, દિવસ ચરિમનું પચ્ચક્ખાણુ,
ખે વાંદણાં, ઇચ્છાં દેવસિઅં આલોહં ?

વંદણુ ખામણુ ચડિછાલ—એ વાંદણાં, અખ્ખુદિઝે। ખામે, ચાર
થોભ વંદન (ખમાસમણ પૂર્વક ભગવાનહં વિગેરે.)

દિવસુસગોં દુસબઝાએ। ॥૩૯॥—દેવસિઅ પાયચિત્તનો કહિસગમ,
સબઝાયના એ આદેશ માગી સબઝાય કહેવી.

એયં—એ પ્રમાણે.	કરણું—કરણુસિતરીમાં.	અણુગભવ—અનેક
કિંકરમ—વાંદણાંની.	આઉતા—સાવધાન.	ભવોમાં.
વિહિં—વિધિને.	સાહુ—સાધુઓ.	સંચિયં—(સંચિત)
જુજતા—કરતા.	ખવંતિ—ખપાવે છે.	એકઠાં કરેલાં.
ચરણુ—ચરણુ સિતરી.	કરમં—કર્મને.	અણુતં—અનંતાં.

વંદનથી થતું ફેલ.

એયં કિંકરમ વિહિં, જુજતા—એ પ્રમાણે વાંદણાંની વિધિને કરતા.
ચરણુ કરણુ—આઉતા—ચરણુ સિતરી અને કરણુસિતરીમાં સાવધાન.
સાહુ ખવંતિ કરમં, અણુગભવ સંચિયમણુતં ॥૪૦॥—સાધુઓ
અનેક ભવોમાં એકઠાં કરેલાં અનંતાં કર્મને ખપાવે છે.

અખમમ્—અદ્ય- મતિવાળા.	વિવચિયં—વિપરીત.	ગીયત્થા—ગીતાર્થ
ભવ—ભવ્ય પ્રાણીના.	જં ઇહ મએ—જે	પુરુષો.
બોહત્થ—બોધના માટે.	અહીંયા મેં.	અણુભિનિવેસી—
ભાસિયં—ભાખ્યું.	તં સોહંતુ—તેને	કદાચક રહિત.
કહું હોય.	સુધારશો.	અમચ્છરિણા—મત્સર
		વિનાના. ઇર્ષ્યા વિનાના.

અખમમ્ ભવ બોહત્થ—અદ્યમતિવાળા ભવ્ય પ્રાણીના બોધના માટે.
ભાસિયં વિવચિયં ચ જંમિહ મએ—જે મેં અહીંયા (આ ભાખ્યમાં)
વિપરીત કહું હોય.

તં સોહંતુ ગીયત્થા, અણુભિનિવેસી અમચ્છરિણા ॥ ૪૧ ॥—
તેને કદાચક રહિત અને ઇર્ષ્યા વિનાના, ગીતાર્થ (સૂત્ર અને
અર્થનાં જાણનારા) પુરુષો સુધારશો.

શ્રી ગુરૂવંદન ભાષ્યના પ્રશ્નો.

નીચેના શબ્દોનું વિવેચન કે અર્થ કહો.

૧. ગુરૂવંદન ભાષ્યના ૨૨ દ્વારના ઉત્તર ભેદ ગણાવો. ચિત્તિકર્મ પ્રવર્તક પદશ્રિય દ્વાદશાવર્ત ચક્રિય અપવિદ્ધ પદ્મોડા આવર્ત ઉવદંશ ઢઠૂર વંદણુરિદસસ વેદિકાપદ્ધ અર્ધોડા રાયણિયે અહાછદો ઓસન્નો ઉત્તરચૂલિકા ઉત્તમાર્થ ચૂડલિયં આહરણ્ય પદ્ધ આહિતા છંદણુ ઈત્તરાવકહો ખામણુ ચક્રિછોલ સંવર. સ્થવિર.
૨. વાંદણાના અક્ષરો, જોડાક્ષરો, સંપદા, પદો, આદિનાં પદ, વંદન-દાયક શિષ્યનાં સ્થાનો અને તે સ્થળે ગુરૂનાં વચનો કહો. ૨૫ આવશ્યકનું વિવેચન કરો.
૩. દ્વાદશાવર્ત વંદનના પ્રસંગો (કારણો.) કોને કરવું? કાણે કરવું? કેટલી વાર અને ક્યારે કરવું? ક્યારે ન કરવું? શા માટે વંદન કરવું. તેનાથી કયા ગુણો હિપજે? આવર્ત એટલે શું? તે તેટલા અને કયા કયા? અને તેમાં અક્ષરો ભોલતી વખતે હાથ કેમ રાખવા.
૪. ગુરૂ સ્થાપના ક્યારે કરાય? શા માટે કરાય? સ્થાપનાના પ્રકારો? સ્થાપના શાની થાય? સવાર અને સાંજના લઘુ પ્રતિક્રમણની વિધિકહો.
૫. ગુરૂના સંચારાને શું શું કરવાથી કઈ કઈ આશાતના લાગે. તે કહો. વંદનને અયોગ્ય કાણુ? શા માટે અને તેના ભેદોનું વિવેચન કરો.

શ્રી પરચક્રખાણ ભાષ્ય સાર્થ.

—x—

દસ પરચક્રખાણુ—
દશ પરચક્રખાણુ.
અહિવિહિ—ચાર
પ્રકારનો વિધિ.
અહિ આહાર—ચાર
પ્રકારનો આહાર.

દુવીસગાર—ખાવીશ
આગાર.
અદુરૂતા—ખીજ વાર
ન કહેલા.
દસ વિગઈ—દશ
વિગઈઓ.

ત્રીસ વિગઈગિય—
ત્રીશ નીવિયાતાં.
હહ ભંગા—એ
પ્રકારનાં ભાંગા.
છ સુદ્ધિ-છ શુદ્ધિ.
ફેલ—(આ લોક અને
પરલોકનું) ફળ.

પચ્ચક્ષાણુ ભાષ્યનાં ૯ દ્વારના ૯૦ લેદ.

દસ પચ્ચક્ષાણુ ચત્તિવિહિ—(૧) દશ પચ્ચક્ષાણુ. (૨) ચાર પ્રકારનો વિધ.

આહાર દુવીસગાર અદુરતા—(૩) ચાર પ્રકારનો આહાર. (૪) બીજી વાર ન કહેલા બાવીસ આગાર.

દસ વિગઈ તીસ વિગઈય—(૫) દશ વિગઈઓ. (૬) ત્રીસ તીવિયાતાં. દુહલગા છ મુદ્દિ ફેલ ॥ ૧ ॥—(૭) (મૂલ ગુણ અને ઉત્તર ગુણ પચ્ચક્ષાણુ ૩૫) જે ભાગા. (૮) (પચ્ચક્ષાણુની) છ શુદ્ધિ (૯) (પચ્ચક્ષાણુથી આ લોક અને પરલોક સંબંધી એમ) જે ફળ. એ રીતે મૂળ ૯ દ્વારના ઉત્તર લેદ ૯૦ થયા

વિવેચન—પચ્ચક્ષાણુ=વિરતિપણું. આત્મામાં ગુણ પ્રકટે એ રીતે ગુર્વાદિ (સંધ) સમક્ષ પોતાનાથી પાળી શકાય તેવું વ્રત ઉચ્ચરવું. પચ્ચક્ષાણુના જે લેદ. ૧. મૂલ ગુણ પચ્ચક્ષાણુ અને ૨. ઉત્તરગુણ પચ્ચક્ષાણુ. મુનિને પાંચ મહાવ્રત તે મૂલગુણ પચ્ચક્ષાણુ અને પિંડ (આહાર) વિશુદ્ધિ વિગેરે ઉત્તરગુણ પચ્ચક્ષાણુ ૩૫ છે. આવકને પાંચ અણુવ્રત તે મૂલગુણ પચ્ચક્ષાણુ અને બાકીનાં દિગ્ વિરમણાદિ ઉત્તર-ગુણ પચ્ચક્ષાણુ ૩૫ છે.

અણુગાય—અનાગત આવ્યા પહેલાં.	નિયંત્રિ—નિયંત્રિત. નિશ્ચય.	નિરવસેસ—નિરવ- શેષ અનશત.
અઘક્ષિત—અતિક્રાંત. ઓળંગીતે.	અણુગાર—અનાગાર. —આગાર વિના.	પરિમાણુકડ—પરિ- માણુકૃત.
કોટી સહિય—કોટી સહિત. સંધિ સહિત.	સાગાર—આગારસંહિત	સકે—સાંકેતિક. અદ્ધા—અદ્ધા. કાળ.

ઉત્તર ગુણ પચ્ચક્ષાણુના ૧૦ લેદનું ૧૬ દ્વાર.

અણુગાય—અઘક્ષિત—૧. અનાગત (ગુરૂ આદિની સેવા માટે પર્યૂષણુ આવ્યા પહેલાં અદ્ધમ કરવો) ૨. અતિક્રાંત (ગુરૂ આદિની સેવાને લીધે અદ્ધમ ન થયો હોય તો પર્યૂષણુ પછીથી કરે.)
કોટીસહિય નિયંત્રિ અણુગાર—૩ કોટી સહિત (સરખાં અથવા

જુદા એવાં બે પચ્ચક્ષાણીની સંધિ મેળવવી). ૪. નિયંત્રિત (અગાઉથી પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે પચ્ચક્ષાણુ નિશ્ચયે કરે.) ૫. અનાગાર.) મહત્તરાગારેણું આદિ આગાર વિના કરવું)

સાગર નિરવશેષ—૬. સાગર (૨૨ આગાર સહિત.) ૭. નિરવશેષ. (અનશન=ચારે આહારનો ત્યાગ કરવો.)

પરિમાણકૃત સકે અર્થાત્ ૨ ૥—૮ પરિણામ કૃત. (દત્તિ કોણીયા, ધર અને દ્રવ્યાદિકતુ પરિમાણ કરવું.) સાંકેતિક (અંગુલ મુદ્ધિ ગંડી પ્રસ્વેદ જ્યૈતિ જળમિંદુ ધર અને ઉશ્વાસના સકેતવાળું.) કાળ નવકોરસી વિગેરે.)

વિવેચન-૧. અનાગત પચ્ચક્ષાણુ=પચૂષણાદિ પર્વ આવ્યા પહેલાં વેવાવચ્ચાદિ કારણે અકૃમાદિ તપ ગુરુ આચારી પ્રથમથી જ કરે. ૨. અતિક્રાંત=પચૂષણાદિ પર્વમાં ખાસ જરૂરી કારણે અકૃમાદિ તપ ન થયો હોય તો પછીથી તે તપ કરે. ૩ કોટિ સહિત=સરખા સરખા પચ્ચક્ષાણીની સંધી મેળવવી તે સમકોટિ. (જેમકે:-એકાસણુ ઉપર બીજે દિવસે એકાસણુ કરવું.) અને જુદા પચ્ચક્ષાણીની સંધી મેળવવી તે વિષમકોટિ. (જેમકે:-આયબીલ ઉપર બીજે દિવસે એકાસણુ કરવું.) ૪. નિયંત્રિત=પ્રથમ સંધયણુવાળા કોઈ એવું ચિંતવે કે હું અમુક દિવસે અમુક તપાદિ કરીશ. પછી મને તેવું માઠ કારણ આવે તો પણ તે નિર્ધારિત દિવસે તે તપ અવશ્ય કરે જ ૫. અનાગાર-અનત્યણા-બોગેણું અને સહસાગારેણું એ બે આગાર તો સર્વ પચ્ચક્ષાણુમાં હોય જ છે, પરંતુ મહત્તરાગારેણું વિગેરે આગાર જેમાં ન હોય તે. હાલે વજ્રપ્રભનારાય સંધયણુ નહિ હોવાથી નિયંત્રિત અને અનાગાર પચ્ચક્ષાણુ વિચ્છેદ થયેલ જાણવું. ૬-સાગાર-મહત્તરાગારેણું વિગેરે આગાર સહિત પચ્ચક્ષાણુ. ૭. નિરવશેષ-ચારે આહાર અને અણુ-હારી વસ્તુનું પચ્ચક્ષાણુ (અનશન) કરવું. ૮. પરિમાણકૃત-ધર કવળ દ્રવ્ય અને દત્તિનું પરિમાણ (અખંડ ધારાએ જે જળ પ્રમુખ જેટલું દ્રવ્ય એક સાથે દાતા આપે તે દત્તિ) ૯. સાંકેતિક-સંકેતવાળું પચ્ચ-

ક્રખાણુ. તેના ૮. બેદ ૨. અંગુઠ સહિય—મુઠીમાં અંગુઠો રાખીને
પચ્ચક્રખાણુ પાડે. ૨. મુદ્દિઠ સહિય—મુઠી વાળીને નવકાર ગણીને
પચ્ચક્રખાણુ પાડે. ૩. ગાંઠી સહિય—નવકાર ગણીને ગાંઠ છોડી પચ્ચ-
ક્રખાણુ પાડે અને પછી નવકાર ગણી ગાંઠ બાંધુ. બે ભૂલી જાઉં તો.
અભિવિહાર કરે. ૫. પ્રસ્વેદ સહિય—પરસેવો સુકાય ત્યાં સુધી. ૪ ઘર
સહિય—ઘરે જાઉં ત્યાં સુધી. ૬. ઉસાસ સહિય—અમુક શ્વાસોશ્વાસ.
હાઉં ત્યાં સુધી. ૭. રિતપ્પુક સહિય—હાથ પગ કે જાજન ઉપરનાં
જલખિંદુઓ સુકાય ત્યાં સુધી. ૮. જ્યોતિષ્ક સહિય—દીવા પ્રમુખની
જ્યોતિ રહે ત્યાં સુધીનું. તે પારવાં હોય ત્યારે એક અથવા ત્રણ
નવકાર ગણીને પારી શકાય. ૧૦. અદ્ધા પચ્ચક્ર ચુ-કાલના પ્રમા-
ણવાળું (નવકારસી વિગેરે ૧૦ પચ્ચક્રખાણુ.)

નવકારસહિય—

નવકાર સહિત.
પોરિસિ-પોરિસી.
પુરિમદ્દ-પુરિમાદ્.

એગાસણુ-એકાસણુ.

એગઠાણુ-એકલઠાણુ.

આયખિલ-આયં.

ખિલ.

અ તટ્ટે-ઉપવાસ.

આ રન-દિવસ ચરિમ.

અભિગાહે-અભિગ્રહ.

વિગર્ધ-વિગર્ધ.

અદ્ધા પચ્ચક્રખાણુના ૧૦ લેદ.

નવકારસહિય પોરિસિ—૧. નમુકારસી (સૂર્યોદયથી બે ઘડી સુધીનું.)

૨. પોરિસી (સૂર્યોદયથી ૧ પહોર સુધીનું,)

પુરિમદ્દ-ગાસણુ-ગઠાણુ અ—૩ પુરિમદ્દ (સૂર્યોદયથી બે પહોર
સુધીનું.) ૪. એકાસણુ. ૫. એકલઠાણુ (કામ ચોવિહાર એકાસણુ.

તેમાં હાથ અને મુખ સિવાય બીજાં અંગ ન હલાવવાં.)

આયખિલ અભતટ્ટે—૬. આયખિલ. ૭. ઉપવાસ.

ચરિમે અ અભિગાહે વિગર્ધ ૧૧૩૧—૮. દિવસ ચરિમ. ૯. અભિગ્રહ
અને ૧૦. વિગર્ધ.

વિવેચન—નવકારસહિય (નવકારસી) ‘ નવકાર ગણીને
પારિયે ’ એ સૂર્યોદયથી બે ઘડી પ્રમાણ કાળમાનવાળું પચ્ચક્રખાણુ
કહેવાય. પોરિસી ૧ પહોર, પ્રમાણ, સાઠ (સાર્ધ) પોરિસી દોઢ

પહોર પ્રમાણુ પચ્ચક્ખાણુ જાણુવું, દિવસના ચોથા ભાગે પોરિસી થાય છે. ૩ પુરિમહ—એ પહોર પ્રમાણુ. તે પચ્ચક્ખાણુ દિવસના મધ્ય ભાગે પૂરું થાય છે. ૪ એકાસણુ—તે પૂર્વોક્ત પોરસી પ્રમુખ સાથે એકજ સ્થાને એસી નિર્દોષ—નિર્જીવ આહાર પાણી ૧ વખત વાપરવાથી બને છે. ૫ એકલઠાણુ—તે પૂર્વોક્ત રીતે એક જ ઠામે ભોજન કરતાં હાય અને મુખ શિવાય બીજાં અંગ નહિ હલાવતાં ‘ઠામ ચોવિહાર’ કરી લેવાથી બને છે. એકાસણુમાં તો પછી પણ પ્રાસુક જળ પીઈ શકાય છે, ત્યારે એકલઠાણુમાં તેમ થઈ શકતું જ નથી. ૬ આયગ્ગિલ—તે રસ કસ વગરનું (નીરસ) ભોજન એક વખત કરી લેવાથી બને છે. એકાસણુમાં તો રસ કસવાળો આહાર પણ લઈ શકાય છે, આયગ્ગિલ અને નીવીમાં તેમ કરી શકાતું નથી. ૭ અભત્તક (અભ-કર્તાથ)—આખો દિવસ આહારપાણી તણ અથવા કેવળ નિર્જીવ—પ્રાસુક પાણી પીઈને ઉપવાસ કરવાથી બને છે. એવા ઉપવાસ યથાશક્તિ એક કે અનેક કરી શકાય ૮ ચરિમ—તે દિવસ ચરિમ ચોવિહાર પ્રમુખ કરવાથી અથવા ભવચરિમ—ચાવત જીવિત અનશન આદરવાથી બને છે. ૯ અભિગ્રહ—તે અમુક કાર્ય કર્યા પછી જ અમુક વસ્તુ લેવી એમ નિશ્ચય કરી વર્તવાથી બને છે. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ એ ચારે પ્રકારે અભિગ્રહ ધારી શકાય છે. ૧૦ વિગર્ધ—દૂધ, દહીં, ઘી, તેલ, ગ્રાણ પ્રમુખ તેમજ તેનાં નિવિયાતાનો યથાશક્તિ ત્યાગ કરવાથી વિગર્ધ—નિવિગર્ધનું પચ્ચક્ખાણુ થાય છે. આમાં માંસ, મદિરા મધ અને માંખણુ એ ચાર મહા વિગર્ધનો ત્યાગ તો સાથે જ આવી જાય છે. એ રીતે દશ ભેદ કલા. તેમાં ‘નવકારસહિય’ નું કાળ માન એક મુહૂર્ત (એ બહી) પ્રમાણુ છે. તે પચ્ચક્ખાણુ પણ ‘નવકાર સહિય’ સહિત જ કરાય છે. જ્યારે પોરિસી પ્રમુખ પચ્ચક્ખાણુનું કાળ માન પૂરું થાય ત્યારે નવકાર ગણીને જ તે પચ્ચક્ખાણુ પાળવામાં આવે છે. વળી ‘નવકારસહિય’ પ્રમુખ પચ્ચક્ખાણુ રાત્રીએ કરેલ ચરિવિહાર પ્રમુખને પુષ્ટિકારી છે.

ઉગ્ગએ સૂરે-સૂર્ય	પચ્ચક્ષુખ-પચ્ચક્ષુ-	પુરિમં-પુરિમંદાં.
ઉગ્યા પહેલાં.	ખાણુમાં.	અખલતદં-ઉપવા-
ઉગ્ગએ સૂરે.	ઉગ્ગએ સૂરે-ઉગ્ગએ	સમાં. અલતદં.
નમો-નવકારસીમાં.	સૂરે.	પચ્ચક્ષુખાઈ-પચ્ચ-
નમુક્કાર સહિઅં.	સૂરે ઉગ્ગએ-સૂર્ય	ક્ષુખાઈ.
પોરિસિ-પોરિસીના.	ઉગ્ગએ છતે. સૂરે ઉગ્ગએ.	તિ-એમ.

પચ્ચક્ષુખાણુ કરવાના પાઠરૂપ-૪ પ્રકારના વિધિનું બીજું દ્વાર.
 ઉગ્ગએ સૂરે અ નમો—૧ નવકારસીમાં ઉગ્ગએ સૂરે નમુક્કાર સહિઅં.
 પોરિસિ પચ્ચક્ષુખ ઉગ્ગએ સૂરે—૨. પોરિસિ (સાદ પોરિસિ)ના
 પચ્ચક્ષુખાણુમાં ઉગ્ગએ સૂરે પોરિસિયં પચ્ચક્ષુખામિં
 સૂરે ઉગ્ગએ પુરિમં—૩. પુરિમંદું (અવંદું)માં સૂરે ઉગ્ગએ 'પુરિમંદું.
 પચ્ચક્ષુખામિં.

અખલતદં પચ્ચક્ષુખાઈ તિ ॥ ૪ ॥—૪. ઉપવાસમાં સૂરે ઉગ્ગએ
 અખલતદં પચ્ચક્ષુખાઈ એમ ચાર વિધિ કલા.

વિવેચન—જો સૂર્યોદય પહેલાં 'નવકારસહિઅં' પ્રમુખ પચ્ચ-
 ક્ષુખાણુ કદાચ પ્રમાદ વશ ન થઈ શક્ય હોય, તોપણ પુરિમંદું, એકાસણું
 આયંબિલ અને ઉપવાસ પ્રમુખ મહોદું પચ્ચક્ષુખાણુ કરી શકાય છે.
 તેમાં આજ સૂર્યોદયથી આવતી કાલનો સૂર્યોદય થાય, ત્યાં સુધીનું પચ્ચ-
 ક્ષુખાણુ અલક્ષ્યતાથી અથવા ઉપવાસ કહેવાય છે. રાત્રીએ અહિવિહાર
 કર્યો જ હોય તો પ્રભાતે 'ચોથ ભત્ત'નું પચ્ચક્ષુખાણુ કરી શકાય છે
 અને અહિવિહાર કર્યો ન હોય તો 'અલતદં'નું જ પચ્ચક્ષુખાણુ કરાય
 છે. બાકી જે આગળ પાછળ જે એકાસણા અને વચમાં ઉપવાસ કરે
 તે તો 'ચોથ ભત્ત'નું સુખે પચ્ચક્ષુખાણુ કરી શકે.

ભાણું-કહે.	તિ-એમ કહે.	પમાણું-પ્રમાણ.
ગુરુ-ગુરુ.	એવ-એ પ્રમાણે.	ન પમાણું-પ્રમાણ
સીસો પુણુ-શિષ્ય	વોસિરઈ-વોસિરઈ.	નથી.
વળી.	ઉવચોગ-ઉપયોગ.	વંજણુ-અક્ષરની.
પચ્ચક્ષુખામિ-પચ્ચ-	ધત્ય-અહીંયાં.	અહિણા-રખલનાં.
ક્ષુખામિ.		ભૂલ.

બીજી રીતે પણ ૪ પ્રકારનો વિધિ.

બાણુ ગુરુ સીસો પુણુ; પચ્ચક્ષામિત્તિ એવ, વૌસિરધ—ગુરુ
પચ્ચક્ષામિ કહે, ત્યારે શિષ્ય વળી પચ્ચક્ષામિ એમ કહે.

એ પ્રમાણે ગુરુ વૌસિરધ કહે, ત્યારે શિષ્ય વૌસિરમિ કહે.

ઉવચ્ચોગિત્ય પ્રમાણુ—અહીં (લેનારનો) ઉપયોગ એજ પ્રમાણુ છે.
ન પ્રમાણુ વંજણુચ્છલણા ૧૫ ૧૧—પણ અક્ષરની સ્ખલના (પચ્ચ-
ક્ષાણુનો પાઠ આપવામાં ફેરફાર ૩૫ બૂલ) થાય તે પ્રમાણુ
૩૫ નથી.

પહેમે ઠાણુ-પહેલા
સ્થાનકમાં.

તેરસ-તેર.

બીએ-બીળ સ્થાન-
કમાં.

તિન્નિ ઉ-ત્રણુ વળી.

તિગાધ-ત્રણુ.

તધચ્ચમિ-ત્રીળ
સ્થાનકમાં.

પાણુસ્સ-પાણીના
છ આગાર

ચઉત્થમિ-ચોથા
સ્થાનકમાં.

દેસવગાસાધ-દેશા-
વગાસિકાદિ.

પંચમએ-પાંચમા
સ્થાનકમાં.

નમુ-નવકારસી.

પોરિસિ-પોરિસી.
૧ પ્રહર પ્રમાણુ.

સડ્ઠા-સાઠ-પોરિસી.
૧૧ પ્રહર પ્રમાણુ.

પુરિમ-પુરિમઠ. એ
પ્રહર પ્રમાણુ.

અવડ્ઠ=અવઠ. ત્રણ
પ્રહર પ્રમાણુ.

અંગુઠમાધ-અંગુઠ-
સહિય; આદિ.

અડ-આઠ.

તેર-તેર.

નિવિ-નિવિ.

વિગધ-વિગધ.

અંખિલ-આયંખિલ.

તિય-ત્રણુ.

તિય-ત્રણુ.

હ-બીયાસણુ.

ધગાસણુ-એકાસણુ.

એગઠાણુધ-એકલ-
ઠાણુ આદિ.

એકાસણુદિ પચ્ચક્ષાણુનાં પાંચ ઉચ્ચાર સ્થાન.

પહેમે ઠાણુ તેરસ—પહેલા સ્થાનકમાં, તેર-પચ્ચક્ષાણુ,

બીએ તિન્નિઉ તિગાધ તધચ્ચમિ—બીળ સ્થાનકમાં વળી ત્રણુ,
ત્રીળ સ્થાનકમાં ત્રણુ

પાણુસ્સ ચઉત્થમિ—ચોથા સ્થાનકમાં, પાણીના છ આગાર.

દેસવગાસાધ પંચમએ ૧૧૬૧—પાંચમા સ્થાનકમાં, દેશાવગાસિકાદિ.
(પાણુહાર, ચઉવિહાર, તિવિહાર દુવિહાર..)

નમુ પોરિસિ સડ્ઠા—નવકારસી (સૂર્ય ઉગ્યા પછી ૪૮ મીનીટ)
પોરિસી (૧ પ્રહર થાય) સાઠ પોરસી (દોઢ પ્રહરે થાય.)

પુરિમવડઠ અંગુઠમાઈ અડ તેર—પુરિમટું (એ પ્રહરે થાય.)

અવટું (ત્રણ પ્રહરે થાય). અંગુઠ સહિયં આદિ આઠ મળીને તેર.

નિવિ વિગઈખિલ તિય—નિવિ વિગઈ અને આયંખિલ એ ત્રણ.

તિય, દુ ઈગાસણ એગઠાણાઈ ૥૭૭૥—ખીયાસણ એકાસણ અને એકલઠાણ આદિ ત્રણ (ચોથા સ્થાનકર્મા પાણુસ્સ અને પાંચમા સ્થાનકર્મા દેશાવગાસક.)

પઠમંભિ-પહેલા	ખીયંભિ-ખીજ	તુરિએ-ચોથા
સ્થાનકર્મા.	સ્થાનકર્મા.	સ્થાનર્મા.
અઉત્યાઈ-અઉત્ય	તઘય-ત્રીજ સ્થાનકર્મા.	અરિમે-દિવસના છેડે.
ભક્તાદિ.	પાણુસ્સ-પાણીના.	જહુ સંભવ-યથા
તેરસ-તેર.	દેસવગાસ-દેશાવ-	સંભવ.
	ગાશિક.	નેયં-જળવું.

ઉપવાસાદિ પચ્ચક્ખાણુનાં પાંચ ઉચ્ચાર સ્થાન.

પઠમંભિ અઉત્યાઈ—પહેલા સ્થાનકર્મા અઉત્યભક્તા (૧ ઉપવાસ) થી ચોત્રીશ ભક્તા (૧૬ ઉપવાસ) સુધી.

તેરસ ખીયંભિ તઘય પાણુસ્સ—ખીજ સ્થાનકર્મા (નમુસ્કારસી આદિ) તેર, ત્રીજ સ્થાનકર્મા પાણીના છ આગાર.

દેસવગાસં તુરિએ—ચોથા સ્થાનકર્મા દેશાવગાશિક.

અરિમે જહુ સંભવં નેયં ૥૮૮૥—દિવસના છેડે યથા સંભવ (ચઉ-વિહાર, પાણુહાર દેશાવગાશિક) જળવું.

તહુ-તથા. તેમજ.	સૂરુગ્ગયાઈ-સૂરે	જહુ-જેમ.
મજ્ઞ-મધ્યનાં.	ઉગ્ગએ આદિ.	આવસીયાઈ-આવ-
પચ્ચક્ખાણુસુ-	વોસિરઈ-વોસિરઈ.	રિસઆએ.
પચ્ચક્ખાણીમાં.	કરણવિહિ-કરવાને	ખિઅ છંદ-ખીજ
ન પિહુ-જુદાં જુદાં	વિધિ.	વાંદણામાં.
ન કહેવાં.	ન ભક્તઇ-કલો નથી.	

કચે પાઠ પચ્ચક્ખાણુમાં ન બોલવે.

તહુ મજ્ઞ પચ્ચક્ખાણુસુ—તેમજ મધ્યનાં (નીવિ વિગઈ આયં-ખીલ એકાસણ ખીયાસણ એકલઠાણ અને ઉપવાસના) પચ્ચક્ખાણીમાં.

ન પિહુ મુરુઆયાઈ વોસિરઈ—મૂરે ઉગમએ આદિ (ઉગમએ મૂરે)

અને વોસિરઈ એ પદ જુદાં જુદાં (વારંવાર) ન કહેવાં.

કરણવિહિ ઉ ન ભત્રઈ—કરવાનો વિધિ કહ્યો નથી.

જહાવસીયાઈ બિઅ ઇંદે ॥૬॥—જેમ આવરિસિઆએ એ પદ
ખીજ વાંદણામાં કહેવાતું નથી તેમ.

તહુ-તથા, તેમજ.	પાણુગરસ-પાણીના.	અચિત્ત ભોઈણો-
તિવિહુ-તિવિહારના.	આગારા-છ આગાર.	અચિત્ત ખાનારને.
પચ્ચખાણુ-પચ્ચ- ક્રખાણુમાં.	દુવિહાહારે-દુવિહાર- વાળાને.	તહુ-તેમજ.
ભત્રંતિ-કહે છે.		ફાસુ જલે-ઉકાળેલ પાણીવાળાને.

પ્રાસુક પાણીના છ આગાર કેને કહેવા.

તહુ તિવિહુ પચ્ચખાણુ—તેમજ (એકાસણાદિ) તિવિહારના પચ્ચ-
ક્રખાણુમાં.

ભત્રંતિ અ પાણુગરસ આગારા—પાણીના છ આગાર કહે છે.

દુવિહાહારે અચિત્ત,—ભોઈણો તહુ ય ફાસુ જલે ॥ ૧૦ ॥—

અચિત્ત ખાનાર એકાસણાદિ દુવિહારવાળાને, અને પ્રાસુક
પાણી પીનારને તેમજ (પાણીના છ આગાર) કહેવા.

વિવેચન—૧. અચિત્ત ખાનાર અને અચિત્ત પાણી પીનારને

પાણુરસનો આગાર કહેવો. ૨. સચિત્ત ખાનાર અને અચિત્ત પાણી

પીનારને પાણુરસનો આગાર કહેવો. ૩. અચિત્ત ખાનાર અને સચિત્ત

પાણી પીનારને પાણુરસનો આગાર ન કહેવો. ૪. સચિત્ત ખાનાર

અને સચિત્ત પાણી પીનારને પાણુરસના આગાર ન કહેવા.

ઈત્તુચિય-એટલાજ	આદિકમાં.	પિયંતિ-પીએ છે.
માટે.	ફાસુયં-અચિત્ત.	તહા-તેમજ.
ખવણુ-ઉપવ સ.	ચિય-નિચે.	પચ્ચક્રખંતિ-પચ્ચ- ક્રખાણુ કરે છે.
અખિલ-આયંખિલ.	જલં તુ-પાણી વળી.	
નિવિયાઈસુ-નિવિ	સડ્ઠાવિ-આવડા પણુ.	તિહાહાર-તિવિહારનું

પ્રાસુક પાણી કયા પચ્ચક્રખાણુમાં વાપરવું.

ઈત્તુચિય ખવણુખિલ, નિવિયાઈસુ ફાસુયં ચિય જલં તુ—

એટલાજ માટે ઉપવાસ આચરિલ અને નીવિઃ આદિઃ (એકા-
સણા) માં નિશ્ચે અચિત પાણી વળી.

સડઠાવિ પિયંતિ તહા—શ્રાવકો પણ પીએ છે. તેમજ

પચ્ચક્ષ્મંતિ ય તિહાહારં ॥૧૧૧॥—તિવિહારનું, પચ્ચક્ષ્માણ કરે છે.

ચઉહાહારં ચઉવિહાર.	તિહ ચઉહા—તિવિ-	એગાસણાઈ—એકા-
તુ—વળીઃ જ.	હાર.. ચઉવિહાર.	શનાદિઃ,
નમો—નવકારસી.	નિસિ—રાત્રિનું:	સડઠાણ—શ્રાવકોને.
રત્તિંપિ—રાત્રિનું પણ:	પોરિસિ—પોરિસી:	દુ તિ ચઉહા—દુવિ-
મુણીણ—મુનિને.	પુરિમ—પુરિમઠું.	હાર તિવિહાર અને
સેસ—ખાકીનાં.		ચઉવિહાર.

મુનિ અને શ્રાવકને કયાં પચ્ચક્ષ્માણ કેવી રીતે કરવાં તે બાબત.

ચઉહાહારં તુ નમો, રત્તિંપિ મુણીણ સેસ તિહ ચઉહા—

મુનિઓને નવકારસી અને રાત્રિનું પચ્ચક્ષ્માણ પણઃ ચઉવિ-
હાર જ હોય અને ખાકી (પોરિસિ આદિ)નાં તિવિહાર અને
ચઉવિહાર હોય.

નિસિ પોરિસિ પુરિમંગા—સણાઈ સડઠાણ દુતિ ચઉહા ॥૧૨૧॥—
શ્રાવકોને રાત્રિનું પચ્ચક્ષ્માણ પોરિસી પુરિમઠું અને એકાસણાદિ
દુવિહાર તિવિહાર અને ચઉવિહાર (એમ ૩ પ્રકારે) હોય.
(અને નવકારસી ચોવહાર જ હોય.)

ખુહ—હુધાને. લૂખને.	એઈ—આવે.	ખિવઈ—નાખે.
પસમ—શમાવવામાં.	દેઈ—આપે.	કુટ્ટે—કુટ્ટરમાં.
ખમ—સમર્થ.	વા—અથવા.	જે—જે!
એગાગી—એકાકી, એક.	સાયં—સ્વાદને.	પંકુવમં—કાદવં સરખા.
આહારિવ—અથવા.		તં—તે દ્રવ્ય તે પદાર્થ.
આહારમાં.	ખુહિઓ—હુધાવાળો.	આહારો—આહાર.

ચાર પ્રકારના આહારનું ૩ જુદું દ્વાર, આહારનું લક્ષણઃ
ખુહ—પસમ ખમેગાગી,—આહારિવ એઈ દેઈ વા સાયં—૧. હુધાને
શમાવવામાં સમર્થ એવું એક દ્રવ્ય (ભાત વિગેરે) અથવા
૨. આહારમાં આવે, અથવા ૩ આહારમાં સ્વાદ આપતું હોય.
(લૂણ વિગેરે).

ખુલિઓ વખિવઈ કુરૂઠે, જં પંકુવમં તમાહારો ॥ ૧૩ ॥—
અથવા ૪ ભૂખ્યો (ભૂખ શમાવવા માટે) જે કાદવ સરખા
પદાર્થને હિદરમાં નાખે તે આહાર કહેવાય (જેમકે માટી.)

અસણે-અશનમાં.	ખજજ-ખા.ખં.	જવ-જવનું પાણી.
મુગ-મગ	રખખ-રાખ.	કયર-કેરાનું પાણી.
ઓયણુ-ઓદન.ભાત.	કંદાઈ-કંદ વિગેરે.	કક્કડોદગ-કાકડીનું પાણી.
સતુ-સાયવો.	પાણે-પાણીમાં.	સુરાઈ જલ-મદિરા
મંડ-માંડા.	કંજિય-જાસની આછ.	આદિનું પાણી.
ધય-દૂધ.		

કઈ.કઈ.ચીજો અશન અને પાણીમાં ગણાય.

અસણે મુગોયણુ-સતુ, -મંડ-પય-ખજજ-રખખ-કંદાઈ-અશનમાં:

૧. મગ. ૨. ભાત. ૩. સાયવો (શેકેલો લોટ) ૪. માંડા. (પૂકા, રોટલો, રોટલી) ૫. દૂધ. ૬. ખાખ (પકવાન) ૭. રાખ અને ૮. કંદ વિગેરે. (એ આઠે અશનમાં ગણાય છે.)

પાણે કંજિય જવ કયર, કક્કડો દગ સુરાઈ જલ ॥ ૧૪ ॥—

- પાણીમાં જાસની આછ, જવનું પાણી, કેરાનું પાણી, કાકડીનું પાણી અને મદિરા (દાર) વિગેરેનું પાણી.

ખાઈમિ-ખાદિમમાં.	સુઠિ-સુઠં.	તંખોલાઈ-તંખોલ
ભત્તોસ-ભક્તૌષધિ	જીર-જીરં.	[વિગેરે]
શેકેલાં ધાન્ય.	અજમાઈ-અજમો	અણહારે-અણહારીમાં.
ફેલાઈ-ફલ વિગેરે.	મહુ-મધ.	મોય-મૂત્ર.
સાઈમિ-સ્વાદિમમાં.	ગુડ-ગોળ.	નિંખાઈ-લીંબડા
		વિગેરે.

ખાદિમ સ્વાદિમ અને અણહારી વસ્તુઓ.

ખાઈમિ ભત્તોસ ફેલાઈ-ખાદિમમાં શેકેલાં ધાન્ય અને ફલ વિગેરે.

સાઈમિ સુઠિ જીર અજમાઈ, મહુ ગુડ તંખોલાઈ-સ્વાદિમમાં સુઠં, જીરં, અજમો [વિગેરે. મધ ગોળ અને તંખોલ વિગેરે]

અણહારે મોય નિંખાઈ ॥ ૧૫ ॥—અણહારી (જે વસ્તુઓ ખાવામાં અનિષ્ટ [તુરી કે કડવી] સ્વાદવાળી-હોય તે.) માં સર્વ જાતનાં મૂત્ર અને લીંબડા (નાં પત્ર ફળ જાત લાકડું) વિગેરે.

વિવેચન—રાત્રે ચોવિહારવાળાને કારણે વપરાય તેવી અણુહારી
ચીજોનાં નામ. લીંબકાનાં અંગ (પત્ર-છાલ-કાષ્ટ-ફળ-કુલ વિગેરે)ગોમૂત્ર
વિગેરે મૂત્ર, ગજો, કડ્ડ, કરિયાતુ ચીમેક રાખ ઉપલેટ વળ હરડાં બહેડાં
આમળાં, બાવળની છાલ, ધમાસો આસંધી. સુખડ એળીઓ ગુગળ ખેરડી
કંથેરી કેરમૂલ પુંઆક બોળ ચિત્રક કુંદરૂં. ફટકડી યુવર આકડા તથા
જે વસ્તુઓ ખાવામાં અનિષ્ટ સ્વાદવાળી હોય તે અફીણુ વિગેરે યુજ્યમર,
ઝેરી ટોપરૂં, અંબર, કરતુરી. મજીઠ, રૂમીમસ્તકી, ખેરસાર દાકમની છાલ,
બીમસેની ખરાસ, અતિવિષની કળી, વખમો, ચણિક્યાયા, કેશર, ઝેરી
ગોટલી, મોટી હીમજ, કાયદન વિગેરે. વિશેષ ગુરૂગમથી જાણવું.

દ્વા-બે આગાર.	ધગાસણુ-એકાસણાના.	અંખિલિ-આયં
નવકારિ-નવકારસીના.	અટ્ટ-આઠ.	ખીલના.
છ-છ		અટ્ટ-આઠ.
પેારાસ-પોરિસીના	સત્ત-સાત.	પણ-પાંચ.
સગ-સાત.	ધગાઠાણુ-એકલઠા-	ચઉત્થિ-ઉપવાસના.
પુરિમડૂઢે-પુરિમડૂના.	ણાના.	છ પ્યાણુ-પાણીના છ

નવકારસી વિગેરેના આગારની સંખ્યાનું ચોથું દ્વાર.

દ્વા નવકારિ છ પોરિસિ-નવકારસીના બે આગાર. પોરિસીના છ આગાર.
સગ પુરિમડૂઢે ધગાસણુ અટ્ટ—પુરિમડૂના સાત, એકાસણાના
આઠ આગાર.

સત્તેગઠાણુ અંખિલિ, અટ્ટ—એકલઠાણાના સાત અને આયં-
ખીલના આઠ.

પણ ચઉત્થિ છ પ્યાણુ ॥ ૧૬ ॥—ઉપવાસના પાંચ અને પાણીના છ
આગાર છે.

ચઉ-ચાર.	પણ-પાંચ.	ઉક્રખિત્ત વિવેગેષુ.
ચરિમે-દિવસ ચરિ-	પાવરણુ-ચોળપટ્ટાના.	મુત્તુ-મૂકીને.
મના	નવટ્ટ-નવ અને આઠ.	દ્વવિગાધ-ઢીલી
ચઉ-ચાર.	નિબીએ-નિવીના.	નિવીમા.
અભિગાહિ-	આગાર-આગાર.	નિયમિ-નિચે.
અભિગ્રહના.	ઉક્રખિત્ત વિવેગ-	અટ્ટ-આઠ.

ચઉ ચરિમે ચઉ લિગ્ગાહિ—દ્વિસ ચરિમ (ચઉવિહાર તિવહાર
અને દુવિહાર)ના ચાર, અભિગ્રહના ચાર આચાર.

પણ પાવરણે નવરૂઠ નિંબીએ—ચોળપટો મૂકવાના પાંચ તથા
નિંબીના નવ (કંકણમાં) અને આઠ હીલીમાં.

આગારૂકખિત વિવેગ, મુત્તું દ્વવિગઈ નિયમિટ્ઠ ॥ ૧૭ ॥— ઉક્-
ખિત વિવેગેણું આચાર મૂકીને હીલી નિંબીમાં નિંચે આઠ આચાર.

અન્ન-અન્નતથણાભો- ગેણું.	સહુ-સહસાગારેણું.	છ-છ.
સહુ-સહસાગારેણું.	પચ્છ-પચ્છનકાલેણું.	સહુપોરિસી-સાહ્-
હુ-એ આગાર.	દ્વિસ-દ્વિસામોહેણું.	પોરિસીના.
નમુકારે-નવકારસીમાં.	સાહુ-સાહુ વયણેણું.	પુરિમહુ-પુરિમાહ્માં.
અન્ન-અન્નતથણાભો- ગેણું.	સવ્વ-સવ્વ સમાહિ- વત્તિયાગારેણું.	સત્ત-સાત.
	પોરિસી-પોરિસી.	સમહુત્તરા-મહત્તરા- ગારેણું સહિત.

નવકારસી પોરિસી સાહુપોરિસી પુરિમહુ અને અવહુના આગાર-
અન્ન સહુ હુ નમુકારે—અન્નતથણાભોગેણું અને સહસાગારેણું.
એ એ આચાર નવકારસીમાં.

અન્ન સહુ પચ્છ દ્વિસ ચ સાહુ સવ્વ, પોરિસિ છ સહુ પોરિસિ—
અન્નતથણાભોગેણું સહસાગારેણું પચ્છનકાલેણું દ્વિસામોહેણું
સાહુવયણેણું સવ્વ સમાહિવત્તિયાગારેણું એ છ આગાર પોરિસી
અન સાહ્ પોરિસીના છે.

પુરિમહુ સત્ત સમહુત્તરા ॥ ૧૮ ॥—(હિપરના છ આચારને) મહ-
ત્તરાગારેણું સહિત કરીએ તો પુરિમાહ્માં સાત આચાર.

અન્ન-અન્નતથણાભો- ગેણું.	ગુરુઅ-ગુરુ અબ્બુદ્ધા- ણેણું.	પિન્ન્યાસણિ-પિયા- સણ્યામાં.
સહુ-સહસાગારેણું.	પારિ-પારિક્કાવણિયા- ગારેણું.	અદ્ધ-આઠ.
સાગારિ-સાગારિયા- ગારેણું.	મહુ-મહત્તરાગારેણું.	સગ-સાત.
આઉંટણુ-આઉંટણુ	સવ્વ-સવ્વ સમાહિ- વત્તિયાગારેણું.	ઈગઠાણુ-એકલઠાણુમાં.
પસારેણું.	એગ-એકાસણા.	અઉંટ-આઉંટણુ પસારેણું.
		વિણા-વિના.

એકાસણા બિયાસણા અને એકલઠાણાના આગાર.

અન્ન સહસ્રાગારિ અ—અન્નતથણાભોગેણું, સહસ્રાગારેણું, સાગારિ-
યાગારેણું.

આઉંટણુ ગુરુઅ પારિ મહુ સન્વ—આઉંટણુપસારેણું, ગુરુ અખણુ-
દ્વાણેણું, પારિદ્વાવણિયાગારેણું, મહત્તરાગારેણું, સન્વસમાહિવત્તિ-
યાગારેણું.

એગ બિન્નાસણિ અદ્દઉ—એકાસણા અને બિયાસણામાં આઠ આગાર.

[સગ ઇગઠાણે અઉંટ વિણા ૧૧૮૧—તેમાંથી આઉંટણુ પસારેણું
વિના એકલઠાણામાં સાત આગાર

અન્ન-અન્નતથણાભો- ગેણું.	પડુચ્ય-પડુચ્ય- મહ્ખિએણું.	નિવિગધંએ- નીવિમાં.
સહ-સહસ્રાગારેણું.	પારિ-પારિદ્વાવણિયા- ગારેણું.	નવ-નવ. પડુચ્ય-પડુચ્યમ- હ્ખિએણું.
લેવા-લેવાલેવેણું.	મહુ-મહત્તરાગારેણું.	વિણુ-વિના.
ગિહુ-ગિહત્યસ- સદ્દેણું.	સન્વ-સન્વ સમાહિ- વત્તિયાગારેણું.	અખિલે-આયખિ- લમાં.
ઉદ્ધખિત્ત-ઉદ્ધખિત્ત વિવેગેણું.	વિગધ-વિગધ	અદ્દ-આઠ.

વિગધ નિવિ અને આયખિલના આગાર.

અન્ન સહ લેવા ગિહુ—અન્નતથણાભોગેણું સહ... લેવાલેવેણું
મિહત્યસસદ્દેણું.

ઉદ્ધખિત્ત પડુચ્ય પારિ મહુ સન્વ—ઉદ્ધખિત્તવિવેગેણું, પડુચ્યમહ્-
ખિએણું પારિદ્વાવણિયાગારેણું મહત્તરાગારેણું સન્વસમાહિવત્તિ-
યાગારેણું.

વિગધ નિવિગધંએ નવ—વિગધ અને નીવિમાં નવ (આગાર.)

પડુચ્ય વિણુ અખિલે અદ્દ ૧૧ ૨૦ ૧૧—પડુચ્યમહ્ખિએણું વિના
આયખિલમાં આઠ (આગાર)

અન્ન-અન્નતથણા-
ભોગેણું.

સહુ-સહસાગારેણું
પારિ-પારિદ્વાવણિ-
યાગારેણું.

મહુ-મહત્તરાગારેણું.
સંવ-સંવસમાહિ-
વતિયાગારેણું.

પંચ-પાંચ
ખવણુ-ઉપવાસમા.

છપાણિ-પાણુસ્સના છ
લેવાઈ-લેવેણુવા
વિગેરે.

ચઉ-ચાર.
ચરિમં-દિવસ ચરિમ.
અંગુટ્ઠાઈ-અંગુઠસહિ
વિગેરે

અભિગ્ગાહિ-અભિ-
ગ્રહને વિષે.

અન્ન-અન્નતથણાભો-
ગેણું.

સહુ-સહસાગારેણું.
મહુ-મહત્તરાગારેણું.
સંવ-સંવસમાહિ-
વતિયાગારેણું.

ઉપવાસ, પાણી અને અભિગ્રહાદિના આગાર.

અન્ન સહુ પારિ મહુ સંવ, પંચ ખવણુ છપાણિ લેવાઈ—અન્ન-
તથણાભોગેણું સહસાગારેણું પારિદ્વાવણિયાગારેણું મહત્તરાગારેણું
અને સંવસમાહિવતિયાગારેણું એ પાંચ આગાર ઉપવાસમા
અને લેવેણુવા વિગેરે છ આગાર પાણુસ્સ (પાણીના)

ચઉ ચરિમંગુટ્ઠાઈ, લિગ્ગાહિ અન્ન સહુ મહુ સંવ ૧૨૧૧—
દિવસચરિમ અંગુઠસહિ વિગેરે પચ્ચક્ખાણુ અને અભિગ્રહને
વિષે ૪ આગાર. અન્નતથણાભોગેણું સહસાગારેણું મહત્તરાગારેણું
સંવસમાહિવતિયાગારેણું.

દુઠ્ઠ-દૂધ.
મહુ-મધ.
મજ્જ-મદિરા.

તિદ્દસ-તેલ.
ચઉરો-ચાર.

દવવિગઈ-નરમ વિગઈ

ચઉર-ચાર.
પિંડદવા-કઠણુ અને
નરમ.

ઘય-ઘી.
ગુલ-ગોળ.
દહિય-દહિં.

પિસિય-માંસ.
મક્ખાણુ-માખણુ.
પક્કન્ન-પકવાત.
દો-ઐ
પિંડા-કઠણુ.

દશ વિગઈમાંથી દ્રવ અને પિંડ વિગઈઓનાં નામ.

દુઠ્ઠ મહુ મજ્જ તિદ્દસ, ચઉરો દવ વિગઈ—દૂધ મધ મદિરા
અને તેલ એ ચાર નરમ (જેનો રસો ચાલે તે) વિગઈ છે.
ચઉરો પિંડ દવા, ઘય ગુલ દહિય પિસિય—ઘી ગોળ દહીં અને
માંસ એ ચાર કઠણુ અને નરમ વિગઈ છે.

પચ્ચક્ષુખાણુના આગારોની સંખ્યાના યંત્રની સ્થાપના.

અંક	પચ્ચક્ષુખાણુનામ	સંખ્યા.	આગારોનાં નામ.
૧	નોકારસી.	૨	અન્ન૦, સહ૦
૨	પોરિસી.	૬	અન્ન૦, સહ૦, પચ્છન્ન૦, દિસામો૦, સાહુ૦, સંવ૦,
૩	સાહપોરિસિ.	૬	અન્ન૦, સહ૦, પચ્છન્ન૦, દિસામો૦, સાહુ૦, સંવ૦,
૪	પુરિમહ્.	૭	અન્ન૦, સહ૦, પચ્છ૦, દિસા૦, સાહુ૦, મહુત૦, સંવ૦,
૫	અવહ્.	૭	અન્ન૦, સહ૦, પચ્છ૦, દિસા૦, સાહુ૦, મહુત૦. સંવ,
૬	એકાસણ્.	૮	અન્ન૦, સહ૦, સાગા૦, આર્ટિ૦, ગુર૦, પારિ૦, મહુ૦, સંવ૦,
૭	બિયાસણ્.	૮	અન્ન૦, સહ૦, સાગા૦, આર્ટિ૦ ગુર૦, પારિ૦, મહુ૦, સંવ૦,
૮	એકલઠાણ્.	૭	અન્ન૦ સહ૦, સાગારી૦ ગુર૦, પારિ૦, મહુ૦ સંવ૦.
૯	નીવી.	૯	અન્ન૦, સહ૦ સ્સા૦ લેવા૦, ગિહ૦, ઉક્ષિત૦, પદુચ્ચ૦. પારિ૦,
૧૦	વિગધ.	૯	મહુત૦, સંવ૦.
૧૧	આયંખિલ	૮	અન્ન૦, સહ૦, લેવા૦, ગિહ૦, ઉક્ષિત૦ પારિ૦, મહુ૦, સંવ૦.
૧૨	ઉપવાસ.	૫	અન્ન૦, સહ૦, પારિ૦, મહુ૦, સંવ૦,
૧૩	પાણહાર.	૬	લેવે૦, અલે૦, અચ્છ૦, બહુ૦, સસિતથે૦, અસિતથે૦.
૧૪	અભિગ્રહસંકેત	૪	અન્ન૦, સહ૦, મહુ૦, સંવ૦.
૧૫	દિવસચરિમં.	૪	" " " "
૧૬	ભવચરિમં.	૪	" " " "
૧૭	દેશાવગારિકં.	૪	" " " "
	યતિને		ચોલપદ્મગારેણ્.
૧૮	સમકિતના.	૬	રાયા૦, ગણા૦, બલા૦, દેવા૦, ગુરની૦, વિત્તિ૦.

મકખાણુ પક્કન દો પિંડા ॥ ૨૨ ॥—માખણુ અને પકવાન એ બે
કંઠણુ વિગઈ છે.

પોરિસિ-પોરિસી.	પોરિસાઈ-પોરિસી	ગાંઠી-ગઠિસહિયં.
સડ્ડ-સાઈ પોરિસી.	આદિના.	સચિત્તદંવાઈ-
અવડ્ડ-અવડ્ડ	સમા-સરખા.	સચિત્ત દ્રવ્યાદિક.
દુલત-ખીયાસણું.	અંગુટ્ઠ-અંગુઠસહિયં.	(દેશાવગાસિક)
નિવિગઈ-નીવિ.	મુટ્ઠિ-મુટ્ઠિસહિયં.	અભિગાહિયં-
		અભિગ્રહ.

કેટલાક પચ્ચકખાણુના માંહોમાંહે સરખા પાઠ અને આગાર.
પોરિસિ સડ્ડ-અવડ્ડ—પોરિસી અને સાઈ પોરિસીના સરખા (૬)
આગાર છે. પુરિમાઈ અને અવડ્ડના સરખા (૭) આગાર છે.

દુલત નિવિગઈ પોરિસાઈ સમા—એકસણું અને ખીયાસણુના
સરખા (૮) આગાર નીવિ અને વિગઈના સરખા (૯)
આગાર છે. પોરિસી વિગેરના સરખા આગાર છે.

અંગુટ્ઠ મુટ્ઠિ ગાંઠી,—સચિત્ત દંવાઈ-ભિગાહિયં ॥૨૩॥—અંગુઠ
સહિયં, મુટ્ઠિસહિયં, ગાંઠીસહિયં, સચિત્ત દ્રવ્યાદિક (દેશાવગાસિક
અને દ્રવ્યક્ષેત્રાદિક) અને અભિગ્રહના સરખા (૪) આગાર છે.

વિસ્સરણુ-વિસ્મરણુ	સહસાગારો-ઓચિતું.	કાલ પચ્ચન્નકાલેણું.
ચવાથી ભૂટી જવાથી.	સહસાગારેણું.	મેહાઈ-મેધાદિ વડે.
અણાભોગો-ઉપયોગ	સયં-પોતાની મેળે.	દિસિવિવળ્લમ્બુ-
વિના અન્નતથણા-	મુહુપવેસો-મુખમાં	દિશિનો ફેરફાર થયે છતે
ભોગેણું.	પ્રવેશ	દિસિ મોહો-દિશિમાં
	પચ્ચન્નકાલ-ઢંકાયેલો.	મોહ, દિશામોહેણું.

ખાવીશ આગારોના અર્થ ચાર ગાથા વડે કહે છે.

વિસ્સરણુ-મણાભોગો—ઉપયોગ વિના ભૂટી જવાથી કાંઈ ચીજ
મુખમાં નખાય તે અન્નતથણાભોગેણું.

સહસાગારો સયં મુહુપવેસો—પોતાની મેળે ઓચિતું મુખમાં કાંઈ
ચીજ પ્રવેશ કરે તે સહસાગારેણું.

પચ્ચન્નકાલ મેહાઈ—મેધાદિ વડે ઢંકાયેલો કાલ હોવાથી અધુરે પચ્ચ
કખાણુ જમે તે પચ્ચન્નકાલેણું.

દિસિ વિવળ્લમ્બુ દિસિમોહો ॥ ૨૪॥—(આધી વિગેરેથી) દિશિનો
ફેરફાર થયે છતે દિશિમાં મોહ ચવાથી ખબર ન પડે તે. દિશામોહેણું.

સાહુવયણુ-સાધુનું વચન. સાહુવયણેણું ઉઘાડા પોરિસિ- બહુ પડિપુના પોગિસ. તાણુ મુત્યયા-શરીરની સ્વસ્થતા.	સમાહિત્તિ-સમાધિ. સન્વસમાહિ વત્તિયા. ગારેણું. સંઘાઈકજજ-સંઘા દિકનું કાર્ય.	મહુતર-મહતરાગારેણું ગિહુતથ-ગૃહસ્થ. ખંદાઇ-ચારણુ ભાટ વિગેરે. સાગારી-સાગારિયા- ગારેણું.
---	--	--

સાહુવયણુ ઉઘાડા, -પોરિસિ—(છ ઘડીયે) બહુ પડિપુ-ના પોરિસી એવું
સાધુનું વચન સાંભળીને પોરિસી પારે તે સાહુવયણેણું આગાર.
તાણુ મુત્યયા સમાહિત્તિ—શરીરની સ્વસ્થતા (રોગની શાંતિ) તથા
સમાધિ કરવા માટે સન્વસમાહિવત્તિયાગારેણું.

સંઘાઈ કજજ મહુતર—મોટાની આગાથી સંઘાદિકનું કાર્ય કરતાં
પચ્ચક્ખાણુ પારવું પડે તે મહતરાગારેણું.

ગિહુતથ ખંદાઇ સાગારી ॥ ૨૫ ॥—ગૃહસ્થ અને ચારણાદિની નજર
લાગવાથી એકાસણાદિમાં ઉડવું પડે તે સાગારિયાગારેણું.

આઉંટણું-સંકોચવું. આઉંટણુપસારેણું. અંગાણું-અંગોનું. ગુર-મોટા ગુર. પાહુણુસાહુ-વડીલ સાધુ.	ગુરઅભુટ્ટાણું- ગુરઅખભુટ્ટાણેણું. પરિઠાવણુ-પરઠવવા ચોગ્ય. પારિઠાવણિયાગારેણું.	વિહિગહિએ-વિધિએ ગ્રહણુ કરેલો. જઈણુ-ચતિને પાવરણિ-વચ્ચ મૂકવામાં. કડિપટ્ટો-ચોલપટ્ટા- ગારેણું.
---	---	---

આઉંટણું-અંગાણું—(હાથ પગ વિગેરે) અંગોને સંકોચવું તે આઉંટણું-
પસારેણું.

ગુર પાહુણુસાહુ ગુર અભુટ્ટાણું—ગુર અથવા વડીલ સાધુ પધારે
(તો તેમનો વિનય સાચવના એકાસણાદિમાં) ઉભા થવું તે ગુર
અખભુટ્ટાણેણું.

પરિઠાવણુ વિહિ ગહિએ—વિધિએ કરીને ગ્રહણુ કરેલો આહાર
પરઠવવા ચોગ્ય હોય (તો ગુર આગાએ) વાપરવો તે પારિ-
ઠાવણિયાગારેણું.

જઈણુ પાવરણિ કડિપટ્ટો ॥ ૨૬ ॥—ચતિને વચ્ચ મૂકવાના પચ્ચ-

ક્રખાણુમાં ચોલપટ્ટાગારેણું. (જિતેન્દ્રિયમુનિ અભિગ્રહને લીધે
વચ્ચરદિત ખેડા હોય, તેવા પ્રસંગે ગૃહસ્થ આવે તો તરત
ચોલપટ્ટો પહેરી લે)

ખરડિય-ખરડાએલી	ગિહત્યસંસદ્ગેણું.	પિંડ વિગઈણું-કંઠણું
લૂહિઅ-ચુછેતી.	કુચ્ચ-શાક.	વિગઈને.
ડાવાઈ-કડછી આદિ	મંડાઈ-માંડાદિકને.	મક્ખિય-મસળેલ.
વડે.	ઉક્ખિત-ઉપાડી લી.	પકુચ્ચમક્ખિએણું.
લેવ-લેવાલેવેણું.	ધેલ.ઉક્ખિતવિવેગેણું	અંગુલીહિ-આંગ- ળીઓ વડે.
સંસદ્-સંસ્કારિત.		મણા-કાંઈક.

ખરડિય લૂહિય ડાવાઈ, લેવ—(અકલ્પનીય વસ્તુથી). ખરડાયેલી કડછી
વિગેરને લુછીને વહોરાવેનો આહાર ગ્રહણ કરતાં મુનિને
(આયખીલ કે નીચિનો) ભંગ ન થાય તે લેવાલેવેણું.

સંસદ્ કુચ્ચ મંડાઈ—શાક માંડાદિકને ઘી તેલથી સંસ્કારિત કર્યાં હોય
તો તે મુનિને (નીચિ આદિ)માં ભંગ ન થાય તે ત્રિહત્યસંસદ્ગેણું.
ઉક્ખિત પિંડ વિગઈણું—રાટલી ઉપરથી પિંડ વિગઈને ગૃહસ્થે
ઉપાડીને અલગ મૂકી હોય તો તે વહોરતાં મુનિને (નીચિ
વિગેરનો) ભંગ ન થાય તે ઉક્ખિત વિવેગેણું.

મક્ખિય અંગુલીહિ મણા ॥ ૨૭ ॥—કાંઈક ઘી, આદિથી આંગ-
ળીઓ વડે કણીક મંસળી હોય તે વસ્તુ વાપરતાં મુનિને (નીચિ
આદિનો) ભંગ ન થાય તે પકુચ્ચમક્ખિએણું.

લેવાડ-લેપકૃત.	અચ્છ-નિર્મળ.	સસિત્થ-દાણા
લેવેણું વા.	અચ્છેણું વા.	સહિન. સસિત્થેણું વા.
આયામાઈ-આસા- મણ.વિગેરે.	ઉસિણ જલ-ઉબણ જલ.	ઉરસેઈમ-આટાવાળું.
ધિર-અલેપકૃત.	ધોઅણ-ચોખાતું	ઈઅર-અસિત્થ.
અલેવેણું વા	ધોઅણ.	અસિત્થેણું વા.
સોપીર-છાશની	ખહુલ-ખહુલેપકૃત.	સિત્થવિણા-દાણા
આછ, કાંછ.	ખહુલેવેણું વા.	વિના.

અચિત્ત પાણી.

લેવાડ' આયામાઈ—આસામણ આદિ (દ્રાક્ષ આબદી) લેપકૃત
(વાસણમાં લેપ રહે તે) પાણી તે લેવેણવા આગાર.

ધયર સોવીરમચ્છ-મુસિણ જલ—કાંજ (છાશની આછ)તું પાણી તે
અલેપકૃત પાણી તે અલવેણ વા આગાર. ત્રણ ઉકાળાવાળું
નિર્મળ ઉબળ પાણી તે અચ્છેણ વા આગાર.

ઘોઅણ બહુલ સસિત્થ', ઉચ્છેધમ ધચ્છર સિત્થ વિણા ૥૨૮૧-
આખા ફળ વિગેરેતું ઘોઅણ તે બહુ લેપકૃત પાણી તે બહુલે-
વેણ વા આગાર. દાણા સહિત કે આટાના રજકણ સહિત
પાણી તે સસિત્થેણ વા આગાર લુખડાથી ગળેલ દાણા કે
આટાના રજકણવાળું પાણી તે અસિત્થેણ વા આગાર.

પણ ચઉ-પાંચ. ચાર.

ચઉ ચઉ-ચાર. ચાર.

દુ દુવિહુ-ખે.ખે પ્રકારે.

છ ભક્ષ-છ ભક્ષ.

દુદ્ધાઈ-દૂધ વિગેરે.

વિગઈ-વિગઈના.

ધગવીસ-એકવીસ.

તિદ્ધતિ-ત્રણ.ખે.ત્રણ.

ચઉ વિહુ-ચાર પ્રકારે

અભક્ષ-અભક્ષ.

ચઉ-ચાર.

મહુ માઈ-મધ વિગેરે.

વિગઈ-વિગઈના.

આર-આર.

ખીર ઘય-દૂધ, ઘી.

દહિ તિલ્લ-દહી. તેલ.

ગુડ-ગોળ.

પક્કન્ન-પકવાન્ન.

છ ભક્ષ-છ ભક્ષ.

વિગઈઆ-વિગઈ.

ગા-ગાયતું.

મહિસી-ભેંસતું.

ઉદ્ધિ-ઉંટડીતું.

અય-અકરીતું.

અલગાણ-ઘેટીતું.

પણ દુદ્ધ-પાંચ પ્રકારે

રતું દૂધ

અહુ-હવે.

ચઉરો-ચાર પ્રકારે.

ઘય-ઘી.

દહિઆ-દહી.

ઉદ્ધિ વિણા-ઉંટડી
વિના.

તિલ-તલતું.

સરિસવ-સરસવતું.

અયસિ-અલસીતું.

લદ્-ખસખસ જેવું

કુસુંબીતું.

તિલ્લ-તેલ.

ચઉ-ચાર.

હવગુડ-દીલો ગોળ.

પિંડ ગુડા-કઠણ ગોળ.

દો-ખે.

પક્કન્ન-પકવાન્ન.

તિલ્લ-તેલમાં તળેલું.

ઘય-ઘીમાં.

તલિય-તળેલું.

ફ. ભક્ષ વિગઈના ૨૧ ઉત્તરભેદ.

પણ ચઉ ચઉ ચઉ દુ દુવિહુ—(દૂધ) ૫ પ્રકારે. (ઘી) ૪ પ્રકારે.
(દહી) ૪ પ્રકારે. (તેલ) ૪ પ્રકારે. (ગોળ) ૨ પ્રકારે અને
પકવાન્ન ખે પ્રકારે છે.

છ ભક્ષ્ય દુદ્ધાધ વિગર્ધ ધગવીસ—એમ છ ભક્ષ્ય દૂધ વિગરે
વિગર્ધના ૨૧ ભેદો છે.

તિ દુતિ ચઉવિહુ અભક્ષ્યા, ચઉ મહુમાર્ધવિગર્ધખાર ॥૨૯॥—

મધ ૩ પ્રકારે, મદીરા બે પ્રકારે, માંસ ૩ પ્રકારે અને માખણ
૪ પ્રકારે છે. એમ મધ વિગરે (ચાર અભક્ષ્ય) વિગર્ધના ૧૨ ભેદ છે.

ખીર ઘય દહિ અ તિલ્લ, ગુડ પક્કન્ન છ ભક્ષ્ય વિગર્ધઓ—
દૂધ, ઘી, દહીં, તેલ, ગોળ અને પક્વાન્ન એ છ ભક્ષ્ય વિગર્ધ છે.

ગા મહિસી ઉદિ અય, એલગાણુ પણ દુદ્ધ અહુ ચઉરો ॥૩૦॥—
ગાયનું, ભેંસનું, હંટડીનું, બકરીનું અને ઘેટીનું એમ પાંચ
પ્રકારે દૂધ છે. હવે ૪ પ્રકારે ઘી અને દહીં કહીશું.

ઘય દહિઆ ઉદિ વિણા—ઘી અને દહીં હંટડી વિના ચાર પ્રકારે
છ, (ગાયનું, ભેંસનું, બકરીનું અને ઘેટીનું.)

તિલ સરિસય અચસિ લદ્દ તિલ્લ ચઉ—૧. તલનું. ૨. સરસવનું.
૩. અલસીનું અને ૪. કાઝરી કુસુમ્બીનું. એ ચાર પ્રકારે
તેલ વિગર્ધ છે. (બાકીનાં મગફળીનું, ખોપરેલ અને કપાંસી-
યાનું તેલ, વિગર્ધમાં ગણાતાં નથી.)

દવગુડ પિંડગુડા દો—નરમ ગોળ અને કઠણ ગોળ એમ ગોળ બે
પ્રકારે છે.

પક્કન્ન તિલ્લ ઘયતલિય ॥ ૩૧ ॥—તેલમાં તળેલું અને ઘીમાં તળેલું
એમ પક્વાન્ન બે પ્રકારે છે.

પયસાડિ—આસુદી.	દુદ્ધ-દૂધનાં.	તંદુલ-ચોખા.
ખીર-ખીર.	વિગર્ધગયા-નિવીયાતાં.	તચ્ચુન્ન-ચોખાનો લોટ.
પેયા-દૂધપાક.	દક્ષ-દ્રાક્ષ.	અખિલ સહિઅ-
અવલેહિ-કુકરણું.	બહુ અખ્ય-ધણા	ખટાશ સહિત.
દુદ્ધદિ-બળી.	અને થોડા.	દુદ્ધ-દૂધમાં.

દૂધનાં પાંચ નીવિયાતાં.

પયસાડિ ખીર પેયા, વલેહિ દુદ્ધદિ દુદ્ધ વિગર્ધગયા—૧. આસુદી.

૨. ખીર. ૩. દૂધપાક. ૪. કુકરણું. અને ૫. બળી. એ પાંચ
દૂધનાં નીવિયાતાં છે.

દરખ ખહુ અરખ તંડુલ, તચ્ચુન્નખિલ સહિઅ દુરે ॥૩૨॥—
(અનુક્રમે) દૂધમાં દ્રાક્ષ, ઘણા ચોખા, થોડા ચોખા, આટો
અને ખટાશ નાખવાથી થાય છે.

વિવેચન—દૂધમાં દ્રાક્ષ નાખીને રાંધેલું દૂધ તે ખાસુદી. ઘણા
ભાત નાખીને રાંધેલું દૂધ તે ખીર. ઘીથી કરમોવીને થોડા ચોખા
નાખીને રાંધેલું દૂધ તે દૂધપાક, ઘીમાં સેકેલા આટાને નાખીને રાંધેલું
દૂધ તે કુકરણું. અને ખટાશ નાખીને જમાવેલું દૂધ તે બળી, પરંતુ
તરતની વિચાએલી ગાયના દૂધની બળી અલંકાર છે.

નિખલજણુ-તળેલું ઘી.	પક્કઘય-પાકું ઘી.	સલવણદહિ-લૂણ
વીસંદણુ-કુલેર.	પકાવેલું ઘી.	સહિત દહીં.
પક્કોસહિ તરિય-	દહિએ-દહીંમાં. (નાં)	ઘાલ-ઘાળેલું (મથેલું)
પકવૌષધિ તરિત.	કરંખ-કરંખો.	દહીં.
ઉપરનો		
મેલ. કાટું	સિહરિણિ-શિખંડ.	ઘાલવડા-ઘાલવડા.

ઘીનાં પાંચ નીવિયાતાં અને દહીંનાં પાંચ નીવિયાતાં.

નિખલજણુ વીસંદણુ—૧. પકનાન તળ્યા પછી હેલું તળેલું ઘી.
૨. ઘી કે દહીંની તર સાથે બાજરીનો લોટ અને ગોળ નાખીને
બનાવવામાં આવે તે કુલેર.

પક્કોસહિ તરિય કિટ્ટિ પક્કઘય—૩. ઔષધિ નાખીને પકાવેલા ઘી
ઉપર વળેલી તર તે પકવૌષધિ તરિત. ૪. ઘીને ગરમ કરવાથી
ઉપર જે મેલ આવે તે ઘીનું કાટું. ૫. ઔષધિ નાખી પકાવેલું
પાકું ઘી.

દહિએ કરંખ સિહરિણિ—૧. દહીંને ભાત એકઠા કરીને વધારવામાં
આવે તે કરંખો. ૨. પાણી વિનાના દહીં સાથે ખાડ મેળવી
વજ્રથી છણી કાઢવામાં આવે તે શિખંડ.

સલવણદહિ ઘાલ ઘાલવડા ॥૩૩॥—૩. લૂણ નાખીને હાથથી મથેલું
દહીં તે સલવણ દહીં. ૪. વજ્રથી છણેલું દહીં તે ઘાલ. ૫
દહીંને છણી સારી રીતે ગરમ કરી તેમાં વડા નાખે તે ઘાલવડા.

તિલકુટ્ટી-તલસાંકળા.	તિલ્લમલી-તેલની	ખંડ-ખાંડ.
નિખલંજણુ-તળેલું	મળી. કીટું.	અથ કઢિય-મડધો
તેલ.	સકર-સાકર.	કઢેલો. અર્ધ ઉકાળેલ.
પક્કતિલ-પાકું તેલ.	ગુલવાણુય-ગલમાણું.	ધક્ષુરસો-શેરડીનો
પક્કસહિતરિય-	પાય-ગોળનો પાય.	રસ.
પકવૌષધ ઉપરની તર.	ચાસણી.	

તેલનાં ૫ નીવિયાતાં અને ગોળનાં ૫ નીવિયાતાં.

તિલકુટ્ટી. નિખલંજણુ—૧. તલને સેકી ગોળ ઘીનો પાય કરી તેમાં તલ નાખી બનાવવામાં આવે તે તલસાંકળા. (તલની માતર.)

૨. પકવાન્ન તળ્યા પછી રહેલું તળેલું તેલ.

પક્કતિલ પક્કસહિતરિય તિલ્લમલી—૩. ઔષધિ નાખી પકાવેલું પાકું તેલ. ૪ ઔષધિ નાખી પકાવેલ તેલ ઉપર વળેલી તર તે પકવૌષધિતરિય. ૫. તેલને ગરમ કરવાથી ઉપર જે મેલ આવે તે તેલનું કીટું.

સકર ગુલવાણુય પાય—૧. સાકર. ૨. થોડા લોટને ધીમાં સેકી ગોળનું પાણી નાખી બનાવવામાં આવે તે ગલમાણું. ૩ ચાસણી કરી ખાખાં વિગરેને લેપવામાં આવે તે ગોળનો પાય.

ખંડ અથકઢિય ધક્ષુરસો—૪. ખાંડ. અને ૫. અર્ધ ઉકાળેલ શેરડીનો રસ.

પૂરિચ્ચતવ-તાવડી.	તન્નેહુ-તે રનેહ	જલ લખ્ખસિ-જળ
પૂરાય.	(ધી કે તેલ)માં.	લાપસી.
પૂચ્ચા-પુડલા પછીનો.	તુરિચ્ચ ઘાણાઈ-	પંચમો-પાંચમો.
બીચ્ચ પૂચ્ચ-બીચ્ચ	ચોથા આદિ ઘાણના.	પૂત્તિકચપૂચ્ચા-પોતું
પુડલો.	ગુલહાણી-ગોળધાણી.	દધ કરેલો પુડલો.

કડા વિગઈનાં પાંચ નીવિયાતાં.

પૂરિચ્ચ તવ પૂચ્ચા બીચ્ચ, પૂચ્ચ—૧. ધી કે તેલથી ભરેલી તાવડી (કડાઈ) પૂગય તેવા એક મોટા પુડલા પછીના બીચ્ચ આદિ પુડલાઓ નીવિયાતાં

તન્નેહુ તુરિઅ ધાણાઈ—૨. તે ગરમ કરેલા ધી કે તેલમાં (નવું ધી કે તેલ ઉમેરવામાં ન આવ્યું હોય તો તણુ ધાણુ તળ્યા પછીના) ચોથા વિગેરે ધાણુના પુકલાઓ.

ગુલહાણી જલલપ્પસિ—૩. ગોળ ધોતો પાય કરી તેમાં ધાણી નાખવામાં આવે તે ગોળધાણી. ૪. પકવાન્ન તળ્યા પછી ચીકટ કાઢવા માટે લોટને સેકી ગોળનું પાણી નાખવામાં આવે તે જળ લાપસી.
ય પંચમે પૂત્તિકયપૂઓ ॥ ૩૫ ॥—અને પાંચમું (તેલ ધી વિગેરેનું) પોતું દઈને કરેલ પુકલો.

દુઝ્ઝ-દૂધ. દહી-દહી. ચઉરંગુલ-૪ આંગળ. દવગુડ-દીલો ગોળ. ઘય તિલ્લી-ઘી અને તેલ	એગ-એક આંગળ. ભત્તુવરિ-ભોજન (ભાત) ઉપર. પિંડગુલ-કઠણુ ગોળથી.	મરખાણાણું-મસજેલા ચુરમામાં. અદામલય-નાના કણીયા. ચ-અને. સંસઠ-સંસૃષ્ટ.
--	--	---

ગિહત્થસંસટ્ઠેણું એ આગારથી નીવિમાં કહેવે તેવાં સંસૃષ્ટ દ્રવ્યો.
દુઝ્ઝ દહી ચઉરંગુલ, દવગુડ ઘય તિલ્લી એક ભત્તુવરિ—ભાત ઉપર દૂધ અને દહીં ચાર આંગળ હોય તથા :દીલો ગોળ, ઘી અને તેલ એક આંગળ હોય, (તો તે સંસૃષ્ટ દ્રવ્ય કહેવાય.)

પિંડગુલ મરખાણાણું, અદામલય ચ સંસઠ ॥ ૩૬ ॥—કઠણુ ગોળથી મસજેલા (ચુરમાદિક)માં ગોળના નાના કણીયા હોય તો તે સંસૃષ્ટ દ્રવ્ય કહેવાય છે.

દવ્યહયા-દ્રવ્યથી હણાએલી. વિગમ-વિગમ. વિગમગય-નવવીયાતું. પુણા-વળી. તેણુ-તે વિગમથી.	ત-તે. હયંદવ્ય-હતદ્રવ્ય. હણાએણું દ્રવ્ય. ઉઝરિઅ-ઉધરેલા. યએલા. તત્તમિ-તપાવેલા.	ઉક્કિદદવ્ય-ઉત્કૃષ્ટ દ્રવ્ય. ધમ-એ. આ. ચ-અને. અન્ને-ખીજ (આચાર્યો.)
--	--	---

નીવિયાતાં, હતદ્રવ્ય અને ઉત્કૃષ્ટ દ્રવ્યનું લક્ષણ.
દવ્યહયા વિગમ, વિગમગય—(ચોખા વિગેરે) દ્રવ્યથી હણાએલી વિગમ તે નીવિયાતું કહેવાય.

પુણે તોણ તં હુયંદંવં—વળા તે (દ્વય વિગેરે) વિગધથી હણાએણું
દ્રવ્ય તે હતદ્રવ્ય કહેવાય.

ઉદ્ધરિએ તત્તમિય, ઉદ્ધિદ્ધ દંવં ધમં ચન્ને ॥ ૩૭ ॥—તળ્યા પછી
બચેલા કે તપાવેલા તે ધી કે તેલથી કોઈ દ્રવ્ય બનાવાય એ
ઉદ્ધૃષ્ટ દ્રવ્ય કહેવાય એમ અન્ય આચાર્યો કહે છે.

તિલસકુકુલિ—તલ	અંબાઈ—કેરી વિગેરે.	આઈ—વિગેરે.
સાકલી.	દહ્મવાણાઈ—દ્રાક્ષનાં	ધમ્મ—એ.
વરસોલાઈ—શીંગોડા	પાણી વિગેરે.	સરસુત્તમ દંવ—સરસ
વિગેર.	ડાલીતિદ્ધ—ડાળીયું	ઉત્તમ દ્રવ્ય.
રાયણુ—રાયણુ.	તલ.	લેવકડા—લેપકૃત.

ઉત્તમ દ્રવ્યો અથવા લેપકૃત દ્રવ્યોનાં નામો.

તિલસકુકુલિ વરસોલાઈ—તલસાંકળો (તલની માતર.) શીંગોડા,
(મેવા, ખાંડની બનેલી ચીજો સાકરીયા) વિગેરે.

રાયણુંબાઈ દહ્મવાણાઈ—રાયણુ, કેરી વિગેરે ફળ અને દ્રાક્ષનાં પાણી
વિગેરે (નાળાયેરનું પાણી.)

ડાલી તિદ્ધાઈ ધમ્મ—ડાળીયું તેલ વિગેરે, એ સર્વે.

સરસુત્તમ દંવ લેવકડા ॥ ૩૮ ॥—સરસ ઉત્તમ દ્રવ્યો છે, એનું
બીજું નામ લેપકૃત કહેવાય.

વિગધગયા-નીવીયાતા	નિવ્વિગધયંમિ-	મુત્તુ—મૂકીને.
સંસદ્ધા—સંસૃષ્ટ દ્રવ્યો.	નીવિમા.	કપ્પંતિ ન—ન કલ્પે.
ઉત્તમ દંવા—ઉત્તમ	કારણજાયં—પુષ્ટ	ભુત્તુ—ખાવાને.
દ્રવ્યો.	કારણને.	જં પુત્તં—જે માટે
		કહ્યું છે.

કારણ વિના નીવીયાતાં વિગેરે નહિ વાપરવાની ભલામણ.
વિગધગયા સંસદ્ધા, ઉત્તમદંવા ધ નિવ્વિગધયંમિ—૩૦ નીવીયાતાં,
સંસૃષ્ટ દ્રવ્યો અને ઉત્તમ દ્રવ્યો નીવિમાં.

કારણજાયં મુત્તુ, કપ્પંતિ ન ભુત્તુ જં પુત્તં ॥ ૩૯ ॥—(જ્ઞાના-
ધ્યમન તપસ્સાદિ) પુષ્ટકારણને મૂકીને ખાવાને ન કલ્પે. જે
માટે કહ્યું છે.

વિવેચન—પ્રથમ જણાવેલા ૬ વિગર્ધનાં ૩૦ નીવિયાતાં મુનિને યોગોદ્ધનાદિ અને આવરને ઉપધાનની નીવિર્મા લાંબી તપસ્યા હોવાથી કહે. પરંતુ કોઈક દિવસ નીવિ કરે તેને તો છ વિગર્ધમાંથી કોઈપણ વિગર્ધ ઉપર લઈને તથા વધારીને ખાવી ન કહે. માત્ર વિગર્ધનો જરા સ્પર્શ થયો હોય, પણ પછીથી ચીકાસ ન દેખાતી હોય તો વાપરવી કહે. જેમકે (સંકેતો પાપક). નીવિર્મા કોકમ, મગ્યું છૂંદું ધાણા હળદર વલોણાની છાસ, હીંગ મુંડ મરી બળવણ વિગેરે ખાયે. આયંબીલમાં રાધેન્દ્રા લુખા (વિગર્ધ વિનાનાં) ધાન્ય, હીંગ મુંડ મરી બળવણ કંઈ કરીયાતું વાપરવું કહે.

વિગર્ધ-વિગર્ધને.	ભુજંગ-આય.	વિગર્ધ-વિગર્ધ.
વિગર્ધ-અરાખ ગતિથી.	સાહુ-સાધુ	વિગર્ધ-માઠી ગતિ પ્રત્યે.
લીઓ-ખીહતો.	વિગર્ધ-વિગર્ધ.	બલા-બલાત્કારે.
વિગર્ધગાય-ન વિચારતાં	વિગર્ધસહુવા-વિકા-	નેઈ-લઈ જાય.
જો-જો.	રના સ્વભાવવાળી.	

વિના કારણે વિગર્ધ અને નીવિયાતાં ખાનારને ફેલ.

વિગર્ધ વિગર્ધલીઓ, વિગર્ધગાય જો અ ભુજંગ સાહુ—(નરકાદિ) અરાખ ગતિથી ખીહતો એવો જે સાધુ ૬ વિગર્ધને અથવા ૩૦ નીવિયાતાં ખાય તો.

વિગર્ધ વિગર્ધસહુવા—તે વિગર્ધ વિકારના સ્વભાવવાળો છે.

વિગર્ધ વિગર્ધ બલા નેઈ—વિગર્ધ (માઠી ગતિ પ્રત્યે જવાને ન ઈચ્છતા સાધુ વિગેરે) બલાત્કારે નરકાદિ માઠી ગતિ પ્રત્યે લઈ જાય.

કુત્તિય-અગતરાતું.	પિટ્ટ-જીવારનો લોટ.	મંસ-માંસ.
મચ્છિય-માખીનું.	મજ્જ-દારૂ. મદિરા.	તિહા-ત્રણ પ્રકારે.
ભામર-ભમરાતું.	દુહા-ખે પ્રકારે.	ઘય વ્વ-ઘીની પેટે.
મૈહું-મધ.	જલ-જલચરતું.	મફખાણુ-માખણુ.
તિહા-ત્રણ પ્રકારે.	થલ-ચલચરતું.	ચઉ-ચાર પ્રકારતું.
કંઈ-મહુકાતું લાકડું.	ખગ-ખેચરતું.	અભકૂખા-અભક્ય.

૪ અભક્ય વિગર્ધના ૧૨ ઉત્તરલેદ.

કુત્તિય મચ્છિઅ ભામર, મહું તિહા—અગતરાતું, માખીનું અને ભમરાતું એમ ત્રણ પ્રકારે મધ છે.

કંઠ પિઠ મજ્જા દુહા—મહુડા (લાકડું) પુષ્પ ફલ વિગેરે)ના અને જીવાર-
ના લોટને ટાંકવરાવી બનાવવામાં આવે તે દારૂ છે પ્રકારે છે.

જલ થલ ખલ મંસ તિહા—જલચર, રચલચર અને ખેચરનું એમ
માંસ ત્રણ પ્રકારે છે.

ઘયવ્ય મહ્બાણ ચઉ અલકખા ॥ ૪૧ ॥—ધોની માફક માખણ
ચાર પ્રકારનું અલક્ય છે.

વિવેચન—મધ મદિરા અને માખણમાં તેના વણું સરખા
અસંખ્ય ત્રસ (ખેંદિયાદિ) જીવો ઉપજે છે અને જીવથી જીવું પડેલ
કાચું માંસ, રંધાતું માંસ અને રંધેલા માંસમાં દરેક સમયે અસંખ્ય
ત્રસ જીવો અને બાદર નિગોદ (સાધારણ વનસ્પતિકાય) ના જીવો
ઉપજે છે. માટે તે ચારે મહાવિરઘ એ રાગાદિ કારણે પણ વાપરવી
યુક્ત નથી. જીવવાની ઈચ્છાએ કે થોડા મ્વાદની ખાતર નરનાદિ ગતિનું
મોટું દુઃખ ધણા વખત માટેનું વહોરી લેવું તે સુઝ પુરૂષોને યોગ્ય નથી.

માણુ-મન.

વચણુ-વચન.

કાય-કાય.

મણુવચ-મન વચન.

મણુ તણુ-મન કાય.

વચ તણુ-વચન કાય.

તિજોગિ-ત્રણ યોગ.

સગિ-સાત વડે.

સત્ત-સાતને

કર-કરવું.

કારણુ-કરાવવું.

અણુ મર્ધ-અનુમોદવું.

દુતિ જીવું-તેના દ્વિ-
અને ત્રિક સહિત.

તિકાલિ-ત્રણ કાળે.

સીયાલ ભંગ સય—

૧૪૭ ભાંગા.

પચ્ચક્ખાણના ૧૪૭ ભાંગા.

મણુ વચણુ કાય મણુવચ, મણુતણુ વચતણુ તિજોગિ સગિ સત્ત—

૧ મન, ૨. વચન, ૩. કાય, ૪. મનવચન, ૫. મનકાય, ૬. વચન
કાય અને ૭. મનવચનકાય એ સાત વડે (ત્રીએના) સાતને ગુણો.

કર કારણુ-મર્ધ દુતિજીવું—૧. કરવું, ૨. કરાવવું, ૩. અનુમોદવું,
તેના દ્વિક સહિત (૪. કરવું કરાવવું, ૫. કરવું અનુમોદવું
અને ૬. કરાવવું અનુમોદવું) તેના ત્રિક સહિત (૭. કરવું
કરાવવું અને અનુમોદવું.) કરતાં ૭x૭=૪૯ ભાંગા થાય.
જેમકે—મનથી કરવું.

તિકાલિ સીયાલ ભંગસય ॥૪૨॥—એ ૪૯ ભાંગાને ત્રણ કાળે
ગુણતા એકસો સુકતાલીશ ભાંગા થાય.

વિવેચન—ભૂતકાળમાં જે અનુચિત આચરણ થઈ ગયું તેની નિંદા અને ગર્હા કરે છું, વર્તમાન કાળમાં જે અનુચિત આચાર હું સેવી રહ્યો છું તેને સંવરે છું (રોકું છું), અને ભવિષ્ય કાળમાં હવેથી તેવું આચરણ નહિ કરે, એ પ્રમાણે પ્રત્યાખ્યાનમાં ભૂતકાળની નિંદા, વર્તમાનકાળમાં સંવર, અને ભવિષ્યનું પ્રત્યાખ્યાન કરે છું.

એયં—એવી રીતે.	મનવચન અને કાયાવડે	પાસે.
ઉત્તકાલે—કહેલા કાળને વિષે.	પાલણિયં—પાળવા યોગ્ય છે.	ધત્તિ—એમ. ભંગચઉગે—ચાર ભાગામાંથી.
સયં—પોતાની મેળે.	જાણુગ જાણુગ પાસે—	તિસુ—ત્રણ ભાગામાં.
મણુવયણુતાણુહિ—	જાણુ અને અજાણુની	અણુન્ના—અનુચી.

એયં ચ ઉત્તકાલે—એવી રીતે કહેલા કાળને વિષે.

સયં ચ મણુ વયણુ તાણુહિ પાલણિયં—પોતાની મેળે મન વચન અને કાયા વડે (પચ્ચક્ખાણુ) પાળવા યોગ્ય છે.

જાણુગ જાણુગ પાસિત્તિ—જાણુ અને અજાણુની પાસે એમ ભંગ ચઉગે તિસુ અણુન્ના ॥૪૩॥—ચાર ભાગામાંથી ત્રણ ભાગામાં અનુચી છે.

૧. પચ્ચક્ખાણુ લેનાર જાણુ અને આપનાર જાણુ. શુદ્ધ ભાગો.

૨. પચ્ચક્ખાણુ લેનાર જાણુ અને આપનાર અજાણુ. „ „

૩. પચ્ચક્ખાણુ લેનાર અજાણુ અને આપનાર જાણુ. „ „

૪. પચ્ચક્ખાણુ લેનાર અજાણુ અને આપનાર અજાણુ. અશુદ્ધ „

ક્રાસિય—સ્પશ્યું.

પાલિય—પાળ્યું.

સોહિય—શોભાવ્યું.

તીરિય—તીર્યું.

કિટ્ઠિય—કીટ્યું.

અરાહિય—આરાધ્યું.	વિહિણા—વિધિ વડે.
છસુદ્ધં—છ પ્રકારે શુદ્ધિ	ઉચ્ચિયકાલિ—ઉચિત કાલે.
પચ્ચક્ખાણું—પચ્ચક્ખાણુ	જં—જે (પચ્ચક્ખાણુ).
ક્રાસિય—સ્પશ્યું.	પત્તં—પ્રાપ્ત કય્યું.
	લીધું હોય.

પચ્ચક્ખાણુની છ શુદ્ધિ.

ક્રાસિય પાલિય સોહિય, તીરિય કિટ્ઠિય અરાહિય છ સુદ્ધં—

૧. સ્પશ્યું. ૨. પાળ્યું. ૩. શોભાવ્યું. ૪. તીર્યું. ૫. કીટ્યું અને ૬. આરાધ્યું. એ ૬ પ્રકારે (પચ્ચક્ખાણુની) શુદ્ધિ છે.

પચ્ચક્ષ્માણું ક્રાસિય, વિહિણોચિય કાલિ જ' પત્તં ॥ ૪૪ ॥—
૧ વિધિ વડે ઉચિત દાશે જે પચ્ચક્ષ્માણુ લીધું હોય તે સ્પશ્યુ'ં
પચ્ચક્ષ્માણુ કહેવાય (જેમકે:—નવકારસી વિગેરે સૂર્યોદય પહેલાં
લેવા કે ધારવા.)

પાલિય-પાળ્યું.	સેસ-બાકીનાથી.	આધક કાળથી.
પુણપુણ-વારંવાર.	લોાયણુઓ-ભોજન	કિદિય-કીત્યું.
સરિયં-સંભારવું.	કરતથી.	લોાયણુ-ભોજનના.
સોહિય-શોભાવ્યું.	તિરિય-તીયું.	સમય-સમયે.
ગુરદત્ત-ગુરને આપીને.	સમહિયકાલા-કાંઈક	સરણા-સંભારવાથી.
પાલિય પુણપુણ સરિયં—૨. (કરેલા પચ્ચક્ષ્માણુને) વારંવાર સંભારવું તે પાળ્યું કહેવાય.		
સોહિય ગુરદત્ત સેસ લોાયણુઓ—૩. ગુરને આપીને બાકીનાથી ભોજન કરવાથી શોભાવ્યું કહેવાય.		
તરિય સમહિયકાલા—૪. (ધારેલા કાળથી) કાંઈક અધિક કાળ ધારજ રાખીને પાળવાથી તીયું (પાર પમાડ્યું) કહેવાય.		
કિદિય લોાયણુ સમયસરણા—૧૧૪પા—૫. ભોજનના સમયે (પચ્ચક્ષ્માણુ પૂરું થયે) સંભારવાથી કીત્યું કહેવાય.		
ધય-એ પ્રમાણે.	અહવા-અથવા.	અણુભાસણુ-અનુ-
પડિઅરિઅ-આય-	છ શુદ્ધિ-છ શુદ્ધિ.	ભાષણુ.
રેલું.	સદહણા-શ્રદ્ધા.	અણુપાલણુ-અનુ-
આરાહિયં-આરાધેલું.	જાણણુ-જાણપણું	પાલન.
આરાધ્યું.	જાન.	ભાવસુદ્ધિ-ભાવશુદ્ધિ.
તુ-વળી.	વિણય-વિનય.	ઈત્તિ-એમ.

બીજી રીતે પચ્ચક્ષ્માણુની છ શુદ્ધિ.

ધય પડિઅરિઅં આરાહિયં તુ—૬. એ પ્રમાણે આયરેલું પચ્ચ-
ક્ષ્માણુ તે વળી આરાધ્યું પચ્ચક્ષ્માણુ કહેવાય.

અહવા છ શુદ્ધિ સદહણા—અથવા બીજી રીતે પણ છ શુદ્ધિ છે.

૧. શ્રદ્ધાવંત પાસે પચ્ચક્ષ્માણુ કરવું તે શ્રદ્ધાશુદ્ધિ.

જાણણુ વિણયજણુભાસણુ—૨. જાણપણું મેળવવા ખપ કરવો તે
જ્ઞાનશુદ્ધિ. ૩. ગુરને વંદન કરવા રૂપ વિનય કરીને પચ્ચક્ષ્માણુ

લેવું તે વિનયશુદ્ધિ. ૪. ગુરુ પચ્ચં આપે ત્યારે મંદસ્વરે
મનમાં પચ્ચક્ષ્માણુ ખોલવું તે અનુભાવણુ શુદ્ધિ.

અણુપાલણુ ભાવસુદ્ધિત્તિ ॥૪૬॥—૫. સંકટમાં પણુ લીધેલા પચ્ચ-
ક્ષ્માણુને ખરાખર પાળે તે અનુપાલન શુદ્ધિ. અને ૬. આ
લોક પરલોકના સુખની ઇચ્છા વિના (કેવળ કર્મક્ષય માટે)
પાળે તે ભાવશુદ્ધિ. એમ ૬ શુદ્ધિ છે.

પચ્ચક્ષ્માણુસ્સ-	હોઈ-હોય.	કુમારાદિને.
પચ્ચક્ષ્માણુનું.	દુવિહું-એ પ્રકારે.	
ફેલું-ફળ.	તુ-વળી.	દાણુન્નગમાઈ-
ઈહુ-આ લોક.	ઈહુલોએ-આલોકમાં.	દામનક વિગેરેને.
પરલોએ-પરલોકમાં.	ધમ્મિલહાઈ-ધમ્મિલ	પરલોએ-પરલોકમાં.

પચ્ચક્ષ્માણુથી આ લોક અને પરલોકમાં થતા ફળ ઉપર દષ્ટાંતો.

પચ્ચક્ષ્માણુસ્સ ફેલું—પચ્ચક્ષ્માણુનું ફલ.

ઈહુ પરલોએ ય હોઈ દુવિહું તુ—આ લોક અને પરલોકમાં એમ
એ પ્રકારે વળી છે.

ઈહુ લોએ ધમ્મિલહાઈ—આ લોકમાં ધમ્મિલકુમાર વિગેરેને શુભ
ફળ મળ્યું.

દામન્નગમાઈ પરલોએ ॥૪૭॥—પરલોકમાં દામનક વિગેરેને શુભ
ફળ મળ્યું.

ધમ્મિલકુમારનું દ્રષ્ટાન્ત.

કુશાવર્તી નગરમાં સુરેન્દ્રદત્તને સુલદ્રા નામે સ્ત્રી હતી.
તેમને ધર્મારાધનમાં રહેતાથી એક પુત્રની ધણું વર્ષે પ્રાપ્તિ થઈ. તેથી
તેનું નામ ધમ્મિલ રાખ્યું. તે મોટો થતાં ધર્મશાસ્ત્ર તેમજ અન્ય
કળાઓમાં નિપુણ થયો. તેથી માતાપિતાએ તેને ધનવસ્તુ શેઠની યશો-
મતિ કન્યા સાથે પરણાવ્યો. પરંતુ થોડા વખતમાં ધમ્મિલ કુમારનું
ચિત્ત ધર્મમાં રસ લેવા લાગ્યું અને પોતાની સ્ત્રીને માયાજળ સરખી
મણુવા લાગ્યો. આ વાતની ખબર તેના માતાપિતાને પડતાં માતાએ

જુગારીઓને સાંપ્યો અને પરિણામે તેમાંથી તે વેશ્યાગામી થયો. માતા દરરોજ વેશ્યાને ધન મોકલવા લાગી. અંતે પુત્રને તેજવા મોકલ્યો, છતાં નહિ આવવાથી તેના વિયોગે કરીને માતાપિતા મરણ પામ્યાં. ધન ખાલી થવાથી યશોમતિ પીયર ચાલી ગઈ. વસંતસેના વેશ્યાએ પણ ધર્મિભક્તની દુર્દશા કરી, ધર બહાર કાઢી મૂક્યો. ભમતાં ભમતાં અગડ-દત્ત મુનિ મળ્યા. મુનિએ ઉપદેશ આપ્યો. પરંતુ ધર્મિભક્તે સંસારસુખ પૂર્ણ થવાની ઈચ્છાનો ઉપાય પૂછ્યો. “મુનિ કદાપિ સંસારિક સુખનો ઉપાય બતાવે નહિ છતાં પરિણામે આશ્રવ તે સંવરરૂપ થનાર છે માટે મુનિએ કહ્યું કે તમારે છ માસ સુધી આયંબિલનો તપ કરવો, મુનિવેષ ધારણ કરી, દોષરહિત ગોચરી કરવી. નવલાખ નવકારો અને હું બતાવું તે પોડશાક્ષરી મંત્રનો જપ જપવો. આ પ્રમાણે મુનિના કહેવાથી, ધર્મિભક્તુમારે યથાર્થ રીતે કર્યું. ત્યારપછી દેવની પ્રસન્નતાથી, પૂર્વભવના અશુભ કર્મનો ક્ષય થવાથી રાજ્ય, સ્ત્રી અને પુત્રાદિકના વૈભવરૂપ અનેક સુખને પામ્યા. પછીથી ધર્મરૂચિ શરૂએ પૂર્વભવ કહેવાથી વૈરાગ્ય પામી રાજ્ય પુત્રને સોંપી સ્ત્રીઓ સહિત ધર્મિભક્તુમારે ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું. અંતે એક માસનું અણસણ કરી કાળ કરી, તેઓ અચ્યુત દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયા. ત્યાંથી મહાવિદેહમાં ઉત્પન્ન થઈ ચારિત્ર લઈ કેવળ જ્ઞાન પામી મોક્ષસુખને પામશે.

દામનકુંડ દ્રષ્ટાન્તઃ

રાજપુર નગરમાં સુનંદ નામના કુલપુત્રે જિનદાસ ભગવાન ઉપદેશથી સાધુ પાસે માંસ નહિ ખાવાનું પચ્ચક્ષ્ણાણુ લીધું. દૈવયોગે દેશમાં દુઃકાળ પડવાથી લોકો માંસાહારી થયા. સુનંદ માછલાં મારવા જતો નથી, તેથી તેનું કુટુંબ ક્ષુધાથી પીડાવા લાગ્યું. એકવાર તેના સાળાએ આગ્રહથી માછલાં પકડવા જળ આપી. પણ સુનંદે માછલાં પકડીને છોડી દીધાં. તેમાં એક માછલાની પાંખ છેદાવાથી અણસણ કરી મરીને માંસના પચ્ચક્ષ્ણાણુનાં પ્રભાવથી રાજગૃહ નગરમાં દામનકુંડ નામનો શ્રેષ્ઠો પુત્ર થયો. આ ૬ વર્ષની ઉંમર થતાં મરકીના રાગથી

તેનું કુટુંબ નાશ પામ્યું. ત્યારે સુનંદ (દામનક) સાગરદત્ત શ્રેષ્ઠીને ત્યાં રહ્યો. ત્યાં ભિક્ષાર્થે આવેલા સાધુઓમાંથી મોટા સાધુએ પોતાના શાસ્ત્રજ્ઞાનથી “આ દામનક શેઠના ધરનો માલિક થશે” એમ બીજા સાધુઓને કહ્યું. આ વાતની શેઠને ખબર પડતાં તેને મારી નાખવા ચંડાલોને મોકલ્યા. ચંડાલોએ તેની નાની આંખળી છેદી નસાડ્યો. ત્યાંથી બીજા ગામમાં શેઠના ગોકુળ રક્ષક સ્વામિએ પુત્રપણે રાખ્યો. ક્ષાઈક દિવસ ત્યાં સાગરદત્ત આવવાથી તેને ઓળખી “વિષ આપમે” એવી ચિઠ્ઠી આપી તેને પોતાને ઘેર મોકલ્યો. ખૂબ ચાલવાથી તે ચાક્યો અને એક દેવમંદિરમાં સૂતો. ત્યાંજ તે શેઠની વિષા નામે પુત્રી આવી અને દામનક ઉપર મોહ પામવાથી ‘વિષ’ને બદલે “વિષા” સુધાધું. કુટુંબીઓએ ચિઠ્ઠી વાંચીને તેને કન્યા પરણાવી. આ સાંભળી શેઠને ધણો ખેદ થયો. ફરીથી દામનકને મરાવવા જતાં પોતાનો પુત્ર મરાયો. આથી શેઠે “સુસાધુનું વચન મિથ્યા થતું નથી” એમ માની તેને ધરનો માલિક બનાવ્યો. ગામમાં ગુરૂ પધાર્યાં જાણી તે વાંદવા ગયો. ત્યાં ધર્મદેશના સાંભળી પૂર્વભવનું માંસ પચ્ચક્ષ્માણુ સ્મરણમાં આવ્યું, તેથી સમ્પત્તિ પામી ધર્મારાધના કરી દેવલોકમાં ગયો. ત્યાંથી મહા-વિદેહમાં ઉત્પન્ન થઈ મોક્ષપદને પામશે.

પચ્ચક્ષ્માણુ—પચ્ચ-
ક્ષ્માણુને.

ધણ—એ. આ.

સેવિઉણુ—સેવીને.

ભાવેણુ—ભાવ વડે.

જિણુવર—જિનેશ્વર.

ઉદ્દિઠ્—ઉપદિશેલા.

પેતા—પામ્યા.

અણુતજવા—અનંત

જીવો.

સાસય સુક્ખ—

શાશ્વતા સુખને.

અણુખાહું—પીડા

રહિત.

ભાવથી કરેલ પચ્ચક્ષ્માણુથી થતું ફલ.

પચ્ચક્ષ્માણુમિણુ સેવિઉણુ, ભાવેણુ જિણુવરુદ્ધિઠ્—જિનેશ્વર ઉપદિશેલા આ પચ્ચક્ષ્માણુને ભાવ વડે સેવીને.

પેતા અણુત જીવો, સાસય સુક્ખ અણુખાહું ॥૪૮॥—

અનંતા જીવો પીડા રહિત શાશ્વતા સુખને (મોક્ષને) પામ્યા.

શ્રીઉમાસ્વાંતિવાચક વિરચિત તત્ત્વાર્થની સમ્યગ્નિર્ધારક

સમ્યગ્દર્શનશુદ્ધ, એ જ્ઞાન વિરતિમેવ આપ્રીતિ;
દુઃખ-નિમિત્તમપીડ, તેન મુક્ત્યેષ ભવતિ જન્મ ૧
જન્મનિ કર્મકલેશૈ-રેતુમદ્દેડિમરંનથા પ્રયતિતંબ્યમ;
કર્મકલેશાભાવો, યથા ભવત્યેષ પરમાર્થ: ૨

પરમાર્થાભાવે વા, દોષેષ્વારમ્ભક-સ્વભાવેષુ;
કુશલાનુબંધમેવ, સ્થાંદનવેદ્યં યથા કર્મ. ૩

કર્માહિતામહં આમુત્ર, આધમતમો નર: સંભારણતે;
છહુ ફલમેવ ત્વધમો, વિમધ્યમંરતૂભય-ફલાર્થમ્. ૪
પરલોકહિતાયેવ, પ્રવર્તતે મધ્યમઃ ક્રિયામ્ સદા;

મોક્ષાયેવ તુ ઘટતે, વિશિષ્ટમતિરંતમઃ પુરુષ: ૫

જે પુરુષ સમ્યગ્-દર્શન વડે શુદ્ધ એવા જ્ઞાન અને વિરતિને
પ્રાપ્ત કરે છે તે પુરુષને દુઃખના નિમિત્તભૂત એવા આ જન્મ પશું
લાભદાયક નીવડે છે. ૧

કર્મ અને કષાયના અનુબંધવાળા આ જન્મમાં જેવી રીતે
કર્મકલેશનો અભાવ થાય તે પ્રકારે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, એજ
પરમાર્થ છે. ૨

આરંભકારી સ્વભાવવાળા કષાયરૂપ દોષોને લીધે જો પર-
માર્થ-મોક્ષની પ્રાપ્તિ ન થાય, તો જેવી રીતે મોક્ષને અનુકૂળ
એવા પુણ્યનો અનુબંધ થાય, તેવી રીતે નિરંવંધ (પાપ રહિત)
કાર્ય કરવા. ૩

અધમતમ (અત્યંત હલકો) મનુષ્ય આ લોક અને, પરલોકમાં
દુઃખદાયી થાય એવા કામનો આરંભ કરે છે, અધમ પુરુષ આ
લોકમાં ફળદાયક કર્મોનો કેવળ આરંભ કરે છે અને વિમધ્યમ પુરુષ
તો ઉભયલોકમાં ફળદાયક કામ આરંભે છે. ૪

મધ્યમ પુરુષ પરલોકના હિતને માટેજ નિરંતર ક્રિયામાં પ્રવર્તે
છે અને વિશિષ્ટ મતિવાળો ઉત્તમ પુરુષ તો મોક્ષને માટેજ પ્રયત્ન
કરે છે. ૫

યસ્તુ કૃતાર્થોડ્યુત્તમ-મવાપ્ય ધર્મં પરેભ્ય ઉપદિશતિ;
 નિત્યં સ ઉત્તમેભ્યોડ્યુત્તમ ઇતિ પૂજ્યતમ એવ. ૬
 તત્સમાદર્શિતિ પૂજા-મહાન્તેવોત્તમોત્તમો લોકે;
 દેવર્ષિ-નરેન્દ્રેભ્યઃ, પૂજ્યેભ્યોડ્યન્યસત્વાનામ્. ૭
 અભ્યર્ચનાદર્શિતાં, મનઃપ્રસાદસ્તતઃ સમાધિશ્ચ;
 તત્સમાદર્શિ નિઃશ્રેયસ-મતો હિ તત્પૂજનં ન્યાય્યમ્. ૮
 તીર્થ-પ્રવર્તન-ફલં, યત્પ્રોકતં કર્મ તીર્થકરનામ્;
 તસ્યોદ્યાતકૃતાર્થોડ્યહુસ્તીર્થં પ્રવર્તયતિ. ૯
 તત્સમાભ્યાવ્યાદેવ, પ્રકાશયતિ ભાસ્કરો યથા લોકમ્,
 તીર્થ-પ્રવર્તનાય, પ્રવર્તતે તીર્થકર એવમ્. ૧૦

વળી જે પુરૂષ ઉત્તમ ધર્મ (કેવળજ્ઞાન સ્વરૂપ) ને પામીને
 પોતે કૃતાર્થ થયા છે અને બીજાઓને નિરંતર ધર્મનો ઉપદેશ કરે
 છે તે ઉત્તમોત્તમ પશુ ઉત્તમ (ઉત્તમોત્તમ) છે અને સર્વને પૂજવા
 યોગ્ય (પૂજ્યતમ) છે, એમ જાણવું. ૬

તે માટે ઉત્તમોત્તમ એવા અહંતજ, લોકમાં અન્ય પ્રાણીઓને
 પૂજ્ય (મનાતા) એવા દેવર્ષિ અને રાજાઓ થકી પશુ પૂજને
 યોગ્ય છે. ૭

અરિહંતોની પૂજાથકી મનની પ્રસન્નતા થાય અને તે (મનની
 પ્રસન્નતા)થી સમાધિ થાય, અને તેથકી વળી મોક્ષપ્રાપ્તિ થાય. આ
 કારણથી અરિહંતોની પૂજા કરવી એ યોગ્ય છે. ૮

તીર્થકર નામકર્મનું તીર્થ પ્રવર્તાવવારૂપ ફળ (શાસ્ત્રમાં) કહ્યું
 છે, તેના (તીર્થકર નામકર્મના) ઉદ્યમથી કૃતાર્થ અરિહંત પશુ
 તીર્થ પ્રવર્તાવે છે. ૯

જેમ સૂર્ય તેના સ્વભાવે કરીનેજ લોકને પ્રકાશ કરે છે, તેમ
 તીર્થકર પશુ તીર્થ પ્રવર્તાવવાને પ્રવર્તે છે, કેમકે તીર્થ પ્રવર્તાવવું
 એ તીર્થકર નામકર્મનો સ્વભાવ છે. ૧૦

યઃ શુભકર્મસેવન-ભાવિતભાવો ભવેષ્વનેકેષુ;
 જશે જ્ઞાતેક્ષ્વાકુષુ, સિદ્ધાર્થનરેન્દ્ર-કૂલ-દીપઃ ૧૧
 જ્ઞાનૈઃ પૂર્વાધિગતૈ-રપ્રાતપાતતંભતિશ્રુતાવધિભિઃ
 ત્રિભિરપિ શુદ્ધૈયુક્તઃ, શૈત્યદ્યુતિકાન્તિભિરિવેન્દુઃ ૧૨
 શુભસારસત્ત્વસંહનન-વીર્યમાહાત્મ્યરૂપ-ગુણયુક્તઃ
 જગતિ મહાવીર ધર્મતિ, ત્રિશૈર્ગુણ્યુતઃ કૃતાભિષ્યઃ ૧૩
 સ્વયમેવ યુક્તતત્ત્વઃ, સત્ત્વહિતાદ્યુદતાચલિતસત્ત્વઃ
 અભિનન્દિત-શુભસત્ત્વઃ, સેન્દ્રૈલોકાન્તિકૈર્દેવૈઃ ૧૪
 જન્મજરામરણાર્ત, જગદ્દશરણુભક્તિસમીક્ષ્ય નિસારમ,
 દેહીતમપહુાય રાજ્ય, શમાય ધીમાન્નવપ્રાજ. ૧૫
 પ્રતિપદ્યાશુભરામન, નિઃશ્રેયસ-સાધકં શ્રમણુલિર્જમ;
 કૃત-સામાયિક-કર્મા, પ્રતાનિ વિધિવત્સમારોપ્ય. ૧૬

અનેક ભવોમાં શુભ કર્મના સેવનવડે વાસિત કર્યો છે ભાવ
 જેણે એવા અને સિદ્ધાર્થરાજના કુળમાં દીપક સમાન એવા તે
 ભગવાન જ્ઞાત ઇક્ષ્વાકુ વંશને વિષે ઉત્પન્ન થયા ૧૧

પૂર્વે પ્રાપ્ત કરેલા અપ્રતિપાતિ મતિ, શ્રુત અને અવધિ એ ત્રણે
 શુદ્ધ જ્ઞાનો વડે યુક્ત; શીતળતા દ્યુતિ અને કાંતિવડે ચંદ્ર શોભે તેમ
 શોભતા. ૧૨

શુભ શ્રેષ્ઠ સત્ત્વ, સંધયણ, વીર્ય અને માહાત્મ્યરૂપ ગુણયુક્ત
 અને દેવતાઓએ ગુણયુક્તી જગતને વિષે મહાવીર એ પ્રકારે નામ
 સ્થાપન કર્યું છે જેનું એવા; ૧૩

પોતેજ તત્ત્વના જાણુ, પ્રાણીઓના હિતને માટે તત્પર, અચળ
 સત્ત્વવાળા અને ઇન્દ્રો સહિત લોકાંતિક દેવોએ પ્રસંસા કરેલો છે
 શુભ સત્ત્વ ગુણુ જેમનો એવા; ૧૪

જન્મ જરા અને મરણથી પીડિત જગતને અથરણુ અને
 અસાર દેખીને, વિશાળ રાજ્યનો ત્યાગ કરીને, સમતાને (કર્મના નાશ
 ને) માટે યુદ્ધિમાન એવા મહાવીરદેવ દીક્ષા લેતા હતા. ૧૫

સમ્યક્ત્વજ્ઞાનચારિત્ર-સંવરતપઃસમાધિખલયુક્તઃ
 મોહાદીનિ નિહત્યા-શુભાનિ ચત્વારિ કર્માણિ. ૧૭
 કેવલ-મધિગમ્ય વિભુઃ સ્વયમેવ જ્ઞાનદર્શનમનન્તમઃ
 લોકહિતાય કૃતાર્થોઽપિ, દેશયામાસ તીર્થમિદમ્ ૧૮
 દ્વિવિધમનેક-દ્વાદશવિધં, મહાવિષય-મમિતગમયુક્તમ્;
 સંસારાણ્વપાર-ગમનાય દુઃખ-ક્ષયાયાતમ્ ૧૯
 અન્યાર્થવચનપટુભિઃ, પ્રયત્નવદ્ભિરપિ વાત્સિભિર્નિપુણૈઃ
 અનભિભવનીયમન્યૈ-ભારિકર ઇવ સર્વતેજોભિઃ ૨૦
 કૃત્વા ત્રિકરણશુદ્ધં, તસ્મૈ પરમર્ષયે નમસ્કારમ્;
 પૂજ્યતમાય ભગવતે, વીરાય વિલીન-મોહાય, ૨૧

અશુભ (પાપ) ને શમાવનાર અને મોક્ષનેા સાધક એવો જે
 સાધુવેષ તેને ગ્રહણ કરીને ક્યું છે સામાયિકનું કાર્ય જેણે એવા વીર
 પરમાત્મા વિધિપૂર્વક વ્રતોને આરોપણ કરી (ગ્રહણ કરી) ને, ૧૬

સમ્યક્ત્વ, જ્ઞાન, ચારિત્ર, સંવર, તપ, સમાધિ અને બળવડે
 યુક્ત થઈ, મોહનીયાદિ ચાર અશુભ (ધાતિ) કર્મોના સર્વાથા
 નાશ કરીને; ૧૭

સ્વયમેવ અનંત કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનને પામીને પ્રભુ
 મહાવીર દેવ કૃતાર્થ છતાં પણ લોકહિતને માટે આ તીર્થ (પ્રવચન)
 ને પ્રકાશતા હવા. ૧૮

અંગબાહ્ય અને અંગપ્રવિષ્ટ એમ બે પ્રકારે, (અંગ બાહ્ય)
 અનેક પ્રકારે, (અંગ પ્રવિષ્ટ) બાર પ્રકારે, મહાન વિષયવાળું,
 અનેક આલાવાએ સહિત, સંસાર સમુદ્રનો પાર પામવાને અને
 દુઃખનો નાશ કરવાને સમર્થ એવું તીર્થ (પ્રભુ દેખાડી ગયા છે,
 પ્રભુએ પ્રકાશ્યું છે.) ૧૯

જેમ બીજાં સર્વ તેજવડે સૂર્ય પરાભવ ન પામે તેમ, અંધોના
 અથાં નિરૂપણ કરવામાં પ્રવીણ અને પ્રયત્નવાન એવા નિપુણ
 વાદિઓ વડે પણ ખડન કરી શકાય નહિ એવું આ તીર્થ (પ્રભુ-
 એ) પ્રવર્તાવ્યું છે. ૨૦

તત્ત્વાર્થાધિગમાખ્ય, બહુવર્ચ સંગ્રહ લઘુઅન્યર્થમ્,
 વક્ષ્યામિ શિષ્યહિત-મિમમહદ્વચનૈકદેશસ્ય, ૨૨
 મહતોડતિમહાવિષયસ્ય, દુર્ગમઅન્ય-ભાષ્યપારસ્ય,
 કઃ શક્તઃ પ્રત્યાસં, જિનવચન-મહોદ્ધયેઃ કંતુમ્, ૨૩
 શિરસા ગિરિં બિભિસેદુચ્ચિક્ષિણસેચ્ય સંક્ષિતિં દાક્ષ્યામ્,
 પ્રાતતીષેચ્ય સમુદ્રં, મિતસેચ્ય પુનઃ કુશાગ્રેણ, ૨૪
 વ્યોમનીન્દું ચિક્ષિભેન્નૈરુગિરિં પાણિનાં ચિક્ષ્યપથિષેત્,
 ગત્યાનિલં જિગીષેચ્યરમસમુદ્રં પિપાસેચ્ય, ૨૫
 અઘોતકપ્રભાભિઃ સો, ડલિણુલૂપેચ્ય ભાસ્કરં મોહાત્,
 યોડતિમહાઅન્યર્થ, જિનવચનં સંજિવુક્ષેત. ૨૬

પરમ ઋષિ અને પરમ પૂજ્ય તથા મોહ રહિત એવા વીરભગ-
 વાનને ત્રિકરણ શુદ્ધિએ નમસ્કાર કરીને; અદ્ય શબ્દો છતાં ધણા
 અર્થને સંગ્રહ કરનાર આ તત્ત્વાર્થાધિગમ નામના લઘુ અન્યને શિષ્યના
 હિતને માટે હું (ઉમાસ્વાતિ વાચક) વર્ણન કરીશ, જે અરિહંત
 વચનના એક દેશ (ભાગ) તુલ્ય છે. ૨૧-૨૨

મહાન, ધણા મોટા વિષયવાળા અને દુર્ગમ (મુશ્કેલીથી સમ-
 નાય તેવો) છે અંથ અને ભાષ્યનો પાર જેનો, એવાં જિનવચન-
 રૂપી મહાસાગરનો સંગ્રહ કરવાને કાણુ સમર્થ થઈ શકે ? ૨૩

જે પુરૂષ અતિ વિજ્ઞાણ અંથ અને અર્થવડે પૂર્ણ જિનવચનને
 સંપૂર્ણ રીતે સંગ્રહ કરવાની ઇચ્છા કરે છે, તે મૂઠ મરતક વડે પર્વ-
 તને તોડવાને ચાહે છે, જે જીનવડે પૃથ્વીની સાથે પર્વતને ખેંચવાને
 ચાહે છે, સમુદ્રને જે જીનએ વડે તરી પાગ પામવાને ચાહે છે અને
 વળી ડાહના અગ્રભાગ વડે સમુદ્ર (જળ) ને માપવા ચાહે છે,
 આકાશમાં ઉછળી ચંદ્રને ઉલ્લંઘન કરવા ચાહે છે, મેરૂ પર્વતને હાથ વડે
 કંપાવવા ચાહે છે, અતિવડે વાયુચક્રી પણ આગળ જવા ચાહે છે,
 અંતિમ (સ્વયંભૂરમણ) સમુદ્રને પીવાને ચાહે છે અને ખર્જુઆની
 પ્રભાથી સૂર્યને પરાજય કરવા ચાહે છે. ૨૪-૨૫-૨૬

એકમાપિ તુ જિનવચનાવસ્થાત્રિર્વાહુકં પદં ભવતિ;
 શ્રુયન્તે ચાનન્તાઃ, સામાયિકમાત્ર-પદ-સિદ્ધાઃ ૨૭
 તસ્માત્તત્રામાણ્યાત્, સમાસતો વ્યાસતશ્ચ જિનવચનમ,
 એય ઇતિ નિર્વિચારં, ગ્રાહ્યં ધાર્યં ચ વાચ્યં ચ, ૨૮
 ન ભવતિ ધર્મઃ શ્રોતુઃ. સર્વસ્યૈકાન્તતો હિતઅવણ્યાત્;
 શ્રુવતોઽનુગ્રહયુક્તયા, વક્તુસ્ત્વેકાન્તતો ભવતિ. ૨૯
 અમમવિચિન્ત્યાત્મગતં, તસ્માદ્ધ્યેયઃ સદોપદેષ્ટબ્યમ,
 આત્માનં ચ પરં ચ હિ, હિતોપદેષ્ટાનુગ્રહણ્યાતિ. ૩૦
 નતેં ચ મોક્ષમાર્ગોદ્ધિતોપદેશોઽસ્તિ જગતિ કૃત્સ્નેઽસ્મિન્;
 તસ્માત્પરમિમમેવેતિ મોક્ષમાર્ગો પ્રવક્ષ્યામિ. ૩૧

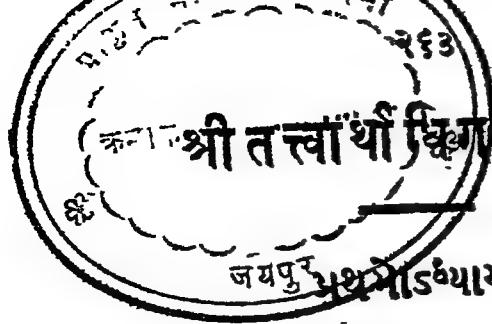
જે માટે જિનવચનનું એક પણ પદ ઉત્તરોત્તર જ્ઞાનપ્રાપ્તિદ્વારા
 સંસારના પારને પ્રાપ્ત કરાવનાર થાય છે. કેમકે સામાયિક માત્ર
 પદ વડે કરીને અનંત (જીવો) સિદ્ધ થયેલા છે, એમ શાસ્ત્રમાં
 સંભળાય છે. ૨૭

તે કારણથી તે જિનવચનને સંક્ષેપથી અને વિસ્તારથી અહણ્ય
 કરવું તે કલ્યાણકારક છે, એમ સમજી તે જિનવચનને સંદેહ રહિત
 અહણ્ય કરવું, ધારી રાખવું અને ખીળને કહેવું (લણ્યાવવું.) ૨૮

હિતવચનના અવણ્યથી સર્વ સંભળનારને એકાન્તે ધર્મ ન
 થાય, પણ અનુગ્રહ યુક્તિવડે જોલનારા વક્તા (ઉપદેશક) ને તો
 અવશ્ય ધર્મ ચાયજ, ૨૯

તે કારણ માટે પોતાના અમનો વિચાર નહિ કરીને હમેશાં
 કલ્યાણકારક ઉપદેશ કરવા યોગ્ય છે, કારણ કે હિત (મોક્ષમાર્ગ)નો
 ઉપદેશ કરનાર સ્વપરને અનુગ્રહજ કરે છે. ૩૦

આ સંપૂર્ણ સંસારમાં મોક્ષમાર્ગ સિવાય ખીજે કાંઈ હિતો-
 પદેશ નથી, એ હેતુથી શ્રેષ્ઠ એવા આ મોક્ષમાર્ગનેજ હું (ઉમાસ્વાતિ
 વાચક) વર્ણવીશ ૩૧

श्री तत्त्वार्थसूत्रम्

जयपुर

૧. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રાણિ મોક્ષ માર્ગઃ—સમ્યગ્ દર્શન સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર એ મોક્ષના માર્ગ (સાધન) છે.

એ ત્રણે એકત્ર હોય ત્યારે મોક્ષના સાધન છે. ત્રણમાંથી કોઈ-પણ એકનો અભાવ હોય તો તે મોક્ષના સાધન થઈ શકે નહિ. એ માંહેના પ્રથમનાની પ્રાપ્તિ થયે છતે પાછળનાની પ્રાપ્તિની ભજના (હોય કે ન હોય) સમજવી અને પાછળનાની પ્રાપ્તિ થયે છતે પ્રથમનાની પ્રાપ્તિ નિમ્ને હોય. (અર્થાત્ દર્શન હોય ત્યારે જ્ઞાન, ચારિત્ર હોય કે ન હોય; જ્ઞાન હોય ત્યારે ચારિત્ર હોય કે ન હોય; પણ ચારિત્ર હોય ત્યારે દર્શન જ્ઞાન હોયજ અને જ્ઞાન હોય ત્યારે દર્શન હોયજ.) સર્વ ઇન્દ્રિય અને અનિન્દ્રિયના વિષયની રૂંડે પ્રકારે પ્રાપ્તિ તે સમ્યગ્ દર્શન. પ્રસસ્ત દર્શન તે સમ્યગ્ દર્શન. યુક્તિયુક્ત દર્શન તે સમ્યગ્ દર્શન.

૨. તત્ત્વર્થ-શ્રદ્ધાનં સમ્યગ્દર્શનમ્—તત્ત્વજ્ઞાન પદાર્થોનું અથવા તત્ત્વ વડે અર્થનું શ્રદ્ધાન તે સમ્યગ્ દર્શન બન્યું.

૩. તન્નિસર્ગાદધિગમાદ્વા—તે સમ્યગ્દર્શન નિસર્ગ [પરના ઉપદેશ વિના સ્વાભાવિક પરિણામ-અધ્યવસાય] થી અથવા અધિગમ [શાસ્ત્ર-શ્રવણ-ઉપદેશ] થી યાય છે.

૪. જીવાજીવાશ્રવ-બન્ધ-સંવર-નિર્જરા-મોક્ષાસ્તત્ત્વમ્—જીવ અજીવ, આશ્રવ, બન્ધ, સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષ એ સાત તત્ત્વ છે.

૫. નામ-સ્થાપના-દ્રવ્ય-ભાવતસ્ત-ન્યાસઃ—નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય અને ભાવચક્રી તે જીવાદિ સાત તત્ત્વનો નિરૂપ યાય છે.

વિસ્તારથી લક્ષણ અને ભેદવડે જાણવાને માટે બહેનશુ કરવી તે નિષ્કેપ. જેમકે—સચેતન કે અચેતન દ્રવ્યનું જીવ એવું નામ આપીએ તે નામજીવ; કાષ્ઠ, પુસ્તક ચિત્રકર્મ ઇત્યાદિને વિષે ‘જીવ’ એ પ્રકારે સ્થાપના કરીએ તે સ્થાપના જીવ, દેવની પ્રતિમાની પેઠે. શુભ પર્યાય રહિત, બુદ્ધિથી કદપેક્ષા, અનાદિ પારિશ્રામિક ભાવવાળા જીવ તે દ્રવ્યજીવ; અથવા આ ભાગો યત્ન છે, કેમકે જો અજીવનું જીવપણું થાય તો દ્રવ્યજીવ કહેવાય પણ તેમ ‘યત્ન શકતું’ નથી; ઔપશમિકાદિ ભાવ સહિત ઉપયોગે વર્તે તો જીવ તે ભાવજીવ. એ પ્રકારે જીવવાદિ સર્વ પદાર્થને વિષે જાણી લેવું.

૬. પ્રમાણ-નયૈરધિગમઃ—એ જીવાદિ તત્ત્વોનું પ્રમાણ અને નય-યડે જ્ઞાન થાય છે.

૭. નિર્દેશ-સ્વામિત્વ સાધનાધિકરણ-સ્થિતિ-વિધાનતઃ—નિર્દેશ [વસ્તુ સ્વરૂપ], સ્વામિત્વ [માલિકી], સાધન [કારણ], અધિકરણ (આધાર), સ્થિતિ (કાળ) અને વિધાન [ભેદ સંખ્યા]થી જીવાદિ તત્ત્વોનું જ્ઞાન થાય છે.

સમ્યગ્દર્શન શું છે ? દ્રવ્ય છે; સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ અરૂપી છે. કેાતું સમ્યગ્દર્શન ? આત્મ સંયોગે, પર સંયોગે અને ઉભય સંયોગે પ્રાપ્ત થાય એમ કહેવું. આત્મ સંયોગે જીવનું સમ્યગ્દર્શન; પરસંયોગે જીવ કે અજીવનું અથવા એક કરતાં વધારે જીવ કે અજીવનું સમ્યગ્દર્શન; ઉભયસંયોગે જીવ જીવનું સમ્યગ્દર્શન અને જીવ જીવોનું સમ્યગ્દર્શન.

સમ્યગ્દર્શન શાથી થાય ? નિર્મલ અથવા અધિગમથી થાય. તે બંને દર્શનમોહનીય કર્મના ક્ષય, ઉપશમ કે ક્ષયોપશમથી થાય છે.

અધિકરણ ત્રણ પ્રકારે છે. આત્મ સન્નિધાન, પર સન્નિધાન અને ઉભય સન્નિધાન. આત્મસન્નિધાન તે અભ્યંતર સન્નિધાન, પર સન્નિધાન તે બાહ્ય સન્નિધાન અને ઉભય સન્નિધાન તે બાહ્ય અભ્યંતર સન્નિધાન બધાનું.

સમ્યગ્દર્શન કેને વિષે હોય ? આત્મસન્નિધાને જીવને વિષે સમ્યગ્દર્શન હોય. બાહ્ય સન્નિધાને અને ઉભય સન્નિધાને સ્વામિત્વ (કેાતું સમ્યગ્દર્શન) ના ભાગા લેવા.

સમ્યગ્દર્શન કેટલો કાળ રહે ? સમ્યગ્દષ્ટિ સાદિસાંત અને સાદિઅનંત એમ બે પ્રકારે છે; સમ્યગ્દર્શન (ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ) સાદિસાંતજ છે; જધન્મથી અંતર્મુહર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી છાસઠ સાગરો-પમથી અધિક કાળ રહે. સમ્યગ્દષ્ટિ=ક્ષાયિક સમિક્તી જગત્થની સ્થિતિ સાદિસાંત છે અને સયોગી અયોગી ક્વણી અને સિદ્ધની સમ્યગ્દષ્ટિસાદિ અનંત છે. સમ્યગ્દર્શન કેટલા પ્રકારનું છે ? ક્ષયાદિ ત્રણ હેતુ વડે ત્રણ પ્રકારે જાણવું. ઔપશમિક, ક્ષાયોપશમિક અને ક્ષાયિક. એ ત્રણ પ્રકારના સમ્યક્ત્વ એક એકથી ઉત્તરોત્તર વિશુદ્ધ છે.

૮. સત્સંખ્યા-ક્ષેત્ર-સ્પર્શન-લોકાન્તર-ભાવાદ્યબહુત્વૈશ્વ—સત્ [સદ્ભૂતપદ પ્રરૂપણા], સંખ્યા, ક્ષેત્ર, સ્પર્શન, કાળ, અંતર, ભાવ અને અદ્ય બહુત્વ. એ આઠ અનુયોગ વડે કરીને પણ સર્વ ભાવોનું જ્ઞાન થાય છે.

તે આ પ્રમાણે—૧ સમ્યગ્દર્શન છે કે નહિ ? છે. ક્યાં છે ? અજીવને વિષે નથી, જીવને વિષે પણ તેની ભજના જાણવી; ગતિ, ઇન્દ્રિય, કાય, યોગ, કષાય, વેદ, લેશ્યા, સમ્યક્ત્વ, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, આહાર અને ઉપયોગ એ ૧૩ અનુયોગદ્વારને વિષે યથાસંભવ સદ્ભૂત પ્રરૂપણા કરવી. ૨ સમ્યગ્દર્શન કેટલાં છે ? સમ્યગ્દર્શન અસંખ્યાત છે, સમ્યગ્દષ્ટિ તો અનંતા છે ૩ સમ્યગ્દર્શન કેટલા ક્ષેત્રમાં હોય ? લોકના અસંખ્યાતમા ભાગમાં હોય ૪ સમ્યગ્દર્શને કેટલું ક્ષેત્ર સ્પર્શેલું છે ? લોકનો અસંખ્યાતમો ભાગ; સમ્યગ્દષ્ટિવડે તો સર્વ લોક; અહીં સમ્યગ્દષ્ટિ અને સમ્યગ્દર્શનમાં શું ફેરફાર છે તે જણાવે છે,—અપાય અને સમ્યક્ત્વ મોહનીયના દળીયા વડે સમ્યગ્દર્શન થાય છે; અપાય માત્રજાન સંબધી છે અને તેના યોગે સમ્યગ્દર્શન થાય છે. તે (મતિજ્ઞાન) ક્વણીને નથી, તેથી ક્વણી

સમ્યગ્દર્શની નથી પણ સમ્યગ્દષ્ટિ તો છે. ૫ સમ્યક્ત્વ કેટલા કાળ સુધી રહે? એક જીવ આશ્રયી જન્મન્ય અંતમુદ્ધર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ-જાસઠ સાગરોપમ સાધિક; નાના જીવો આશ્રયી સર્વ કાળ. ૬ સમ્યગ્દર્શનનો વિરહ કાળ કેટલો? એક જીવ આશ્રયી જન્મન્ય અંત-મુદ્ધર્ત, ઉત્કૃષ્ટ અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત; નાના (જુદા જુદા) જીવો આશ્રયી અંતર નથી. ૭ સમ્યગ્દર્શનને કયો ભાવ હોય? ઔદયિક પારિણામિક વર્ણને આક્રીના ત્રણ ભાવોને વિષે સમ્યગ્દર્શન હોય. ૮ ત્રણ ભાવે વર્તતા સમ્યગ્દર્શનીનું અદ્ય બહુત્વ શી રીતે? સર્વથી થોડા ઔપશમિક ભાવવાળા હોય, તેથી ક્ષાયિક અસંખ્યેય ગુણ, ક્ષાયોપશમિક તેથી પણ અસંખ્યેય ગુણ અને સમ્યગ્દષ્ટિ તો અનંતા છે. (કેવળી અને સિદ્ધો મળીને અનંતા છે માટે).

દે. મતિ-શ્રુતાવધિ-મનઃપર્યાય-કેવલોત્થાન જ્ઞાનમ—મતિ, શ્રુત, અર્વાધિ, મનઃપર્યાય અને કેવલ એ પાંચ જ્ઞાનના ભેદ છે (જેનું વર્ણન આગળ કરવામાં આવશે).

૧૦. તત્ત્રમાણુ—તે (પાંચ પ્રકારનું) જ્ઞાન (જે) પ્રમાણુમાં બહેંચાયેલું છે.

૧૧. આદ્યે પરોક્ષમ—પહેલાં જે મતિ-શ્રુતજ્ઞાન પરોક્ષ પ્રમાણુ છે.

આ બંને જ્ઞાનને નિમિત્તની અપેક્ષા હોવાથી પરોક્ષ છે કેમકે મતિજ્ઞાન ઈન્દ્રિય નિમિત્તક અને અનિન્દ્રિય (મન) નિમિત્તક છે અને શ્રુતજ્ઞાન મતિપૂર્વક તથા પરના ઉપદેશચક્રી થાય છે

૧૨. પ્રત્યક્ષમન્યત—પૂર્વોક્ત જે જ્ઞાનથી અન્ય ત્રણ જ્ઞાન (અવધિ, મનઃપર્યાય અને કેવલ) એ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ છે.

ઈન્દ્રિયના નિમિત્ત વિના આત્માને પ્રત્યક્ષ હોવાથી આ ત્રણ જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ છે. જેના વડે પદાર્થો જાણી શકાય તે પ્રમાણુ કહેવાય છે. અનુમાન, ઉપમાન, આગમ, અર્થાપત્તિ, સંભવ અને અભાવ એ પ્રમાણો પણ કોઈ માને છે. પણ અહીં તેને ગ્રહણ નહીં કરતાં ફક્ત જેજ પ્રમાણો કહ્યાં છે; તેનું કારણ એ છે કે—એ સર્વ ઈન્દ્રિય

અને પદાર્થના નિમિત્તભૂત હોવાથી મતિ-શ્રુત જ્ઞાનરૂપ પરોક્ષ પ્રમાણમાં અંતર્ભૂત થાય છે.

૧૩. મતિઃ સ્મૃતિઃ સંજ્ઞા ચિન્તાડડહિનિબોધ ઇત્યનર્થાન્તરમ-
મતિ [બુદ્ધિ], સ્મૃતિ (સ્મરણ-યાદદાસ્ત), સંજ્ઞા [ઓળખ],
ચિન્તા (તર્ક) અને આહિનિબોધ (અનુમાન) એ સર્વ એકજ
અર્થવાચક છે.

૧૪. તદ્દિન્દ્રિયાનિન્દ્રિય-નિમિત્તમ—તે પૂર્વોક્ત મતિજ્ઞાન ઇન્દ્રિય
નિમિત્તક અને અનિન્દ્રિય નિમિત્તક [મનોવૃત્તિનું અને સર્વ ઇન્દ્રિયનું
આધારજ્ઞાન] છે.

૧૫. અવગ્રહેહાપાયધારણાઃ—એ મતિજ્ઞાન અવગ્રહ (ઇન્દ્રિયને સ્પર્શ
વડે કરીને જે સૂક્ષ્મ અવ્યક્ત જ્ઞાન થાય તે), ઇહા (વિચારણા),
અપાય (નિશ્ચય) અને ધારણા એ ચાર ભેદવાળું છે.

૧૬. બહુ-બહુવિધ-ક્ષિપ્રાનિશ્ચિતાનુકત-ધ્રુવાણાં સેતરાણામ—
બહુ, બહુવિધ (ધણા પ્રકારે) ક્ષિપ્ર (જલદીથી), અનિશ્ચિત (ચિન્હ
વિના), અનુકત (કહ્યા વિના) અને ધ્રુવ (નિશ્ચિત) એ છ અને તેના
છ પ્રતિપક્ષી એટલે અબહુ (થોડું), અબહુવિધ (થોડા પ્રકારે),
અક્ષિપ્ર (લાંબાકાળે), નિશ્ચિત (ચિન્હવડે), ઉક્ત (કહેલું) અને અધ્રુવ
[અનિશ્ચિત] એ બાર ભેદે અવગ્રહાદિક થાય છે.

૧૭. અર્થસ્થ—અર્થ (સ્પર્શનાદિ વિષય) ના અવગ્રહ આદિ
મતિજ્ઞાનના ભેદ થાય છે,

૧૮. વ્યંજનસ્થાવગ્રહઃ—વ્યંજન (દ્રવ્ય) નો તે અવગ્રહ જ થાય છે.

એ રીત વ્યંજનનો અને અર્થનો એમ બે પ્રકારનો અવગ્રહ
જાણવો. ઇહાદિ અર્થમાજ થાય.

૧૯. ન ચક્ષુરનિન્દ્રિયાદ્યામ—ચક્ષુ અને મન વડે વ્યંજન (દ્રવ્ય)
નો અવગ્રહ થતો નથી, પણ આક્રીની ચાર ઇન્દ્રિય વડે જ થાય છે.

એ પ્રકારે મતિજ્ઞાનના બે, ચાર, અઠાવીશ, (૨૮ ભેદને બહુ
વગેરે છએ ગુણતા) એકસો અડસઠ અને (૨૮ ને બાર ભેદ સાથે
ગુણતા) ત્રણશોં છત્રીશ ભેદો શ્રુતનિશ્ચિત મતિજ્ઞાનના થાય છે.

૨૦. શ્રુતં મતિપૂર્વં દ્વયનેક-દ્વાદશલેહમ્-શ્રુતચાનં મતિપૂર્વં હોય છે. તે બે પ્રકારે-અંગબાહ્ય અને અંગપ્રવિષ્ટ; તેમાં પહેલાના અનેક અને બીજાના બાર ભેદ છે.

સામાયિક, અઉવિસતથો, વંદનક, પ્રતિકમણ, કાયોત્સર્ગ પચ્ચ-ક્રબાણ (આવશ્યક), દર્શવૈકલિક, ઉત્તરાધ્યયન, દશા (દશાશ્રુત-સ્કંધ), કલ્પ (બૃહત્કલ્પ,) વ્યવહાર અને નિશીથસૂત્ર ઇત્યાદિ મહર્ષિઓએ બનાવેલાં સૂત્ર તે અંગબાહ્ય શ્રુત અનેક પ્રકારે જાણીવું. અંગપ્રવિષ્ટ શ્રુત બાર ભેદ છે. તે આ પ્રમાણે—૧ આચારાંગ, ૨ સૂત્રકૃતાંગ, ૩ સ્થાનાંગ, ૪ સમવાયાંગ, ૫ વ્યાખ્યાપ્રગ્નપ્તિ (ભગવતી,) ૬ ચાતકમંકથા, ૭ ઉપાસક દશાંગ, ૮ અન્તકૃદ્દશાંગ, ૯ અનુત્તરોપપાતિક દશાંગ, ૧૦ પ્રશ્ન વ્યાકરણ, ૧૨ વિપાક અને ૧૨ દષ્ટિવાદસૂત્ર.

હવે મતિચાન અને શ્રુતચાનમાં શું ફેરફાર છે તે અહીં જણાવે છે.—ઉત્પન્ન થઈ નાશ નહિ પામેલ એવા પદાર્થને ગ્રહણ કરનાર વર્તમાનકાળ વિષયક મતિચાન છે અને શ્રુતચાન તો ત્રિકાળ વિષયક છે એટલે જે પદાર્થ ઉત્પન્ન થયેલ છે, જે ઉત્પન્ન થઈ નાશ પામેલ છે અને જે હવે પછી ઉત્પન્ન થવાનો છે. તે સર્વને ગ્રહણ કરનાર છે.

હવે અંગબાહ્ય અને અંગપ્રવિષ્ટમાં શું ભેદ છે તે જણાવે છે. વક્તાના ભેદથી આ બે ભેદ થાય છે. તે આ પ્રમાણે—સર્વજ્ઞ, સર્વ-દર્શી, પરમન્નકષિ એવા અરિહંત ભગવાનોએ પરમ શુભ અને તીર્થ પ્રવર્તાવવારૂપ કૃણદાયક એવા તીર્થંકર નામકર્મના પ્રભાવથી કહેલું અને આતિશયવાળા તથા ઉત્તમ અતિશયવાળી વાણી અને સુદ્ધિવાળા એવા ભગવંતના શિષ્યો (ગણધરો) એ ગૂંથેલું તે અંગપ્રવિષ્ટ. ગણધરો પછી થયેલા, અત્યંત વિશુદ્ધ આગમના જાણનારા, પરમ પ્રકૃષ્ટ વાણી અને સુદ્ધિની શક્તિવાળા આચાર્યોએ કાળ સંબંધી અને આયુના દોષથી અદ્યપશક્તિવાળા શિષ્યોના ઉપકારને માટે જે રચ્યું તે અંગબાહ્ય.

સર્વગ્રપ્રણીત હોવાથી અને જોયપદાર્થનું અનંતપણું હોવાથી મતિજ્ઞાન કરતાં શ્રુતજ્ઞાનનો વિષય મોટો છે. શ્રુતજ્ઞાનનો મહાવિષય હોવાથી તે તે અધિકારને આશ્રયીને પ્રકરણની સમાપ્તિની અપેક્ષાએ અંગ ઉપાંગના ભેદ છે.

અંગોપાંગની રચના ન હોય તો સમુદ્રને તરવાની પેઠે સિદ્ધાંતનું જ્ઞાન દુઃસાધ્ય થાય, તેટલા માટે પૂર્વ, વસ્તુ, પ્રાબુત, પ્રાબુત પ્રાબુત; અધ્યયન અને ઉદ્દેશ કરેલા છે.

વળી અહીં શિષ્ય શંકા કરે છે કે મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનનો તુલ્ય વિષય છે તેથી અને એકજ છે, તેને ગુરુમહારાજ ઉત્તર આપે છે કે—અગાઉ કહ્યા મુજબ મતિજ્ઞાન વર્તમાનકાળ વિષયક છે અને શ્રુતજ્ઞાન ત્રિકાળ વિષયક છે તેમજ વિશેષ શુદ્ધ છે. વળી મતિજ્ઞાન ઇન્દ્રિય અને અનિન્દ્રિયનિમિત્તક છે તથા આત્માના સ્વભાવથી પારિશ્વરે છે, ત્યારે શ્રુતજ્ઞાન તો મતિપૂર્વક છે અને આમ પુરૂષના ઉપદેશથી ઉત્પન્ન થાય છે.

૨૧. દ્વિવિધોડવધિઃ—અવધિજ્ઞાન બે પ્રકારે છે. ૧. ભવપ્રત્યય અને. ૨. ક્ષયોપશમ પ્રત્યય (નિમિત્તક)

૨૨. ભવપ્રત્યયો નારક-દેવાનામ્—નારકી અને દેવતાઓને ભવઃ પ્રત્યયિક (અવધિ) હોય છે.

ભવ, છે હેતુ જેનો તે ભવ પ્રત્યયિક. તેઓને દેવ કે નારકીના ભવની ઉત્પત્તિ એજ તે (અવધિજ્ઞાન)નો હેતુ છે. જેમકે:—પક્ષીઓનો જન્મ આદ્યશની ગતિ (ઉડવું) તું કરણ છે, પણ તે માટે શિક્ષા કે તપની જરૂર નથી, તેમ દેવ કે નારકીમાં ઉત્પન્ન થયો, તેને અવધિ થાયજ.

૨૩. યથોક્ત-નિમિત્તઃ પડ્વિકલ્પઃ શેષાણામ્-આકીના (તિર્થંચ અને મનુષ્ય) ને ક્ષયોપશમ નિમિત્તક અવધિ જ્ઞાન થાય છે તે છ. વિકલ્પ (ભેદ) વાળું છે.

૧ અનાનુભામિ (સાથે નહિ આવવાવાળું) ૨ આનુભામિ (સાથે રહેવાવાળું), ૩ હીયમાન (ઘટવું), ૪ વર્દમાન (વધતું), ૫ અનવસ્થિત (અનિયમિત વધતું, ઘટવું, જવું રહે, ઉત્તન થાય.) અને ૬ અવસ્થિત (નિશ્ચિત-જેટલા ક્ષેત્રમાં જે આકારે ઉત્પન્ન થયું હોય તેટલું કેવળજ્ઞાન પર્યાપ્ત કાયમ રહે અથવા અન્ય ભવમાં સાથે પણ જાય. (તીર્થંકરોને મનુષ્યપણે ઉત્પન્ન થતી વખતે આ જ્ઞાન હોય છે.)

૨૪. ઋણુ-વિપુલમતી મનઃપર્યાયઃ-મનઃપર્યાયના ૧ ઋણુમતિ અને ૨ વિપુલમતિ એવા બે ભેદ છે.

૨૫. વિશુદ્ધ્યપ્રતિપાતાક્રયાં તદ્વિશેષઃ-વિશુદ્ધિ (શુદ્ધતા), અને અપ્રતિપાતિપણું (આવેલું જાય નહિ) એ બે કારણથી તે અન્નેમાં ફેર છે.

ઋણુમતિના કરતાં વિપુલમતિ વિશેષ શુદ્ધ છે અને ઋણુમતિ આવેલું જવું પણ રહે, જ્યારે વિપુલમતિ આવેલું જાય નહીં.

૨૬. વિશુદ્ધિ-ક્ષેત્ર-સ્વામિ-વિષયેભ્યોઽવધિ-મનઃપર્યાયયોઃ-૧ વિશુદ્ધિ (શુદ્ધતા), ૨ ક્ષેત્ર (ક્ષેત્ર પ્રમાણ), ૩ સ્વામિ (માલિક) અને ૪ વિષય વડે કરીને અવધિજ્ઞાન અને મનઃપર્યાય જ્ઞાનમાં વિશેષતા [ફરક] છે.

(અવધિ કરતાં મનઃપર્યાય શુદ્ધ છે, મનઃપર્યાય જ્ઞાનથી અઢી-હીપ અને બેધ્વાંધો જ્યોતિષ્ક તથા હજાર થોજન સુધી ક્ષેત્ર દેખાય, જ્યારે અવધિથી અસંખ્ય લોક દેખાય; મનઃપર્યાયના સ્વામી સાધુ મુનિરાજ અને અવધિજ્ઞાનના સ્વામી સંયત કે અસંયત ચારે ગતિ-વાળા હોઈ શકે; મનઃપર્યાયથી પર્યાપ્ત સંજિગે મનપણે પરિણમાવેલ દ્રવ્યો અને અવધિથી તમામ રૂપી-રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શવાળાં દ્રવ્યો દેખાય છે. વળી અવધિજ્ઞાનથી મનઃપર્યાય જ્ઞાનનો વિષય=નિબંધ અનંતમાં ભાગે કહ્યો છે.)

‘અવધિજ્ઞાન કરતાં મનઃપર્યાવજ્ઞાન વિશેષ શુદ્ધ છે. જોડલા રૂપી દ્રવ્યોને અવધિજ્ઞાની જાણે તેના અનંતમા ભાગે મનપણે પરિણુ-મેલાં દ્રવ્યોને મનઃપર્યાવજ્ઞાની શુદ્ધ રીતે જાણે, અવધિજ્ઞાનનો વિષય અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગથી માંડીને સર્વ લોકક્ષેત્ર પર્યાંત હોય અને મનઃપર્યાય જ્ઞાનવાળાનો વિષય અઢીદ્વીપ સુધીજ હોય. અવધિજ્ઞાન સંયત કે અસંયત ચારે ગતિના જીવોને થાય અને મનઃપર્યાવજ્ઞાન સંયત (ચારિત્રવાળા) મનુષ્યનેજ થાય. સર્વરૂપી દ્રવ્ય અને તેના કેટલાક પર્યાયો જાણવાનો અવધિજ્ઞાનનો વિષય છે અને મનઃપર્યાવજ્ઞાનનો વિષય સર્વરૂપી દ્રવ્યના અનંતમા ભાગના દ્રવ્યને એટલે મનોદ્રવ્ય અને તેના પર્યાયને જાણવાનો છે.

૨૭. મતિશ્રુતયોર્નિર્ગુણઃ સર્વદ્રવ્યેષ્વસર્વપર્યાયિષુ—મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનનો વિષય કેટલાક પર્યાયો સહિત સર્વ દ્રવ્યોને જાણવાનો છે. મતલબ કે તે સર્વ દ્રવ્યોને જાણે પણ સર્વ પર્યાય-યુક્ત જાણી ન શકે.

૨૮. રૂપિબ્ધવધેઃ—રૂપી દ્રવ્યોને વિષેજ અવધિજ્ઞાનનો વિષય છે.

સુવિશુદ્ધ એવા પણ અવધિજ્ઞાનથી રૂપી દ્રવ્યોનેજ અને તેના કેટલાક પર્યાયોનેજ જાણે.

૨૯. તદનન્તભાગે મનઃપર્યાયસ્ય—તે રૂપી દ્રવ્યના અનન્તમા ભાગે =મનપણે પરિણુમેલાં મનદ્રવ્યોને જાણવાનો મનપર્યાયજ્ઞાનનો વિષય છે.

૩૦. સર્વદ્રવ્યપર્યાયિષુ કેવલસ્ય—સર્વ દ્રવ્ય અને સર્વ પર્યાયો જાણવાનો કેવલજ્ઞાનનો વિષય છે.

તે સર્વ ભાવગ્રાહક અને સમસ્ત લોકાલોક વિષયક છે. આ કરતાં ખીણું કાઢ જ્ઞાન ઝેષ્ટ નથી.

૩૧. એકાદીનિ ભાજ્યાનિ યુગપદ્દેકશિમન્નાચતુર્થઃ—એ જ્ઞાનોર્માનાં મત્યાદિ એકથી માંડીને ચાર સુધીનાં જ્ઞાનો એક સાથે એક જીવમાં હોય છે.

કાઠને એક, કાઠને બે, કાઠને ત્રણ કાઠને ચાર હોય; એક હોય-
 તો મનિજ્ઞાન અંગર કેવળજ્ઞાન હોય. બે હોય તો મતિ અને
 શ્રુતજ્ઞાન હોય. કેમકે શ્રુતજ્ઞાન મતિપૂર્વક હોય માટે જ્યાં શ્રુત હોય
 ત્યાં મતિ હોય, પણ મતિ હોય ત્યાં શાસ્ત્રરૂપ શ્રુતની ભજના જાણવી.
 ત્રણવાળાને મતિ, શ્રુત, અવધિ અથવા મતિ શ્રુત મનઃપર્યાય અને
 ચારે વાળાને મતિ, શ્રુત, અવધિ અને મનઃપર્યાય હોય. પાંચ સાથે
 ન હોય, કેમકે કેવળજ્ઞાન થાય ત્યારે બીજાં જ્ઞાન રહે નહિ. આ
 બાબત કટલાક આચાર્ય કહે છે કે કેવળજ્ઞાન છતાં ચારે જ્ઞાન હોય,
 પણ સૂર્યની પ્રભામાં બીજાં જ્ઞાનની પ્રભા સમાધિ જાય તેમ કેવળ-
 જ્ઞાનની પ્રભામાં બીજાં જ્ઞાનની પ્રભા સમાધિ જાય છે. વળી કટલાક
 આચાર્ય કહે છે કે એ ચાર જ્ઞાન ક્ષયોપશમ ભાવથી થાય છે અને
 કેવળીને તે ભાવ નથી, ક્ષાયિક ભાવ છે, માટે ન હોય. વળી તે ચારે
 જ્ઞાનનો ક્રમે કરી ઉપયોગ થાય છે—એક સાથે થતો નથી અને કેવળ-
 જ્ઞાનનો ઉપયોગ બીજાની અપેક્ષા વિના એક સાથે થાય છે.
 આત્માનો તથા પ્રકારનો સ્વભાવ હોવાથી જ્ઞાનદર્શનનો સમયાન્તર-
 ઉપયોગ કેવળીને નિરંતર હોય છે

૩૨. મતિશ્રુતાવધયો વિપર્યયશ્ચ —મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અને અવ-
 ધિજ્ઞાન એ ત્રણ વિપર્યય (વિપરીત) રૂપ પણ હોય છે અર્થાત્
 અજ્ઞાનરૂપ પણ હોય છે.

૩૩ સદસતોરવિશેષાદ્યદ્વિષ્ટોપલબ્ધેસ્તત્તત્તવત્—મિથ્યાદષ્ટિને ઉન્ન-
 તની પેઠે સત્ (વિદ્યમાન), અસત્ (અવિદ્યમાન) ની વિશેષતા
 રહિત વિપરીત અર્થ ગ્રહણ થતું હોવાથી તે પૂર્વોક્ત ત્રણે (નિશ્ચયે)
 અજ્ઞાન ગણાય છે.

૩૪. નૈગમ-સૂત્ર-વ્યવહાર-શુદ્ધિ-શબ્દાનયાઃ—નૈગમ, સંપ્રદાય,
 વ્યવહાર, ઋગ્વેદ અને શબ્દ એ પાંચ નયો છે (સમભિરૂઢ અને
 એવંભૂત સાથે લઈએ તો સાત નયો થાય છે.)

૩૫. આદ્યશબ્દો દ્વિ-ત્રિ-સેદૌ—પહેલો (નૈગમ) નય બે પ્રકારે

-દેશ પરિક્ષેપી અને સર્વ પરિક્ષેપી અને શબ્દનય ત્રણ પ્રકારે-
સામ્પ્રત, સમલિરૂઢ અને એવંભૂત છે.

ઉક્ત નૈગમાદિક સમ નયનાં લક્ષણ આ રીતે કહ્યાં છે—
શાસ્ત્રીમાં કહેલ શબ્દ, અર્થ અને શબ્દાર્થનું પરિજ્ઞાન તે નૈગમનય
દેશગ્રાહી અને સર્વગ્રાહી છે. અર્થોનાં સર્વ દેશે કે એકદેશે સંગ્રહ
તે સંગ્રહ નય છે. લૌકિકરૂપ, ઔપચારિક અને વિસ્તાનર્થોનાં બોધક
વ્યવહાર નય છે. છતાં-વિદ્યમાન અર્થોનું કથન અથવા જ્ઞાન તે ઋણુ-
સૂત્રનય છે. યથાર્થ વસ્તુનું કથન તે શબ્દનય છે. શબ્દથી જે
અર્થમાં પ્રત્યય-જ્ઞાન તે સામ્પ્રત શબ્દનય અને વિદ્યમાન અર્થમાં
અસંગ્રહ તે સમલિરૂઢ. વ્યંજન અને અર્થમાં પ્રવૃત્ત તે એવંભૂત.

દરેક વસ્તુમાં અનંત ધર્મો રહેલા છે, તેમાંના અબીષ્ટ ધર્મને
ગ્રહણ કરનાર અને તે સિવાયના બીજા ધર્મોના અપલાપ નહિ કર-
નાર જે જ્ઞાતાનો અપ્યવસાય વિશેષ તે નય કહેવાય છે. તે નય પ્રમા-
ણનો એક અંશ હોવાથી પ્રમાણ અને નયનો પરસ્પર ભેદ છે. જેમ
સમુદ્રનો એક દેશ સમુદ્ર નથી તેમ અસમુદ્ર પણ નથી, તેવીજ રીતે
નયો પ્રમાણ પણ નથી તેમ અપ્રમાણ પણ નથી, પણ પ્રમાણનો
એક દેશ છે. તે નયો દ્રવ્યાર્થિક અને પર્યાયાર્થિક એમ બે ભેદ છે.
દ્રવ્ય માત્રને ગ્રહણ કરનાર દ્રવ્યાર્થિક નય કહેવાય છે. તેમાં નૈગમ, સંગ્રહ
અને વ્યવહાર એ ત્રણ નયોનો સમાવેશ થાય છે, અને જે પર્યાય
માત્રને ગ્રહણ કરે છે, તે પર્યાયાર્થિક નય કહેવાય છે. તેમાં
ઋણુસૂત્ર, સામ્પ્રત (શબ્દ) સમલિરૂઢ અને એવંભૂત એ ચાર
નયોનો સમાવેશ થાય છે.

સામાન્ય અને વિશેષાદિ અનેક ધર્મને જૂદા જૂદા ગ્રહણ કર-
નાર નૈગમ નય છે. તેમાં સર્વ પરિક્ષેપી નૈગમનય તે સામાન્ય ગ્રાહી
છે અને દેશપરિક્ષેપી નૈગમનય તે વિશેષગ્રાહી છે.

સામાન્ય માત્રને ગ્રહણ કરનાર સંગ્રહનય છે, તે બે ભેદ છે-
પરસંગ્રહ અને અપરસંગ્રહ જે સમસ્ત વિશેષ તરફ ઉદાસીન રહી,

સત્તારૂપ સામાન્યને ગ્રહણ કરે તે પરસંગ્રહ કહેવાય છે અને જે દ્રવ્યત્વાદિ અવાન્તર (પેટા બેદમાં રહેલ) સામાન્યને ગ્રહણ કરે તે અપરસંગ્રહ કહેવાય છે.

સંગ્રહનયે વિષયભૂત કરેલા પદાર્થોનું વિધાન કરીને તેઓનોજ વિભાગ કરનાર જે અધ્યવસાય વિશેષ તે વ્યવહારનય કહેવાય છે, જેમકે જે સત છે તે દ્રવ્ય અથવા પર્યાય સ્વરૂપ છે.

દ્રવ્ય છ પ્રકારે છે અને પર્યાય તે બે પ્રકારે છે. (શબ્દ અને અર્થનો.)

ઋણુસૂત્ર-ઋણુવર્તમાન ક્ષણમાં રહેલા પર્યાયમાત્રને મુખ્ય રીતે ગ્રહણ કરે તે ઋણુસૂત્રનય છે. જેમકે “ હમણું સુખ છે, ” અહીં ઋણુસૂત્રનય સુખરૂપ વર્તમાન પર્યાયમાત્રને ગ્રહણ કરે છે.

(કાળ, કારક, લિંગ, કાળાદિની સંખ્યા અને ઉપસર્ગના) બેદથી શબ્દના લિન્ન અર્થને સ્વીકાર કરનાર શબ્દનય છે, જેમકે મેરૂપર્વત હતો, છે અને હશે; અહીં શબ્દનય અતીત, વર્તમાન અને ભવિષ્યકાળના બેદથી મેરૂપર્વતને પણ લિન્ન માને છે. પર્યાય શબ્દોમાં વ્યુત્પત્તિના બેદથી અર્થને ગ્રહણ કરનાર સમભિરૂઢ નય છે. શબ્દનય તે પર્યાયનો બેદ છતાં અર્થને અભિન્ન માને છે, પણ સમભિરૂઢ નય તો પર્યાયના બેદે કરી લિન્ન અર્થનો સ્વીકાર કરે છે જેમકે સમૃદ્ધિવાળો હોવાથી ઈન્દ્ર કહેવાય, પુરને વિદારવાથી પુરન્દર કહેવાય.

શબ્દોની પ્રવૃત્તિના કારણભૂત ક્રિયા સહિત અર્થને વાચ્ય તરીકે સ્વીકાર કરનાર એવમ્ભૂત નય છે. જેમકે જલધારણાદિ ચેષ્ટા સહિત ઘટને તે કાળેજ ઘટ તરીકે માને છે. પરન્તુ જે વખતે ખાલી ઘટ પડ્યો હોય તે વખતે આ નય તેનો ઘટ તરીકે સ્વીકાર કરતો નથી.

આમાના આદિના ચાર નય (પ્રાધાન્યથી) અર્થનું પ્રતિ-પાદન કરતા હોવાથી અર્થનય કહેવાય છે અને હેલા ત્રણ નયનો તો (મુખ્ય રીતે) શબ્દવાચ્યાર્થ વિષય હોવાથી તે શબ્દનય

કહેવાય છે. ખીજા પ્રકારે પણ નયોના બેદો છે, જેમ-વિશેષગ્રાહી જે નયો છે તે અર્પિતનયો કહેવાય છે, સામાન્યગ્રાહી જે નયો છે તે અનર્પિત નયો કહેવાય છે.

લોક પ્રસિદ્ધ અર્થને ગ્રહણ કરનાર વ્યવહાર નય કહેવાય છે અને તાત્ત્વિક અર્થને સ્વીકાર કરનાર નિશ્ચયનય કહેવાય છે. જેમકે વ્યવહારનય પાંચ વર્ણનો ભ્રમર છતાં શ્યામ ભ્રમર કહે છે અને તેને નિશ્ચયનય પંચવર્ણનો ભ્રમર માને છે.

જ્ઞાનને મોક્ષ સાધનપણે માનનાર જ્ઞાનનય અને ક્રિયાનો તેવી રીતે સ્વીકાર કરનાર ક્રિયાનય કહેવાય છે.

હવે પ્રસંગ થકી નયાભાસનું સ્વરૂપ બતાવીએ છીએ.

અનન્ત ધર્માત્મક વસ્તુમાં અભિપ્રેત ધર્મને ગ્રહણ કરનાર અને તેથી ધતર ધર્મોનો તિરસ્કાર કરનાર નયાભાસ કહેવાય છે.

દ્રવ્ય માત્રને ગ્રહણ કરનાર અને પર્યાયનો તિરસ્કાર કરનાર દ્રવ્યાર્થિક નયાભાસ કહેવાય છે અને પર્યાય માત્રને ગ્રહણ કરનાર અને દ્રવ્યનો તિરસ્કાર કરનાર પર્યાયાર્થિક નયાભાસ કહેવાય છે.

ધર્મી અને ધર્મોનો એકાન્ત ભેદ માનનાર નૈમમાભાસ છે, જેમકે નૈયાયિક અને વૈશેષિક દર્શન.

સત્તારૂપ મહા સામાન્યનો સ્વીકાર કરનાર અને સમસ્ત વિશેષનું ખંડન કરનાર સંગ્રહાભાસ છે, જેમકે અદ્વૈતવાદ દર્શન અને સાંખ્ય દર્શન, અપારમાર્થિક પણ દ્રવ્ય પર્યાયનો વિભાગ કરનાર વ્યવહારાભાસ છે, જેમ ચાર્વાકદર્શન જીવ અને તેના દ્રવ્ય પર્યાયાદિને ચાર ભૂતથી જૂદા માનતો નથી, માત્ર ભૂતની સત્તાનોજ સ્વીકાર કરે છે, વર્તમાન પર્યાયનો સ્વીકાર કરનાર અને સર્વથા દ્રવ્યનો અપલાપ કરનાર ઋજુસૂત્રાભાસ છે, જેમ બૌદ્ધદર્શન.

કાળાદિના ભેદ વડે વાચ્ય અર્થના ભેદનેજ માનનાર શબ્દાભાસ છે. જેમકે મેરૂપર્યાય હતો, છે અને હશે, એ શબ્દો બિન્ન અર્થનેજ કહે છે.

પર્યાય શબ્દોના ભિન્ન ભિન્ન અર્થોનો સ્વીકાર કરનાર સમભિ-
રૂઢાભાસ છે. જેમકે ઇન્દ્ર, શક, પુરન્દર ઇત્યાદિ શબ્દો જૂદા જૂદા
અર્થોવાળા છે એમ જે માને તે સમભિરૂઢાભાસ કહેવાય છે.

ક્રિયાસહિત વસ્તુને વાચ્ય નહિ માનનાર એવમ્ભૂતાભાસ છે,
જેમ એટલા રહિત ઘટ તે ઘટશબ્દ વાચ્ય નથી.

૧ સામાન્ય વિશેષને જણાવનાર નૈગમ ૨ સામાન્યને જણાવ-
નાર સંગ્રહ ૩ વિશેષને જણાવનાર વ્યવહાર. ૪ વર્તમાન કાળને
જણાવનાર રજુસૂત્ર ૫ શબ્દને જણાવનાર શબ્દનય ૬ અર્થને
જણાવનાર સમભિરૂઢ શબ્દ અને અર્થને જણાવનાર એવમ્ભૂતનય છે.

અથ દ્વિતીયોડક્યાયઃ

પહેલા અધ્યાયમાં જીવાદિ તત્ત્વો કહ્યાં, હવે જીવ અને
તેનું લક્ષણ શાસ્ત્રકાર બતાવે છે.—

૧. ઔપશમિક-ક્ષાયિકૌ ભાવૌ મિશ્રશ્ચ જીવસ્ય સ્વતત્ત્વ-મૌદ-
યિક-પારિણમિકૌ ચ—ઔપશમિક, ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક
ભાવ એ ત્રણ તથા ઔદયિક અને પારિણમિક એ બે મળી પાંચ
ભાવો જીવના સ્વતત્ત્વ=પોતાના સ્વભાવો છે એટલે જીવને તે
ભાવ હોય છે.

(પારિણમિક અને ઔદયિક ભાવ અજીવને પણ હોય છે, કારણ
કે પુદ્ગલોનું પરિણમવું અને કર્મોદયથી શરીર વિગેરે થાય છે.)

૨. દ્વિ-નવાષ્ટાદશૈકવિંશતિ-ત્રિલોક યથાક્રમમ્—પૂર્વોક્તિ ઔપશ-
મિકાદિ ભાવોના બે, નવ, અઠાર, એકત્રીશ અને ત્રણ ભેદો
અનુક્રમે છે.

પાંચ સૂત્રોથી તે ભાવોના ૫૩ ભેદ અનુક્રમે જણાવે છે.—

૩. સમ્યક્ત્વ-આરિત્રે—પહેલા ઔપશમિક ભાવના સમક્રિત અને

ચારિત્ર એ બે ભેદ છે. એટલે ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ અને ઔપશમિક ચારિત્ર.

૪. જ્ઞાન-દર્શન-દાન-લાભ-ભોગોપભોગ-વીર્યાણિ ચ—કેવળ-જ્ઞાન, કેવળદર્શન, (અનંત) દાન, લાભ, ભોગ, ઉપભોગ વીર્ય તથા સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્ર એ નવ ભેદ ક્ષાયિક ભાવના છે.

૫. જ્ઞાનાજ્ઞાન-દર્શન-દાનાદિસમ્યક્-શ્વેતુન્નિ-ત્રિ-પગ્ન-લેહાઃ સમ્યક્ત્વ-ચારિત્ર-સંયમાસંયમાશ્ચ—મતિ આદિ ચાર પ્રકારનું જ્ઞાન, ત્રણ પ્રકારે અજ્ઞાન, ચક્ષુદર્શનાદિ ત્રણ પ્રકારે દર્શન અને પાંચ પ્રકારે લબ્ધિ તથા સમક્રિત, ચારિત્ર અને સંયમાસંયમ (દેશ-વિરતિપણું) એ અઠાર ભેદ ક્ષાયોપશમિક ભાવના છે.

૬. ગતિ-કષાય-લિંગ-મિથ્યાદર્શના-જ્ઞાના-સંયતા-સિદ્ધત્વ-લેશ્યાશ્વેતુશ્વેતુરગ્નૈકૈકૈકૈક-પદ્મલેહાઃ—નરકાદિ ચાર ગતિ, ક્રોધાદિ ચાર કષાય, સ્ત્રીવેદાદિ ત્રણ લિંગ, મિથ્યાદર્શન, અજ્ઞાન, અસંયતત્વ, અસિદ્ધત્વ અને કૃષ્ણાદિ છ લેશ્યા મળીને ૨૧ ભેદ ઔદયિક ભાવના થાય છે.

૭. જીવ-ભવ્યાભવ્યત્વાદીનિ ચ—જીવત્વ, ભવ્યત્વ, અભવ્યત્વ આદિ ભેદો જીવને અનાદિ પારિણામિક ભાવના થાય છે, આદિ શબ્દથી અસ્તિત્વ, અન્યત્વ, કર્તૃત્વ, ભોક્તૃત્વ, ગુણુવત્ત્વ, અસર્વગતત્વ, અનાદિ કર્મબંધત્વ, પ્રદેશત્વ, અરૂપત્વ, નિલત્વ એ વિગેરે ભેદોનું ગ્રહણ કરવું.

જીવનું લક્ષણ.

૮. ઉપયોગો લક્ષણમ્—ઉપયોગ એ જીવનું લક્ષણ છે.

૯. સ દ્વિવિધો-ડષ્ટ-ચતુર્લેહઃ—તે ઉપયોગ બે પ્રકારે છે. તે વળી ક્રમે ૧ સાધાર-જ્ઞાન (૫ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન) આઠ પ્રકારે છે અને ૨ અનાધાર-દર્શન (ચક્ષુ આદિ, ચાર પ્રકારે છે.

જીવના ભેદો.

૧૦. સંસારિણો-મુક્તાશ્ચ—સંસારી અને મુક્ત (મોક્ષના) એ બે ભેદે જીવો છે.

વળી ખીજ રીતે જીવના ભેદો કહે છે—

૧૧. સમનસ્કામનસ્કાઃ—મનસાહિત (સંઘી) અને મન રહિત (અસંઘી) એ બે જીવના થાય છે.

૧૨. સંસારિણુસ્ત્રસ-સ્થાવરાઃ—ત્રસ અને સ્થાવર એ બે ભેદે સંસારી જીવો છે.

૧૩. પૃથિવ્યખ-વનસ્પતયઃ સ્થાવરાઃ—પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, અને વનસ્પતિકાય એ સ્થાવર છે.

૧૪. તેજો-વાયુ દ્વીન્દ્રિયાદયશ્ચ ત્રસાઃ—તેજિકાય, વાઉકાય એ બે અને જેઠંદ્રિય-તેઠંદ્રિય-ચઉરિન્દ્રિય તથા પંચેન્દ્રિય એ ત્રસ જીવો છે.

તેજિકાય તથા વાઉકાય સ્વતંત્ર ગતિવાળા હોવાથી ગતિત્રસ કહેવાય છે અને દ્વીન્દ્રિય વિગેરે સુખદુઃખની ઇચ્છાથી ગતિવાળા હોવાથી તેઓ લઙ્ગિત્રસ કહેવાય છે.

ઇન્દ્રિયોને જણાવે છેઃ—

૧૫. પંચેન્દ્રિયાણિ—સ્પર્શનાદિ ઇન્દ્રિયો પાંચ છે.

ઇન્દ્ર એટલે આત્મા તેનું ચિન્હ તે ઇન્દ્રિય અથવા જીવની આજ્ઞાને આધીન, જીવે દેખેલ, જીવે રચેલ, જીવે સેવેલ તે ઇન્દ્રિય જાણવી.

૧૬. દ્વિવિધાનિ—તે બે પ્રકારે છે.

૧૭. નિવૃત્ત્યુપકરણે દ્રવ્યેન્દ્રિયમ—નિવૃત્તિ (આધાર) ઇન્દ્રિય અને ઉપકરણ (દારની માફક સાધનપણું) ઇન્દ્રિય એ બે ભેદે દ્રવ્યેન્દ્રિય છે.

અંગોપાંગ નામકર્મના ઉદયથી ઇન્દ્રિયોના અવયવ થાય છે અને નિર્માણ નામકર્મના ઉદયથી શરીરના પ્રદેશોની રચના થાય છે. દ્રવ્યેન્દ્રિયોની રચના અંગોપાંગ તથા નિર્માણ નામકર્મને આધીન છે.

અંગોપાંગ અને નિર્માણ નામકર્મના ઉદયથી વિશિષ્ટ જે

ધન્દ્રિયનો આકાર તેને નિર્વૃત્તિ ધન્દ્રિય કહે છે; તેના બાહ્ય અને અભ્યંતર એ બે ભેદ છે. બાહ્ય નિર્વૃત્તિ જાતિભેદથી અનેક પ્રકારની છે, જેમકે મનુષ્યના કાન બૂ સરખા નેત્રની બન્ને બાજુએ છે અને અશ્વના કાન તેમના ઉપરના ભાગમાં તીક્ષ્ણ અગ્રભાગવાળા છે. અભ્યંતર નિર્વૃત્તિમાં સ્પર્શનેન્દ્રિય નાના આકારવાળી છે. રસનેન્દ્રિય ખુરપા (અસ્ત્રા)ના આકારે છે. ઘ્રાણેન્દ્રિય અતિમુક્તાક (ગુલછડી) પુષ્પના આકારે છે. ચક્ષુરિન્દ્રિય મસુર અને ચંદ્રને આકારે છે. શ્રોત્રેન્દ્રિય કદંબ પુષ્પને આકારે છે. આદિતી-સ્પર્શનેન્દ્રિય અને દ્રવ્ય મન સ્વકાય પ્રમાણુ છે અને બાકીની ધન્દ્રિયો અંગુલના અસંખ્ય ભાગ પ્રમાણુવાળી છે. અને સ્વવિષય ગ્રહણ કરવાની શક્તિ સ્વરૂપ ઉપકરણેન્દ્રિય છે.

૧૮. લઙ્ઘ્યુપયોગો ભાવેન્દ્રિયમ—લઙ્ઘિ=ક્ષયોપશમ અને ઉપયોગ=સાવધાનતા એ બે ભેદે ભાવેન્દ્રિય છે.

ગતિ અને જાત્યાદિ કર્મોથી, અને ગતિ જાત્યાદિને આવરણુ કરવાવાળાં કર્મના ક્ષયોપશમથી અને ધન્દ્રિયના આશ્રયભૂત કર્મોના ઉદયથી જીવને જે શક્તિ ઉત્પન્ન થાય તે લઙ્ઘિ કહેવાય છે.

મતિજ્ઞાનાવરણુ અને દર્શનાવરણુ કર્મના ક્ષયોપશમથી થયેલ જે જ્ઞાનનો સદ્ભાવ તે લઙ્ઘીન્દ્રિય કહેવાય છે, અને સ્વવિષયમાં જે જ્ઞાનનો વ્યાપાર તેને ઉપયોગેન્દ્રિય કહે છે. જ્યારે લઙ્ઘીન્દ્રિય હોય છે ત્યારે નિર્વૃત્તિ, ઉપકરણુ અને ઉપયોગ હોય છે. અને નિર્વૃત્તીન્દ્રિય હોય છે ત્યારે ઉપકરણુ અને ઉપયોગ હોય છે. કારણુ કે ઉપકરણુનો આશ્રય નિર્વૃત્તિ છે અને ઉપયોગ ઉપકરણુન્દ્રિય દ્વારાજ હોય છે. નિર્વૃત્તિ આદિ એકના અભાવે વિષયનું જ્ઞાન થતું નથી.

૧૯. ઉપયોગઃ સ્પર્શાદિષુ—સ્પર્શાદિ (સ્પર્શ, રસ, ગંધ, ચક્ષુ અને શ્રવણુ—સાંભળવું) ને વિષે ઉપયોગ થાય છે.

૨૦ સ્પર્શનેન્દ્રિય—રસનેન્દ્રિય—ઘ્રાણુ—ચક્ષુ—શ્રોત્રાણુ—સ્પર્શનેન્દ્રિય(ચામડી), રસનેન્દ્રિય (જીભ), ઘ્રાણુન્દ્રિય (નાસિકા), ચક્ષુરિન્દ્રિય (નેત્ર) અને શ્રોત્રેન્દ્રિય (કાન) એ પાંચ ધન્દ્રિયો જાણવી.

૨૧. સ્પર્શ-રસ-ગન્ધ-વર્ણ-શબ્દાસ્તેષામર્થાઃ—સ્પર્શ, રસ, ગન્ધ, વર્ણ અને શબ્દ એ તેઓતા (ઇન્દ્રિયોના) અર્થ (વિષય) છે.

૨૨. શ્રુતમનિન્દ્રિયસ્ય—શ્રુતજ્ઞાન એ અનિન્દ્રિય અર્થાત્ મનનો વિષય છે.

૨૩ વાચવન્તાનામેકમ્—પૃથ્વીકાયથી માંડીને વાઉકાય સુધીના જીવોને એક ઇન્દ્રિય છે.

૨૪. કૃમિ-પિપીલિકા-ભ્રમર-મનુષ્યાદીનામેકૈક-વૃદ્ધાનિ—કૃમિ આદિ, કીડી આદિ, ભ્રમર આદિ અને મનુષ્ય આદિને પ્રહેલા કરતાં એક એક ઇન્દ્રિય વધારે છે, એટલે બે, ત્રણ, ચાર અને પાંચ ઇન્દ્રિયો અનુક્રમે છે.

૨૫. સંજ્ઞિનઃ સમન્તસ્કાઃ—સંજ્ઞિ જીવો મનવાળા છે જિહ્વાપોહ-સહિત, ગુણ દોષના વિચારાત્મક, સંપ્રધારણ સંજ્ઞાવાળા જીવો તે સંજ્ઞિ જાણવા.

૨૬. વિગ્રહગતૌ કર્મધોગઃ—વિગ્રહ ગતિમાં કાર્મણ કાયથોગ છે.

૨૭. અનુશ્રેણિ ગતિઃ—જીવ અને પુદ્ગલોની ગતિ આકાશપ્રદેશની શ્રેણી પ્રમાણે થાય છે અર્થાત્ વિશ્રેણી પ્રમાણે ગતિ થતી નથી.

૨૮ અવિગ્રહા જીવસ્ય—જીવની (સિદ્ધિમાં જતાં) અવિગ્રહ ગતિ (ઋણુગતિ) હોય છે.

૨૯ વિગ્રહવતી ચ સંસારિણઃ પ્રાક્ અતુલ્યઃ—સંસારી જીવોને ચાર સમયની પૂર્વે એટલે ત્રણ સમયની વિગ્રહવાળી ગતિ પણ થાય છે, અર્થાત્ અવિગ્રહ (ઋણુ) અને વિગ્રહ (વક્ર) એવી બે ગતિ થાય છે.

સંસારી જીવોને જાત્યંતર સંક્રાંતિ (એક સ્થળેથી બીજે સ્થળે ઉત્પન્ન થવા) ને વિષે ઉપપાત ક્ષેત્રની વક્રતાને લીધે વિગ્રહ ગતિ હોય છે. ઋણુગતિ, એક સમયની વિગ્રહ, બે સમયની વિગ્રહ અને ત્રણ સમયની વિગ્રહ એમ ચાર પ્રકારની ગતિ થાય છે. પ્રતિ-ધાતનો અને વિગ્રહના નિમિત્તનો અભાવ હોવાથી તે કરતાં વધારે

સમયની વિગ્રહ ગતિ ચતી નથી. પુદ્ગલોની ગતિ પણ એ પ્રમાણે જાણવી.

૩૦. એકસમયેડવિગ્રહઃ—અવિગ્રહ=અનુગતિ એક સમયની હોય છે.

૩૧. એકં દ્વૌ વાડનાહારકઃ—વિગ્રહગતિમાં એક અથવા બે સમય અણાહારી હોય છે (વા કહેવાથી ચાર વિગ્રહમાં ત્રણ સમય પણ થાય છે).

૩૨. સમ્ભૂર્જન-ગર્ભોપપાતા જન્મ—સંભૂર્જન, ગર્ભ અને ઉપપાત એ ત્રણ પ્રકારે જન્મ થાય છે.

૩૩ સચિત્ત-શીત-સંવૃત્તાઃ સેતરા મિશ્રાશ્ચૈકંશસ્તદ્યોનયઃ— ત્રણ પ્રકારના જન્મવાળા જીવોની ૧ સચિત્ત, ૨ શીત અને ૩ સંવૃત (ઢાંકેલી-ગુપ્ત) એ ત્રણ પ્રકારની તેમજ તેના ત્રણ પ્રાનપક્ષી (અચિત્ત, ઉષ્ણ અને વિવૃત-પ્રગટ) અને મિશ્ર એટલે સચિત્ત અચિત્ત, શીતોષ્ણ, સંવૃતવિવૃત બેઠવાળી યોનિઓ હોય છે અર્થાત્ એ રીતે નવ પ્રકારની યોનિઓ છે.

નવ પ્રકારની યોનિ. દેવ નાન્કીની અચિત્ત, ગર્ભજ મનુષ્ય તિર્થંચની મિશ્ર, બાકીનાની ૩ પ્રકારે. સચિત્ત અચિત્ત મિશ્ર. ગર્ભજ મનુષ્ય-તિર્થંચ અને દેવોની શીતોષ્ણ, તેહ કાયની ઉષ્ણ, બાકીનાની ૩ પ્રકારે શીત-ઉષ્ણ-શીતોષ્ણ. નારકી દેવ એકંદ્રિયની સંવૃત, ગર્ભજની મિશ્ર (સંવૃત-વિવૃત) બાકીનાની વિવૃત યોનિ હોય છે.

૩૪. જરાચ્ચલુડ-પોતજનાં ગર્ભઃ—જરાયુજ (ઓરવાળા) અંડજ (છંડામાંથી થનારા) અને પોતજ (લુગડાની પેઠે સાફ ઉત્પન્ન થનાર) એ ત્રણનો જન્મ ગર્ભથી થાય છે.—૧ મનુષ્ય, ગાય વિગેરે જરાયુજ, ૨ સર્પ, ચંદનધો, કાચબો, પક્ષી વિગેરે અંડજ અને ૩ હાથી, સસલો, નોળીયો વિગેરે પોતજ.

૩૬. નારક-દેવાનામુપ્પાનઃ—નારકી અને દેવતાઓનો ઉપપાત જન્મ છે. ૧ નારકની ઉત્પત્તિ કુંભી અને ગોખલામાં જાણવી; ૨ દેવની ઉત્પત્તિ દેવશય્યામાં જાણવી,

૩૬. શેષાણાં સમ્ભૂર્જનમ્—બાકી રહેલા જીવોને જન્મ સંભૂર્જન છે. માતાપિતાના સંયોગ વિના માટી, પાણી, મલિન પદાર્થો વિગેરેમાં સ્વયમેવ ઉપજે તે સંભૂર્જન.

૩૭. ઔદારિક-વૈક્રિયાહારક-તૈજસ-કાર્મણાનિ શરીરાણિ—ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારક, તૈજસ, અને કાર્મણ એ પાંચ પ્રકારનાં શરીરો છે.

૩૮. પરં પરં સૂક્ષ્મમ્—તે શરીરોમાં એક એકથી આગળ આગળનું સૂક્ષ્મ છે.

૩૯. પ્રદેશતોડસંખ્યેયગુણું પ્રાક્ તૈજસાત્—તૈજસ શરીરની પૂર્વનાં ત્રણ શરીરો પ્રદેશ વડે એક એકથી અસંખ્યાતગુણાં છે.

૪૦. અનન્તગુણે પરે—તૈજસ અને કાર્મણ પૂર્વપૂર્વથી અનંત અનંત ગુણાં પ્રદેશ વડે છે.

(ઔદારિકથી વૈક્રિયના પ્રદેશ અસંખ્યાત ગુણા, વૈક્રિયથી આહારકના પ્રદેશ અસંખ્યાતગુણા, આહારકથી તૈજસના પ્રદેશ અનંતગુણા છે અને તૈજસથી કાર્મણના પ્રદેશ અનંતગુણા છે.)

૪૧. અપ્રતિધાતે—એ જે પ્રતિધાત (બાધા) રહિત છે, અર્થાત્ લોકાંત સુધી જતાં આવતાં કાંઈ પદાર્થ તેને રોકી શકતું નથી.

૪૨. અનાદિ-સમ્યન્ધે ચ—વળી તે બંને શરીરો જીવને અનાદિ કાળથી સંબંધવાળાં છે.

એક આચાર્ય એમ કહે છે કે કાર્મણ શરીરજ અનાદિ સંબંધવાળું છે. તૈજસ શરીર તો લઙ્ઘિની અપેક્ષાએ છે, તે લઙ્ઘિ બધાને હોતી નથી. ક્રોધ વડે શાપ દેવાને અને પ્રસાદ વડે આશીર્વાદ દેવાને માટે સૂર્ય અને ચંદ્રની પ્રભા તુલ્ય તૈજસ શરીર છે.

૪૩. સર્વસ્ય—એ જે શરીરો સર્વ સંસારી જીવોને હોય છે.

૪૪. તદાદીનિ ભાજ્યાનિ યુગપદ્દેકસ્યા-ડડચતુર્યઃ—તે જે શરીરને આદિ લઈને ચાર સુધીનાં શરીરો એકી સાથે એક જીવને હોઈ શકે છે.

અર્થાત્ કાષ્ઠને તૈજસ, કાર્મણુ; કાષ્ઠને તૈજસ, કાર્મણુ અને ઔદારિક; કાષ્ઠને તૈજસ, કાર્મણુ અને વૈક્રિય; કાષ્ઠને તૈજસ, કાર્મણુ ઔદારિક, વૈક્રિય; કાષ્ઠને તૈજસ, કાર્મણુ ઔદારિક, આહારક હોય; એક સાથે પાંચ ન હોય કેમકે આહારકને વૈક્રિય એક સાથે હોય નહિ.

૪૫. નિરુપભોગમન્યમ્—અંતનું જે (કાર્મણુ) શરીર તે ઉપભોગ રહિત છે. તેનાથી સુખ દુઃખ ભોગવાતું નથી; કાર્મણુ નિર્જરા પણ તે શરીર વડે થતાં નથી. બાકીનાં ઉપભોગ સહિત છે.

૪૬. ગર્ભ-સંમૂર્છનજમાદમ્—પહેલું (ઔદારિક) શરીર ગર્ભજ અને સંમૂર્છનથી થાય છે.

૪૭. વૈક્રિયભૌપપાતિકમ્—વૈક્રિય શરીર ઉપપાત જન્મવાળા (દેવ નારકી) ને હોય છે.

૪૮. લઙ્ઘિ-પ્રત્યયં ચ—તિર્યંચ અને મનુષ્યને લઙ્ઘિ પ્રત્યયિક પણ વૈક્રિય શરીર હોય છે.

૪૯. શુભં વિશુદ્ધમવ્યાધાતિ આહારકં ચતુર્દશ-પૂર્વધરસ્યૈવ—શુભ, વિશુદ્ધ, અવ્યાધાતી (વ્યાધાત રહિત) અને લઙ્ઘિ પ્રત્યયિક એવું આહારક શરીર ચૌદ પૂર્વધરોનેજ હોય છે.

શુભ (સારા) પુદ્ગલ દ્રવ્ય વડે નિષ્પન્ન અને શુભ પરિણામવાળું માટે શુભ કહ્યું. વિશુદ્ધ (નિર્મળ) દ્રવ્યવડે નિષ્પન્ન અને નિરવધ માટે શુદ્ધ કહ્યું. કાષ્ઠક અર્થમાં અત્યંત સૂક્ષ્મ સદેહ થયો હોય એવા પૂર્વધરો અર્થનો નિશ્ચય કરવાને માટે મહાવિદેહાદિ બીજા ક્ષેત્રમાં વિરાજમાન ભગવંત પાસે ઔદારિક શરીરે જવાનું અશક્ય હોવાથી ઉકૃષ્ટ ૧ હાથ અને જઘન્યથી ૧ હાથમાં ૪ આંગળાઓ હું આહારક શરીર કરીને જાય; જાષ્ઠને ભગવંતના દર્શન કરી સદેહ દૂર કરીને પાછા આવીને તેનો ત્યાગ કરે. અંતર્મુદ્ધર્ત લગી આ શરીર રહે છે.

સ્થૂલ પુદ્ગલોનું બનેલું, ઉત્પન્ન થયા પછી તરતજ સમયે સમયે વધે, ઘટે, પરિણમે એવું, ગ્રહણ, છેદન, ભેદન અને દહન

યષ શકે એવું ઔદરિક શરીર છે, નાનાનું મોટું-મોટાનું નાનું, એકનું અનેક-અનેકનું એક, દશ્યનું અદશ્ય-અદશ્યનું દશ્ય, ભૂચરનું ખેચર-ખેચરનું ભૂચર, પ્રતિધાતીનું અપ્રતિધાતી-અપ્રતિધાતીનું પ્રતિધાતી ઇત્યાદિ રૂપે વિક્રિયા કરે તે વૈક્રિય શરીર. થોડા કાળને માટે જે ગ્રહણ કરાય તે આહારક. તેજનો વિકાર, તેજમય, તેજપૂર્ણ અને શાપ કે અનુગ્રહના પ્રયોજનવાળું તે તૈજસ, કર્મનો વિકાર, કર્મસ્વરૂપ, કર્મમય અને પોતાનું તથા બીજા શરીરનું આદિ કારણભૂત તે કર્મણુ. કારણ, વિષય, સ્વામી, પ્રયોજન, પ્રમાણ, પ્રદેશ-સંખ્યા, અવગાહના, સ્થિતિ અને અલ્પબહુત્વ એ નવ વડે કરીને ઉપરોક્ત પાંચ શરીરોમાં ભિન્નતા છે

૫૦. નારક-સમ્ભૂષ્ટિનો નપુંસકાનિ—નારકી અને સંભૂષ્ટન જીવો (એકંદ્રિય વિકલેન્દ્રિય અસંગી તિર્થંચ અને અસંગી મનુષ્ય) નપુંસક વેદવાળાજ હોય છે

અશુભગનિ હોવાથી અહીં આ એકજ વેદ હોય છે.

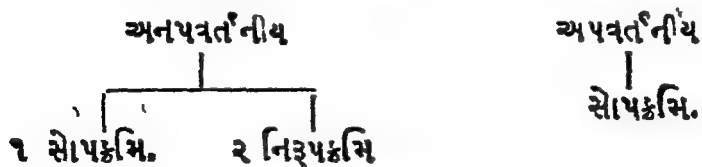
૫૧. ન દેવાઃ—દેવતાઓ નપુંસક હોતા નથી અર્થાત્ સ્ત્રી (વેદ) અને પુરૂષ (વેદ) હોય છે. બાકીના (ગર્ભજ મનુષ્ય ને તિર્થંચ) ત્રણ વેદવાળા હોય છે.

૫૨. ઔપપાતિક-ચરમદેહોત્તમપુરુષા-સંખ્યેયવર્ષાયુષો-ડનપવ-ત્યૈયુષઃ—ઉપપાત જન્મવાળા [દેવ અને નારકો,] ચરમ શરીરી (તદ્ભવ મોક્ષગામી), ઉત્તમ પુરૂષ (તીર્થંકર ચક્રવર્તીદે શલાકા પુરૂષ), અસંખ્યાત વર્ષના આયુષ્યવાળા મનુષ્ય અને તિર્થંચ (યુગલિક) એ સર્વ અનપવર્તન (ઉપક્રમ લાગી ઘટે નહિ તેવા) આયુષ્યવાળા હોય છે.

દેવતા અને નારકી ઉપપાત જન્મવાળા છે. અસંખ્યાત વર્ષના આયુષ્યવાળા મનુષ્યો અને તિર્થંચો દેવકુરૂ, ઉત્તરકુરૂ, અંતરદ્વીપ વિગેરે અકર્મભૂમિમાં અને કર્મભૂમિમાં અવસાપ્તિની પહેલા ત્રણ આરામાં અને ઉત્સર્પિણીના છેલ્લા ત્રણ આરામાં ઉપજે છે. અસં-

ખ્યાત વર્ષના આયુષ્યવાળા તિર્થંચો અઢીદ્વીપમાં અને બહારના દ્વીપ સમુદ્રમાં ઉત્તરે છે. ઉપપાત જન્મ અને અસંખ્યાત વર્ષના આયુષ્યવાળા નિરૂપકમી છે ચરમ દેહવાળા સોપકમી અને નિરૂપકમી છે. આ ચરમ દેહવાળાને ઉપકમ લાગે છે, પણ તેનું આયુષ્ય ઘટતું નથી. બાકીના એટલે-ઔપપાતિક, અસંખ્યેય વર્ષવાળા, ઉત્તમ પુરુષ અને ચરમ દેહવાળા સિવાયના તિર્થંચ અને મનુષ્યો સોપકમી અને નિરૂપકમી છે. જે અપવર્તન આયુષ્યવાળા છે તેનું આયુષ્ય વિષ, શસ્ત્ર, અગ્નિ, કાંટા, જળ, શૂળા વિગેરેથી ઘટે છે. અપવર્તન થાય એટલે થોડા કાળમાં યાવત અંતર્મુદ્ધત કાળમાં કર્મફળનો અનુભવ થાય છે. ઉપકમ તે અપવર્તનનું નિમિત્ત (કારણ) છે.

જેમ છૂટા વેરેલાં ધાસના તરણાં અનુક્રમે બાળવાથી વધારે વખત લાગે અને એકત્ર કરી સળગાવે તો તરત સળગી જાય. અથવા લીનું લુગડું ભેગું રાખ્યાથી ઘણીવાર સૂકાય અને પહોળું કરે તો તરત સૂકાય તેની પેઠે ઘણું વખતે આયુષ્ય ભોગવવાનું હતું તે ક્ષણવારમાં ભોગવી પુરું કરે છે, પણ ભોગવવાનું બાકી રહેતું નથી.

॥ અથ તૃતીયોડ્યાયઃ ॥

નરક પૃથ્વીઓ-નારકીઓની વેદના-મનુષ્યક્ષેત્રનું વર્ણન-
મનુષ્યનું આયુ-તિર્થંચના ભેદ અને આયુ.

૧. રત્ન-શર્કરા-વાલુકા-પંક-ધૂમ-તમો-મહાત્મઃ પ્રભા ભૂ-
મયો ઘનામ્બુ-વાતાકાશ-પ્રતિષ્ઠાઃ સમાધોડ્યઃ પૃથુતરાઃ—૧
રત્નપ્રભા, ૨ શર્કરાપ્રભા, ૩ વાલુકાપ્રભા, ૪ પંકપ્રભા ૫ ધૂમપ્રભા,
૬ તમઃ પ્રભા અને મહાત્મઃપ્રભા એ સાત (નરક) પૃથ્વીઓ

નીચે નીચે ધનોદધિ (થીજ્યા ધી સદશ પાણી), ધનવાત (થીજ્યા ધી સદશ વાયુ), તનુવાત (તાવ્યા ધી સદશ વાયુ) અને આઠાશ ઉપર પ્રતિષ્ઠિત [રહેલી] છે. એ સાત એક એકની નીચે અનુક્રમે અધિકતર વિસ્તારવાળી છે.

ધર્મા, વંશા, શૈલા, અંબના, રિષ્ટા મધ્યા અને માધવતી એવા સાત નામ તે નરક પૃથ્વીનાં છે. પહેલીની જડાઇ એક લાખ એંશી હજાર, બીજીની એક લાખ બત્રીશ હજાર, ત્રીજીની એક લાખ અઠ્ઠાવીશ હજાર, ચોથીની એક લાખ વીશ હજાર, પાંચમીની એક લાખ અઠાર હજાર, છઠ્ઠીની એક લાખ સોળ હજાર અને સાતમીની એક લાખ આઠ હજાર યોજનની છે.

૨. તાસુ નરકાઃ—તે સાત પૃથ્વીને વિષે નરક છે

રત્નપ્રજ્ઞા આદિ પૃથ્વીઓને વિષે એક હજાર યોજન ઉંચે અને એક હજાર યોજન નીચે મુકી દઈ ને બાકીના ભાગમાં નરકાવાસા છે. ત્યાં છેદન, બેદન, આકંદન, ધાતન ઇત્યાદિ અનેકદુઃખો નારક જીવોને ભોગવવાં પડે છે. તે રત્નપ્રજ્ઞા આદિમાં અનુક્રમે ૧૩-૧૧-૯-૭-૫-૩ અને ૧ એમ સર્વ મળીને ૪૯ પ્રતરો છે, અને ત્રીસ લાખ, પચ્ચીસ લાખ, પંદર લાખ, દસ લાખ, ત્રણ લાખ, પાંચ એાછા એક લાખ અને પાંચ એમ સર્વ મળીને ૮૪ લાખ નરકાવાસા છે. ઉપરના પ્રથમ પ્રતરનું નામ સીમંતક છે અને છેલ્લાનું નામ અપ્રતિષ્ઠાન છે.

૩. નિત્યાશુભતરલેશ્યા-પરિણામ-દેહ-વેદના-વિક્રિયાઃ—એ સાત પૃથ્વીમાં નીચે નીચે અધિક અધિક અશુભતર-લેશ્યા-પરિણામ-શરીર-વેદના અને વિક્રિયા (વૈક્રિયપણું) નિરંતર હોય છે. અર્થાત્ એક ક્ષણમાત્ર પણ શુભ લેશ્યા આદિ થતું નથી.

પહેલી એ નારકીમાં કાપોત, ત્રીજીમાં કાપોત તથા નીલ, ચોથીમાં નીલ, પાંચમીમાં નીલ તથા કૃષ્ણ અને છઠ્ઠી સાતમીમાં કૃષ્ણ લેશ્યા હોય છે. આ લેશ્યાઓ અનુક્રમે નીચેની નારકીમાં અધિક અધિક

સાંકલિષ્ટ અધ્યવસાયવાળી હોય છે. બંધન, ગતિ, (ઉંટ ગધેડા જેવી) હુંડક સંસ્થાન, ભેદ, વર્ણ, બંધ, રસ, સ્પર્શ અગુરૂંદધુ અને શબ્દ એ દશ પ્રકારના અશુભ પુદ્ગલોનો અતુકમે અધિક અશુભતર પરિણામ નરક પૃથ્વીને વિષે હોય છે. ચોતરફ નિત્ય અંધકારમય અને શ્લેષ્મ મૂત્ર, વિષ્ટા, લોહી, પડ્ ઇત્યાદિ અશુચિ પદાર્થોથી લેપાયેલ તે નરક-ભૂમિઓ છે. પીંછા ખેંચી લીધેલા પક્ષી જેવાં કૂર, કંચુ, બિભત્સ અને દેખીતા ભયંકર આકૃતિવાળાં, દુઃખી અને અપવિત્ર શરીરો નારક જીવોને હોય છે. પહેલો નારકીમાં નારક જીવોનું શરીર ૭૫૫ ધનુષ્ય અને ૭ આંગળનું છે, તે પછીનાનું અતુકમે બમણું બમણું જાણવું. ત્રણ નારકીમાં ઉષ્ણ વેદના, ચોથીમાં ઉષ્ણ અને શીત, પાંચમીમાં શીત અને ઉષ્ણ અને છઠ્ઠી સાતમીમાં શીત વેદના જાણવી. એકેકથી અધિકતર-તીવ્રતર વેદના સમજવી. ઉનાળાનો પ્રચંડ તાપ પડતો હોય ત્યારે મધ્યાહ્નકાળે ચારે બાજુ મોટો જાળવલ્યમાન અગ્નિનો ભડકો કરીને, વચ્ચે પિત્તના વ્યાધિવાળા મનુષ્યને એસાર્યો હોય તેને અગ્નિનું જેવું દુઃખ લાગે, તેના કરતાં નારકોને અનંત-ગણું દુઃખ ઉષ્ણ વેદનાનું હોય છે. પોષ મહા માસની ઠંડી રાત્રે ઝાકળ પડતું હોય અને ઠંડો પવન ફૂંકાતો હોય તે વખતે અગ્નિ અને વજ્રની સહાય વિનાના મનુષ્યને જેવું ટાઢનું દુઃખ થાય, તેના કરતાં નારકોને અનંતગણું દુઃખ શીત વેદનાનું થાય છે. એ ઉષ્ણ વેદના-વાળા નારકોને ત્યાંથી ઉપાડી અહીં અત્યંત મોટા અગ્નિના ભડકામાં નાખ્યા હોય તો તે શીતળ છાયામાં સૂતા હોય તેવી રીતે આનંદ-પૂર્વક નિદ્રા લે અને શીત વેદનાવાળા નારકને ત્યાંથી ઉપાડી માથ માસની રાત્રિએ ઝાકળમાં મૂકે, તો તે પણ અત્યંત આનંદથી નિદ્રા લે એવું નારક જીવોને દારૂનું દુઃખ છે. તેઓને વિક્રિયા પણ અશુભ-તર છે. સાઈ કરીશ એવી ઇચ્છા કરતાં છતાં અશુભ વિક્રિયા થાય અને દુઃખઘ્નસ્ત થઈ દુઃખનો પ્રતિકાર (ઉપાય) કરવા આહે ત્યારે ઉલટું મહાન દુઃખ ઉત્પન્ન થાય.

૪. પરસ્પરોદીરિત-દુઃખાઃ—એ નરકને વિષે જીવોને પરસ્પર ઉદી-
રણ કરેલ દુઃખો છે, અર્થાત્ એ જીવો અન્યોઅન્ય એક બીજાને
દુઃખ આપે છે.

તેઓને અવધિજ્ઞાન કે વિભંગજ્ઞાન હોવાથી તે સર્વ દિશાથી
આવતા દુઃખહેતુઓને જોઈ શકે છે. અતિ વૈરવાળા જીવોની પેઠે
તેઓ માંહેમાંહે લડે છે અને દુઃખી થાય છે.

૫. સંકલિષ્ટાસુરોદીરિત-દુઃખાશ્ચ પ્રાક્ અતુલ્યાઃ—સંકલિષ્ટ પરિ-
ણામી અસુરો (પરમાધામી) એ ઉત્પન્ન કરેલ દુઃખો ચોથી નરકથી
અગાઉ એટલે ત્રીજી નરક સુધી હોય છે.

નારક જીવોને વેદનાં કરનારા પંદર જાતનાં પરમાધામી દેવો
ભવ્ય છતાં મિથ્યાદષ્ટિ હોય છે, પૂર્વ જન્મમાં સંકલિષ્ટ કર્મનાં થોડાં
આસુરો ગતિને પામેલા હોવાથી, તેના તેવા પ્રકારનો આચાર
હોવાથી નારકાને અનેક જાતનાં દુઃખો ઉત્પન્ન કરે છે.

૬. તેષ્વેક-ત્રિ-સપ્ત-દશ-સપ્તદશ-દ્વાવિંશતિ-ત્રયસંશત-
સાગરોપમા સત્વાનાં પરા સ્થિતિઃ—તે નરકોમાં જીવોની ઉત્કૃષ્ટી-
સ્થિતિ અંતુક્રમે-એક, ત્રણ, સાત, દશ, સત્તર, બાવીશ અને તેત્રીશ
સાગરોપમની હોય છે.

પહેલી નરકની જીવોનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય એક સાગરોપમનું હોય;
બીજીનું ત્રણ સાગરોપમ, ત્રીજીનું સાત સાગરોપમ, ચોથીનું દશ
સાગરોપમ, પાંચમીનું સત્તર સાગરોપમ, છઠ્ઠીનું બાવીશ સાગરોપમ
અને સાતમીનું તેત્રીશ સાગરોપમ જાણવું.

અસંજિ પહેલી નારકીમાં ઉપજે; જુનપરિસર્પ જે નારકીમાં,
પક્ષીઓ ત્રણમાં, સિહો ચારમાં, ઉરપરિસર્પ પાંચમાં, ઝીઝો છમાં,
મત્સ્યો અને મનુષ્યો સાત નારકીમાં ઉત્પન્ન થાય છે, નારકીમાંથી
નીકળીને તિર્થંચ કે મનુષ્યમાં ઉત્પન્ન થાય; પહેલી ત્રણ નરકથંકી
નીકળેલા કેટલાએક મનુષ્યપણું પામીને તીર્થંકરપણું પણ પામે છે,
ચાર નરક ભૂમિથી નીકળેલો મોક્ષ પામે, પાંચથંકી નીકળેલો ચારિત્ર

પામે, છ યજ્ઞી નીકળેલો દેશવિરતિ ચારિત્ર પામે અને સાતે નારકી-યજ્ઞી નીકળેલો સમ્યક્ત્વ પામે.

૭. જમ્બૂદ્વીપ-લવણાદયઃ શુભનામાનો દ્વીપ-સમુદ્રાઃ—જમ્બુ-દ્વીપ આદિ શુભ નામવાળા દ્વીપો અને લવણુ આદિ શુભ નામવાળા સમુદ્રો છે.

૮ દ્વિર્દ્વિ વિષ્કમ્ભાઃ પૂર્વ-પૂર્વ-પરિક્ષેપિણો વલયાકૃતયઃ—તે દ્વીપ સમુદ્રો અતુકમે બમણા બમણા વિષ્કંભ (વિસ્તાર) વાળા અને પૂર્વ પૂર્વના દ્વીપસમુદ્રને ઘેરીને રહેલા વલયાકાર (ચૂડાને આકારે ગોળ) છે.

૯. તન્મધ્યે મેરુ-નાભિ-વૃત્તો યોજન-શતસહસ્ર-વિષ્કમ્ભો જમ્બુ દ્વીપઃ—તે દ્વીપ સમુદ્રોના મધ્યે મેરુ પર્વત છે નાભિ જેની એવો ગોળાકારે, એક લાખ યોજનના વિસ્તારવાળો જમ્બુદ્વીપ છે.

મેરુપર્વત એક હજાર યોજન ભૂમિમાં અવગાહી રહેલ, ૯૯ હજાર યોજન ઉંચો, મૂળમાં દશ હજાર યોજન વિસ્તારવાળો અને ઉપર એક હજાર યોજન વિસ્તારવાળો છે. તેનો એક હજાર યોજનની ઉંચાઈને પહેલો કાંડ=ભાગ. શુદ્ધ પૃથ્વી, પત્થર, વજ્રરત્ન અને સર્કરા વડે કરીને પ્રાયઃ પૂર્ણ છે ૬૩ હજાર યોજન ઉંચો બીજો કાંડ રૂપ્ય, સુવર્ણ, અંકરત્ન અને સ્ફટિક રત્નથી પ્રાયઃ પૂર્ણ છે, ૩૬ હજાર યોજન ઉંચો ત્રીજો કાંડ પ્રાયઃ જાંબુનદ (લાલ સુવર્ણ) મય છે અને મેરુની ચૂલિકા ચાળીશ યોજન ઉંચી, પ્રાયઃ વૈદૂર્ય (નીલ) રત્નમય છે. તે મૂળમાં ચાર યોજન, મધ્યે આઠ યોજન અને ઉપર ચાર યોજન વિસ્તારે છે.

૧૦. તન્ન ભરત-હૈમવત-હરિ-વિદેહ-રમ્યક-હૈરણ્યવતૈ-રાવત વર્ષાઃ ક્ષેત્રાણિ—તે જમ્બુદ્વીપને વિષે ૧ ભરત, ૨ હૈમવત, ૩ હરિવર્ષ ૪ મહાવિદેહ, ૫ રમ્યક, ૬ હૈરણ્યવત અને ૭ ઐરાવત એ સાત વાસક્ષેત્રો છે.

વ્યવહાર નયની અપેક્ષાએ સૂર્યની ગતિ પ્રમાણે દિશાના નિયમથી મેરુપર્વત સર્વ ક્ષેત્રની ઉત્તર દિશાએ છે. લોકના મધ્યમાં

રહેલા આઠ રૂચક પ્રદેશને દિશાને હેતુ માનીએ તો યથાસંભવ દિશા ગણાય છે.

૧૬. તદ્-વિભાજિનઃ પૂર્વાપરાયતા હિમવન્મહાહિમવન્નિષધ-નીલ-રુક્મિ-શિખરિણા વર્ષધર-પર્વતા—તે ક્ષેત્રોને જૂદા પાડનાર પૂર્વ પશ્ચિમ લાંબા એવા ૧ હિમવાન, ૨ મહાહિમવાન, ૩ નિષધ, ૪ નીલવંન, ૫ રુક્મિ અને ૬ શિખરી એ છ વર્ષધર (ક્ષેત્રની મર્યાદા વારક) પર્વતા છે.

વિષ્કંભ (વિસ્તાર)ને દશગુણા કરી તેનું મૂળ (વર્ગ મૂળ) કરવાથી વૃત્ત પરિક્ષેપ (પરિધિ-પરિધિ-ધેરાવો) થાય છે.

તે વૃત્ત પરિક્ષેપ (પરિધિ) ને વિષ્કંભના એથા ભાગ વડે ગુણવાથી ગણિત (ગણિતપદ-ક્ષેત્રક્રમ) થાય છે. વિષ્કંભની ઇન્ધિત અવગાહ=ઇષુ (જે ક્ષેત્રની જ્યા=જીવા કાઢવી હોય તે ક્ષેત્રના છેડા સુધીની મૂળથી માંડીને અવગાહ એટલે જ જમ્બૂદીપની દક્ષિણ જગતીથી ક્ષેત્રના ઉત્તર છેડા સુધીની અવગાહ) અને બિનાવગાહ (જમ્બૂદીપના આખા વિષ્કંભમાંથી ઇન્ધિત અવગાહ બાદ કરેલ,) તેના ગુણાકારને, ચારે ગુણી, તેનું મૂળ કાઢવાથી, જ્યા આવે. જ્યા-જીવા-ધનુઃપ્રત્યંચા એ પર્યાય નામ છે.

જીવા અને જમ્બૂદીપના વિષ્કંભના વર્ગોનો વિશ્લેષ (મોટી રકમમાંથી નાની રકમ બાદ કરવી તે) કરી તેનું મૂળ આવે, તે વિષ્કંભમાંથી બાદ કરી શેષ રહે તેનું અર્ધ કરવું તે ઇષુ (બાહ્યનું માપ) જાણવું.

ઇષુ (અવગાહના) ના વર્ગને, છ ગુણા કરી, તેમાં જીવાનો વર્ગ ઉમેરી, તેનું મૂળ આવે, તે ધનુઃપૃષ્ઠ (ધનુઃકાષ્ઠ). જીવાના વર્ગના એથા ભાગવડે કરીને યુક્ત જે ઇષુનો વર્ગ, તેને ઇષુ વડે ભાગવાથી વાટલા ક્ષેત્રનો વિષ્કંભ આવે. ઉત્તર ક્ષેત્રના ધનુઃકાષ્ઠમાંથી દક્ષિણ ક્ષેત્રનું ધનુઃકાષ્ઠ બાદ કરી શેષ રહે, તેનું અર્ધ કરતાં જે આવે, તે બાહુ (બાહુ=પર્વતના છેડાનો વિસ્તાર) જાણવી. ઇષુની સાથે જીવાએ

ગુણી, તેના ચાર ભાગ કરી, ચોથા ભાગનો વર્ગ કરી, તેને દશે ગુણી, જે આવે તેનું મૂલ શોધતાં ભરતાદિ ક્ષેત્રનો પ્રતર થાય છે.

આ કરણરૂપ ઉપાય વડે સર્વ ક્ષેત્ર અને પર્વતોની લંબાઈ, પહોળાઈ, જ્યાં, ઇષુ, ધનુઃકાષ વિગેરેનાં પ્રમાણો જાણી શકેલાં.

૧૨. દ્વિધર્તિકીય ૩—તે ક્ષેત્ર તથા પર્વતો ધાતકીખંડમાં બમણા છે.

જેટલા મેરૂ, ક્ષેત્ર અને પર્વતો જંબૂદ્વીપમાં છે, તેથી બમણા ધાતકીખંડમાં ઉત્તર દક્ષિણ લાંબા બે ઈષુકાર પર્વત વડે વહેંચાયેલા છે એટલે પૂર્વ પશ્ચિમના બંને ભાગમાં જંબૂદ્વીપની પેઠે ક્ષેત્ર અને પર્વતની વહેંચણી છે. પર્વતો પૈકાના આરા તુલ્ય અને ક્ષેત્રો આરાના વિવરતુલ્ય આકાર છે. અર્થાત્ પર્વતની પહોળાઈ સર્વત્ર સરખી છે અને ક્ષેત્રની પહોળાઈ અનુક્રમે વધતી છે.

૧૩. પુષ્કરાર્ધ ચ—પુષ્કરાર્ધ દ્વીપમાં પણ ક્ષેત્રો તથા પર્વતો ધાતકીખંડની જેટલા છે.

ધાતકીખંડમાં મેરૂ, ઈષુકાર પર્વત, ક્ષેત્ર અને વર્ષાધર પર્વતો જેટલા અને જેવી રીતે છે તેટલા અને તેવા આકારે અહીં પણ જાણવા.

પુષ્કરાર્ધ દ્વીપને છેડે ઉત્તમ ક્ષિત્તિ જેવો સુવર્ણમય માનુષોત્તર પર્વત મનુષ્ય લોકને ઘેરીને ગોળાકારે રહેલો છે. તે ૧૭૨૧ યોજન ઉંચો છે. ચારસે ત્રીશ યોજન અને એક ગાઉ જમીનમાં અવગાહી રહેલો છે. તેનો વિસ્તાર નીચે ૧૦૨૨ યોજનનો, મધ્યે ૭૨૩ યોજનનો અને ટોચે ૪૨૪ યોજનનો છે. સિંહનિષઘાંકાર એટલે સિંહ બેઠેલો હોય તેવા આકારે આ પર્વત છે. આ ક્ષિત્તારૂપ પર્વતની અંદર આવેલ અહીંદ્રીપ મનુષ્ય ક્ષેત્ર કહેવાય છે, કેમકે મનુષ્યોનાં જન્મ મરણ ત્યાંજ થાય છે, બીજે થતાં નથી.

૧૪. પ્રાગ્માનુષોત્તરોન્મનુષ્યાઃ—માનુષોત્તર પર્વતની પૂર્વે (પદ અંતર્દ્વિપ અને પાંત્રીશ*વાસક્ષેત્રમાં) મનુષ્યો ઉત્પન્ન થાય છે.

* દેવકુર અને ઉત્તરકુરની ગણતરી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં લેવા ગણેશ હોવાથી ૩૫ ક્ષેત્ર થાય.

૧૫. આર્યા મિલશશ્ચ—આર્ય અને મ્લેચ્છ એમ બે પ્રકારના મનુષ્યો હોય છે.

ભરતાદિ ક્ષેત્રમાં ૩૨ હજાર દેશોમાંથી સાડી પચ્ચીસ દેશોમાં આર્યો ઉત્પન્ન થાય છે અને મ્લેચ્છો બીજા દેશોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

૧૬. ભરતૈ-રાવત-વિદેહાઃ કર્મભૂમયોઽન્યત્ર દેવકુરુતરકુરુભ્યઃ—દેવકુરુ અને ઉત્તરકુરુને મૂકી દધને ભરત, ચૈરાવત અને મહા-વિદેહ એ કર્મભૂમિઓ છે. સાત ક્ષેત્ર પ્રથમ ગણ્યાં છે તેથી મહા-વિદેહમાં દેવકુરુ ઉત્તરકુરુનો સમાવેશ થાય છે માટે અહીં તે બેને જૂદાં પાડ્યાં છે.

૧૭. નૃસ્થિતી પરાપરે ત્રિપલ્યોપમાન્તર્મુહૂર્તે—મનુષ્યોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ત્રણ પલ્યોપમની અને જઘન્ય સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્તની છે.

૧૮. તિયંગ્યોનીનાં ચ—તિયંગ્યોનીથી ઉત્પન્ન થયેલા (તિયંગ્યો) ની પણ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ત્રણ પલ્યોપમની અને જઘન્ય સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્તની છે.

પૃથ્વીકાયની ૨૨ હજાર વર્ષની, અપૃથ્વીકાયની સાત હજાર વર્ષની, તેજિકાયની ત્રણ દિવસની, વાહિકાયની ત્રણ હજાર વર્ષની અને પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયની દશ હજાર વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ જાણવી. બેઈદ્રિયની ૫૨ વર્ષ, તેઈદ્રિયની ૪૯ દિવસ અને ચૈરિદ્રિયની છ માસ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે. ગર્ભજ મત્સ્ય, ઉરપરિસર્પ અને ભુજપરિસર્પની પૂર્વ કોડિ વર્ષની, ગર્ભજ પક્ષીઓની પલ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ અને ગર્ભજ ચતુષ્પદની ત્રણ પલ્યોપમ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે. સંમૂર્ચિર્મ મત્સ્યની પૂર્વ કોડિ; સંમૂર્ચિર્મ ચતુષ્પદ, પક્ષી, ઉરપરિસર્પ, અને ભુજપરિસર્પની, ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૮૪૦૦૦—૭૨૦૦૦—૫૩૦૦૦—૪૨૦૦૦ વર્ષની અનુક્રમે જાણવી. સર્વની જઘન્ય સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્ત હોય.

અથ અતુર્યોડ્યાયઃ (દેવલોકનો.)

દેવોની લેશ્યા-ભેદ-ધંદ્રો-વિષય-વર્ણ-ચિ-હ-આયુ-રુદ્ધિ વિગેરે.

૧. દેવાશ્ચતુર્નિકાયાઃ—દેવતાઓ ચાર નિકાયવાળા છે.

૨. તૃતીયઃ પીતલેશ્યઃ—ત્રીજી નિકાય (જ્યોતિષક) ના દેવતાઓ તેજલેશ્યાવાળા હોય છે.

૩. દશાષ્ટ-પદ્ય-અ-દ્વાદશ-વિકલ્પાઃ કલ્પોપપન્ન-પર્યાન્તાઃ—તેઓ અનુક્રમે કલ્પોપપન્ન (સ્વામિ સેવક આદિ મર્યાદાવાળા-ધન્દ્ર સામાનિકાદિ ભેદવાળા) પર્યાંત દશ, આઠ, પાંચ અને ચાર ભેદોવાળા છે. (ભવનપતિના દશ ભેદ, વ્યંતરના આઠ ભેદ, જ્યોતિષકના પાંચ ભેદ અને વૈમાનિકના ચાર ભેદ છે.)

૪. ધન્દ્ર-સામાનિક-ત્રાયસ્ત્રિંશ-પારિષદાત્મરક્ષ-લોકપાલાનીક-પ્રકીર્ણકાભિયોગ્ય-કિલ્બિષિકાશ્ચૈકશઃ—પૂર્વોક્ત નિકાયોમાં પ્રત્યેકના ૧ ધન્દ્ર, ૨ સામાનિક (અમાત્ય, પિતા, ગુરુ, ઉપાધ્યાય વિગેરેની માફક ધન્દ્ર સમાન ઠકુરાઇવાળા), ૩ ત્રાયસ્ત્રિંશ (ગુરુસ્થાનીય-મંત્રિ પુરોહિત જેવા), ૪ પારિષદ (સભામાં બેસવાવાળા), ૫ આત્મરક્ષક (અંગરક્ષક), ૬ લોકપાળ (કાઠવાળ વિગેરે પોલીસ જેવા) ૭, અનીક (સેના અને અનીકાધિપતિ એટલે સૈન્યના ઉપરી), ૮ પ્રકીર્ણક (પ્રજા-પુરજન માફક), ૯ આભિયોગ્ય (ચાકર) અને ૧૦ કિલ્બિષિક (નીચ તે ચાંકાલપ્રાય) એ દશ દશ ભેદ હોય છે.

૫. ત્રાયસ્ત્રિંશ-લોકપાલ-વર્ણ્યા વ્યન્તર-જ્યોતિષકાઃ—વ્યંતર અને જ્યોતિષક નિકાય ત્રાયસ્ત્રિંશ અને લોકપાળ વર્ણિત છે. (તે જાતિમાં ત્રાયસ્ત્રિંશ અને લોકપાળ નથી).

૬. પૂર્વો-દ્વીન્દ્રાઃ—પૂર્વની બે નિકાયોમાં એટલે ભવનપતિ અને વ્યંતરમાં બે બે ધંદ્રો છે.

તે આ પ્રમાણે-ભવનપતિને વિષે અસુરકુમારના ચમર અને બલિ, નાગકુમારના ધરણ અને ભૂતાનંદ, વિદ્યુત્કુમારના હરિ અને

હરિસહ, સુપર્ણકુમારના વેણુદેવ અને વેણુદાસી, અગ્નિકુમારના અગ્નિશિખ અને અગ્નિમાલુવ, વાયુકુમારના વેલંબ અને પ્રભંજન, રતનિતકુમારનાં સુધોષ અને મહાધોષ, ઉદધિકુમારના જલકાંત અને જલપ્રભ, દ્વીપકુમારના પૂર્ણ અને અવશિષ્ટ, દિક્કુમારના અમિત અને અમિતવાહન, વ્યંતરને વિષે-કિન્નરના કિન્નર અને કિંપુરૂષ, કિંપુરૂષના સપુરૂષ અને મહાપુરૂષ, મહોદગના અતિકાય અને મહાકાય, ગંધર્વના ગીતરતિ અને ગીતયશ, યક્ષના પૂર્ણભદ્ર અને મણિભદ્ર, રાક્ષસના ભીમ અને મહાભીમ, ભૂતના પ્રતિરૂપ અને અંતિરૂપ, પિશાચના કાળ અને મહાકાળ, જ્યોતિષ્કના સૂર્ય અને ચંદ્ર. વૈમાનિકમાં કલ્પોપપન્નને વિષે દેવલોકનાં નામ પ્રમાણે ઇંદ્રનાં નામ જાણવાં અને કલ્પાતીતમાં ઇંદ્રાદિ નથી, સર્વે સ્વતંત્ર છે.

૭. પીતાન્તલેશ્યાઃ—પ્રથમની જે નિકાયોમાં (ભવનપતિ ને વ્યંતરમાં) તેજે સુધી ચાર (કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત અને તેજે) લેશ્યા હોય છે.

૮. કાય-પ્રવીચારા આ ઐશાનાત—ઈશાન દેવલોક પર્યાંતના દેવો કાયસેવી (શરીર વડે મૈથુન ક્રિયા કરવાવાળા) છે.

૯. શેષાઃ સ્પર્શ-રૂપ-શબ્દ-મનઃ—પ્રવીચારા દ્વયોદ્વિયોઃ—આકાશના બંને કલ્પના દેવો અનુક્રમે સ્પર્શસેવી (સ્પર્શવડે વિષયસેવન કરવાવાળા), રૂપસેવી, શબ્દસેવી, અને મનસેવી છે.

૧૦. પરે ડપ્રવીચારાઃ—આકાશના (ત્રૈવેયક અને અનુત્તર વિમાનના) દેવો અપ્રવીચારા (વિષય સેવના રહિત) હોય છે.

અહ્ય સંકલેશવાળા હોવાથી તેઓ સ્વસ્થ અને શાંત હોય છે. પાંચે પ્રકારના વિષય સેવન કરતાં પણ અપરિમિત આનંદ તેમને થાય છે.

* નવમા દશમાનો મળીને એક અને ૧૧-૧૨ માનો મળીને એક ઇંદ્ર હોવાથી તે ચારની જેમાં ગણતરી કરી છે. આગળ ઉપર જે બેને દ્વિવચનથી એકઠા લેશે. (બુદ્ધો સૂત્ર ૨૦)

૧૧. ભવનવાસિનો ડસુર-નાગ-વિદ્યુત્સુપર્ણાગ્નિ-વાત-સ્તનિતો દ્વિધિ-દ્વીપ-દ્વિક્કુમારાઃ—ભવનવાસિ દેવોના ૧ અસુરકુમાર, ૨ નાગકુમાર, ૩ વિદ્યુત કુમાર, ૪ સુપર્ણ કુમાર ૫ અગ્નિકુમાર, ૬ વાયુકુમાર, ૭ સ્તનિતકુમાર, ૮ ઉદ્વિધિકુમાર. ૯ દ્વીપકુમાર ૧૦ દ્વિક્કુમાર એ દશ ભેદ છે.

કુમારની પેઠે સુંદર દેખાવવાળા, મૃદુ મધુર અને લલિત ગતિવાળા, શૃંગાર સહિત સુંદર વૈક્રિય રૂપવાળા, કુમારોની પેઠે ઉદ્વિત વેષ ભાષા શસ્ત્ર તથા આભૂષણ વિગેરેવાળા, કુમારની પેઠે ઉત્કટ રાગવાળા અને ક્રોડામાં તત્પર હોવાથી તે કુમારો કહેવાય છે.

અસુરકુમારનો વર્ણ કાળો અને તેના મુકુટને વિષે ચૂડામણિનું ચિન્હ છે, નાગકુમારનો વર્ણ કૃષ્ણ અને તેના મસ્તકમાં સર્પનું ચિન્હ છે, વિદ્યુત્કુમારનો શુક્લવર્ણ અને વજ્રનું ચિન્હ છે, સુપર્ણકુમારનો વર્ણ શ્યામ અને ગરુડનું ચિન્હ છે, અગ્નિકુમારનો વર્ણ શુક્લ અને ઘટનું ચિન્હ છે, વાયુકુમારનો - શુદ્ધવર્ણ અને અશ્વનું ચિન્હ છે, સ્તનિતકુમારનો કૃષ્ણ વર્ણ અને વર્ધમાન (શરાવસંપુટ) નું ચિન્હ છે, ઉદ્વિધિકુમારનો વર્ણ શ્યામ અને મકરનું ચિન્હ છે, દ્વીપકુમારનો વર્ણ શ્યામ અને સિંહનું ચિન્હ છે, અને દ્વિક્કુમારનો શ્યામવર્ણ અને હાથીનું ચિન્હ છે, બધા વિવિધ આભૂષણ અને હથીયારવાળા હોય છે.

૧૨. વ્યન્તરાઃ કિન્નર-કિમ્પુરુષ-મહોરગ-ગન્ધર્વ-ચક્ષ-રાક્ષસ-ભૂત-પિશાચાઃ—૧ કિન્નર ૨ કિમ્પુરુષ, ૩ મહોરગ, ૪ ગન્ધર્વ, ૫ ચક્ષ, ૬ રાક્ષસ, ૭ ભૂત અને ૮ પિશાચ એ આઠ પ્રકારના વ્યન્તરો છે.

ગન્ધર્વ, અધો અને તિર્યગ્ એ ત્રણે લોકમાં ભવન, નગર અને આવાસોને વિષે તેઓ રહે છે. સ્વતંત્રતાથી કે પરતંત્રતાથી અનિયત ગતિ વડે પ્રાયઃ તેઓ ચારે આલુ રખડે છે. કોઈક તો મનુષ્યની પણ ચાકર માફક સેવા બજાવે છે. અનેક પ્રકારના પર્વત શુદ્ધ અને વન વિગેરેને વિષે રહે છે, તેથી તે વ્યન્તર કહેવાય છે.

કિન્નરનો નીલલણ અને અશોકવૃક્ષનું ચિન્હ છે, કિપુરુષનો શ્વેતવર્ણ અને ચંપકવૃક્ષનું ચિન્હ છે, મહોરગનો શ્યામવર્ણ અને નાગવૃક્ષનું ચિન્હ છે, ગાધર્વનો રક્તવર્ણ અને તુંગમૃગવૃક્ષનું ચિન્હ છે, યક્ષનો શ્યામવર્ણ અને વટવૃક્ષનું ચિન્હ છે, રાક્ષસનો શ્વેતવર્ણ અને ખટ્વાંગનું ચિન્હ છે, ભૂતનો વર્ણ કાળો અને સુલસવૃક્ષનું ચિન્હ છે અને પિશાચનો વર્ણ શ્યામ અને કંદમ્બવૃક્ષનું ચિન્હ છે. આ બધાં ચિન્હો જ્વળમાં હોય છે.

૧૩. જ્યોતિષકાઃ સૂર્યાશ્ચન્દ્રમસો ગ્રહ-નક્ષત્ર-પ્રકીર્ણ-તારકાશ્ચ-સૂર્ય, ચંદ્ર, ગ્રહ, નક્ષત્ર અને પ્રકીર્ણક તારા એ પાંચ ભેદે જ્યોતિષક દેવતા હોય છે.

સૂત્રમાં સમાસ કર્યો નથી અને ચંદ્ર કરતાં સૂર્ય પહેલો લીધો છે તે ઉપરથી એમ સૂચવાય છે કે—સૂર્યાદિના યથાક્રમે જ્યોતિષક દેવો ઉંચે રહેલા છે. એટલે—

સમભૂતલા પૃથ્વીથી- ૮૦૦ યોજને સૂર્ય, ત્યાંથી ૮૦ યોજને ચંદ્ર, ત્યાંથી ૨૦ યોજને પ્રકીર્ણક તારા છે ગ્રહ અને તારા અનિ-યમિત ગતિવાળા હોવાથી ચંદ્ર અને સૂર્યની ઉપર અને નીચે ચાલે છે. તે જ્યોતિષકના મુકુટોને વિષે મસ્તક અને મુકુટને ઢાંકે એવા તેજના મંડળ પોતપોતાના (ચંદ્રાદિને ચંદ્ર વિગેરેના) આકાર-વાળા હોય છે.

૧૪. મેરુ-પ્રદક્ષિણા-નિત્યગતયો નૃલોકે—મેરુપર્વતને પ્રદક્ષિણા કરતા નિરંતર ગતિ કરનારા જ્યોતિષક દેવો મનુષ્ય લોકમાં છે.

મેરુપર્વતથી અગ્યારશે ને એકવીશ યોજન ચારે બાજુ દૂર મેરુને પ્રદક્ષિણા કરતા જ્યોતિષક દેવો લાગે છે જંખૂદ્રીપમાં એ સૂર્ય, લવણસમુદ્રમાં ચાર, ધાતકીખડમાં બાર, કાલોદસમુદ્રમાં એતાળીશ અને પુષ્કરાર્ધદ્વીપમાં બહોંતેર એમ સર્વ મળી ૧૩૨ છે. એક ચંદ્રનો પરિવાર ૨૮ નક્ષત્ર, ૮૮ ગ્રહ અને ૬૬૯૭૫ કોડકોડિ તારા છે. (એટલે જ્યાં જોડલા ચંદ્ર હોય તેને ઉપરોક્ત નક્ષત્રાદિની સંખ્યા-

એ ગુણતાં તે ક્ષેત્રની સમસ્ત નક્ષત્રાદિની સંખ્યા આવે.) સૂર્ય ચંદ્ર, ગ્રહ અને નક્ષત્રો તિર્યગ્લોકમાં છે. અને પ્રકીર્ણક તારા* ઉર્ધ્વલોકમાં છે. સૂર્યમંડળનો વિષ્કંભ દૈર્ઘ્ય યોજન, ચંદ્રમંડળનો પૃથ્વી યોજન, ગ્રહનો એ ગાઉ, નક્ષત્રનો એક ગાઉ અને તારાઓનો અર્ધ ગાઉ છે. સૌથી નાના તારાઓનો વિષ્કંભ પાંચશે ધનુષ્ય છે. વિષ્કંભ કરતાં ઉંચાઈ અર્ધી સમજવી. આ સર્વ સૂર્યાદિનું માન કર્યું, તે મનુષ્ય લોકને વિષે રહેલા ચર જ્યોતિષ્કનું સમજવું; અદીદ્વીપની આહેર રહેલા સ્થિર જ્યોતિષ્કનું માન તો પૂર્વોક્ત વિષ્કંભ તથા ઉંચાઈના અર્ધાભાગે જાણવું. મનુષ્યલોકમાં રહેલા જ્યોતિષ્ક વિમાનો લોકસ્થિતિ વડે નિરંતર ગતિવાળા છે તોપણ ઋદ્ધિ વિશેષને માટે અને આભિયોગિક નામકર્મના ઉદ્યતી નિરંતર ગતિમાં આનંદ માનનારા દેવતાઓ તે વિમાનોને વહન કરે છે. તે દેવો પૂર્વ દિશાએ સિંહને રૂપે, દક્ષિણે હાથીને રૂપે, પશ્ચિમે બળદને રૂપે અને ઉત્તરે ઘોડાને રૂપે હોય છે.

૧૫. તત્કૃતાઃ કાલ-વિભાગઃ—તેઓએ કાળ (રાત્રિ દિન વિગેરે) વિભાગ કરેલ છે.

૧૬. બહિરવસ્થિતાઃ—મનુષ્યલોકની આહેર જ્યોતિષ્ક અવસ્થિત હોય છે.

૧૭. વૈમાનિકાઃ—વૈમાનિક દેવોનો હવે અધિકાર કહે છે. વિમાનોને વિષે ઉત્પન્ન થાય તે વૈમાનિક.

૧૮. કલ્પોપપન્નાઃ કલ્પાતીતાશ્ચ—કલ્પોપપન્ન અને કલ્પાતીત (ઇન્દ્રાદિની મર્યાદારહિત-અહમિંદ્ર) એ એ ભેદવાળા વૈમાનિક દેવો છે.

૧૯. ઉપયુષ્પરિ—તે વૈમાનિક દેવ એક એકની ઉપર ઉપર (ચઢતા ચઢતા) રહેલા છે.

* તારાઓ સમગ્રલલા પૃથ્વીથી ૯૦૦ યોજન ઉંચા હોવાથી તેનાં વિમાનો તિર્યગ્ લોકના ઉપર ઉર્ધ્વલોકમાં આવે.

૨૦. સૌધર્મશાન-જ્ઞાનત્કુમાર-માહેન્દ્ર-બ્રહ્મલોક-લાન્તક-મહા-
શુક-સહસ્ત્રારે-બ્યાનત પ્રાણતથો-રાણાઅચ્યુતથો-નવસુ-ત્રૈવેય-
કેષુ વિજય-વૈજયન્ત-જયન્તાપરાજિતેષુ સર્વાર્થસિદ્ધે ચ-સૌધર્મ,
પ્રશાન, જ્ઞાનત્કુમાર, માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક, મહાશુક અને
સહસ્ત્રારને વિષે; આનત પ્રાણતને વિષે; આરણ અચ્યુતને વિષે;
નવ ત્રૈવેયકને વિષે; વિજય વૈજયન્ત, જયન્ત અને અપરાજિતને વિષે
તથા સર્વાર્થસિદ્ધને વિષે વૈમાનિક દેવા હોય છે.

સુધર્મા નામની ઇંદ્રની સભા છે જેમાં તે સૌધર્મ કલ્પ, પ્રશાન
ઇંદ્રનું નિવાસસ્થાન તે ઐશાનકલ્પ, ઐ, રીતે, ઇંદ્રના નિવાસયોગ્ય
સાર્થક નામવાળા કલ્પો જાણવા. લોકરૂપ પુરૂષની ગ્રીવા (ડોક)
ને સ્થાને રહેલા અથવા ગ્રીવાના આભરણભૂત ત્રૈવેયક જાણવા.
આખાદીમાં થવાના વિદ્યહેતુને જેણે જીત્યા તે વિજય, વૈજયન્ત અને
જયન્ત દેવો જાણવા, વિદ્ય હેતુ વડે પરાજય નહિ પામેલા તે અપરા-
જિત. સંપૂર્ણ ઉદ્યના અર્થમાં સિદ્ધ થયેલા તે સર્વાર્થસિદ્ધ.

૨૧. સ્થિતિ-પ્રભાવ-સુખ-ધૃતિ-લેશ્યા-વિશુદ્ધોન્દ્રિયા-વધિ-
વિષયતોડધિકાઃ-તેઓમાં પૂર્વ પૂર્વના દેવતાની અપેક્ષાએ ઉપર
ઉપરના દેવતાઓ સ્થિતિ (આયુષ્ય), પ્રભાવ, સુખ, કાન્તિ, લેશ્યા,
વિશુદ્ધિ, ઇન્દ્રિય પદ્ધતા અને અર્વાધજ્ઞાનના વિષયમાં અધિક
અધિક હોય છે.

૨૨. ગતિ-શરીર-પરિચ્છિદા-લિંગમાનતો હીનાઃ-ગતિ, શરીર
પ્રમાણ, પરિચ્છિદસ્થાન, (પરિવાર વિગેરે) અને અલિંગમાન વડે કરીને
પૂર્વ કરતાં ઉપરના દેવતાઓ ઓછા ઓછા છે.

એ સાગરોપમના જઘન્ય આયુષ્યવાળા દેવોની ગતિ (ગમન)
સાતમી નરક સુધી હોય અને તિચ્છી અસંખ્યાત હજાર કોડકોડી
યોજન હોય. તથા અગળની જઘન્ય સ્થિતિવાળા દેવો એક એક
ઓછી નરકભૂમિ સુધી જઈ શકે. ગમનશક્તિ છે. છતાં ત્રીજી નરક-
કથા આગળ કોઈ દેવતા ગયા તથા તેમ જશે પણ નહિ. સૌધર્મ

અને ઐશાન કલ્પના દેવોના શરીરની ઉંચાઈ સાત હાથની છે. સાનતકુમાર અને માર્હેન્દ્રની છ હાથ, બ્રહ્મલોક તથા લાંતકની પાંચ હાથ, મહાશુક અને સહસ્રારની ચાર હાથ, આનતાદિ ચારની ત્રણ હાથ, ઐવેયકની બે હાથ અને અનુત્તર વિમાનવાસી દેવના શરીરની ઉંચાઈ એક હાથ છે.

૨૩. ખીત-પદ્મ-શુક્લલેશ્યા-દ્વિ-ત્રિ-શેષેષુ-તેજો, પદ્મ અને શુક્લ લેશ્યા બે કલ્પના, ત્રણ કલ્પના અને આક્રીના દેવોને વિષે અનુક્રમે જાણવી. એટલે પહેલા બે કલ્પમાં તેજોલેશ્યા, પછી ત્રણ કલ્પમાં પદ્મલેશ્યા અને લાંતકથી માંડીને સર્વાર્થસિદ્ધ પર્વત શુક્લલેશ્યા હોય છે.

૨૪. પ્રાગ્ઐવેયકેભ્યઃ કલ્પાઃ—ઐવેયકની પૂર્વે કલ્પો છે (ઇન્દ્રાદિક-બેદોવાળા દેવસૌક્ય છે).

અહીં કોઈ શંકા કરે છે કે શું સર્વ દેવતાઓ સમ્યગ્ દષ્ટિ હોય છે કે તેઓ તીર્થંકરોના જન્માદિ વખતે આનંદ પામે છે ? તેનો ઉત્તર આપે છે કે—સર્વ દેવતા સમ્યગ્ દષ્ટિ હોતા નથી પરંતુ જે સમ્યગ્ દષ્ટિ હોય છે તેઓ સદ્ધર્મના બહુમાનથી અત્યંત આનંદ પામે છે અને જન્માદિના મહોત્સવમાં જાય છે. મિથ્યાદષ્ટિ પણ મનરંજન માટે અને ઇંદ્રની અનુવૃત્તિએ જાય છે અને પરસ્પરના મેળાપથી હંમેશની પ્રવૃત્તિને લીધે આનંદ પામે છે. લોકાન્તિક દેવો બધા વિશુદ્ધ ભાવવાળા હોય છે. તેઓ સદ્ધર્મના બહુમાનથી અને સંસારદુઃખથી પીડિત જીવોની દયા વડે અહીંના જન્માદિને વિષે વિશેષે આનંદ પામે છે અને દીક્ષા લેવાનો સંકલ્પ કરવાવાળા પૂજ્ય તીર્થંકરોનો સમીપ જઈને, પ્રસન્નચિત્તથી સ્તુતિ કરે છે અને તીર્થ પ્રવર્તાવવા વિનંતિ કરે છે.

૨૫. બ્રહ્મલોકાલયા લોકાન્તિકાઃ—લોકાન્તિક દેવો બ્રહ્મલોકમાં રહેનારા છે.

૨૬. સારસ્વતાદિત્ય-વહ્ન્યરશ્નુ-ગર્દતોય-તુષિતાવ્યામાધ્ર-મરુતઃ. (અરિષ્ટાશ્ચ)—૧ સારસ્વત, ૨ આદિત્ય, ૩ વહ્નિ, ૪ અરશ્નુ, ૫.

ગદ્ગતોય, ૬ તુષિત, ૭ અબ્યામાધ અને ૮ મરૂત એ આઠ ભેદે લોકાન્તિકા છે. (ઇશાન ખુણાથી માંડીને પ્રત્યેક દિશામાં એક એક અનુક્રમે છે). અરિષ્ટ પણ નવમા લોકાન્તિક છે.

૨૭ વિજ્યાદિષુ દ્વિચરમાઃ—વિજ્યાદિ ચાર અનુત્તર વિમાનવાસી દેવો દ્વિચરમ ભવવાળા છે. એટલે અનુત્તર વિમાનથી ચાલી મનુષ્ય થઈ ફરી અનુત્તરમાં ચાલી સિદ્ધ થાય; સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનવાસી એકાવતારી જાણવા.

૨૮. ઔપપાતિક-મનુષ્યેભ્યઃ—શેષાસ્તિર્થ્યોનાયઃ—ઉપપાત યોનિવાળા (દેવતા ને નારકી) અને મનુષ્ય સિવાય બાકીના તિર્થંગ યોનિવાળા જીવો (તિર્થંગો) જાણવા.

દેવોતું ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય આયુ.

૨૯ સ્થિતિઃ—હવે સ્થિતિ કહીએ છીએ.

૩૦. ભવનેષુ દક્ષિણાર્ધાધિપતીનાં પદ્યોપમમધ્યર્ધમ—ભવનેાને વિષે દક્ષિણાર્ધના અધિપતિની દોઢ પદ્યોપમની સ્થિતિ જાણવી, ઇંદ્રની સ્થિતિ કહી તેથી (ઉપલક્ષણથી) તેના વિમાનવાસી સર્વ દેવોની જાણવી.

૩૧. શેષાણાં પાદોને—બાકીના એટલે ઉત્તરાર્ધ અધિપતિની સ્થિતિ યોણાએ પદ્યોપમની છે.

૩૨. અસુરેન્દ્રયોઃ સાગરોપમમધિકં ચ—અસુરકુમારનાં દક્ષિણાર્ધાધિપતિની સાગરોપમ અને ઉત્તરાર્ધાધિપતિની સાગરોપમથી કાંઈક અધિક ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે.

૩૩. સૌધર્માદિષુ યથાક્રમમ—સૌધર્માદિને વિષે અનુક્રમે સ્થિતિ કહે છે.

૩૪. સાગરોપમે—સૌધર્મ કલ્પના દેવોની એ સાગરોપમ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ જાણવી.

૩૫. અધિકે ચ—ઇશાન કલ્પના દેવોની એ સાગરોપમથી અધિક ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ જાણવી.

૩૬. સપ્ત સાનત્કુમારે—સનત્કુમાર કલ્પને વિષે સાત સાગરોપ-
મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે.

૩૭. વિશેષ-ત્રિ-સપ્ત-દશૈકાદશ-ત્રયોદશ-પચ્ચદશભિ-રત્રિકા-
નિ ચ—પૂર્વાકૃત સાત સાગરોપમ સાથે વિશેષથી માંડીને
અનુક્રમે જાણવી.

તે આ પ્રમાણે—માહેન્દ્રે સાત સાગરોપમથી વિશેષ, ષઠ્યોદે
દશ, લાન્તકે ચૌદ, મહાશુકે સત્તર, સહસ્ત્રારે અઠાર, આનત પ્રાણુતે
વીશ અને આરણુ અન્યુતે બાવીશ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ જાણવી.

૩૮. આરણુઅન્યુતાદ્ધર્મકૈકેન નવસુ ઐવેયકેષુ વિજ્યાદિષુ
સર્વાર્થસિદ્ધે ચ—આરણુ અન્યુતયકી ઉપર નવ ઐવેયક અને વિ-
જ્યાદિ ચાર અનુત્તર અને સર્વાર્થસિદ્ધને વિષે એક એક સાગરોપમ
વધારે સ્થિતિ જાણવી.

એટલે પહેલા ઐવેયકથી નવમા ઐવેયક સુધી ૨૩ થી ૩૧ સા-
ગરોપમ, વિજ્યાદિ ચાર અનુત્તરની બત્રીશ સાગરોપમ અને સર્વાર્થ-
સિદ્ધની તેત્રીશ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ જાણવી.

સૌધર્માદિને વિષે જઘન્ય સ્થિતિ અનુક્રમે કહે છે.

૩૯. અપરા પદ્યોપમમધિકં ચ—સૌધર્મને વિષે પદ્યોપમ અને
ધશાનને વિષે અધિક પદ્યોપમ જઘન્ય સ્થિતિ જાણવી.

૪૦. સાગરોપમે—સનત્કુમારની જઘન્ય સ્થિતિ એ સાગરો-
પમની જાણવી.

૪૧. અધિકે ચ—માહેન્દ્રે એ સાગરોપમ અધિક જાણવી.

૪૨. પરતઃ પરતઃ પૂર્વા પૂર્વાનન્તરા—પૂર્વ પૂર્વ કલ્પની જે ઉત્કૃષ્ટ
સ્થિતિ તે આગળ આગળના કલ્પની જઘન્ય સ્થિતિ જાણવી;
સર્વાર્થ સિદ્ધની જઘન્ય સ્થિતિ નથી.

૪૩. નારકાણાં ચ દ્વિતીયાદિષુ—નારકાની બીજી ધિગેરે નરકને
વિષે પૂર્વ પૂર્વની જે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ તે આગળ આગળની જઘન્ય

[illegible]

ઉપ. અધિ
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ

૨. દ્રવ્યાણિ જીવાશ્ચ—એ ધર્માદિ ચાર અને જીવા, એ પાંચ દ્રવ્યો છે.
 ૩. નિત્યાવસ્થિતાન્યરૂપાણિ—એ દ્રવ્યો નિત્ય (પોતાના સ્વરૂપમાં હમેશ રહે તે), અવસ્થિત (વર્તમાન-છતા) અને અરૂપી છે.
 ૪. રૂપિણુઃ પુદ્ગલાઃ—પુદ્ગલો રૂપી છે.
 ૫. આકાશાદેકદ્રવ્યાણિ—ધર્માસ્તિકાયથી માંડીને 'આકાશ' પર્યંત દ્રવ્યો એક એક છે.
 ૬. નિષ્ક્રિયાણિ ચ—એ પૂર્વોક્ત ત્રણ દ્રવ્યો નિષ્ક્રિય (ક્રિયા રહિત) છે.
 ૭. અસંખ્યેયાઃ પ્રદેશા ધર્માધર્મ્યાઃ—ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશો અસંખ્યેય છે.
 ૮. જીવસ્ય ચ—એક જીવના પ્રદેશ પણ અસંખ્યાતા છે.
 ૯. 'આકાશસ્થાનન્તાઃ—લોકાલોકના આકાશના પ્રદેશો અનંતા છે. પણ લોકાકાશના અસંખ્યેય પ્રદેશ છે.
 ૧૦. 'સંખ્યેયાસંખ્યેયાશ્ચ પુદ્ગલાનામ્—પુદ્ગલોના પ્રદેશો સંખ્યેય, અસંખ્યેય અને અનંત હોય છે.
 ૧૧. નાણાઃ—પરમાણુના પ્રદેશો હોતા નથી.
 ૧૨. લોકાકાશો-ડવગાહઃ—લોકાકાશને વિષે અવગાહ હોય છે.' એટલે રહેવાવાળાં દ્રવ્યોની સ્થિતિ (રહેવાપણું) લોકાકાશને વિષે થાય છે. (અવગાહી દ્રવ્યોની સ્થિતિ લોકાકાશને વિષે છે.)
 ૧૩. ધર્માધર્મ્યાઃકૃત્સ્ને—ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાયનો સમસ્ત લોકાકાશને વિષે અવગાહ છે.
 ૧૪. એકપ્રદેશાદિષુ ભાજ્યઃ પુદ્ગલાનામ્—પુદ્ગલોનો એકાદિ આકાશપ્રદેશને વિષે અવગાહ વિકલ્પવાળો છે.
- કેટલાક એક પ્રદેશમાં, કેટલાક એ પ્રદેશમાં, યાવત્ અચિત્ત મહાસ્કન્ધ સમગ્ર લોકમાં અવગાહી રહે છે. અપ્રદેશ, સંખ્યેયપ્રદેશ, અસંખ્યપ્રદેશ અને અનંતપ્રદેશવાળા જે પુદ્ગલ રકથો છે તેનો આકાશના એકાદિ પ્રદેશોમાં અવગાહ ભાજ્ય છે (ભજના વાળો

સ્થિતિ જાણવી, અનુક્રમે ૧-૩-૭-૧૦-૧૭-૨૨ સાગરોપમ બીજીથી સાતમી સુધી જાણવી.

૪૪. દશ-વર્ષ-સહસ્રાણિ પ્રથમાયામ્—પ્રથમ નરક ભૂમિમાં દશ હજાર વર્ષની જઘન્ય સ્થિતિ છે.

૪૫. ભવનેષુ ચ—ભવનપતિને વિષે પણ જઘન્ય સ્થિતિ દશ હજાર વર્ષની છે.

૪૬. વ્યન્તકાણાં ચ—વ્યંતરદેવોની પણ જઘન્ય સ્થિતિ દશ હજાર વર્ષની છે.

૪૭. પરા પલ્યોપમમ્—વ્યંતરોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પલ્યોપમની છે.

૪૮. જ્યોતિષ્કાણામધિકમ્—જ્યોતિષ્ક દેવોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પલ્યોપમ આધિક છે.

૪૯. બ્રહ્માણામેકમ્—બ્રહ્મોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક પલ્યોપમની છે.

૫૦. નક્ષત્રાણામર્ધમ્—નક્ષત્રોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ અર્ધ પલ્યોપમની છે.

૫૧. તારકાણાં ચતુર્ભાગઃ—તારાઓની પલ્યોપમનો ચોથો ભાગ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે.

૫૨. જઘન્યા ત્વષ્ટભાગઃ—તારાઓની જઘન્ય સ્થિતિ પલ્યોપમનો આઠમો ભાગ છે.

૫૩. ચતુર્ભાગઃ શેષાણામ્—તારા-સિવાય બાકીના જ્યોતિષ્કોની જઘન્ય સ્થિતિ પલ્યોપમનો ચોથો ભાગ જાણવી.

અથ ૫૦-અમોઽધ્યાયઃ (અજીવનો)

અજીવના ભેદ-દ્રવ્યનું સ્વરૂપ-લક્ષણ અને સત્ત્વ-લક્ષણ.
૧. અજીવકાયો ધર્માધર્મકાશ-પુદ્ગલાઃ—ધર્માસ્તિકાય (ચક્ષુ સહાયક) અધર્માસ્તિકાય (ચિત્ર સહાયક) આકાશસ્તિકાય (અવકાશગુણ) અને પુદ્ગલસ્તિકાય (શબ્દ પડન વિશ્વસગુણ) એ ચાર અજીવકાય છે.

પ્રદેશરૂપ અવયવનું બહુપણ, જણાવવાને અર્થે અને કાળના સમયમાં પ્રદેશપણ નથીએ જણાવવાને અર્થે કાયનું ગ્રહણ કર્યું છે.

૨. દ્રવ્યાણિ જીવાશ્ચ—એ ધર્માદિ ચાર અને જીવા, એ પાંચ દ્રવ્યો છે.
 ૩. નિત્યાવસ્થિતાન્યરૂપાણિ—એ દ્રવ્યો નિત્ય (પોતાના સ્વરૂપમાં હમેશ રહે તે), અવસ્થિત (વર્તમાન-જતા) અને અરૂપી છે.
 ૪. રૂપિણુઃ પુદ્ગલાઃ—પુદ્ગલો રૂપી છે.
 ૫. આકાશાદેકદ્રવ્યાણિ—ધર્માસ્તિકાયથી માંડીને 'આકાશ' પર્યન્ત દ્રવ્યો એક એક છે.
 ૬. નિષ્ક્રિયાણિ ચ—એ પૂર્વોક્ત ત્રણ દ્રવ્યો નિષ્ક્રિય (ક્રિયા રહિત) છે.
 ૭. અસંખ્યેયાઃ પ્રદેશા ધર્માધર્મયોઃ—ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશો અસંખ્ય છે.
 ૮. જીવસ્ય ચ—એક જીવના પ્રદેશ પણ અસંખ્યાતા છે.
 ૯. આકાશસ્યાનન્તાઃ—લોકાલોકના આકાશના પ્રદેશો અનંતા છે. પણ લોકાકાશના અસંખ્યેય પ્રદેશ છે.
 ૧૦. સંખ્યેયાંસંખ્યેયાશ્ચ પુદ્ગલાનામ્—પુદ્ગલોના પ્રદેશો સંખ્યેય, અસંખ્યેય અને અનંત હોય છે.
 ૧૧. નાણોઃ—પરમાણુના પ્રદેશો હોતા નથી.
 ૧૨. લોકાકાશોઽવગાહુઃ—લોકાકાશને વિષે અવગાહ હોય છે. એટલે રહેવાવાળાં દ્રવ્યોની સ્થિતિ (રહેવાપણું) લોકાકાશને વિષે થાય છે. (અવગાહી દ્રવ્યોની સ્થિતિ લોકાકાશને વિષે છે.)
 ૧૩. ધર્માધર્મયોઃકૃત્સ્ને—ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાયનો સમસ્ત લોકાકાશને વિષે અવગાહ છે.
 ૧૪. એકપ્રદેશાદિષુ ભાગ્યઃ પુદ્ગલાનામ્—પુદ્ગલોના એકાદિ આકાશપ્રદેશને વિષે અવગાહ વિકલ્પવાળો છે.
- કેટલાક એક પ્રદેશમાં, કેટલાક એ પ્રદેશમાં, યાવત અચિત્ત મહારક્ષ સમગ્ર લોકમાં અવગાહી રહે છે. અપ્રદેશ, સંખ્યેયપ્રદેશ, અસંખ્યપ્રદેશ અને અનંતપ્રદેશવાળા જે પુદ્ગલ રકધો છે તેના આકાશના એકાદિ પ્રદેશોમાં અવગાહ ભાગ્ય છે (ભાગના વાળો

છે) એટલે કે—એક પરમાણુ તો એક આકાશ પ્રદેશમાંજ રહે. એ પરમાણુવાળો સ્કંધ એક પ્રદેશ અગર એ પ્રદેશમાં રહે. ત્યાંથી (ત્રણ પરમાણુવાળો સ્કંધ) એક, એ, અગર ત્રણ પ્રદેશમાં રહે. ચતુરણુક એક, એ ત્રણ અગર ચાર પ્રદેશમાં રહે. એ પ્રમાણે ચતુર-ણુકથી માંડીને સંખ્યાતા અસંખ્યાતા પ્રદેશવાળા એકથી માંડીને સંખ્યાતા અસંખ્યાતા પ્રદેશમાં અવગાહ કરે અને અનંત પ્રદેશવાળાને અવગાહ પણ એકથી માંડી અસંખ્યાત પ્રદેશમાંજ હોય.

૧૫. અસંખ્યેય—ભાગાદિષુ જીવાનામ્—લોકાકાશના અસંખ્યાતમા ભાગથી માંડીને સંપૂર્ણ લોકાકાશપ્રદેશમાં જીવોનો અવગાહ થાય છે.

૧૬. પ્રદેશ-સંહાર-વિસર્ગાદિયાં પ્રદીપવત્—દીપકના પ્રકાશની જેઠે જીવોના પ્રદેશો સંક્રાંત તથા વિસ્તારવાળા થવાથી અસંખ્યેય ભાગાદિમાં અવગાહ થાય છે.

જેમકે દીવો મોટો હોય, છતાં તે નાના ગોખલા આદિમાં હાંકી રાખ્યો હોય, તો તેટલી જગ્યામાં પ્રકાશ કરે છે અને મોટા મકાનમાં રાખ્યો હોય તો તે મકાનમાં સર્વ ઠેકાણે પ્રકાશ કરે છે; તેમ જીવપ્રદેશનો સંક્રાંત અને વિસ્તાર થવાથી નાના અમર મોટા પાંચ પ્રકારના શરીરસ્કંધને, ધર્મ, અધર્મ, આકાશ પુદ્ગલ અને જીવપ્રદેશના સમુદાયને જીવ અવગાહના વડે વ્યાપ્ત કરે છે. ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને જીવ અરૂપી હોવાથી માંહોમાંહો પુદ્ગલોમાં રહેતાં વિશેષ આવેલો નથી.

હવે ધર્માસ્તિકાયાદિનાં લક્ષણો કહે છે—

૧૭. ગતિ-સ્થિત્યુપગ્રહો ધર્મા-ધર્મયો-રૂપકારઃ—ગતિ સહાયરૂપ પ્રયોજન ધર્માસ્તિકાયનું અને સ્થિતિ સહાય (કારણ)રૂપ પ્રયોજન (ગુણ) અધર્માસ્તિકાયનું છે.

૧૮. આકાશસ્થાવગાહુઃ—આકાશનું પ્રયોજન સર્વ દ્રવ્યોને અવ-ગાહ આપવાનું છે.

૧૬. શરીરવૃદ્ધિ-: પ્રાણાપાનાઃ પુદ્ગલોનામ—શરીર, વચન, મન, પ્રાણ (ઉચ્છ્વાસ) અને અગ્નિ (નિઃશ્વાસ) એ પુદ્ગલોનું પ્રયોજન જીવને છે.

૨૦. સુખ-દુઃખ-જીવિત-મરણપચક્ષુઃ—સુખ દુઃખ જીવિત અને મરણના કારણપણે પણ પુદ્ગલોજ થાય છે.

ઇચ્છિત સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણ અને શબ્દની પ્રાપ્તિ તે સુખનું કારણ, અનિષ્ટ સ્પર્શોદની પ્રાપ્તિ તે દુઃખનું કારણ, વિધિપૂર્વક સ્નાન, આચ્છાદન, વિલેપન તથા ભોજનાદિ વડે આયુષ્યનું અનપવર્તન તે જીવિતનું કારણ અને વિષ શસ્ત્ર આગિ વિગેરે વડે આયુષ્યનું અપવર્તન તે મરણનું કારણ છે.

૨૧. પરસ્પરોપચક્ષુઃ જીવાનામ્.—પરસ્પર હિતાહિતના હિપદેશ વડે સહાયક થવારૂપ જીવોનું પ્રયોજન છે.

૨૨. વર્તના પરિણામઃ ક્રિયા પરત્વાપરત્વે ચ કાલસ્ય—વર્તના, પરિણામ, ક્રિયા, પરત્વ અને અપરત્વ એ કાળનું કાર્ય છે.

સર્વ પદાર્થોની કાળને આશ્રયી જે વૃત્તિ તે વર્તના જાણવી. અર્થાત્ પ્રથમ સમયાશ્રિત ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ તે વર્તના. અનાદિ અને આદિ એમ બે પ્રકારે પરિણામ છે. ક્રિયા એટલે ગતિ તે ત્રણ પ્રકારે—પ્રયોગ મતિ, વિમ્મસા ગતિ અને મિશ્રસા ગતિ. પરત્વાપરત્વ ત્રણ પ્રકારે છે—પ્રશંસાકૃત, ક્ષેત્રકૃત અને કાળકૃત, જેમકે—ધર્મ અને જ્ઞાન પર (પ્રશંસાને યોગ્ય) છે, અધર્મ અને અજ્ઞાન અપર (નિંદાને યોગ્ય) છે, તે પ્રશંસાકૃત એક દેશ, કાળમાં સ્થિત પદાર્થોમાં જે દૂર છે તે પર (દૂર) અને સમીપ છે તે અપર (પાસે) જાણવું, તે ક્ષેત્રકૃત સો વર્ષવાળો સોળ વર્ષવાળાની અપેક્ષાએ પર (મોટો) અને સોળ વર્ષવાળો સો વર્ષવાળાની અપેક્ષાએ અપર (નાનો) છે. તે કાળકૃત. ૨૩. સ્પર્શ-રસ-ગન્ધ-વર્ણવિન્તઃ પુદ્ગલાઃ—સ્પર્શ, રસ, ગંધ અને વર્ણવાળા પુદ્ગલો છે.

સ્પર્શ આઠ પ્રકારે છે—કર્કશ, મુંવાળો, બારે, હલકો, ટાઢો, ઉનો, સ્નિગ્ધ અને લુગો. રસ પાંચ પ્રકારે છે—કડવો, તીવ્રો કષા-યેલ, ખાટો અને મધુર. ગંધ બે પ્રકારે છે—મુરલિ અને દુરલિ. વર્ણ પાંચ પ્રકારે છે—કાળો, લીલો, રાતો, પીળો અને શ્વેત.

૨૪. શબ્દ-બન્ધ-સૌક્ય-સ્થૌત્ય - સંસ્થાન-ભેદ-તમશ્ચાયા-તપોધોતવન્તશ્ચ—શબ્દ, બંધ, સુક્ષ્મતા, સ્થૂલતા, સંસ્થાન, ભેદ (ભામ થવા), અંધકાર, જાયા, આતપ (તડકો) અને ઉદ્યોતવાળા પણ પુદ્ગલો છે.

શબ્દ ૭ પ્રકારે છે—તત (વીણાદિનો), વિતત (મૃદંગાદિનો), ધન (કાંસી-કરતાળાદિનો), શુષિર (વાંસળી વિગેરેનો), ધર્ષ (ધર્ષણ થવાથી ઉત્પન્ન થયેલ) અને ભાષ (વાણીનો). બંધ ત્રણ પ્રકારે છે—પ્રયોગબંધ (પુરુષ પ્રયત્નથી થયેલ ઔદાગ્રિક વિગેરે સ્તરીરનો બંધ), વિશ્રસાબંધ* (મન્દ ધનુષ્ય વિગેરેની પેઠે ત્રિષમ ગુણવાળા પરમાણુને સ્વતઃ થયેલ) અને મિશ્રબંધ (જીવ દ્રવ્યના સહચારી અચેતન દ્રવ્યપરિણત બંધ) સ્તંભ કુંભ વિગેરે. સુક્ષ્મતા બે પ્રકારે છે—અત્ય અને આપેક્ષિકઃ પરમાણુમાં અત્ય અને દ્વ્યણુકાદિમાં સંઘાત પરિણામની અપેક્ષાએ આપેક્ષિક. (જેમ આંખના કરતાં ખોર નાનું છે.) સ્થૂળતા પણ સંઘાત પરિણામની અપેક્ષાએ બે પ્રકારે છે. સર્વ લોક વ્યાપિ મહાસ્કંધને વિષે અત્ય સ્થૂળતા અને ખોર કરતાં આમળું મોટું છે તે આપેક્ષિત સ્થૂળતા. સંસ્થાન અનેક પ્રકારે છે. ભેદ પાંચ પ્રકારે છે—ઔદાગ્રિક (કાષ્ટાદિ ચિરવાથી થાય તે), ઔર્ણિક (ચૂર્ણ-ભૂકા કરવાથી), ખંડ (ટુકડા કરવાથી), પ્રસર (વાદનાદિના વિખરાવાથી) અને અનુતટ (તપાવેલા લોહને ધણવડે ટીપવાથી કણીયા નીકળે તે).

૨૫. અણુવઃ સ્કન્ધાશ્ચ—અણુઓ અને સ્કન્ધો એ બે પ્રકારે પુદ્ગલો છે.

* ધર્મ, અધર્મ અને આકાશનો બંધ તે અનાદિ વિશ્રસા.

૨૬. સંઘાતભેદેભ્ય ઉત્પદ્યન્તે—સંઘાત (એકત્ર થવું), ભેદ (ભાગ પડવા) અને સંઘાતભેદ એ ત્રણ કારણવડે કરીને સ્કંધો ઉત્પન્ન થાયછે.

૨૭. ભેદાદ્યથુઃ—ભેદવડે આણુ ઉત્પન્ન થાય છે.

૨૮. ભેદ-સંઘાતાભ્યાં આશ્રુષાઃ—અશ્રુ વડે દેખી શકાય એવા સ્કંધો, ભેદ અને સંઘાત વડે કરીને થાય છે.

ધર્માસ્તિકાયાદિ પદાર્થો જાણવા માટે સતતનું લક્ષણ કહે છે.

૨૯. ઉત્પાદ-વ્યય-દ્રોવ્યયુક્તં સત—ઉત્પાદ (ઉત્પત્તિ), વ્યય (નાશ) અને દ્રોવ્ય (સ્થિરતા) વડે યુક્ત તે સત (છતુર્-વર્તમાન) જાણવું.

આ સંસારમાં દરેક પદાર્થ ઉત્પાદ, વ્યય અને સ્થિતિવડે યુક્ત છે. આત્મદ્રવ્યમાં મનુષ્યત્વાદિ પર્યાયરૂપે આત્મદ્રવ્યનો વ્યય થાય છે. દેવતાદિ પર્યાયથી તેની ઉત્પત્તિ થાય છે અને આત્મત્વ સ્વરૂપથી તેની સ્થિતિ છે. પુદ્ગલ દ્રવ્યમાં નીલવર્ણાદિ પર્યાય વડે પરમાણુનો નાશ થાય છે, રક્તવર્ણાદિ વડે તેની ઉત્પત્તિ થાય છે અને પુદ્ગલત્વ સ્વરૂપે તેની સ્થિતિ છે. ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યમાં ગતિમાન જીવ પુદ્ગલના નિમિત્તે કોઈ કોઈ પ્રદેશે જ્વલનસહાયત્વરૂપે ધર્માસ્તિકાસની ઉત્પત્તિ થાય છે, જ્યારે જીવ અને પુદ્ગલો બીજા પ્રદેશ તરફ જાય છે, ત્યારે તે સ્થળ અને તે પદાર્થને અંગે જ્વલન સહાયત્વ સ્વરૂપે ધર્માસ્તિકાય નષ્ટ થાય છે અને ધર્માસ્તિકાત્વ સ્વરૂપે ધર્માસ્તિકાય ધ્રુવ છે તેવી રીતે અધર્માસ્તિકાયમાં પણ જાણી લેવું, ભેદ એટલેજા કે તે સ્થિતિનું કારણ છે.

એકાન્તથી આત્માને નિત્યજ માનવામાં આવે, તો તેના એક સ્વભાવને લીધે અવસ્થાનો ભેદ ન થઈ શકે અને તેમ થાય તો સંસાર અને મોક્ષના અભાવનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય. જો અવસ્થાના ભેદને કલ્પિત માનીએ, તો વસ્તુની અવસ્થાનો ભેદ તે વસ્તુનો સ્વભાવ નહિ હોવાથી તે યથાર્થ જ્ઞાનનો વિષય થઈ શકે નહિ; તેને વસ્તુનો સ્વભાવજ માનવામાં આવે તો વસ્તુ અનિત્ય માન્યા વિના અવસ્થાન્તરની ઉત્પત્તિજ ન થઈ શકે, તેથી એકાન્ત નિત્યતાનો

અભાવ થાય. આ પ્રમાણે એક જ પદાર્થમાં ઉત્પાદ, વ્યય ધ્રોવ્ય એ ત્રણે અંશેને ન સ્વીકારવામાં આવે તો મનુષ્યાદિ તે દેવાદિ રૂપે ન થાય. તેમ ન થાય તો યમ નિયમાદિનું પાલન કરવું તે નિરર્થક થાય. એમ થવાથી આગમવચન વચનમાત્ર જ થાય. આ સર્વ ઉત્પાદ, વ્યય વ્યવહારયુક્તી બતાવેલા છે. નિશ્ચયયુક્તી તો દરેક પદાર્થો દરેક ક્ષણે ઉત્પાદાદિ યુક્ત છે. તેમ માનવાથીજ ભેદની સિદ્ધિ થાય છે. કહ્યું છે કે—દરેક વ્યક્તિમાં ક્ષણે ક્ષણે બિન્નબિન્નપણું હોય છે, તેથી નરકાદિ ગતિના તેમજ સંસાર અને મોક્ષના ભેદ ધરે છે. હિંસાદિ નરકાદિનું કારણ છે, સમ્યક્ત્વાદિ અપવર્ગનું કારણ છે, તે સર્વ ઉત્પાદાદિ યુક્ત વસ્તુનો સ્વીકાર કરવાથી ધરે છે; જો ઉત્પાદાદિ રહિત વસ્તુને માનીએ તો યુક્તિથી આ સર્વ ધરી શકે નહિ.

૩૦. તદ્ભાવાવ્યયં નિત્યમ્—જે તે સ્વરૂપથી નાશ ન પામે તે નિત્ય છે.

૩૧. અર્પિતાનર્પિતસિદ્ધેઃ—(પદાર્થોની સિદ્ધિ) વ્યવહારનય અને નિશ્ચય નયના જ્ઞાન વડે કરીને થાય છે.

ઉત્પાદ, વ્યય, ધ્રોવ્ય એ ત્રણ રૂપ સત્ અને નિત્ય એ બન્ને મુખ્ય અને ગૌણ ભેદથી સિદ્ધ છે. જેમકે—દ્રવ્યરૂપથી મુખ્ય કરીને અને પર્યાયરૂપથી ગૌણ કરીને પદાર્થ દ્રવ્યરૂપ કહેવાય છે.

૩૨ સ્તિગ્ધ—રક્ષત્વાદ્વખંધઃ—સ્તિગ્ધતા અને રક્ષત્વ (લુપ્તાશ) વડે કરીને ખંધ થાય છે અર્થાત્ સ્તિગ્ધ પુદ્ગલોનો લુપ્તા પુદ્ગલો સાથે ખંધ થાય છે.

૩૩. ન જઘન્ય-ગુણાનામ્—એક ગુણ (અંશ) વાળા સ્તિગ્ધ અને રક્ષ પુદ્ગલોનો પરસ્પર ખંધ થતો નથી.

૩૪. ગુણુ-સામ્યે સદશાનામ્—ગુણની સમાનતા હોતે છતે પણ સદશ (એક જાતના) પુદ્ગલોનો ખંધ થતો નથી.

એટલે સમાન ગુણવાળા સ્તિગ્ધ પુદ્ગલોનો સ્તિગ્ધ પુદ્ગલ સાથે અને રક્ષનો તેવા રક્ષ પુદ્ગલ સાથે ખંધ થતો નથી. જેમકે

૪ અંશવાળા સ્તિગ્ધ પુદ્ગલોનો ૪ અંશવાળા સ્તિગ્ધ પુદ્ગલો સાથે
અને ૪ અંશવાળા રૂક્ષ પુદ્ગલોનો ૪ અંશવાળા રૂક્ષ પુદ્ગલો સાથે
બંધ થતો નથી.

૩૫. દ્વચધિકાદિગુણાનાં તુ—દ્વિગુણુ આદિ અધિક ગુણુવાળા એક
જાતના પુદ્ગલોનો બંધ થાય છે.

જેમકે:—એ આદિ ગુણુવાળા સ્તિગ્ધ પુદ્ગલો સાથે ચાર
આદિ ગુણુવાળા સ્તિગ્ધ પુદ્ગલોનો બંધ થાય છે. પણ એક ગુણુ
અધિક ત્રણ ગુણુવાળા સમાન સાથે બંધ થતો નથી.

૩૬. બન્ધે સમાધિકૌ પારિણામિકૌ—બંધ થયે છતે સમાન
ગુણુવાળાનો સમાન ગુણુ પરિણામ અને હીન ગુણુનો અધિક ગુણુ
પરિણામ થાય છે.

૩૭. ગુણુ-પર્યાયવદ્ દ્રવ્યમ્—ગુણુ અને પર્યાયવાળું દ્રવ્ય છે,
એટલે ગુણુ અને પર્યાય જેને હોય તે દ્રવ્ય.

જેમકે:—પુદ્ગલનો ગુણુ વર્ણુ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ અને નવાતું
શ્રુતું થતું તે પર્યાય (ફેરફાર) છે.

૩૮. કાલઃશ્વેત્યકે—કટલાએક આચાર્ય કાળને પણ દ્રવ્ય કહે છે.

૩૯. સોડનન્તસમયઃ—તે કાળ અનંત સમયાત્મક છે. વર્તમાનકાળ
એક સમયાત્મક અને અતીત અનાગતકાળ અનંત સમયાત્મક છે.

૪૦ દ્રવ્યાશ્રયા નિર્ગુણા ગુણાઃ—જે દ્રવ્યને આશ્રીતે રહે અને પોતે
નિર્ગુણ (બીજા દ્રવ્યના ગુણુ જેમાં ન) હોય તે ગુણુ છે.

૪૧. તદ્ભાવઃ પરિણામઃ—વસ્તુનો સ્વભાવ તે પરિણામ. પૂર્વોક્ત
ધર્માદિ દ્રવ્યોનો તથા ગુણોનો સ્વભાવ તે પરિણામ જાણવો.

૪૨. અનાદિશદિમાંશ—અનાદિ અને આદિ એમ બે પ્રકારનો
પરિણામ છે; અરૂપીને વિષે અનાદિ પરિણામ છે.

૪૩. રૂપિવાદિમાન્—રૂપને વિષે આદિ પરિણામ છે. તે આદિ
પરિણામ અનેક પ્રકારનો છે.

૪૪. યોગોપયોગૌ જીવેષુ—જીવને વિષે પણ યોગ અને ઉપયોગના
પરિણામ આદિવાળા છે.

અથ ષષ્ઠોઽધ્યાયઃ (આશ્રવ.)

૧. કાંચ-લાઠ્ઠ-મનઃ ક્રમયોગઃ—કાચસંબંધી, વચનસંબંધી અને મનસંબંધી જે ક્રમ (ક્રિયા-પ્રવર્તત-આપાર) તે યોગ કહેવાય છે.

તે દરેક શુભ અને અશુભ એમ બે પ્રકારે છે. અશુભયોગ આ પ્રમાણે જાણીવો. હિંસા, ચોરી અને મૈથુન વિગેરે કાચિક; નિંદા, જૂઠું ખોલવું, કઠોર વચન અને ચાડી વિગેરે વાચિક અને કાઠના ધન હરણની ઇચ્છા, મારવાની ઇચ્છા, ઇર્ષ્યા, અસૂચા (ગુણમાં દોષારોપણ) વિગેરે માનસિક. આથી વિપરીત તે શુભયોગ જાણીવો.

૨. સ્વ આશ્રવઃ—પૂર્વોક્ત યોગ એ આશ્રવ (કર્મ આવવાનું કારણ) છે.

૩. શુભઃ પુણ્યસ્ય—શુભ યોગ તે પુણ્યનો આશ્રવ છે.

૪. અશુભઃ પાપસ્ય—અશુભ યોગ તે પાપનો આશ્રવ છે.

૫. સંકષાયાકષાયયોઃ સામ્પ્રાયિકૃત્યર્થપથયોઃ—સંકષાયી (કાષાદિવાળા) તે સામ્પ્રાયિક અને અકષાયી (કષાય રહિત) તે ધર્માપથિક (આલવા સંબંધી એક સમયની સ્થિતિનો) આશ્રવ થાય છે.

૬. અમૃત-કષાયેન્દ્રિય-ક્રિયાઃ* પગ-ચ-ચતુઃ-પગ ચ-પગ-ચ-વિશે-

* ૧ શુદ્ધ દર્શન મોહનીય (સમ્યક્ત્વ મોહનીય) ના દ-
ળીયાના અનુભવથી પ્રશમ આદિ લક્ષણ વડે જાણી શકાય એવી જે
જીવાદિ પદાર્થ વિષયક શ્રદ્ધા તે રૂપ, જિન-સિદ્ધિ-આચાર્ય-રૂપ-
ધ્યાય-સાધુઓ યોગ્ય પુણ્ય ધૂપાદિ સામગ્રીવડે પૂર્જન અને અન્ન-
પાન-વસ્ત્રાદિ દેવારૂપ અનેક પ્રકારની વૈયાવચ્ચ કરવા રૂપ, શુ
સમ્યક્ત્વાદિ ભાવ વર્જિના હેતુભૂત દેવાદિના જન્મ મહોત્સવ કરવા
વિગેરે સાતાવેદનીય બંધના કારણભૂત તે સમ્યક્ત્વ ક્રિયા. ૨ સમ્ય-
ક્ત્વથી વિપરીત તે મિથ્યાત્વક્રિયા. ૩ ધાવન વલ્ગનાદિ કાવ્યયાપાર,
કઠોર અને અસત્ય ભાષણ વિગેરે વચન વ્યાપાર અને ઇર્ષ્યા,
દ્રોહ, અભિમાન વિગેરે મનોવ્યાપાર રૂપ ક્રિયા તે પ્રયોગક્રિયા. ૪
ઇન્દ્રિયોની ક્રિયા અથવા આઠ પ્રકારના કર્મ પુદ્ગલોનું શરૂણ તે સમા-

તિસકુખ્યાઃ પૂર્વસ્થ લેદાઃ—એ પૂર્વોક્ત (સામ્પરાયિક) આશ્રવના બેદો અવ્રત, કષાય, ઈન્દ્રિય અને ક્રિયા છે; તેના અનુક્રમે પાંચ, ચાર, પાંચ અને પચીસ સંખ્યાવાળા બેદો છે.

હિંસા, અસત્ય, ચોરી, મૈથુન, પરિગ્રહ એ પાંચ અવ્રત, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ ચાર કષાય, ઈન્દ્રિય પાંચ અને ૨૫ ક્રિયા.

જ્ઞાન ક્રિયા. ૫ અમનાગમનરૂપ ક્રિયા તે ઇર્ષ્યાપથ ક્રિયા. આ ક્રિયાથી કેવળીને માત્ર કાયયોગે એક સમયનો ખંધ થાય છે. ૬ કામાનો દુષ્ટ ન્યાપાર તે કાયક્રિયા. ૭ પરને ઉપધાત કરે તેના ગત્ત, પાશ, ધંદી વિગેરે અધિકરણ એ વિગેરે વડે જીવોનું હનન કરવું તે અધિકરણ ક્રિયા. ૮ પ્રકૃષ્ટ દોષ તે પ્રદોષ-ક્રોધાદિ, તે વડે જીવ અથવા અજીવ ઉપર દ્રેષ કરવો તે પ્રદોષ ક્રિયા. ૯ ચોતાના કે પારકા હાથે ચોતાને અથવા પરને પીડા કરવી તે પરિતાપન ક્રિયા. ૧૦ ચોતાના કે પારકા જીવને હણવો હણાવવો તે પ્રાણાતિપાત ક્રિયા. ૧૧ રાગાદિ કૌતુક વડે અશ્વાદિ જોવા તે દર્શન ક્રિયા. ૧૨ રાગાદિના વશે સ્ત્રી આદિનાં અંગનો સ્પર્શ કરવો તે સ્પર્શન ક્રિયા. ૧૩ જીવ, અજીવ આશ્રયી જે કર્મખંધ તે પ્રત્યય ક્રિયા અથવા કર્મ ખંધના કારણભૂત અધિકરણ આશ્રયી ક્રિયા તે પ્રત્યય ક્રિયા. ૧૪ ચોતાનો ભાઇ, પુત્ર, શિષ્ય, અથવા વિગેરેની સર્વ દિશાએથી જોવા આવેલા જનો વડે પ્રશંસા થયે છતે હર્ષ ધારણા કરવો તે સમંતા નુપાત ક્રિયા અથવા ધી, તેજ પ્રમુખનાં વાસણો ઉઘાડા રાખવાથી તેમાં ત્રસાદિ જીવ પડવાથી જે ક્રિયા લાગે તે. ૧૫ ઉપયોગ રહિત શત્રુચિતે કરવું તે અનાલોગ ક્રિયા. ૧૬ અન્યને કરવાં ચાત્ર્ય કાર્ય, અત્યંત અભિમાન વડે ગુસ્સે થવાથી ચોતાના હાથે કરે તે સ્વહસ્ત ક્રિયા. ૧૭ રાત્ર આદિના આદેશે યત્ર, રાત્રાદિ ધડાવવા તે નિસર્ગ ક્રિયા. ૧૮ જીવ અજીવનું વિદારણ કરવું અથવા કોઈનાં અછતાં દુષણ પ્રકાર કરી તેનો માન-પ્રતિષ્ઠાનો નાશ કરવો તે વિદારણ ક્રિયા. ૧૯ જીવ કે અજીવને અન્યદ્વારા જોલાવવા તે આનયન ક્રિયા. ૨૦ વીતરાગે કહેલ વિધિમાં સ્વપરના હિતને વિષે પ્રમાદવશે કરી અનાદર કરવો તે અનવકાંક્ષા ક્રિયા. ૨૧ પૃથ્વીકાયાદિ જીવોના ઉપધાત કરનાર ખેતી આદિને આરંભ

ક્રિયાઓ ૨૫ તે આ પ્રમાણે—૧ સમ્યક્ત્વ, ૨ મિથ્યાત્વ, ૩ પ્રયોગ, ૪ સમાધાન, ૫ ધર્માપય, ૬ કાય. ૭ અધિકરણ, ૮ પ્રદોષ, ૯ પરિતાપન, ૧૦ પ્રાણાતપાત, ૧૧ દર્શન (દષ્ટિ), ૧૨ સ્પર્શન, ૧૩ પ્રત્યય, ૧૪ સમંતાનુપાન, ૧૫ અનાભોગ, ૧૬ સ્વક્ષસ્ત, ૧૭ નિસર્ગ (નૈશ્ચર્ય). ૧૮ વિદારણ, ૧૯ આનયન, ૨૦ અનવર્કાક્ષ, ૨૧ આરંભ, ૨૨ પરિગ્રહ, ૨૩ માયા, ૨૪ મિથ્યાત્વદર્શન અને ૨૫ અપ્રત્યાખ્યાન. (આ પચીસ ક્રિયા નવતત્ત્વમાં વર્ણવેલ ૨૫ ક્રિયાના જેવા ભાવરાળી છે. નવતત્ત્વમાં આપેલ પ્રેમ અને દ્વેષ એ એ ક્રિયા આમાં આપી નથી તેના બદલે સમ્યક્ત્વ અને મિથ્યાત્વ એ એ ક્રિયા આપી છે.)

૭. તીવ્ર-મંદ-જ્ઞાતાજ્ઞાતભાવ—વીર્યાધિકરણ-વિશેષણ—
સ્તદ્વિશેષ:—એ ઓગણત્યાળીશ સાંપરાયિક આશ્રવના ભેદોની તીવ્ર-મંદ અને જ્ઞાત-અજ્ઞાત ભાવ વિશેષે કરીને, વીર્ય તથા અધિકરણ વિશેષે કરીને વિશેષતા છે.

કરવો અથવા ધાસ વિગેરે છેલ્લા તે આરંભ ક્રિયા. ૨૨ ધન ધાન્યાદિ ઉપાર્જન કરવું અને તેના રક્ષણની મૂર્ખા રાખવી તે પરિગ્રહ ક્રિયા. ૨૩ કપટવડે અન્યને છેતરવું-મોક્ષનાં સાધન જ્ઞાનાદિને વિષે કપટપ્રવૃત્તિ તે માયા ક્રિયા. ૨૪ જિન વચનથી વિપરીત શ્રદ્ધાન કરવું તથા વિપરીત પ્રવૃત્તિ કરવી તે મિથ્યાદર્શન ક્રિયા. ૨૫ સંયમના વિધાતકારિ કષાયાદિને ત્યાગ નહિ કરવો તે અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા. નવતત્ત્વાદિ પ્રકરણાદિને વિષે સમ્યક્ત્વ અને મિથ્યાત્વ એ એ ક્રિયાને સ્થાને પ્રેમપ્રત્યય (માયા અને લોભના ઉદયે પરને પ્રેમ ઉપજવવો) અને દ્વેષપ્રત્યય (ક્રોધ અને માનના ઉદયે પરને દ્વેષ ઉપજવવો) એ એ ક્રિયા છે અને બાકીની બધી સરખી છે. સરાળી જીવ સ્વામી હોવાથી તેની મુખ્યતા લઈને સમ્યક્ત્વને બદલે પ્રેમપ્રત્યય અને કદાચહી વિગેરે કારણથી મિથ્યાદષ્ટિ સ્વામી હોવાથી મિથ્યાત્વને બદલે દ્વેષપ્રત્યય ક્રિયા ત્યાં વર્ણવેલ છે એમ સમજવું.

૮. અધિકરણું જીવાજીવાઃ—જીવ તથા અજીવ એ બે પ્રકારે અધિકરણું છે.

વળી તે બંનેના બે બે પ્રકાર છે. દ્રવ્ય અધિકરણું અને ભાવ અધિકરણું દ્રવ્યાધિકરણું છેદનભેદનાદિ દશવિધ શસ્ત્ર અને ભાવાધિકરણું એકસો આઠ પ્રકાર છે.

૯. આઘં *સંરંભ-સમારંભભારંભ-યોગકૃતકારિતાનુમત-કષાય-વિશેષૈશ્વિન્નિશ્ચિત્તુચ્ચેકશઃ—પહેલું અર્થાત્ જીવાધિકરણું સંરંભ=મારવાનો વિચાર. સમારંભ=પીડા ઉપજાવવી અને આરંભ=હિંસ કરવી. એમ ત્રણ ભેદ છે. વળી તે દરેકના મન, વચન અને કાયા એ ત્રણ યોગવડે કરીને ત્રણ ત્રણ ભેદ થાય છે, એટલે નવ ભેદ થયા વળી તે દરેકના કરવું, કરાવવું, અને અનુમોદવું એ ત્રણ કારણ વડે કરીને ત્રણ ત્રણ ભેદ થાય છે, એટલે ૨૭ ભેદ થયા. વળી તે દરેકના ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચાર કષાય વડે કરીને ચાર ચાર ભેદ થાય છે, એટલે કુલ ૧૦૮ ભેદ થયા.

તે આ પ્રમાણે -ક્રોધકૃત વચન સંરંભ, માનકૃત વચન સંરંભ, માયા-કૃત વચન સંરંભ અને લોભકૃત વચન સંરંભ એ ચાર અને પ્રારિત તથા અનુમતના ચાર ચાર મળીને બાર ભેદ વચન સંરંભના થયા. તેવીજ રીતે કાયા અને મન સંરંભના બાર બાર ભેદ લેતાં છત્રીસ ભેદ સંરંભના થયા. આરંભ અને સમારંભના પણ એ રીતે છત્રીશ છત્રીશ ગણતાં ૧૦૮ ભેદ થાય.

૧૦. નિર્વર્તના-નિક્ષેપ-સયોગ-નિસર્ગા દ્વિચતુર્દિન્નિલેહાઃ પરમ —બીજા અજીવાધિકરણના-નિર્વર્તનાના બે (મલગુણનિર્વર્તના* અને ઉત્તરગુણનિર્વર્તના+), નિક્ષેપાધિકરણના ચાર અપ્રત્યવેક્ષિન=જેવા વિના વસ્તુ મૂકવી. દુષપ્રમાર્જિત=પ્રમાણ્યા વિના વસ્તુ મૂકવી. સહસા=અઠસ્રમાત્ર વસ્તુ મૂકવી અને અનાભોગ-સંસ્કાર=ઉપયોગ વિના જોયા

* શરીર વચન, મન, પ્રાણ અને અપાન એ મૂલગુણનિર્વર્તના.

+ કાષ્ઠ, પુસ્તક, ચિત્રકર્મ તે ઉત્તરગુણનિર્વર્તના.

અને પ્રમાણ્યા વિના શરીરગદિ રાખવું. સંયોગાધિકરણના બે(અક્ત પાન ને ઉપકરણ) અને નિસર્ગાધિકરણના ત્રણ (મન, વચન ને કાય,) ભેદ છે.

૧૧. તત્પ્રદોષ-નિન્હવ-માસર્યાન્તરાયા-સાદનોપધાતા જ્ઞાન-દર્શનાવરણયોઃ—જ્ઞાન, જ્ઞાની અને જ્ઞાનનાં કે દર્શન, દર્શનીને દર્શનનાં સાધનોના ઉપર દ્વેષ કરવો, નિન્હવપણું (ગુરુ ઓળવવા—ઓછા જ્ઞાન વાળા પાસે બહુલ હોય છતાં પોતાની પ્રથંસા માટે મોટા વિદ્વાન પાસે બહુલ છે એમ જણાવવું), માત્સર્ય (ઈર્ષ્યા-ભાવ), અંતરાય (વિદ્વંસ), આશ્વાતના અને ઉપધાત (નાશ) કરવો એ છ જ્ઞાનાવરણ તથા દર્શનાવરણના આશ્રવના કારણ છે.

૧૨. દુઃખ-શોક-તાપાકંઠન-વધ-પરિદેવનાન્યાત્મ-પરોભય-સ્થાન્યસદ્વેદસ્થ—દુઃખ શોક, પશ્ચાત્તાપ, રૂદન, વધ, અને પરિદેવન (હૃદયક્રાંત રૂદન, જેનાથી નિર્દયને પણ દયા ઉત્પન્ન થાય), એ પોતાને કરવા, પરને ઉત્પન્ન કરવા અથવા બંનેમાં ઉત્પન્ન કરવા, એ અસાતાવેદનીયના આશ્રવ છે.

૧૩. ભૂતવ્રત્યનુકંપા દાનં સરાગસંયમાદિયોગઃ ક્ષાન્તિઃ શૌચમિતિ સદ્વેદસ્થ—પ્રાણિમાત્રની અને વ્રતધારીઓની વિશેષે અનુકંપા (દયા), દાન, સરાગસંયમ (રાગવાળું ચારિત્ર), દેશવિરતિ ચારિત્ર, બાલતપ, સતક્રિયારૂપ યોગ, ક્ષમા અને શૌચ એ પ્રકારે જ્ઞાતા વેદનીયના આશ્રવો છે.

૧૪. કેવલિ-શ્રુત-સર્વ-ધર્મ-દેવાવર્ણવાદો દર્શનમોહસ્થ-કેવળી ભગવાન, શ્રુત, સંધ ધર્મ, અને (ચાર પ્રકારના) દેવનો અવર્ણવાદ એ દર્શન મોહનીયના આશ્રવના હેતુ છે.

૧૫. કષાયોદયાત્તીવ્રાત્મપરિણામચારિત્રમોહસ્થ—કષાય (સોળ કષાય અને નવ તોષકાય) ના ઉદયથી થયેલ તીવ્ર આત્મપરિણામ તે ચારિત્ર મોહનીયના આશ્રવ છે.

૧૬ બહારીએ-પરિગ્રહત્વં ચ નારકસ્થાપુષ્પઃ—અહુ આરંભ અને અહુ પરિગ્રહપણું એ નારક આયુષ્યનો આશ્રવ છે.

૧૭. માયા તૈર્થંગ્યેનસ્ય—માયા તિર્થંચ યોનિવાળાના આયુષ્યનો આશ્રવ છે.

૧૮. અહપારમેશ-પરિગ્રહત્વં સ્વભાવ--માર્દવાર્જવંચ માનુષસ્ય—અહપ આરંભ, અહપ પરિગ્રહપણું, સ્વાભાવિક નમ્રતા અને સરળતા એ મનુષ્યાયુના આશ્રવ છે.

૧૯. નિઃશીત-વ્રતત્વં ચ સર્વેષામ્—શીલ (દિગૂવ્રતાદિ) અને વ્રત (અહિંસાદિ) રહિતપણું એ સર્વ (પૂર્વોક્ત ત્રણ) આયુષ્યનો આશ્રવ છે.

૨૦. સરાગસંયમ-સંયમાસંયમા-કામનિર્જરા-બાહતપાંસિ દૈવસ્ય—સરાગસંયમ, સયમાસંયમ (દેશવિરતિપણું), અકામનિર્જરા અને બાહતપ (અગ્નાતપ) એ દેવાયુના આશ્રવ છે.

૨૧. યોગવક્તા વિસંવાદનં ચાશુભસ્ય નામનઃ—મન, વચન; અને કાયયોગની વક્તા (કુટિલતા) તથા વિસંવાદન (અન્યથા પ્રશ્ન પછા, ચિન્તનક્રિયા વિગેરે) એ અશુભ નામકર્મના આશ્રવ છે.

૨૨. વિપરીતં શુભસ્ય—ઉપર કહાંચી વિપરીત એટલે મન, વચન, કાય યોગની સરળતા અને યથાયોગ્ય પ્રશ્નપછા એ શુભ નામકર્મના આશ્રવ છે.

૨૩. દર્શનવિશુદ્ધિ-વિનયસપન્નતા-શીલવ્રતેષ્વનાતિચારો-ડ લીક્ષણં જ્ઞાનોપયોગ-સંવેગૌ શક્તિતસ્ત્યાગ-તપસી સર્જ-સાધુ સમાધિ-વૈયાવૃત્યકરણ-મહાદાયાર્થ-અહુશ્રુત-પ્રવચન-સકિત-રાવશ્યકાપરિહારણ-મર્ગપ્રભાવના પ્રવચનવત્સલત્વમિતિ તીર્થં દૃત્યસ્ય—ઉત્કૃષ્ટ દર્શન શુદ્ધિ, વિનય સપન્નતા, શીલવ્રતોર્મા અનતિચારપણું, નિરંતર જ્ઞાનોપયોગ તથા સંવેગ (મોક્ષ સુખમો અભિજ્ઞાપ-મોક્ષ સાધવાનો ઉદ્દેશ); યથાશક્તિ દાન અને તપ, સંધ અને સાધુઓની સમાધિ અને વૈયાવચ્ચ કરવું. અહંત, આચાર્ય, અહુ

-શ્રુત અને પ્રવચનની ભક્તિ; આવશ્યક (પ્રતિક્રમણ વિગેરે જરૂરી યોગ) નું કરવું, શાસનપ્રભાવના અને પ્રવચન (સંધ) ને વિષે વત્સલતા એ (સોળ) તીર્થંકર નામકર્મના આશ્રવ છે.

૨૪. પરાત્મનિન્દા-પ્રશંસે સદસદ્ગુણાચ્છાદનોદ્ભાવને ચ નીચૈ-ગોત્રિન્ય-પરનિન્દા, આત્મપ્રશંસા, પરના છતા ગુણનું આચ્છાદન અને પોતાના અછતા ગુણનું પ્રગટ કરવું, એ નીચ ગોત્રના આશ્રવ છે.

૨૫. તદ્વિપર્યયા નીચૈર્વૃત્યનુત્સેકૌ ચોત્તરન્ય-ઉપર કલ્યાણી વિપરીત એટલે આત્મનિન્દા. પર પ્રશંસા, પોતાના છતા ગુણનું આચ્છાદન અને પરના અછતા ગુણનું પ્રગટ કરવું. નત્ર વૃત્તિનું પ્રવર્તન અને કાષ્ટની સાથે ગર્વ નહિ કરવો, એ ઉચ્ચ ગોત્રના આશ્રવ છે.

૨૬. વિધનકરણ-મન્તરાયન્ય-વિધન કરવું એ અંતરાય કર્મનો આશ્રવ છે.

એ પ્રકારે સાંપરાયિકના આઠ પ્રકારના જૂદા જૂદા આશ્રવો જાણવા.

અથ સપ્તમોઽધ્યાયઃ

સર્વ વિરતિ અને દેશવિરતિનું વર્ણન-આશુપ્રતાદિના

અતિચાર અને દાનનું સ્વરૂપ.

૧. હિંસા-ડનૃત-સ્તેયા-બ્રહ્મ-પરિગ્રહેભ્યો વિરતિર્પ્રતમ્-હિંસા, અસત્ય ભાષણ, ચોરી મૈથુન અને પરિગ્રહથકી વિરતિનું એ પ્રત છે. અર્થાત્ અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય અને નિષ્પરિગ્રહતા એ પાંચ પ્રત છે.

૨. દેશ-સર્વતોડયુ-મહુતી-એ હિંસાદિકની દેશથકી વિરતિ તે આશુપ્રત અને સર્વ થકી વિરતિ તે મહાપ્રત કહેવાય છે

૩. તત્ત્વૈયર્થિ ભાવનાઃ પગન્ય પગન્ય-એ વ્રતોની સ્થિરતા આટલે રેઠકની પાંચ પાંચ ભાવનાઓ હોય છે.

પાંચ વ્રતની ભાવના આ પ્રમાણે—૧ ધર્મસમિતિ, ૨ મનો-
ગુપ્તિ, ૩ એષણસમિતિ, ૪ આનનનિષ્ણેષણસમિતિ અને ૫ આલો-
કિત (સારા પ્રકાશવાળા સ્થાન અને ભાજનમાં સારી રીતે તપાસ
કરી જયણા સહિત) ભાત પાણી વાપરવું, એ પાંચ અહિંસા વ્રત-
ની; ૧ વિચારીને ભાષણ, ૨, ક્રોધત્યાગ, ૩ લોભત્યાગ, ૪ ભયત્યાગ
અને ૫ હાસ્યત્યાગ, એ પાંચ સત્યવ્રતની; ૧ અનિંદ્ર વસતિ (ક્ષેત્ર)
નું યાચન, ૨, વારંવાર વસતિનું યાચન, ૩ જરૂર પુરતો પદાર્થનું
યાચન, ૪ સાધર્મિક પાસેથી મહણ તથા માચન અને ૫ ગુરૂની
અનુચ્છા લઈને પાન અને ભોજન કરવું, એ પાંચ અસ્તેય વ્રતની;
૧ ઓ, પશુ પંક્ક (નપુંસક) વાળા સ્થાને નહિ વસવું, ૨ રાગ
યુક્ત ઓકથા ન કરવી, ૩ ઓઓનાં અંગાપાંગ જોવાં નહિ, ૪
પૂર્વે કરેલા વિષયભોગ સંભારવા નહિ અને ૫ કામ ઉત્પન્ન કરે-
તેવાં ભોજન વાપરવાં નહિ, એ પાંચ અભયવ્રતની; અને અહિંચન
વ્રતની સ્થિરતા માટે પાંચ ઈન્દ્રિયોના મનોહ વિષય ઉપર રાગ=આ-
સક્તિ કરવી નહિ અને અનિષ્ટ વિષય ઉપર દ્વેષ કરવો નહિ. એ
પાંચ ભાવના પરિગ્રહની જાણવી.

૪. હિંસાદિષ્વિહાસુત્ર આપાયાવદર્શનમ્—હિંસાદિને વિષે આ
લોક અને પરલોકના અપાયદર્શન (અર્થોના નાશની દૃષ્ટિ) અને
અવદર્શન (નિંદનીયપણાની દૃષ્ટિ) ભાવવાં.

અર્થાત—હિંસાદિકથી આત્મલોક અને પરલોકને વિષે પોતાના-
અર્થનો નાશ થાય છે અને પોતે નિંદાય છે એ વાત લક્ષ્યમાં રાખવી.
મતલબ કે તેનાથી થતા અને થવાના નુકશાન ચિતવી તેથી વિરમવું.
૫ દુઃખમેય વા—અથવા હિંસાદિને વિષે દુઃખજ છે એમ ભાવવું.
૬. મૈત્રી-પ્રમોદ-કારુણ્ય-માધ્યસ્થ્યાનિ સત્ત્વ-ગુણાધિક-કિલ્બશ્ય
માના-વિતેયેષુ—સર્વ જીવો સાથે મિત્રતા, ગુણાધિક ઉપર પ્રમોદ,
દુઃખી જીવો ઉપર કારુણ્યશુદ્ધિ અને અવિનીત (મૂઠ) જીવો ઉપર
અધ્યસ્થતા (ઉપેક્ષા) ધારણ કરવી.

૭. જગત્કાયસ્વભાવૌ ચ સંવેગ-વૈરાગ્યાર્થમ્—સંવેગ અને વૈરાગ્યને અર્થે જગત્ સ્વભાવની અને કાયસ્વભાવની ભાવના કરવી.

સર્વં દ્રવ્યોનું અનાદિ કે આદિ પરિણામે પ્રકટન, અંતર્ભાવ, સ્થિતિ, અન્યત્વ, પરસ્પર અનુગ્રહ અને વિનાશ ભાવવાં. તે જગત્ સ્વભાવ. આ કાયા અનિત્ય, દુઃખના હેતુભૂત, અસાર અને અશુચિમય છે એમ ભાવવું તે કાયસ્વભાવ. સંસારભીરૂતા, આરંભ પરિગ્રહને વિષે દ્વેષ જ્ઞેવાર્થી અરતિ, ધર્મ અને ધર્મીમાં બહુમાન, ધર્મશ્રવણ અને સાધર્મિકતા દર્શનને વિષે મનની પ્રસન્નતા અને ઉત્તરોત્તર ગુણની પ્રાપ્તિમાં શ્રદ્ધા તે સંવેગ. શરીર, ભોગ અને સંસારની ઉદ્વિગ્નતા (ગ્લાનિ) વડે ઉપશાંત થયેલ પુરૂષની બાહ્ય અને અભ્યંતર ઉપાધિને વિષે અનાંસક્તિ તે વૈરાગ્ય.

૮. પ્રમત્તયોગાત્રાણુ-વ્યપરોપણું હિંસા—પ્રમત્ત યોગ (મઘ. વિષય, કષાય, નિદ્રા અને વિકયાના વ્યાપાર) વડે કરીને ત્રાણુનો નાશ કરવો તે હિંસા.

૯. અસત્ત્વિધાનમનૃતમ્—મિથ્યા કથન તે અનૃત (અસત્ય) છે. અસત્ત્વ શબ્દે અહીં સદ્ભાવનો પ્રતિષેધ અર્થાન્તર અને ગર્હાં એ ત્રણનું ગ્રહણ કરવું. આત્મા નથી, પરલોક નથી એ પ્રકારે બોલવું તે ભૂતનિન્દવ (છતી વસ્તુનો નિષેધ કરવો) અને ચોખાના દાણા જેવડો અથવા અંગુઠાના પર્વ જેવડો આત્મા છે, સૂર્ય જેવો તેજસ્વી અને નિષ્ક્રિય આત્મા છે, એમ કહેવું તે અભૂતોદ્ભાવન (અસત્ત્વ પદાર્થનું પ્રતિપાદન કરવું), એ જે ભેદે સદ્ભાવ પ્રતિષેધ છે. ગાયને અશ્વ અને અશ્વને ગાય કહેવી તે અર્થાન્તર=જે પદાર્થ જેવો છે તેથી અન્ય કહેવો. હિંસા, કઠોરતા અને પૈશુન્ય વિગેરે યુક્ત વચન તે ગર્હાં.

૧૦. અદત્તાદાનં સ્તેયમ્—અદત્ત (કાષ્ટએ નહિ આપેલ) વસ્તુનું ગ્રહણ તે ચોરી કહેવાય છે.

૧૧. મૈથુનમુખ્યતા—સ્ત્રી પુરુષનું કર્મ-મૈથુન (સ્ત્રીસેવન) તે અમુક કહેવાય છે.

૧૨. મૂર્ચ્છા પરિગ્રહ:—મૂર્ચ્છા પરિગ્રહ છે.

૧૩. નિઃશલ્યો વ્રતી—શલ્ય (માયા, નિયાણું અને મિથ્યાત્વ) રહિત વ્રતવાળો હોય તે વ્રતી કહેવાય છે.

૧૪. *અગાર્યનગારશ્ચ—પૂર્વોક્ત વ્રતી અગારી (ગૃહી) અને અણુગારી (સાધુ) એ બે ભેદ હોય છે.

૧૫. અણુવ્રતોડગારી—અણુવ્રતવાળો અગારી વ્રતી છે.

૧૬. દિગ્દેશાનર્થદંડવિરતિ—સામાયિક-પૌષધોપવાસોપભોગપરિભોગા-તિથિસંવિભાગવ્રતસંપન્નશ્ચ—દિગ્પરિમાણવ્રત, દેશાવકાશિકવ્રત, અનર્થદંડવિગ્રમણવ્રત, સામાયિકવ્રત, ઉપભોગપરિમાણવ્રત અને અતિથિસંવિભાગવ્રત એ વ્રતોથી પણ યુક્ત હોય તે અગારી વ્રતી કહેવાય છે. અર્થાત પાંચ અણુવ્રત અને આ સાત (સીસ) મળી બાર વ્રત ગૃહસ્થને હોય.

દશ દિશાઓમાં જ્યાં આવવાનું પરિમાણ કરવું તે દિગવ્રત. પોતાને આવરણ કરનારાં ઘર, ક્ષેત્ર, ગામ આદિમાં ગમનાગમનનો યથાશક્તિ અભિગ્રહ તે દેશવ્રત, ભોગોપભોગથી બ્યતિક્રિત પદાર્થોને માટે દંડ (કર્મબંધ) તે અનર્થદંડ, તેની વિરતિ તે અનર્થદંડ વિરમણવ્રત. નિયતકાળ સુધી સાવધ યોગનો ત્યાગ તે સામાયિકવ્રત. પર્વ દિવસે ઉપવાસ કરી પૌષધ કરવો તે પૌષધોપવાસવ્રત. બહુ સાવધ ઉપભોગપરિભોગ યોગ્ય વસ્તુનો ત્યાગ અને અલ્પ સાવધ ઉપભોગપરિભોગ યોગ્ય વસ્તુનું પરિમાણ તે ઉપભોગપરિભોગવ્રત. ન્યાયોપાર્જિત દ્રવ્યવડે તૈયાર કરેલ કલ્પનીય આહારાદિ પદાર્થો દેશ, કાળ, સત્કાર અને શ્રદ્ધાયોગે અત્યંત અનુગ્રહશુદ્ધિએ સંયમી પુરુષોને આપવાં તે અનિથિસંવિભાગવ્રત

* ખાનપાનાદિ એક વખત ભોગવાય તે ઉપશોગ અને વસ્ત્ર અલંકારાદિ વારંવાર ભોગવાય તે પરિભોગ.

૧૭. મારણાન્તિકીં સંલેખનાં જોષિતા—વળી તે પ્રતી મારણાન્તિક સંલેખનાનો સેવનાર હોવો જોઈએ.

કાળ, સંધ્યણુ, દુર્બળતા અને ઉપસર્ગ દોષથી ધર્મનુષ્ટાનની પરિક્ષણિ જાણીને ઊણોદરી આદિ તપવડે આત્માને નિયમમાં લાવી ઉત્તમવ્રતસંપન્ન હોય તે ચાર પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કરી જીવન પર્યાંત ભાવના અને અનુપ્રેક્ષા (વારંવાર અર્થની વિચારણા) માં તત્પર રહી, સ્મરણ અને સમાધિમાં બહુધા પરાયણ થઈ, મરણ સમયની સંલેખના (અનશન)ને સેવનાર મોક્ષમાર્ગનો આરાધક થાય છે.

૧૮. શંકા—કાંક્ષા—વિચિકિત્સા—અન્યદૃષ્ટિ પ્રશંસા—સંસ્તવાઃ સમ્યગ્દષ્ટે રતિચારાઃ—શંકા (સિદ્ધાંતની વાતોમાં શંકા), આકાંક્ષા (પર મતની ઇચ્છા, આલોક પરલોકના વિષયની ઇચ્છા), વિચિકિત્સા (ધર્મના ફળની શંકા રાખવી—સાધુ સાધ્વીનાં મલિન ગાત્ર દૃષ્ટી દુર્ગંધા કરવી, આ પણ છે આ પણ છે એવો મતિનો ભ્રમ), અન્યદૃષ્ટિ (ક્રિયા, અક્રિયા, વિનય અને અજ્ઞાન મતવાળા) ની પ્રશંસા કરવી અને અન્યદૃષ્ટિનો પારચય કરવો) કપટથી કે સરલપણે છતાં અછતાં ગુણોનું કહેવું તે સંસ્તવ), એ સમ્યગ્દૃષ્ટિનહિ અતિચારો છે.

૧૯. વ્રતશીલેષુ પગ્ન્ય પગ્ન્ય યથાક્રમમ્—અહિંસાદિ પાંચ આણુ-વ્રત અને દિગ્વ્રતતાદિ સાત શીલને વિષે અનુક્રમે (આગળ કહીશું તે મુજબ) પાંચ પાંચ અતિચારો હોય છે.

૨૦. બન્ધ-વધ-અછવિચ્છેદા—તિભારારોપણા—નનપાનનિરોધાઃ—બન્ધ (બાંધવું), વધ (મારવું), અછિદ્ધેદ (નાક કાન વિંધવા, કામ દેવા વિગેરે), અતિભારારોપણ (હૃદ ઉપરાંત ભાર ભરવો) અને અનપાન નિરોધ (ખાવાપીવાનું રોકવું.) એ પાંચ અહિંસાવ્રતના અતિચાર છે.

૨૧. મિથ્યાપદેશ-રહસ્યાભ્યાખ્યાન-કૂટલેખક્રિયા-ન્યાસાપહાર-
સાકારમન્ત્રલેહા:—મિથ્યા ઉપદેશ (જૂઠી સલાહ) રહસ્યાભ્યાખ્યાન
(સ્ત્રી પુરૂષના ગુપ્ત લેહ પ્રગટ કરવા), કૂટલેખ ક્રિયા (ખોટા
દસ્તાવેજ કરવા), ન્યાસાપહાર (શાપણ ઝોળવવી) અને સાકાર-
મન્ત્રલેહ (ચાડી કરવી, ગુપ્ત વાત કહી દેવી), એ બીજા પ્રતના
અતિચાર છે.

૨૨. સ્તેનપ્રયોગ-તદાહતાદાન-વિરુદ્ધરાજ્યાતિક્રમ-હીનાધિકમા-
નાન્માન-પ્રતિક્રુપકબ્યવહારા:—સ્તેનપ્રયોગ (ચોરને સહાય આપી
તેના કામને ઉત્તેજન આપવું), તદાહતાદાન (તેની લાવેલ વસ્તુ
થોડા મૂલ્યે ખરીદ કરવી), વિરુદ્ધ રાજ્યાતિક્રમ (રાજ્ય વિરુદ્ધ કાર્ય
કરવું—રાજ્યએ નિષિદ્ધ કરેલા દેશમાં ચમત કરવું), હીનાધિક માના-
ન્માન (તોલ માપમાં ઓછું આપવું. વધતું લેવું.) અને પ્રતિક્રુપક-
બ્યવહાર (સારી ખોટી વસ્તુને સેળભેળ કરવી), એ અસ્તેય પ્રતના
અતિચાર છે.

૨૩. પરવિવાહકરણ-ત્વરપરિગૃહીતા-પરિગૃહીતાગમના-નહંગ-
કીડા-તીવ્રકામાભિનિવેશા:—પરવિવાહ કરણ (પારખા વિવાહ કરા-
વવા), ધત્વર પરિગૃહીતાગમન (થોડા કાળ માટે કાઢીએ સ્ત્રી કરીને
રાખેલ સ્ત્રીની સાથે સંગ કરવો), અપરિગૃહીતાગમન (પ્રરથ્થા
વિનાની કુમારી વેશ્યા વિગેરે સ્ત્રી સાથે સંગ કરવો), અનંમકીડા
(નિયમ વિરુદ્ધ અંગો વડે કીડા કરવી) અને તીવ્ર કામાભિનિવેશ
(કામથી અત્યંત વિહ્વળ થવું); એ પાંચ અહમચર્ય પ્રતના
અતિચાર છે.

૨૪. ક્ષેત્રવારતુ-હિરણ્યસુવર્ણ-ધનધાન્ય-દાસીદાસ-કુપ્યપ્રમાણા-
તિક્રમા:—૧ ક્ષેત્ર-વારતુ=(ધર) ૨ હિરણ્ય-સુવર્ણ, ૩ ધન-ધાન્ય,
૪ દાસ-દાસી અને ૫ કુપ્ય (તોળા પીતળ આદિ ધાતુનાં વાસણ
વિગેરે) ના પરિણામનું અતિક્રમણ કરવું; એપાંચ અતિચાર પરિગ્રહ
પરિણામ પ્રતના બાણવા.

૨૫. ઉર્વાધસ્તિયગ્વ્યતિક્રમ-ક્ષેત્રવૃદ્ધિ-સ્મૃત્યન્તર્ધાનાનિ—ઉર્વા
દિગ્વ્યતિક્રમ (નિયમ ઉપરાંત ઉપરની દિશામાં આગળ જવું) અથવા
દિગ્વ્યતિક્રમ, તિયગ્વ્ય દિગ્વ્યતિક્રમ, ક્ષેત્રવૃદ્ધિ (એક બાજુ ધટાડી
બીજી બાજુ વધારવું) અને સ્મૃત્યન્તર્ધાન (યાદદાસ્તનું વિસ્મરણ
થવાથી નિયમ ઉપરાંતની દિશામાં ગમન કરવું), એ પાંચ દિગ્વ્ય
વિરમણ પ્રતના અતિચાર છે,

૨૬. આનયન-પ્રેષ્યપ્રયોગ-શબ્દ-રૂપાનુપાત-પુદ્ગલક્ષેપાઃ—આન-
યન પ્રયોગ (નિયમિત ભૂમિથકી બાહેરથી ઈચ્છિત વસ્તુ મંગાવવી),
પ્રેષ્યપ્રયોગ (મોકલવી), શબ્દાનુપાત (શબ્દ કરી બોલાવવો),
રૂપાનુપાત (પોતાનું રૂપ દેખાડી બોલાવવો) અને પુદ્ગલ પ્રક્ષેપ
(માટી પથર વિગેરે પુદ્ગલ ફેંકી બોલાવવો), એ પ્રકારે દેશાવ-
કાશિક પ્રતના પાંચ અતિચાર જાણવા.

૨૭. કંદર્પ-કૌકુચ્ય-મોખર્યા-સમીક્ષ્યાધિકરણ-પલોગાધિકત્વા-
નિ—કંદર્પ (રાગયુક્ત અસભ્ય વચન બોલવા, હાસ્ય કરવું), કૌકુચ્ય
(કુષ્ટ કાયપ્રચારની સાથે રાગયુક્ત અસભ્ય લાપણુ અને હાસ્ય
કરવું), મુખરતા (અસંબદ્ધ-હૃદ વિનાનું બોલવું) અસમીક્ષ્યાધિકરણ
(વિચાર્યા વિના અધિકરણ એકત્ર કરવા) અને ઉપભોગાધિકત્વ
(ઉપભોગ કરતાં વધારે વસ્તુઓ એકત્ર કરવી), એ પાંચ અનર્થ-
દંડ વિરમણ પ્રતના અતિચાર છે.

૨૮. યોગદુષ્પ્રશિધાના-નાદર-સ્મૃત્યનુપસ્થાપનાનિ—કાયદુષ્પ્ર-
શિધાન (અજયણાથી પ્રવૃત્તિ), વાગદુષ્પ્રશિધાન, મનોદુષ્પ્રશિધાન,
અનાદર અને સ્મૃત્યનુપસ્થાપન (સામાયિક લેવું વિસાધું, એ ધડી
પહેલાં પાધું, પારવું વિસાધું આદિ વિસ્મરણપણું), એ પાંચ સામા-
યિક પ્રતના અતિચાર છે.

૨૯. અપ્રત્યવેક્ષિતાપ્રમાર્જિતોત્સર્ગાદાનનિક્ષેપ-સંસ્તારોપક્રમણા-
નાદર-સ્મૃત્યનુપસ્થાપનાનિ—અપ્રત્યવેક્ષિત અપ્રમાર્જિત ઉત્સર્ગ
(ખરાખર રીતે નહિ જોયેલ અને નહિ પ્રમાર્જિત ભૂમિમાં લઘુનીતિ

વડીનીતિ કરવાં), અપ્રત્યવેક્ષિત અપ્રમાર્જિત ભૂમિમાં વસ્તુ લેવી મૂકવી, અપ્રત્યવેક્ષિત અપ્રમાર્જિત ભૂમિમાં સંચારો કરવો, વ્રતને વિષે અનાદર કરવો અને સ્મૃત્યનુપસ્થાપન (ભૂલી જવું), એ પૌષધોપ-વાસ વ્રતના પાંચ અતિચાર છે.

૩૦. સચિત્ત-સંખ-દ્વ-સંમિશ્રા-લિપવ-દુષ્પદ્વાહારાઃ—સચિત્ત આહાર, સચિત્ત વસ્તુના સંખંધવાળો આહાર, સચિત્ત વસ્તુથી મિશ્રિત આહાર, તુચ્છાહાર, કાચોપાકો સચિત્ત આહાર, એ પાંચ ઉપભોગ-પરિભોગ વિરમણુ વ્રતના અતિચાર છે.

૩૧. સચિત્તનિક્ષેપ-પિધાન-પરવ્યપદેશ-માત્સર્ય-કાલાતિક્રમાઃ—સચિત્તનિક્ષેપ (પ્રાસુક આહારાદિ સચિત્ત વસ્તુ ઉપર મૂકવાં. સચિત્ત-પિધાન (પ્રાસુક આહારાદિને સચિત્ત વસ્તુ વડે ઢાંકી દેવાં), પર-વ્યપદેશ કરવો (ન આપવા માટે પોતાની વસ્તુ પરની છે એમ કહે), માત્સર્ય (અભિમાન લાવી દાન દેવું) અને કાલાતિક્રમ (ભોજન કાળ વિત્યાબાદ નિમંત્રણુ કરવું) એ પાંચ અતિચાર અતિથિ-સંવિભાગ વ્રતના છે.

૩૨. જીવિત-મરણાશંસા-મિત્રાનુરાગ-સુખાનુબંધ-નિદાનકરણા-નિ—જીવિતાશંસા (જીવવાની ઇચ્છા). મરણાશંસા, મિત્રાનુરાગ, સુખાનુબંધ (સુખનો સંગ્રહ કે સ્મરણુ કરવું), અને નિદાનકરણુ (નિચાલું બાંધવું), એ પાંચ સંલેખનાના અતિચાર જાણવા.

૩૩. અનુથહાર્થઃ સ્વસ્થ્યાતિસર્ગો દાનમ્—ઉપકાર ભુદ્ધિએ પોતાની વસ્તુનો ત્યાગ કરવો અર્થાત્ ખીજતે આપતી તે દાન કહેવાય છે.

૩૪. વિધિ-દ્રવ્ય-દાતૃ-પાત્રવિશેષાત્તદ્વિશેષઃ—વિધિ (કદપનીયતા વિગેરે), દ્રવ્ય (અન્નાદિ વસ્તુ), દાતાર (દેનારના લાવતી વિશુદ્ધિ) અને પાત્ર (લેનાર)ની વિશેષતા વડે કરીને તે દાનની વિશેષતા હોય છે, એટલે કૃણની તરતમતા હોય છે.

અથ અષ્ટમોઽધ્યાયઃ

બંધના હેતુ અને ભેદ--૮ (આઠ) (કર્મના ઉત્તરભેદો-ઉત્કૃષ્ટ જઘન્ય સ્થિતિ-કર્મનું ફલ-આત્મ પ્રદેશો સાથે કર્મ પ્રદેશોનો બંધ કેવી રીતે થાય છે તેનું વર્ણન.

૧. મિથ્યાદર્શના-વિરતિ-પ્રમાદ-કષાય-યોગા બંધહેતવઃ—મિથ્યાદર્શન, અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય અને યોગ એ કર્મબંધના હેતુઓ છે.

સમ્યગ્ દર્શનથી વિપરીત તે મિથ્યાદર્શન. તે અભિગૃહીત (જાણ્યા છતાં હઠ કદાચક વડે પોતાના મંતવ્યને વળગી રહે તે, ઝડક પાખંડીના મત) અને અનભિગૃહીત-એમ બે પ્રકારે મિથ્યાત્વ છે. વિરતિથી વિપરીત તે અવિરતિ. ગાદદાસ્તનું અનવસ્થાન અથવા મોક્ષના અતુષ્ટાનમાં અનાદર અને મન વચન કાયાના યોગનું દુષ્પ્રશિધાન તે પ્રમાદ. એ મિથ્યાદર્શનાદિ બંધ હેતુઓમાંના પ્રથમના છતે પાછળના નિશ્ચે હોય ઉત્તરોત્તર પાછળના છતે પ્રથમનાની ભજના (અનિયમ) જાણવી.

૨. સંકષાયત્વાજીવઃ કર્મણો યોગ્યાન્પુદ્ગલોનાદત્તે—કષાયવાળો હોવાથી જીવ કર્મને યોગ્ય પુદ્ગલો ગ્રહણ કરે છે.

૩. સ બન્ધઃ—જીવ વડે પુદ્ગલોનું જે ગ્રહણ તે બંધ છે.

૪. પ્રકૃતિ-સ્થિત્યનુભાવ-પ્રદેશાસ્તદ્વિધયઃ—પ્રકૃતિબંધ, સ્થિતિબંધ, રસબંધ અને પ્રદેશબંધ (એ ચાર ભેદ) તે બંધના પ્રકાર છે.

૫. આઘો જ્ઞાન-દર્શનાવરણ-વેદનીય-મોહનીયાયુષ્ક-નામ-ગોત્રાન્તરાયાઃ—પહેલો પ્રકૃતિબંધ-જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, વેદનીય, મોહનીય, આયુષ્ક, નામ, ગોત્ર અને અંતરાય એ આઠ પ્રકારે છે.

૬. પંચ-નવ-દ્વયષ્ટાવિંશતિ-ચતુર્દ્વિઅત્વારિંશદ્-દ્વિ-પંચભેદા ચથાક્રમમ્—તે આઠ પ્રકારના પ્રકૃતિબંધના એકેકના અનુક્રમે પાંચ, નવ, બે, અઠાવીશ, ચાર, બેતાલીશ, બે અને પાંચ ભેદો હોય છે.

૭. મત્યાદીનામ—મતિજ્ઞાન આદિ પાંચ જ્ઞાન હોવાથી, તેનો આવરણ પણ મતિજ્ઞાનાવરણીય વિગેરે પાંચ ભેદ છે. (પૃષ્ઠ ૬૨ થી વાંચો.)

૮. અક્ષુરઅક્ષુરેવધિકેવજ્ઞાનાં નિદ્રા-નિદ્રાનિદ્રા-પ્રચક્ષા-પ્રચક્ષા-પ્રચક્ષા-સ્ત્યાનગૃહ્ણિવેદનીયાનિ ચ-અક્ષુદર્શનાવરણ, અઅક્ષુદર્શનાવરણ, અવધિકર્શનાવરણ, કેવળદર્શનાવરણ, નિદ્રા, નિદ્રાનિદ્રા, પ્રચક્ષા, પ્રચક્ષાપ્રચક્ષા અને સ્ત્યાનગૃહ્ણિવેદનીય એ નવ દર્શનાવરણના ભેદો છે.

૯. સદસદ્વેદ્યે—સાતા અને અસાતા વેદનીય એમ એ પ્રકારે વેદનીયકર્મ છે.

૧૦. દર્શન-આરિત્રમોહનીય-કષાય-નોકષાયવેદનીયાખ્યાસિદ્ધિ-ષોડશનવભેદાઃ સમ્યક્ત્વ-મિથ્યાત્વ-તદુભયાનિ કષાયનોકષાય-વનન્તાનુબન્ધ્યપ્રત્યાખ્યાન-પ્રત્યાખ્યાનાવરણ-સંજવલનવિકલ્પાઐકશઃ ક્રોધ-માન-માયા-લોભાઃ હાસ્યરત્યરતિશોકભયભુગુપ્સા-સ્ત્રીપુન્રપુન્સકવેદાઃ—મોહનીયના—૧ દર્શન મોહનીય તથા ૨ આરિત્રમોહનીય એ બે ભેદ છે. તે દર્શનમોહનીયના—૧ સમ્યક્ત્વમોહનીય, ૨ મિથ્યાત્વ મોહનીય અને ૩ મિશ્રમોહનીય એવા ત્રણ ભેદ છે. આરિત્ર મોહનીયના—૧ કષાયવેદનીય અને ૨ નોકષાયવેદનીય એવા બે ભેદ છે. તે કષાયવેદનીયના—૧ અનંતાનુબન્ધી, ૨ અપ્રત્યાખ્યાની, ૩ પ્રત્યાખ્યાની અને ૪ સંજવલન એ ચાર ભેદ છે. વળી તે ચારના એકેકના ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એમ ચાર ચાર ભેદ થવાથી ૧૬ ભેદ થાય છે અને નોકષાયવેદનીય—૧ હાસ્ય, ૨ રતિ, ૩ અરતિ, ૪ શોક, ૫ ભય, ૬ ક્રુર્ગંછા, ૭ સ્ત્રીવેદ, ૮ પુરુષવેદ અને ૯ નપુંસકવેદ એમ નવ ભેદ છે.

૧૧. નારક-તૈર્થંગ્યોન-માનુષ-દેવાનિ—નારક, તિર્થંગ્ય, મનુષ્ય અને દેવતા સંબંધી એમ ચાર પ્રકારે આયુષ્યકર્મ છે.

૧૨. ગતિજાતિ-શરીરાહંગાપાંગ નિર્માણ-બન્ધનસંઘાત-સંકથા-નસંહનન-સ્પર્શરસગન્ધ-વર્ણાનુપૂર્વ્ય-ગુરુલઘુપદ્માત-પરાધા-

તાતપોદોતોઽધ્વાસ-વિહાયોગતયઃ પ્રત્યેકશરીરત્રસસુભગસુસ્વર-
શુભસૂક્ષ્મપર્યાપ્તસ્થિરાદેયયશાંસિ સેતરાણિ તીર્થકૃત્વં ચ—
૧ ગતિ, ૨ ભતિ, ૩ શરીર, ૪ અંગોપાંગ, ૫ નિર્માણ, ૬ બંધન
૭ સંધાત, ૮ સંસ્થાન, ૯ સંહનન (સંધયણુ), ૧૦ સ્પર્શ, ૧૧
રસ, ૧૨ ગંધ, ૧૩ વર્ણ, ૧૪ આનુપૂર્વી, ૧૫ અગુરુલઘુ, ૧૬
ઉપધાત, ૧૭ પરાધાત, ૧૮ આતપ, ૧૯ ઉદ્યોત, ૨૦ ઉઽધ્વાસ, ૨૧
વિહાયોગતિ, ૨૨ પ્રત્યેકશરીર, ૨૩ ત્રસ, ૨૪ સૌભાગ્ય, ૨૫ સુસ્વર,
૨૬ શુભ, ૨૭ સૂક્ષ્મ, ૨૮ પર્યાપ્તિ, ૨૯ સ્થિર, ૩૦ આદેય, ૩૧ યશ્ચ,
પ્રતિપક્ષી સાથે એટલે ૩૨ સાધારણ, ૩૩ સ્થાવર, ૩૪ દુર્ભાગ, ૩૫
દુઃસ્વર, ૩૬ અશુભ, ૩૭ બાદર, ૩૮ અપર્યાપ્તિ, ૩૯ અસ્થિર, ૪૦
અનાદેય, ૪૧ અયશ્ચ અને ૪૨ તીર્થકૃત્વ એ ૪૨ ભેદ નામકર્મના
જાણવા.

૧૩. ઉઽચ્ચૈર્નીચૈશ્ચ—ઉઽચ્ચગોત્ર અને નીચગોત્ર એવા બે ભેદ
ગોત્રકર્મના છે.

૧૪. દાનાદીનામ્—દાનાદિના વિધકર્તા તે અંતરાય છે. ૧ દાના-
તરાય, ૨ લાભાંતરાય, ૩ ભોગાંતરાય ૪ ઉપભોગાંતરાય, અને ૫
વીર્યાંતરાય એમ તેના પાંચ ભેદ થાય છે.

૧૫. આદિતસ્તિસાગરોપમકોટીકોટ્યઃ
પરા સ્થિતિઃ—પ્રથમના ત્રણ કર્મ એટલે જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ,
અને વેદનીયની અને અંતરાયકર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ત્રીશ કાડાકોટી
સાગરોપમની છે.

૧૬. સત્તતિર્મોહુનીયસ્ય—મોહનીયકર્મની ૭૦ કાડાકોટી સાગરો-
પમની પરા (ઉત્કૃષ્ટ) સ્થિતિ છે.

૧૭. નામગોત્રયોર્વિંશતિઃ—નામકર્મ અને ગોત્રકર્મની વીશ કાડા-
કોટી સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે.

૧૮. ત્રયસ્ત્રિંશત્સાગરોપમાણ્યાયુષ્કસ્ય—આયુષ્કર્મની ૩૩ સામ-
રોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ જાણવી.

૧૯. અપરા દ્વાદશમુદ્ધર્તા વેદનીયસ્ય—વેદનીયકર્મની જઘન્ય સ્થિતિ આર મુદ્ધર્તાની છે.

૨૦. નામ ગોત્રચેરણૌ—નામકર્મ અને ગોત્રકર્મની જઘન્ય સ્થિતિ આઠ મુદ્ધર્તાની છે.

૨૧. શેષાણામન્તમુદ્ધર્તમ્—બાકીનાં કર્મની એટલે—જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, મોહનીય, આયુષ્ય અને અંતરાયકર્મની અંતમુદ્ધર્તા જઘન્ય સ્થિતિ જાણવી.

૨૨. વિપાકોડનુભાવઃ—કર્મના વિપાકને અનુભાવ (રસપણે ભોગવવું) કહે છે.

સર્વ પ્રકૃતિઓનું ક્ષણ એટલે વિપાકાદય તે અનુભાવ છે. વિવિધ પ્રકારે ભોગવવું તે વિપાક. તે વિપાક તથાપ્રકારે તેમજ અન્ય પ્રકારે પણ થાય છે. કર્મવિપાકને ભોગવતો જીવ મૂળ પ્રકૃતિથી અભિન્ન એવી ઉત્તર પ્રકૃતિને વિષે કર્મ નિમિત્તક અનાભોગ વીર્યપૂર્વક કર્મનું સંક્રમણ કરે છે. બંધ અને વિપાકના નિમિત્ત વડે અન્ય જાતિ હોવાથી મૂળ પ્રકૃતિઓને વિષે સંક્રમણ થતું નથી. ઉત્તર-પ્રકૃતિઓને વિષે પણ દર્શનમોહનીય, ચારિત્રમોહનીય, સમ્યક્ત્વમોહનીય, મિથ્યાત્વમોહનીય આયુષ્ય અને નામકર્મનું જાત્યંતર અનુબંધ, વિપાક અને નિમિત્ત વડે અન્ય જાતિ હોવાથી સંક્રમણ થતું નથી. અપવર્તન તો સર્વ પ્રકૃતિનું હોય છે.

૨૩. સ યથાનામ—તે અનુભાવ ગતિ જાતિ આદિનાં નામ પ્રમાણે ભોગવાય છે.

૨૪. તતશ્ચિનિર્જરા—વિપાકથી નિર્જરા થાય છે.

અહીં સૂત્રમાં “ચ” શબ્દ મૂક્યો છે તે ખીજા હેતુની અપેક્ષા સૂચવે છે એટલે અનુભવથી અને અન્ય પ્રકારે (તપ વડે) નિર્જરા થાય છે.

રૂપ. નામપ્રત્યયાઃ સર્વતો યોગવિશેષાત્સૂક્ષ્મૈક્ષેત્રાવગાઠસ્થિતાઃ સર્વાત્મપ્રદેશેષ્વનન્તાનન્તપ્રદેશાઃ—નામકર્મને લીધે સર્વ આત્મપ્રદેશને વિષે મન આદિના વ્યાપારથી સૂક્ષ્મ, તેજ આદિપ્રદેશને અવગાહીને રહેલા, સ્થિર રહેલા, અનંતાનંત પ્રદેશવાળા કર્મપુદ્ગલો સર્વ બાબુએથી બંધાય છે.

નામ પ્રત્યયિક—નામકર્મને લીધે પુદ્ગલો બંધાય છે. કઈ દિશાએથી બંધાય ? જીર્ણ, અધો અને તિર્યક સર્વ દિશાથી આવેલા પુદ્ગલો બંધાય. શાથી બંધાય ? મન વચન કામાના વ્યાપાર વિશેષે કરી બંધાય. કેવા ? સૂક્ષ્મ બંધાય, બાહર ન બંધાય. વળી એક (આત્મપ્રદેશથી અભિન્ન) ક્ષેત્રમાં અવગાહી સ્થિર રહેલા હોય તે બંધાય. આત્માના કયા પ્રદેશે બંધાય ? આત્માના સર્વ પ્રદેશોમાં સર્વ કર્મ પ્રકૃતિના પુદ્ગલો બંધાય. કેવા પુદ્ગલો બંધાય ? અનન્તાનન્ત પ્રદેશાત્મક કર્મના પુદ્ગલો હોય તેજ બંધાય; પરંતુ સંખ્યાત, અસંખ્યાત કે અનંતપ્રદેશી પુદ્ગલો અગ્રહણ યોગ્ય હોવાથી બંધાય નહિ.

૨૬. સદ્વેદ-સમ્યક્ત્વ-હાસ્ય-રતિ-પુરુષવેદ-શુભાચુ-નામ-ગોત્રાણિ પુણ્યમ્—સાતાવેદનીય, સમ્યક્ત્વ, હાસ્ય, રતિ, પુરુષવેદ, શુભ આયુષ્યો (દેવ, મનુષ્ય), શુભ નામકર્મની પ્રકૃતિઓ અને શુભ ગોત્ર અર્થાત (ઉચ્ચ ગોત્ર) તે પુણ્ય છે. તેનાથી વિપરીત કર્મ તે પાપ છે.

અથ નવમોડહ્યાયઃ (સંવર-નિર્જરા.)

૧. આત્મવ નિરોધઃ સંવરઃ—આત્મવતો નિરોધ કરવા તે સંવર બાબુવો.

૨. સગુમિ-સમિતિ-વર્માનુપ્રેક્ષા-પરીપદન્ય-ચારિત્રેઃ—તે સંવર ગુમિ, સમિતિ, વનિધર્મ, અનુપ્રેક્ષા (ભાવના), પરીપદન્ય તથા ચારિત્ર વડે કરીને થાય છે.

૩. તપસા નિર્જરા ચ—તપ વડે નિર્જરા તથા સંવર થાય છે.

૪. સમ્યગ્ચોગ-નિગ્રહો ગુપ્તિઃ—સમ્યક્ પ્રકારે મન, વચન અને કાયાના યોગનો નિગ્રહ કરવો તે ગુપ્તિ કહેવાય છે.

સમ્યક્ એટલે ભેદ પૂર્વક સમજીને સમ્યગ્ દર્શન પૂર્વક આદરવું. શબ્દ, આસન, આદાન (ગ્રહણ કરવું), નિક્ષેપ (મૂકવું) અને સ્થાન ચંક્રમણ (એક સ્થાનથી બીજે સ્થાને જવું) ને વિષે કાય-ચેષ્ટાનો નિયમ* તે કાયગુપ્તિ. યાચન (માગવું), પ્રશ્ન અને પૂછલાનો ઉત્તર દેવો, એને વિષે વચનનો નિયમ (જરૂર પૂરવું બોલવું અથવા મૌન ધારણ કરવું) તે વચનગુપ્તિ. સાવધ સંકલ્પનો નિરોધ તથા કુશલ (+શુભ) સંકલ્પ કરવો અથવા શુભાશુભ સંકલ્પનો સંવર્થા નિરોધ તે મનોગુપ્તિ.

૫. ઇર્યા-ભાષેષણાદાનનિક્ષેપોત્સર્ગાઃ સમિતયઃ—ઈર્યાસમિતિ (ભેદને ચાલવું) ભાષાસમિતિ (હિતકારક* બોલવું), એષણા સામિતિ, (શુદ્ધ આહાર આદિની ગવેષણા) આદાન નિક્ષેપ સમિતિ (પૂંજ પ્રમાણને લેવું મૂકવું) અને ઉત્સર્ગ સમિતિ (પારિષ્ઠાપનિકા-સમિતિ), એ પાંચ સમિતિ છે.

૬. ઉત્તમઃ ક્ષમા-માર્દવાર્જવ-શૌચ-સત્ય-સંયમ-તપસ્ત્યાગા-કિંચન્ય-અહમ્યર્યાણિ ધર્મઃ—૧ ક્ષમા, ૨ નમ્રતા, ૩ સરળતા, ૪ શૌચ, ૫ સત્ય, ૬ સંયમ, ૭ તપ, ૮ નિર્દોષતા, ૯ નિષ્પરિગ્રહતા અને ૧૦ અહમ્યર્ એ દશ પ્રકારે ચતિધર્મ ઉત્તમ છે.

‘ યોગનો નિગ્રહ તે સંયમ સત્તર પ્રકારે છે-૧ પૃથ્વીકાય સંયમ, ૨ અપ્કાય સંયમ, ૩ તેજિકાય સંયમ, ૪ વાઉકાય સંયમ, ૫ વનસ્પતિકાય સંયમ, ૬ બેઈન્દ્રિય સંયમ, ૭ તેઈન્દ્રિય સંયમ, ૮ ચૌરિન્દ્રિય સંયમ, ૯ પંચેન્દ્રિય સંયમ, ૧૦ પ્રેક્ષ્ય (જોવું) સંયમ

* આ પ્રકારે કરવું અને આ પ્રકારે ન કરવું એવી કાયવ્યાપારની વ્યવસ્થા.

+ મોક્ષમાર્ગને અનુકૂળ.

*હિતકારક, પરિમિત, અસંદિગ્ધ, નિરવધ અને ચોક્કસ અર્થવાણું ભાષણ.

૧૧ ઉપેક્ષ્ય સંયમ, ૧૨ અપહૃત્ય (પરઠવવું) સંયમ, ૧૩ પ્રમૃજ્ય (પૂંજવું) સંયમ, ૧૪ મન સંયમ, ૧૫ વચન સંયમ, ૧૬ કાય સંયમ અને ૧૭ ઉપકરણ સંયમ. વ્રતની પરિપાલના, જ્ઞાનની અભિવૃદ્ધિ અને કષાયની ઉપશાંતિને અર્થે ગુરુકુળવાસ તે અલ્પચર્યા અર્થાત્ ગુરુની આજ્ઞાને આધીન રહેવું તે અલ્પચર્યા=મૈથુન ત્યાગ, મહા-વ્રતની ભાવના અને ઇચ્છિત સ્પર્શ, રસ, રૂપ, ગંધ, શબ્દ તથા વિભૂષાને વિષે અપ્રસન્નતા એ અલ્પચર્યાનાં વિશેષ ગુણો છે.

૭. અનિત્યાશરણ-સંસારૈકત્વાન્યત્વાશુચિત્વાક્ષવ-સંવરનિર્જરા-લોક-ભોધિદુર્લભ-ધર્મસ્વાખ્યાત-તત્ત્વોત્તુચિન્તનમનુપ્રેક્ષા:-

૧ અનિત્ય, ૨ અશરણ, ૩ સંસાર, ૪ એકત્વ, ૫ અન્યત્વ, ૬ અશુચિત્વ, ૭ આક્ષવ, ૮ સંવર ૯, નિર્જરા, ૧૦ લોકસ્વરૂપ, ૧૧ ભોધિ દુર્લભ અને ૧૨ ધર્મને વિષે વર્ણુવેલ તત્ત્વોત્તુ અનુચિન્તન (મનન-નિદિધ્યાસન) તે બાર પ્રકારની અનુપ્રેક્ષા (ભાવના) છે. (પૃષ્ઠ ૮૧થી વાંચો.)

૮. માર્ગાચ્ચવન-નિર્જરાચર્યા પરિષોઢવ્યાઃ પરિષદ્ભાઃ-સમ્યગ્ દર્શનાદિ મોક્ષ માર્ગમાં સ્થિત રહેવા માટે અને * નિર્જરાને અર્થે પરીસહો સહન કરવા યોગ્ય છે.

૯. ક્ષુત-પિપાસા-શીતોષ્ણ-દંશમશક-નાગ્ન્યારતિ-સ્ત્રીચર્યા-નિષઘ્નાશય્યા-ડડકોશવધ-યાચનાડલાભ-રોગ-તૃણસ્પર્શ-મલ-સત્કારપુરસ્કાર-પ્રજ્ઞાડજ્ઞાનાદર્શનાનિ-૧ ક્ષુધા (ભુખ) પરિસહ, ૨-પિપાસા (તૃષ્ણા) પરિસહ, ૩ શીત (ટાઢ) પરિસહ, ૪ ઉષ્ણ (ગરમી) પરિસહ, ૫ દંશ મશક (ડાંસ મચ્છર) પરિસહ, ૬ નાગ્ન્ય (ભુનાં મેલાં લુગડાં) પરિસહ, ૭ અરતિ (સંયમમાં ઉદ્વેગ ન થાય તે) પરિસહ ૮ સ્ત્રી પરિસહ, ૯ ચર્યા (વિહાર) પરિસહ, ૧૦ નિષઘ્ના (સ્વાધ્યાય માટે સ્થિરતા) પરિસહ, ૧૧ શય્યા પરિસહ, ૧૨ આકોશ પરિસહ,

* દર્શન અને પ્રજ્ઞા એ બે માર્ગમાં સ્થિત રહેવાના અને બાકીના ૨૦ નિર્જરાને અર્થે જાણના-સમયસાર પ્રકરણે.

૧૩ વધ પરિસહ, ૧૪ યાચના પરિસહ, ૧૫, અલાભ પરિસહ, ૧૬-
રોગ પરિસહ, ૧૭ તૃણરૂપર્થ પરિસહ, ૧૮ મલ પરિસહ, ૧૯-
સત્કાર પરિસહ, ૨૦ પ્રજ્ઞા પરિસહ, ૨૧ અજ્ઞાન પરિસહ ૨૨
મિથ્યાત્વ પરિસહ, એ બાવીશ પ્રકારે પરિસહ જાણવા (૫૪ ૭૭
થી વાંચો.)

૧૦. સૂક્ષ્મસંપરાય—અગ્રસ્થ-વીતરાગયોશ્ચતુર્દશ—સૂક્ષ્મસંપરાય
ચારિત્રવાળાને અને હ્રસ્વસ્થવીતરાગ ચારિત્રવાળાને ચૌદ પરિસહ હોય
છે. ક્ષુધા, પિપાસા, શીત, ઉષ્ણ, દંશમશક, ચર્મા, પ્રજ્ઞા, અજ્ઞાન,
અલાભ, શય્યા, વધ, રોગ, તૃણરૂપર્થ અને મલ એ ૧૪ હોય છે.
૧૧. એકાદશ જિને—તેરમે ગુણુકાણે અગ્યાર પરિસહ હોય છે.
ક્ષુધા, પિપાસા, શીત, ઉષ્ણ, દંશમશક, ચર્મા, શય્યા વધ, રોગ,
તૃણરૂપર્થ અને મલ એ અગ્યાર.

૧૨ બાહરસંપરાયે સર્વે—બાહર સંપરાય ચારિત્ર (નવમા ગુણુ-
કાણા સુધી) સર્વ એટલે બાવીશ પરિસહ હોય છે..

૧૩. જ્ઞાનાવરણે પ્રજ્ઞાડજ્ઞાને—જ્ઞાનાવરણના ઉદયે પ્રજ્ઞા અને
અજ્ઞાન એ બે પરિસહો હોય છે.

૧૪. દર્શનમોહાન્તરાયયોરદર્શનાભાસૌ—દર્શનમોહાવરણ અને
અંતરાય કર્મના ઉદયે અદર્શન (મિથ્યાત્વ) અને અલાભ પરીસહ
અનુક્રમે હોય છે.

૧૪. ચારિત્રમોહે નાગન્યારતિ—સ્ત્રીનિષદ્ધા—ડકોશ યાચના—સત્કાર
પુરસ્કારા:—ચારિત્રમોહના ઉદયે નાગન્ય (અચેલક) અરતિ, સ્ત્રી,
નિષદ્ધા, આક્રોશ, યાચના અને સત્કાર એ સાત પરીસહ હોય છે.

૧૬ વેદનીયે શેષા:—વેદનીયના ઉદયે બાકીના અગ્યાર પરીસહ
હોય છે. જિનને જે અગ્યાર હોય તે અહીં જાણવા. એટલે જ્ઞાના-
વરણ, દર્શનમોહ, અન્તરાય અને ચારિત્રમોહના ઉદયે જે ૧૧ પ-
રિસહો હોય છે તે શિવાયના ૧૧ વેદનીયના ઉદયે હોય છે.

૧૭. એકાદયો ભાજ્યા યુગપદ્ધેકોનવિંશતે:—એ બાવીશ પરિસહ-

મ્માંથી એકથી માંડીને ૧૯ પરિસહ સુધી એક સાથે એક પુરુષને હોષ શકે છે. કેમકે શીત અને ઉષ્ણમાથી એક હોય અને અર્ચા, નિષણ તથા શય્યા એ ત્રણમાથી એક સંભવે, કેમકે એક બીજાથી વિરોધી છે. માટે એક સાથે ૧૯ પરિસહ હોય.

૧૮. સામાયિક-ચ્છેદોપસ્થાપ્ય-પરિહારવિશુદ્ધિ-સૂક્ષ્મસંપરાય-યથાખ્યાતાનિ ચારિત્રમ્—૧ સામાયિક સંયમ, ૨ ચ્છેદોપસ્થાપ્ય સંયમ ૩ પરિહાર વિશુદ્ધિ ૪ સૂક્ષ્મ સંપરાય અને ૫ યથાખ્યાત સંયમ, એ પાંચ ચારિત્રના ભેદ છે. (પૃષ્ઠ ૮૪ થી જુઓ.)

૧૯. અનશનાવમૌદ્ય-વૃત્તિપરિસંખ્યાન-રસપરિત્યાગ-વિવિક્ત શય્યાસન-કાયકલેશા બાહ્યાં તપઃ—અનશન (આહારનો ત્યાગ) અવમૌદ્ય (ઉણોદરી—એ ચાર ક્વળ ઉણા રહેવું), વૃત્તિપરિસંખ્યાન (આજીવિકાનો નિયમ, ભોજ્ય ઉપભોગ્ય પદાર્થની ગણતરી રાખવી), રસપરિત્યાગ (છ વિગયનો ત્યાગ—ઢોલુપતાનો ત્યાગ), વિવિક્ત શય્યાસનતા (અન્ય સંસર્ગ વિનાનાં શય્યા અને આસન) અને કાયકલેશ (લોચ, આતાપના આદિ કષ્ટ), એ છ પ્રકારના બાહ્યતપ જણવા.

૨૦. પ્રાયશ્ચિત-વિનય-વૈયાવૃત્ય-સ્વાધ્યાય-વ્યુત્સર્ગ-ધ્યાનાન્યુત્તરમ્—પ્રાયશ્ચિત, વિનય, વૈયાવૃત્ય, સ્વાધ્યાય, વ્યુત્સર્ગ (કાયોત્સર્ગ) અને ધ્યાન (ધર્મ ધ્યાન અને શુક્લધ્યાન), એ અભ્યંતર તપના છ ભેદ છે.

૨૧. નવ-ચતુ-દશ-પંચ-દ્વિભેદ યથાક્રમં પ્રાગ્ધ્યાનાત્—એ અભ્યંતર તપના અનુક્રમે નવ, ચાર, દશ, પાંચ અને એ ભેદ ધ્યાનની અગાઉના (પ્રાયશ્ચિતાદિના) છે

૨૨. આલોચન-પ્રતિક્રમણ-તદુભય-વિવેક-વ્યુત્સર્ગ-તપ-ચ્છેદ-પરિહારોપસ્થાપનાનિ—આલોચણ (શુર આગળ પ્રકાશવું), પ્રતિક્રમણ (મિચ્છામિ દુક્કડં દેવું), તે બંને, વિવેક (ત્યાગ પરિણામ), કાયોત્સર્ગ, તપ, ચારિત્રપર્યાયનો છેદ, પરિહાર (ત્યાગ-ગમ્મ બહાર) અને ઉપસ્થાપન (ફરી ચારિત્ર આપવું), એ નવ ભેદ (પ્રાયશ્ચિત્તના) છે.

૨૩. જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રોપચારાઃ—જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રનો વિનય

અને ઉપચાર (જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રી યોજના કરતાં અધિક ગુણવાળાનો ઉચિત વિનય કરવો), એમ વિનય ચાર પ્રકારે છે.

૨૪. આચાર્યોપાધ્યાય-તપસ્વિ-શૈક્ષક-ગ્લાન-ગણુ-કુલ-સંઘ-સાધુ-સમનોજ્ઞાનામ્—૧ આચાર્ય, ૨ ઉપાધ્યાય, ૩ તપસ્વિ, ૪ નવીન દીક્ષિત, ૫ ગ્લાન (રોગી), ૬ ગણુ (સ્થવિરની સંતતિ-જૂદા જૂદા આચાર્યના શિષ્યો છતાં એક આચાર્ય પાસે વાચના લેતા હોય તેવો સમુદાય), ૭ કુલ (એક આચાર્યની સંતતિ), ૮ સંઘ, ૯ સાધુ અને ૧૦ મનોહર ચારિત્રને પાલન કરનાર મુનિ, એ દશનો વેચાવચ્ચ અન્ન પાન આસન શયન ઇત્યાદિ આપવા વડે કરીને કરવો.

૨૫. વાચના-પૃચ્છના-ડતુપ્રેક્ષા-ડડમ્નાય-ધર્મોપદેશાઃ—૧ વાચના (પાઠ લેવો), ૨ પૃચ્છના (પૂછવું), ૩ અતુપ્રેક્ષા (મૂળ તથા અર્થનો મનથી અભ્યાસ કરવો), ૪ આમ્નાય (પરાવર્તના-બહુલું સંભાળી જવું) અને ૫ ધર્મોપદેશ કરવો એ પાંચ પ્રકારે સ્વાધ્યાય જાણવો.

૨૬. આહ્યાધ્ય-તરોપધ્યાઃ—વ્યુત્સર્ગ એ પ્રકારે છે—આહ અને અધ્યતર. આહ વ્યુત્સર્ગ ચાર પ્રકારની ઉપધિનો જાણવો અને અધ્યતર વ્યુત્સર્ગ શરીર અને કયાયનો જાણવો.

૨૭. ઉત્તમસંહનનસ્યૈકાગ્ર-ચિન્તાનિરોધોધ્યાનમ્—ઉત્તમ સંહનન (વજ્રપદ્મપનારાય, રૂપભનારાય, નારાય અને અર્ધનારાય એ ચાર સંઘયણ) વાળા જીવોને એકાગ્રપણે ચિન્તાનો રોધ તે ધ્યાન જાણવું.

૨૮. આમુહૂર્તાત—તે ધ્યાન એક મુહૂર્ત પર્યંત રહે છે.

૨૯. આર્તિ-રૌદ્ર-ધર્મ-શુકલાનિ—આર્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાન ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાન એમ ધ્યાન ચાર પ્રકારે છે.

૩૦. પરે મોક્ષ-હેતુ—પાછલાં બે ધ્યાન મોક્ષના હેતુ છે.

૩૧. આર્ત-મમનોજ્ઞાનાં સંપ્રયોગે તદ્વિપ્રયોગાય સ્મૃતિ-સમન્વાહારઃ—અનિષ્ટ વસ્તુઓનો યોગ થયે છતે તે અનિષ્ટ વસ્તુનો વિયોગ કરવા માટે સ્મૃતિ સમન્વાહાર (ચિન્તા કરવી) કરવો તે આર્તધ્યાન જાણવું.

૩૨. વેદનાયાશ્ચ—વેદના પ્રાપ્ત થયે છતે તે દૂર કરવા ચિંતા કરવી તે આત્મધ્યાન છે.

૩૩. વિપરીત મનોજ્ઞાનામ—મનોજ્ઞ વેદનાનું વિપરીત ધ્યાન સમજવું અર્થાત મનોજ્ઞ વિષયનો વિયોગ થયે છતે તેની પ્રાપ્તિને અર્થે ચિંતા કરવી તે આત્મધ્યાન જાણવું.

૩૪. નિદાનં ચ—કામ વડે કરી ઉપહત છે ચિત્ત જેનું એવા જીવે પુનર્જન્મમાં તેવા વિષયો મેળવવા માટે 'જે નિયાણું કરે તે' આત્મધ્યાન છે.

૩૫. તદવિરત-દેશવિરત-પ્રમત્તસંયતાનામ—તે આત્મધ્યાન અવિરતિ, દેશવિરતિ અને પ્રમત્ત સંયતોને હોય છે. (માર્ગ પ્રાપ્તિ પછીની અપેક્ષાએ આ વાત સમજવી.)

૩૬. હિંસા-નૃત-સ્તેય-વિષયસંરક્ષણેભ્યો રૌદ્ર-મવિરત-દેશ-વિરતયોઃ—હિંસા, અનૃત (અસત્ય) ચોરીને અર્થે અને વિષય (પદાર્થ)ની રક્ષાને અર્થે સંકલ્પ વિકલ્પ કરવા તે રૌદ્રધ્યાન જાણવું તે અવિરતિ અને દેશવિરતિને હોય છે.

૩૭. આજ્ઞા-પાય-વિપાક-સંસ્થાનવિચર્યાય ધર્મ-મપ્રમત્ત-સંયતસ્ય—૧ આજ્ઞાવિચર્ય (જિનાજ્ઞાનો વિવેક), ૨ અપાય વિચર્ય (સન્માર્ગથી પડવા વડે થતી પીડાનો વિવેક); ૩ વિપાક વિચર્ય (કર્મફળના અનુભવનો વિવેક) અને સંસ્થાન વિચર્ય (લોકની આકૃતિનો વિવેક)ને અર્થે જે વિચારણા તે ધર્મધ્યાન કહેવાય છે; તે અપ્રમત્ત સંયતને હોય છે.

૩૮. ઉપશાન્ત-ક્ષીણકપાયથોશ્ચ—ઉપશાન્તકપાય અને ક્ષીણકપાય શુભકાણાવાળાને ધર્મધ્યાન હોય છે.

૩૯. શુક્લે ચાદે—શુક્લધ્યાનના પહેલા બે ભેદ પૂર્વે જાણનાર શ્રુત કેવળી ઉપશાન્તકપાયી અને ક્ષીણ કપાયીને હોય છે.

૪૦. પરે કેવલિનઃ—શુક્લધ્યાનના પાછલા બે ભેદ કેવળીને જ હોય છે.

૪૧. પૃથક્તૈકત્વવિતર્ક-સૂક્ષ્મક્રિયાપ્રતિપાતિ-અપરતક્રિયા-

નિવૃત્તીનિ—૧ પૃથક્ત્વ વિતર્ક, ૨ એકત્વ વિતર્ક, ૩ સૂક્ષ્મક્રિયા અપ્રતિપાતિ અને ૪ વ્યુપરતક્રિયા નિવૃત્તિ, એમ ચાર પ્રકારે શુક્લધ્યાન જાણવું.

૪૨. તત્ત્વેક-કાયયોગાયોગાનામ—તે શુક્લધ્યાન ત્રણ યોગવાળાને, ત્રણમાંથી એક યોગવાળાને, કાય યોગવાળાને અને અયોગીને અનુક્રમે હોય છે. અર્થાત્ ત્રણ યોગવાળાને પૃથક્ત્વ વિતર્ક, ત્રણમાંથી એક યોગવાળાને એકત્વ વિતર્ક, કેવલ કાયયોગવાળાને સૂક્ષ્મક્રિયા અપ્રતિપાતિ અને અયોગીને વ્યુપરતક્રિયા નિવૃત્તિ નામનું ધ્યાન હોય છે.

૪૩. એકાશ્રયે સવિતર્કે પૂર્વે—પૂર્વનાં જે શુક્લધ્યાન એક દ્રવ્યાશ્રયી વિતર્ક સહિત હોય છે (પ્રથમ પૃથક્ત્વવિતર્ક વિચાર સહિત છે.)

૪૪. અવિચારં દ્વિતીયમ—વિચાર રહિત અને વિતર્ક સહિત બીજું શુક્લધ્યાન હોય છે.

૪૫. વિતર્કઃ શ્રુતમ્—યથાયોગ્ય શ્રુતજ્ઞાન તે વિતર્ક જાણવો.

૪૬. વિચારોઽર્થવ્યગ્ન-યોગ-સંક્રાન્તિઃ—અર્થ, વ્યંગન અને યોગનું જે સંક્રમણ તે વિચાર.

આ અભ્યંતર તપ સંવર હોવાથી નવીન કર્મ સંચયનો નિષેધક છે, નિર્જરાશ્ચ ક્ષણ આપનાર હોવાથી કર્મની નિર્જરા કરવાવાળો છે. અને નવીન કર્મનો પ્રતિષેધક તથા પૂર્વોપાર્જિત કર્મનો નાશક હોવાથી મોક્ષમાર્ગને પ્રાપ્ત કરાવનાર છે.

૪૭. સમ્યગ્દષ્ટિ-આવક-વિરતા-ન-તત્ત્વિયોજક-દર્શનમોહક્ષય-કોપશમકોપશાન્ત-મોહક્ષયક-ક્ષીણમોહ-જિનાઃકમશોડસંખ્યેય ગુણ નિર્જરાઃ—સમ્યગ્દષ્ટિ, આવક, વિરત (સાધુ), અનન્તાનુબંધનો નાશ કરનાર, દર્શનમોહક્ષયક, મોહને શમાવતો, ઉપશાન્ત-મોહ, મોહને ક્ષીણ કરતો, ક્ષીણમોહ અને કેવળીમહારાજ એ ઉત્તરોત્તર એક એકથી અસંખ્ય ગુણ અધિક નિર્જરા કરવાવાળો છે.

૪૮. પુલાક-ખકુશ-કુશીલ-નિર્ઋન્થરનાતકા નિર્ઋન્થાઃ—પુલાક (જનકચિત આગમથી પતિત ના થાય તે), ખકુશ (શિથિલાચારી

પણ નિર્ગ્રંથ શાસન ઉપર પ્રીતિ રાખનાર), કુશીલ (સંયમ પાળવામાં પ્રવૃત્ત પણ પોતાની ઇંદ્રિયો સ્વાધીન નહિ રહેવાથી ઉત્તર ગુણોને પાળી શકે નહિ અને કારણ મળ્યે જેને કષાય ઉત્પન્ન થાય તે), નિર્ગ્રંથ (વિચરતા વીતરાગ હજારથ), સ્નાતક (સયોગી કેવળી, શૈલેશી પ્રતિપન્ન કેવળી), એ પાંચ પ્રકારના નિર્ગ્રંથ હોય છે.

૪૯. સંયમ-શ્રુત-પ્રતિસેવના-તીર્થ-લિંગ-લેશ્યોપપાત-સ્થાન-વિકલ્પતઃ સાધ્યાઃ—એ પાંચ નિર્ગ્રંથો સંયમ, શ્રુત, પ્રતિસેવના, તીર્થ, વેષ, લેશ્યા, ઉપપાત અને સ્થાન, એ વિકલ્પ વડે કરીને સાધ્ય છે. અર્થાત્ સંયમ, શ્રુત આદિ બાબતોમાં ફેટલા-પ્રકારના નિર્ગ્રંથો લાભે તે ઘટાડવું.

તે આ પ્રમાણે—સામાયિક અને હેઠોપસ્થાપ્ય ચારિત્રે પુલાક, બકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલ એ ત્રણ પ્રકારના સાધુ હોય. પરિહારવિશુદ્ધિ અને સૂક્ષ્મસંપ્રસાય ચારિત્રેકષાય કુશીલ હોય. યથાખ્યાત ચારિત્રે નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતક હોય.

પુલાક, બકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલ એ ત્રણ પ્રકારના સાધુઓ ઉત્કૃષ્ટી દશ પૂર્વધર હોય. કષાય કુશીલ અને નિર્ગ્રંથ ચૌદ પૂર્વધર હોય. પુલાક જઘન્યથી આચાર વસ્તુ (નવમા પૂર્વનો અમુક ભાગ) સુધી શ્રુત જાણે, બકુશ, કુશીલ અને નિર્ગ્રંથોને જઘન્યથી આઠ પ્રવચન માતા જેટલું શ્રુત હોય. સ્નાતક-કેવળજ્ઞાની શ્રુતરહિત હોય. (શ્રુતજ્ઞાન ક્ષયોપશમ ભાવથી થાય છે, કેવળીને તે ભાવ નથી, પણ ક્ષાયિક ભાવ છે, માટે શ્રુતજ્ઞાન કેવળીને ન હોય.)

પ્રાચ્ય મૂળ ગુણ (પાંચ મહાવ્રત) અને રાત્રિભોજન વિરમણ એ છ માંહેલાં કોઈ પણ વ્રતને પરની ગ્રેરણા અને આગ્રહથી દૂષિત કરવાવાળા પુલાક હોય. ફેટલાક આચાર્ય કહે છે કે દ્વિત મૈથુન વિરમણને પુલાક દૂષિત કરે છે. બકુશ બે પ્રકારના છે. ઉપકરણમાં મમતા રાખનાર એટલે ધણા મૂલ્યવાળા ઉપકરણો એકઠાં કરીને વિશેષ એકત્ર કરવાની ઇચ્છાવાળા હોય તે ઉપકરણ બકુશ અને

શરીર શોભામાં જેનું મન તત્પર છે એવા હંમેશાં વિભૂષા કરનારા શરીરઅકુશ કહેવાય છે, પ્રતિસેવનાકુશીલ હોય તે મૂળ ગુણને પાળે અને હિતર ગુણમાં કાંઈ કાંઈ વિરાધના કરે છે. કષાયકુશીલ, નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતક એ ત્રણ નિર્ગ્રંથોને કાઢી જતની પ્રતિસેવના (દ્વિષણ) નથી.

સર્વ તીર્થ કરેના તીર્થમાં પ્રાંતે પ્રકારના સાધુઓ હોય. એક આચાર્ય સાને છે કે-પુલાક, અકુશ, પ્રતિસેવનાકુશીલ એ તીર્થમાં નિલ હોય; આકીના સાધુઓ તીર્થની હયાતીમાં અગર તીર્થ હયાતી ન હોય સારે હોય.

લિંગ (સાધુ-વેશ) જે પ્રકારે છે, દ્વિષણ રત્નેકરણ મુહપતિ વિગેરે અને જાત્ર લિંગ જ્ઞાન, દર્શન અને આરત્ર સર્વ સાધુઓ ભાવન લિંગે હોયજ, દ્રવ્યલિંગે લજના જાણવી. (એટલે હોય, અથવા ન પણ હોય મરદેવી વિગેરેની પેઠે.) દુઃકાઃકાળવાળાને હોય અથવા ન હોય અને દીર્ઘ કાળવાળાને અવશ્ય હોય.

પુલાકને જેદવી ત્રણ લેસ્યા હોય. અકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલને છએ લેસ્યા હોય. પરિહારવિશુદ્ધિ આરત્રવાળા કષાય કુશીલને જેદવી ત્રણ લેસ્યા હોય. સુકમસપ્તરાયવાળા કષાયકુશીલને તથા નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતકને કુકાશુકલ લેસ્યા હોય. અયોગી શૈલેશીપ્રાપ્ત તો અલેશી હોય.

પુલાક ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા દેવપણે સહસ્રાર દેવલોકે ઉપજે. અકુશ અને પ્રતિસેવનાકુશીલ આવીશ સાગરોપમ સ્થિતિ સુધીના દેવપણે આરણ અચ્યુત દેવલોકમાં ઉપજે. કષાયકુશીલ અને નિર્ગ્રંથ સર્વાર્થસિદ્ધમાં ઉપજે. સર્વે સાધુઓ જઘન્યથી પદ્યોપમ પૃથ્વકલના આયુવાળા સૌધર્મ કલ્પમાં ઉપજે. સ્નાતક નિર્વાણ પદને પામે.

હવે સ્થાન આશ્રયી કહે છે—કષાયનિમિત્તક સંયમસ્થાને અસંખ્યાતા છે, તેમાં સર્વથી જઘન્ય લબ્ધિસ્થાનકો પુલાક અને કષાયકુશીલને હોય. તે અને એક સાથે અસંખ્યાતા સ્થાને લાભે પછી પુલાક વિચ્છેદ પામે અને કષાયકુશીલ અસંખ્યાતા સ્થાને

એકલો લાલે. પછી કષાયકુશીલ, પ્રતિસેવનાકુશીલ અને બકુશ કુશીલ એક સાથે અસંખ્યાતાં સ્થાને લાલે. પછી બકુશ વિચ્છેદ પામે. પછી અસંખ્યાતાં સ્થાને જઈને પ્રતિસેવના કુશીલ વિચ્છેદ પામે. પછી અસંખ્યાતાં સ્થાને જઈને કષાય કુશીલ વિચ્છેદ પામે. અડીથી ઉપર અકષાય સ્થાનો છે, લાં નિર્ગ્રંથજ જાય. તે પણ અસંખ્યાતાં સ્થાને જઈને વિચ્છેદ પામે. આથી ઉપર એકજ સ્થાને જઈને નિર્ગ્રંથ સ્નાતક નિર્વાણ પામે. એઓની સંયમવ્રતિ અનંતાનંત ગુણી હોય છે.

અથ દશમોડ્યાયઃ (મોક્ષનું સ્વરૂપ.)

૧. મોહક્ષ્યાદ્ જ્ઞાન-દર્શનાવરણાન્તરાય-ક્ષયાચ્ચ કેવલમ્-મોહનીયનો ક્ષય થવાથી અને જ્ઞાન-દર્શનાવરણના તથા અંતરાયના ક્ષય થકી કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે.

આ ચાર કર્મ પ્રકૃતિનો ક્ષય કેવળજ્ઞાનનો હેતુ છે, સૂત્રમાં “મોહ ક્ષ્યાદ્ ” એમ જુદું ગ્રહણ કર્યું છે તે કર્મ દર્શાવવાને માટે જણવું, તેથી એમ સૂચનાય છે કે મોહનીય કર્મ પ્રથમ સર્વથા ક્ષય પામે, તે પછી અંતર્મુદ્દર્તમાં જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ અને અંતરાય એ ત્રણ કર્મનો એક સાથે ક્ષય થાય ત્યારે કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય.

૨. બન્ધ-હૃત્પભાવ-નિર્જરાક્યામ-અંતર્યામિ-કારણો (મિથ્યાદર્શન અવિરતિ આદિ)ના અભાવથી, અને બાંધેલાં કર્મની નિર્જરાથી સમ્યગ્દર્શનાદિની યાવત્ કેવલ જ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થાય છે.

૩. કૃત્સ્ન-કર્મક્ષયો મોક્ષઃ-સઠળ કર્મનો ક્ષય તે મોક્ષ કહેવાય છે.

૪. ઔપશમિકાદિ-ભવ્યત્વાભાવાચ્ચાન્યત્ર કેવલસમ્યક્ત્વ-જ્ઞાન-દર્શન-સિદ્ધત્વેભ્યઃ-કેવળ (ક્ષાયિક) સમ્યક્ત્વ, કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શન અને સિદ્ધત્વ (આ ક્ષાયિક ભાવો સિદ્ધને નિરંતર હોય

જદર્શન સમ્પન્ન ક્ષયે કેવળ સમ્યક્ત્વ, જ્ઞાનાવરણના ક્ષયે કેવળજ્ઞાન, દર્શનાવરણના ક્ષયે કેવળદર્શન, અને સનસ્ત કર્મના ક્ષયે સિદ્ધત્વ પ્રાપ્ત થાય છે.

માટે) શિવાય બાકીના ઔપચારિકાદિ બાવ અને લગ્યત્વનો અભાવ થવાથી મોક્ષ થાય છે.

૫. તદનન્તરમૂર્ધ્વં ગચ્છત્યાલોકાન્તાત્-તે (સકળ કર્મના ક્ષય) પછી જીવ ઉંચે લોકાન્ત સુધી જાય છે. કર્મનો ક્ષય થયે છતે દેહ-વિયોગ, સિધ્ધમાન ગતિ અને લોકાન્તની પ્રાપ્તિ એ ત્રણે આ મુક્ત જીવને એક સમયે એક સાથે થાય છે. પ્રયોગ-(વીર્યાંતરાયના ક્ષય અથવા ક્ષયોપશમ દ્વારા ચેષ્ટા રૂપ) પરિણામથી અથવા સ્વભાવિક ઉત્પન્ન થયેલ ગતિ ક્રિયા વિશેષનો કાર્ય દ્વારા ઉત્પત્તિ કાળ, કાર્યારંભ અને કારણનો વિનાશ જેમ એક સાથે થાય છે, તેમ અહીં પણ સમજવું.

૬. પૂર્વપ્રયોગા-દસંગત્વાદ્-બન્ધચ્છેદા-તથાગતિપરિણામચ્ચ તદ્ગતિઃ-પૂર્વના પ્રયોગ થકી, (પુરૂષ પ્રયત્નથી દંડવડે ચક્રના ભ્રમણની જેમ.) અસંગપણા થકી, (કર્મનો વિયોગ થવાથી માટીથી લેપાયેલ તુંબડીની જેમ) બંધ છેદ થકી (એરંડગુચ્છની જેમ) અને સિદ્ધની ગતિનો સ્વભાવ (જીવની સ્વાભાવિક) ઉર્ધ્વગતિ હોવાથી તે મુક્ત જીવોની ગતિ (ગમન) થાય છે.

૭. ક્ષેત્ર-કાલ-ગતિ-લિંગ-તીર્થ-ચારિત્ર-પ્રત્યેકબુદ્ધ્યોપોદિત-જ્ઞાનાવગાહનાન્તર-સંખ્યાદેપબહુત્વતઃ સાધ્યાઃ-ક્ષેત્ર, કાલ, ગતિ, લિંગ, તીર્થ, ચારિત્ર, પ્રત્યેક બુદ્ધ્યોપોદિત, જ્ઞાન, અવગાહના, અન્તર, સંખ્યા અને અદ્ય બહુત્વ-એ બાર અનુયોગ દ્વારાથી સિદ્ધનો વિચાર કરવો.

તેમાં પૂર્વભાવ પ્રજ્ઞાપનીય અને પ્રત્યુત્પન્ન ભાવ પ્રજ્ઞાપનીય-એ બે નયના અપેક્ષાએ સિદ્ધનો વિચાર કરવાનો છે. અતીતકાલના ભાવને જણાવનાર પૂર્વભાવપ્રજ્ઞાપનીય નય કહેવાય છે, અને વર્તમાન ભાવને જણાવનાર પ્રત્યુત્પન્નભાવપ્રજ્ઞાપનીય નય કહેવાય છે.

૧ ક્ષેત્ર-કયા ક્ષેત્રમાં સિદ્ધ થાય ? પ્રત્યુત્પન્ન ભાવપ્રજ્ઞાપનીય નયને અત્રથી સિદ્ધિ ક્ષેત્રમાં સિદ્ધ થાય છે. પૂર્વભાવ પ્રજ્ઞાપનીય

નયની વિવક્ષાથી જન્મની અપેક્ષાએ પંનર કર્મશૂભિમાં ઉત્પન્ન થયેલો સિદ્ધ થાય છે, અને સંહરણની અપેક્ષાએ મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં રહેલો સિદ્ધિપદને પામે છે. તેમાં પ્રમત્ત સંયત અને દેશ વિરતિનું સંહરણ થાય છે. સાધ્વી, વેદરહિત, પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્રવાળા, પુલાકચારિત્રી, અપ્રમત્તસંયત, અહિં પૂર્વધર, અને આહારક શરીરી-એઓનું સંહરણ થતું નથી. ઋગ્ચુદ્ધત અને શ્વેદાદિ ત્રણ નયો પ્રત્યુત્પન્ન ભાવને જણાવે છે, અને ખાડીના નૈગમાદિક ત્રણ નયો પૂર્વભાવ (અતીત) તથા પ્રત્યુત્પન્ન (વર્તમાન) ભાવ-એ બન્નેને જણાવે છે.

૨ કાલ—કયા કાળે સિદ્ધ થાય છે ? અહીં પણ બે નયની અપેક્ષાએ વિચાર કરવો આવશ્યક છે. પ્રત્યુત્પન્નભાવપ્રસાપનીય નયની વિવક્ષાથી કાલના અભાવમાં સિદ્ધ થાય છે. (ક્રમિકે સિદ્ધિ ક્ષેત્રમાં કાળનો અભાવ છે.) પૂર્વભાવપ્રસાપનીય નયની વિવક્ષાએ જન્મ અને સંહરણની અપેક્ષાએ વિચાર કરવાનો છે, જન્મથી સામાન્ય રીતે અવસર્પિણીમાં, ઉત્સર્પિણીમાં અને નોઉત્સર્પિણી-અવસર્પિણીમાં ઉત્પન્ન થયેલો સિદ્ધ થાય છે. (નોઉત્સર્પિણી-અવસર્પિણીકાલ મહા-વિદેહ ક્ષેત્રમાં છે.) અને વિશેષથી અવસર્પિણીમાં સુષમ દુઃષમા આરાના સંખ્યાતાં વર્ષ ખાડી રહે ત્યારે જન્મેલો સિદ્ધિપદને પામે, દુઃષમસુષમા નામે ચોથા આરાનો, તથા ચોથા આરામાં ઉત્પન્ન થયેલો દુઃષમા નામે પાંચમા આરામાં મોક્ષે જાય, પણ પાંચમાં આરામાં જન્મેલો મોક્ષે ન જાય. સંહરણને આશ્રયી સર્વ કાલમાં-અવસર્પિણી, ઉત્સર્પિણી અને નોઉત્સર્પિણી-અવસર્પિણી કાલમાં મોક્ષે જાય.

૩ ગતિ—પ્રત્યુત્પન્ન ભાવપ્રસાપનીય નયની વિવક્ષાથી સિદ્ધિ ગતિમાં સિદ્ધ થાય, પૂર્વભાવ પ્રસાપનીય નયના બે પ્રકાર છે—અનન્તર પશ્ચાત્ કૃતગતિક અન્ય ગતિના આંતર રહિત અને એકાન્તર પશ્ચાત્ કૃત ગતિક (એક મનુષ્ય ગતિના અંતરવાળા). અનન્તર પશ્ચાત્ કૃત-ગતિક નયની વિવક્ષાથી મનુષ્યગતિમાં ઉત્પન્ન થયેલો મોક્ષે જાય છે.

એકાન્તર પશ્ચાત્કૃતિક નયની અપેક્ષાએ સર્વગતિથી આવેલો સિદ્ધિ-
પદને પામે છે.

૪ લિંગ—લિંગની અપેક્ષાએ અન્ય વિકલ્પ છે, તેના ત્રણ
પ્રકાર છે—૧ દ્રવ્યલિંગ, ૨ ભાવલિંગ, અને ૩ અલિંગ. પ્રત્યુત્પન્ન ભાવ-
ની અપેક્ષાએ લિંગ રહિત સિદ્ધ થાય છે, પૂર્વભાવની અપેક્ષાએ
ભાવલિંગી (ભાવચારિત્રી) સ્વલિંગે (સાધુને વેષે) સિદ્ધ થાય છે.
દ્રવ્યલિંગના ત્રણ પ્રકાર છે—સ્વલિંગ, અન્યલિંગ, અને ગૃહલિંગ,
તેને આશ્રયી ભગના જાણુવી. સર્વ ભાવલિંગને પ્રાપ્ત થયેલ
મોક્ષે જાય છે.

૫ તીર્થ—તીર્થકરના તીર્થમાં તીર્થકર સિદ્ધ થાય છે—તીર્થ-
કરણું અનુભવીને મોક્ષે જાય છે, નોતીર્થકર પ્રત્યેક ભુક્ષાદિ થઈ
સિદ્ધ થાય છે, અને અતીર્થકર—સાધુઓ થઈ સિદ્ધ થાય છે. એ
પ્રમાણે તીર્થકરીના તીર્થમાં પણ પૂર્વોક્ત ભેદવાળા સિદ્ધ થાય છે.

૬ ચારિત્ર—પ્રત્યુત્પન્નભાવની અપેક્ષાએ નોચારિત્રી નોઅચા-
રિત્રી સિદ્ધ થાય છે, પૂર્વ ભાવ પ્રઘાપનીયના બે ભેદ છે.—૧ અન-
ન્તર પશ્ચાત્કૃતિક, અને ૨. પરંપર પશ્ચાત્કૃતિક. ૧ અનન્તર
પશ્ચાત્કૃતિક (જેને કોઈ અન્ય ચારિત્રનું અંતર નથી એવા) નયની
અપેક્ષાએ યથાખ્યાત ચારિત્રી સિદ્ધ થાય છે. પરંપર પશ્ચાત્કૃતિક
(અન્ય ચારિત્ર વડે સાન્તર) નયના વ્યંજિત અને અવ્યંજિત એ
બે ભેદ છે. અવ્યંજિત=સામાન્યતઃ સંખ્યામાત્રથી કહેલ, અને
વ્યંજિત એટલે વિશેષ નામદ્વારા કહેલા. અવ્યંજિતની અપેક્ષાએ
ત્રણ ચારિત્રવાળા, ચાર ચારિત્રવાળા, અને પાંચ ચારિત્રવાળા
સિદ્ધ થાય છે. વ્યંજિતનયની અપેક્ષાએ સામાયિક, સૂક્ષ્મ-
સંપરાય, અને યથાખ્યાત ચારિત્રવાળા સિદ્ધ થાય છે. અથવા
છેદોપસ્થાપનીય, સૂક્ષ્મસંપરાય અને યથાખ્યાત ચારિત્રવાળા સિદ્ધ
થાય છે. અથવા સામાયિક, છેદોપસ્થાપનીય, સૂક્ષ્મસંપરાય, અને
યથાખ્યાત ચારિત્રવાળા સિદ્ધ થાય છે. અથવા છેદોપસ્થાપનીય,

પરિહાર વિશુદ્ધિ, સૂક્ષ્મસંપરાય અને યથાખ્યાત ચારિત્રવાળા સિદ્ધ થાય છે. સામાયિક, હેઠોપસ્થાપનીય, પરિહાર વિશુદ્ધિ, સૂક્ષ્મસંપરાય અને યથાખ્યાત ચારિત્રવાળા સિદ્ધ થાય છે.

૭ પ્રત્યેક બુદ્ધબોધિત—સ્વયંબુદ્ધના બે બેદ-તીર્થંકર અને પ્રત્યેક બુદ્ધ, બુદ્ધ બોધિતના બે પ્રકાર-પરબોધક અને માત્ર પોતાનું જ હિતકરનારા—એ રીતે પ્રત્યેકબુદ્ધ બોધિત સિદ્ધના ચાર પ્રકાર છે.

૮ જ્ઞાન—પ્રત્યુત્પન્નભાવ નયની અપેક્ષાએ કેવલી સિદ્ધ થાય છે, પૂર્વભાવપ્રગાપનીયના અનન્તર પશ્ચાત્ કૃતિક અને પરંપર પશ્ચાત્કૃતિક—એ બે પ્રકાર છે. અને તે બન્નેના બ્યંજિત અને અબ્યંજિત એવા બબે બેદ છે. અબ્યંજિતમાં બે ત્રણ અને ચાર જ્ઞાન વડે સિદ્ધ થાય છે અને બ્યંજિતમાં મતિ શ્રુત, વડે, મતિ, શ્રુત અવધિ વડે, મતિ શ્રુત મનપર્યાય વડે અને મતિ, શ્રુત, અવધિ અને મન:પર્યાય વડે સિદ્ધ થાય છે.

૯ અવગાહના—અવગાહના બે પ્રકારની છે—ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય. ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ધનુષ પૃથક્ત્વથી અધિક પાંચસો ધનુષ, અને જઘન્ય અવગાહના અંગુલ પૃથક્ત્વથી હીન સાત હાથ. પૂર્વભાવ પ્રગાપનીયની અપેક્ષાએ એટલી શરીરની અવગાહનામાં વર્તેલો સિદ્ધ થાય છે. (આ તીર્થંકરની અપેક્ષાએ કથન છે, અન્યથા જઘન્ય બે હાથની અવગાહનાવાળો સિદ્ધ થાય છે) અને પ્રત્યુત્પન્ન ભાવની અપેક્ષાએ પોતાની અવગાહનાથી ત્રોણ ભાગ ન્યૂન અવગાહનાવાળા સિદ્ધ થાય છે.

૧૦ અનન્તર—અનન્તર અને સાન્તર એ બન્ને પ્રકારે સિદ્ધ થાય છે. અનન્તર-જઘન્યથી બે સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી આઠ સમય સુધી સિદ્ધ થાય છે. સાન્તર-જઘન્યથી એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી છ માસનું અનન્તર પડે છે.

૧૧ સંખ્યા—એક સમયે જઘન્યથી એક, અને ઉત્કૃષ્ટથી ૧૦૮ સિદ્ધ થાય છે.

૧૨ અદ્યપ્યહુત્વ—એ પૂર્વોક્ત ક્ષેત્રાદિક અગીઆર દારેનું અદ્યપ્યહુત્વ કહે છે તે આ પ્રમાણે—

૧. ક્ષેત્ર—જન્મથી સિદ્ધ કર્મભૂમિને વિષે છે, અને સંહરણથી સિદ્ધ અકર્મભૂમિમાં થાય છે, સંહરણથી સિદ્ધ સર્વથી થોડા છે, અને જન્મથી સિદ્ધ અસંખ્યાત ગુણા છે.

સંહરણ એ પ્રકારનું છે.—સ્વયંકૃત અને પરકૃત. દેવ, આરણ્ય-મુનિ અને વિદ્યાધરોએ કરેલું સંહરણ તે પરકૃત કહેવાય છે, આરણ્ય અને વિદ્યાધરોનું સંહરણ સ્વકૃત હોય છે. ક્ષેત્રોના બેઠ-કર્મભૂમિ, અકર્મભૂમિ, સમુદ્ર, દ્વીપ, ઉર્ધ્વ અધો અને તિર્યગ્ લોક છે. તેમાં સર્વથી થોડા ઉર્ધ્વલોકમાં સિદ્ધ થાય છે, તેનાથી સંખ્યાત ગુણા અધો લોકમાં સિદ્ધ થાય છે, અને તેનાથી સંખ્યાત ગુણા તિર્યગ્ લોકમાં સિદ્ધ થાય છે. સર્વથી થોડા સમુદ્ર સિદ્ધ છે, અને તેનાથી સંખ્યાત ગુણા દ્વીપ સિદ્ધ છે. એ રીતે સામાન્યતઃ જાણવું. વિશેષતઃ—સર્વથી થોડા લવણ સમુદ્રમાં સિદ્ધ થએલા છે, તેનાથી કાલો-દધિમાં મોક્ષે થએલા સંખ્યાત ગુણા છે, તેનાથી સંખ્યાત ગુણા જંજૂદ્વીપમાં સિદ્ધ થયેલા છે, તેનાથી ધાતકી ખંડમાં સંખ્યાત ગુણા સિદ્ધ થયેલા છે, અને તેનાથી સંખ્યાત ગુણા પુષ્કરાધ્ દ્વીપમાં મોક્ષે ગયેલા છે.

૨. કાલ—કાલના ત્રણ પ્રકાર છે—અવસર્પિણી, ઉત્સર્પિણી અને અનવસર્પિણી—ઉત્સર્પિણી. અહીં સિદ્ધનો બ્યંજિત અને અબ્યંજિતના બેદથી અદ્ય પહુત્વનો વિચાર કરવો. પૂર્વ ભાવની અપેક્ષાએ સર્વથી થોડા ઉત્સર્પિણી સિદ્ધ જાણવા, તેનાથી અવસર્પિણી સિદ્ધ વિશેષાધિક જાણવા, અને અનવસર્પિણી—ઉત્સર્પિણી સિદ્ધ સંખ્યાત ગુણા જાણવા. વર્તમાન ભાવની અપેક્ષાએ કાલના અભાવમાં સિદ્ધ થાય છે માટે અદ્યપ્યહુત્વ નથી.

૩. ગતિ—વર્તમાન કાલની અપેક્ષાએ સિદ્ધિ ગતિમાં સિદ્ધ થાય છે, માટે અદ્ય પહુત્વ હોતું નથી. આંતરા રહિત પશ્ચાત્કૃતિક

રૂપ પૂર્વે ભાવની અપેક્ષાએ માત્ર મનુષ્ય ગતિમાં સિદ્ધ થાયછે, માટે અદ્ય બહુત્વ નથી. આતરા રહિત પરંપરે પશ્ચાત્કૃત્તિકરૂપ પૂર્વે ભાવની અપેક્ષાએ તિર્થંચ ગતિથી મનુષ્યમાં આવીને મોક્ષે ગયેલા સર્વથી થોડા છે, મનુષ્ય ગતિથી મનુષ્ય ગતિમાં આવી મોક્ષે ગયેલા સંખ્યાત ગુણા છે, નરક ગતિથી મનુષ્ય ગતિમાં આવી મોક્ષે ગયેલા સંખ્યાતગુણા છે, અને તેથી દેવગતિમાંથી મનુષ્ય ગતિમાં આવી મોક્ષે ગયેલા સંખ્યાત ગુણા છે.

૪. લિંગ—વર્તમાન ભાવની અપેક્ષાએ વેદ રહિત સિદ્ધ થાય છે, માટે અદ્ય બહુત્વ નથી. પૂર્વ ભાવની અપેક્ષાએ સર્વથી થોડા નપુંસકલિંગ સિદ્ધ જાણવા, તેથી સંખ્યાત ગુણા સ્ત્રી લિંગ સિદ્ધ, અને તેથી સંખ્યાત ગુણા પુલિંગ સિદ્ધ જાણવા.

૫. તીર્થ—સર્વથી થોડા તીર્થકરના તીર્થમાં તીર્થકર સિદ્ધ જાણવા, તેથી નોતીર્થકર સિદ્ધ સંખ્યાત ગુણા જાણવા, તીર્થકરના તીર્થમાં સિદ્ધ થયેલા નપુંસકો સંખ્યાત ગુણા, તેથી સ્ત્રી સિદ્ધ સંખ્યાત ગુણા, અને તેથી પુરૂષ સિદ્ધ સંખ્યાત ગુણા જાણવા.

૬. ચારિત્ર—વર્તમાન ભાવની અપેક્ષાએ નોચારિત્રી નોઅચારિત્રી સિદ્ધ થાય છે, માટે અદ્યબહુત્વ નથી. પૂર્વભાવની અપેક્ષાએ સામાન્ય રીતે—સર્વથી થોડા પાંચ ચારિત્રવાળા મોક્ષે ગયેલા જાણવા, તેથી ચાર ચારિત્રવાળા સંખ્યાત ગુણા, અને તેથી ત્રણ ચારિત્રવાળા સંખ્યાત ગુણા જાણવા. વિશેષતઃ—સર્વથી થોડા સામાયિક, છદોપસ્થાપનીય, પરિહારવિશુદ્ધિ, સૂક્ષ્મસંપરાય, યથાખ્યાત—એ પાંચ ચારિત્રી સિદ્ધ જાણવા, તેથી સામાયિક ચારિત્ર શિવાય બાકીના ચાર ચારિત્ર વડે સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાત ગુણા, તેથી પરિહાર વિશુદ્ધિ સિવાય બાકીના ચાર ચારિત્ર વડે સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા, તેથી છદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર શિવાય બાકીના ચાર ચારિત્ર વડે સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા, તેથી સામાયિક, સૂક્ષ્મ સંપરાય, યથાખ્યાત એ ત્રણ ચારિત્ર વડે સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાત ગુણા અને તેથી

છોટોપસ્થાપનીય, સૂક્ષ્મસંપરાય, યથાખ્યાત, એ ત્રણ ચારિત્ર વડે સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતેગુણા જાણવા.

૭. પ્રત્યેક બુદ્ધ બોધિત—સર્વથી થોડા પ્રત્યેક બુદ્ધ સિદ્ધ, તેથી બુદ્ધ બોધિત નપુંસક સંખ્યાત ગુણા, તેથી બુદ્ધ બોધિત સ્ત્રી સંખ્યાત ગુણી, અને તેથી બુદ્ધ બોધિત પુરુષ સંખ્યાત ગુણા જાણવા.

૮. જ્ઞાન—વર્તમાન ભાવની અપેક્ષાએ સર્વ દેવગ્નજ્ઞાની સિદ્ધ થાય છે, માટે અલ્પઅહુત્વ નથી. પૂર્વ ભાવની અપેક્ષાએ સામાન્ય રીતે—સર્વથી થોડા જે જ્ઞાને સિદ્ધ થાય છે, તેથી ચાર જ્ઞાન વડે સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાત ગુણા, અને તેથી ત્રણ જ્ઞાન વડે સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાત ગુણા. વિશેષતઃ—સર્વથી થોડા મતિ શ્રુત જ્ઞાનસિદ્ધ જાણવા, તેથી મતિ શ્રુત અવધિ મનઃપર્યવ જ્ઞાનસિદ્ધ સંખ્યાત ગુણા, અને તેથી મતિ શ્રુત અવધિજ્ઞાન સિદ્ધ સંખ્યાત ગુણા જાણવા.

૯. અવગાહના—સર્વથી થોડા જઘન્ય અવગાહનાએ સિદ્ધ છે, તેથી ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના સિદ્ધ અસંખ્યાત ગુણા, તથી યવમધ્ય સિદ્ધ અસંખ્યાત ગુણા, તેથી યવમધ્યની ઉપરના સિદ્ધ અસંખ્યાત ગુણા, તેથી યવમધ્યની નીચેના સિદ્ધ વિશેષાધિક, તેથી સર્વ સિદ્ધ વિશેષાધિક જાણવા.

૧૦. અન્તર—આઠ સમય સુધી નિરન્તર સિદ્ધ થયેલા સર્વથી થોડા જાણવા, સાત સમય અને છ સમય સુધી નિરન્તર સિદ્ધ થયેલા, ચાવત્ જે સમય સુધી નિરન્તર સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાત ગુણા જાણવા. છ માસના અન્તર વડે—સિદ્ધ થયેલા સર્વથી થોડા જાણવા, એક સમયના આંતરા વડે સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાત ગુણા, યવમધ્યના આંતરા વડે સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાત ગુણા, યવમધ્યની નીચેના આંતરા વડે સિદ્ધ થયેલા અસંખ્યાત ગુણા, યવમધ્યની ઉપરના આંતરા વડે સિદ્ધ થયેલા વિશેષાધિક, અને તેથી સર્વ સિદ્ધો વિશેષાધિક .

૧૧. સંખ્યા—એક સમયે એકસોને આઠ સિદ્ધ થયેલા સર્વથી થોડા જાણવા, એકસોસાત સિદ્ધ થયેલા યાવત્ પચાસ સિદ્ધ થયેલા અનન્ત ગુણા જાણવા, ઓગણપચાસથી આરંભી પચીસ સુધી સિદ્ધ થયેલા અસંખ્યાત્ ગુણા, અને ચોવીસથી માંડી એક સુધી સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાત ગુણા જાણવા.

ઉપસંહાર.

એ પ્રકારે નિસર્ગ (સ્વાભાવિક) અગર અધિગમ (ગુરુ ઉપદેશ) થી ઉત્પન્ન થયેલ તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાનરૂપ, શંકાદિ અતિચાર રહિત, પ્રશમ (સમતા)—સંવેગ (મોક્ષ સુખની અભિલાષા) નિર્વેદ (સંસાર-થી ઉદ્વેગ)—અનુકંપા (દયા) અને આસ્તિકતા (વીતરાગ ભાષિત વચનમાં દૃઢ શ્રદ્ધાન) ના પ્રગટ થવા રૂપ વિશુદ્ધ એવું સમ્યગ્ દર્શન પામીને અને સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ થકી વિશુદ્ધ જ્ઞાન મેળવીને, નિર્લેપ, પ્રમાણ, નય, નિર્દેશ, સત્સંખ્યા વિગેરે ઉપાયો વડે જીવાદિ તત્ત્વોના અને પારિણામિક, ઔદયિક, ઔપશ્યમિક, ક્ષાયોપશ્યમિક અને ક્ષાયિક ભાવોના યથાર્થ તત્ત્વને જાણીને, પારિણામિક અને ઔદયિક ભાવની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ, અન્યતા (રૂપાંતર પરિણામ)રૂપ અનુગ્રહ અને નાશના તત્ત્વને જાણનાર, વિરક્ત, નિરપૃહ, ત્રણ ગુપ્તિએ ગુપ્ત, પાંચ સમિ-તિએ સમિત (યુક્ત) દશવિધ યતિધર્મના અનુષ્ઠાન થકી અને તેનું ફળ દેખવાથી મોક્ષપ્રાપ્તિના પ્રવર્તન વડે અત્યંત વૃદ્ધિ પામેલ શ્રદ્ધા અને સંવેગવાળો, જાવના (મૈત્રી વિગેરે ચાર) વડે ભાવિતાત્મા, દ્વાદશ અનુપ્રેક્ષાઓ વડે સ્થિર કર્યો છે આત્મા જોણે એવો, અનાસક્ત, સંવર (નિરાશ્રવપણું) કરવાથી, વિરક્તપણાથી, નિરપૃહ થવાથી, નવીન કર્મ સંચયથી રહિત, પરિપહના જય થકી અને બાહ્ય અબ્યન્તર તપના અનુષ્ઠાન અને અનુભાવ થકી, સમ્યગ્દષ્ટિ અને દેશવિરતિથી માંડી જીન પર્યંતના પરિણામ અધ્યવસાય અને વિશુદ્ધિરૂપ સ્થાનાન્તરોની ઉત્તરોત્તર અસંખ્યગુણુ ઉત્કર્ષતાની પ્રાપ્તિ વડે પૂર્વોપાર્જિત કર્મને નિર્જરતો, સામાયિકથી માંડી સૂક્ષ્મસંપરાય પર્યંતના સંયમ સંબંધિ

વિશુદ્ધિ સ્થાનોની ઉત્તરોત્તર પ્રાપ્તિ થકી, પુલાક વિગેરે નિર્મથોના
 સંયમ પાળવાના વિશુદ્ધિ સ્થાનવિશેષોની ઉત્તરોત્તર પ્રાપ્તિવડે યુક્ત,
 અત્યંત ક્ષય કર્યો છે આર્ત અને રોદ્ર ધ્યાન જેણે એવો; ધર્મ ધ્યાનની
 દૃઢતાથી પ્રાપ્ત કર્યું છે સમાધિબળ જેણે એવો, પૃથક્ત્વ વિતર્ક
 અને એકત્વ વિતર્કમાંના એક શુક્લ ધ્યાનમાં વર્તેલો જીવ અનેક
 પ્રકારની ઋદ્ધિઓને પ્રાપ્ત કરે છે. તે આ પ્રમાણે—આમર્શ ઔષધી
 (સ્પર્શ માત્ર ઔષધિરૂપ=હાથના સ્પર્શમાત્રે પોતાના તેમજ પારકા
 રોગને નાશ કરે તેવી શક્તિ) વિષ્ણુ ઔષધિ (વડી નીતિ, લઘુ
 નીતિના અવયવે વ્યાધિ નાશ કરે તેવી શક્તિ), સર્વ ઔષધિ (દંત
 નખ, કેશ, રોમ છત્યાદિ અવયવો જેનાં ઔષધિ રૂપ હોય, તેનું સ્પર્શ
 કરેલ પાણી અનેક રોગને હણે, તેને સ્પર્શ કરેલ પવન બીજાના વિષાદિ
 હરે તેવી શક્તિ) શાપ અને આશીર્વાદના સામર્થ્યને ઉત્પન્ન
 કરે તેવી વચન સિદ્ધિ. ઇશિત્વ (સ્થાવર પણ આરા માને એવી
 શક્તિ, તીર્થંકર ચક્રવર્તિ વિગેરેની ઋદ્ધિને વિસ્તારી શરે
 એવી પ્રજુતા), વશિત્વ (જીવ અજીવ સર્વ પદાર્થ વશ થાય
 એવી શક્તિ), અવાધરાન, વૈક્રિયપણું, અણિમા, લલિમા,
 મહિમા, અણુત્વ, છત્યાદિ. કમલની નાળ (સૂત્ર) ના છિદ્રમાં પણ
 પ્રવેશ કરવાની શક્તિ તે અણિમા. હલકાપણું તે લલિમા, જેમકે
 વાયુ કરતાં પણ હલકા થઈ શકાય. મહોટાપણું તે મહિમા, જેમકે
 મેરૂ થકી પણ મહોટું શરીર કરી શકાય. ભૂમિ ઉપર રહ્યા છતાં
 અંગુલીના અગ્ર ભાગ વડે મેરૂ પર્વતની ટોચ અને સૂર્યાદિકને સ્પર્શે
 તે પ્રાપ્તિ. પાણીમાં પૃથ્વીની જેમ પડે ચાલે અને પૃથ્વી ઉપર
 પાણીની પેઠે હુબી જાય ને બહાર નિકળે એવી શક્તિ તે પ્રાકામ્ય.
 જે વડે અગ્નિની જ્યોત, ધૂમ્ર, ઝાકળ, વરસાદ, પાણીની ધારા, કરો-
 ણીયાની જાળ, જ્યોતિષકવિમાનોનાં કિરણ અને વાયુ એમાંના કોઈ-
 પણ એકને ગ્રહણ કરીને આકાશમાં ચાલે તેવી શક્તિ તે જંધા-
 ચારણ, જેનાથી આકાશને વિષે ભૂમિની જેમ ચાલે, પક્ષીની પેઠે
 ઉડે ઉડવું, નીચે ઉડવું વિગેરે કરે તેવી શક્તિ તે આકાશ મતિ

આરણ્ય. આદ્યાશ (ખાલી જગ્યા) ની પેઠે પર્વત-મધ્યેથી પણ ચાલી શકે તેવી શક્તિ તે અપ્રતિધાતિ. અદશ્ય થવું તે અંતર્ધાન શક્તિ. જુદા જુદા પ્રકારનાં અનેક રૂપોને એક સાથે કરી શકે તથા વિશેષ તેજ ઉત્પન્ન કરી શકે તેવી શક્તિ. તે કામરૂપી અર્થાત્ મરણ માફક રૂપ ધારણ કરી શકાય તે, ઇત્યાદિ ઋષિ પ્રાપ્ત થાય છે. વળી ઇન્દ્રિયોને વિષે મતિગાનની વિશુદ્ધિ વધારે હોવાથી અર્શન, આસ્વાદન, સુખવું, જોવું, સાંભળવું એ વિષયોનો દૂર થકી પણ અનુભવ કરે છે. એક સાથે અનેક વિષયનું શ્રવણ-જ્ઞાન થાય તેવી શક્તિ તે સંભિન્ન જ્ઞાન, એ વિગેરે કાળક્રમિક; (જેમ કાઠામાં અનાજ વિગેરે જાંડારેલું રહે તેની પેઠે ભણેલ સૂત્ર વિગેરે વિસ્મરણ થયા વિના યાદ રહે); બીજાક્રમિક (એક અર્થ રૂપ બીજને સાંભળવે કરી ધણા અર્થને નીચળવી કાઢે, જેમ એક અનાજનું બીજ વાવવાથી ધણું નીચળે, તેમ), પદ, પ્રકરણ, ઉદ્દેશ, અધ્યાય, પ્રાણુત, વસ્તુ, પૂર્વ અને અંગ એનું અનુસારીપણું અર્થાત્ પદાદિ થોડાં જાણ્યાં સાંભળ્યાં હોય તોપણ સંપૂર્ણ મેળવી શકે; ઋણુમતિ, વિપુલમતિ, પરચિત્ત (અભિપ્રાય) જ્ઞાન, ઇચ્છિત વસ્તુની પ્રાપ્તિ અને અનિષ્ટ વસ્તુની અપ્રાપ્તિ વિગેરે મન સંબંધિ ઋદ્ધિઓ જાણવી. ક્ષીરાશ્રવ (દૂધના પ્રવાહના ઝરવા તુલ્ય વચનની મિષ્ટતા); મધ્વાશ્રવ (મધુના પ્રવાહ જેવી વચનની મિષ્ટતા), વાદિપણું (વાદ વિવાદમાં કુશળતા), સર્વ રૂતઞ્ઞ (સર્વ પશુ પક્ષી આદિના શબ્દને જાણે) અને સર્વ સત્ત્વાવયોધન (સર્વ પ્રાણીને યોધ કરી શકે તેવી શક્તિ) વિગેરે વચન સંબંધિ ઋદ્ધિ જાણવી. તથા વિદ્યાધરપણું, આશીવિષપણું (દાહાતી અંદર ઝેર ઉત્પન્ન થાય; શાપે કરી બીજને મારી શકે તે) અને ભિન્નાક્ષર (ન્યૂન) યોદ પૂર્ણધરપણું અને અભિન્નાક્ષર (સંપૂર્ણ) પૂર્વધરપણું વિગેરે પણ ઋદ્ધિઓ જાણવી.

તે વારં પછી નિઃસ્પૃહ હોવાથી તે ઋદ્ધિઓમાં આસક્તિ રહિત અને મોહનીય કર્મના ક્ષપક પરિણામમાં રચિત રહેલા એવા

તે જીવનું અઠવાવીશ પ્રકારવાળું મોહનીય કર્મ સર્વથા નાશ પામે છે, તે વાર પછી જગત્ત્વ વીતરાગપણું આપ થયેલા તે જીવના અંતઃકુદર્ત વડે જ્ઞાનાવરણ દર્શનાવરણ અને અંતરાય કર્મ સમકાળે સર્વથા નાશ પામે છે, તે પછી સંસારના બીજ (ઉત્પત્તિ) રૂપી બંધનથી સર્વથા મુક્ત, રૂગરૂપ બંધનથી મોક્ષની અભિલાષાવાળા, યથાખ્યાત આદિત્રવાળા, જિન, કેવળી, સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી, શુદ્ધ, શુદ્ધ, કૃતકૃત્ય, સ્નાતક થાય છે. તે વાર પછી વંદનીય, નામ, ગોત્ર અને આયુષ્ય કર્મના ક્ષય થકી ફલબંધનથી રહિત, પૂર્વે ગ્રહણ કરેલ બંધનને બાળી નાખ્યા છે જેણે અને (નવા) બંધનરૂપ ઉપાદાન કારણ રહિત એવા અગ્નિની પેઠે, પૂર્વે ઉપાજન કરેલ બવનો નાશ થવાથી અને હેતુમા અભાવથી હવે પછી (નવા) જન્મોની ઉત્પત્તિ નહિ હોવાથી, શાંત, સંસાર સુખથી વિલક્ષણ, આત્મતિક (અનંત) એકાંતિક, ઉપમા રહિત, નિરતિશય (એક), નિત્ય એવા નિર્વાણ મોક્ષ) સુખને પામે છે.

एवं तत्र-परिज्ञाना-द्विरक्तस्यात्मनो भृशम्;

निरास्रवत्त्वान्छिन्नायां, नवायां कर्म-सन्ततौ. ॥ १ ॥

पूर्वाजितं क्षपयतो, यथोक्तैः क्षय-हेतुभिः;

संसार-बीजं कात्स्न્યેन, मोहनीयं ग्रहीयते. ॥ २ ॥

ततोऽन्तरायज्ञानघ्न-दर्शनघ्नान्यनन्तरम् ;

ग्रहीयन्तेऽस्य युगपत्, त्रीणि कर्माण्यशेषतः ॥ ३ ॥

એ પ્રકારના તત્ત્વોને સારી રીતે જાણવા થકી સર્વથા વિરક્ત થયેલ અને પૂર્વોપાજિત કર્મને શાસ્ત્રોક્ત ક્ષય કરવાના હેતુઓ વડે અપાવનાર આત્મા (જીવ) નું, નિરાશ્રવપણું હોવાથી નવીન કર્મ સંતતિ (પરંપરા) ઉદ્ભવે છે તે સંસારના બીજરૂપ મોહનીય કર્મ સર્વથા નાશ પામે છે. ૧-૨

- ગર્ભસૂચ્યાં વિનષ્ટાયાં, યથા તાલો વિનશ્યતિ;
 તથા કર્મક્ષયં યાતિ, મોહનોયે ક્ષયં ગતે. ॥ ૪ ॥
 તતઃ ક્ષોણ-ચતુષ્કર્મા, પ્રાપ્તોઽથાખ્યાતસંયમમ્;
 बीज-बन्धन-निर्मुक्तः, स्वातकः परमेश्वरः ॥ ૫ ॥
 શેષકર્મ-ફલાપેક્ષઃ, શુદ્ધો બુદ્ધો નિરામયઃ
 सर्वज्ञः सर्वदर्शी च, जिनो भवति केवली. ॥ ૬ ॥
 કૃત્સ્નકર્મ-ક્ષયાદૂઘ્વં, નિર્વાણમધિગચ્છતિ;
 यथा दग्धेन्धनो वह्नि-निरूपादान-सन्ततिः. ॥ ૭ ॥
 દગ્ધે બીજે યથાઽત્યન્તં, પ્રાદુર્ભવતિ નાહકુરઃ,
 કર્મબીજે તદા દગ્ધે, નારોહતિ ભવાહકુરઃ. ॥ ૮ ॥
 તદનન્તરમેવોર્ધ્વ-માલોકાન્તાત્ સ ગચ્છતિ;
 पूर्वप्रयोगासङ्गत्व-बन्धच्छेदोर्ध्वगौरवैः ॥ ૯ ॥
 કુલાલ-ચક્રે દોલાયા-મિષૌ ચાપિ યથેષ્યતે;
 पूर्वप्रयोगात्कर्मेह, तथा सिद्धगतिः स्मृता. ॥ ૧૦ ॥
 મૃલેપ-સઙ્ગ-નિર્મોક્ષા, -ઘથા દૃષ્ટાપ્સ્વલાબુનઃ
 कर्मसङ्ग-विनिर्मुक्षा, -तथा सिद्धगतिः स्मृता. ॥ ૧૧ ॥
 ઇરણ્ડ-યન્ત્રપેડાસુ, બન્ધચ્છેદાઘથા ગતિઃ,
 कर्म-बन्धन-विच्छेदा, -त्सिद्धस्यापि तथेष्यते. ॥ ૧૨ ॥
 ઝર્ધ્વગૌરવ-ધર્માણો, જીવા इति जिनोत्तमैः,
 अधोगौरव-धर्माणः, पुद्गला इति चोदितम्. ॥ ૧૩ ॥

તે વાર પછી તરતજ તે જીવના અંતરાય, જ્ઞાનાવરણ અને દર્શનાવરણ એ ત્રણે કર્મો એક સાથે સર્વથા નાશ પામે છે. ૩

જેવી રીતે ગર્ભસૂચિ (વચ્ચેનો અંકુર-તાંતુ) નાશ થયે છતે

તાઝ્ઝ નાશ પામે છે, તેવી રીતે મોહનીયકર્મ ક્ષય થયે છતે ખીજા કર્મ ક્ષય પામે છે. ૪

તે વાર પછી અપાળ્યા છે ચાર કર્મ જેણે એવો અને પ્રાપ્ત કર્યું છે યથાખ્યાત ચારિત્ર જેણે એવો આત્મા ખીજા બંધનથી રહિત, સ્નાતક, પરમેશ્વર થાય છે. ૫

બાકીના કર્મ હોવાથી મોક્ષ ફળની અપેક્ષાવાળો શુદ્ધ, બુદ્ધ, નિરામય (રોગ રહિત), સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી, જિન એવો કેવળી થાય છે. ૬.

સમસ્ત કર્મના ક્ષય થયા પછી તે નિર્વાણને પામે છે. જેમ બાળ્યાં છે પૂર્વનાં ઇંધન જેણે અને નવીન ઇંધનરૂપ ઉપાદાન સંતાત રહિત એવો અગ્નિ શુદ્ધ દેહીપ્યમાન રહે છે, તેમ જીવ શુદ્ધતાને પામે છે. ૭

જેમ ખીજા બળી ગયે છતે અંકુરો બિલકુલ ઉત્પન્ન થતો નથી, તેમ સંસાર ખીજા બળી ગયે છતે ભવરૂપ અંકુર પેદા થતો નથી. ૮

તે વાર પછી તરતજ પૂર્વ પ્રયોગ, અસંગત્વ, બંધ છેદ અને ઉર્ધ્વ ગૌરવ વડે કરીને તે લોકાંત સુધી જાય છે. ૯

કુંભારનો ચાક, હિડોલા અને બાણને વિષે જેમ પૂર્વ પ્રયોગથી ભ્રમણ, ગમનાદિ ક્રિયા થાય છે, તેવી રીતે અહિં પૂર્વ પ્રયોગથી સિદ્ધની ગતિરૂપ ક્રિયા કહેલ છે—થાય છે. ૧૦.

જેવી રીતે માટીના લેપરૂપ સંગથી સર્વથા મુક્ત થવાથી પુંગવકાની પાણીમાં ઉર્ધ્વ ગતિ દેખાય છે, તેવી જ રીતે કર્મરૂપ સંગથી સર્વથા મુક્ત થવાથી સિદ્ધની ઉર્ધ્વ ગતિ કહેલી છે. ૧૧

એરંડના ગુચ્છાના બંધના છેદન થકી જેમ એરંડ ખીજની ગતિ થાય છે તેવી રીતે કર્મરૂપ બંધના છેદન થકી સિદ્ધની પણ ઉર્ધ્વગતિ ગણાય છે. ૧૨.

ઉર્ધ્વ ગમનના ગૌરવ ધર્મવાળા જીવો છે અને અધોગમનના ગૌરવ ધર્મવાળા પુદ્ગલો છે, એમ જિન-કેવલી માંહે ઉત્તમ એવા તીર્થંકરોએ કહેલું છે. ૧૩.

- यथाऽधस्तिर्यगूर्ध्वं च, लोष्ट्वाय्वग्नि-वीतयः,
स्वभावतः प्रवर्तन्ते, तथोर्ध्वं गतिरात्मनाम्. ॥ १४ ॥
- अतस्तु गति-वैकृत्य, -मेषां यदुपलभ्यते;
कर्मणः प्रतिघाताच्च, प्रयोगाच्च तदिष्यते. ॥ १५ ॥
- अधस्तिर्यगथोर्ध्वं च, जीवानां कर्मजा गतिः;
ऊर्ध्वमेव तु तद्धर्मा, भवति क्षीण-कर्मणाम्. ॥ १६ ॥
- द्रव्यस्य कर्मणो यद्वदुत्पत्त्यारम्भ-वीतयः;
समं तथैव सिद्धस्य, गति-मोक्ष-भवक्षयाः ॥ १७ ॥
- उत्पत्तिश्च विनाशश्च, प्रकाश-तमसोरिदं,
युगपद्भवतो यद्वत्, तथा निर्वाण-कर्मणोः ॥ १८ ॥
- तन्वी मनोज्ञा सुरभिः, पुण्या परम-भास्वरा;
प्राग्भारा-नाम वसुधा, लोकमूर्ध्नि व्यवस्थिता. ॥ १९ ॥
- नृलोक-तुल्य-विष्कम्भा, सितच्छत्रनिभा शुभा;
ऊर्ध्वं तस्याः क्षितेः सिद्धा, लोकान्ते समग्रस्थिताः. ॥ २० ॥
- तादात्म्यादुपयुक्तास्ते, केवलज्ञान-दर्शनैः,
सम्यक्तव-सिद्धतावस्था-हेत्वभावाच्च निष्क्रियाः. ॥ २१ ॥
- ततोऽप्यूर्ध्वं गतिस्तेषां, कस्मान्नास्तीति चेन्मतिः;
धर्मास्तिकायस्याभावात्, स हि हेतुर्गतेः परः. ॥ २२ ॥
- संसार-विषयातीतं, मुक्ताना-मव्ययं सुखम्;
अव्यावाप्तमिति प्रोक्तं, परमं परमर्षिभिः ॥ २३ ॥
- स्यादेतदशरीरस्य, जन्तो-र्नष्टाष्ट-कर्मणः;
कथं भवति मुक्तस्य, सुखमित्यत्र मे शृणु. ॥ २४ ॥

જેની રીતે પાષાણ, વાયુ અને અગ્નિની ગતિઓ સ્વભાવેજ અનુક્રમે અધો, તિર્થિછ અને ઉર્ધ્વ પ્રવર્તે છે તેવી રીતે આત્માની ગતિ પણ સ્વભાવે ઉર્ધ્વ થાય છે. ૧૪.

ઉપર કહેલ કરતાં જુદી રીતે એ જીવ પુદ્ગલાદિની ગતિ જે થાય છે, તે કર્મથી, પ્રતિધાતથી અને પ્રયોગથી થાય છે. ૧૫.

જીવોની કર્મવડે અધો તિર્થિછ અને ઉર્ધ્વ ગતિ થાય છે, પરંતુ ક્ષીણ થયાં છે કર્મ જેનાં એવા જીવોની તો ઉર્ધ્વગતિજ થાય છે. કેમકે જીવ સ્વભાવે ઉર્ધ્વગતિ ધર્મવાળો છે. ૧૬.

જેની રીતે દ્રવ્યમાં ક્રિયાની ઉત્પત્તિ, આરંભ અને નાશ એક સાથે થાય છે તેવીજ રીતે સિદ્ધની ગતિ, મોક્ષ અને ભવનો ક્ષય સાથે થાય છે. ૧૭.

અહીં જેમ પ્રકાશની ઉત્પત્તિ અને અધકારનો નાશ સાથે થાય છે, તેવીજ રીતે નિર્વાણ (મોક્ષ)ની ઉત્પત્તિ અને કર્મનો નાશ સાથે થાય છે. ૧૮.

સૂક્ષ્મ, મનોહર, સુગંધી, પવિત્ર અને પરમ પ્રકાશમય પ્રાગ્ભારા નામની પૃથ્વી લોકક્ષેત્રના માથે રહેલ છે. ૧૯.

તે મનુષ્યલોક તુલ્ય (૪૫ લાખ યોજન) વિસ્તારવાળી, સ્વેત છત્ર તુલ્ય શુભ વર્ણ વાળી છે. તે પ્રાગ્ભારા પૃથ્વી ઉપર ઉંચે (એક યોજન પ્રદેશમાં છેવટેના યોજનના ૨૪ મા ભાગમાં) લોકના અતિ સિદ્ધો રૂડે પ્રકારે રહેલા છે. ૨૦.

તેઓ તાદાત્મ્ય સંબંધથી કેવળજ્ઞાન અને કેવળ દર્શન કરી સહિત (કેવળજ્ઞાન દર્શનના ઉપયોગવાળા) છે. સમ્યક્ત્વ સિદ્ધતા અવસ્થા સહિત છે અને હેતુના અભાવે નિષ્ક્રિય છે. ૨૧

જો કદાચ એવી ભુદ્ધિ (શંકા) થાય કે તેઓની તેનાથી પણ ઉંચે ગતિ શા માટે ન થાય ? તો એ આ શંકાનો ઉત્તર કહે છે. ધર્માસ્તિકાયનો અભાવ હોવાથી (સિદ્ધોની) ઉંચે ગતિ ન થાય. કેમકે ધર્માસ્તિકાય (જ) ગતિનો પરમ હેતુ છે. ૨૨.

- લોકે ચતુર્વિહાર્યેષુ, સુખશબ્દઃ પ્રયુજ્યતે;
 વિષયે વેદનાઽભાવે, વિપાકે મોક્ષ એવં ચ. ॥ ૨૫ ॥
- સુખો વહ્નિઃ સુખો વાયુ-વિષયેષ્વિહ કથ્યતે,
 દુઃસ્વાભાવે ચ પુરુષઃ, સુખિતોઽસ્મીતિ મન્યતે. ॥ ૨૬ ॥
- પુણ્યકર્મ-વિપાકાચ્ચ, સુખમિદ્રેન્દ્રિયાર્થજમ્ ;
 કર્મક્લેશ-વિમોક્ષાચ્ચ મોક્ષે સુખમનુત્તમમ્. ॥ ૨૭ ॥
- સુસ્વપ્ન-સુપ્તવત્કેચિ—દિચ્છન્તિ પરિનિર્વૃત્તિમ્ ;
 તદયુક્તં ક્રિયાવત્ત્વાત્—સુખાનુશયતસ્તથા. ॥ ૨૮ ॥
- શ્રમ-ક્લમ-મદ-વ્યાધિ-મદનેમ્યશ્ચ સમ્ભવાત્ ;
 મોહોત્પત્તે-વિપાકાચ્ચ, દર્શનમ્નસ્ય કર્મણઃ. ॥ ૨૯ ॥
- લોકે તત્સદૃશી હ્યર્થઃ, કૃત્સ્નેઽપ્યન્યો ન વિદ્યતે;
 ઉપગીયેત તદ્યેન, તસ્માન્નિરુપમં સુખમ્ ॥ ૩૦ ॥
- લિङ્ગ-પ્રસિદ્ધેઃ પ્રામાણ્યા—દનુમાનોપમાનયોઃ,
 અત્યન્તં ચાપ્રસિદ્ધં તદ્, યત્તેનાનુપમં સ્મૃતમ્. ॥ ૩૧ ॥
- પ્રત્યક્ષં તદ્ભગવતા—મર્હતાં તૈશ્ચ ભાષિતમ્ ;
 ગૃહ્યતેઽસ્તીત્યતઃ પ્રાજ્ઞૈ, ન ચ્છદ્યસ્થ-પરીક્ષયા. ॥ ૩૨ ॥

સંસારના વિષય થકી વિવક્ષણુ, અભ્યય (નાશ ન થાય તેવું)
 અને અભ્યાપ્તાધ (પીડા રહિત) એવું ઉત્કૃષ્ટ સુખ સુક્રા જીવોને
 પરમ અધિઓએ કહેલું છે ૨૩

નાશ કર્યા છે અજ કર્મ જેણે એવા અશરીરી સુક્રા જીવોને
 એ સુખ કેવી રીતે થાય ? એ પ્રકારે શંકા થયે છતાં મારો ઉત્તર
 અહીં સાંભળો. ૨૪

અહીં લોકમાં ચાર પ્રકારના પદાર્થોમાં સુખ શબ્દ જોડેલ છે,

અર્થાત્ આર પ્રકારે સુખ ગણ્યું છે. વિષયમાં, વેદના (પીઠા) ના અંભાવમાં, પરિણામમાં અને મોક્ષમાં. ૨૫

હિદાહરણુ આપે છે—અગ્નિ સુખ, વાયુ સુખ, વિષયમાં સુખ એમ અહીં કહેવાય છે તેમજ દુઃખના અભાવે પણ ‘ હું સુખી છું ’ એમ મનુષ્ય માને છે ૨૬

અને પુણ્યકર્મના વિપાકચક્રી ઇચ્છિત ઇન્દ્રિયના વિષયથી ઉત્પન્ન થયેલ સુખ કહેવાય છે. અને કર્મ તથા કષાયના સર્વથા મોક્ષ (છૂટકારા) થકી મોક્ષમાં સર્વોત્તમ સુખ ગણેલું-રહેલું છે. ૨૭

એ મોક્ષ સુખને કટલાએકે સુખપૂર્વક નિદ્રા સેનાર જેમ ઉત્તમ શાંતિ ઇચ્છે છે તે રૂપ માને છે, તે પ્રકારનું સુખ માનવું, તે અયુક્ત છે, કેમકે (તેમ માનવાથી) ત્યાં ક્રિયાપણું થાય, તેમજ સુખનું ઓછાવત્તાપણું થાય. ૨૮.

વળી શ્રમ, (ખેદ), ગ્લાનિ, મદ (મદ્યપાનાદિ જનિત), વ્યાધિ અને મૈથુન થકી તથા મોહના ઉત્પત્તિ સ્થાન રતિ, અરતિ, ભય અને શોક વિગેરેથી અને દર્શનાચરણ કર્મના વિપાકથી તે (નિદ્રા) ની ઉત્પત્તિ છે. તેથી મોક્ષ સુખને નિદ્રા માનવી તે અયુક્ત છે, કેમકે તે યુક્ત જીવો શ્રમાદિથી રહિત છે. ૨૯

આખા લોકમાં તેના સદૃશ બીજા કોઈપણ પદાર્થ જ નથી કે જેની સાથે તેની ઉપમા દેવાય, તે માટે તે સુખ નિરૂપમ (ઉપમા રહિત) છે. ૩૦

અંતુમાન અને ઉપમાનનું પ્રમાણ, હેતુની પ્રસિદ્ધિથી થાય છે, તે આ બાબતમાં અત્યંત અપ્રસિદ્ધ છે, તે કારણ માટે તે અતુપમ સુખ કહેવાય છે.

તે (મોક્ષસુખ) અરિહત ભગવંતોને પ્રત્યક્ષ છે. તેથી તેઓ એ ભાષિત તે સુખ પાંડિતો વડે (આગમ પ્રમાણથી) ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે, (આગમ વિના) હૃદયસ્થની પરીક્ષા વડે ગ્રહણ થાય તેવું નથી. ૩૨

વળી એ દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રે કરી સહિત સાધુ મોક્ષને માટે યત્ન કરે છે પણ કાળ, સંધ્યણુ અને આયુના દોષ થકી અદ્યપશક્તિવાળો હોવાથી અને કર્મનું અત્યંત ભારીપણું હોવાથી મોક્ષપ્રાપ્તિને માટે અકૃતાર્થ થયો છતાં ઉપશમભાવને પામે છે, તે સૌધર્મથી માંડીને સર્વાર્થસિદ્ધિ પર્વત કલ્પના વિમાનો માહેતા કાઈપણ એકને વિષે દેવપણે ઉત્પન્ન થાય છે. ત્યાં પુણ્યકર્મનાં ફળને ભોગવીને આયુષ્યનો ક્ષય થવાથી અયવીને, દેશ, જાતિ, કુળ, શીળ, વિદ્યા, વિનય, વિભવ, સુખ અને વિસ્તારવાળી વિભૂતિએ યુક્ત મનુષ્યભવને વિષે જન્મ પામીને ફરીથી સમ્યગ્ દર્શનાદિ વડે વિશુદ્ધ જ્ઞાન પામે છે. આ સુખ પરંપરાવડે પુણ્યાનુષંગિ પુણ્યના અનુષંધના ક્રમે કરીને ત્રણ વાર જન્મ લઈ (ત્રણ ભવ કરી) ને પછી મોક્ષ પામે છે.

॥ પ્રશસ્તિ: ॥

વાચકમુખ્યસ્ય શિવ-શ્રિયઃ પ્રકાશયશસઃ પ્રશિષ્યેણ ।

શિષ્યેણ ઘોષનન્દિ-ક્ષમણસ્યૈ-કાદશાઙ્ગવિદઃ ॥ ૧ ॥

વાચનયા ચ મહા-વાચક-ક્ષમણ-મુણ્ડપાદ-શિષ્યસ્ય ।

શિષ્યેણ વાચકાચાર્ય-મૂલનામ્નઃ પ્રથિતકીર્તેઃ ॥ ૨ ॥

ન્યગ્રોધિકા-પ્રસૂતેન, વિહરતા પુરવરે કુસુમનામ્નિ ।

કૌમીષણિના સ્વાતિ-તનયેન વાત્સીસુતેનાર્ધ્યમ્ ॥ ૩ ॥

જગતપ્રકાશક યશયુક્ત શિવશ્રી નામના વાચક મુખ્યના પ્રશિષ્ય અને અગ્યાર અંગના જાણુ શ્રી ઘોષનન્દિ મુનિના શિષ્યે. ૧

તથા વાચના લેવાવડે કરીને (ભણાવનારની અપેક્ષાએ) મુનિમાંહે પવિત્ર મહાવાચકક્ષમણ મુંડપાદના શિષ્ય, પ્રસિદ્ધ છે કીર્તિ જેની અને વાચકાચાર્ય મૂલ છે નામ જેનું તેના શિષ્યે, અર્થાત્ મુંડપાદના શિષ્યના શિષ્યે. ૨

અર્હદ્વચનં સમ્યગ્ગુરુક્રમેણાગતં સમુપધાર્ય ।
 દુઃસ્વાર્ત્તં ચ દુરાગમ-વિહંતમતિં લોકમવલોક્ય ॥ ૪ ॥
 હ્રદમુચૈર્નાગરવાચકેન, સત્ત્વાનુકમ્પયા દ્વબ્ધમ્ ।
 તત્ત્વાર્થાધિગમાર્ણ્યં, સ્પષ્ટમુમાસ્વાતિના શાસ્ત્રમ્ ॥ ૫ ॥
 ય સ્તત્ત્વાર્થાધિગમાર્ણ્યં, જ્ઞાસ્યતિ કરિષ્યતે ચ તથોક્તમ્ ।
 સોઽવ્યાવાધસુસ્વાર્ણ્યં, પ્રાપ્સ્યત્યચિરેણ પરમાર્થમ્ ॥ ૬ ॥

કાલીષણી ગોત્રવાળા સ્વાતિ નામના પિતા અને વાત્સી છે
 જોત્ર જેનું એવી હિમા નામની માતાના પુત્ર, ન્યગ્રોધિકા ગામમાં
 હિતપત્ર થયેલા અને કુસુમપુર (પાટલીપુત્ર) નામના શ્રેષ્ઠ નગરને
 વિષે વિચરતા, રૂડે પ્રકારે ગુરૂ પરંપરાએ આવેલ અમૂલ્યઅર્હત્ત્રવ-
 ચનને રૂડે પ્રકારે ધારણ કરીને દુઃખી અને દુરાગમ (ઐહિક સુખો-
 પદેશવાળા વચનો) થી નષ્ટશુદ્ધિવાળા લોકોને દેખીને. ૩-૪

જીવોની અનુકંપા વડે કરીને ઉચ્ચ નાગરશાખાના વાચક હિમા-
 સ્વાતિજીએ આ તત્ત્વાર્થાધિગમ નામનું શાસ્ત્ર સ્પષ્ટ રીતે રચ્યું. ૫

જે તત્ત્વાર્થાધિગમ નામના શાસ્ત્રને જાણુશે અને તેમાં કહ્યા
 મુજબ કરશે, તે અવ્યાવાધ સુખ (મોક્ષ) નામના પરમાર્થને
 થોડા વખતમાં પામશે. ૬

અથ પ્રભાતના પચ્ચક્ષુખાણુ.

પ્રથમ નમુસ્કારસહિઅં મુદ્ધિસહિઅં.

ઉગ્ગએ સૂરે, નમુસ્કારસહિઅં મુદ્ધિસહિઅં પચ્ચક્ષુખાપ્પ,
 ચઉવ્વિહંપિ આહારં, અસણું, પાણું, ખાઈમં, સાઈમં, અન્નતથણા-
 ભોગેણું, સહસાગારેણું, મહત્તરાગારેણું, સંવસમાહિવત્તિયાગારેણું,
 વોસિરર્ધં.

ખીણું પોરિસિ સાઠપોરિસિ પુરિમહ્ઠં અવર્ટ્ટનું.

ઉગ્ગએ સૂરે, નમુસ્કારસહિઅં પોરિસિ, (સૂરે ઉગ્ગએ પુરિમહ્ઠં
 અવર્ટ્ટં) મુદ્ધિસહિઅં પચ્ચક્ષુખાપ્પ, ઉગ્ગએ સૂરે, ચઉવ્વિહંપિ આહારં,

અસણું, પાણું, ખાઈમં સાઈમં, અન્નત્યજાભોગેણું, સહસાગારેણું,
પચ્છન્નકાલેણું, દિસામોહેણું, સાહુવયણેણું, મહત્તરાગારેણું,
સંવસમાહિવત્તિયાગારેણું વોસિરમં.

ત્રીજું એઆસણું એકાસણું.

ઉગ્ગએ સૂરે, નમુકારસહિઅં, પોરિસિં મુદ્દિસહિઅં પચ્ચક્રખાઈ,
ઉગ્ગએસૂરે, ચઉવ્વિહપિ આહારં, અસણું, પાણું, ખાઈમં, સાઈમં,
અન્નત્યજાભોગેણું, સહસાગારેણું, પચ્છન્નકાલેણું, દિસામોહેણું,
સાહુવયણેણું, મહત્તરાગારેણું, સંવસમાહિવત્તિયાગારેણું, વિગમ્મએ
પચ્ચક્રખાઈ, અન્નત્યજાભોગેણું, સહસાગારેણું લેવાલેવેણું, ગિહત્યસંસ
થેણું. ઉદ્ધખિત્તવિવેગે, પહુચ્ચમદ્ધિખએણું, પારિટ્ઠાવણિયાગારેણું,
મહત્તરાગારેણું, સંવસમાહિવત્તિયાગારેણું, એકાસણું મિયાસણું પચ્ચક્ર
ખાઈ, તિવિહપિ આહારં, અસણું, ખાઈમં, સાઈમં, અન્નત્યજાભો
ગેણું, સહસાગારેણું, સાગારિયાગારેણું, આઉંટણપસારેણું, ગુરૂઅખુ
ટ્ટાણેણું, પારિટ્ઠાવણિયાગારેણું, મહત્તરાગારેણું સંવસમાહિવત્તિયા
ગારેણું, પાણુસ્સ લેવેણ વા અલેવેણ વા, અચ્છેણ વા, બહુલેવેણ વા
સસિત્થેણ વા, અસિત્થેણ વા વોસિરમં.

ચોથું આયંખલનું.

ઉગ્ગએ સૂરે, નમુકારસહિઅં, પોરિસિં, સાહપોરિસિં, મુદ્દિ
સહિઅં પચ્ચક્રખાઈ, ઉગ્ગએ સૂરે, ચઉવ્વિહપિ આહારં, અસણું,
પાણું, ખાઈમં, સાઈમં, અન્નત્યજાભોગેણું, સહસાગારેણું પચ્છન્નકાલેણું,
દિસામોહેણું, સાહુવયણેણું, મહત્તરાગારેણું, સંવસમાહિવત્તિયાગારેણું,
આયંખલં પચ્ચક્રખાઈ, અન્નત્યજાભોગેણું, સહસાગારેણું, લેવાલે
વેણું, ગિહત્યસસંટ્ટેણું, ઉદ્ધખિત્તવિવેગેણું, પારિટ્ઠાવણિયાગારેણું,
મહત્તરાગારેણું, સંવસમાહિવત્તિયાગારેણું, એકાસણું પચ્ચક્રખાઈ,
તિવિહપિ આહારં, અસણું, ખાઈમં, સાઈમં, અન્નત્યજાભોગેણું,
સહસાગારેણું સાગારિયાગારેણું, આઉંટણપસારેણું ગુરૂઅખુટ્ટાણેણું,
પારિટ્ઠાવણિયાગારેણું, મહત્તરાગારેણું, સંવસમાહિવત્તિયાગારેણું.

પાણુરસ લેવેણુ વા, અલેવેણુ વા, અચ્છેણુ વા, બહુલેવેણુ વા, સસિ-
ત્યેણુ વા, અસિત્યેણુ વા વોસિરમ્.

પાંચમું તિવિહાર ઉપવાસનું.

સૂરે ઉગ્ગએ અબ્જતદ્દં પચ્ચક્ખામ્, તિવિહંપિ આહારં,
અસણુ, ખામ્, સામ્, અન્નતથણુભોગેણુ, સહસાગારેણુ,
પારિક્કાવણિયાગારેણુ, મહત્તરાગારેણુ, સંવસમાહિવત્તિયાગારેણુ,
પાણુહાર પોરિસિં, સાદપોરિસિં મુદ્ધિસહિઅં પચ્ચક્ખામ્, અન્ન-
તથણુભોગેણુ, સહસાગારેણુ, પ્રચ્છન્નકાલેણુ, દિશાભોહેણુ, સાહુવયણેણુ,
મહત્તરાગારેણુ, સંવસમાહિવત્તિયાગારેણુ, પાણુરસ લેવેણુ વા,
અલેવેણુ વા, અચ્છેણુ વા, બહુલેવેણુ વા, સસિત્યેણુ વા, અસિત્યેણુ
વા વોસિરમ્.

છટ્ઠું ચઠ્ઠિવિહાર ઉપવાસનું.

સૂરે ઉગ્ગએ અબ્જતદ્દં પચ્ચક્ખામ્, ચઠ્ઠિવિહંપિ આહારં,
અસણુ, પાણુ, ખામ્, સામ્, અન્નતથણુભોગેણુ, સહસાગારેણુ,
પારિક્કાવણિયાગારેણુ, મહત્તરાગારેણુ, સંવસમાહિવત્તિયાગારેણુ,
વોસિરમ્.

અથ સાંજનાં પચ્ચક્ખાણુ.

પ્રથમ ખિયાસણુ, એકાસણુ, આયખિલ, તિવિહાર ઉપવાસ કે
છટ્ઠું કરે તેણે પાણુહારનું પચ્ચક્ખાણુ કરવું તે આવી રીતે:—
પાણુહાર દિવસચરિમં પચ્ચક્ખામ્, અન્નતથણુભોગેણુ, સહ-
સાગારેણુ, મહત્તરાગારેણુ, સંવસમાહિવત્તિયાગારેણુ વોસિરમ્.

બીજું ચઠ્ઠિવિહાર તિવિહારનું પચ્ચક્ખાણુ.

દિવસચરિમં પચ્ચક્ખામ્, ચઠ્ઠિવિહંપિ આહારં, તિવિહંપિ
આહારં અસણુ, પાણુ, ખામ્, સામ્, અન્નતથણુભોગેણુ, સહસા-
ગારેણુ, મહત્તરાગારેણુ, સંવસમાહિવત્તિયાગારેણુ વોસિરમ્,

ત્રીજું દુવિહારનું પચ્ચક્ખાણુ.

દિવસચરિમં પચ્ચક્ખામ્, દુવિહંપિ આહારં, અસણુ, ખામ્,

અનન્યભોગેણું, સહસાગારેણું, મહત્તરાગારેણું, સંવસમાહિવ-
ત્તિયાગારેણું વોસિરઈ.

જે ૧૪ નિયમ ધારે તેને દેસાવગાસિકતું પચ્ચક્રખાણુ.

દેસાવગાસિઅં ઉવભોગં પરિભોગં પચ્ચક્રખાણ, અનન્યભો-
ગેણું, સહસાગારેણું મહત્તરાગારેણું, સંવસમાહિવત્તિયાગારેણું વોસિરઈ.

શ્રી પચ્ચક્રખાણુ ભાષ્યના પ્રશ્નો.

૧. નીચેના શબ્દોનું વિવેચન કહો.

વિગર્ષ આયંબીલ નીવિમાતું લેવાલેવેણું, પચ્ચક્રખાણુ દુવિહાર
અઉવિહાર ખાદિમ સ્વાદિમ પોરિસી પુરિમઠું અવઠું સંસૃષ્ટદ્રવ્ય
પિસિઅં આહાર નિરવસેસ બહુલેવેણુ કુત્તિય કુચ્ચ કક્કડાદબ
અભત્તઠું મોવીર એલગાણુ પયસાડિ.

૨. પિંડ અને દ્રવ વિગર્ષ, આયંબીલ, નીવિ, ઉપવાસ, એકાસણું,
એકલકાણું, પાણુસ્સ, ભવચરિમ, પોરિસિ, અવઠું, ચોચમકત,
અને અભિગ્રહના આગાર કેટલા અને કયા કયા ? પચ્ચક્રખાણુના
૨૨ આગારોનો અર્થ કહો.

૩. ૬ ભક્ષ્ય વિગર્ષનાં નામ, તેના ભેદ, તેનાં નીવિમાતાં કેટલાં
અને તેનો વિસ્તારથી અર્થ. ૪ અભક્ષ્ય વિગર્ષના ભેદો અને
તેઓ શાથી અભક્ષ્ય ગણાય છે તે કહો. અણાહારી ચીજોનાં
નામ અને પચ્ચક્રખાણુની બને પ્રકારે ૭ શુદ્ધિનો અર્થ કહો.

૪. એકાસણા અને આયંબીલ કરતાં નીવિમાં શું ઓછા અધિકા-
પણું છે ? તે કહો. એકાસણા અને ઉપવાસના પચ્ચક્રખાણુનાં
પાંચ સ્થાનકો અને તેના ભેદ, અણાગય મધક્રંતં એ ગાથાનો
અર્થ, અને અચિત્ત પાણી કેટલી રીતે ચાય તે કહો.

૫. મન વચન અને કાયા આશ્રયી પચ્ચક્રખાણુના જે ભાંગાઓ
ચાય છે, તેમાંના ત્રિક સંયોગી ૭ ભાંગાનાં નામ કહો. પચ્ચ-
ક્રખાણુનું ફલ આ લોક અને પરલોકમાં કેને મળ્યું તેની
કથા કહો. તે પચ્ચક્રખાણુ કેની પાસે કયા ભાંગે કરવું.

